V. V. RADLOFF

SOUTH-SIBERIAN ORAL LITERATURE

TURKIC TEXTS

Volume II

INDIANA UNIVERSITY PUBLICATIONS
Volume 79/2 of the Uralic and Altaic Series

SOUTH-SIBERIAN ORAL LITERATURE—TURKIC TEXTS

RESEARCH CENTER FOR THE LANGUAGE SCIENCES

INDIANA UNIVERSITY

Thomas A. Sebeok *Chairman*

Andrew Vázsonyi *Associate Chairman, Publications*

V. V. RADLOFF

SOUTH-SIBERIAN ORAL LITERATURE

TURKIC TEXTS

Volume II

Published by
INDIANA UNIVERSITY, BLOOMINGTON
Mouton and Co., The Hague, The Netherlands

INDIANA UNIVERSITY PUBLICATIONS

URALIC AND ALTAIC SERIES

Editor: Thomas A. Sebeok

Volume 79/2

This book is a photolithographic reproduction of the original, published in St. Petersburg, 1866

Library of Congress Catalog Card Number: 66-64926

All correspondence and orders from the United States of America or Canada should be addressed to Publications, Research Center for the Language Sciences, Indiana University, Bloomington Indiana 47401. Orders from all other countries should be sent to Mouton & Co., Publishers, The Hague, The Netherlands.

Printed in the United States of America

НАРѢЧІЯ

ТЮРКСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ,

ЖИВУЩИХЪ ВЪ ЮЖНОЙ СИБИРИ И ДЗУНГАРСКОЙ СТЕПИ.

I ОТДѢЛЕНІЕ.

ОБРАЗЦЫ НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.

ЧАСТЬ II.

DIE SPRACHEN
DER
TÜRKISCHEN STÄMME SÜD-SIBIRIENS
UND DER
DSUNGARISCHEN STEPPE,
VON
Dr. W. Radloff.

—

I Abtheilung.
PROBEN DER VOLKSLITTERATUR.
II. Theil.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ, 1868.
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
(Вас. Ост., 9 л., № 12.)

ОБРАЗЦЫ

НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ТЮРКСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ,

ЖИВУЩИХЪ ВЪ ЮЖНОЙ СИБИРИ И ДЗУНГАРСКОЙ СТЕПИ.

СОБРАНЫ

В. В. Радловымъ.

ЧАСТЬ II.

ПОДНАРѢЧІЯ АБАКАНСКІЯ (САГАЙСКОЕ, КОЙБАЛЬСКОЕ, КАЧИНСКОЕ) КЫЗЫЛСКОЕ И ЧУЛЫМСКОЕ (КЮЭРИКЪ).

PROBEN

DER VOLKSLITTERATUR

DER

TÜRKISCHEN STÄMME SÜD-SIBIRIENS,

GESAMMELT UND ÜBERSETZT

VON

Dr. W. Radloff.

II. Theil.

DIE ABAKAN-DIALECTE (DER SAGAISCHE, KOIBALISCHE, KATSCHINZISCHE), DER KYSYL-DIALECT UND DER TSCHOLYM-DIALECT (KÜÄRIK).

САНКТПЕТЕРБУРГЪ, 1868.

ПРОДАЕТСЯ У КОММИССІОНЕРОВЪ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ:

А. Базунова, въ С. П. Б.
Н. Глазунова, въ С. П. Б.
Я. А. Исакова, въ С. П. Б.
Еггерса и Комп., въ С. П. Б.
Г. Шмидорфа, въ С. П. Б.
Н. Киммеля, въ Ригѣ.

Цѣна 2 р. 65 коп. сер.

Кт 8.00
Вт 2

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ. Санктпетербургъ, 23 Января 1868 года.

Непремѣнный Секретарь, Академикъ *К. Веселовскій.*

120767

ОГЛАВЛЕНІЕ.

		Стран.
I.	Аі Мökö	1
II.	Пуҕа-Дäкä.	20
III.	Кан Мäргäн	43
IV.	Алтын Таіҷы	70
V.	Алтын Пыркан	88
VI.	Кан Тögöс	136
VII.	Кан Мäргäн	157
VIII.	Аі Толызы	173
IX.	Кара Пäр	220
X.	Тарба Кінҷі	250
XI.	Алтын Мерген	273
XII.	Сугуул Мерген	303
XIII.	Суну Маттыр	375
XIV.	Аі Мерген Алтын Куспынаҷ	379
XV.	Картаҕа Мерген	492
XVI.	Кан Мерген Аі Мергенбінаҷ	532
XVII.	Кара Тыҕан Кан Суксаҕан Канбынаҷ	575
XVIII.	Аі Канат	594
XIX.	Сӱдäі Мäрген Јолтаі Мäргенбінäҷ	598
XX.	Ыр	648
XXI.	Кулатаі Кулун Таіпыбынаҷ	661
XXII.	Таска Маттыр	689

ПРЕДИСЛОВІЕ

VORWORT.

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Второй томъ образцовъ народной литературы Тюркскихъ племенъ южной Сибири содержитъ въ себѣ значительное число геройскихъ сказокъ, которыя произвела фантазія Татаръ, живущихъ къ востоку отъ р. Томи.

Племена Тюркскія, живующія къ востоку отъ р. Томи, суть слѣдующія:

Шорцы (на рѣкѣ Мадырѣ), *Сагайцы*, *Бельтиры*, *Койбалы*, *Качинцы* (въ Абаканской степи), *Камасинцы* (въ Канскомъ округѣ), *Кызылцы* (на бѣлой и черной Юсяхъ), *Кюэрикъ* и *Кецикъ* и *Чулымскіе Татары* (въ Маріинскомъ округѣ на рѣкахъ Кіѣ и Чердатѣ).

Татары Абаканской степи принадлежатъ къ двумъ управамъ:

1) Управа соединенныхъ инородческихъ племенъ (прежде Сагайская управа).

2) Качинская управа.

Первая находится на устьѣ р. Аскыса, вторая не далеко отъ устья Абакана. Прежде была еще третья управа, Кайбальская, но она уничтожена нѣсколько лѣтъ тому назадъ и принадлежащіе къ ней инородцы причислены къ вышеозначеннымъ двумъ управамъ.

Абаканскіе Татары живутъ большею частію въ круглыхъ, изъ

VORWORT.

Der zweite Band der Litteraturproben der Tatarischen Stämme Süd-Sibiriens, den ich hiermit veröffentliche, enthält Aufzeichnungen aus dem reichen Schatz von Heldensagen, die die Phantasie der östlich vom Tom wohnenden Turkstämme in so reichem Maasse geschaffen hat. Oestlich vom Tom wohnen von tatarisch sprechenden Völkerschaften *Schoren* (am Flusse Madyr), *Sagaier*, *Beltiren*, *Koibalen*, *Katschinzen* (am Abakan), türkisirte *Kamassinzen* (im Kanskischen Kreise), *Kysyl* (an den beiden Jüs), *Küärik*, *Ketsik* und *Tscholym-Tataren* (im Mariinskischen Kreise an der Kija und am Tscherdat).

Die Tataren der Abakan-Steppe stehen unter zwei Steppengerichten:

1) Das Steppengericht der vereinigten Stämme verschiedener Herkunft.

2) Das Katschinzische Steppengericht.

Ersteres hat seinen Sitz an der Mündung des Askys, letzteres nicht weit von der Mündung des Abakan. Früher bestand noch ein drittes, das Koibalische Steppengericht, dieses ist aber seit einigen Jahren aufgehoben und seine Unterthanen sind beiden genannten Steppengerichten zugezählt worden.

бересты устроенныхъ юртахъ и перекочевываютъ только два раза въ теченіе года. Сагайцы (или всѣ подвѣдомые первой управѣ) болѣе занимаются земледѣліемъ и весьма мало скотоводствомъ; они вообще очень бѣдны. Въ нѣкоторыхъ мѣстахъ есть и деревни Сагайскія, но въ нихъ живутъ только Татары уже совершенно обрусѣвшіе. Качинцы напротивъ того богаты и занимаются однимъ только скотоводствомъ. Сагайцы большею частію крещены, Качинцы же крещены всѣ, но понятія ихъ о христіанствѣ весьма неудовлетворительны и шаманство по прежнему удерживается между ними.

Эти Абаканскіе Татары представляютъ собою смѣсь самыхъ разнообразныхъ и разнородныхъ племенъ, но долголѣтнимъ обращеніемъ между собою они слились въ отношеніи языка и обычаевъ почти въ одно цѣлое.

Два столѣтія тому назадъ, когда Киргизы покинули степи Абаканскую и Енисейскую, осталось только немногочисленное поколѣніе ихъ, Сагайцы, въ долинѣ рѣки Аскыса. Но богатыя долины Абакана недолго оставались безлюдными, потому что въ слѣдъ за уходомъ Киргизъ жители лѣсныхъ горъ спустились со всѣхъ сторонъ въ эти удобныя для жительства долины. Съ югу явились Бельтиры, съ востока Койбалы и Маторы и съ сѣверо-востока Арины и Ассаны. Впрочемъ всѣ эти племена, по малочисленности своей, заняли только малую часть Абаканской степи.

Въ то время Калмыкское ханство, вслѣдствіе безпрерывной борьбы съ Китайцами, совершенно распалось, и подвластныя Калмыкамъ Тюркскія племена поселились частію въ собственномъ Алтаѣ, частію въ лѣсистыхъ горахъ между рѣками Біей и Абаканомъ, гдѣ они смѣшались съ оставшимися тамъ жителями Енисей-Остякскаго происхожденія, а оттуда они вышли наконецъ въ южную Абаканскую долину.

Всѣ эти племена подвѣдомы управѣ соединенныхъ инородческихъ племенъ.

Когда Русскіе разбили войска Кучумъ Хана на р. Тоболѣ, большое число подданныхъ его, особенно тѣ, которые не приняли

Die Abakan-Tataren leben zum grössten Theil in runden Jurten aus Birkenrinde und wechseln ihre Wohnsitze nur zweimal im Jahre. Die Sagaier beschäftigen sich mehr mit dem Ackerbau, halten wenig Vieh und leben meist in grosser Armuth An einigen Stellen finden sich auch angesiedelte Dörfer, diese sind aber meist von verrussten Individuen angelegt und bewohnt. Die Katschinzen hingegen sind reich und beschäftigen sich ausschliesslich mit der Viehzucht. Die Sagaier sind zum grössten Theil, die Katschinzen alle getauft, wenn auch ihre Kenntniss vom Christenthum sehr gering ist und das Schamanenthum bei ihnen ungeschwächt fortlebt.

Diese Abakan-Tataren sind aus dem buntesten Gewirr von Elementen zusammengesetzt, aber durch langjähriges Zusammenleben in Sprache und Lebensweise fast zu einem Stamme zusammengeschmolzen.

Als die Kirgisen vor zwei Jahrhunderten in ihrer Hauptmasse die Abakan- und Jenissei-Steppe verliessen, blieb nur ein kleiner Stamm derselben, die Sagaier, in dem Thale des Askys zurück. Die reichen Ebenen des Abakan blieben aber nur wenige Zeit unbewohnt, denn gleich nach dem Abzuge der Kirgisen drangen die Einwohner der naheliegenden Waldgebirge in die Ebene. Von Süden her zogen die Beltiren, von Süd-Osten und Osten die Koibalen und Matoren, von Nordwesten versprengte Stämme der Arinen und Assanen zu dem weiten Abakan-Thale herab. Alle diese Stämme aber waren nur sehr wenig zahlreich und nahmen daher nur einen sehr kleinen Theil des Abakan-Thales in Besitz.

Zu dieser Zeit hatten die Kämpfe mit den Chinesen die Macht der Kalmücken immer mehr gebrochen und die denselben unterworfenen Turkstämme zogen zum Theil in den eigentlichen Altai, zum Theil in die Waldgebirge zwischen Bija und Abakan, wo sie sich mit den frühern Einwohnern Jenissei-Ostjakischen Stammes vermischten, und zuletzt in das südliche Abakan-Thal.

еще ислама, обратились не къ югу, но къ востоку, и двигаясь на сѣверъ отъ г. Кузнецка перешли чрезъ р. Томь и поселились частію по Чулыму, частію по Енисею и по берегамъ р. Качи не далеко отъ г. Красноярска. Богатая и удобная для кочеваго народа долина Абакана, которая по уходѣ Киргизъ осталась необитаемою, привлекла въ скоромъ времени эти племена къ югу, такъ что Абаканъ къ сѣверу отъ устья Аскыса и степь между обѣими Юсами теперь населены этими выходцами съ нижняго Иртыша. На Абаканѣ они называются Кашъ.

Жители Юской степи называются Кызылъ и произошли отъ смѣси Тобольскихъ Татаръ, Телеутовъ и Енисей-Остяковъ; они образуютъ отдѣльную управу, Кызыльскую, и принадлежатъ къ Ачинскому округу. Татары, живущіе на р. Кіѣ и Чердатѣ, весьма немногочисленны. — Изъ нихъ Кецикъ (Кезикъ) (къ югу отъ г. Маріинска) суть вѣроятно Тобольскіе Татары; Кюэрикъ (къ сѣверу отъ г. Маріинска) суть Телеуты, а Чулымскіе Татары — Остяки.

Камасинцы въ Канскомъ округѣ по происхожденію своему — Самоѣды.

При записываніи текстовъ, я долженъ былъ обратить особенное вниманіе на Татаръ Абаканской долины и степи Кызыльской, потому что они гораздо многочисленнѣе другихъ и потому наконецъ что они образуютъ что-то въ родѣ національности. Остальныя племена большею частію такъ обрусѣли и живутъ столь разбросанно между Русскими, что не представлялось возможности записать между ними сколько нибудь обширные тексты.

Понятно, что всѣ эти Татары, состоящіе изъ множества разныхъ племенъ, должны представлять въ отношеніи языка большія различія. Я раздѣляю языкъ всѣхъ племенъ, живущихъ къ востоку отъ р. Томи, на пять поднарѣчій:

1) *Южно-Абаканское поднарѣчіе* на верхнемъ Абаканѣ и притокахъ его до Аскыса (*Сагайское*).

2) *Средне-Абаканское поднарѣчіе* на р. Аскысѣ, на среднемъ Абаканѣ и на р. Утъ (*Койбальское*).

Alle diese Stämme bilden die Unterthanen des Steppengerichts der vereinigten Stämme.

Als die Russen das Reich Kötschum-Kans am Tobol zerstört hatten, zog ein grosser Theil der Unterthanen desselben, besonders diejenigen, die noch nicht zum Islam bekehrt waren, nicht nach Süden, sondern nach Osten. Sie gingen nördlich von Kusnetsk über den Tom und liessen sich zum Theil am Tscholym und den beiden Jüs nieder. Der grösste Theil derselben zog aber bis zum Jenissei und schlug seinen Wohnsitz an der Katscha, nicht weit von Krasnojarsk auf. Das reiche Abakan-Thal, das nach Abzug der Kirgisen unbewohnt war, lockte diese Nomaden bald nach Süden, so dass das Abakan-Thal nördlich vom Askys und die Jüs-Steppe von diesen Tobol-Tataren bevölkert wurde. Diese Tataren nördlich vom Askys nennen sich selbst Kāsch und sind sich ihrer Herkunft vom Tobol bewusst.

Die Einwohner der Jüs-Steppe nennen sich Kysyl und sind aus einem Gemisch von Teleuten, von Tobol-Tataren und den Ureinwohnern Jenissei-Ostjakischen Stammes entstanden. Sie haben ihr eigenes Steppengericht, das Kysylsche, welches zum Bezirke Atschinsk gehört. Die Tataren an der Kija sind sehr wenig zahlreich und sind zum grössten Theil verrusst; von ihnen scheinen die Ketsik, südlich von der Stadt Mariinsk, Tobol-Tataren, die Küärik, nördlich von Mariinsk, Teleuten und die Tschulym-Tataren türkisirte Ostjaken zu sein. Die Kamassinzen im Kanskischen Kreise sind Samojeden.

Bei sprachlichen Aufzeichnungen musste ich natürlich mein Augenmerk hauptsächlich auf die Tataren des Abakan-Thals und der Jüs-Steppe richten, da sie die zahlreichsten Stämme bilden und die einzigen einiges Nationalbewusstsein habenden Turkstämme sind. Die übrigen Stämme sind so verrusst und leben so sporadisch, dass hier von bedeutenderen Aufzeichnungen nicht die Rede sein konnte.

Da bei der Verschiedenartigkeit der Elemente, aus denen sich die Abakan-Tataren gebildet, hier auch viele Dialect-Nüancen

3) *Сѣверно-Абаканское поднарѣчіе* на нижнемъ Абаканѣ, Уйбатской степи и на Енисеѣ (*Качинское*).

4) *Кызыльское поднарѣчіе* на обѣихъ Юсяхъ до Божьяго озера.

5) *Чулымское поднарѣчіе* на Кіѣ, къ сѣверу отъ города Маріинска и на берегахъ Чердата (Кюэрикъ).

Называя эти поднарѣчія по мѣстностямъ, гдѣ ими говорятъ, а не по племенамъ, я хочу этимъ выразить, что нарѣчія эти не составляютъ принадлежности какого либо племени, ибо племена живутъ такъ перемѣшанно между собою, что только мѣстность можетъ служить для различенія нарѣчій. Отдѣльныя нарѣчія опять не отдѣляются рѣзко другъ отъ друга, но постепенно переходятъ одно въ другое. Чтобы выразить этотъ постепенный переходъ одного нарѣчія къ другому, я записалъ тексты въ разныхъ мѣстахъ по всему протяженію Абаканской долины, и надѣюсь, что мнѣ удалось такимъ образомъ дать ясную картину всѣхъ оттѣнковъ этихъ поднарѣчій.

Южно-Абаканское поднарѣчіе (Сагайское) ближе всего подходитъ къ поднарѣчію Шорцевъ, поднарѣчіе же Чулымское напротивъ того приближается къ Телеутскому. Самое дальнее отъ языка Алтайцевъ нарѣчіе есть средне- и сѣверно-Абаканское, изъ которыхъ послѣднее образуетъ переходъ къ языку Сояпцевъ и Карагасовъ.

Поднарѣчіе Абакана или, лучше сказать, одно изъ нихъ, средне-Абаканское нарѣчіе, уже обработано въ отношеніи грамматики Кастреномъ (Versuch einer Koibalischen und Karagassischen Sprachlehre. Petersb. 1858).

Такъ какъ Кастренъ занимался самое незначительное время этимъ нарѣчіемъ и кромѣ того совершенно отдѣльно, не въ связи съ другими, то нельзя ему ставить въ вину, что вкрались въ его сочиненіе нѣкоторыя ошибки и недостатки. При составленіи грамматики Тюркскихъ нарѣчій, я буду имѣть случай обсудить эти недостатки. Здѣсь я хочу сказать только нѣсколько словъ о разницѣ передачи звуковъ буквами.

sich finden, ist wohl natürlich. Ich theile die Sprachen aller Tatarischen Stämme östlich vom Tom in fünf örtliche Gruppen:

1) *Der südliche Abakan-Dialect*, gesprochen am obern Abakan und seinen Nebenflüssen bis zum Askys (*Sagai-Dialect*).

2) *Der mittlere Abakan-Dialect*, gesprochen am Askys, mittlern Abakan und am Ut (*Koibal-Dialect*)

3) *Der nördliche Abakan-Dialect:* gesprochen am niedern Abakan, Jenissei, an der Abakan-Mündung, in der Uibat-Steppe und am Jenissei.

4) *Der Kysyl-Dialect*, gesprochen in der Kysyl-Steppe von den Quellen der beiden Jüs bis zum Boshij Osero.

5) *Der Tscholym-Dialect:* gesprochen an der Kija und nördlich von der Stadt Mariinsk (*Küärik-Dialect*).

Wenn ich diese Dialecte nach den Landstrichen benenne, so will ich dadurch besonders hervorheben, dass sie keineswegs Eigenthum bestimmter Stämme sind, denn die Stämme leben am Abakan so durcheinander gemischt, dass hier nur örtliche Unterschiede gemacht werden können. Die einzelnen Dialecte sind nicht scharf von einander geschieden, sondern gehen allmählich in einander über. Daher habe ich sprachliche Aufzeichnungen an sehr verschiedenen Orten gemacht und hoffe auf diese Weise ein treues Bild der Dialectschwankungen gegeben zu haben.

Der südliche Abakan-Dialect (das Sagaische) steht dem im ersten Bande bearbeiteten Schoren-Dialecte am nächsten, der Dialect der Küärik steht hingegen dem Teleutischen näher. Am weitesten von den Dialecten des eigentlichen Altai ist die Mundart am mittlern und niedern Abakan entfernt und letztere bildet eine Uebergangsstufe zum Sojonischen und Karagassischen.

Die Dialecte des Abakan oder vielmehr einer derselben, der mittlere Abakan-Dialect, hat schon eine grammatische Bearbeitung gefunden und zwar in dem «Versuch einer Koibalisch-Karagassischen Sprachlehre» von Castrén.

Da Castrén sich nur kurze Zeit mit diesen Dialecten beschäftigt und ausserdem sie vereinzelt und nicht im Zusammen-

Въ Абаканскихъ поднарѣчіяхъ есть девять короткихъ гласныхъ буквъ: a, o, y, ы, e, ä, ö, ÿ, i, которыя, какъ и у Алтайцевъ, раздѣляются на твердыя: a, o, y, ы, и мягкія: e, ä, ö, ÿ, i.

Долгихъ гласныхъ буквъ восемь: ā, ō, ȳ, ы̄, ǟ, ȫ, ÿ̄, ī. Изъ нихъ только одно «ī» можно назвать среднимъ, потому что только «ī» встрѣчается въ одномъ словѣ съ твердыми и мягкими гласными буквами. Въ суффиксахъ легкія гласныя буквы: y, ÿ, i не такъ ясно выговариваются, и это я выражаю знаками: ў, ÿ̆, ĭ. Звукъ ў лежитъ между ÿ и i, ў между y и ы, ĭ между ы и i.

Что же касается до выговора этихъ звуковъ, то объ этомъ я уже говорилъ въ предисловіи къ первому тому; здѣсь же я только замѣчу, что ы имѣетъ звукъ болѣе приближающійся къ э, особенно при гортанныхъ буквахъ. Долгое ы̄ есть звукъ свойственный только Абаканскимъ нарѣчіямъ, онъ принимаетъ легкій оттѣнокъ къ ȫ, но его выговариваютъ среднею частью рта, прилагая всю ширину языка къ заднему нёбу. O и y, ö и ÿ часто переходятъ одинъ въ другой и иногда образуютъ средній звукъ похожій на o Ломбардовъ.

Мое обозначеніе гласныхъ отличается отъ Кастрена 1) тѣмъ что я не означаю знакомъ долготы гласныя буквы въ открытомъ слогѣ, хотя онѣ здѣсь дольше, чѣмъ въ закрытомъ слогѣ. Я употребляю этотъ знакъ только тогда, когда гласная буква всегда выговаривается долгой; напр: сōлīр, тӧрӧ̄н āр, сы̄н; здѣсь долгота буквы и понятна (друг. нарѣчія имѣютъ: Киргиз. cöilör; Алтай: тӧрӧгӧн, Кирг. аур; Кюэр: аӈыр. Алтай: сыӈын). Я пишу: ok, оӈым, Кастренъ: ok, ôgem 2) въ первыхъ слогахъ я пишу e, гдѣ Кастренъ пишетъ i или ī, если въ другихъ нарѣчіяхъ говорится ä; напр: келдĭм на мѣсто kildem. Правда это e очень похоже на i и нѣкоторыя лица почти ясно говорятъ i. Но вообще можно сказать, что оно соотвѣтствуетъ французскому é, или нѣмецкому e въ dehnen. Звукъ этотъ довольно близокъ къ i, и, какъ я знаю изъ опыта, Русскими часто принимается за i.

Эти два различія въ обозначеніи гласныхъ можно допустить

hang mit andern Dialecten behandelt, so ist es sehr verständlich, dass sich viele Versehen eingeschlichen haben. Auf diese Mängel und Versehen näher einzugehen, werde ich bei der Bearbeitung meiner Grammatik Gelegenheit haben. Hier will ich nur einzelne Abweichungen in der Umschreibung der Laute hervorheben.

Die Abakan-Dialecte haben neun kurze Vokale: a, o, y, ы, e, ä, ö, ÿ, i, die ganz wie bei den Altai-Dialecten in starke: a, o, y, ы, und schwache: e, ä, ö, ÿ, i, zerfallen. Von langen Vokalen kommen vor: ā, ō, ȳ, ы̄, ǟ, ȫ, ÿ̄, ī. Von diesen langen Vokalen kann nur ī als mittlerer aufgefasst werden und folglich mit starken und schwachen Vokalen zusammen stehen. In Flexionssilben wird der Laut der leichten Vokale (y, ÿ, i) getrübt und dies bezeichne ich durch ў, ÿ̆, ĭ; ў lautet zwischen y und ы; ÿ̆ zwischen ÿ und i, ĭ zwischen ы und i.

Was die Aussprache dieser Laute betrifft, so habe ich diese schon im ersten Bande angegeben; ich will nur hier hervorheben, dass ы nicht ganz wie bei den Altaiern lautet, sondern noch mehr nach э sich neigt, besonders bei Gutturalen. Das lange ы̄ ist ein ganz eigenthümlicher Laut, der eine leichte Färbung nach einem vollen ö annimmt, nur wird es nicht wie ö im vorderen Theile des Mundes gesprochen, sondern im mittlern Munde wie das ы, indem man die Zungenbreite gegen den hinteren Gaumen stellt.

O und y und ö und ÿ gehen manchmal ganz in einander über und bilden einen Mittellaut, wie das o bei den Lombarden.

Meine Vokalbezeichnung unterscheidet sich von der Castrénschen dadurch: 1) dass ich den in offener Silbe länger gesprochenen Vokal nicht mit dem Längezeichen versehe, sondern ich habe dieses Zeichen nur da gesetzt, wo der Vokal unter jeder Bedingung lang ist, z. B. сōлīр, тӧрӧ̄н, āр, сы̄н; hier lässt sich auch die Länge des Vokals erklären, denn сōлīр lautet in andern Dialecten, z. B. Kirgisisch cöilör, тӧрӧ̄н lautet Altaisch тӧрӧгӧн, āр lautet Kirgisisch ayp, Küärik аӈыр, сы̄н lautet Altaisch сыӈын. Dagegen schreibe ich ok, Pfeil, оӈым, mein Pfeil, wo Castrén ok, ôgem schreibt.

2) schreibe ich in der ersten Silbe e statt des Castrénschen

на томъ основаніи, что гласная буква въ открытомъ слогѣ дѣйствительно выговаривается дольше чѣмъ въ закрытомъ, и е въ первомъ слогѣ иногда произносится какъ і. Но остальныя разницы Кастрена въ обозначеніи гласныхъ буквъ не имѣютъ достаточнаго основанія. — Такъ Кастренъ вмѣсто звуковъ ĭ, ӱ̆, ў и даже вмѣсто ы употребляетъ большею частію е; напримѣръ: ade (ады) его лошадь; tutep (тутўп) держа; kôrep (кöрӱ̆п) видя; iɫep (ijiп) поя; ɫitep (jетĭп) доходя.

Въ другихъ случаяхъ употребляетъ онъ опять е вмѣсто «ä» напр. münerben (мӱ̆нäрбĭн), между тѣмъ какъ онъ самъ вѣрнѣе пишетъ: münmäspän (мӱ̆нмäспĭн). Для выраженія гласныхъ буквъ «ӱ̆, ĭ, ў» онъ употребляетъ новую букву *у* и ее называетъ среднею, и это понятно, потому что она употребляется то для ĭ, то для ы. Такъ мы находимъ saryx желтый = сарыг, sümälyx хитрый = сӱ̆мäлĭг. Но это *у* находится почти только въ словарѣ.

Вмѣсто долгаго ы̄ онъ употребляетъ: у, ī, ê, ô, напр. syn, sīn (сы̄н), маралъ, tênmade (ты̄нмады). Часто встрѣчается а вмѣсто ы, и ы вмѣсто а; напр. ortezende (ортазында), maltak вмѣсто мылтык, kalèš вмѣсто кылыш. И Г. Шифнеръ, въ предисловіи къ Койбальской грамматикѣ, указалъ на недостаточность и шаткость въ обозначеніи гласныхъ, но онъ не былъ въ состояніи устранить это, такъ такъ для этого необходимо было бы повѣрить всѣ тексты при помощи уроженца — Койбала.

Что касается до передачи согласныхъ буквъ, то я пишу вездѣ въ началѣ слова и на концѣ его твердыя буквы п, т, к, с, j, хотя ихъ выговариваютъ иногда мягче, а именно: когда предидущія слова кончаются или послѣдующія начинаются гласной буквой, когда два слова такъ тѣсно соединились, что п или т дѣйствительно обмягчены, тогда я ихъ соединяю знакомъ тире (—).

На концѣ словъ находятся, кромѣ этихъ твердыхъ буквъ, только полугласныя (liquidae) р, л, l, м, ӊ, н, г.

Букву г *на концѣ слова* я считаю полугласною, потому что при произношеніи ея языкъ не упирается твердо къ нёбу. Этотъ звукъ Кастренъ выражаетъ черезъ х. На верхнемъ Абаканѣ есть

i; z. B. кеlдĭм statt kildem. Dieses e entspricht in den übrigen Dialecten einem ä. Es lautet dem i sehr ähnlich, klingt im Munde einzelner Individuen sogar ganz deutlich wie i oder ī (in offener Silbe) lautet. Im grossen Ganzen entspricht es aber dem Französischen é oder dem Deutschen eh in dehnen, welcher Laut ja auch dem i sehr nahe liegt und von Russen, denen man deutsche Worte dictirt, sehr oft als i aufgefasst wird (wie ich aus Erfahrung weiss). Dieses e kommt aber nur in der ersten Silbe vor.

Diese beiden Abweichungen in der Vokalbezeichnung will ich als berechtigt anerkennen, denn der Vokal lautet in der offnen Silbe in der That länger als in der geschlossenen und das e der ersten Silbe klingt in der That oft wie ī. In den übrigen Abweichungen Castrén's bei der Vokalbezeichnung ist aber eine mangelhafte Auffassung zu erkennen. So gebraucht Castrén für die getrübten Vokale ĭ, ӱ̆, ў, wie auch für ы meist e, z. B. ade (ады), sein Pferd, tutep (тутўп), haltend, kôrep (кöрӱ̆п), sehend, ɫügürep (jӱ̆гӱ̆рӱ̆п), laufend, iɫep (ijĭп), trinkend, ɫītep (jетĭп), erreichend. Dann gebraucht er wiederum e für ä, z. B. münerben (мӱ̆нäрбĭн), während er doch münmäspen (мӱ̆нмäспĭн) schreibt.

So führt er auch für diese getrübte Vokale und für ы einen neuen Vokal y ein; da er ihn für einen mittlern erklärt, so sieht man ganz deutlich, dass y manchmal für ы, manchmal für ĭ steht. So findet sich auch z. B. saryx (сарыг), gelb, sümelyx (сӱ̆мäлĭг), listig. Dieses y findet sich aber nur im Lexicon häufig, in der Heldensage steht es fast nur durchgängig bei dem Worte ɫèlux (jыллыг), Jahre habend.

Das lange ы̄ wird durch y, ī, ā̆, ō̆ ausgedrückt, z. B. syn (сы̄н), das Maral, auch sīn, tênmade (ты̄нмады). Häufig steht auch a für ы und ы für a, z. B. ôrtezende für ортазында, maltak für мылтык, kaleš für кылыш.

Auch Herr Schiefner hat in der Einleitung zur Koibalischen Sprachlehre diese mangelhafte und schwankende Vokalbezeichnung hervorgehoben, leider konnte er sie aber nicht ver-

одно слово, кончающееся на б, это есть слово еб, здѣсь во всякомъ случаѣ выговаривается б и къ нему прибавляются даже другія мягкія буквы, какъ напр. ебгä дому (даже егбä).

При скопленіи согласныхъ буквъ, мягкія буквы ŋ, г, б, д, з соединяются только съ полугласными р, л, l, м, н, ц, г; какъ: нб, лд лŋ, lг, гг и прочія. Твердыя же согласныя буквы ставятся только съ твердыми, какъ кс, кт, кс и проч.

При изданіи этого втораго тома, я прошу снисхожденія, если иногда встрѣтятся ошибки. При совмѣстномъ изученіи разныхъ нарѣчій легко было звуки и формы однаго нарѣчія перенести на другое, такъ что при самомъ напряженномъ вниманіи все таки вкрадываются ошибки и неточности.

Считаю наконецъ обязанностію публично и искренно благодарить Г. Академика Шифнера, такъ какъ безъ его помощи предлагаемый трудъ не могъ бы быть напечатанъ.

Барнаулъ, 12 Ноября 1867.

В. Радловъ.

bessern, da er die sprachlichen Aufzeichnungen Castrén's nicht mit einem eingebornen Koibalen revidiren konnte.

Was die Consonantenschreibung betrifft, so habe ich überall im Anlaut die harten Consonanten т, п, к, к, с, beibehalten, obgleich dieselben weicher gesprochen werden, wenn das vorhergehende Wort mit einem Vocale endigt, nur dann habe ich die weichen Consonanten gesetzt, wenn das Wort mit dem vorhergehenden Worte fast zusammengeschmolzen ist. In diesem Falle verbinde ich die Worte mit einem Bindestriche.

Eben so bin ich mit п und т, к, к, с im Auslaute verfahren.

Im Auslaute stehen ausser den harten Consonanten п, т, к, к, с nur die halbtönenden (liquidae) р, л, l, м, н, ц, г (finale). Ich rechne г, wenn es am Ende der Worte steht, zu den Liquidis, weil es in der That ein Reibelaut ist. Bei der Aussprache dieses г wird die Zunge nicht fest an den Gaumen gelegt, so dass der Buchstabe keinen Schluss hat. Castrén bezeichnet dieses г durch х. Ausnahmsweise kommt ein auf б endigendes Wort am obern Abakan vor, dies ist das Wort еб, Haus. Zu diesem б treten sogar weiche Consonanten, ебгä, dem Hause (sogar auch егбä).

Bei Consonanten-Zusammensetzungen können nur die weichen Consonanten an liquidae treten, wie: нд, нб лб, лŋ, гг, гб, цд etc. Mit harten Consonanten können nur harte Consonanten oder liquidae stehen; кт, кт, тк, кс, рт, рк.

Auch bei der Herausgabe dieses Bandes muss ich wegen etwa vorkommender Versehen um gütige Beurtheilung bitten. Es ist fast unmöglich, dass bei dem fortwährenden Dialect-Wechsel nicht einzelne Formen des einen Dialects in den andern übertragen wurden. Schliesslich halte ich es für meine Pflicht, dem Herrn Akademiker Schiefner meinen aufrichtigsten Dank hier auszusprechen. Ohne seine gütige Unterstützung wäre der Druck dieses Werkes unmöglich gewesen.

Barnaul, den 12. (24.) November 1867.

W. Radloff.

I. Аі Мökö.

Ікі карандас пäӈä туӈмазы,
адазы чоӈул, іӈäзї чоӈул,
іӈäргä табак чоӈул,
käзäргä кäп чоӈул,
сäӈнä, сарӷаі чіп чадыр.
Пäӈäзї туӈмā аіт-чадыр:
«Ӱш чыл ӱш часка чäттрä
«азраб-алдым сäпї, туӈмам,
«сäӈнäбїlä, сарӷаібыла;
«чаӷыш сäӈнä чоӈул,
«парчап казыб-алдым,
«чаӷыш сарӷаі чоӈул,
«парчап казыб-алдым;
«рак парарӷа корк-чарбыь,
«кыс кізібїн.
«Ӱш часка чäткäн кізі
«позыӈ аӈнап пар!
«тагда кыл сал!» тäдїр.
Тагга парыб-ысты,
тоӷус кыл салыб-ысты.
Äртäн тагга сыкса

тӱlгӱ kāп партыр пір kылда,
сäгіс kылда нäмä чоҕул;
тӱlгӱ тірїг полҕанда
тӱlгӱпӱ ӧдӱрäргä kälдї,
аҕашпыла шабарҕа.
Тӱlгӱ чōктап чадыр:
«Мäнї ӧдӱрбä!» тäдір,
«мäнїң äдїмдї кізі чібäцäң.
«Мäнїң äдїмдї чізäң
«кӱскäцäк äдїн чīн поларзың;
«мäнїң äдїмдї чізäң
«kысканаk äдїн чīн поларзаң.
«Мäң тäрäмнї паі кізі кäзäр,
«пӧрӱк äдäр, моідрыk äдäр,
«чоk кізі сā царабас.
«Кізі сӧгӧр сäнї,
«чīргä табаk чоk сäндä,
«кäзäргä кäп чоk сäндä.»
Туңмазы чōктап чадыр:
««Мäннäң улуг пäцäм пар;
««тӱlгӱнӱң кäбїн кäзäргä
««улуг пäцäм ол піläр;
««ӧдӱр! тäзä, ӧдӱрäрбїн;
««ӧдӱрбä! тäзä салыб-ызарбын.»»
Пäцäзїнä аҕылды;
пäцäзї аіт-чадыр:
«Мының äдїн кізі чібäцäң;
«мының äдїн чīнцä
«äдä ӧlӱп парарбыс.
«Салыб-ыза-бäрäргä кäрäк.»
Салыб-ысты тӱlгӱнӱ.
Тӱlгӱ аларҕа чōктап чадыр:
«Пу талаі чäтті кӱн чоkта!
«таскылҕа сыҕарзың;

«таскыл сыҕын парзаң
«таскылның ол чанда
«паі чон чада-дыр,
«чäттон кӧзнӧктӱг алтын тура пар,
«пазын пілбäс чон полар,
«тӱк пілбäс мал полар.
«Алтын турā парарзар,
«анда kап чадыр,
«пу kапҕа кірäрзäр;
«пасты кäссä kан-оk кäзäр,
«кäспäзä kап оk кäспäс.»
Тӧзӧгӱн чӱктäнїб-алдылар,
талаіда чоkтап чӧрдїläр,
таскылҕа чäттїläр,
астаб-ӧlӱп парарҕа чӧрдӱläр,
таbкылҕа сыҕын полбан-дырлар.
Пäцäзї чадыб-ысты;
олҕацаk чаҕыстап сыkты,
таскылҕа сыkты олҕацаk.
Таскылҕа сыk парза
чäттон кӧзнӧктӱг тура кӧрӱндӱ.
Пас пілбäс чон мында,
тӱк пілбäс мал мында.
Олҕацаk пäцäзїн сары kälдї нандр.
пäцäзїн kолдаң kāб-алды,
пäцäзїн kолдаң чäдїнїб-алды,
таскылҕа сыҕар-kälдї амы.
«Ну, пäцäм, тäдїр, ӧlбӧспӱс,
«kан чуртӱ кӧрӱндӱ амы,
«пас пілбäс чон кӧрӱндӱ,
«тӱк пілбäс мал кӧрӱндӱ;
«ӧlбӧспӱс амы, пäцä» тäдїр,
«чонда кізі пар полар,
«чäттон кӧзнӧктӱг тура пар,

«чäттон кöзнöктӱг турā
«амы кірäң! пäцäм!» тäдїр.
Чонның аразынца пардылар,
чонның аразынца парып чатса,
чон kорук чадыр аннаң.
«Пулар табак чібāн,
«астап чöргöн кізіläр,
«Аіна полар пу?
«кізі полар пу?
«кізідäң туҕан кізі
«мындыг чудāн полбацаң,
«кöрбōмӱс мындыг кізінї.»
Кälгäн пäцä туңмазы,
чäттон кöзнöктӱг тураның
äзігїнä чäттїläр.
Кізідā сыкпас полды,
кізідā кöрбöс полды.
Äзіктäң тура іцїнä кöрзö
кізі чöр-чадыр іцїндä.
Äзіктї асты пу кізі.
Пір kолбыла
пір äркäн тајан салды,
пір kолбыла
пір äркäн тајан салды,
ікі кізі чат-чадыр.
Тураның āзі кöр-чадыр,
пала-дā чоҕул,
kат-тā чоҕул,
чаҕыс кізі полды.
Äбізїнä кір кälдї.
Алардың адын сураза
kыста-дā тіl чоҕул,
ōлда-дā тіl чоҕул.
«Нобыла астап чöргöн?

«по кізіläр полтырзар?»
Пір ајакпыла сӱт kāб-алды,
пір ајакпыла kајак kāб-алды,
kајакты пазына сӱрттӱ,
сӱттӱ аґзына пäрдї,
ікібäзїнäң тіl сыkты.
«Каідаң кälгäн палалар полцаңзар?
«абаларың парба сläрдїң?
«іцäläрїң парба сläрдїң?»
««Абабыс-тā чоk»» тäдїрläр,
««іцäбїс-тā чоk»» тäдїрläр.
«Чазы чäрдäң kудаі пäрдї,
«пу ікі паланы мā пäрдї,
«тоі салар кäрäк!» тäдїр.
Чонын парчан чы̄б-алды,
улугларын чы̄б-алды.
«Ат адарҕа кäрäк!» тäдїр.
Улус парчан чы̄лды,
чартыkтары ат тап-чадырлар,
ат адарҕа kорук-чадырлар,
чартыkтары ат таппан-чадыр.
Пір апшыјак чонынаң сыkты,
«Аның ады Аі Мöкö ползын!» тäдїр
«пäцäзїң ады
«Алтын Арыг ползын!» тäдїр.
Канның ады Алтын Äргäк полды.
Чазыдаң таҕkан туңмазы
Аі Мöкö полды,
Алтын Арыг пäцäзї полды.
Аі Мöкö аҕазына аіт-чадыр:
«Аңнаҕаң таіҕаң kаіда?» тäдїр,
«аңнаҕаң таскылың kаіда?» тäдїр.
Алтын Äргäк аіт-чадыр:
«Алтаі сында аңна!» тäдїр.

Аі Мökō ак пор'ат пäрдĭ,
ак пор' атты мінĭб-алды,
аңнап парыб-ысты Алтаі сынҕа.
Алтаі сынҕа чäттĭ.
Алтаі сында тоҕра кізі кäлĭп,
аңын аңнап партыр.
Äі Мökö аң таппан-чар,
Алтаі сыннаң кöрзö
кізі аң аңнап
адына арт-пар-чадыр,
чäгрäн атка арт-пар-чадыр.
Аі Мökö кы̄р-чадыр ол кізінĭ:
«Мäң таіҕамда но ӱ̆ӱ̆н аңнап чöрзӱ̆ң?»
Ол кізі ӱ̆дрä кäl-чадыр,
кäлдĭ Аі Мökō тоҕасты.
«Мäң аңнаӷаң таіҕамны
«но ӱ̆ӱ̆н аңнап чадырзың?»
««Кудаі салҕан чäрдĭ
««сäннäң сурабаспын,
««öрö кудаі улуг!»» тäдĭр,
««пу чäрдä ак кан улуг!»» тäдĭр.
«Кізі полза аттыг полӷаң,
«кīк полза тӱ̆ктӱ̆г полӷаң;
«адыңды адап пäр!» тäдĭ.
««Кан чäгрäн аттыг
««Кан Каіҕалак полдым»» тäдĭр,
««öрö турҕан кудаіды тōбаӷаңмын,
««улуг алыпты сäртĭб-öдӱ̆рäрбĭн,
««кіӷіг алыпты камӷыбыла öдӱ̆рäрбĭн,
««сäннĭ-дā̆ тōбаӷаңмың.»»
«Мäннĭ тōбазаң
«Алтын Äргäк аӷамны тōрзың.»
««Алтын Äргäк аӷаңа парҕанӷа
««сäнĭ ол öдӱ̆р-салар»» тäдĭр.

Кан Каіҕалак Аі Мökönӱ̆
камӷыбыла шāб-алды,
ӱ̆ш кӱ̆н чäттрä шāп,
Аі Мökönӱ̆ öдӱ̆рäргä полбан-чадыр.
Ӱ̆ш кӱ̆н шапканда
камӷын таштаб-ыза-бäрдĭ,
колбыла тудустӱ̆лар.
Тäккä чäрдäң ок адылды,
Кан Каіҕалакка казалды,
Кан Каіҕалак орта чарылды,
ол ок парып каjā казалды.
Аі Мökö аны парып кöр-чадыр.
«Кудаідаң ок полӷаңма?
«пу чäрдĭң алыбы атчаңма?
«мäң пу чäрдä абам чок,
«мäң пу чäрдä іӷäм чок,
«пу чäрдä мäн карандас чок,
«пу чäрдä мäн туҕаным чок.»
Паjа казалҕан окты кöрзö
кäзĭндä мічік полды,
аны кы̄р-чадыр Аі Мökö.
Октаҕы мічіктĭ кы̄рза:
«Кудаі чäрĭндä
«чäс кул'аттыг Чäс Мökö
«улуг алып полтыр,
«мäн аттым пу окты,
«мäң аткан оҕымны
«тутпазын! албазын!
«анаң ар паз'ок парар,
«аҕ оі аттыг Акыраң Тас,
«аның сарчынҕа казалар,
«оҕым анда турар.
«Чäттон чäттĭ частыгбын.
«Тоҕуз частыгда

«Акырақ Таспыла тудўскан,
«ақ кўс артык полбады,
«мäқ кўс артык полбады.
«Анда чöптöскöмўс
«оттыс частыгда тудўзарға.
«Оттыс частыгга чäткäндä
«паза тудўскамыс,
«кўс алыс полбāмыс,
«мäқ кўс артык полбады,
«ақ кўс артык полбады.
«Анда чöптöскöмўс
«чäттоп частыгда тудўзарға.
«Ам пар-чарбын тудўзарға,
«Алтаі сыпда сакта мäй!
«öскäп чäрiңнi тāп пäрäмiн,
«азрāп абаңны тāп пäрäмiн.»
Атка мiндi Аі Мöкö,
Алтаі сынға парды Аі Мöкö,
Алтаі сыпға андыг парза
Алтаі сыпның төбўндö
пір кізі käl-пäр-тiр,
улуг чол мында чаттыр
Чолдың пір чанынақ
паза пір кізі käl-тiр ўдрä;
чолды käспäн-дiр,
пірзi чолдың пäр' ок чандақ,
пірзi чолдың ар'-ок чандақ
ädä пар-тырлар.
Аі Мöкö аларды сўр-пар-тыр,
парза кан чуртў көрўндў,
канның пäрi чанында
пір апшыjак кізі чöр-чадыр,
ак пастыг, ак сағаллыг,
алт' аксыр чылғы

апшыjак кадыр-чадыр,
апшыjак кізі käl-чадыр,
Аі Мöкö тоғас-чадыр.
«Но апшыjак полцақзың?» тäдiр.
««Адым Алтын Аіры»» тäдiр.
««Сäн но кізі полцақзың?»»
«Мäн Аі Мöкömўн» тäдiр.
««Сäн Аі Мöкö ползақ
««абақның ады käм полцақ?»»
«Позым-дā пiлбäссiм,
«абамның адын-дā пiлбäссiм.»
Апшыjак аіт-чадыр:
««Чазы чäрiндä
««мäқ iкi палам калған»» тäдiр,
««äндiг кізiнi уктўцба?
««öксўс паланы көрдўцбä?»»
«Чок көрбöдўм», тäдiр.
Апшыjак аіт-чадыр:
««Пу мында чаткан кан чуртў
««Алтын Пырғы, Кўмўс Пырғы
««iкi карындас полцақ»» тäдiр,
««Алтын Пырғының, Кўмўс Пырғының
««колына мäн кіргäм»» тäдiр.
««Iкi палам чат-калған;
««пірзi öл полған,
«пірзi кыс полған.»
Аі Мöкö суран чадыр:
«Танарзыцма палацны?»
««Танарбын!» апшыjак тäдiр.
«Позынақ танарзың, апшыjак?»
««Кiцiг паламның туғарда
««кара мäқ полған,
««iкi чарын ортазында полған.»»
Аі Мöкö аттақ тўштў,

кäбӣн сӯр-сала-бäрдӣ,
«Кӧр, апшыјак!» тäдӣр.
Апшыјак кäлдӣ, кӧрдӯ̆,
апшыјак ылҕап тура-барды:
««Аі Мӧкӧ, сäн мäӊ паламзыӊ!»»
Аі Мӧкӧ ылҕаб-ок-чадыр,
апшыјак ылҕаб-ок-чадыр.
««Алтын Пырҕы, Кӯмӯс Пырҕы
««чāлап кäлдӣ мäнӣ.
««Малымны парчан сӯр-кäлгäн,
««ікі паламны сук-салҕам.
««Мäн ам позымныӊ малымны
««кадар-чадырбын.
««Ну, палам, ам ӧлбӧспӯ̆н,
««ам сäнӣ кӧрӯ̆б-алдым;
«апшыјак пол пардым, палам.
««Кӯӊӯм чоҕӯл, палам,
««пу малыӊны ал!» тäдӣр.
««Чäс Мӧкӧнӯ̆ӊ чарҕыдаӊ ал!
««Кытаі чäрӣнäӊ кäлгäн Чäс Мӧкӧ,
««улуг саҕыстыг Чäс Мӧкӧ,
««ак саҕыстыг Чäс Мӧкӧ,
««аннаӊ чарҕы сура!»» тäдӣр.
««Чäс Мӧкӧ чарҕы пäрбäзä
««чāлас-кäлӣп кӯспӯ̆лä аларзыӊ.
««Пурун чāлазып кäлгäндä
««Алтын Пырҕы, Кӯмӯс Пырҕы
««мäӊ малымны алар сӯргäн,
««ам ӧрӧ кудаі-дā аӊынар піскä,
««улуг алыптар аӊынар піскä,
««улуг кӯлӯктäр аӊынар піскä.
««Чäс Мӧкӧ чарҕы äдäр»» тäдӣр,
««саба äтпäс чікä äдäр.»»
Аі Мӧкӧ арҕ' ок парды,

Алтын Пырҕы, Кӯмӯс Пырҕы
ікі карындастыӊ чуртӯна.
Апшыјак анда калды.
Аі Мӧкӧ чäт кäлдӣ.
Алтын Пырҕы, Кӯмӯс Пырҕыныӊ
ікі карандастыӊ äзіктä
чäс кул' ат тур-чары.
Кірӣп парды Аі Мӧкӧ,
«Äзäн!» тäдӣр Аі Мӧкӧ.
Чäс Мӧкӧ апшыјак
анда одур-чары.
Апшыјак тур-кäлдӣ,
Аі Мӧкӧнӯ̆ӊ колын тут-алды:
«Чаксы кізінӣӊ палазы, Аі Мӧкӧ,
«чамас кізінӣӊ тӧлӯ̆, Аі Мӧкӧ,
«äзäн пол!» тäдӣр, «Аі Мӧкӧ!
«Алтын Пырҕы, Кӯмӯс Пырҕы!
«Аі Мӧкӧ äр сäннӣ ам чäттӣ,
«ам малын пäргӣлä!»
««Чок, пäрбäспӣс!»» тäдӣр,
««апшыјак ам малӊыдаӊ сыҕар,
««аӊ орунӯна Аі Мӧкӧ чӧрзӯн!»»
Аі Мӧкӧ чōктап чадыр:
«Ӧрӧ кудаі мäнӣ
«сläрдӣӊ колына пäрдӣбä?
«ӧрӧ кудаі абамны
«сläрдӣӊ колына пäрдӣбä?
«кудаі пäрзä малӊы поларбын,
«кудаі пäрбäзä чāлазарбыс.»
Чäс Мӧкӧ аіт-чадыр:
«Абазын пастук äттāр,
«палазып-ок сläр пастук äдäргä
«сläргä кудаі äдä пäрбäн полар.
«арыг кӯспӣлä чāласкыла!»

Алтын Пырҕыбыла
Аі Мөкө тудӱс-чары,
ӱс кӱн тудӱстӱ,
пу чӓр кыпбыктады,
аҕыл-тастап салды,
арыг тынын ӧдӱрдӱ.
Кӱмӱс Пырҕы кӓл-тӣр,
Аі Мөкөнӱ нӓктады.
«Карындасты ӧдӱргӓм
«kара чаҕыс мӓн Аі Мөкө,
«мӓнї ам clӓр ӧдӱрзӓр
«чаҕыс позымны ӧдӱрзӓр,
«мал-дӓ clӓрдїң, чон-дӓ clӓрдїң,
«clӓрдї паза kӧб-алцаң кізі чоҕӱл,
«пӓрдаң сыkkан палам чоҕӱл,
«паскан чӓрдӓ туҕаным чоҕӱл,
«апшыjak полза пір абам
«clӓрдїң колҕа чӧрӱб-ӧлгӧі!
«чаҕыс ла полза мӓн ӧлзӧм,
«апшыjak абам
«clӓрдїң колында ӧлӧр.»
Каіран Аі Мөкөбӱлӓ
Кӱмӱс Пырҕы ам тудӱстӱ,
чӓтті кӱн тудус чадырлар,
чӓргӓ тӱшпӓн чадырлар,
тоҕус кӱн тудӱстӱлар,
тобракka кӓлбӓн чадырлар;
он ікі кӱннӱң пазында
Кӱмӱс Пырҕыны аҕыл-тастады,
ӧдӱрдӱ таштап,
Кӱмӱс Пырҕының тыны сыкты.
Чӓс kул' аттыг Чӓс Мөкө
сыкты ам таксары:
«Кізінїң малы мал полбас,

«кізінїң ӓзї ӓс полбас,
«кізінїң кӓбї кірлїг кӓп», тӓдїр,
«кізінїң ады тӱрлїг ат» тӓдїр.
«Кара саҕыстыг kан ӧлӱп kалды,
«Алтын Пырҕы, Кӱмӱс Пырҕы
«ікі карындас ӧлӱп калды.»
Ak саҕыстыг Аі Мөкөнӱң абазы
Алтын Аіры чӧktап чадыр:
«Чаҕыс палам, чаҕыс уҕлӱм,
«кізінїң малын алба!
«кізінїң ӓзїн алба!
«kудаі ӓзїн пӓрӓр,
«kудаі малын пӓрӓр,
«пу чӓрдӓ Ak Кан улуг,
«ӧрӧ тӓгрідӓ kудаі улуг.»
Аі Мөкө аіт-чадыр:
«Сӓнї кізінїң пастуk полып таптым,
«сӓң малыңны чібӓм,
«сӓң ӓзїңнї чібӓм,
«мӓнї азрӓн аңам пар,
«Алтын Ӓргӓk аңам пар;
«ам аңама нанаін!
«ӓзїмбїлӓ нанаін!
«малымбыла нанаін
«азраб-алҕан аңама!
«ам мал такпанда
«аңама ам парбазам
«аңам мӓ тарынар.»
Алты аксыр чылҕы сӱрдӱ,
абазы kад'ok кӓl-чадыр,
чӓс kул' аттыг Чӓс Мөкө
kад'ok кӓl-чадыр,
Алтын Ӓргӓk аңазына
піргӓ пар-чадырлар.

Алтаі сынына сык кäлдіläр.
«Аі Мökö, сäн аңаңа пар!
«Алтын Äргäк када конаң тāрбä?
«Алтын Äргäк када конмаң тāрбä?
«када кон тäзä када конарҕа
«када конма тäзä туртӯң'ok пар!
«Алтын Арыг пäңäңнäң сураразың,
«аба чуртӯна параңба?
«мында аңа чуртӯнда конаңба?
«пäңäзĭнäң сураб-ал!»
Алтаі сында адын токтатты.
Чäс Мökö адын токтатты:
«Мäн алтын сарыг Акыраң Таска
«мäн ам параін!» тäдĭр,
«чäттон чäтті частыгда
«пір кӯräзäң!» тäдĭр,
«мäн ölзöм öлöін!» тäдĭр,
«мäнĭ кōб-алҕан кізі чok,
«Акыраң Тас ölзö ölöр!
«аны кōб-алҕан кізі чok,
«сäнĭ Аі Мökö, наңцым,
«сäнĭ паламцылап кöр-чäрбĭн,
«мäнĭ сӯрӯспä, Аі Мökö!
«сӯрӯссäң ölӯп параразың анда.
«Оҕым Акыраң Тастың сарчында
«ол окты сā пäрäр äдĭм,
«мäн оҕымды пу чäрдä кізі кödӯрбäс,
«мäн оҕымды кізі атпас,
«сäн, Аі Мökö, сäн адарзың.»
Пöрӯгӯн алды Чäс Мökö,
колын туттӯ Чäс Мökö,
«Äзäн пол, наңцым!» тäдĭр,
«мäң оҕымды тāк тутпа!
«мäң оҕымды тāк тутсаң

«колың köjӯп парар.
«Мäң оҕымды плāтпыла тут!
«кара торҕа платпыла тут!
«ölзöм-дō ам ölöрбӯн,
«öтсöм-дō ам käläрбĭн,
«алтанып мінгäн чäс кул ат
«паска кізі мінмäзĭн!»
«кабаҕын ojы сäртäрзĭң,
«пу чäргä чöрӯб-алды,
«пу чäр äд'ok калды,
«чäттон чäтті часка чäттĭм,
«ам ölöргö пар-чармын.
«Пāрдаң сыккан палам чok.
«Мäнĭ сӯрӯб-аларҕа,
«када туҕан карындас чok,
«караҕымды сäн чап чадырзың
«кара кускун караҕымды суспазын!»
Äзäнäстĭ, парыб-ысты.
Абазыбыла Аі Мökö,
абазыбыла када парды,
Чäс Мökö чаҕыстан парыб-ысты,
палалыг кізі палазыбыла
када парыб-ысты.
«Тā öцöңмӯн? тā öтчömӯн?»
ылҕап пар-чадыр Чäс Мökö.
Карак чазы карылык-чадыр,
пуруннӯң сӯ пурлук-чадыр,
саҕал töбöн сарыг суг ак-чадыр.
Чäс кул'атка камцы тāгдĭ.
Аі Мökö чōктап-чадыр:
«Ölзömдō пір кӯн,
«öтсömдō пір кӯн,
«Акыраң Таска чäдäін!
«абам полҕан Чäс Мökö

«ölгön сӧгӱн көрöін!
«Алтын Аіры, абам,
«Алтын Ӓргäк аңама
«алты аксыр чылҕы сӱр!
«Кыдат чäрінäң кäлгäн
«Чäс Мökö алыштың
«ölгönӱн-дӓ көрöін!
«тірін-дӓ көрöін!
«алып кізінің чаксы оҕын
«чабал кізі тудӱнмазын!
«ölгön полза сӧгӱн көрöін!
«тіріг полза позын көрöін!»
Алтын Аіры аіт-чары:
««Ӓндіг чäргä парба, чаҕыс палам,
««чаттыра чарар сäнї, палам,
««оттурта кäзäр сäнї, палам.
««Акыраң Тастың алыштары
««алт'он кізі
««öдӱräр сäнї, чаҕыс палам!»»
Чӧктаб-аітты Аі Мökö:
«Чаксы кізінің алына чӧрзö
«чарык кудаі аңынар піскä.
«Кал туста карындас полҕан Чäс Мökö,
«олҕан туста карындас полҕан Чäс Мökö
«ölöр чäрінä мäн парып көрöін!
«Акыраң Тастың алтон кізі,
«Чäс Мökö чаҕыстанма?
«алтон алып аны öдӱрңäңмä?
«чаксы адын албаспын,
«чаксы оҕын аларбын,
«позы пärзä аларбын,
«позы пärбäзä албаспын;
«ölзöм ölгöібӱн!» тäдір,
«кудаі аңынза кäлгäібін,

«Алтын Аіры абам» тäдір.
Чäс Мökö пар-чадыр,
чäттон пärістä чät-чадыр,
Акыраң Тастың чуртӱна
Чäс Мökö чät-чадыр.
Чäс Мökö äзäннäс-чадыр,
Акыраң Таспыла äзäннäш-шадыр.
«Тоҕус часта тудӱскамыс,
«кӱс алыс полбӓмыс,
«оттус частыгда тудӱскамыс.
«кӱс алыс полбӓмыс,
«чäттон чäтті часка чäттібіс,
«мäн ам ölзöм
«Кыдаі чäрї öксӱс полар,
«Кыдаі чäрїндä паза алып чоҕӱл!»
Акыраң Таспыла тудӱстӱлар.
«Мäң-дӓ ölзöм, Акыраң Тас,
«тäгрі чäргä кälбäс,
«Акыраң Тас сän-дӓ ölзöң
«аңдарылбас пу чäр, ол-ок полар,
«аккан су артї полбос,
«кудаі салҕан пу чäр
«піспілä када парбас,
«кӱңӱң артык полза
«ам ташта мäнї, Акыраң Тас!»
Кälїп анда тудӱстӱлар,
чäр чälбäңнäп чадыр
тäгрі чічräп чадыр.
Акыраң Тас Чäс Мökönӱ таштап
Чäс Мökönӱ öдӱр-чадыр,
Алтон кізі кälдї,
Чäс Мökö алышты
ак курлук кїскä салыб-алып,
äбізін сары алып пардылар.

Аі Мөкө анда тур-чадыр,
аттаң тӱстӱ Аі Мөкө,
кәзінә барды Аі Мөкө,
Акыраң Тасты токтадыб-алды.
«Акыраң Тас пу чәрдә сән алып,
«пу чәрдә Чәс Мөкөнӱ ӧдӱрдӱң,
«кӱӌӱң артык полды, ӧдӱрдӱң,
«сӱмәбілә ӧдӱрбәдің,
«кӱӌӱң артык полҕанда
«мәнӗ-дә ӧдӱр Акыраң Тас!»
Акыраң Таспыла тудӱстӱлар,
чәтті кӱн чәргә кәлбәдї,
тоҕус кӱн тобракка кәлбәдї,
тоҕус кӱннӱң пазына кәлзә
Акыраң Тасты ӧдӱрдӱ,
кызар чатчаң әдї чоҕӱл,
кыілып акчаң каны чоҕӱл.
Алтон кізі чөптөстӱләр
Аі Мөкөнӱ ӧдӱрәргә.
«Піс Аі Мөкөбӱлә тудӱссабыс
«Аі Мөкө пістї ӧдӱрәр,
«пістің чуртӱнда кізі чок полар.»
Алтон кізі чөптөзӱп,
алтон кізі тыныш полбады,
Аі Мөкө наныб-ыза-бәрдї.
Чаксы туҕан Чәс Мөкө
аімак чәрїндә ӧлӱп калды,
ылҕап парды Аі Мөкө,
пәр әдї пабылап чадыр,
парчан сӧгӱ чәбілән чадыр.
«Каіран туҕан әр чаксы
«әl чәрїндә ӧлӌӧң пол-тыр!»
Алтын Әргәктің чуртӱна
Аі Мөкө наныб-ыза-бәрдї;

Аӌазының пу чуртӱна
чәдіп кәлдї Аі Мөкө.
Кәр аксыр парчан кыра-сок-тыр,
кызыл әтпілә тоі сал-чадыр,
әl чонны чыб-алды,
апшыjактар, өрөкөндөр чылдылар;
парчан тозыб-алдылар.
«Кара чаҕыс туңмам, Аі Мөкө,
«ам өлбөспӱн» тәдїр,
«өлбөспӱн сәнї көргөндө.»
Кік тӱктӱг аҕ оі аттыг
Кізікәі алыптың кызы
Алтын Чӱстӱк абаӄаіды
Алтын Әргәк аҕылды,
кат әдїнәргә аҕылды.
«Нанаін тәзәң нанарбыс,
«нанмаін тәзәң конаң.»
««Абам чуртӱ аӌыг пол-чадыр,
««нанаін, аӌам Алтын Әргәк.»»
Аі Мөкөнӱң абазы
алт'аксыр малын аҕыл-тыр.
Аі Мөкө абазынаң сурап чадыр:
«Алтын Әргәкпілә када конаӈма?
«абам әбіңә нанаӈма?»
««Чок, Аі Мөкө палам»» тәдїр,
««чамыс-тә полза тәм пар,
««таіс-тә полза сӱм пар.
Алтын Әргәк сөлөп чадыр:
«Малдаң мән аӌынмадым,
«кәптәң мән аӌынмадым,
«табактаң мән аӌынмадым,
«конмаза-дә када кондыбыс.
«Чӱс атка чӱк тарт-пәрәін!
«әліг кізінї әгәткә пәрәін!»

Чурттӯг кізі пандылар,
пурундаҕы чуртӯна чäттїläр,
Алтын Арыг пäцäзї
kад'ok кäl̄дї чуртӯна,
ол-ok чуртта kондылар,
ары пäрї парбадылар.

II. Пуҕа-Дäкä.

Пурунҕӯ чурт чурттап чадыр,
пулуӊ судӯ іціп чадыр;
Пулаі Арыг пäцäлїг,
пулут ызык пор'аттыг
Пуҕа-Дäкä чурттап чадыр.
Азрāн абазы чоҕӯл,
äміскäн äцäзї чоҕӯл,
пас пілбäс чон чадыр,
тӯк пілбäс мал чадыр,
kарада кӯндä оінап чадыр.
kарт оінап чадыр.
Пäцäзі аітты туӊмā:
«Карада кӯндä кöп оіназаӊ
«kалын оінҕа кірäрзіӊ,
«алтыӊа мінäр ат чоk полар,
«іӊнäӊä кäзäр кäп чоk полар,
«ӯс талаідыӊ іцїндä
«толтра мал тур-чадыр,
«малыӊ саннап кöр, туӊмам!
«ӯс талаідыӊ іцїндä
«толтра чон тур-чадыр,
«чонын пöгöб-ал, туӊмам!»
Пулут ызык пор'атты
äзäрläп чадыр Пуҕа-Дäкä,

чӯгӯр чӯрӯп чӯгäн суkтӯ,
äбір-чӯрӯп äзäр салды.
Алтын садаk ам kурчанды
алты частыг Пуҕа-Дäкä,
алтын садаk ам kурчанды,
алып полды Пуҕа-Дäкä,
Аk малды ам аралаб-одур,
саннаб-одур Пуҕа-Дäкä,
арҕа чонны аралаб-одур,
пöгӯб-одур Пуҕа-Дäкä.
Ӯс кӯн саннаб-одурдӯ,
пір талаіда ӯс kонды,
талаідыӊ пазын ам чäттї,
алтын kарбанҕа kолын суkтӯ,
алтын мічік сыҕарыб-алды.
Пір талаідыӊ ар цанда
паз'оk пір талаі пол-тыр,
пу талаідыӊ іцїндä
мал-дā чон-дā кöп пол-тыр.
Алты частыг Пуҕа-Дäкä:
«Ӯс талаідыӊ мал чонын
«мäн kаідаӊ азраб-алдым?
«Пулаі Арыг пäцäмнäӊ
«мäн ам парып сурарбын.
«Тоҕус частыг чаҕыс пäцäм
«ол азрадыба пу малды?»
Аннаӊ ары пір талаі оk
толтр'оk чоны, толтр'оk малы;
ӯс талаідыӊ іцїндä
Пуҕа-Дäкäнїӊ малы чоны.
«Атkа мäн мінмäдїм,
«пӯн мäн атkа мінїб-алдым,
«малды kаідаӊ азраб-алдым?
«азрāн абам пар полар,

«пäцämнäң сурарбын мäн.
«Ölгön абам пар ползa
«äд'ok аіт пäрзін пäцäм,
«Алты частыг Пуӷа-Дäкä
«ӱс талаі толтра малын,
«ӱс талаі толтра чонын
«kаідаң азраб-алдым мäн?
«мыны азрäн мäң абам
«пу чäрдä пар полар.»
Ӱс талаідың іціндä
тоӷус конды Пуӷа-Дäкä,
тоӷус кӱннӱң пазында
нанып кäлдї Пуӷа-Дäкä,
пäцäзінä кірїп кäлдї,
пäцäзї ылӷаб-одур,
kараӷы частыг пäцäзінің,
карӷы сугlуг пäцäзінӈ.
Одурбады Пуӷа-Дäкä.
«Пу ӱс талаідың мал, чоны
«сän, пäцäм, азрабäн,
«азрäн абам kаіда, пäцäм?
«турӷан іцäм kаіда, пäцäм?»
Пулаі Арыг пäцäзї аіттыː
««Кан Кудаі салды пістї,
««абам чоӷӱл, чаӷыс туӈмам,
««іцäм чоӷӱл, чаӷыс туӈмам.»»
«Абам іцäм чok ползa
«ӱс талаідың іціндä
«малды чонны kаідаң алдың?
«абам іцäм пар полор.
«Аітпазаң сän мä, пäцäм,
«тäгрінің тӧзӱнä парабын,
«чäрдің кырїна мäн парабын,
«пазым парӷанда азаӷым парзын!

«азаӷым парӷанда пазым парзын!»
Сыӷа конды Пуӷа-Дäкä,
сыӷа чӱгӱрдӱ Пуӷа-Дäкä,
пулут ызыk пор атka
ам алтанды Пуӷа-Дäкä.
Чортып сыkты Пуӷа-Дäкä.
Чімäк тінін käб-алды
Пулаі Арыг пäцäзї.
«Токта! токта! туӈмам!» тäдір,
«азрäн абаӈны аіт пäрäін!
«äміскäн іцäӈнї аіт пäрäін!
«токта! токта! токтап тур!»
Токтады ам, аттаң тӱстӱ.
«Äгбä кірäң, туӈмам!» тäдір.
Кір кäлдї ägбä ікäзї,
ыстолӷа табak салды.
«Табak чіб-ал! туӈмам!» тäдір.
««Чok чібäспін, пäцäм,»» тäдір,
««ac табakта чібäспін;
««азрäн абамны аіткы!»» тäдір,
««анаң чірбін табakты;
««ölгön ползa сынын аіткы!
««äміскäн іцämнї аіткы!»» тäдір,
««ölгön ползa сынын аіткы!»»
«Äкä, туӈмам, чідар ädім,
«позың ораізың, туӈмам» тäдір,
«мынаң ары сän парзаң
«тоӷус тägрінің ол цанда
«Тас Чӱрäк, Пус Чӱрäк
«ікі карындас алып пар.
«Äртän анäр парзаң, туӈмам,
«ірgä чätпän ölӧрзӱӈ!
«позың кіціг полцаӈзың,
«тӱрчä ӧс! анаң пararзың.

«Абаңның karындазы чоӈӯл,
«сäң karындазың мында чоӈӯл.
«Тас Чӯräк, Пус Чӯräк
«пу чäрдäң абаңны алып
«чäрïнä алып парӈан,
«тäгрä чäткäн сма äдïп
«тоӈус тäбір позӯбыла
«абаңны омä позып салӈан.
«Абаңның адын äс, туңмам!
«пулан пор'аттыг Пулаі Кан,
«улуг алып, улуг кӯлӯк полӈан,
«тоӈузон частыг полӈанда
«кӯш шok апшыjak полӈан,
«абаңны алар аппарӈан.
«Тоӈус тäбір позӯбыла
«абаңны омä сäп салӈан,
«абаң ам-дä тіріг тур-чар,
«абаң ӱш шыл турдӯ анда.
«Ол чäргä парар ползаң
«улуг тоіӈа орта параразың,
«Тас Чӯräктің, Пус Чӯräктің
«Алтын Чӯстӯк туңмалары,
«аның тоjы полӈанда
«чäттон улуг алып кälгäн,
«парчан алып ңанцылары
«Тас Чӯräктің, Пус Чӯräктің.
«Сä пір-дä кізі полыспас,
«karала чаӈыс кізі поларзың.
«Аларӈа пararӈа,
«äндïг парба, чаӈыс туңмам,
«äндïг ол чäргä парзаң
«сäнї ӧдӯräр, туңмам.
«Кізі karаӈына көрӯнмä!
«сäк полып kубуларзың,

«көзпöктӯң ар ңаныңда
«сäк полыб-одурарзың.»
Пуӈа-Дäкä сыӈа чӯгӯрдӯ,
чӯгӯр чӯрӯп чӯгäн суктӯ,
äбір чӯрӯп äзäр салды,
atka мінïп чӯрӯб-ысты.
Тас Чӯräккä, Пус Чӯräккä
чäдïп käldï Пуӈа-Дäкä.
Улуг тоі тоілап чадыр,
чоны парчан чӹлӈан,
чäттон улуг алып чӹлӈан,
алтын öргӧдö одурдӯ.
Пуӈа Дäкä чäткäндä
сäк полып kубӯлдӯ,
көзнöктӯӈ алдында
одур-чадыр Пуӈа-Дäкä.
Тас Чӯräктӯӈ äбïзïндä
чон толтра пол-тыр,
сäк полӈан Пуӈа-Дäкäнї
чӹлӈан кізі көрбön-чадыр;
чӹлӈан кізінің іцïндä
пір чаӈыс кізі полды,
тäр käскäн тас кізі,
одурӈан сäктї ол көрдӯ,
одурӈан сäктї таныб-алды.
Чӹлӈан äлдің пашшызы
улуг kара кізі полды,
Äгрä Кара аттыг полды,
тоӈус чäрдің алтында
Äгрä Караның чуртӯ полды.
Тäрлыг тас кізі аіт-чадыр:
«Алып туӈан Пулаі Кан
«но-бïдä kӹjалап чарзар?
«Чаксы туӈан Пулаі Канны

«но-бїдä чазыт чарзāр?
«kaцан-дā полза Пулаі Канныӊ
«чаӡыс палазы Пуӡа-Дäкä
«кäläрlä кäläр мында,
«Пулаі Канныӊ палазы кäläр,
«ам чагбыла тоілаб-одурзāр
«Пуӡа-Дäкä кälгäндä
«kанбыла тоілаб-одурзāр!»
Тāр тондыг тас кізі
ak чälінніг ak чамдар аттыг
Карын-Дäрін пол-чадыр.
Тоӡус чäрдїӊ алтында чурттӯг
Äгрä Кара аіт-чадыр.
«Чудаб-öскöн Карын-Дäрін,
«сäн ноны піläрзїӊ?» тäдїр,
«парчан чарӡы мäндä», тäдїр,
«чäттон кізінїӊ пазы
«парчан мäнїӊ kолымда;
«тоӡус чäрдїӊ алтында
«Сынык Кара туӊмам пар.
«Сынык Кара туӊмам кälзä
«сым одурарзыӊ, Карын-Дäрін.»
Карын-Дäрін аідып чадыр:
«Сäӊ туӊмаӊнаӊ koруӡӯп
«чōk чōktабаспа кізі?» тäдїр,
«Сынык Кара туӊмаӊ
«сын kудаі полдыба?
«Каізы-дā кізінї
«kудаі-ok санбаспа?
«kара чäрдїӊ алтында
«kара саӡыстыг поларзыӊ,
«kанныг іштїlїг поларзыӊ.
«Кара чäрдїӊ алтындаӡы кізі
«kара Аіна салӡан,

«кӯпнӯг чäрдїӊ кізізїн
«kудаі салып-тыр.
«Кӯзӯӊä ізäнмä, Äгрä Кара!
«kудаіӡа ізäп, Äгрä Кара!»
««Ам Пуӡа-Дäкä kанӊа чаcka чäттї,
««Карын-Дäрін, аіт піскä!»»
«Ам чäтті чаcka чäттї» тäдї.
Äгрä Кара ам аітты:
«Чäтті чаcka чäткäн Пуӡа-Дäкäнї
«чäр алтына чуртӯма аппарып
«азраб-алып пала äдїнäрбїн!
«kыс паланыӊ äмӊäгїбїlä
«азрарбын Пуӡа-Дäкäнї.
«Кудаі салӡан саӡызы
«чоk полып парар амды,
«мäӊ ok саӡызыбыла
«Пуӡа-Дäкäнї аларбын.
«Кыс паланыӊ äмӊäгїбїlä
«аны азрар полбассам
«kызыр kаттыӊ сӯмä kабырӡабыла
«азрар поларбын Пуӡа-Дäкäнї.»
Чäттон алып äстїб-одурлар.
«Чäтті частыг Пуӡа-Дäкäнї
«мäӊ kолыма пäрäрзäр!
«чäтті частыг Пуӡа-Дäкäнї
«мäӊ kолыма пäрбäзäр
«чäттон алып парчан öläрзäр!»
Карын-Дäрін чōktаб-одур:
«Алып тölӯ алып-ok полар,
«кӯlӯк тölӯ кӯlӯк-ok полар,
«тоkсан частыг Пулаі Канны
«āлында öдӯрӯп полбāнзар,
«тоӡус тäбір позӯбыла
«тäгрā чäттрä сыkkан омабыла

«чапсырып салҕанзар.»
Чәтті частыг Пуҕа-Дәкә
олардың пу сөзӯн уҕӯб-алды,
ат палҕаҵаҥ сарчынҕа
алып полып тӯстӯ ам.
Ат палҕаҵаҥ сарчыннаҥ ары
тәбір тыт пол-тыр.
Аттаҥ тӯстӯ Пуҕа-Дәкә,
тәбір тытка адын палҕады.
Тәбір тыттаҥ тӯзӯп көрзө
тәгрә чәттрә сыккан
ома анда тур-чадыр,
абазы анда тіріг тур-чадыр,
тоҕус тәбір позӯбыла
анда сәп салҕан абазы.
Карак чазы кан пол-чадыр,
пурун сӯ пус пол-чадыр.
«Алып туҕан позым полҕамын,
«аімак чәргә кәлгәндә
«ам өл-чадырбын.
«Ӯш часта калҕан палам
«кара чаҕыс Пуҕа-Дәкә,
«чаҕыс палам пө кәлзә
«чөҕым чөктап пәрәр әдім.
«Тас Чӯрәккә, Пус Чӯрәккә
«чаҕыс палам Пуҕа-Дәкә кәлзә
«әр сәнінә чәткән полза
«тоҕус позӯбыла омә
«чапсыра саптырбас әдім.
«Токсан частыг позым
«тоҕус позӯда тыбән тур-чарбын.»
Пуҕа-Дәкә абазын көрдӯ,
карак чазы кан полды,
пурун сӯ пус полды.

Әзіктї ачыб-ыза-бәрдї,
Тас Чӯрәктің әбізінә кірдї;
әбізіндә чәттон алып одурдӯ.
«Әзән, әзән, алып!» тәдір.
Әгрә Кара чөктап чадыр:
«Пулаі Канның чаҕыс палазы,
«әр сәнінә чәткәләктә,
«Пуҕа-Дәкә, піскә кәлдің.»
Пуҕа-Дәкә чөктап чадыр:
«Чаксы туҕан Пулаі Кан,
«абам полҕан Пулаі Кан
«арҕылап кәліп но ӧдӯрбәдің?
«ноҕа тоҕус позӯбыла
«омә сәп-сал-тырзың?»
Әгрә Кара чөктап чадыр:
«Абаңны Пулаі Канны
«тоҕус позӯбыла чапкабыс,
«токсан позӯбыла сәнї
«омә чапсыра чабарбыс.
«Чәтті частыг Пуҕа-Дәкәнї
«мә пәргїлә, чәттон алып!
«сләр токтаҕыла, чәттон алып?
«тоҕус чәрдің алтына
«мән ал тӯзәін Пуҕа-Дәкәнї,
«кыс паланың әмцәгібілә
«азрап көрөін Пуҕа-Дәкәнї,
«кызыр каттың сӯмә кабырҕабыла
«азрап көрөін Пуҕа-Дәкәнї.
«Пулаі Канның чуртӯнда
«адаі-дә чок ползын,
«ӯш талаіда толтра малын,
«ӯш талаіда толтра чонын
«чәттон алып ӯләзіб-алҕыла!»
Пуҕа-Дәкә ам аідып чадыр:

«Ӱш талаідаҕы малды,
«ӱш талаідаҕы чонды
«kудаі ӱlӓп пӓрдӣбӓ?
«сӓн kудаі полдыңба?
«Ікі путпыла пас кӧрӧбӱс!
«ікі kолбыла тартыс кӧрӧбӱс!»
Ӓгрӓ Кара турӱп кӓlдӣ:
«Ат кӧдӱрбӓс Ӓгрӓ Кара полҕамын,
«мӓнӣ kорукпāн чōktадың,
«ачыглыг туста мӓн тур-чарбын,
«сӓн ас тамаkтың арīн чіб-одурбассың,
«араҕаның kаттīн ізӣб-одурбассың!»
Нākтаң сапты Пуҕа-Дӓкӓнӣ,
ас пӓlдӓң тартысkаны,
kара чӓр kыібыkтады,
тӓгрі чічірӓп чадыр,
чӓр аларды кӧдӱрбӓдӣ,
чӓргӓ кірӣп пардылар,
кӱн чоk, аі чоk чӓргӓ тӱстӱlӓр,
тоҕус чӓрдӣң алтына
тудӱзӱп тӱстӱlӓр.
Тоҕус чӓрдӣң алтында
kара тура тур-чадыр,
олар пу турā чӓттрӓ тӱстӱlӓр.
Кара тураның пір кӧзнӧгӱ азыл пар-тыр,
кӧзнӧктӧң пір kара кізі
пазын сыҕарыб-одур-чадыр:
«Аңам Ӓгрӓ Кара кӓlдӣңбӓ?
«Алып туҕан Пуҕа-Дӓкӓнӣ
«ноҕа чазаг аҕылдың?
«пулут ызыk пор' адын
«но аҕылбадың, аңам?
«Пулаі Канның ӱш талаі
«толтра малын чонын

«чӓттон алып ам ӱlӓссӣн!
«пулут ызыҕы пор' адын
«мā ноҕа аҕыла-бӓрбӓдӣң?»
Ӓгрӓ Караның чуртӱ пу пол-тыр,
тураның ізіндӓгӣ Сынык Кара,
Ӓгрӓ Караның туңмазы пол-тыр.
Мынаң ары чӓр пӓк пол-тыр,
kумнуг саілыг чӓр пол-тыр,
паза тӱзӓргӓ чӓр чоҕӱл.
Кара талаі аҕып пар тыр
kара тураның kырīнча,
чарым кӱн сал-чадыр
пу kап kара чӓрдӓ.
Пу чӓрдӓ тудӱзӱп кӓlдӣlӓр,
Пуҕа-Дӓкӓ Ӓгрӓ Карыны тудӱп
кӧдӱрӱп ташта-бӓрдӣ,
таштаб-ӧдӱрдӱ.
Аіланбас кӓlӣп Пуҕа-Дӓкӓ
арҕа моінын ӱзӓ-тӓптӣ.
Ӓгрӓ Караның ӧlгӧн сōгӱ
таг-ңіlӓп чат kалды.
Сынык Кара туңмазы чӱгӱрӱп кӓlіп
нākтаң сапты Пуҕа-Дӓкӓнӣ,
пӓlӣнӓн тудӱп тартысты,
ікі kолбыла тартысты,
ікі азаkпыла пасты.
Каттык тас ам чатчырап чадыр,
kара чӓр ам kыібырап чадыр,
тоҕус кӱнгӓ тудӱш-шадырлар,
тобраkkа тӱспӓн чадырлар,
он ікі кӱнгӓ тудӱш-шадырлар,
ӧlӱп поlбан чадырлар.
Сынык Кара аіт-чадыр:
«Алып туҕан Пуҕа-Дӓкӓ,

«сӓн чаҕыс позың,
«мӓнї-дā ӧдӱ̆р-салзаң
«кудаі чӓрїнӓ чӓт полбассың.
«Кӓндір тулуңнӱг кара каттым пар,
«ӧlӱ̆п парџаң тыны чок,
«тӧгӱ̆lӱ̆б-акчаң каны чок;
«кара чаҕыс Пуҕа-Дӓкӓ,
«сӓн но кӓlдїң пу чӓргӓ,
«сӓнї кӓм сӱ̆рӱ̆с-кӓlӓр?
«сā сӱ̆рӱ̆зӓр карындас чок,
«сā сӱ̆рӱ̆зӓр туҕаның чок.
«Мӓнї-дā ӧдӱ̆рӱ̆п салзаң
«кӓндір тулуңнӱг каттымны,
«Пуҕа-Дӓкӓ, ӧдӱ̆рӱ̆п поlбассың.»
Пу чӓрдӓ чӓтті кӱ̆н тудӱ̆стӱ̆лар,
чӓргӓ кӓlбӓн-чадырлар,
тоҕус кӱ̆н тудӱ̆стӱ̆лар,
тобракка кӓlбӓн-чадырлар,
он чӓтті кӱ̆нгӓ чӓттїlӓр,
Пуҕа-Дӓкӓнїң кудаі салҕан
ак ӓдї талалды,
ал каны ам акты.
Ылҕады Пуҕа-Дӓкӓ:
«Іџӓм сїбāн ак ӓдїм
«Аіна чӓрїндӓ ам талалдың,
«абам тутпāн ак ӓдїм
«Аіна чӓрїндӓ ам талалдың,
«пāрдаң сыҕарҕан палам чок,
«паскан чӓрдӓ турҕаным чок,
«мӓнї салҕан кудаі аба
«каідыг чабал ӧlӱ̆м пӓрдї,
«Аіна чӓрдӓ ӧlзӱ̆н-дӓп?»
Карак чазы тӱ̆стӱ̆,
карак чазы кан полды,

пурун сӯ пус полды.
«Каіран абам азрāн
«ӱ̆ш талаідың толтра малым
«аімак колына кірдї;
«ӱ̆стӱ̆мдӓ улуг карындазым пар полза,
«алтымда кіџіг карындазым пар полза
«абамның чуртӱ аімакка парбас ӓдї.»
Ачыҕа кӓlдї Пуҕа-Дӓкӓнїң,
кӧдӱ̆рӱ̆п тастады Сынык Караны,
арҕа моінын тāп салды;
ӧlгӧн сӧгӱ̆ таг пол-калҕан,
тӧгӱ̆lгӓн каны чул полҕан.
Кара тураның ӓзігї тарсылады.
Кӱ̆зӱ̆ сык-пар-тыр Пуҕа-Дӓкӓнїң,
чїргӓ табак чоҕӱ̆л,
аштап-чадыб-ыза-бӓрдї.
Кӓндір тулуңнӱг кара кат кӓlдї.
«Чаксы туҕан Пуҕа-Дӓкӓ
«сак пō ӧдӱ̆р салзам
«ӧрӧ кудаі чабал алынар.
«Алҕан ӓрімнї ӧдӱ̆ртӱ̆п салдым,
«Пуҕа-Дӓкӓнї каідып азраін!
«Сынык Кара ӓрїмнї
«сындырбāн ползаң,
«ас табак арїн пӓрӓр ӓдїм,
«араҕаның каттїн пӓрӓр ӓдїм.»
Кара кат кӓlдї,
чаҕазынан кāб-алды,
сӧзӱ̆р чӧрӱ̆п тӓкпіlӓп чадыр,
сӧзӱ̆р чӧрӱ̆п сакпылап чадыр.
Алып туҕан Пуҕа-Дӓкӓнї
азакпыла ӧдӱ̆рӱ̆п полџаjы чоҕӱ̆л.
Пуҕа-Дӓкӓ аіт-чадыр:
«Чаксы туҕан позымны

«кўзўң сыдар ползa
«чазытпаӷын ӧдўр!»
Тура-конды Пуӷа-Дäкä,
кара катпыла тудўстў,
ўш кўн тудўстў пу чäрдä,
чäргä кälбäн-чадырлар,
тӧртўнцў кўнўндä
кара катты кӧдўрдў,
аӷылып таштады,
таштаб-ӧдўрўп салды.
Астаң аштады,
судаң сускады,
парцаjы чоӷўл, чазаг пол-тыр.
Каннаң кызыл чäгрі näiлїг
кара кат кälїп чадыр,
кälдї, кälдї Пуӷа-Дäкäнї
рактаң äбіртїп чадыр.
«Чаксы туӷап Пуӷа-Дäкä,
«ölгӧн полцаңма, тіріг полцаңма?
«Колы Саін олӷым пар,
«Сарыг Саін кызым пар,
«тіріг полза Пуӷа-Дäкä
«кызымның ärї ползын!
«Колы Саін олӷыма парып
«олӷымның чäштäзї ползын!»
Кара кат пас-тыр кälдї,
Пуӷа-Дäкä ölбӧн-дўр,
тіріг чат-чадыр.
Ат кӧдўрбäс Пуӷа-Дäкäнї
кäб-алды ӧрӧкӧн,
позының тäрїнä палӷаб-алды,
тудўлцаң колы чоӷўл.
«Ölӧргӧ кўнўм кälгäндä
«арык пастыг каттың тäрїнä

«чӧрўб-ӧлцӧң мїнäм.
«ölӧрдӧң калӷан полӷам-дäп санäбын,
«сыннаб-ӧлўм ам кälдїмä?»
Саӷаннаң кälїп туӷлады,
ӧрӧкӧнбїlä кada чäргä тўстўläр,
чаӷа пастаң тартыстылар,
тудўзўп чӧрä-бäрдїläр.
«Чаксы ärдäң калӷамын,
«чабал каттаң ölӧргӧ чäттїм.»
Пу чäрдä тудўстўлар,
чäттї кўнгä чäттірä.
Ат кälä кіштädї.
Тас Чўräк, Пус Чўräктің
äзігїндägї тоӷус азыр сарчыннаң
тыт аӷaска палӷän полӷан,
пулут ызыӷы пор'ат
ам кіштäп кälдї.
Тоӷус азыр täбір тытты
сӧзўрўп käl-тїр.
Пор' ат кälїп чӧktап чадыр:
«Аimак чäрїндä мäнї палӷап салдың,
«тоӷус азра тытка
«ноӷа мäнї палӷадың?
«аксым казап саларӷа käрäк ädї,
«тінїмнї пос салӷан ползаң
«ўрдä käläр ädїм, тäнäк.»
Ӧрӧкӧнгӧ täптї пор'ат,
ӧрӧкӧннўң пälїн ўзä täптї,
ӧрӧкӧн ölӧ-калды.
Туиӷак сузўлўп парды,
Тас Чўräктің, Пус Чўräктің
äзік алдына туиӷак тўстў.
Пуӷа-Дäкä чадыб-ысты,
пор'ат туиӷаӷын сўрўб-ысты,

тыдын ӓд'ok сӱзӱрӱп.
Карак чазы кан полды,
пурун сӯ пус полды.
Кара талаі төбӱн көр-чары,
Пуӈа-Дӓкӓ көр-чары.
Колы Саін, өрөкөннӱң оӈлы,
Сары Саін, өрөкөннӱң кызы
чӓдӥнін чӱгӱрӱб-одурлар.
«Колы Саін туңма чӱгӱр табрак!
«алӈаным чаксы туӈан Пуӈа-Дӓкӓ
«аштаң өлӱп парар» тӓдӥ.
Аны көрдӱ Пуӈа-Дӓкӓ,
корукпӓн полза ам коруктӱ.
Тӱкӱрӱб-ыза-бӓрдӥ,
көзӓ чыӈып кӓлдӥ чӓрдӓң,
ікі азаӈын ӓ тӓп салды,
чаңыран парды ӓ тӓп салып.
Тас Чӱрӓк, Пус Чӱрӓк
алардың ӓзік алына тӱстӱ.
Турӱп кӓлдӥ Пуӈа-Дӓкӓ.
Тас Чӱрӓктің чӓрінда
чон-дӓ чоӈӱл, мал-дӓ чоӈӱл,
чӓттон алып мынд'ok өl-тӱр.
Тас Чӱрӓк, Пус Чӱрӓк
мынд'ok өl-тӱр.
Тас Чӱрӓк, Пус Чӱрӓктің
ак малын, арӈалык чонын
кӱн азар-зары сӱр-тӱр.
Пулут ызык пор'ат чоӈӱл ok.
«Өlгөн кізі кудаі чӓрінӓ кӓлдім,
«пулут ызык пор'ат ташпӓңца
«сӯ ішпӓспін, табак чібӓспін.»
Анаң ok чазаг пасты Пуӈа-Дӓкӓ.
Кудаі чӓрінӓ кӓлгӓндӓ

аштаза тоӈ-ok полды.
«Тіріг-дӓ көрөрбӱн ам пор'атты,
«өlгөн-дӧ көрөрбӱн ам пор'атты.»
Тоӈус кадын ӧдӱк тӱгӓніб-одур,
чылӓс азакпыла пар-чадыр.
«Абамнаң алӈан пор'аттаң
«чазаг калдым ам,
«пӓңӓмнӓң тік пӓргӓн ӧдӱк
«тӱгӓнін парды ам.»
Абазының чуртӱна чӓттӥ,
ӱш талаіда толтра мал-дӓ чок,
ӱш талаіда толтра чон-дӓ чок.
«Кудаі пӓргӓн малны
«кудаі-ok алды,
«кудаі пӓргӓн чонны
«кудаі-ok алды,
«пулут ызыӈы пор'адым
«чаӈыс атты такпаі ӓдім!»
Анаң ары пар одурдӱ,
ӱш талаіның ізіндӓ
парчан кӱн азар-зарына сӱр-тӱр.
Чаксы туӈан Пуӈа-Дӓкӓ
чуртӱнаң ары рак парды.
Ікі алып тудӱш-шары,
пірзӥ кіңіг кізі полӈан,
пірзӥ улуг кізі полӈан,
кіңіг кізінің ады көр ат,
улуг кізінің ады
ак-чӓлінніг чамдар ат;
аны көрӱб-одурдӱ.
Тудӱскан кізӓ чӓтсӓ
Тас Чӱрӓк, Пус Чӱрӓкнің чӓрінда
көргөн Карын-Дӓрін полӈан.
Карын-Дӓрін ылӈап чадыр:

««Äкä, Пуӈа-Дäкä!»» тäдïр,
««пулут ызык пор'адың
««kаіда kалӈан, Пуӈа-Дäкä?
««чазаг ам пар-чадырзың?»»
Пуӈа-Дäкä чӧктап чадыр:
«Пор'адымны пілдіңмä?
«пор'адымны кізі туттўба?
«пор'адым ӧлўп пардыба?»
««Адыцны пілбäдïм»» тäдïр,
««ўш талаі толтра малың,
««ўш талаі толтра чоның
««тäгрі тӧзўндä
««Алтын Чаjäн Кўмўш-Шаjäн
««тäгрі тӧзўндä ўläш-шадыр,
««табрак! табрак пар, нанцы!»»
Табрак парды Пуӈа-Дäкä,
тäгрі тӧзўнä чäттї,
тäгрі тӧзўндä малын ўläш-шадырлар,
тäгрі тӧзўндä чонын ўläш-шадырлар.
«Кара чаӈыс Пуӈа-Дäкäнің малын
«cläр ўläш-шадырзар?
«Алтын Чаjäн, Кўмўш-Шаjäн,
«абамның тӧлўндä ӧс полӈанма?
«ўш талаі толтра малымны,
«ўш талаі толтра чонымны
«но ӧштӧп сўрдäр?» тäдї.
Ікі алып аттарына міндї,
Пуӈа-Дäкä чазаг кäлдї,
Алтын Чаjäнны тінїнäң туттў.
«Ак малымның пӧлўгўн пäраін!
«арӈа чонымның пӧлўгўн пäраін!
«пулут ызыгы пор'адымны
«тудўб-алып тäп кäлäр!»
««Пулут ызыӈы пор'адың

««пу чäрдä чок полды,
««Кыдаі чäрїнä парӈан»», тäдïр,
««Кыдаі чäрїндä улуг алып,
««кан кызыл чägрі аттыг
««Кан Тактаі алып полтыр.
««Пулут ызыӈы пор'ат
««каіда парӈан ол пілäр.»»
Пуӈа-Дäкä кылышпыла сапты,
Алтын Чаjäның моінын сапты,
käзä сапты, ӧдўрдў.
Кўмўш-Шаjäның моінын сапты,
käзä сапты ӧдўрдў.
Малдаң ат мінмäдї,
Пуӈа-Дäкäнің малында
кӧдўрäр ат чоӈўл,
парды чазаг Пуӈа-Дäкä,
малын чуртўн-зар'ок нандырды,
чонын чуртўн-зар'ок нандырды,
позы Кыдаі чäрїндä
чазаг ок парды Пуӈа-Дäкä.
Ўlгўзў чок чонныг,
муң ашкан малыг,
кан кызыл чägрі аттыг,
Кан Тактаі анда полӈан.
Кан Тактаіӈа чäттї,
Пуӈа-Дäкä äбїнä кірдї,
äзäннäштї, кол тудўштў,
устолӈа табак салды.
«Табак одурўп чі!» тäдї.
««Чок!»» тäдïр, ««чібäспїн!»» тäдïр.
«ноӈа чібäн-чадырзың?»
««Пулут ызык пор'адымны
««тіріг полза тірігдä көрӧргӧ,
««ӧлгӧн полза сӧгўн көрӧргӧ.

««Кӧрбӧ̄нцӧ табак чібäспїн,
««кудаіҕа сӧс пäргäм»» тäдїр.
Кан Тактаі аіт-чадыр:
«Пуҕа-Дäкä, нанцым!
«адың рак чäрдä тур-чадыр,
«чазаг анда парзаң
«аш шібǟнцä анда чäтпäссїң,
«чудап парарзың, нанцым.
«Ас табак чібäзäң
«чазаг парып чǟтпäн-чарзың.
«Чаксы табак чі! тäдїр,
«чаксы аш ші! тäдїр.
Пуҕа-Дäкä аіт-чадыр:
««Тірігбä ӧлӱ̆гбä, адым?»»
«Тіріг адың, нанцым.»
Аіткан сӧзӱ̆нӱ̆ уҕӱп
табак чідї Пуҕа-Дäкä,
астың арїн чідї,
араҕаның каттїн іштї.
Кан Тактаї аіт-чадыр:
«Äргä Карабыла тудӱзӱп
«тоҕус чäрдїң алтына
«кіргäн мїнäң, Пуҕа-Дäкä?»
Пуҕа-Дäкä аіт-чадыр:
««Сын сӧс аіттың, Кан Тактаі,
««чäрдїң алтына кіргäм.»»
«Сарыг Саін кысты,
«Колы Саін ӧлды
«кӧрдӱ̆ңмä, Пуҕа-Дäкä?»
««Кӧргӧм, Кан Тактаі»» тäдїр.
«Äгрä Караның чуртӱн кӧрдӱ̆ңмä?»
««Кӧргӧм, Кан Тактаі»» тäдїр.
«Äгрä Кара чäрїндä
«кара талаіды кӧрдӱ̆ңмä?»

««Кӧргӧм, Кан Тактаі»» тäдїр.
«Кара таіладың пäлтірїндä
«Сарыг Саін кыстың ӧбӱ̆,
«Колы Саін ӧлдың ӧбӱ̆;
«пулут ызык пор'адың анда,
«алардың колында тур-чадыр;
«тӧрт азак кізäнбїлä тур-чадыр,
«кырк пут кум арт салҕан,
«адың ӧлӱ̆п парар ам.»
Пуҕа-Дäкä ылҕады.
«Ылҕаба, Пуҕа-Дäкä!» тäдїр.
««Но ылҕабаін, нанцым?»» тäдїр.
«Пӱ̆н кон, Пуҕа-Дäкä!»
««Чок, конмаспын, Кан Тактаі!
««адым ӧлӱ̆п парар!»» тäдїр.
«Чудап, аштап чӱ̆ргӧн кізї
«адыңны алып полбассың,
«мäң улуг нанцым пар,
«калтар аттыг Катканцула,
«улуг чулҕус кізі нанцым,
«ол нанцым адыңны чулҕустап
«сā пор'адыңны аҕылар.»
««Ä, нанцым, конарым»» тäдїр.
Кон чадыр Пуҕа-Дäкä,
ас табак чіп чадыр,
араҕа іш-шадыр,
ус парып ускан кäлзä
таң адып пар-тыр.
Äркäнніг äзік азыл-пар-тыр,
алып кізі кірїп кäлдї.
«Äзäн, чаксы туҕан Пуҕа-Дäкä,
«пулут ызык пор'адыңны
«алыб-ок кäлдїм, Пуҕа-Дäкä,
«тоҕус чäрдїң алтында

«тоҕус kондым, нанҷы» тӓдӣр,
«пулут ызыk пор'адыңны
«алып полбāн;
«kара тӯндӓ чулҕустап кӓlдӣм.»
««Ōрлаб-алып кӓlгӓнӣң
««чаkсы полды, нанҷы!»» тӓдӣр;
««ӧlбӧ̄н тіріг турзам
««kаҷан-дā чаkсы сā чӓдӓр.»»
«Аттың тӧрт азаҕында
«тӓмір кізӓн турҕан пол-тыр,
«kырk пут kум артkан пол-тыр,
«kырk пут kумнӯ кӧдӯрӯ̆п,
«аңдарып салыб-ыскам,
«орта kаранаң таң алында
«кізӓн анаң сӓштӣб-алдым.»
Кан Таkтаі, Катkанҷула,
Пуҕа-Дӓкӓ ӯҷӓlӓ
нанҷы пол-чадырлар.
«Ӧlзӧ тыны пір ползын!
«тӧгӯ̆lзӓ kаны пір ползын» тӓп
нанҷы полҕаннар.
Сыkты Пуҕа-Дӓкӓ ӧбдӧң,
пор'ады пō тур-чадыр,
пор'атты kӧрдӯ̆ ылҕады.
«Нанарҕа» тӓдӣр «ӧбӯ̆мӧ.»
Кан Таkтаі таkсар'оk сыkты,
Катkанҷула таkсар'оk сыkты.
«Ӓзӓн, ӓзӓн! нанҷым!» тӓдӣр,
пулут ызыk пор'атkа міндӣ,
нанды Пуҕа-Дӓкӓ ӧбӯ̆мӧ.
Пулут ызыk пор'ады
нанып чортӯб-одур.
Кӓlдӣ чуртӯна чӓттӣ,
ӯш талаіда толтра чоны

ӓд'оk одур-чадыр,
ӯш талаіда толтра малы
ӓд'оk тур-чадыр,
ат палҕаҷаң сарчына тӯштӯ̆,
Пулаі Арыг пӓҷӓзӣ сыkты.
«Ӓзӓн, ӓзӓн, чаҕыс туңмам!»
Ӓзӓн, чаkсы пол чадырлар,
ӧбӯ̆зӯ̆нӓ кір чадырлар,
ас табаkтың арīн іштӣ,
араҕаның kаттīн іштӣ,
kыін чадар агрыг чоҕӯл,
kыскыр кӓlӓрҕӓ чā чоҕӯл.

III. Кан Мӓргӓн.

Ебі толтра естӣг пол-тыр,
чазы толтра малдыг пол-тыр,
kан чӓгрі аттыг Кан Мӓргӓн пол-тыр
Кан Арыг пӓҷӓlӣг пол-тыр,
пірзӣ тӧрӧ̄нӯ̆ пірзӣ піlбӓн чар,
пірзӣ тӧрӧ̄нӯ̆ пірзӣ піlбӓн чар.
«Езӓ, пӓҷӓм, аңнап параін!
«аңнап kустап параін!» тӓдӣр.»
««Туңмам!»» тӓдӣр, ««кіҷігзӣң»», тӓдӣр,
««ӧскӧндӧ kустап чӧрӧрзӯ̆ң.»»
Пӓҷӓ аіт-чар: ««Тоkта, туңмам!»»
анызы пара-гӓlӓ тӓп-чар.
Тоҕус кӯlӯстӯ̆г сундуk аш-шар,
тоҕус паkча kарт алды.
«На оінаін, туңмам!» тӓдӣр.
««На оінаб-оk кӧрӧін!»» тӓдӣр;
Оінаб-одурлар, kарт оінадылар,
пӓҷӓзі туңмазын ус-салды,

тоғус пакча картты
тоғус туңманы ус-салды.
Туңмазы тарыныб-одурдў,
туңмазы тарынып сыкты,
атка мінді, аңпап пар-чар,
карсактыг аң ат чўр-тўр,
адып алып наныб-одур.
Чăгрі ат ылғап кăл-чадыр,
чăгрі ат ізіндă аіт-чадыр:
«Кан Арыг пăцăң сăні ödўрăр,
«кўрöң аттыг Чіртін Мököбінă
пірік-пардылар, ўдрă кăl-чадыр.»
««Кан чăгрі адым, ноны коруғуп
««ылғап чадырзың, адым.»»
Чăгрі ат пілiб-одур,
сōлöін-дăзă пăцăзінă ачыңцы,
сōлöбöін-дăзă Кан Мăргăңгă ачыңцы,
сōлöбödі чăгрі ат,
ед'ok ебізінă чăттї.
Пăцăзї ўдрă сыкты:
«Абаң чуртўн тудар-ok-сың,
«ăнăң чуртўн тудар-ok-сың,
«ар кустў чаксы ат-тырзың.»
Чуртўна кірїп кăлдї,
ас табактың арїн сал-чадыр,
арағаның каттїн сал-чадыр,
езрїб-одур Кан Мăргăн.
Кан чăгрі ат кістăп чадыр:
«Кан Мăргăн їм, кўlўгўм» тăдїр,
«кырк тазōр ō пўдўрўп
«пăцăң ödўрăргă чўр» тăдїр.
Туңмазы ăстї, уктў;
«Абам полған чăгрі ат
«но кістăп чадыр, пăцăм.»

««Ўрlўг мал ўрўн көрўп кістăп чадыр.»»
Туңмазын аіт-чадыр:
««Араға іс, туңмам!» тăдїр,
««істї нін тасты талбак
««малдың сözўн но ăшшăңзїң?»»
Араға ізїб-одурдў.
Чăl кір-чадыр чуртўна,
ат кўlăп кăl-тїр,
полар ебїдăң ăстїп чадыр.
Ăркăң ăзік азылды,
алып кізі кірдї ебїнă.
«Ăзăн міндă!» аіт-чадыр.
««Ăзăн, ăзăн, наңцы»» тăдїр;
колдаң капты алыпты,
колдуктаң чölöб-одурттў.
«Кізі полза аттыг полцаң,
«кїк полза тўктўг полцаң,
«аіран сус-пăр, пăцăм? тăдїр,
«аіран іскăн кізі
«адын адап пăрăрбă?
«аіран іспăн кізі
«адын адап полбаспа?»
Адын адălак,
аіран пăрбăн салған пăцăзї,
по алып ам адын адап пăрдї:
««Кара пор'аттыг Кăн Мökö полцаңмын.»»
Кан Мăргăн сурап чадыр:
««Рак чуртўңма? чағын чуртўңма?»»
«Алтон тăгір озарында» тăдїр,
«кадарған малым чоғул,
«каптағы езїм чоғул,
«абадаң ăр чағыспын», тăдїр,
«іцădăң ăр чағыспын» тăдїр.
««Рак чöрдўңмă, наңцым?»» тăдїр,

««чаҕын чӧрдӱ̆ңмä, нанцым?»» тäдӣр.
«Рак-тā чӧрбӧдӱ̆м», тäдӣ,
«чаҕын-дā чӧрбӧдӱ̆м» тäдӣ,
«аттаң артык чäгрі ат тā̆ндä
«аны кӧрӧргӧ кäлдӣм,
«äрдäң артык Кан Мäргäн тā̆ндä
«сарыназар ӱ̆зӱ̆н кäлгäм» тäдӣр.
««Араҕа пäр, пäцäм!»» тäдӣр,
««сарыназарҕа пäр!»» тäдӣр.
«Араҕа мäн іспäцäм!» тäдӣр.
««Араҕа іспäзäң сарынап кӧр!»»
«Сарынӣр ӱ̆зӱ̆н кäлгäм,
«сарынабас ӱ̆зӱ̆н кäлбā̆м!
«алтон пā̆ліг ал'аксыр
«парба, нанцым Кан Мäргäн?»
Кан Мäргäн: ««Пар»» тäдӣр.
«Ӱ̆р пашшы пā̆
«паска аксырҕа козыл-чадыр,
«аны кӧр кäлдӣм» тäдӣр.
Кан Мäргäн пäцäзін сары кӧр-чар.
«Но кылҕан полцаң, пäцä?» тäдӣр.
Кан Арыг сō̆лӧп чары:
«Іттäң туҕан іт табан», тäдӣр,
«кулдаң туҕан кул табан» тäдӣр.
Кан Мӧкӧ аіт-чары:
«Кул-дā ползам кудаідың кулӱ̆бын,
«іт-тā̆ ползам кудаідың ідӣбӣн.»
««Пу чäргä саіҕак суҕарҕа кäлдӣңбä?»»
«Суҕар ӱ̆зӱ̆н кäлгäм» тäдӣр,
«сукпас ӱ̆зӱ̆н кäлбā̆м» тäдӣр.
Кан Арыг сō̆лӧп чадыр:
««Оҕур äтпā̆бӣн» тäдӣр,
««от ӱ̆зӱ̆ргäнім кӧрдӱ̆ңмӧ?»»
«Оҕур тудар ӱ̆зӱ̆н кäлгäм,

«тутпас ӱ̆зӱ̆н кäлмā̆м» тäдӣр.
««Каідаң аны табарзың?» тäдӣр.
Кыіраҕын кӧдӱ̆рӱ̆п кäлдӣ,
Кан Мӧкӧнӱ̆ сапты,
кадыл куjакты чара сапты,
талдра сапты Кан Мӧкӧнӱ̆,
анаң аjылып тур кäлдӣ,
Кан Мӧкӧ турӱ̆п кäлдӣ.
«Оҕуруң но чäрдäң табарым?
«äткäндӣ тут кӧр!» тäдӣр.
Кан Мӧкӧ пазып парды,
частыҕының алтынаң
алтын камцыны сӯруб-алды,
пір колынаң пір пазыны туттӱ̆,
пір колынаң пір пазыны туттӱ̆,
толҕанда алтын камцыны
алып кізі тӱ̆рä-тӱ̆стӱ̆.
Кан Мӧкӧ аіт-чадыр:
«Оҕурӱ̆ң чокта по алыпты но сукказың?
«частыктың алтына но сукказын?»
Кан Мäргäн тарыныб-одур.
«Но кылыҕың полцаң чыттыг сырбаң?
«но ермінä пірӣк-чӧрзӱ̆ң?
Піjаҕы Кан Мäргäн тура-кäлдӣ,
піjаҕы кізінӣ тудӱ̆б-алды,
сӱ̆зӱ̆рӱ̆п парды таскары.
Кан Мäргäн капты по алыпты,
ікі іңмäнӣ кāб-алды,
сарчынҕа ӧдӱ̆рä сāб-ысты,
анаң аіландра пас кäлдӣ.
Алтын камцы колына туттӱ̆,
Кан Арыгды пäцäзӣн
сӱ̆рмäстäң каңты Кан Мäргäн,
алтын камцымына соjып чадыр.

Пäцäзы ылҕап чадыр,
карак чазы кан пол-чадыр,
пурун сӯ пус пол-чадыр.
Кан Мökö турӯп кälдї,
пӱрӱгӱн колтукка салды,
ам кälїп пазыр-чадыр:
«Пір пір аны таста!» тäдїр.
««Тастабассым, нанцым!»» тäдїр,
««ödрä сапчаңмын пäцäмнї!»»
«Чок, нанцым Кан Мäргäн,
«мäң кöңнӱмä пäр!» тäдїр.
Кан Мäргäн äспїн чадыр,
сапты, сапты пäцäзїн.
Кан Мökö азаҕына тӱстӱ.
«Тагга сыксаң тајаҕың полаін!
«суҕа кірзäң су чölök конаін!
«тостаң кадыл туҕан полаң!
«торҕадаң пӱкӱl полып калаң!»
Кан Мäргäп сōlöп чадыр:
««Мäң караҕымнаң кöрмōн
««рак чäрїнä парып кон!»» тäдїр.
««По ујатты каја сукчаңмын?»»
«Чок, нанцым Кан Мäргäн,
«мäн мынаң парбассым,
«конаін мында чölök полып.
«Кадарҕан малым чоҕул,
«каптаҕы езїм чоҕул,
«каіда парып кӱн кöрцöңмӱн?»
Кан Мäргäн табыс äтпäдї,
Кан Мökö тӱрö-тӱстӱ,
колдаң капты Кан Арыгды
чäдінїб-алып парыб-ысты,
алтын сары парыб-ысты,
он азактыг орынны пӱдӱрдӱ,

оттус азактыг сірā пӱдӱрдӱ,
тäгрінї тїктäп öргöнӱ пӱдӱрдӱ,
чäрінї ilбіктäп ебінї пӱдӱрдӱ.
Тоҕус аксырды тоза соҕып
тоі äт-чадыр Кан Мökö,
кыр аксырды кыра соҕып
тоі äт-чадыр Кан Мökö,
ракка чоны кы̄ртып чадыр,
тоі чізїн! тäп кы̄ртып чадыр,
чаҕын чонны кы̄ртып чадыр,
тоі чізїн! тäп кы̄ртып чадыр.
Тоілап чадырлар кälїп
калык чон чы̄лып чадыр,
казы картпына сабыш-шадыр,
казан каҕылып чадыр,
калык чон тарап чадыр,
тäпші тӱгäнїп чадыр,
тäкші чон тарап чадыр.
Ам чäl кірїп чадыр,
по чälгä Кан Мäргäн ускан-чадыр,
тоҕус тōі кул'аттыг
тоҕус алып кäl-чадыр,
кöргöн чäрїнäн чӱрӱб-альш
Кан Мäргäнгä пазырыб-одурлар.
«Канда кан паска ämäс», тäдїр,
«пäгдä пäг паска ämäс», тäдїр,
«аткан ок тастаң нанмас,
«ыскан кізі чолдаң нанмас,
«камцы каттыг полды,
«äт чымжак полды,
«ерік чокта чöр-чарбыс.»
Ебā кір-чадырлар,
колдаң капты Кан Мäргäн,
алтын ыстолҕа тартты.

«Чок», тәдї, «піс парбаспыс.»
««Нонаң корук-чөргөн кізіләр полцаңзәр?»»
«Пурунда алыб-ок полғабыс,
«алыптаң артык алып сыккында
«адаіға чарабадыбыс» тәділәр.
«Мынаң ары кырык тәгірдің ол зарында
«ағ оі аттыг Алтын Таіцы пар,
«өлөрдө тыны чок» тәдір.
«Тоғус чыл тудўскабыс,
«тоғус чылдың пазында
«олцā кірдібіс» тәдір,
«сā тіl ысты» тәдір.
«Ўс кўннўң пазында
«мā кәлзін Кан Мәргән!
«кадарған малыны сўрўнä кәлзін!
«каптағы езін ағылзын!
«Пararзыңма, наңцым Кан Мәргән?»
Кан Мәргән сōлөп чадыр:
««Пäк алдырткан чәрінä но парбаңам?
««парамын Алтын Таіцā!» тәдір,
«чәтті кўннўң пазында парамын.»»
Тоғус алып сōлөп-чадыр:
«Кўзәләп парған кўзәзі чуртўнд'ок,
«улуг парған кўстўг алып ол,
«ол тіl ыскан ок» тәдір.
Кан Мәргән сурап чадыр:
««Каізы ыскан пу тілді?
««мā ысканма? кізā ысканма?»»
«Кізā по тілді ыскан.
«Мынаң ары тоғус тәгірдің озары
«Алтын Кан пар» тәдір,
«аның палазы пар» тәдір,
«ала сокыр аттыг Алтын Чылтыс пар,
«тоғуш шыл табак чібāн

«уш шадыр» тәдір,
«малы чоңны алып кәлзін мā тāп
«тіl ыскан кўзәзі
«ак кул'аттыг Албаңцас.
«Ам анда пар-чадырбыс.»
Тоғус аттарына мўндў,
тоғус камцыны көдўрўп сапты,
тоғус ат чўгўрўп сыкты.
Кан Мәргән көр таппін калды.
«Ам кәліп аттаң артык
«ағ оі ат каідыг ат полды?» тәдір,
«кізідäң артык каідыг кізі полды?»
Алтын Таіцā тарыныш чадыр.
«Мынаң парзам» тәдір,
«ағ оі аттаң äзәрін ўк калдырамын,
«чібäк тінін чәр сўзўртәрбін.»
Атка кўмўш шўгән сук-чадыр,
арказына äзәр сал-чадыр,
ўс колдағлап тарт-чадыр,
ўс косканнап сук чадыр,
ебізінä кіріп кәлді.
Езік азыла тўстў,
Кан Мөкö кірä тўстў,
кара сакпа пўрўгўн колтукка кысты,
пазыр-чадыр Кан Мәргәнгä:
«Пір чōк чōктазам тарынармаң!»
Сым одур чадыр Кан Мәргән.
«Кан Мәргән чўрчўм!» тәдір,
«мäні арғыска ашар!»
««Чок!»» тәдір ««ашарбассым!»» тәдір.
Кан Мөкö сōлөп чадыр:
«Кізі чәрі чабал полар,
«мän арғаңнаң карап чөрөмўн.»
««Іттäң туған іт табан!

««кулдаң туған кул табан!»»
«Іт-тā ползам кудаідың ідібін,
«кул-дā ползам кудаідың кулўбўн.
«Пурун ораі өскөм» тәдір,
«пірā туста сағыска кірәмін.»
Алып туған Кан Мәргән
äспädі, көрбөдў адына мўндў.
Кан Мәргән ам пастыр сыкты,
алтын камчыны көдўргөн адын саптыр.
Кан Мөкө көр ташпін калды.
Ебізінä кір кäлді ам,
каттынаң сурап чадыр:
«Кан Мәргән чўрчўмнў сўрўзäін?»
««Пар!»» тәдір абакаі аітты,
«по туста көрбөң-дө каіда көрцөңзўң.»
Адына мўнд'ам Кан Мөкө.
«Кат!» тәдір, «чаксы кон!» тәдір,
«малыцны кадар одур!
«каптағы езіңнї каратпа!
«Езäн пол, каттым!» тәдір.
Алтын саптыг камцызын
көдўр кäлді Кан Мөкө,
кара пор'адын сāп салды,
кара пор'ат ам чўгўрўп сыкты.
Кулағында кўläп чадыр,
кара пор'ат такылада тур-чадыр.
«Кан Мөкө ім кўлўгўм,
«Кан Мәргәннің кан чәгрі ады
«мында турған» тәдір,
«мынаң ары чўгўрўп парғанда
«азак анда мында тіп калды.»
Кан Мөкө сōлөп чадыр:
«Кан Мәргәннің кан чәгрі ат
«каіда чўгўргөн» тәдір,

«сän пір орунға чўгўрўб-одур!»
Камцыны саптыа ам,
чўгўрўп сыкты кара пор'ат,
кан чäгрі ат пір täңä чўр-чадыр.
Ат ашшаң арғылык сын чадыр.
ол сынға кäліп көр-чадыр,
ікі алып тудўш-шадыр.
Пірзінї көрзö пірзї кўс пол-чадыр,
пірзінї көрзö пірзї кўс пол-чадыр.
Кан Мәргәннің колын ädї тўгän тўр,
куру сōгў орынтыр.
Алып кізінї ат тут-чадыр,
кара чäрдї көп карбап чадыр.
Кан Мөкө ўдрä оілан чадыр,
алып кізінї чара тартыб-алды,
ам кäліп тудўс-сыктылар.
Пірзінäң пірзї кўс,
пірзінäң пірзї кўс,
Кан Мөкө Алтын Таіцыны туттў,
Алтын Таіцыны тастады,
Алтын Таіцыны ödрä салды.
Анаң көрзö алтын-зары
ікі алып тудуш-шадыр.
Кан Мөкө анда пар-чадыр.
Пірзї сōлöп чадыр:
«Адаң ўзўн кірбä» тәдір,
«адаңнаң төлў чоғул» тәдір.
Кан Мөкө ā сōлödў:
«Кўстўк кізі концаң полтыр,
«кўзў чок кізі ед'ок öлцöң полтыр.»
Тудўзўп сыкты ікі алып,
кара палғас тўгän-чадыр,
кызыл палғас орында көрўп чадыр,
Кан Мөкө ікібазін ödўрдў.

Кан Мөкө чурт сарын парды,
Кан Мәргәннің колыны капты.
«Чүрчүм, пір чөк чөктазам
«тарынарзыңма, чүрчүм?»
««Чөк пазынаң но тарынарым?»»
«Алтын Таіцыдаң пала пар!» тәдір,
«Алтын Чүстүг пала пар,
«пу чәрі әбірзәң андыг таппассың,
«алып коныл кал!» тәдір.
««Карар-ок-пын, чәстәм»» тәдір.
Кара сакпа пүрүктү колтукка салды,
Кара Нәнціl абакаіға пазыр чадыр.
«Таг ассаң таjағың полаң!
«суға кірзәң су чөлөк полаң!
«тостаң кадыл туған полаң!
«торғадаң пүкүl полаң!
«пазыныл кәлді тәп санаба!
«чаксылап кәлдібіс, Кара Нәнціl,
«кызыңны аларға кәлдібіс» тәдір.
««Чаксылап кәлгән кізә
««паламны пәрәмін»» тәдір.
Ам паланы пәр-чадыр.
««Алған әрімні тіргіс пәр!»» тәдір.
Карак чазы кан пол-чадыр,
пурун сү пус пол-чадыр,
ылған чадыр абакаі.
Кан Мөкө сөлөп чадыр:
«Тіргізәрім аны» тәдір.
Ам парды тіргізәргә
ізәбінәң ак от алды,
аны үп кәліп салды,
отты өлгөн сөккө салды,
әдінә әт тол-чадыр,
парчан кан чүгүр-чадыр,

турүп кәлді Алтын Таіцы,
кырык тістї аспады,
кызыл тілін сығарып чоктабады.
Сым одур калды.
Кан Мөкө чөктап чары:
«Пазынып піс албадыбыс,
«чаксыбыла алдыбыс,
«Алтын Чүстүктү алдыбыс,
«тарынма, Алтын Таіцы.»
Колмына Алтын Таіцыны капты,
чуртүна чәдін чадыр,
чәттіләр, чуртүна кірділәр,
абакаі сөлөб-одурду:
«Тоі сал! кызыңны пәр!» тәдір.
Алтын Таіцы пір сөс аітпін-чадыр.
«Мындыг чаксыларға но пәрбін-чарзың,
«чабал кәлзә сән пәрәрзің.»
Алтын Таіцы сөлөбөдү,
сым сым одур-чадыр.
Кара Нәнціl сөлөп чадыр:
«Кызымны сläр алыңар!
«мән паламны пәр чарым,
«чуртүмнү әбіріп чөрөрзәр!»
Кызын ағылып кодға туттүрду.
Алып төрөн Кан Мөкө:
«Тіріг туста тіскаібіс» тәдір,
«амыр ат мүнүп пар-чарбыс,
«үзүlбәс чурт ползын!
«тозылбас конык ползын!»
Ат ағылып мүндүләр,
кара пор'атка Кан Мөкө,
кан чәгрі атка Кан Мәргән.
Мүндүләр, пар сыктылар.
әзән, әзән тәп пардылар.

ікі тінїн піргä туттӯлар,
ікі kамчыны тäң кöдӯ̆рдӯ̆läр,
ікі ат саңаі чӯ̆гӯ̆рӯ̆п сыkтылар,
пірзїнäң пірзї ос полбīн-чадыр,
пірзїиäң пірзї ос полбīн-чадыр,
ікі атмына суҕлуk пылāзып пар-чадыр
kырыk тäгрі ödö чӯ̆гӯ̆рдӯ̆läр,
ікі ат пір чäргä тура тӯ̆стӯ̆läр.
«Каңандā полза піс äр поларбыс,
«абазының чуртӯн тудар-оk-пыс,
«пір чōk чōkтазам тарынма мā̄!»
Кан Мäргäн Алып сō̄löп чадыр:
««Чōk пазынаң но тарынңаңмын.»»
Сō̄löп чадыр Кан Мökō̄:
«Аттаң артыk kара атты
«адаіҕа сäн нō сöккöзӯ̆ң?
«äрдäң артыk пäр ползаң
«іткä сäн но сöккöзӯ̆ң?
«пір, пір аны таста!» тäдїр,
«тарынма мā̄ чäстäм!» тäдїр.
Полар мында турҕан туста
чäl кірїп чадыр,
алтын тагды алып азыб-одур.
Кälгäн поларҕа äзäн пäр-чадыр,
äзäн пäрдїläр кälгäн кізā̄:
«Рак чöрдӯ̆ңмä, нанңым?
«чаҕын чöрдӯ̆ңмä, нанңым?»»
««Мынңала чӯ̆рдӯ̆м»» тадїр,
««рак-тā чöрбöдӯ̆м,
««чаҕын-дā чöрбöдӯ̆м.»»
«Кīк полза тӯ̆ктӯ̆г полңаң,
«кізі полза аттыг полңаң.»
««Kырыk тäгрі озарында чуртӯгбӯн,
««kырыk тäгрі озарынаң кälгäбїн.

««чаҕыска чаг пāрлыг,
««öскӯ̆скä ӯ̆ң пāрлыг
««Алтын Канның палазы
««ала соkур аттыг Алтын Чылтыспын.
««Тоҕус тō̄і аk kул'аттыг
««тоҕус алып кälгäн»» тäдїр,
««аk kул аттыг Албанңас kы̄ртыр,
««kадарҕан малыны аҕылзын kы̄ртыр,
««kаптаҕы езїн аҕылзын kы̄ртыр.
««Тоҕус тō̄і аk kул аттыг
««тоҕус алыпты тудӯскам,
««тоҕус чылҕа сыҕара тудӯскам,
««тоҕус чылдың пазында
««тоҕус алыпты ödӯ̆рдӯ̆м;
««нанңы наіkан поларҕа
««сläргä кälдїм мäн парып.»»
Нанңы пол-чадырлар ам;
ӯ̆зälä нанңы полып пардылар.
Чурттӯ кöр-чадырлар,
малҕа мал kозыл-тыр,
чонҕа чон kозыл-тыр,
äңдäрїlїп парҕан ебінї
äптäп кäl-тік-салдылар,
тор'аkсырын тоза соkты,
тоілап кälїп тоі салды,
тозы чон kы̄ртып чадыр,
тоі тоілап чадырлар.
Kыр аkсырын kыра соkты,
kырбан тартып тоі салды,
тоі тоілап чадырлар,
kазы kартымына сабыш-шадыр.
Äзік азыла тӯ̆стӯ̆;
Кан Арыг кірїп кälдї,
Кан Арыг сō̄löп чадыр:

«Пір ебідә тоілап тоі полцаңма?
«позың сарын но кырбын чарзың?
«араға іссä алыныш партырым.»
««Кан Мäргän, чӱрчӱм»» тäдір,
««чäстäң-зäрі парарыңма?»»
«Парар ок пын» тäдір.
««Чағыс чäстäңнің тоі чібäссіңмä?»»
«Чірім ок» тäдір,
«пäцämнің тоі тоілабанда
«каідаң пар чірім.»
Колдаң капты Кан Мäргännі,
чädінін ам парды.
Кан Мөкönӱң чуртӱна кірдіläр,
алтын столға аш салдылар,
ӱс нанцы аны чіб-одурлар,
іссä араға полды,
чізä тамак полды.
Ӱс ат кістäп чадыр:
«Ім кӱлӱктäр, ölörӱң урундар!»
Ӱс алып äспän-чадыр.
Äзік азыла тӱстӱ,
Кан Мäргännің катты кірді,
карак чазы кан полтыр,
пурун сӯ пус полтыр.
«По алғаным, Кан Мäргän,
«егбä парзаң, чізäң ас полбаспа?
«Кан Арыг пäцäң ödräргä чӱрдӱ,
«ö араға пар чадыр cläргä!»
Ӱс нанцы äспän-чадырлар.
Сағам käліп Кан Арыг.
«Чағыс туңмамның пазын
«пілі̆б-алғаңма, Алтын Чӱстӱк?
«Сык! тäдір, мäң ебімнäң!»
««Анызы сығар ок шын»», тäдір,

««чағыс туңмаңны ödӱр салып
««каја кӱн көрörзӱң»» тäдір.
Ӱс алып äспän-чадыр аны.
Алтын Чӱстӱк ылғап сыкты.
Алтын Чӱстӱк парған сōнда
улам кӱстäп іш-шадырлар.
Ӱс ат кістäп чадыр:
«Äl äбäс чäргä ölörgö äш-шарзың!»
Ӱс алып äспän ок чадыр.
Карак чазы кан-ок пол-тыр,
пурун сӯ пус-ок пол-тыр,
ӱс ат кістäп чадыр,
кара чärді сапчып кістäп чадыр.
Ӱстӱгӱ чајан ачын-чадыр,
алтыңы чäңäс ачын-чадыр.
Кан Мökö ағзынаң ак чалын сык чадыр,
көксӱнöң көк чалын сык-чадыр,
ікі устуғун сабылды.
«Ölöр кӱнгö урӱндӱм,
«по käпкä кірбäссім täп санām.»
Карак чазы кан полды,
пурун сӯ пус полды,
сығара пас сыкты Кан Мökö,
кара пор'атка мӱн алтанды,
камцыködӱрӱп сапты,
кара пор'ат чӱгӱр сыкты,
ак таскылның кырын талаза
чӱгӱр-чадыр Кан Мökö.
Сӱбӱргälік сӱт köl пол-тыр,
сӱт кölгö чӱс кулаш чäтпän
аттаң аңдарылды Кан Мökö,
кӯлған ағышшылап köі-чадыр,
чалғын ағышшылап чарлап чадыр.
Кан Мökö ылғап чадыр:

«Ӱстӱндägї kудаі ала пäрзïн!»
Сымныг кöі чадыр Кан Мökö
Ікі алып ам сыкты,
пірзї ала сокур атка мӱндӱ,
кабыстыг kара кöl сары чӱгӱрдӱ,
алтон kулаш чäтпäн,
аттаң аңдарылд' алып.
Кан Мäргäн чägрі атка мӱндӱ,
ak талаі сары чӱгӱрдӱ,
ӱс kулаш чäтпäн
аттаң аңдарылды алып.
Ӱс алып кöі чадыр ам,
ӱстӱндägї kудаі ачын-чадыр.
Ӱш шурттӱ тудар кізі чок полды,
чазы чäрдä мал калды,
äн чäрдä ес калды,
Алтын Чӱстӱк абакаі кäлїп
сыктап чадыр, ылғап чадыр.
Кан kызыл чägрі ат
ak таскылның кырын талаза
чӱгӱрӱп чöрӱп сыкты,
ak таскылның kырына сыкты,
äбрä karaксынып тур чадыр.
Ak малының аразынаң,
чылāс пала ämäктäп парңаң,
Кан Мökö-зäрї алдыра парңаң,
Кан Мökönӱ кāб-алды,
сӱт kölгö кïрä тастады.
Кара кöl-зäрї пала парңаң,
пїағы Алтын Чылтыска чäттї,
кāб-алды, kара kölгö тастады.
Кан Мäргäн-зäрї ok пала парңаң
кāб-алды Кан Мäргäннї,
ak талаіға кïрä салыб-ысты.

Кан Мökö-зäр ok паза парчї,
Кан Мökönӱ чäттї ам,
сығара тартыб-алды,
сӱт kölдöң тартыб-алды,
Кан Мökō тӱкӱрдӱ,
чылāс пала тӱкӱрдӱ,
Кан Мökö чаксы полып парды.
Алтын Чылтысты талаза парчї,
чäттї, сығара тартыб-алды,
kара kölдöң тартыб-алды,
Алтын Чылтыска тӱкӱрдӱ,
чаксы полып парды Алтын Чылтыс.
Кан Мäргäннї талаза парчї,
чäттї, сығара тартыб-алды,
ak талаідаң сығара тартты,
тӱкӱрдӱ пазок Кан Мäргäнгä,
Кан Мäргäн чаксы полып парды.
Ӱс алып ам көрзö
пїағы чылāс ōл чоғул.
Ӱс алып ылғаш-шадыр;
«Ӱстӱгӱ кудаjыбыс чаксы äттї піскä.»
Ӱс алып мукалып ылғап чадыр,
Кан Арыг-зар пардылар,
Кан Арыгга парза чоғул,
täс парыб-ыза-бäрдї.
«Каідаң табарбыс?» тäдїр,
ӱзäläң чōкташ-шадырлар.
«Сäн, нанңы Алтын Чылтыс,
«тägрі ӱстӱн tiläп пар.
«Сäн, нанңы Кан Мökö,
«алтын саркы чäр tiläп пар!
«Мäн позым Кан Мäргäн
«ӱстӱн саркы чäр tiläрбїн.»
Алыш туған Алтын Чылтыс

тäгрі ӱстӱ̆н тіläп парыб-ысты,
алып туҕан Кан Мökö
алтын сарkы чäрдї тіläп парды,
алып туҕан Кан Мäргäн
Алтын Чӱстӱ̆к kаттына кälдї,
äзäннäш-шадырлар,
абаkаіҕа чōktап чадыр:
«Ölгöн позымны kаізы чаkсы äттї,
«аны піl-чарзыңма?»
Абаkаі сōlöп чадыр:
««Кан Мäргäн алҕаным»» тäдїр,
««піlбäн чарым алҕаным »»
«Тоҕус кӱlӱстӱ̆г сундуkтӱ
«ас кöр, алҕаным» тäдїр.
Абаkаі чаkсы Алтын Чӱстӱ̆к
парыб-ысты сундуkkа,
парып кöрзö Кан Мäргäн
ӱс тӱмäг пар полҕан
анызы чіт-пар-тыр.
Ылҕап чадыр Кан Мäргäн,
»Мäң kылызым мäнї оk сāб-öдӱ̆рäр,
«мäң чыдам мäнї оk сазыб-öдӱ̆рäр,
«мäң садаҕым мäнї оk адыб-öдӱ̆рäр.»
Адын аҕылып мӱндӱ̆,
«Äзäн» алҕаным Алтын Чӱстӱ̆к!»
«äзäн» тäдїр, парыб-ысты,
ӱстӱ̆н сарkы чäр сäрїн пар чар,
аk талаі чолда чадыр,
аk пар-тыр чазыца,
аk талаі постап тӱзӱ̆б-одур,
kумнӱг чäр пар пол-тыр.
Кöрӱ̆п чадыр Кан Мäргäн
ікі кізі kол чäдїнїс пар-тыр,
аның чолын істäб-одур,

«абам полҕан чäгрі адым,
«іцäм полҕан чäгрі адым,
«по парҕан ікі кізінї пілдїңмä?»
««Кан Арыг пäцäң полҕан,
««Чäш Шін Мökö полҕан,
««аныңмына пірік парҕан,
««мынаң ары пардылар,
««kырыk тöі аk kыр аттыг
««kырыk алыпkа пардылар,
««ӱстӱ̆нгї kудаідаң kорукпан,
««алтынҕы Äрlік Кан kорукпан.
««Парҕан чолыбыс пар полар,
««нандыра кäläргä чолыбыш шоk,
««ölöрзӱ̆ң анда їм кӱlӱгӱ̆м.»»
Карак чазы kан полды,
пурун сӯ пус полды,
ам кälїп парыб-одурлар.
Ат ашшаң сын чадыр,
äр ашшаң сын чадыр,
сынҕа сыk кälіп кöр чадыр.
Аk талаідың kазында
алтын öргö тур чадыр,
сäнäмцä мал чадыр,
аспыцаk чон чадыр.
Пїја ебїдäң кізі сыkты,
kыс кізі сы̄п кälдї,
kы̄р чадыр Кан Мäргäннї,
кір чадыр Кан Мäргäн.
«Алып кір! тäдір, пу чуртkа!
«Абам полҕан kан чäгрі адым,
«іцäм полҕан kан чäгрі адым,
«пу чуртkа кірäңмä?» тäдїр.
««Мындыг чуртkа кірбāндä
««kаја пар кір-чарзың?»» тäдїр.

Ам чурт сары пар чадыр,
зік азып егбä кірді,
аіран, сӱт пärді кыс.
««Кік полза тӱктӱг полцаң,
««кізі полза аттыг полцаң,
««мал кістäзä танышшаң,
««кізі чӧктаза танышшаң!»»
Кан Мäргän сӧлӧп чадыр:
«Чаӷыскан төрӧн
«кан кызыл чäгрі аттыг
«Кан Мäргän полцаңмын» тäдір.
«Кан Арыг пäцäм пар» тäдір,
«аны мän тілäп параін!
«улуг каракты кӧрдӱ, тäні,
«узун кулактыг äстї, тäні.»
Кыс кізі сӧлӧп аіт-тыр:
««Äспäдім, нанцы Кан Мäргän,
««көрӱп калдым аны»» тäдір.
««Ікі кізі кол чäдінїп
««по чолда пар чатканын көрдӱм,
««чазыг кізі ол полӷан.»»
Кан Мäргän сӧлӧп чадыр:
«Мäң адымны чоллыг ададым,
«сäң адың каізы полцаң?» тäдір,
««Ацам пар»», кыс аіт-тыр,
««аӷ оі аттыг Алтын Аіра полцаң;
««ацам аңнап парӷан», тäдір.
««Мän Алтын Чацак полцам,
««ацам парӷанда аіткан мä:
««Älцы käläр ебібізгä
««älцы ӱс кӱн сактазын!»»
«Чок, мында сактабассым», тäдір,
«парцаң-ок-пын мынаңар.»
««Чок, нанцым, көңнӱмä токта!

««мында калзаң чаксы полар.»»
«Мäң парцаң чäрім аіт!
«маӷаттап сӧлӧп коі!» тäдір.
««Äзä сӧлӧб-ок пäräін;
««кырык тӧі ак кыр аттыг
««кырык алыптың чуртӱна парӷан,
««Кан Арыг пäцäңнї сӱрӱп парӷан,
««Алтын Аіра сӱрӱп парӷан,
««ӱс кӱн сактазын! täп аітты,
««ӱс кӱннӱң пазына käläрім.»»
Кан Мäргän чӧктап чадыр:
«Чок мän ам парцаң-ок-пын,
«кізі ӱзӱн кізі ӧлцӧңмӧ?»
Адыны аӷылып мӱндӱ.
Пар чадыр Кан Мäргän,
тогус тägрі ӧдӱп чадыр.
Ат ашшаң сын чадыр,
äр ашшаң сын чадыр,
сыӷып käl кӧр турдӱ;
азылбас тубан тӱс пар-тыр,
тубанны пӧlä кӧр чадыр,
Алтын Аіраны кӧр чадыр,
чібіргä алышты ӧдӱр-тӱр,
чібіргä алып кал-тыр.
Ок тартын чадыр Алтын Аіра,
ол оӷын салыб-ысты,
чібіргä алышка ок урӱн-чадыр,
чібіргä алышты орта чара
оілап чӧрӱб-ысты.
Кан Мäргän чäдіп парды,
äзäннäстїläр, тоӷаш шадыр.
«Но сактабадың, нанцым?» тäдір.
««Кізі ӱзӱн кізі ӧлцӧңмӧ?
««анаң ары kälгäм, нанцым.»»

Алтын Аіра сӧлӧп чадыр:
«Кан Арыг пäцäңнї,
«Чäш Шін Мökӧ чäстäңнї
«täскäрі тагга пос салҕам.»
Алып төрӧн Кан Мäргäн көрзӧ
таг тӧзӯнä пос салтыр.
Алтын Аіра турӯп калды,
Кан Мäргäн парыб-ысты,
пїjаҕы пäцäзїнä чäттї,
пїjаҕы чäстäзїнä чäттї,
пäцäзін сӯр тартыб алды,
адына тäргä тарт палҕап салды,
Чäш Шін Мökӧнӯ сӯр тартыб-алды,
пір колмына пастаң туттӯ,
пір колмына азактаң туттӯ,
ӯзä тартыб-ысты,
пазын кӯн сыҕар-зары тастады,
кӧчӧгӯн кӯн азар-зары тастады,
нандра пастырды нанцызына,
Алтын Аіра чät-кäлдї.
«Абам полҕан Алтын Аіран,
«іцäм полҕан Алтын Аіран,
«но чаксым чäдäр сä?
«ӧлӧр тынымны сän ал калдың,
«тіріг кізінің но чаксы чäдіспäс!»
Нан-чадырлар ікі алып,
нандра кäлїб-одурлар.
Алтын Аіраның чуртӯн көр чадыр,
малҕа мал козылтыр,
чонҕа чон козылтыр,
чуртка кäлїп кірдїläр.
«Алтын столҕа ас сал!
«Алтын Чацак туңмам!» тäдїр
Ас аҕылып сал чадыр,

араҕа аҕылып сал чадыр,
астың арїн чіб-одурлар,
араҕаның каттїн ізїб-одурлар.
Чäл кірїп кäлдї пӧ,
äзік азыла тӯстӯ,
Алтын Чылтыс кірä тӯстӯ,
äзік азып äзäн пäр чадыр,
«Äзäн, äзäн нанцы!» täстїläр,
колдаң кäп кäлдїläр,
алтын остолҕа одурттӯ.
«Кан Мäргäн нанцым!» täп тїр,
«тäгрі ӱстӯн тозы чӧрдӯм,
«кізä пірдä чабал ätпädім.»
Кан Мäргäн аіт-чадыр:
«Чаксы, чаксы чӧр-дӯрзӯң.»
Паза чäл кірдї по чäргä.
äзік азыла тӯстӯ,
Кан Мökӧ кірä пасты,
«Äзäнмä, нанцым?» тäдїр,
äзäн, äзäн ок täстїläр.
Куру карак-пол-тыр,
куру пас пол-тыр,
чудап тартыр Кан Мökӧ.
Алтын Чылтыс сӧлӧб-одур:
««Äкä, нанцым, каідыг чудап парҕазың.»»
«Нанцым, Алтыг Чылтыс!» тäдїр,
«мäн алтын саркы чäрдä
«мäн парыб-ыскабын», тäдїр,
«мäн урунмаҕан чон калмады,
«чаксы тозы чабал ättїм,
«Кан Арыгдаң сылтанаңары
«полза-дä полар» тäдїр
Тор аксырды тозы соҕып,
тоі салды нанцылар,

кыр аксырды кыра соңып,
кырбан тартып тоі салды,
тозы чонны кырып, тоілап чадыр.
Кан Мөкө Алтын Аіраны
колдаң таксыры тарт парды,
пазырып чадыр:
«Мā тāргädāгї Кан Арыг
«Кан Мäргäннāң тіläб-ал!
«каңанда чаксым чäдäр сā.»
Алтын Аіра тіläр ок полды́,
кірдїläр ам егбä,
Алтын чӯрчā араға урӯб-алды,
Кан Мäргäн азакка тӯстӯ,
Кан Мäргäн азакка пазырды.
«Пір тіläк тіläзäм
«пäргäізїңмä, нанңым?» тäдїр.
Кан Мäргäн сōлöбöн-чадыр.
««Ноны тіläп чадырзың?»»
«Адыңны тіläбäн чадырым,
«кізі тіläп чадырым;
«пäрäрзїңмä, нанңым?» тäдїр.
««Пäрäр-ок-мын, нанңым»» тäдїр
Кан Мäргäн Кан Арыгды пäрдї,
Кан Мөкō Кан Арыгды пäрдї,
Кан Мäргäн тарынды:
«Ындыг адаі сағандыг, чаксы нанңы!
«азакка сäн тургӯстӯң,
«аппар!» тäдїр «Алтын Арыгды,
«мäң карағыма көрӯнмäзїн!»
Сыкты ам Кан Мөкö,
Кан Арыгды сäзїб-алды,
атка ускастырыб-алды,
алтын камңыны көдӯрдӯ,
адын сапты, парыб-ысты,

көр таппїн калдылар.
Кан Мäргäн аіт-чадыр:
«Алтын Аіра, нанңаңмын!»
Колдаң капты Кан Мäргäннї,
адын' аппарып мӯндӯрдӯ.
«Паза тоғасканңа äзäн!»
Парыб-ысты Кан Мäргäн.
Алтын Аіра аіт-чадыр:
«Ол-ок сарын параін!» тäдїр,
Алтын Чылтыс кад'ок полды.
Кан Мäргäннїң чуртӯна
чäдіш-шäрläр, äзік астылар,
чуртӯна кірдїläр,
äзäнмä? тäп кір кäлдїläр,
äзäн! äзäн ок тäдїläр.
«Алтын Чӯстӯк алғаным,
«астың арїн сал!» тäдїр,
«арағаның каттїн сал!» тäдїр.
Алтын Чӯстӯк абакаі
астың арїн остолға салды,
арағаның каттїн остолға салды,
астың арїн чіп чадырлар,
арағаның каттїн ізїп чадырлар,
Алтын Аіраны колдаң тартты,
Алтын Чылтыс колдаң тартты,
таксары сығара чäдїндї.
«Алтын Торғаі кыс пар» тäдїр,
«Алтын Чӯстӯктäң төрöдӯ,
«сäн пурун чылäс пала полып,
«äмäктäп чöргöн пала полып,
«сäн Кан Мäргäннäң сураразың.
«Алтын Торғаі кысты сураразың,
«кызын мā пäрäр» тäдїр.
Ікі алып ебїнä кірдї.

Ам Кан Мäргäнгä пазыр-чадыр,
Алтын Аіра пазыр-чадыр.
«Тагга сыксаң таjāң полаін!
«суҕа кірзäң чölöгӱ̆ң полаін!
«тостың kадыл туҕан полаін?
«торҕудаң пӱ̆кӱ̆l полаін!
«Алтын Торҕаі kызың пар!
«kудалап чарым аны,
«Алтын Торҕаі kызыңны
«мā̆ пäрїп чадырзыңма?»
Пäр чадыры Алтын Аірā.
Алтын Аіра ал-чадыр.
«Чä, нанцы, мäн ам нанаін!»
««Нан, нанцым!»» Кан Мäргäн аітты.
Алтын Чылтыс «Нанаін» оk тäдїр,
ікі адын аппарды,
ікі нанцы атkа мӱ̆ндӱ̆рдӱ̆,
ікі нанцы нандылар.
Алып тöрō̆н Кан Мäргäн
kаттымына Алтын Чӱ̆стӱ̆к
ікäбäзї чурттап kалды.
Чаҕыстан kалҕан Кан Мäргäн
ары пäрї парбады.

IV Алтын Таіцы.

Ебі толтра ес пар,
чазы толтра мал пар,
таскыл аскан чон пар,
kада туҕан пäцäзї пар.
Кан Арыг пäцäлїг
ӱ̆с kулаkтыг аҕ оі аттыг
Алтын Таіцы чурттап чадыр.

Азрāн абазы чоҕул,
азрāн іцäзї чоҕул,
алып кälбīн чадыры,
нäмä äтпīн чадыры,
чаҕыс-ла чурттап чадыр.
Пäцäзї піl-чадыр,
пäс муң пäрстä піl-чадыр.
Алып кізі kудалап кäl-чадыр,
ікі тō̆і kан чäгір аттыг
Аі Сабыр, Кӱ̆н Сабыр, ікі kарындас.
Пäцäзї чōkтап чадыр:
«Пірзїнä мäнї пäр!» тäп чадыр.
Ікі алып кälгäндä
малдың чонның аразына кäl-чадыр,
тоҕус торсуk араҕа аҕыл-чадыр,
кälдї, езік асты, езäннäш-шадыр,
Кӱ̆н Сабыр туңмазы сō̆löп чадыр:
«Аттаң артыk ат тā̆нїн
«ӱ̆с kулаkтыг аҕ оі ат,
«äрдäң артыk äр тā̆нїн
«Алтын Таіцы алып полцаң,
«kыстаң артыk kыс тā̆нїн
«Кан Арыг пäцäң полцаң.»
Кан Арыгды кöрӱ̆п чадыр,
kыс кöргöндö сō̆löп чадыр:
«Ол kысты мäн албассым,
«Кан Арыг чäбäl kыс,
«паckа чäргä парып kыс аларбын.»
Улуг kарындас сō̆löп чадыр:
««Чäбäl-дā̆ полза алзын!»» тäдїр.
«Чоk, албассым! туңма» тäдїр,
«парарҕа паckа чäргä!» тäдїр.
Кӱ̆н тӱ̆зäр чäр зäрї пар-чадыр.
Алтын Таіцы туңмазы

чӧк чӧктабӣн одур-чадыр.
Кан Арыг чӧктап чадыр:
«Äкä, туӈмам, сäн но полдыӈ?
«табак чібäн чадырзыӈ,
«кізімӣнä чӧктаспӣн-чадырзыӈ.»
Туӈмазы чӧктабӣн-чадыр,
пір-дǟ чӧк пärбӣн-чадыр.
Паза ікі алыӈ käl-чадыр,
ікі тӧі аі сокур аттыг
Алтын Тäк, Кӯмӯс Тäк
кудалап käldïläр.
Пу чärдïӈ тозы кыпмыктап чадыр,
кыс одурарга äстänмӣн-чадыр,
сыӷа сыкты Кан Арыг.
Ікі алыптаӈ от көйӯп чадыр;
мыны көрӯп кыс коруӷӯп чадыр.
Ікі алып käl-чадыр,
ак малын аралап,
арӷа чонын täксілäп
езäннäп езäн пär-чадыр,
еркäн алтап міндä пär-чадыр.
Кӯмӯс Тäк чӧктады:
«Аттаӈ артык ат täзäӈ
«аӷ оі ат чäбäl ат полтыр,
«аӌаӈ кысты мäн албаспын,
«алтын саркы чärгä парарбын.»
Сык чадыр, пар чадыр туӈмазы,
аӌазы аідып чадыр:
«Кысты алзын, туӈмам!» тädïр.»
««Чärдä мäн албаспын»» тädïр.
«Сäн кыс албас ползаӈ
«ылӷӣрзыӈ, Кӯмӯс Тäк.
«Алтын Таіӌы кӯстӯг алып полар.»
Алмады, парып чадыр

аттыӈ агзын аіландыр-чадыр,
пу чär кada аілан-чадыр.
Пäӌäзї чӧктап чадыр:
«Екä, туӈмам, мал пар сäнӣӈ,
«екä, туӈмам, ес пар сäнӣӈ,
«но нämä кізімӣнä
«чӧктаспӣн-чадырзыӈ, туӈмам.»
Пір чӧкты пärбӣн-чадыр,
от казында одур-чадыр.
«Паза кізі käl-чадыр,
«кул'аттыг Кулаттаі Мärгän.
«Мänї пärзäӈ каларзыӈ,
«мänї пärбäзäӈ ölörзӯӈ.»
Сыннап алып käl-чадыр,
пу чär кыібыктап чадыр.
Кыс одур полбӣн-чадыр,
тезік кыптылап чадыр,
тезіктäӈ кыс körзö
таскыл öксöс алып käl-тїр,
ак малын аралап чадыр,
арӷа чонын täксілäп чадыр,
туӈмазына пäӌä чӧктап чадыр:
«Пäрärзіӈ мänї, туӈмам? tädïр,
«пärмäзäӈ ölörзӯӈ, туӈмам» tädïр.
Туӈмазы чӧктап чадыр:
«Таӈ атса чӧӷыӈны чӧктап чарзыӈ,
«ігрä чӧӷыӈны чӧктап чарзыӈ,
«пар! мän сänї тутпӣн-чарым!»
Кул'аттыг Кулаттаі Мärгän käldї,
тоӷус торсук араӷа
аӷыл käldї Кулаттаі Мärгän.
Алтын Таіӌы чат-чадыр,
чамдыӷын чär көдӯрбӣн-чадыр,
узуп чадыр Алтын Таіӌы.

Кул'тттыг Кулаттаі Мäргäн
кул'аттаң тӱспīн-чадыр,
езіктї камцымына іт-чадыр.
Кысты кöргöн сōнда
Кулаттаі аттаң тӱспīн-чадыр.
«Пу кысты албассым» тäдїр.
Нан-чадыр кул'аттыг Кулаттаі.
Ак малдың аразында
алып кізі тоҕаш шадыр.
««Каіда пар кäлдїң?»» сурап чадыр.
«Чаксы кыс полҕан естїлгäн,
«аны аларҕа кäлдїм» тäдїр.
««Но албāнзың пу кысты?»»
«Кылҕыма кірбīн-чадыр.»
««Алтын Таіцыны кыҕыр!»» тäдїр,
««но нäмä чōктīр аны ессїн!»»
Кыҕыр-чадыр Алтын Таіцыны:
«Малды чонны сӱрзӱн!
«пäцäзїн аппарып пäрзїн!»
Алтын Таіцы тарын-чадыр,
тізїн кіцірäп чадыр.
Кул'аттыг Кулаттаі Мäргäн
аны естїп корук-чадыр;
тоҕаскан кізі чōктап чадыр:
«Кöк пор'аттыг Кöк Тас пын,
«параң ікäлäң!» тäп чадыр,
«чā чы̄рҕа параң!» тäдїр,
«чā чы̄б-öдрäргä кäрäк.»
Пäцäзї ам ылҕап чадыр:
«Сäнїң öлгöнӱң кöрбöссӱм!»
Кас кäбїн кäзїп чадыр,
учук-чадыр тегір-зäрї.
Туңмазы ылҕаб-ок-чадыр,
ылҕап, ылҕап узуп чадыр.

Чā кäл-чадыр аҕа.
Аҕ оі атты езäрлäдї,
алтын езäрмїнä езäрлäдї,
тоҕус колдаг тарт-чадыр,
тоҕус коскан сук-чадыр,
алтын сундук ашты ам,
кадыл куjак каттап чадыр,
ок, садаҕын артынып
атка мӱндӱ Алтын Таіцы.
Адының агзын аіландырды,
чäр тегір када аіланды,
чāҕа удра пар-чадыр.
Чāды пастап турҕан пäгї
тоҕус аі кар'аттыг
тоҕус алып пол-тыр,
тоҕус Кат От кäл-тїр,
тоҕус ок сӯрӱб-алды,
Алтын Таіцыны адарҕа.
ок адарҕа сыкканда
«Но нäмäнäң ары
«адарҕа санап чадырзар?
«Пу мал сläрдїң мал äмäс,
«пу чон сläрдїң чон äмäс.»
««Пістїң-дā мал полмаза,
««пістїң-дā чон полмаза,
««піс адарбыс!»» тäдїрläр.
«Абамнаң öс парба?» тäдїр,
«іцäмнäң öс парба?» тäдїр,
«ноҕа адарҕа äт-чарзар?»
Тоҕус алып еспīн-чадыр,
тоҕус окты тарт-чадыр.
Ікі, ӱс муң пäрстäнäң
паска алып ок ат-чадыр,
ол аткан октың табызы

пу чäргä тозу естiлгäн.
Пӯн кäлäр тäзä чок,
таңда кäлäр тäзä чок,
пiрсӯгӯн кäлäр тäзä чок.
Төртӯнцi кӯндä karakka көрӯндӯ,
оғунӯң пiзi оттың тамырын кäс-тiр,
пу алыптар коруктӯ.
Алтын Таiцы аiт-чадыр:
«Манiң тыныма чäдäргä кäl-тiр.»
Тагды азыб-одур ok,
Алтын Таiцы сары кäлбiн-дiр,
чā сары кäлiп-тiр.
Тырс тарс äткäнiн
Алтын Таiцы пiлбäдi,
kаiда парғанын пiлбäдi,
пiр-лä пiлiнiп кäлзä
ат kырiнда чат-чадыр,
турӯп кäлзä, көрӯп кäлзä
пijäгi алып-сары көр-чадыр,
пijäгi чā тозу öдӯр-сал-тыр,
талаi кiзi каны ak-чадыр,
таскылца алып сōгӯ тур-чадыр.
Пijäгi кäлгäн чолын
ол ok чолынца нандра-барган,
kаiдаң кäлгäн андар ok нанды.
Ағ оi атka мiнiб-алды,
ол октың сōнца пар-ok-чадыр.
«Абам полдыба ол ok?
«iцäм полдыба ол ok?
«kарындас-тā чok полған мäң,
«туңмам-дā чok полған мäң,
«ноға ол ok мā полыс äткäн?»
Парыб-одурза пiр рak чäрдäң
пiр алып удра кäl-тiр,

тоғаш-шадыр Алтын Таiцы,
кäлгäн алып апчыjak полған.
«Езäн, апчыjak!» аiдып чадыр,
«адың kаiзы полцаң?» тäдiр,
«kаiда парған кiзi полцаңзың?»
««Егäр kōр аттыг Käрäзiн апчыjak
««адым полцаң, палам»» тäдiр,
««сäн кäм полдың, палам?»» тäдiр.
«Ӯс кулактыг ағ оi аттыг
«Алтын Таiцы полцаңмын.
«Азрāн абамны пiлбiн-чарым.»
«емiскäн iцämнi пiлбiн-чарым.»
Käрäзiн апчыjak чōктап чадыр:
««Öлäрiңнi пiлiп мäн аттым,
««сäнi чäткäн мäнiң оғым,
««алтон пастыг Чäлбäгäн,
««мäнi тудӯс-чаткан полған,
««аны ол okмына адып
««öдӯргäнмiн»» аiдып чадыр.
««Мäң ебiм мынаң рak ämäс,
««мäң палам чоғул, нämä чоғул,
««егäр kōр адымның тӯгӯ,
««käцiмнäң öттӯрä öс-тӯр.»»
Алтын Таiцы ам көрзö
апчыjактың äдi тӯгöl-пар-тыр,
чағыс-ла сōгӯ калған.
Көп алыпмына тудӯскан
апчыjak сōлöп чадыр:
««Пäцäңä кäртiнмä!
««сäнi алып öдӯрбäс,
««пäцäңнiң колынаң өлөрзӯң.
««Сäнмiнä нанцы полiн!
««мäң өлөр ползам, нанцым,
««чуртӯмä сäн kадылба!

««мäнїң чуртўма парзаң
««тозу кізі сäнї ӧдӳрäр.»»
Алтын Таіцы аіт-чадыр:
«Нанцы оҕыңны пäр маҕа!»
Апчыјак ок пäр-чадыр,
оҕын садакка сук салды,
ӳс кулактыг аҕ оі ат
чалбаҕаннаң паш-шадыр.
Алтын Таіцы аіт-чадыр:
«Каідыг аппарым адымды?
««Каідыг адыңды аппарарзың,
««мäн каідаң пілїн?»»
Алтын Таіцы тіläп чадыр:
«Паза пір ок пäрзїн маҕа!»
Апчыјак соҕан пäрдї,
аттың пäлї сы̄ паш-шадыр,
ат чадарҕа саҕын-чадыр.
«Мäн каідыг нанїн?» тäдїр.
««Каідыг каідыг парзын!»» тäдїр,
««сäн тіläб-алдың, мäн пäрдїм.»»
Алтын Таіцы нан-чадыр,
чуртӯн̀ сары нан-чадыр,
апчыјак наныб-ок-чадыр,
чуртӯн сар' наныб-ок-чадыр.
Чаксы тӧрӧ̄н Алтын Таіцы
чуртӯна чäдїб-ок-кäлдї,
рактаң чуртӯн кӧр-чадыр,
Чаҕын кäлзä кӧрзӧ
малы чаксы тур-чадыр,
чоны чаксы тур-чадыр,
пäцäзї ебїдä одурдӯ.
Пäцäзї ебїнäң сык-чары,
удра кäл-тїр Алтын Таіцыҕа,
пäцäзї ылҕап чадыр, сыктап чадыр.

«Ӧлгӧн сäнї саҕынҕам,
«тіріг сäн кäлїп чарзың.»
Ебїгä кірїп чадырлар,
алтын остолҕа тамак салды.
тамак чіп чадыры пäцäзї,
туңмазы іспїн-чадыр.
Пäцäзї сӧ̄лӧп чадыр:
«Тамак но чібїн-чарзың,
«малың пар! чоның пар!»
««Тамак чіцäң тäбї чäткäлäк,
««тамак чіцäң тäбї кырык чыл калды.»»
Пäцäзї чӧктап чадыр;
«Апчыјак тоҕаскаңма?
«ол апчыјак аітты саҕа.
«пäцäң сäнї ӧдӳрäр!
«Пу апчыјак абаң полҕанма?
«пу апчыјак іцäң полҕанма?
«пу апчыјак ӧлӳ̆п парды,
«улуг алып аны ӧдӳргӧн.»
Алтын Таіцы сурап чадыр:
««Апчыјак сыннап ӧлдӳ̆бä?»»
Сыннап ӧлгӧн-дӓ̄ндä
Алтын Таіцы ӧргӧдӧң сыккан,
аҕ оі атка мінгäн,
адына камцы сакпан,
ӳс кулактыг аҕ оі ат
сäгірїб-ысты турҕан чäрдäң,
кырык пäрстä сäгіргäн,
адын от äдїб-ысты,
позы кӳскä полып
чуртӯна наныб-ысты.
Кӳскӧ полҕан Алтын Таіцы
малы чонын аралап кäл-тїр,
ебїзїнїң äркäнїң алтына чатты,

чадыб-алып пäцäзĭн көрдў,
пäцäзĭ ылҕаб-одурдў,
туҥмазының парҕан чäрĭ
пĭлбĭн-чадыр пäцäзĭ.
«Каіда парыб-ыскан туҥмам,
«тā тегір-зäрĭ парҕан?
«тā чäр-зäрĭ парҕан?» тäдĭр.
Чат-часса аттыг кізі кäлгäн,
кіргäн, äзäн пäр-чадыр кыска.
«Алтын Таіцы каіда парҕан?»
««Тā пĭлбäспĭн каіда парҕан.»»
Кыс алтын остолҕа тамак сал-тыр,
тамак чіп чадыр одурўп
чаҕыскан чіп чадыр ол кізі.
«Када одур! чіjäҥ, Кан Арыг!»
Колдаҥ кāб-алды пу кысты,
кыс анаҥ täш-шадыр;
ол колдаҥ тутkан кысты,
када одур-чадыр остолда.
««Сäн но алып полцаҥзың?»»
«Сар'аттыг Сары Тас полцаҥмын,
«маҕа паразыҥба, Кан Арыг?»
Кан Арыг пararҕа аіт-чадыр.
Ас салды мында ok.
«Мäн Алтын Таіцыны сўрўзäрбĭн,
«чäткäн чäрдä ödўräрбĭн!
«пäläн мал полар мäнĭҥ,
«пäläн чон полар мäнĭҥ.
««Парзын, парзын, Сары Тас!
««чäткäн чäрдä ödўräрзĭҥ!»»
«Сыннап парар ползам
«алтын кылыс пäрзĭн!» тäдĭр.
Алтын сундуктў асты кыс,
алтын кылысты аҕылып пар-тыр,

«Сыннап мäн парар ползам
«алтын чыда пäрзĭн!» тäдĭр.
Алтын сундуктў аскан,
алтын чыданы аҕыл-пар-тыр.
Алтын чыдазын алып чадыр.
Кылысмына чыданы
садакka сук-чадыр,
суктў-дā пастырды.
Сурўс-пар-чадыр Алтын Таіцыны,
кырык пäрстä чäргä чäттĭ.
Алтын Таіцы туҥмазы
корҕацын полып садак тўбўнä
каілып тўш-шадыр,
алтын кылызын алыб-алды,
алтын чыдазын алыб-алды,
кырk пäрстä калҕан аҕ оі ат
Алтын Таіцы мўнўб-алды.
Камцы сапты Алтын Таіцы,
пу чäр аіланды,
тегір аіланды
Сары аттыг алып кізі
Алтын Таіцыны чäтпĭн калды.
Аҕ оі аттың табаннаҥ
саҕын учук-чадыр,
чäрмä чўгўräр полза
чäрдäҥ от köі-чадыр,
тасма чўгўräр полза
тастаҥ от köі-чадыр.
Сар' аттыг алып кізі
аҕ оі атка чät-полбĭн-чадыр.
Ўс кулактыг аҕ оі ат
пір-lä калык салҕан чäрдä
сар'ат алты калык салҕандыг,
аҕ оі атты чäтпĭн-чадыр.

Алтын Таіцы парыб-ысты.
Сары Тас сӱрӱп, сӱрӱп
канца су кäскäндä,
канца таг асканда
чät полбін чадыры,
каіда парӈан пілбін-чадыр.
Сарыг аттыг тас кізі
алып ölгön чäргä урӱн-чадып,
ат чаксызы ölгön полӈан,
äр чаксызы ölгön полӈан,
алып сӧгӱ таскылца чат-чадыр,
кізі каны талаіцылап ак-чадыр.
Чудап, чудап пар-чадыр,
канца су кäскäн,
канца таг аскан,
каіда парӈанын пілбін-чадыр.
Паза кізі ӧдӱргän чäргä чäттї,
паза улуг алып öl-тӱр,
пїjä аскынца ӧдӱргän полӈанынаӈ
мында ӧдӱргän артык полды,
парӈаны тоӈус чылӈа чäттї,
анаӈ ар-ок паза сал-чадыр,
аӈ ої ат улам кӱстäп тїр.
Анаӈ ары парӈан, парӈан,
канца су кäскän пілбін-чадыр,
канца таг аскан пілбін-чадыр,
пар часса алып тудӱш-шадыр,
käl-чадыр, көр-чадыр,
тубан тӱс-парӈан көр-чадыр,
таскылца алып сӧгӱ ölӱп чадыр,
талаіца кізі каны аӈып чадыр,
тоӈус тоӈус пастыг Чälбäгän
тагма тудӱш-шадыр,
окмына чапсыра ат-салӈан.

Сар'аттыг Сары Тас сурап чадыр
тоӈус тоӈус пастыг Чälбäгäннäӈ:
«Кізі clärдї аткан-бїдä?
«аіна clärдї аткан-бїдä?
Тоӈус тоӈус пастыг Чälбäгän
сыктазып чӧктап чадыр:
«Ак козанца аӈ ої ат
«пуруннап пар-чадыр,
«аӈ ої аттың їзї
«пістї чапсыра аткан.
«Сän каіда парарзың, Сары Тас?»
««Алтын Таіцыны ӧдӱräргä пар-чарым.»»
«Каідыг сän аны ӧдӱräрзїң.»
««Тудӱзарым мän аныңмына.»»
«Чок, сän парбазың анаӈ ары,
«сäнї парзаӈ-ла ӧдӱräр.»
««Ноӈа парбассым? ӧдӱрзä ӧдӱрзӱн!»»
«Käлзїн пäрї, Сары Тас,
«атмына кada сäнї колбыла ӧдӱräрбїн.»
Аттаӈ тӱстӱ, аткыла чадыр,
ӧдӱрӱп полбады оларды,
паз'ок анаӈ ары пар-чадыр.
Парып ак малӈа урӱн-чадыр,
арӈа чонӈа урӱн-чадыр,
төбӧн паска тӱктӱг-мал аш-шадыр,
ӱлгӱзӱ паска чон аш-шадыр,
кырык чыл käl-чадыр пу мал,
тозылбїн-чадыр пу мал,
кізі-дä чоӈул, нämä-дä чоӈул,
пу малдың аразында
ӱс кулактыг аӈ ої аттыг
Алтын Таіцы сыкты.
Соӈан сӱр-чадыр,
оӈы пізїн сӱр-чадыр,

оңы пізін карыбаңа суктӯ,
куру аңысма ат-чадыр,
саңам ат-чадыр.
Сарыг аттыг Сары Тасты
адын орта чара атты,
позын орт'ок чара атты,
Сары Тас ӧлӯп парды.
Чуртӯн сары малмына нанды,
егӓр кӧр аттыг Кӓрӓзіннің
чуртӯна чӓдің кӓлді.
Ӧлгӧн кізінӗ тірік-чадыр,
мӯкӯ сумына езіртің чадыр.
Кӓрӓзін апчыjак тірӗl-чадыр.
Езӓн тоңаш-шадырлар.
Кырык аксыр мал сок-чадыр,
тоі сал-чадыр.
«Позының чуртӯна, Алтын Таіцы, нан!
«малың чоның кадар!»
Атка мӯндӯ, чуртӯна парды,
аң оі атты камцыма сапты,
пу чӓр када аіланды,
тегір кадa аіланды;
апчыjак ӱдӓзің парды
пір чӓргӓ чӓт-кӓлді.
«Езӓн!» тӓдір апчыjак,
«мӓн ам чуртӯма нан-парін!
«сӓнің чуртӯңа чӓт-полбассым,
«качанда полза чуртӯмнӯ тастабазын!»
Чуртӯна кӓлді Алтын Таіцы,
тагдаң чуртӯн кӧр-чадыр,
малы чоны кӧп ӧс-чадыр,
пӓцӓзі ылңі, ылңі кӓl-чадыр.
«Ӓкӓ, туңмам Алтын Таіцы,
«мӓн ӧлгӧн-дӓн тірӗг-ок-кӓлдің,»

Малдың чонның аразына кірді;
Алтын Таіцы тірӗг ок кӓлді,
ылңаш-шадыр чон ӱрӱнӱп,
аттары аң оі атты кӧрӱп,
кістӓп чадыр ӱрӱнӱп.
Пӓцӓзі алтын остолды тартты,
алтын остолңа тамак салды.
«Пу пӓцӓм тамак салбазын:
«тамак мӓн чібӓспін», тӓдір.
Чӓр каімактап чадыр,
алып кӓl-чадыр пу чӓргӓ,
ікі тӧі кан чӓгір аттыг
Аі Сабыр, Кӱн Сабыр кӓлді.
Кыр-чадыр ікі алып тудӱзарңа:
«Алып полза адызарңа,
«кӱlӱк полза кӱрӓзӓргӓ!»
Аң оі атка мӯндӯ Алтын Таіцы,
пар-чадыр Алтын Таіцы,
ак малын аралап парі,
арңа чонын тӓксӓlӓп парі,
кӓlің тоңаш-шадыр аларңа.
«Мал, чон мӓнің» тӓдір,
«clӓрмӓ пір полңанма?» тӓп чадыр,
«но нӓмӓнің ары тудӱзарңа
«кӓlгӓн clӓр?» аідып кӓлді.
Чӧк чӧктабадылар,
Кӱн Сабыр тудӱстӯ,
пу чӓр аілан-чадыр,
таг калбін-чадыр,
суг калбін-чадыр,
канчы чыл тудӱскан пілбін-чадыр,
тегӓр тӱбӱнӓ тастап чадыр
ас пӓlің ӱзӓ-тӓп чадыр,
Кӱн Сабырды ӧдӱрдӱ.

Аі Сабырма тудўстў,
пу чäр аіланды,
тегäр аіланды,
пу чäрдї ōда-бар-чадыр,
тудўскан, тудўскан олар.
Аі äрткäнїн пілбäс полды,
чыл äрткäнїн пілбäс полды,
рак чäргä тегір тўбўнä
Аі Сабырды тастады,
арыг тыны салала сыңыш парды.
Ікі ат оілап сыкты,
ам ікі альш käl-чадыр,
ікі тōі аі чокур аттыг
Алтын Тāк, Кўмўс Тāк.
Кылысма äзäннäш-шадырлар,
чыдамына äзäн пäр-чадырлар.
Алтын Тāк тудўстў,
тагда таг калбады,
сугда суг калбады,
аңыста аңыс калбады,
канца аі тудўсканын пілбäдї,
канца чыл тудўсканын пілбäдї,
рак чäргä тегäр тўбўнä
тастады Алтын Тāктї,
ōдўрўп салды Адтын Таіцы.
Кўмўс Тäкмä тудўстў,
пу чäр када аіланды,
тегäр када аіланды.
Аі äрткäнїн пілбäс полдылар,
чыл äрткäнїн пілбäс полдылар,
тегір тўбўнä тастады,
ас пäлїн ўзä-täптї,
ам ōлдў Кўмўс Тāк.
Аң оі аттыг Алтын Таіцы,

оіда парып таг тајан чадыр,
чіпчä тыны ўзўлбїн калды.
Ікі ат оілап сыкты,
äзäрläрї ўккä алды,
парыб-ысты ік' ат.
Паза алып käl-чадыр,
пулан аттыг Пулаттаі käl-чадыр,
кылыс пазымына äзäннäш-шадыр,
чыда пазымына äзäннäш-шадыр.
тудўш-шадыр олар,
пу чäр када аіланды,
тегір кад'ок аіланды,
канца чыл тудўскан пілбäс полды,
канца аі тудўскан пілбäс полды,
тегір тўбўндä тазылап чадыр.
Алтын Таіцы käl-чадыр,
аң оі атка мўн-чадыр,
чуртўна käl-чадыр Алтын Таіцы,
ак малын аралаб-одур,
арңа чонын аралаб-одур,
чуртўна чäттї Алтын Таіцы.
Пäцäзї тамак сал-чадыр,
алтын остолңа тамак салтыр,
алып-тā кälбäс, пір-дā кälбäс.
Чурттап чäрläп чадырлар,
малы чонын кадарып чадыр,
ак таскылңа аңнап чадыр,
аң кустў адып чадыр,
аң оі атка артыш чадыр,
чуртў чäрїнä нан-чадыр.
Малы чонын аралаб-одур,
чонына аткан аң ўläп чадыр,
чонына аткан кус ўläп чадыр,
чурттап чäрläп чадыр.

V. Алтын Пыркан.

Чурттап, чäрläп чадыр,
ен парҕан мал полҕан,
ai kap'аттыг Кара Кан полҕан.
Ai kap'аттың алың чäлін алтын полҕан,
käзің кузуруҕў кўмўс полҕан.
Пäрынаң сыккан палазы чоҕул,
істĭнäң сыккан палазы чоҕул,
Кара Нĭнҷil каттыг полҕан.
Апчак алтон часка чät парҕан,
катты чäттон часка чäткäн.
Ai kap'аттыг Кара Кан
алтын сірäдä чат чадыр,
узўп чадыр Кара Кан,
каңцы чыл полҕан пілбĭн-чадыр.
Ускан кäлĭп: «Турҕуза тарт!
«Кара Нĭнҷil!» кбĭр-чадыр.
Өрөкөн туруп парып,
турҕуза тартты апчакты.
Апчак таскары пар-чадыр,
ак малын тозы көр-чадыр,
арҕа чонын тозы көр-чадыр,
арҕа чонының тозы
позы пäг полып парҕан,
ak малының тозы
позы кан полып парҕан.
Ai kap'атты äзäрläп чўрдў,
тоҕус колдаг тарт-чадыр,
тоҕус коскан сук-чадыр,
онынцы колдаҕды ам
төскö тартып чадыр.
Ai kap'атты алтаныш алды,

ak малын аралап парĭ,
арҕа чонын täксілäп парĭ.
Пöрўк сустўп чоны äзäн пärбĭн-чадыр.
Кара Кан көксöн чадыр,
кулакмына äспĭн-чадыр,
каракмына көрбĭн-чадыр.
Ікінцізĭн кыскырыб-ok-чадыр,
кулакмына äспĭн-ok-чадыр,
каракмына көрбĭн-ok-чадыр,
ўзўнцізĭн кыскырыб-ok-чадыр,
пöрўк сустўп кäлĭп чадыр.
Нанды ебізĭн сары.
Кара Нĭнцil öрөкөн
ас тамак столҕа сал-чадыр,
ас тамак чіп чатканда
аңнап кустап чöрўб-ысты.
Улуг таскылда аңнап чадыр,
улуг талаіда кустап чадыр,
аңның каразын ат-чадыр,
кустўң сämізĭн ат-чадыр,
алдына артты аң кустў,
ебізің сары нан-чадыр.
Ak малын аралаб-одур,
арҕа чонын täксілäб-одур,
аң кустў чонына ўläп парды.
Өрөкönўнä кіціг ät аҕыл-чадыр,
сістäп öрөкöн азран-чадыр.
«Акä апчак!» тäдĭр, «каіда конарбыс?»
««Ноҕа конмас?»» апчак täп чадыр.
«Пäрынаң сыккан палабыс чоҕул!
«істĭнäң сыккан палабыс чоҕул!»
««Кудаі пärбäндä каідаң аларбыс?»»
«Пу чон, пу мал, пу езĭбĭс
«парчан кізінің полар.

«Пу чон, пу мал, пу езїбїс
«піс ölöр ползабыс каіда парар?»
Апчак аі кар'атка мӱнд'ок,
улуг таскылӷа аӈнаб-ок парды,
улуг талаіда кустаб-ок парды,
аӈ кустӱ кыр чӧрдӱ,
аӈ кустӱ аі кар'атка чок артты,
арыг чуртӱн сары нан-чадыр.
Чуртӱна чädіп кälдї апчак,
чурттӱ чäрїн кӧр чадыр,
ікі тӧі кан чегäр ат тур-чадыр.
«Керӓӈä ат кӧрбӧн чуртӱма,
«амды каідыг ат кälгän?»
Аӈ кустӱӈ ädї тозы ӱläп
апчак ебїнä кір кälдї,
езік асты, езän пärдї,
еркän алтї міндä пärдї,
алтын сірӓнї кӧрзӧ алып-тӓ чоӷул,
алтын сірӓгä одӱрӱб-ысты.
Езік зäрї кӧрзӧ ікі алып одур-чадыр,
карактарның саӷын пырлап чадыр,
тым-чаткан пурдӱнан чалып пырлап чадыр.
«Езän, Кара Кан апчак.»
Ӧрökönӱнäӈ сурап чадыр:
«Аіран пäргäӈмä, ӧрökön?
«адын сурӓӈма, ӧрökön?
«кїк ползa тӱктӱг полар,
«кізі ползa аттыг полар,
«ады солазын сурӓӈма?»
Кара Кан апчак сурап чадыр:
«Каідаӈ кälгän алып полдыӈ?»
««Рактаӈ кälгän алыппын»» тädїр,
««ікі тӧі кан чегäр аттыг
««Аідас Кӱндас ікі карындаспыс.

««Сänїӈ наӈцыӈ парба, апчак?»»
«Наӈцым мänїӈ-дӓ чоӷул» тädїр.
««Сарыг аттыг Сарыг Кан
««täгän наӈцыӈ парба?»» тädїр
«Тӓ парба, тӓ чокпа
«мän пілбїн чадырым» тädїр;
«ӧрökönӱм кара Нїӈцil
«пар ползa ол піläрбä?»
Сарыг аттыг Сарыг Кан
наӈцыӈ полӷан тädїр.
««Сарыг наӈцыӈ сägä пістї ыскан,
««малын чонын сӱр кälзїн!
««мал пазына одурзӱн!
««адазының пазын кässін!»»
Кара Кан чӧктап чадыр:
«Мän аӷа парбас ползам
«позының ädїн чідїрäбїн!
«чäтті кӱндä парарбын!
«Сарыг Кан сактазын!
«чаксы тонын käзїб-алып
«Сарыг Кан сактазын!»
Ікі алып ебїнä нанды.
Аі кар'аттыг Кара Кан
позының чонынаӈ малынаӈ
чӱс аттаӈ чӱгӱрӱгӱн тут чадыр,
чӱс кізідäӈ капчыӷajын гудӱп чадыр
Сарыг Канӷа чӓлап парарӷа.
Атмына кізі парыб-ысты,
алар парӷан сӧнда ӱс кон-салды,
темтäрін теран-чадыр,
темір куjаӷын каттап чадыр,
аї кара атка алтан-чадыр,
адының агзын аіландыр-чадыр,
пу чäр када аілан-чадыр,

тегір kада аілап-чадыр;
аі kар'аттың табаны
таcka сегіргäндä от кöјӯп чадыр,
чӯс пäрстä чäдіп сäгір-чадыр.
Улуг чäl улуг kујун оінап чадыр,
пу чäр пäрї kыімыkтап чадыр,
аі kар'ат чälгä удра парып полбін-чадыр.
Кара Кан апчаk
адының моінын kуңаkтап чадыр.
Тегір сатрāнңа, тегір кӯзрāнңä
алып чōkтап чадыр, кöксöп чадыр.
Кöрӯб-ысса Кара Кан
сарыг аттыг алып тур-чадыр.
«Каіда парізын Кара Кан апчыјаk?»
««Сарыг аттыг Сарыг Канны
««тудӯзар ӯзӯн пар-чарым,
««малын чонын сӯрäбін-дäп пар-чарым.»»
Сарыг аттыг кізі чōkтап чадыр:
«Ыспассым сäнї», тäдїр,
аі kар'атты тудӯб-алды,
оң тāргä палҕап салды,
Кара Канды тудӯб-алды,
сол тāргä палҕап салды,
Кара Канның чуртӯн сары пар-чадыр.
Аk сар'адын ас kамңылады,
Кара kанды кöп kамңылады.
Кара Канның чуртӯна чäттї,
арсаk пälдäң kарап кöр чадыр,
малын чонын кöрӯп чадыр.
«Адыма мал ползын!
«чäргä сыңмін полҕан мал!
«суҕа сыңмін полҕан мал!»
Кара Канның öргōзӯндä
пала ылҕап чадыр, äстїп чадыр.

Аk сар'аттыг Алтын Äргäк
Кара Канҕа чōkтап чадыр:
«Пу паланы чаkсы азразын,
«сӯткä чачатпазын!
«мäң адам Сарыг Кан
«улуг кӯстӯг маkачы алып,
«адам Сарыг Кан ыскан мäнї
«Кара Канның малын сӯр кäl!
«Кара Канның чонын сӯр кäl!»
Алтын Äргäк чöр чадыр,
малын сӯрӯп парарҕа,
чонын сӯрӯп парарҕа,
Кара Канды kада ал-чадыр.
Алтын Äргäк санап чадыр:
«Пāрынаң сыkkан палазын
«kаідыг аппарңаңмын» тäдїр.
Тоҕус аі kар'ат тут-чадыр,
алтын пöбӯскā кöl-чадыр,
Кара Канны Кара Нінңіl палазын
алтын пöбӯскäдä одурт-чадыр,
тоҕус чаізаг позыба тут-чадыр,
Сарыг Канның чуртӯн сары парды.
Алтын пöбӯскä тазрāнда
тегäрмä kада кӯзрäп чадыр,
чäрмä kада кӯзрäп чадыр.
Алтын Äргäк чонны малды
чäтті кӯнгä чäттрä
аппарып полбін-чадыр.
Чäтті кӯннӯң пазында
малды чонны сӯрӯп парды,
алтын öргöзӯ мынд'оk kалды.
Сарыг Канның чуртӯнда
чамдыг kабыс одаг тік-пäрдї,
мында Кара Кан чурттап чар

Малын малҕа kосты,
чонын чонҕа kосты.
«Пала öскäнцä одур,
«пу kабыс одагда одур;
«пала öссä, äр полза
«Сарыг Канды позы пilгäi!»
Сарыг Кан абазына пазып пар-чадыр,
Алтын Äргäk пöрӱгӱн
kолтыk алтына сӯб-алды,
мал чонын аралап парды,
ат палҕаҷаҥ алтын сарчынҕа
аk сар'адын палҕап салды,
iкi тiзӓгä одур пазыр-чадыр,
kамаҕы соiдылҕанҷа пазыр-чадыр.
Сарыг Кан кöскöп чадыр,
тегäрҷä кӱзӱрäп чадыр,
тегäрҷä сатрап чаҕыр:
«Малымны малҕа kостыңба?»
««Костым, тäдiр, малыңны.»»
«Чонымны чонҕа kостыңба?»
««Костым, тäдiр, чоныңны.»»
«Кара Кан апчакты kаiда äттiң сäн?»
««Чамдыг kабыс одаг тiк пäргäм,
««малдың пазына чонның пазына.»»
«Палазын kаiда äткäзiң?»
Алтын Äргäк чōk пäрбiн-чадыр,
kорыҕып ылҕап чадыр.
«Мäнiң абам кӱстӱг маkачы-дäп
«чōkтадыңба, Алтын Äргäк?
«Палазын ноҕа ölдӱрбӓзiң?
«аның палазын öдӱрбӓндä
«сäнi öдӱрäмiн» тäдiр.
Сарыг Кан kы̄р-чадыр:
«Чäр алтында турҕан

«чäтті чылāс кiзi кälзiн!»
Чäтті чылāс кiзi кälдi,
пу чäр kыiмыkтап чадыр,
чäтті чылāс кiзi кiрä пасты,
алтын саkпа пöрӱк kолтыkkа kысты,
пазыр-чадыр чäтті чылāс кiзi:
««Пäг тäзä пiбiс, Сарыг Кан апчаk,
««но iмäдäң ары пiстi kы̄рдың?»»
«Алтын Äргäктi аппарып
«ады кöзӱмiнä аппарзын!
«аппарыб-öдӱрзӱн!» тäдiр.
«Улуг таскылдың одiн тозы чыгзын!
«Алтын Äргäктi кöiдӱрзӱн!
«адымына kада одӱнзӱн!»
Чäтті чылāс кiзi кälдi,
Алтын Äргäктi kāб-алды,
адымына kада kапты,
пазарҕа азаk пäрбäдi,
тударҕа kолын пäрбäдi,
улуг таскыл зары талаза чӱгӱрдӱ.
Улуг таскылдың одiн тозы чыгды,
тоҕус kадыл кiзäн суkтӱ,
kолы азаҕына суk-чадыр,
одуңнӱң тозы Алтын Äргäккä ӱп чадыр,
алтыннаң чоҕары от одӱн-чадыр,
ады кöзӱмiнä одӱн-чадыр,
kырыk чыл кöjӱп чадыр,
kырыk чыл чäттрä тозы кöiдӱ,
kыбын-ла kалды,
тäскäртiн чäl кälдi,
тозы kыбынын kāп парды.
от кöiгöн чäрiнä тӱкӱрдӱ,
от öс парды,
öдӱргäн чäрiн пiр кiзi пilбiн-чадыр,

алтында чатkан Аіна пілбін-чадыр,
ӱстӱгӱ турҕан Чаjāн пілбін-чадыр.
Оілап сыkты чӓтті чылāс кізі
Сарыг Канның чуртӯна,
езік асты, äзäн пäрдї,
еркäн алтї міндä пäрдї.
«Ӧдӱрдāр Алтын Äргäктї?»
««Ӧдӱрдӱбіс, kаным!»» тäдїр.
«Каідї ӧдӱрдāр?» тäдїр.
««Улуг таскылдың одін тозы чыгдыбыс,
««от одӯнӯб-ӧрттӧдӱбіс.»»
«Äдäі кäрäк, чаkсы!» тäдїр,
«ам наның ар чäрїңä!»
Наныб-ысты чäттї чылāс кізі.
Сарыг Кан апчаk
аk сар'адын äзäрläдї,
тоң чäрдä томуkча кірä пасты,
еріг чäрдä едäкчä кірä пасты.
Аk сар аттаң кӧігӧн от
чäрї сума тегäрмä
kоры кӧі чадырлар.
Аk сар'адын äзäрläдї,
аk сар'адын мӱнӱб-алды,
адының агзын аіландыр-чадыр,
пу чäр тозы аіландыр-чадыр,
аk малын аралап пар-чадыр,
арҕа чонын тäксіläп пар-чадыр.
Позының малы пäрї оттап чадыр,
Кара Канның малы ары оттап чадыр
Позының малын äртїп парї,
Кара Канның малына чäт парї;
Кара Канның пір пї тӯп чадыр,
Кара Канның мал пазы пї
чälдї чäрмä сӧзӱр-чадыр,

kузуруҕӯ чäрмä сӧзӱр-чадыр,
ол пінің туҕан kулуннӯң
алын туіҕаk алтын,
кäзїн туіҕаk кӱмӱс,
алын чälдї алтын,
кäзїн kузуруҕӯ кӱмӱс,
kырыk пїдї äмїп чадыр.
Кулун kабыс одаг сары пар-чадыр,
Сарыг Кан пастыр-чадыр,
kулун паз-оk-чадыр,
kабыс одаг чäт-парї,
Сарыг Кан оk чäт-парї.
Караkмына кӧргӧнцӧ,
kулаkмына уkkанца,
танāзы тарлї тӱскäн,
Сарыг Кан kулун кӧрбїн kалды.
Тā тегäргä сыkkан пілбїн kалды,
тā чäргä кіргäн пілбїн kалды;
мының парҕан чäрїн пілбїн,
тілїргä пар-чадыр.
«Мäнїң ікі адаі пар» тäдїр,
ікі kара адаіны kыр-чадыр.
Ікі адаі чӱгӱрӱп кäl-чадыр;
тырҕаkтаң саҕын пырлап чадыр,
чäрї паза kада кӧрӱп чадыр.
Ікі kара адаі чōkтап чадыр:
«Но кäрäк полтыр сäгä?
«но імäнäң kорыk-чадырзың?»
Сарыг Кан чōkтап чадыр:
«Кырk чыл парҕан кїктї
«чäдä-чӱгӱрцäң, ікі адаі,
«пу чäрдä імäнäң kорыkпїн-чадырым.
«Кулун чіт парды,
«аны чäдä чӱгӱрӱңäр!» тäдї.

Ікі адаі чӧктап чадыр:
«Чобалыны турбас імӓ кӹрӈазың,
«корыкпазын, табарбыс.»
Ікі адаі чӱгӱр сыкты,
пу чӓр кыімыктап калды.
Паза кӹр-чадыр Сары Кан:
«Тегӓргӓ одырып чаткан
«ікі кан кӓрӓдӓ кус кӓлзін!» тӓп.
Ікі кан кӓрӓдӓ кус кӓлді.
«Äкӓ, Сарыг Кан апчак,
«но іманӓң ары кыіӈырдың?»
««Кулун чіт пардыы» тӓдір.
Кан Кӓрӓдӓ чӧктап чадыр:
«Пу кулун улуг кыіӈа полар» тӓп
Кан Кӓрӓдӓ кус пардыы.
Сарыг Кан паза кӹр-чадыр:
«Чӓрдің алтында чаткан
«чӓтті пастыг Чӓлбӓгӓн,
«капчыӈаі сык кӓл!» тӓдір.
Чӓс тажактыг Чӓлбӓгӓн,
чӓтті паштыг Чӓлбӓгӓн
чӓрдің алтынаң сык кӓлді.
«Но іманӓң корыктың?» тӓдір.
««Пу чӓрдің ӱстӱндӓ
««корыккан імӓ піскӓ чок полӈан.
««Кулун тӓб-аларӈа кӓрӓк,
««аны ӧдӱргӓ кӓрӓк піскӓ,
««чӓр алтына кірӓр полза
««сӓн чаксы кадараразың!»» тӓдір;
««чӱс пут темір арӈамцын
««уруктап тастӹрзің!»»
«Чаксы кадарӹн!» тӓдір.
Чӓлбӓгӓн наныб-ысты.
Паза кӹр-чадыр Сарыг Кан:

«Кула пӹлӹг Кӱкат кӓлзін!»
Кула пӹлӹг Кӱкат кӓлді.
«Äзӓн, нанцым Сарыг Кан!
«но іманӓң корыӈып кӹрдың?»
««Піс корукkан імӓ чоӈул,
««кулун чіт пардыы», гӓдір:
«чӓргӓ кірін кӓлзӓ
«сӓн аны сӱрӓрзің» тӓдір.
Кӱкат чӧктап чадыр:
«Чобалына турбас імӓ
«кулун тударзың тӓп кӹрдың.»
Парыб-ысты Кӱкат.
Сарыг Кан паза кӹр-чадыр:
«Талаідың тӱбӱндӓ чаткан
«Кӓр Палык сыксын!» тӓдір.
Кӓр Палык судаң сык кӓлді.
«Но іманӓң корыӈып кӹрдың?»
««Імӓдӓң корыкпін чарым,
««кулун чіт парӈан»», тӓдір;
««талаі суӈа ол кулун кірӓр,
««сӓн ол кулунны сӹрзың!»»
«Чаксы!» тӓп Кӓр Палык суӈа кір пардыы.
Ак сарыг аттыг Сарыг Кан
кӱнгӓ кӧр-чадыр алтын кӱзӓңӓ
парӈан чӓрін пілбін-чадыр,
аіӈа кӧр-чадыр алтын кӱзӓңӓ,
парӈан чӓрін пілбін-чадыр,
тегӓрдägї чылтысты санап тыр,
парӈан чӓрін таппін-чадыр,
судӱң тозын санап чадыр,
парӈан чӓрін пілбін-чадыр,
оттың тамырын санап тыр,
парӈан чӓрін таппін-чадыр.
Кара Кан апчак ӧлӱп парӹ,

Кара Нінцil куртуjак ölў̆п парī,
астаң астап, судаң сускап
апчак куртуjак ölў̆п парī,
алардың палазын īзїн
піjä кулун алып тäскäн,
паланы танā пäрї тарткан.
Сарыг Кан тіläп тіläп
парҕан чäрїн чäрдä пілбīн-чадыр.
«Азаҕым парҕан чäргä пазым парзын!
«пазым парҕан чäргä азаҕым парзын!»
Турҕан чäрдäң камцы сапты,
чазы парҕан пудўн чара сапты,
пу чäр кад' аіланды,
учуҕуп парī тäзä
канат табызы äстїлбīн-чадыр,
чў̆гў̆рў̆п парī тäзä
табаның табызы äстїлбīн-чадыр,
ноно чäргä парза
позы-дā пілбäс полды.
Кöрў̆п парза тегäргä öскöн
темір таскыл тур-чадыр.
«Канаттыг кус азра учукчаң
«кебї чоҕул!» тäдїр,
«тырҕактыг аң сык полцаң
«кебї чоҕул!» тäдїр.
Ак сарыг аттыг Сарыг Кан
таскылҕа чäт кäлдї.
«Канаттыг кус азра-полбīн,
«канады тў̆гäнїп ölцöң полтыр» тäдїр,
«тырҕактыг аң сык полбīн,
«тырҕаҕы тў̆гäнїп ölцöң полтыр» тäдїр.
Сарыг Кан кöр тур-чадыр,
кулун темір таскылҕа
алтын паскысчылап пазып сык-тыр.

Пу темір таскылны
парчан ōдып сык партыр.
«Каідыг мäнїң сар'ат сыкпас?»
Сар'атка камцы сакпан,
піjä кулун каіда сыккан,
сар'ат анд'ок сык-чадыр.
Таскылның кырīна сыкканда
Сарыг Кан кöрў̆п тур-чадыр,
пу кулун мында тур-чадыр,
палазы мында ылҕап чадыр,
чалбак тас ў̆стў̆ндä сал-салтыр.
Ок сӯр-чадыр адарҕа.
«Мäннäң озып коіда парарзың?»
Кулун ам чōктап чадыр:
«Мäнї чäдїп атканца
«äргäгїң тў̆гäнäр!
«сарыг адың чў̆гў̆рў̆п
«мäнї чäдїп кäлгäнцä
«тöрт туіҕаҕы сўрўнар!»
Саҕам адарҕа äт-чадыр.
Кардаң ак сырајы
каралып чў̆лäн чадыр,
каннаң кызыл сырајы
каралып чў̆лäн чадыр.
Саҕам атты Сарыг Кан,
пу чäр кіріс табызын
äспäн чон чок полды.
Кулун паланы танāзына тарткан,
каіда парҕан пілбīн-чадыр.
Кў̆зäңä аіҕа тут-чадыр,
парҕан чäрїн таппīн-чадыр,
кў̆зäңä кў̆нгä тут-чадыр,
парҕан чäрїн таппīн-чадыр.
Позы укканынаң пil-чадыр.

Камцы сакпан сарыг ат
кырк пärстä сар'ат сäгірдї,
ат ашшаң арсак näl,
ер ашшаң егір näl
сыӷара чортып карап чадыр.
Ен парӷан чазы чадыр,
сыӷара чортып карап чадыр,
пу кулун мында пар-тыр.
Көргän чärдäң ок сустӯ.
«Мän сäнї атпазам
«Сарыг кан адым чіссїн!»
Саӷам кäлїп ат-чадыр,
кіріс табызын пу чärдä
äспän чон чок полды,
танā табызы тарлī тӯстӯ,
пу кулун каі кäлгän, каі парӷан,
позыда пілбäс полды.
Чӯгӯр-чадыр кулун,
ак талаіӷа чät-парды,
пійägі ікі адаі чättї,
кулуннӯ чät-чадырлар,
кулуннӯ кäлїп туттӯ.
Пу кулун каіда пararӷa
пілбїн-чадыр, турӯп чадыр.
Сарыг Кан мынд'ок чättї,
адыjын «ӯс» тäп чадыр,
пійägі ікі адаі
кулуннӯ туткӯлап чадыр.
Сарыг Кан атты ам кулӯннӯ,
аткан кулуннӯ парып көр-чадыр,
«Ödӯргän полӷан» тädїр.
анаң парып көр кälзä
ікі адаjын ат-сал-тыр,
кулун пу чärдä чоӷул.

Пу кулун парӷан, парӷан
ак талаіӷа чät-кäldї,
көрӯп, көрӯп, көрӯп чадыр.
Käр Палык аӷзын ас-салтыр.
Кулун чöктап чадыр:
«Сарыг Канның мäкäзї артыкпа?»
«кулуннӯң сӯмäзї артыкпа?»
Кырк канаттыг алтын кӯскӯскä
кулун ам кубӯлдӯ,
ак талаіӷа кірä сägірдї,
пijägі Käр Палык мыны сӯрдӯ,
кырк канаттыг алтын кӯскӯс
талаіды чоктап чӯгӯрдӯ,
талаідың тазын тозы täбїндї.
Käр Палык аны тутчаңмын, täп,
тас-ла аӷзына суӷунӯб-одурдӯ,
мыны чätчäң кебї чоӷул,
чät полбады, чат калды.
Кулун талаіды käзїп
озарына чät-кäldї,
парӷан, ан'аркы чärdї кöр-чадыр,
парар käläр чärїн пілбїн-чадыр.
Пō турӷан кулун кубӯлдӯ,
тар тонныг алтын чаізаг,
табылкаттаң соӷан ättї,
табылкаттаң чаг ättї,
пijägі палазым пурдӯнаң тӯзӯрдӯ,
алып от аразына сук салды,
аңнап кустап парыб-ысты.
«Аң адып азраңаңмын,
«позының їзїн азраңаңмын,
«ам изїräргä еңäзї чоӷул,
«азрїрӷа абазы чоӷул,
«мäннäң паска кем азрїр?

«салған кудајы пар ползa
«аң пәрзін азрап саларға!»
Аңнап кустап пар-чадыр,
парчан кізäк чыс тур-чадыр,
кулун көрӱп пар-ысса,
кырык пулан оттап чадыр.
Чамыс отка чадып пар-чадыр,
көрбөзӱн мäнї! куібазын!
узун отка кӱіläнїп чадыр,
көрбөзӱн мäнї! куібазын!
Адар чäргä чäткäн,
кырк пуланны пір okka атты,
ак казыңның тозын сојыб-алды,
кырк пуланның чілїн тозы алды,
кырк пуланның чäн тозы алды,
чäн, чілїн аппар-чадыр,
äдї анд'ok кал-чадыр.
Парып малтырған пӱрӱн
алып тастаб-ысты,
пијäгі кырык пуланның чілїң
паланың аҕзына сук-чадыр,
тозы чіп салды пала,
кырык пуланның чäн
паланың аҕзына сук-чадыр,
тозы чіп салды пала.
Паланы карыҕына кірä тартты.
«Пазым парҕан чäргä азаҕым парзын!
«азаҕым парҕан чäргä пазым парзын!»
Täскäн ноно чäргä
туҕулап оінап пар-чадыр,
ат ашшаң арсак пäl чадыр,
сыҕара чӱгӱрӱп кäліп көр-чадыр,
ан'аркы чäрдä мал чадыр,
ак кыр пӱткäн мал чадыр,

ен парҕан чон одур,
чїргä от чäтпäн мал чӱр-чадыр,
чäргä сыңмїн парҕан чон одур,
алты частыг ат ебірбäс
алтын өргӧ тур-чадыр,
алтын саркы чäрдä кыс өргӧзӱ,
алтын өргӧ тур'ok чадыр.
Кырык кыс оінап чадыр
тоҕус төгöі пазында,
кырык кыстың колында
кырык алтын пылат полҕан,
кырык кыс оінап туруп,
кырык сарын сарнап чадыр.
Ӱстӱгӱ чаткан кудаі
сарын äстїп käркäп чадыр.
Пу кулун аны көргön,
палазын пурдӱнаң тӱзӱргäн,
ӧлӧң от чулӱб-алып,
палазына төзök еткäн,
палазын чаттыр-чадыр,
узут чадыр паланы,
малтырҕан пӱрӱн чулдӱ,
чӧрҕан едїп чäп чадыр.
Чаттыр салды, позы сілгїндї,
кыска кубӱлдӱ кулун,
кырык кыска кубӱлдӱ,
кырык кыс колында
кырык кӱмӱс пылат туттӱ,
кырык алтын пылат туткан
кырык кыс сары чӱгӱрдӱ.
«Кырык кысты мäн утпазам
«кулун адым чіссїн!» тäдїр.
Парды ам кырык кыска.
Сäгізон кыс оінады.

Аі ärткäнїн пілбäс полды,
оінады сäгізон кыс,
чыл ärткäнїн пілбäс полды,
чаӈыстан оінап чадыр.
Пу кырык кыстың парӈан чäрїн
паза пілбїн-чадыр.
«Мäнїӈ палам тірігбä?
«мäнїӈ палам өлгөнбä?»
Чӱгӱр сыкты, чӱгӱр кäлдї,
палазы пу чäрдä чоӈул,
өлөӈ от чулуп салӈан төзөк
чізіп, курӈап партыр,
чулӈан малтырӈан пӱрӱ чөрӈан
чізїп, курӈап партыр.
Парӈан чäрїн пілбїн-чадыр,
тегірдäӈ тäгліган кус
тїп парӈанын пілбїн чадыр,
чäрдäӈ картыӈа кус
кäп парӈанын пілбїн-чадыр.
«Пу чäрдä каӌан мäн аны көрөрӱм?»
Сілгїндї, кубӱлдӱ,
сарыг мӣстӱг сбын полды.
«Пу чурттӱ курутпазам
«аі кара кулун адым чіссїн!
«пу чäргä чӱрбöссӱм!» тäдїр.
Пу сбынның тапсанын естіп
ӱстӱгӱ чаjан ылӈап чадыр,
пу сбынның табызын естіп
алтындаӈы аіна ылӈап чадыр.
Пу сбын ам тарын-чадыр,
сарыг мӣсмä чäрдї касты,
тегіргä тобракты тастады,
пу чäргä кӱн салбїн-чадыр,
кара, кӱн пір өкшөш ..олды,

тобрактаӈ аі пырлап чатканда
аі салбас полды пу чäргä,
малды мӣсмінä ілäп,
сарыг сбын тастап чадыр,
аӈып чаткан ак талаіӈа
кірä тастады сарыг сбын.
Арӈа чонын мӣсмä ілäп
талаіӈ'ок кірä тастады.
Арӈа чон сыктап чадыр;
талаі тӱбӱнä ак-чадыр,
пу чурт тозы куруттӱ,
тындыг імäнї артыс чоӈул.
Пір аксыр чылӈы калып чадыр.
Каӌа чон тозы кырып парӌ.
ен парӈан чоннаӈ
пір кӱс кісі калып чадыр.
Алты частыг ат ебірбäс
алтын өргөдöӈ амды
пір кат пала куӌактанып
паланы тудӱп кäлїп чадыр.
Ылӈї, сыктї käl-чадыр,
пу кат кізінїӈ чарыӈы
тегір ӱстӱнäӈ пäрі чарып käl-тїр,
чäрдїӈ алтынаӈ пäрі чарып käl-тїр,
сбын сары ылӈап сыктап käl-тїр.
«Кудаі салӈан імä полдыба?
«аіна салӈан імä полдыба?»
Сардак сбынӈа чät-кäлдї.
«Пілдїг імä полӌаӈма?
«тїлї чок імä полӌаӈма?»
Сбын чөктап чадыр.
«Мäнїӈ паламны оӈурлап
«каіда сукkан сläр?» тäдїр,
«чаксымына аӈылып пäрїӈäр!

«пәрбәзәр позыңардың тынын
«әд'ok әдәрім» тәдір.
«Пу чурт кәмнің чурт полңаң?»
Кат кізі чөктап чадыр:
«Ak кыр аттыг Аідолаідың
«чуртў полңаң пу!» тәдір.
««Аідолаі каіда парған?»»
«Чәға парып кырк-чыл полды,
«өлгөн ползa ады кәлгән әді,
«өлбөн ok полар Аідолаі.
«Аідолаідың туңмазы
«Алтын Арыг кыс пар» тәдір,
«ол оінап чўр-чадыр;
«ол оғурлап парған полбазын,
«парып мән сурап кәлін!
«мәнің пу паламны
«алып кал, сардак сын!
«мән салып парін паламны,
«мән кәлгәнңә мында чатсын!
«сәнің палаңны ол алған ползa
«ағыларым палаңны.»
Кат позы чўгўр парған,
кыстың өргөзўнө кірді.
«Паланы каідары сукказың?
«паланы ағылған ползаң
«чаксымына пәр аны!
«Аідолаі кәләр ползa
«моіныңны төгөгә салып
«кәзә сабар Аідолаі,
«сыннап алған ползаң пәр!»
Ол төзөгўн алыб-ысты,
паланы алып пәр-чадыр.
«Аппар-пәр сардак сынға!»
Паланың караңынаң

чалын от көјўп чадыр,
кізі көрөргә коркыстыг.
Пу кат куңактап чадыр,
паланы аппарып чадыр,
сардак сын сары аппар-чадыр.
Пу паланы кәп полбін парі,
кўзў каттың тозы сык-парі
Сардак сынға чәткәнңә
тоғус чәргә тынын-чадыр,
сардак сынға аппарып
паланы пәрїп чадыр.
«Сәнің пу палаңма?» тәлір.
««Маннї әмән кізінї әмәс»»
Пу паланы сардак сын
танәзына тартыб-алды,
сардак сын турған нома
аі кар'ат полып туруб-ысты,
аі кар аттың көігөн от
тоғус кадыл чәрдән алтынаң
тозу көјўп чадыр.
Пу каттаң сурап чадыр:
«Сән каізының палазы полңаңзың?»
Пу кат чөктап чадыр:
«Мынаң ары рак чәрдә
«аікар'аттыг Кара Кан
«Кара Нінңіl каттыг,
«алардың палазымын,
«Кан Тарғак мән полңаңмын,
«Кара Кан абам кырык чыл узән,
«іңәм мәнї кыс еткән,
«кізә көртўспін азрән,
«азрән іңә мәнї кыс әткән.
«Аідолаі аңнап чўрўп

«Аідолаі піскä кірĭп
«мäнĭ аӈылып кат äткäн.
«Тоӈус чыл одурӷанмын,
«пір пала такпабын» тäдĭр,
«сäн но кізінĭң ады полдың?»
««Аі кар аксыр адалыг,
««аі кар пĭ іцäлĭг
««аі кар ат мäн полцаӈмын.
««Кара Кан абалыг
««Кара Нĭнӌіl іцäлĭг
««мäнĭң ĭзім ол полтыр.»»
Пу Кан Тарӷак мыны ескäн,
сыктап чадыр, ылӷап чадыр:
«Мäнĭң туӈмам ол полтыр;
«аі кар'ат мä пärзĭн!
«мäн аппарып азрĭрӷа
«паламны аскынцак азрĭн!
«туӈмамны көп азрĭн!
««Чä! аппар азра туӈмаӈны!»»
Пыскырӷан аі кар'ат,
час пала käl-тӳскäн.
«Чä! аппар азрĭрӷа,
«чаксы азрап чатканыӈны
«тозы мäн піläрĭм» тäдĭр.
«Карада ебĭң алтын өргӧдä
«кӳскä полып чӳгӳräрĭм,
«сäгä узĭрӷа уіӷу пärбäс̣пĭн,
«чаксы азрап чатканыӈны
«тозы мäн піläрĭм» тäдĭр,
«кӳндä ебĭң алтын өргӧдä
«ак токтан полып чӳгӳräрĭм,
«чаксы азрāныӈны піläрĭм,
«чäбäl азрāныӈны піläрĭм.»
Кӳскä карада чӳгӳр-чадыр,

узĭрӷа катка пärбĭн-чадыр,
кӳндä узĭрӷа саӷын-чадыр,
ак токтан уіӷу пärбĭн-дĭр.
Кат карада азрады,
кӳндä паз'ок азрады,
пала өзӳп чадыр.
Ікі улӷацак тыскары оінап чадыр,
іцäзĭ соӷан ок ет-чадыр.
«Парыӈар! кускацак адыӈар!»
Ікäлä кускацактап пар-чадыр,
ертän парӷан кізі ĭрдä käлдĭ.
Аідолаідың палазы
оттыс кускацак атты,
Кара Канның улӷӳцакы
eliг кускацак атты.
Ам таӈ ат-чадыр,
арыг кӳн сык-чадыр,
пулар ок ча соӷан алӷан,
кускацактап пард'ікäлä.
Ертän парӷан карада käлдĭ,
Аідолаідың олӷы
eliг кускацак аткан,
Кара Канның олӷы
чӳс кускацак аткан.
Узӳп пардыікäлä,
аттыр таӈ адып käлдĭ,
арык кӳн сыӷып käлдĭ,
ок ча соӷан алдылар,
кускацактап пардылар.
Пу чäргä куjун оінады,
пу чäргä чäl кірдĭ,
пу чäр пärĭ ідĭлдĭ.
Ат ашшаӈ арсак пäлдäӈ
пір ат käl-чадыр,

ak kыр аттың пазы кӧрӱндӱ,
алыптың kамаҕы кӧрӱндӱ.
Чуртӱ чӓрӣн тозы кӧр-чадыр.
«Пу мал kаідаң ары парды?
«пу чон kаідаң ары парды?»
Чазыда еніс еніп чадыр,
Аідолаі алып кӓl-чадыр.
Пазына сыkkан сазы
kōт кӓптӓн пар-тыр,
kулун ӓдӣ тӱгӓн-тӣр,
kуру сӧгӱ kал-тыр,
kалың ӓдӣ тӱгӓн-тӣр,
kурла сӧгӱ kал-чадыр.
Ебӣнӓ чӓттӣ, ат палҕаҷаң
алтын сарчынҕа адын палҕады,
езік асты, «езӓн, алҕаным!
«Кан Тарҕаk, езӓн!» тӓдӣр.
Алтын сірӓгӓ кӓlӣп
ӱстӱнӓ одур-чадыр,
Кан Тарҕаk чӱгӱр-чӱрдӱ,
алтын столҕа тамаk салды,
тамаkтың таттӣн салды,
араҕаның kаттӣн салды.
«Кан Тарҕаk алҕаным,
«малым чоным kаідары парҕан?»
««Калӣ чоk kат алдым тӓп
««ӱрӱнгӓзӣң Аідолаі,
««кӓlгӓн аі kар'аттыг туңмам
««кӓlӣп парчан сӱрӱп парҕан.»»
«Чӓ, алҕаным, kаідар аны
«тіріг кірзӓ таkпаібыс!
«сӓнӣlӓ аппарбӓнды урӱн-чарым.»
««Сӓнӣң туңмаң Алтын Арыг
««мӓнӣң туңмамны аппарып

««ӧдӱрӓргӓ еткӓн»» тӓдӣр.
«Сыннапша, Кан Тарҕаk?»
Тӓмір сымыk алҕан Аідолаі.
«Каідӣ полҕан саҕызың?
«чуртумнӱ ноҕа пірӓт салҕаң?»
Алтон сӱрбӓстӓң kаkпан kысты
соіҕан, арыг тынын сыҕара.
«Сӓн ӧl! сӓнӣ чыгбассым!
«адаі kус сӓнӣ чізӣн!
Кӓlгӓн Аідолаі ебӣнӓ,
ас тамаҕын чіб-одур,
ӓдӓі чіб-одурҕанда
раk чӓрдӓ аjа табызы ташлӣ тӱстӱ.
Пу сыkkаі кӧр-чадыр,
но імӓ пол парды,
кӧрзӧ ікі пала тудӱш-шадыр.
Кара Канның олҕы
ікі чӱс kускаҷаk атты,
Аідолаідың олҕы
еlіг kускаҷаk аткан;
аны пылӓзып уруш-шадырлар,
ӱlӓзӓргӓ чӧktап полбӣн-чадыр.
Раk чӓрдӓ тегір тӱбӱ ташлӣ тӱстӱ,
аҕылып кӧдӱр кӓlӣп тастады,
Аідолаідың олҕы ам ӧlдӱ.
Кара Канның олҕы
анаң парып тӱстӱ,
молтырҕы сыҕып ӧlӱп парды.
Аідолаі кӓlдӣ, сыktап чадыр,
Кан Тарҕаk кӓlдӣ, сыktап чадыр.
Аі kар'ат пу чӓрдӓ чоҕул.
Раk чӓрдӓ ат табаны ташлӣ тӱстӱ,
пу чӓр тозы kыімыktӣ тӱстӱ,
ат ашшаң арсаk пӓlдӓң

аі kар'аттың пазы көрӯндӯ,
аі kар'атка алтын чӯгән суӈӯл пар-тыр,
арӈазына алтын езәр урӯл-пар-тыр,
алтын садак тāргәдә.
Аі kар'ат käl-чадыр,
кізі көргө коркыстыг,
кадыл куjаӈы тāргәдә käl-чадыр,
көргөн чәрдәӈ кістәп käl-чадыр:
«Каізы ӧдӯргән мәнің ӣмнӣ?
«Кан Тарӈак, кäм ӧдӯргән?»
««Ің алыг, кускаӌак пылāзып
««олӈылар пылāзып ӧлгән.»»
«Кан Тарӈак, тäк табрак чōкта!
«ӧлгән кізінӣ тіргіс-чатkан кізі парба?»
««Піl-чадырбын, паразыӈма?
««парар чәрің рak полар,
««käläр чәрің рak полар!»»
«Ӧлзӧм ім кӯлӯктӯң ӯзӯн ӧлӧрбӯн!
«кіӌігдәӈ ала піс kада ӧскән,
«рak-тā полза парарым!» тәдір.
««Мынаӈ ары тегір ӯстӯндә
««тоӈус чajān пар полар,
««тоӈус чajānның ӯстӯндә
««ӧлдӯрбä чajān пар полар,
««ӧлдӯрбä чajānның ӯстӯндә
««ӯс kыс пар, тәдір,
««ӧлгән кізінӣ тіргіш-шадыр,
««алардың улӣ, пāӌäзӣ
««Алтын Чӯстӯк kыс пар,
««ӧлгән кізінӣ тіргіш-шадыр.»»
Аі kар'ат чӯгӯр-чадыр,
езәрін ізінің кырīнда артысты.
чӯгән ізінің кырīнда артысты,
Сägірган аі kар'ат

тоӈус чajānның ӯстӯнä турӈан,
аннаӈ чачырāн аі kар'ат,
ӧлдӯрбä чajānның ӯстӯнä турӈан,
аннаӈ чачырāн аі kар'ат,
ӯс kыс одур-чадыр.
Аі kар'ат кіргән, езіктӣ аскан,
пазын сукkан көр-чадыр,
алтын сірāнің ӯстӯндә
ӯс kыс одур-чадыр,
алтын ыстол ӯстӯндә
тамак чаkсызын сал-салӈан.
Аі kар'ат тур-чадыр.
Кыс аттаӈ сурап чадыр:
«Каізының ады полдың?» тәдір.
Ат ылӈап чōктап чадыр:
«Када туӈан пāӌäзінің чуртӯнда,
«алтын өргөнӯӈ кырīнда
«азрāн абазын пілбīн-чадыр,
«емісkән іӌäзін пілбīн-чадыр,
«Аідолаідың чуртӯна kälгән,
«анда кускаӌаптап чӯргән,
«пылāзып өлгән ікі улӈаӌak,
«пірзӣ Аідолаідың палазы,
«аны ӧдӯргән позы ім,
«аннаӈ täскärä пар тӯскән,
«моінын сынып позы-дā өлгән.
«Өлгән кізінӣ тіргіш-шаткан,
«Аі Арыг, Алтын Чӯстӯктӯң туӈмазы,
«тіргішшāӈ-дāндә сägä käлдім,
«абадаӈ чалӈыс паланы аӌын!
«іӌädāӈ чалӈыс паланы тіргіс,
««Чä, аі kар'ат пар!»» тәдір,
««алтынаӈ курт чібäзін!
««чаkсы kадар, аі kар'ат!

««ӱстӱнäң сāк тӱзӱрбäзїн!
««чаксы кадар, аі кар'ат!»»
Аі кар'ат наныш сägірдї,
ölгän сōктӱң кырїна
пазымына чаікап чадыр,
карак чазы кан полып
аі кар'ат карап чадыр,
пурдӱ сӯ пус полып
аі кар'ат карап чадыр,
пас чälбäп тур-чадыр.
«Мäнї мӱнцäң кізінї,
«езäр ӱстӱнä одурцаң кізінї,
«аҕзымны ебрä тартчаң кізінї
«мän ам кадар-чадырым.»
Ӱс кыстың очазы käl-чадыр,
алтын кōк полып käl-чадыр,
кälдї, мӱгӱ сӯ аҕылды,
пā аҕылды, сашшы,
тоҕус уjалыг сарыг от
аҕзына кірä тастап чадыр,
ölгän кізі ам тірїлдї.
Аі кар'атты езäрlädї.
«Абам полҕан аі кар'адым,
«іцäм полҕан аі кар'адым,
«мänїң ӱзӱн тың ок ерālän-чазың,
«ам нанаң чуртӱбыска!»
Тоҕус кадыл тämір куjакты
іңнінä käзїп чадыр,
пу куjакты käскändä
пу чäр кора көjӱп чадыр,
алтын кылызы колҕа туттӱ,
аі кар'атка алтанды.
«Пāцäм полҕан Кан Тарҕак,
«кацандā полза тоҕаскаjым!

«чäстäм ак кыр аттыг Аідолаі
«позының едін позына чіттірäм.»
Аідолаіма Кан Тарҕак, палазымына
чуртӱн сары парып чадыр,
корукпāн позы корук-чадыр,
аі кар'аттыг пу ōл
аі кар'атка камцы сапты,
тегіргä чазын урундӱ,
пу камцы сапканда
тегір кірlän-чадыр,
кара чäр ары кыімыктан-чадыр.
Аі кар'ат чӱгӱрдӱ,
ӱстӱгӱ чаткан чajачы одурӱп.
олыт пärбїн-чадыр,
аҕып чаткан ак талаіҕа
ам чättї аі кар'ат.
Ак казың сojыб-алҕан,
кырк пулан адып чаткан,
азрāн чärї пу полцаң.
Карак чазы кан пол-чадыр,
пурдӱ сӯ пус пол-чадыр.
«Пу ölгönцö када чӱрӱп
«када ölцöң ползабыс!» тädїр.
«Ак талаіды коідї käзäң?
«аі кар'ат, пілärзїңбä?»
««Сän пäктäб-одур ізäңädа,
««сän алтын чälдїмнї тудӱн,
««суҕа сän тӱс парба!»»
Аі кар'ат чачырап чадыр,
ак талаідың озарына парып
тура тӱстӱ аі кар'ат.
«Абам полҕан аі кар'ат.
«адымны адапкы!
«іцäм полҕан аі кар'ат,

«адымны адапкы!
«Рак чäргä мäн чӳрäрбін.
«Кĭк ползa тӳктӳг полцаң,
«кізі ползa аттыг полцаң,
«адымды адапкы!»
««Алтын тӳктӳг аі кар'аттыг
««Алтын Пыркан сäн пол!» тäдĭр,
««алтын тӳктӳг аі кар'аттың
««чӳгӳрбäн чäр калбазын!
««алыпка алдыртпа!
««алып алтына тӳспä!
««ӳстӳгӳ алтын чаjäн
««кӳс көп сä пäрзĭн!»»
Саӈаннаң камцы сапты,
пу чäр кадa аіланды,
тегір кадa аіланды;
аі кар'ат чӳргӳргäндä
ак таскылның пазы
сірäнгäндä чазä тӳстӳ,
ак таскыл чазы пол-чадыр.
Саӈаннаң паз'ок камцы сапты,
ер ашшаң егір пäлгä,
ат ашшаң арсак пäлгä
аі кар'ат тура тӳстӳ.
Анаркы чäрдĭ көрӳп чадыр,
Сарыг Канның чуртӳна чäттĭ.
Сарыг мал ары оттап чадыр,
ізäргä су чätпĭп-пар-тыр,
чäргä от чätпĭн-пар-тыр.
Аі кара мал пäрі оттап чадыр,
Алтын Пырканны көрӳп
калык чоны ылӈаш-шадыр,
аі кар'атты көрӳп
аі кара мал кістäп чадыр.

«Піс нанцаӈмыс чуртӳна,
«кізі чуртӳна одуруп полцаң кебĭ чоӈул.»
Алтын Пыркан чӧктап чадыр:
«Аі кара малым нанзын чäрĭңä!
«арӈа чоным нанзын чäрĭңä!
«Сарыг Канды позым піläрĭм.»
Аі кар'аттыг Алтын Пыркан
Сарыг Канның ебĭнä парыб-ысты,
Сарыг Канның малын аралап парĭ,
Сарыг Канның чонын аралап парĭ.
Сарыг аттаң көіган от
чалбак чäр кора көідӳ;
төрт чалбак тастың ӳстӳнä
адын Сарыг Кан турӈӳс-тур.
Чäрдĭң сӯн сыӈара
сарыг'ат пазып тур-чадыр,
сарыг аттаң төрт кара су
ак талаіӈа кірä ак-чадыр.
Сарыг Канның ебĭнä чäттĭ,
аі кар'аттаң тӳстӳ,
адының тінін пос тастады,
алтын өргөзӳнä кірдĭ.
Езік азып езän пärдĭ,
еркän алтап мäндĭ пärдĭ;
Сарыг Кан алтын сірäзĭн
тоӈус чäрдäң пӳктĭ пазып
саӈалын тараб-одурдӳ.
«Езän Сарыг Кан! езän пол!
«аі кара кулун ырадыба?
«ноӈа сӳрбĭн-чадырзың?
«аі кара кулундӳ чäдĭп
«ноӈа ӧдӳрбĭн-чадырзың?
«сарыг аттыңның кӳзӳ чоӈулба?
«сарыг позыңның кӳзӳ чоӈулба?»

Сарыг аттыг Сарыг Кан
алтын сірӓдӓ одурўп
ікі колын ӯлуп чадыр,
Кардаң ак сырајы
карацылап карал-чадыр,
каннаң кызыл сырајы
карацылап карал-чадыр.
Ај кар'аттыг Алтын Пыркан
Сарыг Канға чўгўрўп чадыр,
сағаннаң сӧзўрўп сыкты,
ат палғацаң ала сарчынның
кырїна сӧзўрўп чадыр.
Сарыг Кан кыскырды:
«Манїң тыным сала-бӓр!
«малымны тозы аппар!
«тынымны сала-бӓрзӓң
«чонымны тозы аппар!»
Алтын Пыркан äспädї.
«Сӓн Сарыг Кан ӧлгӓндӓ
«пу мал манїң малым полар,
«чон-дӓ манїң чоным полар.»
Сарыг Кан кыскырчы:
«Тоғус кадыл чӓрдїң алтында
«чӓс тајактыг Чӓлбӓгӓн,
«чӓтті пастыг Чӓлбӓгӓн,
«пу чӓрдӓ тыным сык парї,
«пу чӓрдӓң манї алып кал!»
Чӓлбӓгӓн кӓлїп чадыр,
пу чӓр ӧрӧ кӧдўрўлўп чадыр
пу чӓргӓ сыға конды,
чӓтті пастыг Чӓлбӓгӓн
Сарыг Кан-зар чўгўр-чадыр.
Ај кар'аттыг Алтын Пыркан
капты мыны азактаң,

тоғус кадыл чӓрдїң алтына
мыны тастаб-ыза пӓрдї.
Пу Чӓлбӓгӓн сомала тынныг
парып тўстў, чат-чадыр.
«Пір ӧлбӧстӓң Сарыг Кан
«он-дӓ ӧлзўн! мӓн парбассым.»
Паз'ок кыскырчы Сарыг Кан:
«Кула пїліг Кўкат кӓлзїн!»
Кӓлдї чӓрдӓң Кўкат
«Ај кар'аттыг Алтын Пыркан
«манїң тынымны аларға,
«пу чӓрдӓң манї ал кал!» тӓдїр,
«чӓр алтына аппар!» тӓдїр.
Кўкат чўгўр кӓлдї.
Ај кар'аттыг Алтын Пырканны
нӓктаң ајалап сапты,
аја табызын еспӓн
пу чӓрдӓ чон калбады.
Сағаннаң Алтын Пыркан
Кўкатты ады.көзўмїнӓ
тоғус кадыл чӓр алтына
ам тастаб-ыза пӓрдї.
Чіпчӓ тыны ўзўлбїн-калдыр,
пу чӓрдїң сағызын ендӓттї,
Кўкат ам чӧктап чадыр:
«Пу чӓрдїң ўстўндӓ мӓн турбассым,
«Сарыг Кан пір ӧлбӧстӓң
«пӓс-тӓ ӧлзўн Сарыг Кан!
«Сарыг Кан ӧлӧр полза
«мӓгӓ-дӓ чаксы полар!»
Паз'ок Сарыг Кан кыскырды:
«Чӓрдїң алтында чаткан
«чылӓс кізі кӓлзїн!» тӓдїр.
Пу чӓр кыімыктап чадыр,

чäтті чылāс кізі кäлī.
Чäтті чылāс кізінің
тынына чäтчäң кебї чоӈул!
Ок сӯрдӯ Алтын Пыркан,
ак таскылӈа чапсыра атты,
чäтті чылāс кізі ам
октың пазынча парды,
ак таскылӈа казалды ок,
пу ок ағыш-шылап ам өстӯ.
«Паза імäң парба, Сарыг Кан?
«кӣр аны, Сарыг Кан!»
Көксӯнäң пазып чадыр.
«Ікі адаjым, käl пу чäргä!
«алып төрāн Алтын Пыркан
«тыныма чäдіп парī.»
Ікі адаі оілап сыкты,
тырӈактарынаң от көідӯ,
аі кар'аттыг Алтын Пырканны
чодазынаң тутқӯлап чадыр,
аі кар'аттыг Алтын Пыркан
алтын кылыс колына алды,
сағаннаң ікі адаіды туттӯ,
кам ортазынаң käзä сапты,
ікі адаі ам өлдӯ.
Паз'ок käлїп кыскыр-чадыр:
«Ікі Кан Кäрäдä кустар,
«мäнің тынымны ал калыңлар!
«пу чäргä käлїңläр!»
Кан Кäрäдä кустар käлді,
алып төрāн Алтын Пырканның
кырїна käлїп тӯстӯ.
Алтын Пыркан тудӯб-алды,
пір канатты сындырды,
пір азакты сындырды,

пір каракты сӯрӯб-алды.
Ак малдың аразына
амды кустарды тастады.
«Паза імäң парба, апчак?»
««Паза імäм чоӈул!»» тäдїр,
««арыг тынымны сала-пäр!
««ак кулаӈы төі нанцы полаң!
««өлзä сөгӯ пір полаң!
««төгӯлзä каны пір полаң!»»
«Сäнїмä нанцы полбассым,
«чäр ӱстӯнä чӯргäім чаӈыстан.»
Азактаң капты Сарыг Канны,
ат палӈацаң ала сарчынӈа
ам сапты Сарыг Канны.
Сäскан сылдыб-алар
чäр äдї калбады,
кускун какылап алар
чäр äдї калбады,
адаі чалӈаб-алар
чäр каны калбады,
саі полып сөгӯ ӧдылды,
кум полып сөгӯ ӧдылды.
Алтына мӯнцӧң сарыг адын
алтын чыдамына сазыб-ӧдӯрдӯ.
Алтын Äргäктің өлгän чäрїн
көрөргä пар-чадыр.
Өлгän чäрїнä чäт käлдї,
ак таскылдың одїн
тозы анда чӣп käлїп
одунтӯр Алтын Äргäктї,
тоӈус чыл көjӯп тӯр,
кыбыны-ла калтыр,
тескäртän чäl käп парып кыбынны,
өлгän чäрїнä от өс пар-тыр.

Оңартын чәл иттї,
кыбынны тозы чыгды,
ўс каттап чәр тәптї,
ўс каттап сыңырды,
өлгән парҕан Алтын Әргәк
ады көзўмїнә тірїлдї.
Езән тоҕазып чадырлар.
«Өлгән мәнї тіргіскән каізы полңаң?»
««Аі кар'аттыг Алгын Пырканмын,
««абаң Сарыг Канны ödўрдўм,
««абаңны ödўргәннәң ары
««мәнїмә урузарманң?»»
«Өлзўн! парзын Сарыг Кан абам!»
««Малын ўләш-шәмәң, Алтын Әргәк!»»
«Малды чонны ўләспәссім.
«Сәнїң ок чуртўна парып одурабын,
«ödўрзәң позың пil, Алтын Пыркан!
«чалңы әтсәң позың пil!»
««Сәнї ноҕа ödўрңәңмїн?
««піс ікәлә карындас полып
««пір чәрдә конаң!»» тәдїр.
Мал чонды ам сўрдў,
Сарыг Канның малы чонын
парча сўрўб-ыза пәрдїләр,
Кара Канның малы чонын
парча сўрўб-ыза пәрдїләр.
Пулар ікәлә сўр парї,
Кара Канның чуртўна чәттї,
малын малҕа кос пәрдї,
чонын чоңҕа кос пәрдї.
Алты частыг ат ебірбәс
алтын өргөзў әд'ок тур-чадыр,
анда чурттап чалырлар,
алып кәлбәс полды чуртўна,

кузурук сөзўрўп кәлїп
малҕа пөрў кірбәс полды,
кылыс сөзўрўп кәлїп
ебінә алып кірбәс полды.
Алтын Пыркан чөктап чадыр:
«Алтын Әргәк, атка мўн!
«аңнап кустап пар сык!» тәдїр,
«аңның каразын ат-кәл!
«кустўң сәмізїн ат-кәл!»
Алып төрән Алтын Әргәк
ак сарыг атка ам алтанды,
улуг таскыл талаза пар-чадыр,
улуг талаіды талаза пар-чадыр,
аңның көбўзў мында чўр-чадыр,
кустўң көбўзў мында чўр-чадыр,
аттылап чадыр Алтын Әргәк,
чуртў чәрїн талазыб-одур,
арҕа чоңҕа чәттї нанып,
аткан кустў, аткан аңны
калык чоңҕа ам ўләдї,
кіктїң колы-ла чәттї позына,
аҕылып пазыр-чадыр ебїнә.
Алтын өргөгө кірїп кәлзә
Алтын Пыркан узуп чадыр,
көбөң төзөк кіс тәрәзї,
чөрҕан чабылып узуп чадыр.
Әдїн пызырыб-алды,
ускур-чадыр Алтын Пырканны.
«Тур! тамак чі, карындас!»
Алтын остолҕа тамак сал-чадыр,
тамак чіб-одурлар.
«Чә, Алтын Әргәк карындас!
«сән мәннәң пурун туҕазың,
«мән сәннәң кіңікпїн» тәдїр,

«кат аларҕа кäрäк полар!
«міннäң пурун сäн кат ал!»
««Алар чыктын, карындазым,
««алҕан кізінї пілбїн-чадырым.»»
«Мäн табарым, Алтын Äргäк.
«Мыннаң ары рак чäрдä кыс пар,
«ікі тӧї каннаң кызыл чäгрäн аттыг
«Оттыг Кӧс, Оттыг Чалын
«ікі карындас пар» тäдїр,
«када туҕан пäцäлäрї пар,
«Алтын Тӳлгӳ абакаі пар,
«аны аларҕа äт чаткан
«алтын тӳктӳг сокыр аттыг
«Алтын Кїчі алып пар.
«Пу чäрдä аныма тудус парар,
«аны тастїрҕа кізі чоҕул,
«чä, пар аны ӧдӳрӳп
«Алтын Тӳлгӳ абакаjын ал!»
Тämтäрїн тäрїнїп чадыр,
тämір куjаҕын кадал-чадыр,
««Мäн парарбын кырык чылҕа,
««кырык чылдаң äртїп парзам
««ӧлгäн поларбын»» тäдїр.
Ак сарыг атка ам алтанды,
камцы сапты пудӳна,
пу чäр када аіланды,
тегір када аіланды.
Кырык тегірдї ӧдӳп парды,
аі кар'аттыг Алтын Пыркан
көбӧң тӧзӧк ӱстӱнä ам узӳдӳ,
аі äрткäнїн пілбäс полды,
чыл äрткäнїн пілбäс полды,
узуп-ла чадыр тӧзӧктӧ.
Алтын калка азыл-чадыр,

көрӳп часса кыс кір кäлдї,
алтын сӳрбäзї арҕазына чаілып парды,
еліг сӳрбäзї іцінä чаілып парды.
Аі кар'аттыг Алтын Пыркан
тура конып езäн пäр-чадыр.
«Каідаң кälгäн кыс полдың?»
««Мыннаң ары рак чäрдä
««ак сарыг аттыг Алтын Äргäк
««алыпма тудӳш-шадыр,
««сäгä чӧктїрҕа кäлдїм.
««Алтын тӳктӳг сокур аттыг
««Алтын Кїчімä тудӳш-шадыр.
««Ак сарыг аттыг Алтын Äргäк
««алыпты ас тудӳш-шадыр,
««чäргä көп тырбактап чадыр,
««пу чäргä аскынцак саҕын-чадыр,
««аркы чäргä көп саҕын-чадыр;
««Алтын Äргäккä пärбäнцä
««позың мäнї албацамаң?»»
«Алтын Äргäк каідыг кізі
«мän андыг кізімїн,
«Алтын Äргäкмä піс пір ӧксӧс.»
Сыҕа конды Алтын Пыркан,
пу чäрдä ебрä көр-чадыр;
кӳн азар чäр-зäрї көрзӧ
алтын таг тур-чадыр,
алтын марс чӳр-чадыр.
Аі кар атка мін-чадыр,
аі кар'аттаң сурады:
«Марсты чädä чӳрäргä
«азаҕың парба, адым?» тäдїр.
Аі кар'ат: ««Чädäрїм!»» тäдїр,
««оҕың атсаң, Алтын Пыркан,
««тägінärбä чокпо?»» тäдїр.

Камцы сапты аі кар'атка,
пу чäр када аіланды,
тегір када аіланды,
алтын марсты чäттї,
чäткäндä костї чўгўр кäлдї.
Аі кар'ат кістäп чадыр,
Алтын Пырканны кырыш-шадыр:
«Імä кадардың, но атпїн-чазың?»
Алып төрäн Алтын Пырҕан
аттаң ӱктäлїп парҕан,
азактаң капкан марсты,
сіліккäн, täрäзї колда кäлгäн,
тäргä палҕадьı täрäзїн,
чуртўна чäттї Алтын Пыркан,
аҕылҕан марстың täрäзїнäң
алтын өргө пўдўрдї,
тегірмä тägтіг полды,
чäрмä мäркылыг полды,
алтын өргө пўдўрдў.
Кара пулут кäлїп часса
пу карачынаң чара пар-чадыр,
ак пулут кäлїп часса
канат пазынаң орта чара пар-чадыр.
Пу кысты Алтын Тўлгў
алтын өргө кірä тастады.
Аі кар'атка ам мўндў,
Алтын Äргäктїң парҕан чолын
Алтын Пыркан сўрўстў,
кырык тегірдї аі кар'ат
кырык калыкка сäнädї,
паза кырык тегірдї
паза кырык калыкка сäнädь
Ат ашшаң арсак пäл чадыр,
ер ашшаң егір пäл чадыр,

сыҕара чортып көр-чадыр,
каннаң кызыл чегрäн мал
чазыда оттап чадыр;
алтын өргө тур-чадыр,
алтын өргө кырїнда
ікі төі кан чегрäн ат тур-чадыр.
Пу чäрдä су пір-дä калбан,
пу чäрдä таг пір-дä калбан,
қара тобраҕы тўгäн тїр,
кызыл тобракка чäттїр,
ноно чäрдä тегір төзўндä
Алтын Äргäк тудуш-шадыр.
Алыпты аскынҷак тут-чадыр,
кара чäрдä көп карап чадыр.
Аі кар'атты камцы сапты,
тудуш-шаткан чäрїнä чäттї.
Калың ädї тўгäн пар-тыр,
куру-ла сөгў кал-пар-тыр,
куру пас, куру карак пол-пар-тыр.
Алтын Äргäктї кäп тартты,
Алтын Äргäктїң сарыг адын
ajазына турҕус-салды,
Алтын Äргäктї адамына сäрткäн,
сägізон тегір öттўрä
каттынын коінына кірä.
Алтын тўктўг сокыр аттыг
Алтын Кїчінї капкан,
өрө көдўр кäлїп сапты;
сäскан сылдїр ädї калбан,
кускун каклїр ädї калбан,
адаі чалҕїр каны калбан.
Аі кар'атка ам мўндў,
Оттыг Көс, Оттыг Чалын
ікі карындаска пар-чадыр,

ak малын аралаб-одур,
арҕа чонын аралаб-одур,
ікі тӧі кан чегрӓн аттаң
кара чӓр кора кӧі-чадыр.
Езік асты, езӓн пӓрдї,
еркӓн алтады, мӓндї пӓрдї,
ікі алып одур-чадыр.
Куда сӧзӯн сӧлӧп чадыр:
«Пӓцӓңнї Алтын Тӯлгӯ
«Алтын Ӓргӓккӓ пӓрзӓр!»
Аҕалар: «Пӓрбӓспїс» тӓдїр,
«аның моінына тас палҕап
«суҕа піс тастїрбыс!»» тӓдїр.
««Каідї пӓрбӓссӓр?» тӓдїр,
««кӯсмӓ-дӓ алардыс!»» тӓдїр.
«Чӓрдӓ піс пӓрбӓспїс!» тӓдїр.
Тура конды улуг карындас,
ајалап сапты Алтын Пырканны.
Алтын Пырканның караҕын
тыплатпас полды.
Алтын Пырканны турҕан чӓрдӓң
кыімыктадып сап полбады,
Оттыг Чалыңҕа чӧктап чадыр:
«Пу чӓр чӓбӓl полдыба сӓ?
«андаркы чӓр чаксы полдыба сӓ?»
Оттыг Чалын паза кӓlїп
Алтын Пырканны ајалап сапты.
«Мӓ сӓн тың кірбӓзїн!»
Ӯзӯңцізїн кӓlїп сапты.
Оттыг Чалынны ам капты,
колтукка пас суктӯ,
сыҕала сапты, ӧlӯп парды,
ak талаі сары аппар-чадыр,
чӯрӧгӯн ојыб-ысты.

ak талаіҕа чун-чадыр,
чӓбӓl саҕысты сыҕар-чадыр,
тіргізіб-ысты ам.
Тура конып Алтын Пырканның
азаҕына тӯзӯп чадыр:
«Малым чонымны тозы аппар!»
««Clӓрдїң малыңарча
««малым пар ok мӓнїң»», тӓдїр,
««clӓр ікі тӧі кан чегрӓн атты
««ӓзӓрlӓп салыңар!
««пу чӓрдї ебрӓ чӯрӯңӓр!
««алып кӯlӯктӯ чыҕыңар!
««Мӓн мыннаң ары парїн!
««kат аларҕа парїн!»» тӓдїр.
Сыҕа конҕал Алтын Пыркан,
аі kар атka мӯнӯб-алҕан,
аі kар атka камцы сакпан,
тоҕус чајӓнның ӯстӯнӓ
чачырӓн Алтын Пыркан.
Тоҕус чајӓнҕа чӓттї,
езік асты, езӓн пӓрдї,
еркӓн алтап мӓндї пӓрдї.
Тоҕус чајӓн тура калды,
колдаң капты Алтын Пырканны,
алтын ыстолҕа тамак салды,
тамак чаксызын азрап турдӯ.
«Каіда парїрзың, Алтын Пыркан?»
««Мыннаң ары пар чарым,
««Аі Арыгдың, Кӯн Арыгдың
««ен очазын аларҕа,
««Алтын Чӯстӯктӯ аларҕа.»»
Тоҕус чајӓн чӧктап чадыр:
«Парҕан чолың пар-полар,
«нанҕан чолың пар-полар,

«Алтын Чӱстӱк очазы
«улуг кӱстӱг алып пол-тыр,
«чаjāн kудаі салҕан чӓрдӓ
«Алтын Чӱстӱк kыстың
«тынына чӓдӓр імӓ чоҕул.»
««Нома мӓнї підї чōkтап чазың?»»
Алып тӧрāн Алтын Пыркан
тоҕус чаjāнҕа тарынды,
алардың тамаk чібӓдї,
ебдӓң сыkты Алтын Пыркан
Аі kар'атkа kамцы сапты,
ӧдӱрбӓ чаjāнҕа чӓттї,
ӧдӱрбӓ чаjāнҕа кірдї.
Езік асты, езӓн пӓрдї,
еркӓн алтап мендӓ пӓрдї,
kолдаң kапты ӧдӱрбӓ чаjāн.
аппарып сірāгӓ одурттӱ.
Алтын Пырканма чōkташ-шадыр:
«Каіда парīрзың, Алтын Пыркан?»
««Аі Арыгдың, Кӱн Арыгдың
««оча туңмазын аларҕа,
««Алтын Чӱстӱктӱ аларҕа кӓlдїм.»»
Ӧдӱрбӓ чаjāн чōkтады:
«Ікі тōі kан чегрӓн аттыг
«Оттыг Кӧс, Оттыг Чалынны
«мӓн чаjāн оларды», тӓдїр,
«олар улӱг кӱстӱг алыптар,
«істіндӓгї саҕызы
«олардың чӓбӓl полды,
«сӓн саҕызын чун чазың,
«аk саҕысты сӓн пӓрдїң,
«ыспасыба сӓгӓ!» тӓдїр.
Ӧдӱрбӓ чаjāн кӱс kосты
алып тӧрāн Алтын Пырканҕа.

«Алтын Чӱстӱккӓ парзаң
«Алтын Чӱстӱктӱ аларҕа,
»ол сӓнїмӓ тудӱзар,
«ол тудуспāнца ергӓ парбас.»
Аі kар'атkа ам мӱндӱ,
kамцы сāп чӱгӱрдӱ,
ӱс kыска чӓт кӓlдї.
Езік аза езӓн пӓрдї,
еркӓн алтї мендӓ пӓрдї,
ікі kыс одур-чадыр,
пірзї анда чоk полды,
езӓн тоҕаш-шадыр Алтын Пыркан.
«Каіда парīзың, Алтын Пыркан?»
««Āлдап кӓlдїм, kыстар!»» тӓдїр.
«Нӓкӓрӓк кӓlдїң сӓн?» тӓдїр.
««Мӱнӓргӓ ат тіlӓп кӓlбāмїн,
««кезӓргӓ кӓп тіlӓп кӓlбāмїн,
««алышма тудӱзарҕа кӱзӱм пар,
««тудӱзарҕа кӱс тіlӓп кӓlбāмїн,
««kолуңдаҕы туңмаңны
««Алтын Чӱстӱктӱ пӓрӓр ползаң
««Алтын Чӱстӱктӱ аларым.»»
Піjӓгі Аі Арыг kыс тура kонды,
алтын чӱстӱктӱ сустӱ колынаң,
пу чӱстӱк kыс полып парды:
«Каідāры, Алтын Пыркан?» тӓдїр.
««Сӓнї аларҕа кӓlгӓм»» тӓдїр.
«Мӓнї алҕанца сӓгӓ раk полар!
«алышма тудӱспāнда
«ергӓ парцаң кебї чоҕул,
«алышмына адыспāнда
«ергӓ парцаң кебї чоҕул,
«саҕаннаң тудӱзаң!» тӓдїр,
«мӓнї кӧдӱрӱп тастазаң

«мәнї сән аларзың!» тәдїр.
Анаң кәлїп тудўстўлар,
пу чәрдї тозы ōда паскылап чадыр,
пу чәр көдўрбїн чадыр пуларды,
чаjачылар тозы кәлїп
чәрдї пәктәп чадырлар,
каідї-дā пәктәп салза
әд'ок пу чәр ōдыл-чадыр,
канца чыл әрткәнїн
позы-дā пілбїн-чадыр,
канца аі әрткәнїн
позы-дā пілбїн-чадыр,
таг пірдā калбїн-чадыр,
ағыс тозы сындыр-чадыр,
алтын төрāн Алтын Ырканның
тоғус кадыл тәмір куjағын
тоғус чәрдāң тōлап чадыр.
«Сыннаппа мәнї едї әт чазың?
«сыннаппа мәнї ōдўрәргә әт чазың?»
««Сыннап ōдўрәргә сағын-чарым.»»
Алтын Ырkан тагга сірәнгән,
Алтын Чўстўк туңмазып
тегіргә сығара капты,
чәргә кысты саппады,
алцаң каттын ацын-чадыр,
ajазына одуртўп кал-тыр,
алтын карманына тастады
Алтын Чўстўк каттыны,
чуртўн сары ам парды,
ат ашшаң арсак пәлдāң,
ер ашшаң егір пәлдāң
сығара чортып карап чадыр,
алып кўлўк тозы чығыл-тыр,
улуг тоіға чығыл-тыр,

улуг паіға чығыл-тыр,
ердің чаксызы кәл-чадыр,
аттың чўгўрўгў кәл-чадыр,
алыптың улуг кўстї кәл-чадыр,
калык пазы каінап чадыр,
төбөн паска чон чыл-чадыр.
Пір муң аксыр чылкы сок-чадыр,
ікі тоіды піргә әт-чадыр.
Алтын Ырkан чōктап чадыр:
«Улуг тоіға кәлгәндә
«нога кўрәзїп оінабїн-чадыр?»
Алыптар кәлїп кўрәзіп
оінаб-ыза пәрдїләр,
оінāның ары урўш-шадыр,
алыптар тулўс-сыктылар,
аттың чаксызы мында өлдў,
ердің чаксызы мында өлдў,
алып сōгў азыр каja пўт-чадыр,
алып каны талаі полып ак-чадыр,
пу чәрдә алып кўлўк калбады,
каі пірзї täскілāп нан-чадыр.
Канца чыл тоі әткәнїн
алып кўлўк пілбїн-чадыр,
тоі әттї, тозыл-чадыр,
сāскан мўндўктāң әт чāн
учук полбїн чазымына чўгўр-чадыр,
адаі езіктāң әт чāн
пазып полбїн одурўп чыл-чадыр.
Алып тарады парчан,
кўлўк тарады парчан,
алып төрāн Алтын Ырkан,
кўлўк төрāн Алтын Әргәк
каттарымына ебїнә кірдї,
алтын сірāдә чат-чадыр,

кіс чӧрҕанмына чабылды,
ер епчї амды узудў.

VI. Кан Төгөс.

Кара кул'аттыг Кан Төгөс
чӓрїндӓ чурттап чатты,
ен парҕан малы полды,
чӓргӓ сыңмїн чон полды,
азрӓн адазы чок полды,
емискӓн іцӓзї чок полды,
када туҕан пӓцӓзї чок полды,
када туҕан карындас чок полды,
чурттап чадыр Кан Төгөс.
Мал кадарцаң тоҕус тас полды,
алтын сірӓ ўстўндӓ
чадыш-ла чадыр Кан Төгөс,
пӓлӓн тамак чіп чадыр.
Канца чыл чатkан
пазы-дӓ пілбїн-чадыр,
алтын өргӧзў езігї азыл-чадыр,
тоҕус тас ебїнӓ кір-чадыр,
алтын сакпы пӧрўктӓрїн
колтукka кызып пазыр-чадыр.
«Пӓг тӓзӓ пїбіс,
«kан тӓзӓ каныбыс,
«kара кулаттыг Кан Төгөс
«малдың көбўзў чок пол-парды,
«чонның көбўзў чок пол-парды,
«мал чон каідӓры парҕанын
«позы-дӓ пілбїн-чадырбыс.»
««Мал чонны кадарбїн
««каідӓры парҕан полцазар?»»

Кан Төгөс көксөп чадыр,
тегірцӓ кўгӓп чадыр.
Сыkkан, kара кул атka
алтанҕан kара чабыдak,
ok садаҕын курчанҕан позына
малын чонын көр-чадыр.
Чонынаң көбўзў чоҕул,
малынаң көбўзў чоҕул.
Камцыма сапты Кан Төгөс.
чӓрдї орта чара сапты,
чӓр алтына ам тўскӓн,
ноно чӓргӓ парча
позы-дӓ пілбїн чадыр.
Чӓр алтында ам парҕан,
ат ашшаң арсak пӓлдї,
ер ашшаң егір пӓлдї
сыҕара чўгўрўп карап чадыр,
карап көр-чадыр Кан Төгөс.
Кара талаі ak-пар-тыр,
кара талаі казында
кара тура тур-чадыр,
мал-дӓ чоҕул пу чӓрдӓ,
чондӓ чоҕул пу чӓрдӓ,
езігіндӓ ат-тӓ чоҕул.
Кара тураның езік асты,
кірїп кӓлїп езӓн пӓрдї.
Кара талца саҕалдыг
апчak істїндӓ одур-чары,
алтын сірӓдӓ одур-чадыр.
«Езӓн апчak!» чӧктап чадыр.
««Сӓн каізы кізі полцаңзың?»»
«Кара кул'аттыг Кан Төгөспўн;
«сӓн, апчak, каізы полцаңзың?»
««Eplік Кан апчak полцаңмын.»»

«Малымны kaidāры суkтӯӊ?
«чонымны kaidāры суkтӯӊ?»
««Малыӊны kадарбāм»», тäдӣр,
««чоныӊны kадарбāм»» тäдӣр,
««позыӊ малыӊны тāб-ал!»»
Кан Тӧгӧс апчakты kапты,
саӻалдаӊ kапты апчakты,
kара kазанӻа суk-чадыр.
Апчak kоркып kыскыр-чадыр:
«Сала-бäр арыг тынымны,
«чōктап пäрӣн малыӊны!
«мынаӊ ары чäр алтында
«Алтын Сібäldäi пар-чадыр.
«Алтын Сібäldäiдӣӊ тоӻус ōл пар,
«тоӻус пулуӊнуг тура пар,
«сäн мынаӊ ары пар-чатсаӊ
«тоӻус ōллын Алтын Сібäldäi
«чолда kадарар сäнӣ,
«сäнӣӊ пар-чатkанын пil-чадыр.
«Анда тударзāр сläр,
«Алтын Сібäldäiдӣӊ тынына
«чäтчäӊ пу чäрдä імä чоӻул.»
Еplік Кан апчakты соjып чадыр.
«Сläр наӊцы полӻан поларзар,
«сынын чōkта, апчak!» тäдӣр.
Пу апчak kыскыр-чадыр:
«Арыг тынымны сала-пäр,
«пір kумаркым пäрӣн сäгä,
«тынымны мäнӣӊ сала пäр!»
Еplik Кан апчak тур-käldӣ,
kара молат чыда пäр-чадыр.
Кара kул'аттыг Кан Тӧгӧс
пу чыданы алыб-алды,
анаркы чäр алтына тӱстӱ̆.

Анаӊ ары тоӻус kадыл
чäр алтына тӱзӱ̆п парды;
піjäгӣ Алтын Сібäldäi
чолына тоӻас-käl-чадыр,
соідаӊ kыіраkмына
ікі пудӯн сāп käl-чадыр,
анаӊ kälӣп тудӯстӯлар,
соідаӊ kыіраkмына
Алтын Сібäldäi сапты,
чіпчä тыны ӱзӱ̆lбӣн kалды.
Кара Еplік Кан пäргäн
kара молат чыдамына састы,
kара чäргä kазӣ састы,
пу Сібäldäi туӻулап чадыр.
Кара kул'атkа мӱндӱ̆,
оілады Кан Тӧгӧс,
Алтын Сібäldäiдӣӊ чуртӯна чäт парӣ,
ат ашшаӊ арсak пеl сыӻара
чортап kарап чадыр.
Ӱ̆lгӱзӱ̆ паcka чон чадыр,
тоӻус тäгäi пазында
тоӻус Чälбäгäн алтын аіра
адып оінап чадыр.
«Іӊäмнӣ ӧдӱ̆ргäн Кан Тӧгӧс,
«сäн алып ползаӊ адызарӻа!
«сäн кӱстӱ̆г ползаӊ кӱрäзäргä!» тäп
тоӻус тäгäi пазынаӊ
Кан Тӧгӧс сäрӣ оілады.
Тоӻус Чälбäгäн тудӯстӯ,
пу чäр тегір kада аіланды,
таг су kалбӣн чадыр.
Тоӻус Чälбäгäннӣ
тоӻус кӱн тудӯстӯ,
тоӻус кӱн чäткäн туста

тоҕус Чälбäгäннї
тегір сäрї кöдӱр тастады,
пір kол чäргä толтра тастады,
малы чонын сӱр-чадыр,
туразын от одунӱп ӱрттäп чадыр,
чäр ӱстӱнä сыkты.
Малын малҕа kосты,
чонын чонҕа kосты.
«Чä, тоҕус тас,
«малды чаkсы kадарарзар,
«чонны чаkсы kадарарзар,
«мäн пу чäрдї äбрä парамын.»
Кӱн азар чäр сäрї парды,
но но чäргä парї,
позы-дā пilбїн-чадыр,
пöгӱнї чоk су käш-шадыр,
пöгӱнї чоk таг аш-шадыр.
Ат ашшаң арсаk пеl чадыр,
ер ашшаң егір пеl чадыр,
сыҕара чортып kарап чадыр.
Аі соkур пӱткäн мал чадыр,
тäңнäп турҕӱскан
ікі öргō тур-чадыр.
Пöкчöп пilбäс мал чадыр,
пöгӱн пilбäс чон чадыр,
ікі соkур аттаң кöігöн от
чäр чалбаk kора кöі-чадыр.
Аk малын аралап парї,
арҕа чонын тäкчiläп парї,
алтын öргōгö кірä-басты,
садаҕын сöзӱрбїнä кірдї.
От сōна одура тӱстӱ.
«Каіда парїзың?» сурады,
аіран пäрдї ебїнїң езї

«Сläр но тāн алып полдāр?»
««Ікі тōі соkур аттыг
««Аі Сабар, Кӱн Сабар.»»
«Кызыңар сабы раk парҕан,
«аның ӱзӱн кälгäм» тäдїр,
«пäрäрзāрбä? пäрбäссāрбä?»
««Сäгä пäрäргä kыс азрабāбыс.»»
Саҕаннаң кälїп тудӱс сыkты,
пу чäр kада аіланды,
ӱс-lä аіландырды,
ікізїндї öдӱрдӱ,
малын чонын тозы сӱрдӱ,
чуртӱн сары сӱрдӱ.
Анд'ар'оk ам оілатты,
ікі чӱс пäрістä ӱт парды,
аі kара пӱткäн мал чадыр.
Кан Тöгöс чōkтап чадыр:
«Пу мал мäнїң оk мал полар!»
Костї турҕан ікі алтын тура чадыр,
ікі аі kар'аттың кöігöн от
тегрā тоҕус kадыл чäр
алтынаң пäрї кöјӱп чадыр.
Аk малын аралап парї,
арҕа чонын тäкчiläп парї,
ебїнä чäдїп Кан Тöгöс
аттаң тӱскäндä
езік асты, езäн пäрдї,
садаҕын сöзӱрбїнä ам кірдї,
от сōна одуруб-ысты.
«Кїк полза тӱктӱг полцаң,
«кізі полза аттыг полцаң,
«но тāн алып полцаңзың?»
««Кара kул'аттың сабын
««kаідї äспāзäр?

««Кан Төгөстӯң сабын
««kаідī äспāзäр?»»
Тудӯстӯ ам пулар,
пу чäр kад'аіланды,
kара чäр kад'ебрīлдī,
kара чäрдäң көдӯрдӯ.
тегірдäң көдӯр kалīп
чäргä салды ікі алышты,
өлдӯ ам ікі алып.
Ak малын сӯрдӯ,
kалык чонын сӯрдӯ,
kара kул'аткa мӯндӯ,
kара kул'ат сägірдī.
Анаркы чäргä ok пар-чадыр,
kаja парча пілбäс пу,
kырk тегірдī ӱдä-ӈонды.
Ат ашшаң арсak пel чадыр,
ер ашшаң егір пel чадыр,
сыӈара чортып kарап чадыр.
Аӈ-оі пӱткäн мал чадыр,
пökчöп пілбäс чон чадыр,
алтын өргō тур-чадыр.
Аӈ-оі аттаң көігön от
чäрī сума көjӯп чадыр,
ak малын аралāб-одыр,
арӈа чонын täкчілäб-одыр,
езік аза äзäн пär-чадыр,
алтын садаӈын сөзӯрбīнä кірдī,
от сōна одуруб-ысты.
Аіран сустӯп пär-чадыр.
«Кīк тӱктӯг полӌаң» тäдīр,
«кізі аттыг полӌаң» тäдīр,
«но тāн алып полдың?» тäдīр.
««Кара kул'аттың сабын

««äспāн алып полдыӌма?
««Кан Төгөстӯң сабын
««äспāн алып полдыӌма?
««Кызың сабы рak парӈан,
««аларӈа ӱчӯн kälгäм»» тäдīр.
«Кыс чоӈул мäнīң сā пäрäргä.»
««Кызыңны мā пärбäзäң
««kаттыңны аппарарбын.»»
Аӈ-оі аттыг Алтын Мökö
тура kонды тарынып,
ajалап сапты Кан Төгöстӯ.
Кара kул'аттыг Кан Төгöс
көргön karaӈын тыплатпīн-чадыр,
aja табызын äспāн
пу чäрдä чон kалмады,
тоӈус тамның алтынаң пärī
aja табызы äстīлдī.
Ікінӌīзīн сапты Алтын Мökö,
kара kул'аттыг Кан Төгöс
Алтын Мökönӯ kāб-алып
колтыkka кызыб-алды,
пазып сык чӱрӯб-ысты таскары.
Тегір тӱбӯ ташлī тӱстӯ,
аӈ-оі аттыг Алтын Мökönӯӈ
арыг тынын сыӈарыб-ысты.
Ak малын тозы сӱрӯп
тегірдäң от тӱзӱрдӯ,
алтын өргōзӯн тозы одундӯ.
Кара kул'аткa мӱнӯп
анаң ар'ok пар-чадыр.
Кара kул'ат чӱгӱргäндä
алтыӈы чатkан аінадаң пärī
одырып естäнмīн-чадыр
ӱстӱгӯ чатkан чajāннаң пärī

одырып естәнмін чадыр.
Кырк тоғус тегәр ўдә-ғонды,
анаркы чәрі көр-чадыр,
ат ашшаң арсак пеі,
ер ашшаң егір пеl
сығара чортып карап көр-чадыр.
Ак маған пўткән мал чадыр,
пөгўнў чок мал чадыр,
пөкчөп пілбәс чон-чадыр,
тәңнәп турған кыр өргө̄
ак чазыда тур-чадыр.
Кара кул'аттыг Кан Төгөс
кырк өргө̄-зәрі карап чадыр,
ат палғаңаң сарчында
кырк ат турўп чадыр.
Кара кул'аттыг Кан Төгөс
ак малын аралаб-одыр,
арға чонын тәкчіләб-одыр,
кара кул'аттыг Кан Төгөс
әң ўстўгў алтын өргө̄гө
аттаң тўзўп кірін чадыр.
Ебігә кірзә езән пәрді,
еркән алтї міндә пәрді.
Кырк алып одыр-чадыр,
арағы іш-шадыр кырк алып,
кырк алып чө̄ктап чадыр:
«Чаксы аттың кулдў кәl-тір,
«чаксы ердің төlў кәl-тір
«аіран сускун сус пәрңәң.»
Кан Төгөскө аіран пәр-тір,
Кан Төгөс ізін чадыр.
Кырк алып чө̄ктап чадыр:
«Кік полза тўктўг полңаң,
«кізі полза аттыг полңаң,

«адың сәнің кәм полңаң?»
Кап Төгөс чө̄ктап-чадыр:
«Кара кул аттың сабын әспін
«кaja чурттāзар?» тәдір,
«Кан Төгөстўң сабын әспін
«kaja чурттāзар?» тәдір.
««Сән но алып полңаң,
««піс kaідаң пілін?
««Сән но кўlўк полңаң,
««піс kaідаң пілін?»»
«Кыс сабы рак парған» тәдір,
«алар ўзўн кәlгәм» тәдір.
««Сә пәргән кыстың моінының
««тас палған салып
««талаі тўбўнә тастірбыс!»»
Саған нан кәlін сапты Кан Төгөс,
кырк алышты сапты Кан Төгөс,
кырк алышты тудўс сыкты.
Пу чәр kада аіланлы,
тегір kада аіланды,
кырк алышты көдўрдў,
тегіргә сығара көдўрдў,
kара чәргә салыб-ысты,
тегір тўбў таршлї тўстў,
кырык алышты ödўрдў.
Ак малын чуртўн сары сўрдўрді,
арға чонын чуртўн сары сўрдўрді,
кырк абакаідың сазын кәстї,
чуртўн сар'ok сўрдўрді.
Кара кул'атка мўндў,
анд'ар'ok kамцы сапты.
Учук парї тәзә
канат салї әстїлбәс полды,
чәрмә чўгўрўп парї тәзә

азактың ташлаҕы äстїlбäс полды.
Ноно чäргä парī,
позы-дā пilбīн-чадыр.
Пöгӳнӳ чок су кестї,
пöгӳнӳ чок таг асты,
чäттон тегір ӳдä-ҕонды.
Ат ашшаң арсак пеl чадыр,
ер ашшаң егір пеl чадыр,
сыҕара чортты Кан Тöгöс
сыҕып карап кöр-чадыр.
Кызыл чäгрäн мал
чазыда оттап чадыр,
ен парҕан чон чадыр,
калык чон паза каінап чадыр,
ат паза чазā сыңмīн-чадыр,
улуг алыптар мында чы̄л-чадыр,
аттың чаксызы мында чы̄л-чадыр,
урускан алып ölгöн сӧгӳ
азыр каjа пӳткäн чäр-чадыр,
урускан кӳlӳк ölгöн сӧгӳ
кӳзӳр каjа пӳткäн чäр-чадыр.
Каннаң кызыл чäгрäн ат тур-чадыр,
чäрї сумына кōры кöjӳп чадыр.
Албан чы̄п чатkан чäр-полтыр.
Ак малын аралаб-одыр,
арҕа чонын тäкчiläб-одыр.
Ак āстыг калтар аттыг
алып чорт-кäl-чадыр,
камчызын сыраktап кäl-чадыр.
«Тӓк табрак албанын сал!»
««Пäгläрїнä албанын
««позым аппарып пäрīн!
««сӓ албан пäрбäссїм.»»
Саҕаннаң кälїп камцымына сапты,

Кан Тöгöстӳ сāб-ысты,
тоҕус кадыл тäмір куjакты
ӳтрä сапты пу алып.
«Сäндігläргä саптырар
«кізі мäн полбāмын!»
Ак āстыг калтар аттыг
Каттаңар Мäргäннї
адының азаҕынаң капкан,
кара кул'аттыг Кан Тöгöс
тоҕус кадыл чäр ӳтрä
Äрlік Канның казанына
кірä тастады Кан Тöгöс.
Пар-чадыр, аттаң тӳстӳ,
алтын öргӧгö кір-чадыр,
езік азып езäн пäрдї,
еркäн алтап міндä пäрдї,
тоҕус алып курчала одыр-чадыр
Кара кул'аттыг Кан Тöгöс
от сōна одырыб-ысты.
«Чаксы аттың кулдӳ кälдї,
«чаксы ердїң тölӳ кälдї,
«аіран суступ пäрїңäр!
«Кīк полза тӳктӳг-полцаң,
«кізі полза аттыг полцаң,
«но тӓн алып полдың?» тäдїр.
««Кара кул'аттың сабын
««каідī äспӓзäр?
««Кан Тöгöстӳң сабын
««каідī äспӓзäр?«»
«Чäрдä äспӓбїс андыг кізінї.»
««Каjа тöрӧзöр мäнї äспӓпдä?»»
Тоҕус алып аіт-чадыр:
«Албаныңды сал піскä!»
Кан Тöгöс аіт-чадыр:

«Мән албанын пәрбаңаңмĭн,
«пу алтын өргӗнӯң
«ĭзі каізы полцаң?»
««Ікі тӗі каннаң кызыл чәгрән аттыг
««Аідас, Кӯндас ікі карындас
««чоннаң албан чӹп чадыр,
««пу чәрдĭ пәктәп чадырлар.
««Кан Төгөс, албаныңны сал!»»
«Мән сӑ албан пәрбәссĭм
«Маннаң пу чәрдә кӯстӯг кізі чоӈул.»
««Ödӯрӯңәр Кан Төгөстӯ!» тәдĭр.
Саӈаннаң чӯс алып чапсынды
тудустӯлар, кӯрәстĭләр,
пу чәрдә калбĭн-чадыр аӈыс,
таг су калбĭп-чадыр.
Канча чыл тудӯскан
позы-дӑ пілбĭн-чадыр,
канча аі ерткәнĭн
позы-дӑ пілбĭн-чадыр.
Оіда парып сӧк тајанды,
тӯңәрә парып таг тајанды,
тегір тӯбӯ таршлап парды,
парчан алып ödӯrdӯ.
Туруп пас сыкты Кан Төгөс,
алып чуртӯн талазыб-одырды,
Аідас, Кӯндас чуртӯн сары
Кан Төгөс пар-чадыр.
Аідас, Кӯндас карындас
ебĭнәң сыӈа-ӷонды,
алтын сакпа пөрӯгӯн
колтукка кызып сыкты,
пазыр-чадыр ікі карындас:
«Ölзö сӧгӯбіс пір-полар,
«төгӯлзә каныбыс пір полар,

«нанцы полалар ӯзәләң!»
««Сләрмә нанцы полбассым!
««ödӯröрмӯн сләрдĭ!
««нанцы полбазам чӯргәім!»»
Ікі алыпты тудузӯп сыкты,
пӯ чәр кад'аіланды,
тегір кад'ебірĭлдĭ.
Аі ерткәнĭн пілбәс полды,
чыл ерткәнĭн пілбәс полды.
Умудар кізі умутканда
рак чәрдә тегір тӯбӯ таршлĭ тӯстӯ.
Оіда парып таг тајан-чадыр,
тӯңәрә парып сӧк тајан-чадыр.
Абакаідың сазын кәс-чадыр,
малы чонын сӯрӯп чадыр.
Кара кул'атка мӯн чадыр,
камчы сапты пудӯна,
кара кул'ат чӧктап чадыр,
чәрдә чӧктабӑн кара кул'ат:
«Тоӈус чајӑн чәрдĭң, тегірдĭң
«кап пӧлӯгӯн алып чајап чадыр,
«улуг кыјал еттĭң сән,
«алыпты ödӯргәндә
«абакаілардың сазын
«но кәрәк кәш-шадырзың?
«анаң ары тоӈус чајӑн
«тарын-чадыр сӑ,
«сәнĭ ödӯр саларӷа
«алыпты чајап салӷан.»
Кан Төгөс тарын-чадыр:
«Тасты талбак мал,
«но імә пілцәңзĭң?
«істĭ пок мал,
«но імә пілцәңзĭң?»

««Сән кәртәнмәзәң, парзаң
««сағыш кіргәі сә!» тәдір.
Ат ашшаң арсақ пеl чадыр,
ер ашшаң егір пеl чадыр,
сығара чортып карап чадыр,
сәскан тұспәс чазы чадыр,
кускун тұспәс чазы чадыр,
чазының ортазында
алып кізі тур-чадыр.
Чәрі сума көра көі-чадыр,
чәргә курұ курчанчаңа
чәттрә пат парған
алып кізі тур-чадыр.
Кара молат тајакка
тајан-салтыр пу алып,
ұс кізінің кучағы чәтпәс.
Еніс тұбұн ендірә пастырыб-одыр,
Кан Төгөс пастырыб-одыр.
Ол алып чөктап чадыр:
«Анаркы чәрдә тоғус чајән
«мәні ноға чајады?
«Кара кул'атты но імәзін
«артык көрұп чајады?
«Кан Төгөстұ но імәзін
«артык көрұп чајады?»
Кылыс пазымына езәннәсті,
чыда пазымына езәннәсті,
кара молат тајакты
тегір зәрі ам көдұрдұ,
анаң Кан Төгөстұ
көдұр кәліп сапты.
Тегір тұбұ таршлі тұстұ,
чәр арғазы күршлі тұстұ,
ұс кізінің кучағы чәтпәс

кара молат тајағы
тоғус чәрдәң ам сынды,
пу чәр көдұрбәді,
пу тајактың сынаны
чәр алтына тұстұ.
Алыпмына тудұстұ Кан Төгөс.
Пу чәр кад'аіланды,
тегір кад'аіланды,
аі ерткәніп пілбәс полды,
чыл ерткәнін пілбәс полды,
сағынар кізі сағын чатканда
рак чәрдә тегір тұбұ таршлі тұстұ.
Алып төрән Кан Төгөс
оіда парып таг тајан-чадыр,
тұңәрә кәліп сөгұ тајан-чадыр.
Кара кул'атка кәлді,
мұндұ, камцы сапты,
анарк'ок чәр зәрі оілатты.
Канца таг асканын,
канца су кәскәнін,
кырк тегірді ұттұ.
Ат ашшаң арсақ пеl чадыр,
ер ашшаң егір пеl чадыр,
сығара чортып карап чадыр,
алтына мұнгән кара кул'ат
чөктаб-одыр:
«Ам парзаң өлөрзұң» тәдір,
«парған чолың пар полар,
«аіланып нанар чолың чок полар,
«чәрдің тазын чыб-алып
«алып чајан-чадыр тоғус чајән,
«судұң тазын чыб-алып
«алып чајан-чадыр тоғус чајән,
«алтон кізінің кучағы чәтпәс,

«чӧн алыпты чаjан-чадыр.
«Аны кӧдӱрӱп тастап полбассың,
«ölбӧн позың ölörзӱң.
«анд'ары парзаң ölörзӱң.»
Кара Төгöс тарын-чадыр:
«Тасты талбаk мал, імä піläрзїң?
«істї поk мал, імä піläрзїң?
Арсаk пеlгä сыӷара чортып
карап көр-чадыр Кан Төгöс.
сäскан тӱспäс чазы чадыр,
кускун тӱспäс чазы чадыр,
көрӱп турдӱ Кан Төгöс?
Ак чазының ортазында
алып чаксы тур-чадыр,
таскыл тäзä емäс
кізі көрöргö коркыстыг,
кізі сӧлöргö чочыстыг.
Пійäгї алып чӧктап чадыр,
Кан Төгöс äстїп парї.
«Кара кул'атты но імäзїн
«артыk көргöн, тоӷус чаjан?
«Кан Төгöстӱ но імäзїн
«артыk көргöн, тоӷус чаjан?»
Пастырыб-одыр анд'ар'ok,
чаттї кізінің куңаӷы чатпäс
чес таjакты кӧдӱр-чадыр,
тегір ортä кӧдӱр-чадыр,
пулудӱ кäлїп ортача пар-чадыр.
Пу таjакты кӧдӱргändä
саӷаннаң Кан Төгöс оілаб-одыр,
кылыс пазымына езäннäш-шадыр,
чыда пазымына езäннäш-шадыр,
чес таjакмына Кан Төгöстӱ
ам сапты пу алып.

Тегір тӱбӱ таршлї тӱстӱ,
чатті кізінің кучаӷы чатпäс
чес таjак чаттї чäрдäң ам сынды,
пу чäр кӧдӱрбäдї пу таjакты,
тоӷус кадыл чäрдä оja пар тӱстӱ.
Саӷаннаң käлїп ам тудӱстӱ,
алар ам тудӱсканда
пу чäрдä чäр калбады,
аӷып чаткан су калбады.
Кара тобраӷы тӱгändї,
кызыл тобракка чаттїрдї.
Аі äрткäнїн пілбäс полды,
чыл äрткäнїн пілбäс полды.
Саӷынар кізі саӷын чӱргändä
рак чäрдä тегір тӱбӱ таршлап парды,
анаркы чäрдä тубан тӱс-парды.
Кан Төгöс оіда парып таг таjан-чар,
тӱңäрä käлїп сӧк таjан-чар.
Камцыны кӧдӱрдӱ Кан Төгöс,
чäрдї орта чара сапты,
тоӷус кадыл чäр алтына
тӱс-пардыы Кан Төгöс.
Парча аі салбас чäргä пар-чї,
парча кӱн салбас чäргä пар-чї,
караскы чäрдä пар-чадыр,
тоӷус кадыл чäр алтына пар-чадыр,
Ат ашшаң арсаk пеl чадыр,
ер ашшаң егір пеl чадыр,
сыӷара чортып карап көр-чадыр.
Көк талаі аккан чäр чадыр,
алты пулуңнӱг алтын тура
тур чатканын көр-чадыр.
Тӱбäн парӷан мал чадыр,
тӱбäн парӷан чон чадыр.

Кӯмӯс тӯктӯг кӯрӓң ат
езіктӓ турӯп чадыр,
чӓтті кулас сынныг ікі адаі
езіктӓ чат-чадыр.
Пу ікі адаідың көігӧн от
тоғус кадыл чӓр алтынаң пӓрї
тоза кӧра көјӯп чадыр.
Кара кул'аттыг Кан Тӧгӧс
ак малын аралаб-одыр,
арҕа чонын тӓкчілӓб-одыр.
Адаілары ӯрӯп чадыр,
алтын турадаң абакаі кізі
сыҕып кӓl-чадыр,
адаіларын кырыш-шадыр.
Езік асты, езӓн пӓрдї,
еркӓн алтап міндӓ пӓрдї,
от сӧна одырды Кан Тӧгӧс.
Аіран сускун пӓр чадыр,
іш-шадыр ам Кан Тӧгӧс.
Алты пастыг Чӓlбӓгӓн
алтын сірӓдӓ одыр-чадыр,
кырїнда катты одыр-чадыр,
корҕаңын карактыг сібӓldӓі,
чес тумчуктӯг сібӓldӓі
аның катты полҕан.
Алты пастыг Чӓlбӓгӓн чӧктады:
«Кара кул'аттыг Кан Тӧгӧс
«каідары пар-чарзың, Кан Тӧгӧс?»
««Алып ползаң адызарҕа!
««кӯlӯк ползаң кӯрӓзӓргӓ!»»
Алты пастыг Чӓlбӓгӓн
тарынып тура-ҕонды.
Пу чӓр тозы кымыктады.
Кан Тӧгӧстӯ кӓlїп сапты;

алар кӓlїп тудӯстӯ.
Кан Тӧгӧс ам кӓlїп
кара молат кылызын капты,
кылызын көдӯрдӯ кара чӓрдӓң пӓрї,
алты пазын тоза кӓзӓ сапты.
Сібӓldаімӓ тудӯстӯ ам Кан Тӧгӧс,
пу чӓрдӓ су калңаң чоҕул.
Чыл ӓрткӓнїн пілбӓс полды,
аі ӓрткӓнїн пілбӓс полды,
пу чӓргӓ ас саҕын-чадыр Кан Тӧгӧс,
аркы чӓргӓ көп саҕын-чадыр Кан Тӧгӧс,
калың едї тӯгӓндї,
каттыг-ла сӧгӯ калды.
Тегір тӯбӯ таршлї тӯстӯ,
чӓрдің пӓры таршлї тӯстӯ,
кара чӓрдӓң сібӓldӓінї
тегір сӓрі көдӯрӯп кӓlїп
аҕылып сыска кірӓ тастады,
алтын сібӓldӓіді ӧдӯрдӯ.
Ор казын сы тӓптї Кан Тӧгӧс,
арыг тыны сык парды.
Тегірдӓң от тӯзӯр-чадыр,
тоза одундӯ пу чуртӯн.
Кара кул'ат чӧктап чадыр:
«Ер чаксызын ӧдӯрдӯң,
«ат чаксызын аскырдың,
«ам алҕан каттың чоҕул.
«Но імӓ пу малды чып чазың?
«Алтон часка чӓт-пардың,
«пу малды, чоны кӓм азрїр?
«азрӓн палаң чок сӓнің,
«но імӓ пу малды чыҕазың?
«Нан! чуртӯңа нан!» тӓдїр,
«малың, чоның көр!» тӓдїр.

Кара кул'аттыг Кан Төгөс:
«Сын полар чоғың, адым!» тәдір,
«нанін, кара кул'адым, чуртўма!»
Кара кул'атка мўнä сäгірді,
адының аксын аіландырды,
пу чäр када аіланды,
сағаннаң камцы сāб-ысты.
Учук парі täзä
канат салі чоғул,
чўгўр парі täзä
ajak салі чоғул.
Тоғус кадыл чäрдäң сыкты,
чäр ўстўнä сык-кäлді,
пу чäрді тоза көр-чадыр.
Пурун парған чолы
кўн азар чäр сäрі чол äді.
Ам кäлгäн чолын көрзö
кўн сыған чäрдäң чол äді.
Камцы сапты кара кул'атка,
сағаннаң кäліп чўгўрдў,
улуг тагды ōда тāп чўгўрдў,
улуг таскылды ōда тāп чўгўрдў.
Ат ашшаң арсак пel чадыр,
ер ашшаң егір пel чадыр,
сыған чортып кäлгäндä
карап көрўп турдў Кан Төгөс,
позының чуртўна чäдіп кäлді.
Малын, чонын көр-турдў.
пу чäргä сыңмін пар-тыр,
пурунғў тоғус тас мында
малын, чонын кадар-чадыр,
пурунғў кырык сібäлдäі мында
малын, чонын кадар-чадыр.
Ак малын аралап парі,

арға чонын täкчіläп парі
Алтын өргөзўнä чäткäнцä
тоғус конды Кан Төгөс.
Ебінä кäлзä тамак näläн,
ебінä кäлзä арағa näläн.
Пазын көрўнзä Кан Төгөс
ак козан кептäніп партыр.
Көбөң төзөккö чатты,
кіс чōрған чамынды,
узудў ам Кан Төгөс.
Парынаң сыккан палазы чоғул,
алған абакajы чоғул,
чурттап чäрläп чадыр,
чурттап-ла чада-бäрді,
алып чуртўна кäлбäс полды,
позы ары пäрі чўрбäс полды,
малын пөрў чібäс полды.

VII. Кан Мäргäн.

Ак талаідың казында
ак кула näілїг
Аідаң Арыг өрөкөн кізі пол-тыр.
Алған ері чок пол-тыр,
азрāн палазы чок пол-тыр.
Ала кул'аксырлыг
алты пāілїг малы пол-тыр,
чегрäн аксырлыг
четті näілїг малы пол-тыр,
ікілä аксыр малын кадарған
кара сокур аттыг
Таркан чаізаң кізі полды.
Анаң паска пір-дā чоны чоғул.

чер пўткäндä пўткäн пол-тыр,
чер кізі кірбäн пол-тыр.
Ол кара кон-тыр,
ертäн кўн сыккында
кўн азар чердäң пäрї
каннаң кызыл чегрäн аттыг
кізі пар-кел-тїр.
Таркан чаізаң тоғаш-шадыр.
«На кізізїң сен?» тäдїр,
«адың сенїң кем полцаң?»
Келгäн кізі сōлōп чадыр:
«Сендїгläр адымны сурза
«адымны сōлōп пербäссім,
«сенїң адың кем полцаң?»
Таркан чаізаң сōлōп чадыр:
«Сен мā адыңны сōлōбōзōң
«мен-дā сā адымны сōлōбōспўн.»
««Кемнїң чуртў пу?»» тедїр.
«Егбä пар! сур езїнäң!»
Келгäн кізі адын палғäн
езік азып, езäн! тäн
еркäн алтап мендä! тäн
ӧрӧкӧнгӧ парып костї одырған.
Ӧрӧкӧн тарын-чадыр:
«Сен альпба? сен кыпғаба?
«ары парыб-одыр!» тäн.
Анаң одырған їргä четтрä
анаң сōлōн пу кізі:
«Сенїң ер чок, менїң кат чок,
«када конаң ікілä!»
Ӧрӧкӧн оңнабїн-одыр:
«Мен чердä парбаспын.»
Кōп сōлōдў пу кізі,
елїг сōсмінäң ебір-одыр,

алтон сӧсмїнäң аіландыр-одыр;
Таркан чаізаң кір-чадыр.
«Äзä, ӧрӧкӧн!» чōктап чадыр,
«адын солазын сурдўңба?»
««Мен ер емäспїн»», тедїр,
««епчігä сурарға чарабас,
««сен Таркан сур!»» тедїр.
«Кізі полза аттыг полцаң,
«кїк полза тўктўг полцаң,
«но тäн алып пол-одырзың?»
Келгäн кізі чōктап чадыр:
«Четті кулас сынңыг чегрäн аттып
«Чедäр Кан полабын!
«черї, чурттў таппїн чўрäбїн,
«сен мā пар када конаң!» тедїр.
Пу ӧрӧкӧн пар-чадыр,
Чедäр Канны ал-чадыр.
Таркан чаізаң сōлōп чадыр:
«Тоі едäр керäк!» тедїр.
Тојын тоілāн анда,
тојы тоілāнда
карада кад' узуп чадыр.
Ертäн таң атканда,
ертäн кўн сыккында
Чедäр Кан тыктан-чадыр,
аң аңнїрға тыктанды.
Талаі кастап кустап парї,
кустўң семізїн адып парї,
таскыл кырлап аңнап парї,
албағаның каразын адып парї.
Анаң нанып кäлгäндä
ӧрӧкӧнмä паз'ок конған,
ертäн паз'ок аңнап парған,
Ірдä паз'ок наныш кäлгäн,

karada uzup čadyrlar ikōläŋ.
Karada cōlöp čadyr örökön:
«Sen saŋaі kädärä čat-čadyrzyŋ,
«parïn täzäŋ parыb-ыs!
«men senï tutpassym» tädïr.
Čedär Kan aït-čadyr:
«Parïn tezäm parыb-ызarbын.»
Pirdäŋ arы ikі täp čadyr,
ikidäŋ arы ўs täp čadyr,
orta karā kырыш-šadyr,
karada ikізі-dā turўp čadyr,
ikōläŋ uruš-šadyr.
Kўn sыkkanda Čedär Kan
tыktan-čadyr pararpa,
ezik särі parі kanda,
örökön kakыr-kälïp tўkўr-čadyr,
ebïnïŋ ezigї pektäl-čadyr,
ebïnïŋ tўndgў pektäl-čadyr.
Čedär Kan cōlöp čadyr·
«Ezigїŋnї pektäzäŋ
«törўn pektäbässïŋ sen!»
Ezіktäŋ turўp čўgўr-čadyr,
törўn ўtträ sāp
sыk-par-čadyr Čedär Kan.
«Azaŋym parpanына
«pazым paz'ok parzын!» tedïr,
«pazым parpanына
«azaŋym paz'ok parzын!» tedïr,
«paza kattap kirbässïn.»
Kannaŋ kызыл čätti kулас
čegrän atka mўnўb-aldы.
Kўn azar čer särі parpan,
ўs kўngä četträ
kannaŋ kызыл čegrän adыnыŋ

tuiŋak sokызы estïl-čadyr.
Örökön estïb-odыr,
ылŋab-odыr örökön:
«Čedär Kan sen törděŋ sыktыŋ,
«men Aidaŋ Arыg örökön
«ezіktäŋ sык-körïn!»
Örökön tыktanыb-alŋan,
altы azakty ala kula päigä
mўnўb-alŋan örökön.
«Azaŋym parpanыma
«am pazым paz'ok parzын!
«pazым parpan čerïnä
«azaŋym paz'ok parzын!
«erї čok pu čurtka
«paza kattap kirbässïm!»
Kўn azar čer särї parpan,
ўs kўngä čätträ
altы azaktыg ala kula päilïŋ
tuiŋak sokызы estïl-čadyr.
Tarkan čaizaŋ estïp čadyr,
ылŋap čadyr Tarkan čaizaŋ.
Örö körzö tegär mўzўk,
töbўn körzö čer čalbak,
parar kelär čer čok,
ылŋap čўr-čadyr.
Tobur tuiŋaktыg at kälbäs;
tolў mïstïg er kälbäs:
Pir konŋanda, kўn sыkkanda
ikі töi kызыл кыр аттыг
ikі alып kel-čadyr.
Ен čerdä es kal-tыr,
čazы čerdä mal kal-tыr.
Ikі alып cōlöp čadyr:
«Tarkan čaizaŋ, täk tabrak

«пу малды сӱр!» тедӥр,
«пістӥң сӧбышша сӱр!
«пу малды сӱр!» тедӥр,
«піс ам каіда парзабыс
«анд'ар'ок малды сӱр!»
Таркан чаізаң ылӈӥ, ылӈӥ,
каідаң кälгän ікі алып
анд'ар'ок сӱр-пар-тыр.
«Но тӑн алып пол-тырзӑр?»
««Ікі тӧі кызыл кыр аттыг
««Кыр Сӱргӱ, Оі Сӱргӱ
««ікі карындас полцаңбыс.»»
Черӥ чуртӱ чок
кӱн азар чердä
Таркан чаізаң естӥп чадыр,
аранцула ат кістäп чадыр,
четті чегрäн пäілӥг
чегрäн аскыр кістäп чадыр.
Таркан чаізаң естӥп чадыр.
Кӱн сыӈар чердä
мал чаксы кістäп чадыр,
алты пäілӥг ал аскыр
анаң кістäп чадыр.
Таркан чаізаң чаӈыстан
кістӑнӥн естӥп чадыр,
паска кізі еспӥн-чадыр.
Кӱн азар чердäң
кызыл өгö учук-чадыр,
четті пäідӥң пашшызын
чегрäн пäідӥ тӑп чадыр,
кӱн азар чергä нан-пар-тыр.
Кӱн сыӈар чердäң
картыӈа учук-чадыр,
алты пäідӥң пашшызын

ала пäідӥ кӑп чадыр,
кӱн сыӈызы чергä
нан-пар-чадыр картыӈа.
Таркан чаізаң кӧр-чадыр,
паска кізі кӧрбӥн-чадыр.
Алты пäілӥг ал'аксыр чок пол-чадыр,
алты пäідӥң пашшызы чок пол-чадыр,
четті пäілӥг чегрäн аксыр чок пол-чадыр,
четті пäідӥң пашшызы чок пол-чадыр.
Таркан чаізаң чаӈыстан кӧр-чадыр
Чегрäн аксырдың ордында
ӱш-шыллыг ала таі полды.
ал' аксырдың ордында
ӱш-шыллыг ала таі полды,
Кыр Сӱргӱ, Оі Сӱргӱ
ікі таіды кӧр-чадыр.
Таркан чаізаңнаң сур-чадыр:
«Четті пäілӥг чегрäн аксыр
«каідары парӈан? тедӥр,
«алты пäілӥг ал'аксыр
«каідары парӈан? тедӥр.
««Четті пäілӥг чегрäн аксыр өлӱп
««четті чыл полды,
««алты пäілӥг ал'аксыр өлӱп
««алты чыл полды.
««Ӱш-шыллыг ікі таіды
««алардың ордына салӈан.»»
Ам алар парыб-ыскан.
Өрөкönнӱң чуртӱнда
ікілä аксыр чӱрӱб-ысты,
паска кізі чок полды.
Ікілä пашшы пäі чӱрдӱ,
паска кізі чок полды.
Чегрäн пäі чäлдäп чадыр,

аның сōнда тӯп чадыр,
ӱс кулактыг чегрäн кулув
чегрäн пäі тӯп чадыр.
Ала пäі чäлдäп чадыр,
ала пäі тӯп чадыр,
көксӯ кӯмӯс, көчӯгӯ алтын
пір ōл төрöп чадыр.
Ікі аксыр аны чазыр-чадыр,
от чулӯп, чулӯп чадыр,
пу ōлдың ӱстӯнä чāп чадыр,
ӱстӯндäгі турҕан
улуг кудаі мыны көрбöзӯн!
алтындаҕы турҕан
аіна мыны көрбöзӯн!
Кара тор'аттыг алып кізі
кӯн азар чердäң келӯп чадыр.
«Пу кудаі салҕан кізі полбас!» теп чадыр,
«алтыҕы аінаның сымылы полар!»
Кӯрҷäкчä оҕын тартып ат-чадыр,
тынмӯн-чадыр,
кылысмынаң сāп чадыр,
кылыс тынмӯн-чадыр.
«Кылызым тынмаза
«тогыс азыр чыда тынар!»
Тоҕыс азыр чыдамынаң састы,
тоҕыс азыр чыда тынмӯн-чадыр.
Ол ōлак емäктäп оінап чӯрӯп
ол алыпты колымынаң тудӯп ал-чадыр,
колын ӱзä тудӯп чадыр,
паза пір азаҕын тудӯп ал-чадыр,
пос салып чадыр азаҕын.
Ол алып тор'атка мӯнӯб-алып,
тезӯп чадыр ол алып,
каідаң келгäн анд'ар'ок пар-чадыр.

Ӱс тегäр ӧдӯп чадыр,
сынҕа сыҕып көр-чадыр.
Черӯ чуртӯ позының,
чазы толтра мал пол-тыр,
ак талаіҕа ендӯрä
чоны көп пол-тыр.
Таскары ебӯнӯң езігӯндä
пір кыс тур-чадыр, сōлöп чадыр:
«Но керäк парҕазың сен?
«менӯң сӧзӯмнӯ еспäзäң
«ам пілӯндіңмä, туңмам?»
Торҕу пылатка пу кыс
ам ӱс каттап тӯкӯргäн.
«Пері кel, туңмам!» тегäн.
Кара тор'аттыг Кан Картаҕа
туңмазын пу пылатмынаң
ӱс каттап сапкан пу кыс.
Сынҕан колы чаксы пол-тыр,
сынҕан азаҕы чаксы пол-тыр.
«Чä көзöң! туңмам! тедӯр,
«ол ōлактың чуртӯна
«сӯр малыңны, сӯр чоныңны!
«табрак парып азраң!» тедӯр,
«ала пäідің төрӧн ōлчак
«каңанда керäк полар!» тедӯр.
Позың чонын позы сӯрдӯ,
позың малын позы сӯрдӯ,
пу кыс ала чорҕ'ат тут-алды,
пурнап парӯ пäңäзӯ.
Пу ōлактың чуртӯна четтӯ,
ōлак одырды чазыд'ок,
парҕан, кырӯнда одырҕан,
ōлак аны көрбӯн-чадыр,
аз аілыг час ōлак пол-тыр.

Колдаң тарт-чадыр пу кыс,
өрөкөннүң сбїн зәрї өлакты аппар-чадыр,
егбә кіргән өлакты азрән.
Өлак пір конза
пір частыг пол-чадыр,
өлак ікі конза
ікі частыг пол-чадыр.
Өлак чүр-чадыр оінап,
сөлөп чадыр өлак:
«Пу мал, пу чон кемнїң, пеңә?»
««Пу мал сенїң малың, туңмам!
««Пу чон сенїң чоның, туңмам!»»
Үс кулактыг чегрән кулун
егбә ам käl-бäр-тїр,
ебдїң кырїнда тур-чадыр.
Өлак пеңә сөлөп чадыр:
«Адарға ок пер, пеңә!
«аңнап кустап пararға
«езäр чүгän-бер, пеңә!»
Пеңә ок ағыл-чадыр,
езäр чүгän ағыл-чадыр,
өлак ебдäң сык-парды,
чүгүрүп чүрүп чүгän суктү,
ебїрїп чүрүп езäр салды,
талаі кастап кустаб-одыр,
таскыл кырлап аңнаб-одыр,
албағаның карызын
окпынаң ат-чадыр,
талаі кустүң семізїн
талаі кастап ат-чадыр.
Пеңäзїнä нан-чадыр.
Ол кара конып чадыр,
ертän күн сыкканда
паз'ок аңнап пар-чадыр,

Ірдä егбä келїп чадыр,
ол кара конып чадыр,
ертän турүп келгändä
пеңä асмынаң ärлап чадыр,
арағамынаң cäiläп чадыр
өлак араға іспїн-чадыр.
«Чок, туңмам, іс!» теп чадыр,
««Чок, пеңäм, іспäңäңмїн,
««араі час кізібїн.»»
Кан Картаға келгän,
«Іс!» теп туңмазына пергän,
«кадa піс ізäрбїс!» тедїр.
Ам өлак арағаны істї,
ізїп сөлөп чадыр өлак:
«Мен іспädїм, тедїр,
«четті кулас сынныг чегрän аттыг
«Чедäр Кан іш-шädїр.
Ікінңізїн паз'ok пердї,
ізїп чадыр ам өлак.
«Мен іспädїм», тедїр,
«Аідаң Арыг іңäм іш-шädїр.
Үзүңңізїн пер-чадыр,
сөлөп чадыр пу өлак:
«Мен іспädїм», тедїр,
«үс кулактыг каннаң кызыл
«чегрän адым ізїп чадыр.»
Ат кістäп чадыр таскары,
пу өлак сығып көр-чадыр,
үс кулактыг чегрän аттың кырїнда
ak кула кулун турүп чадыр,
аны көрүп наныб-ыза-бärдї.
Төртүңңізїн паз'ok пер-чадыр.
«Мен іспädїм» тедїр,
«ak кула кулун іш-шädїр.»

Пезінңізін пеңä пер-чадыр.
«Ам позым іш-шадырым» тедір,
Анаң ары іскäн, іскäн.
«Сенің, туңмам, адың кем?» тедї.
««Ўс кулактыг каннаң кызыл чегрäн аттыг
««малдаң төрбн Кан Мергänмін.»»
Араға іскäн, езіргäн,
эзріктä полза сблбн:
«Каіран, каіран сен!» тедір,
«кара сокыр аттыг Таркан чаізаң!»
Анаң ары узäн.
Ертäн таң атканда,
ертäн кўн сыккында
турўп келдї Кан Мергäн,
таскары сыңып көр-чадыр,
пу черді ебрä көр-чадыр,
пеңäзї кад'ок чўр-чадыр,
пірдä немä көрўнмädї.
Пеңäзї егбä кіргäн,
кіргändä нандра сыкты.
«Туңмам, табрак кел пärї.»
Туңмазы кірїп келдї.
««Немä көрдўң, пеңä?» теп чадыр.
«Кір, туңмам, егбä, позың көрөрзўң!»
Туңмазы ебїнä кірдї,
ебіндä оттың казында
корғажын каректыг
кола тумңуктўг
пір сібäлдäі одыр-чадыр
тоғус кадыл кырла тонныг.
Малдаң төрбн Кан Мергän
кабарға чўгўр-чадыр.
«Сен алтынғы чердің аіназы
«кем сурўп пу чергä сыкказың?»

Кан Мергän едä сблöндä
ебїнің езігї азыл-чадыр,
езіктäң пір кізі кір-кel-тїр,
талбак тонныг кізі полды,
käб-алды пу сібäлдäідї пу кізі,
сбзўр сыккан таскары,
Кан Мергän паз'ок сыккан,
тудўстў сібäлдäідїмінäң ол кізі,
көп тудўсканда, ас тудўсканда
сібäлдäі ол кізїнї тўзўрўп пары.
Кан Мергän чўгўргän,
тўскän кізінї käб-алып
чара тартып тастады,
сібäлдäімінä тудўскан,
сібäлдäінї ағылып тастады,
тастän чергä паскан,
арказынаң käс тілгän,
колын азағын анда палған.
Андыг чадып калды сібäлдäі,
ебін-зärї парї Кан Мергän,
пійäнї кізінї көр-чадыр,
ары ағылактанған пу кізі,
перї ағылактанған пу кізі,
ал'аксыр ол пол-парї.
«Көр, пеңä!» тедір Кан Мергän,
«ал'аксыр полыскан мä!»
Ал'аксыр мал-зары парды,
араға іскän паз'ок.
Кара конған ебіндä,
ертän кўн сыккан,
таскары сыңып көргон,
аның сыккында ікі ады чоғыл,
гастän сібäлдäі чоғыл-ок.
Тілäп, тілäп парыб-ысты,

аттардың чолын таппāн.
Ал аксыр кеlгäн ок.
«Мӱн мā, тедӣр, Кан Мергäн!
«тіläп параң ікōlöң!»
Мӱнгäн ōлак аксырҕа,
езäр чок чӱгöн чок мӱндӱ
чӱрӱб-ыза-бердӣ ōлак,
енцä, енцä кӱн, ӱр чӱргäн,
кізі тоҕаспас, кізі кöрбōн.
Ноно чергä парҕан
ак талаідың казында
пір ебӣ тур-чадыр,
мал кöп тур-чадыр,
чон кöп тур-чадыр.
Езік азып езäн тедӣр,
еркäн алтап мендӣ тедӣр.
Алтон чыл аскан апчак пол-тыр,
чäттон чыл аскан öрöкöн пол-тыр.
Аіран сускун пер-чадыр.
«Ады солаң кем полцаң?
«кīк полза тӱктӱг полцаң,
«кізі полза аттыг полцаң.»
««Каннаң кызыл чегрäн адым
««чіткäн!»» тедӣр,
««кöрдāрбä адымды?
««Пір ак кула кулун чіткäн
««кöрдāрбä кулдӱмдӱ?»»
«Чок! чок! кöрбöдӱк!» тедӣр,
«рак парбадым апчак полҕанда.»
Таскары пір кізі кеl-чадыр,
езік азып езäн теп,
еркäн алтап мендӣ теп,
кіріп кälдӣ егбä ам.
Кан Мергäн сōlöп чадыр:

«Адың солаң кем полар?»
««Кара пор'аттыг
««Чарāн Чапкан тāп кізібӣн,
««пу апчак абам полцаң,
««Алтын Кан ады полцаң!»»
«Каннаң кызыл чегрäн ат чіткäн,
«ак кула кулдӱм чіткäн,
«кöрдӱңмä, нанцым?» тедӣр.
««Кöрбöдӱм», тедӣр Чарāн Чапкан.
«Кöргöн ползаң сōlö!» тедӣр,
«нанцы піс поларбыс» тедӣр.
««Чок, кöрбöдӱм, нанцы!»»
«Кöргöн ползаң сōlö!» тедӣр,
«ікі карындас öскöс поларбыс.»
««Сōlöзöм сōlöп перīн!»» тедӣр,
««мында пір кыс пар,»» тедӣр,
««ол кысты алып перäр ползаң
««адымды сōlīрӣм!»» тедӣр.
Парҕан ікölöң пу кыска,
ак таскылҕа кірдӣläр,
ак таскылдың істӣндā
пір еп тур-чадыр,
кіргäн пулар егбä.
Алтон частыг апчак одыр,
чäттон частыг öрöкöн одыр,
пір абакаі чаксы кыс одыр.
Кудалап чадыр пу кыска,
пу кыс парар пол-чадыр.
«Чарāн Чапканҕа параң!» тедӣр.
Анаң сыккан олар,
Чарāн Чапкан сōlöп чадыр:
«Кöргöмӱн, тедӣр, адыңны,
«пір кöк пуҕалык Чеlбäгäн
«адынны чедӣнӣп парı,

«пір kара kула пäілїг öрököн
«сӧннаң ары kамҷылап парӏ.
«Кӱн сыҕызы чердä
«ікі тӧі kар'аттыг
«Кӱн Мергän, Аі Мергän
«ікі карындастың чуртӱнда
«тоі пол-чадыр», тедїр,
«анд'ары алып парҕан олар,
«анд'ары ікӧлӧң парал!»
Анаң пар-чадыр олар
Аі Мергän, Кӱн Мергän чуртӱна,
ak таскылдаң ол чурттӱ көргӧн,
чегрän ат көк пуҕаның моінына
палҕап салҕан тінїнäң.
Парып егбä кіргän олар,
алыптар көп одыр анда;
Кан Мергän кіргän сӧлӧн:
«Менїң kызыл чегрän адымны
«kаідаң алҕазӓр, алыптар?»
««Тӓ піс пілбäс!»» тӓн алып.
Челбäгän сӧлӧн анда:
«Мän аҕылҕабын», тедїр,
«аттармынаң чарызарҕа алдым.»
Челбäгännї Кан Мергän сапkан,
Челбäгänмїнä тудӱскан,
Челбäгännї ödӱргän.
Öрökön kара kула пäігä мӱнгän,
тескän öрökön.
Чарӓн Чапkан тутkан анда,
öрökönмїнä тудӱскан,
öрökönнӱ ödӱргän.
«Чä. Кан Мергän нанҷы, параң!»
Каннаң kызыл чегрän аткa мӱнгän,
ak kула kулун kад'ok парҕан,

Чарӓн Чапkан чуртӱна четkän,
пу kысты Чарӓн Чапканҕа алып чергän,
тоі полҕан алардың;
Кан Мергän ӱс кӱн араҕа іскän,
ӱс кӱн ерткändä нанҕан.
Чарӓн Чапkан ӱдäскän.
чуртуна четїп пеҷäзїнä тоҕаскан,
чурттап чадыр Кан Мергän.
. . . . . .

VIII. Аі Толызы.

Ak талаідың kазында
Ak Кан апчak чурттап чадыр,
алҕан аның kатты
Алтын Сабak абakаі пол-тыр,
азрӓн аның палазы
алты частыг ӧlak пол-тыр,
анаң паскa тӧl чok пол-тыр.
Чазы толтра маллыг полды,
ебї толтра естїг полды.
Ak Кан апчak позы
алтон частаң аскан полды,
Алтын Сабak енäjї
четтон часkа четkän полды.
Пу алты частыг ӧlakkа
kат ал перäргä
Алтып Сабak тыktан-чадыр.
Мынаң ары алты таг азра
алты чулат кезрä,
ak пор аттыг Аідыр Кан апчak
чурттап чадыр анда.
Аідыр Канның kызы

Ала Кӧ абакаі пол-тыр.
Алтын Сабак абакаі
алты чаізаң алыб-алды,
Алтын Сабак ам пар-сыкты.
Ак Кан апчак чуртӱнда
ӓл кӱндӓгілӓр чӧкташ-шӓлар:
«Алтын Сабак келчӓ», тедіläр,
«Ала Кӧ кыс аӈылчӓ», тедіläр.
Алтын Сабак абакаі кӓлді,
Ала Кӧ кысты аӈылды;
ебі тік-чадырлар,
тоі етчӓläр.
Тоі ертіб-ысты,
пу кара ізіндӓ када конарӈа
када чадыб-ысты орунӈа.
Пу ӧлак чыластан-чӓр,
паг келді каттын-зары,
чӧрӈан аш-шӓр.
«Сен менің ерім емӓссің!»
катты чӧктап чадыр,
«менің ерім паска чердӓ,
«канаттыг кус ӱс пузрап чедӓр черда,
«карсактыг аң ӱс тӱllӓп чедӓр чердӓ,
«алцаң ерім анда чадыр.
«Кара пор аттыг
«Каттанцула полцаң» тедір.
«Сӓ мен парбассым,
«сен ерім емӓссің.»
Азакмаң тепті ӧлакты,
орун кырінда турӈан ӧлак
езік кырінда пар-тӱстӱ.
Паз'ок туруп кӓлді ӧлак
паз'ок каттын-зары пар-чадыр,
паз'ок чӧрӈанын аш-шадыр,

паз'ок тепті ікінцізін,
езік-ок кырінда пар-тӱстӱ.
Паз'ок тур-кӓl-тір,
паз'ок каттын-зары пар-чадыр,
паз'ок чӧрӈанын аш-шадыр,
ӱзӱнцізін паз'ок тепті,
езік ок кырінда пар-тӱстӱ.
Ӧлак сыӈа салды ебінӓң,
абазын-зары оілап сыкты,
абазына чӧктап чадыр:
«Кат мӓ аӈыл-пербін-дірзің,
«кара аіна аӈыл-пер-дірзің,
«сен менің абам полбассың,
«мен сенің палам полбассым,
«сенің чуртӱнӱ тутпассым,
«сенің малыцны мен чібӓссім,
«сен сӧӈнаң суг іспӓссім!
«пазым парӈан чергӓ
«азаӈым ам парзын!
«азаӈым парӈан чергӓ
«пазым ам парзын!»
Абазы чӧктады палазына:
«Палам, ноӈа тешшӓзің меннӓң,
«сыннап пararӈа саӈынзаң
«чӓӈа мӱнцӓң кар'адыма мӱн!
«алтын тагдың істіндӓ
«ал-кel-берін сӓ!»
Ak Кан апчак аі кар'атка пардыı,
ал-кel-бер-тір адын,
кӱмӱш-шӱгӓннї сук-тӱр
кӱмӱс езӓрнї сал-тыр,
«Че, палам, атка мӱн!» тедір,
«парар чергӓ пар!» тедір,
«сенї мен тутпассым.»

Чібäк тінің ал-бердї,
атка мұндұрұб-ысты.
Күн сыңар чергä талаза
адының аксын аіландра тартты,
көдұр келіп камцы сапты.
Аі кар'ат чұгұр сыңып
учук-парї тезä
канат салї чок полды,
чұгұрұп парї тезä
туіңак нышлаңы чок полды.
таң чер ұстұнä парчä,
таң чер алтына парчä,
пілбін-чат каіда каіда парчä,
көп парңанда, ас парңанда
одыр сыдап полбін,
сала аңдарылбін-чар.
Көрұб-одырза ölак
четті аңмар турчä,
тозы самактыг пол-тыр,
кырык пулуңнұг
кара тура турчä,
кырык көзнөктұг
кара тура турчä,
самактыг-ok пол-тыр.
Паза парар черін пілінмін,
ат палңацаң ала сарчында
аттаң тұстұ ам ölак,
адын сарчынңа палңады,
ол тура-зары пас-парды.
Самаңын äда тартты,
езігін ам асты ölак,
кіріп парды ам турä,
көрұп турза пір-дä кізі чоңыл,
караскы полды турада.

Паза пір езік тур-чä,
самактыг-ok пол-тыр,
öда тартты самакты,
кірїб-ok парды езіккä,
кір-тїрзä кізі чоңыл-ok.
Анд'ары пір езік тур-ok-чадыр,
ол езіктї асты-ok,
пір öрökön кізі одыр-чар.
«Каідары келдің, палам?» тедїр.
««Ak Канның палазымын»», тедїр.
«Ölöp чергä келдің, палам,
«кара макачы кара саңыстыг
«кара тор'атты Каттанцуланың
«чуртў полор пу.
«Каттанцула аңнап парңан,
«менї мында пектäп салңан,
«самакты öдып кірдің.
«Каттанцула ам келзä
«сенї öдұрäр, палам!» тедїр,
«сакпін-ok чедäр Каттанцула.»
Öрökön ылңаб-одырды,
ölakka ачынып ылңаб-одырды.
Ölакты käб-алды пу öрökön,
сілігїб-ысты пу ölакты,
алтын саптыг камцы едїп,
сундукка сук-салды.
Каттанцуладаң чазырып
адын-зары тўкўрўб-ысты,
ölöң полып чаілып парды.
Ноно чергä аттың азаңы
нышлап одырңанын естїлді,
чön маскаңылап тазылаб-одыр.
Каттанцула käлі.
Кыскырыб-одыр Каттанцула:

«Ak Канның палазын kаідар еткäзің?
«Чіктіг сырбаң!» тедір.
««Чok, палам»», тедір өрөкөн,
««келәрін келгән парып ыскан,
««алып кізінің палазы
««алып ok полпаспа?
««мында ноға тудулаң?»»
«Чok, сен чіктіг сырбаң!
«сен чазыр-тырзың аны!» тедір.
Адын пос-тасты,
кір кäлді, кылызын сүрду,
колға туттў өрөкөннў,
сабарға туттў өрөкөннў.
«Чөkта! сынын чөkта, өрөкөн!
«чөktабазаң моідыңны
«мынд'ok кезä сабарым!»
««Чok, палам!»» өрөкөн тäрі,
««мында полза чөktап перäр-чікім!»»
«Чөktаңаң ползаң чөkта!
«чөktабазаң сағам'ok
«моідыңны мен кеш-шäңмін.»
Теп тулінаң kаб-алды,
ўкўс ät келіп кылысты моідына
пір ілігңä-lä четтірбін токтатты.
Өрөкөн kыскырыб-ысты:
«Четтон kара макачы кізілärім,
«пўн келзäр керäксäр,
«пўннäң ерт-парзäр
«käрäk чоксäр.»
Четтон kара макачы
кеп кенäттін кірä алдылар,
Каттаңуланы kаб-алдылар,
моідын төгäгä артыш салдылар,
моідын кеш-шäläр.

«Іңäң, тынымны салі-бäр!
«паза андыг полбассым!»
««Салзам салар-чыkым,
««пір тіläk тіläзäм
««пергäідіңмä, палам?»»
«Чok, пербäссім!» тедір,
теп чөktäңа Каттаңула,
«Сыннап пербäзäң, палам,
«арыг тынына чедärім;
«моідын кезіңär!» тедір,
«четтон kара макачы
«сäдатпаңар, kара макачылар!
«аңа макачы паланы нämä етчім,
«анаң артык Ak Канның палазын
«палам едärім!» тедір.
«Сўттäң ak сағыстыг
«Ak Канның палазы», тедір,
«kара сағыстыг Каттаңула
«mä керäк чok!» тедір.
««Арыг тынымны салі-бäр, іңäң!»»
«Салзам салар-чыkым,
«пір тіläktі перärзіңмä?»
««Аларзың, іңäң!»» тедір.
Каттаңуланы салыб-ысты,
Каттаңула тур-келді.
Сундуктағы алтын саптыг
kамңыны алыб-алды,
тастаб-ысты kамңыны,
ölak тур-келді.
«Каттаңула карындазым!»
теп чä Каттаңула:
«Ікölöң карындас полған,
«че, туңмам!» тедір,
«мен аңнап пар-келім!

«мен кусташ пар келім!
«пу аңмарлар-зары паспассың;
«сыннап ерінзәң, туңмам,
«ўстўнзәркі турған аңмарды
«ас-көрөрзўң, туңмам!»
Каттанцула атка мўндў,
камцызы таршлі тўскән.
Тегіргә сыккан тезік чоғыл,
чергә кіргән сырас чоғыл,
ölak чўр-чатты, ерін-чадыр,
ўстўнзәркі аңмарға пас-парды,
самағын öда тартты,
езігін азып көрдў.
ak мал, арға чон тол-пар-тыр,
тўгў піліспәс мал полды мында,
тілі піліспәс чон полды мында.
Сыкты, паза пір аңмар пас-парды,
самағын öд'ok тартты.
Пір кыс одыр-чā анда,
езән пердї ölak пу кыска,
ол кыс езән пербәдї.
Олак чöктады: «Езән пербәзәң
«анда-дā одыр чат!»
езігін чāб-ысты.
Ўзўнцізї аңмарына пас-парды,
самағын öд-ok тартты,
езігің асты ölak,
пір кыс полды анда,
езән пердї ölak кыска,
ол кыс езән пербәд'ok.
«Сыннап езән пербәзәң
«мында-дā одыр-чат!» тедїр,
езігін чāб-ok-салды.
Төртўнцізї аңмар-зары

пазыб-ok пар-тыр,
самағын öд'ok тартты,
езігін асты ам ölak,
абакаі кыс мында одыр-чадыр.
Ергāк частаң ала ер ўс кāлі,
мындыг кыс көрбöн полды.
Езән тедїр кыска,
ол кыс езән ok тедїр.
«Корукпін пу самакты
«ноға öттың?» тедїр.
Ölak тапсапады,
че ол кыс ам чöктап чадыр.
«Пастығы аңмар езігін асканда
«но нәмә көргөзўң, палам?»
сур-чā кыс пу ölактаң
«Ak мал көп көргöм», тедїр,
«арға чон көп көргöм», тедїр.
««Ікінці езіктї асканда
««но немә көрдўң анда?»» тедїр
«Пір кыс одыр-чаткан анда,
«езіктї азып езән тāм,
«езән пербāн мā ол кыс.»
««Ўзўнцї езіктї асканда
««но немә көрдўң анда?»» тедїр.
«Пір кыс ok одыр-чаткан анда,
«езән ok пердїм езік азып,
«езән пербāн мā ол кыс.»
««Е, палам! чök чöктім сā»», тедїр,
««пастағы аңмарда одырған кыс
««сағыска одуғўп одыр-чā,
««алцаң ерї Кўкāттаі полған,
««кара пор'аттыг Каттанцула
««Кўкāттāімāң урузўп сыккан,
««Каттанцула Кўкāттāімāң

««кырк чыл тудӱсканнар.
««Кӧк пор'аттыг Кӱкäттäінї
««ӧдӱрӱп полбāн Каттанцула.
««Анаң ары аны алып
««пір аңмарда пектäп салҕан.
««Ӱзӱнці аңмардаҕы кыс
««саҕыска 'к одук-чā.
««Андаҕы кыстың алцаң ерї
««аҕ-оі аттыг Алтын Аіра,
««аҕ-оі аттыг Алтын Аірамаң
««алтон чыл тудузӱп Каттанцула,
««ӧдӱр полбāн Каттанцула,
««ӧдӱр полбāнда аны алҕан
««пір аңмарҕа пектāн.»»
Ōлак пу чōкты ескäндä
пу аңмардаң сык-парī
чāп салды пу езіктї.
Паза пір аңмар-зары пазып-пар-тыр,
самаҕын ōда тартты,
алып чаксы одыр-чадыр,
азаҕында тоҕузан кадыл
темір кізäн сук-сал-тыр,
колында алтон кадыл
чес кізäн сук-сал-тыр.
«Езäн ōлак!» алып тедїр,
«менї сыҕар, ōлак!» тедїр
««Мен ӧlзӧм сыкпассāр,
««тіріг чӱрзäм сыҕарарым,
««адың сенїң кем полцаң?»»
Алып чаксы чōктап чар:
«Кӧк пор'аттыг Кӱкäттäібїн.»
Чāп салды езіктї ам ōлак
Алтынцы аңмарҕа пас-пар-тыр,
алтынцы аңмарды асты,

кӧр-турза алып чаксы одыр-чā,
ылҕаб-одыр алып чаксы,
азаҕына тоҕузан кадыл
темір кізäн сук-тӱр,
колына алтон кадыл
чес кізäн сук-тӱр.
Пу ōлак чōктап чā:
«Каізы тāн алып полцаңзың,
«кудаі палҕанма сенї?
«алып палҕанма сенї?»
Алып чаксы чōктады:
«Кудаі палҕабāн менї», тедїр,
«кара пор'аттыг Каттанцула
«ӧдӱр полбāнда палҕāн менї.
«Сыкар менї, ōлак!» теп чā.
Ōлак кӧрӧргӧ сыдабїн-чар:
«Ӧlӱп парзам мынд'ок ӧlӧрзōр!
«тіріґ ползам сыҕарарбын.»
Сыкты, езігїн чāп салды.
Кара тура-зары пас-сыкты,
кара турā кір-парды.
Ӧрӧкӧн чōктап чадыр:
«Ол аңмарлардың самаҕын
«ноҕа ōттың, палам?» тедїр,
«Каттанцула кеlзä ӧдӱрäр сенї,
«паза алдыңа тур-полбассым.»
Ōлак ам корук-чā.
Каіда каіда чердäң
туіҕак нышлаҕы естїl-чā,
чōн маскызакчылап тазалаб-одыр.
Ōлакты кāб-алды ӧрӧкӧн,
ōлакты сіlігїб-ысты ӧрӧкӧн,
інгä едїп пыладына
казап салды ӧрӧкӧн.

Таскарқы турған аі кар'атты
тӱкӱрӱб-ысты өрөкөн,
қара тезәк ет-салды.
Каттанҷула қыскырыб-одыр:
«Менің пектәп салған аңмарларымны
«ноға талан Ак Канның ӧлғы?»
Кәлді аттаң тӱстӱ Каттанҷула,
адын пос-тасті, кір келді.
«Ӧлакты, Ак Канның палазын
«қаіда еткәзің, іҷән?» тедір.
Іҷәзі чӧктап чадыр:
«Аі Канның палазы парыб-ыскан,
«қаідәр қаідәр парған,
«көрбӧн калған, пілбін-чарым.
«Па кіргән ӧлак сыкканда
«сӧнҷа ок сыктым мен, палам,
«көр турзам таппам», тедір,
«аі кар'аттың туіған
«сағыны пітрәп калғанын көргөм.»
Кара пор'аттыг Каттанҷула:
«Чіктіг сырбаң сың!» тедір,
теп чә, қылызын сӱрӱб-алды,
сабарға көлӱр сыкты қылызын,
өрөкөннӱ тулінаң кәб-алды.
Өрөкөн қыскырыб-ысты:
«Четтон қара макачы кізіләрім,
«пӱн келзәр керәксәр!
«пӱннәң ерт-парзәр
«керәк чоксәр! қыскырды.
Четтон қара макачы кізі
кеп кенәттін кір келділәр,
четтон қара макачы
Каттанҷуланы кәб-алдылар,
моідын тӧгә салдылар,

қылысмаң кес-турдӱлар.
Кара пор'аттыг Каттанҷула;
«Іҷәң!» теп қыскыр-чә,
«тыным салі-бер!» тедір.
««Чок, салбассым!»» теп чә,
««ӧлгӧн озымаң ӧлӧрзӱң,
««кезіңәр! токтатпаңар!»»
теп қыскыр-чә өрөкөн.
«Арыг тыным салі-бер, іҷәң!
«чаттра азрірым сені!»
««Пір тіләк тіләзәм перәрзіңмә?»»
«Перәрім» теп чә Каттанҷула.
Салыб-ыстылар Каттанҷуланы.
Каттанҷула тур-келді.
Өрөкөн інгәзін сӱрӱб-алды,
тастаб-ысты інгәні,
ӧлак ам тур-келді.
«Езән!» теп тоғаш-шәлар.
Каттанҷула пу ӧлакты
қарындазым теп чадыр,
пу ӧлак Каттанҷуланы
аҷам теп чадыр.
Аңмардағы малын сығарды,
аңмардағы чонын сығарды,
егбә толдра ес полды,
чазә толдра мал полды,
қызыр пәідәң қырк пәі сокты,
тоі сал-чадыр.
Ак Канның олғының адын
ададарға чон чығып чадыр,
чон чығылды, көп чығылды.
Каттанҷула чӧктап чадыр:
«Чаксы ат адан кізә
«чаксы ат мӱндрә перім!

«чаксы кеп кезрä перім!
«чебäl ат адāн кізінї
«моідын тōгā салып
«кылысмаң кезä сабарым!»
Пір-дä чон ынабїн-чā.
«Чаксы ат адāн кізігä
«чаксы ат мўндўрңāң пол-тыр,
«чаксы кеп кезїрңāң пол-тыр,
«чебäl ат адāн кізінї
«моідын тōгā салып
«кылысмаң кешшāң пол-тыр;
«ат адабаспыс» тедїр.
Ўзärä сыбырыш-шāлар.
Каттаңула ам позы адап чадыр:
«Ak Канның палазы
«ai kap'аттыг Ai Толызы пол!»
Чон ам тозы тарады.
Каттаңула аңнап пararға
терāн-чадыр ебїнāң сығып.
Ai Толызы сурап чадыр,
kада пararға сурап чадыр.
«Е, туңмам, парма!» тедїр,
«кіңігзің, туңмам!» тедїр.
«Мен аңнап парбїн-чām,
«чāға пар-чām ам, туңмам!»
Ai Толызы чōктап чадыр:
«Чāға парзаң kада парім!
«Каідаркы чергä парізің?»
««Мынаң ары кўн сығар чердä
««ікі тоғус тегір чер ўттрä полар,
««сарыг талаі анда полар,
««аркы саркы көрўнмїн-чадыр,
««канныг чā анда полар,
««чыс чāлап турар анда,

««ўс каттап чўргämїн,
««чāлазып чўргām анда»» тедїр,
««Тарбатты Кан чурттап чадыр,
««Тарбатты Канның кызы
««Тарбатты Тана абакаі пол-тыр,
««алңаң кызым ол полар.
««Чаксылап парған алыпка
««кызын ол пербїн-чадыр,
««чебāllän парған алып
««кызын ал полбїн-чадыр.
««Тарбатты Кан улуг алып,
««пу чаткан чер каіраканның
««көгўр турған тегір алтында
««аны корукпїн чаткан немä чоғыл.
««Ўстўндä турған кудаі корук-чадыр,
««алтында турған аіна корук-чадыр.»
Таңда пararға тестїläр.
Ол каразын конāрға етчāläр.
Ai Толызын позының чатчаң
орунўна чаттыр-чā Каттаңула,
позы чергä чат-чадыр.
Ai Толызы чадып, чадып
узуп полбїн-чадыр,
ортынға четтрä чат-чадыр.
Көзнöктö немä тырбактады,
көзнöктў асты Ai Толызы,
абакаі чаксы кір-käl-тїр.
Ai Толызын чаба куңактанды,
Ai Толызын аксынаң оксанды.
Ai Толызы абакаіды көрзö
алдындағы позының чуртўндағы
іңäзї ағылған абакаjы,
азакмаң теп чўргän Ала Кō,
позының абакаі катты пол-тыр.

Кāб-алды аны Аі Толызы,
азаңын тізāзінāң кес-тастады,
колын сыңанактаң кес-тастады,
көзнөктөң сыңара тастаб-ысты.
Орунңа чадын узудў ам.
Аттыр таң атканда,
арыг кўн сыкканда
турўп келдї Аі Толызы.
Колын пудўн сырајын
чунўб-ысты Аі Толызы.
Каттанцула турўб-ок келдї.
Алтын остолңа ас тамак салдылар,
алтын остолңа одырып
ас тамак чїп одырлар.
Каттанцула чōктап чадыр.
«Е, Аі Толызы туңмам», тедїр,
«пӯн карада ноңа узубадың?»
««Узāм, тедїр, пӯн кара.»»
«Чок, узубāзың пӯн кара,
«карада но немā көргөзӯң?
«чазырбїн чōктап пер, туңмам!»
Аі Толызы чōктап-пер-тїр:
«Чōктазам чōктаб-ок перім!
«тарынма, аңаң!» тедїр.
«Кара узўп чатканда,
«ортын тустарында
«көзнөктө тырбактап чатканда
«мен азї пергäм!» тедїр,
«кыс кізі кір-кел-тїр,
«чаба куңактаңан менї,
«оксаңан менї пу кыс.
«Сырајын көрзöм пу кыстың
«алтындаңы менің чуртўмда
«азакмаң текпілāп чўргāн каттым

«Ала Кō абакаі пол-тыр.
«Ікі азаңын тізāзінāң кезїп
«тастаб-ыстым көзнöктöң,
«ікі колын сыңанаңынаң кезїп
«тастаб-ыстым көзнöктöң.»
Каттанцула каткырыб-ысты:
«Менмāң пірік чўргāн кат полңан,
«мā палңалыб-ыскан ол кат,
«сўр-полбїн-чат-чāм,
«анаң ары сенї чаттырңам,
«сен алында текпілāткāн кізі
«öдўрäр теп саңынңан.»
Тыктан-чāлар чāңа парарңа,
кадыл куjаңын каттї
кес-чўрдўläр ікі алып,
темір куjаңын тергä палңап чўрўläр,
чўгўр чўрўп чўтāн сук-чўрўläр,
ебір чўрўп езäр сал-чўрўläр.
Ўс коскун суктўлар,
ўс колдаң тарттылар,
төртўнцўзї колдаңын
төстўккö тарт-салдылар,
аттарына алтандылар,
аттарының аксын аіландра тарттылар,
кўн сыңар чäрдä талаза
парып соктылар ам.
Ак малды аралї пастыр сыктылар,
арңа чонны аралї пастыр сыктылар.
Ак малдың тассына сыкканда,
арңа чонның тассына сыкканда
көдўр келїп камцы сапты,
ікі атка теңä саптылар,
ікі ат тебїніп чўргäндä,
ат тебїн тезä чўгўргäндä

kара палҕас kара пулут
тегір көгӱн туглады,
ат тынызы ала тубан
чер kаразын туҕлады.
Аранҷула аі kар'аттаң
kара пор'ат сыкпас полды,
аранҷула kара пор'аттаң
аі kар'ат сыкпас полды.
Орта чолҕа чедістіläр,
карап көрӱп турзалар
алтын таг чур-чадыр,
ак пулутча казыр-тур-чадыр.
Камҷыларын көдӱрӱп
паз'ok келіп саптылар,
ікі ат тебініп чӱгӱрдӱ,
ікі кулак көлі тӱстӱ,
ала каракатаң час серлі тӱстӱ,
ӱҕан карак көргönҷä,
ескän кулак сергänҷä
ак таскылҕа чедä тӱстӱläр.
Сыҕара чӱгӱртӱп пардылар
ак таскылдың кырына,
сыҕып карап көр-чäläр,
көр-тӱрзäläр чазы чадыр,
чазының ортазында
чыда пазы чыс пол-чадыр,
калык чон каінап чадыр,
сарыг таіладың кырінда.
Каттанҷула чөктап чадыр:
«Аі Толызы, туңмам!» тедір,
«пу чäны тозы кырҕам,
«тозы кырҕан сönда
«ӱс төі сар'аттыг ӱс алып
«меннäң тезіп чӱгӱр-чä,

«сарыг талаіды кезрä
«сегіртіп парҷаҷнар алыптар,
«мен аны сӱр-парҷам,
«кезрä сегіртіп полбаҷам.»
Ак таскылды ендрä
чӱгӱртӱп ам сыктылар,
канныг чäҕа чедіп келдіläр,
чäҕа кірä чӱгӱртӱläр,
ары аіланарда
алтон алыпты кезä саптылар,
пäрі аіланарда
пäзон алыпты кезä саптылар
Аі кар'ат чӱгӱр-чадыр,
окмаң аны атса
тертіп полбін-чадырлар,
кылысмаң аны сапса
маңнанмін-чадырлар.
Тоҕус кӱнгä четтрä
канныг чäны тозы кырды,
ӱс төі сар'аттыг ӱс алып
чӱгӱртӱп сыкты тезіп.
Каттанҷула кара пор'атка камҷы сапты,
ӱс алыпты сӱрӱп сыкты.
Сарыг талаіды кезрä
сегіртіп пардылар алыптар,
Аі Толызы аі кар'атты
аіландра тартып көр-тур-чадыр,
кыр калҕан канныг чäзын сары
пір чön кізі ölгön сөктördӱ
ары алып тастап чадыр,
пері алып тастап чадыр,
пу чердä ölгön алып каны
кызыл суг полып ак-чадыр,
пу чердä ölгön алып сөгӱ

kара таг полып тур-чадыр.
«Сӧгӱ тастāн чōн алып
«ölгӧн кізінї тіргізäргä
«чӱр-чатkан полар!» тедїр.
Адын аіландра тартты,
ол кізі-зäрї чӱгӱртӱп
ады пар-чā ok кӧзӱмäң,
чедä тӱстӱ Аі Толызы,
kанныг kылызын kолҕа туттӱ,
пеlїн таршлады, кезä сапты,
адын аіландра тарт-полбїн,
пір кӱн чӱрäр чергä
ады четтрä чӱгӱргäндä
адын аіландра тартты.
Пїјäгі kылысмаң сапkан кізінї
кӧрӧргӧ ам чӱгӱр-кеlдї.
Кӧр турза сапkан кізізїн,
kара пор'аттыг Каттанцуланы
kылысмаң ӧдӱргäн пол-тыр.
Ачын-чадыр Аі Толызы,
ылҕап чадыр, сыkтап чадыр,
ем сал-чадыр аkсына,
тіргізїп полбїн-чадыр.
«Каідары мен парцаңмын?» тедїр,
ылҕап, ылҕап аттаң тӱстӱ,
kылысты kāб-алды kолына,
аі kар'аттың моідын
kылысмаң кезä сапты,
ады кеl-тӱстӱ, öl-парды.
Аі Толызы тоңмараҕын
kарбанынаң алыб-алды,
тамаҕына сазарҕа етчā
Раkkа чердä kускун тапсап чадыр,
ноно чердä kаралып учуҕӱб-одыр.

Ікі kускун пуруннап кеlї,
ікі пала kускун сōнца кеlї.
«Мында чā полҕан чер пол-тыр,
«kанадыбыс мајыk парды,
«мынаң тӱзӱп kан ізäргä.»
Теп чōkтады ікі пала.
Іцäзї чōkтады аларҕа:
«Чоk, тӱспä мында, палам!
«мајыkса-дā тӱспäцäң,
«ертäргä керäк, палам!» тедїр,
«чебäl kаннар чāласkан чер полцаң.»
Палазы чōkтады іцäзїнä:
«Чоk, іцäм, мынаң ертчäм чоҕул,
«kанадыбыс мајыk парды,
«учуk-парып полбїн-чāбыс.»
««Канадыңар мајыk парза
««тӱзäргä тӱзäңäр!
««ӱр полбазāр, палам, чердä!»»
Аі Толызы kускун кӧрӱп
аі kар'атkа кір-парды,
анда kарап чат-чатkанда
тӱс-кеlдї ікі kускун пала
kан kаkылап чадыр ікі kускун.
Пір пала чōkтап чадыр:
«Аі kар'аттың чāн чїр керäк!»
Ікölöң чорҕалаб-одыр,
кеlїп чāн kаkылады,
чāн kаkылāн ікі kускундӱ
Аі Толызы тур-кеlїп kāб-алды,
ікізїн-дā kāб-алды.
Öркӱ учуk-чӱргäн ікі kускун
аны кӧрӱп тӱс-кеlдї.
«Ікі паламны салї-бер,
«Аі Толызы!» тешшāläр.

Аі Толызы чӧктады аларға:
«Кара пор'аттыг Каттанҷуланы
«тіргіс перзӓр салар-чыктын.»
Ылғады, сыктады ікі кускун:
«Піс чебӓл кус кускун полып
«тіргізӓргӓ нӓкӓ пілбін-чӓбіс.»
««Пілбӓзӓр ікі палаңны
««моідын ӱзӓ тартарым»» тедір;
««пір чердӓ кізі тіргізӓр ем полза
««аны ал-келзӓң перӓрім!»» тедір.
«Парза парыб-ок-келӓл ікӧлӧң,
«пір кӱнгӓ молҷак пер піскӓ!»
««Чок, пербӓссім пір кӱнгӓ.»»
«Чарым кӱн-дӓ пер!» тілӓн-чӓлӓр.
««Чок, чарым кӱндӓ пербӓссім!
««Кӱн сығызынаң ала кӱн ӧрлӓнҷӓ
««ағылар ползӓр парыңӓр!»»
Ікі кускун учук-парды.
Ноно чердӓ канат табызы естіл-чӓ,
көрӱп турза Аі Толызы
перкі-зӓрї кӓлілӓр кустар,
ноно чердӓ каракка көрӱндӱлӓр,
учуғӱп келгӓн ікі кускуннӱ
ат пазынча ала кускун текпілӓдї
кускуннӱң тӱгӱ пурлаб-одыр;
кӱрҷӓкчӓ оғын сустӱб-алды,
сӓзын алды Аі Толызы,
сӓзын тартып келїп позытты,
коста табызы кӧлї тӱстӱ,
кіріс табызы картылї тӱстӱ,
сӓ табызы сартылї тӱстӱ.
Ол октың табызын еспӓн
пу чер ӱстӱндӓ немӓ калбады,
ӱстӱндӓгї турған кудаі ескӓн,

алтындағы турған аіна ескӓн.
Ӧрӧ көр-турза Аі Толызы
ат пазынҷа ала кускуннӱң
көгӱс кӧчӱгї ікі паска кел-тӱстӱ.
Ікі кускун пӓ'к тӱстӱ.
Пір кускуннуң колында
алтын ыстоп пол-тыр,
алтын ыстоп толдра ем
ағыл-тыр ам кускун.
Пір кускуннӱң палазын
Аі Толызы кӓб-алып
пазын ӱзӓ тартыб-ыстыг.
Ылғап сыктап кускун:
«Ноға ӱзӓ тартыб-ыстың?»
««Clердің ағылған нӓмӓ
««ем полҷаңма мен пілбін,
««немӓ чебӓл полҷаңма мен пілбін,
««пілім теп ӱзӓ тарттым,
««палаңны тіргіс-көр пурун,
««тірілзӓ Каттанҷулӓ урарбыс.»»
Палазына кіҷіг урдӱлар,
палазы тірілїп парды.
Каттанҷула урдӱлар,
Каттанҷула тірil-пар-тыр.
Аі кар'атка ам урдӱлар,
аі кар'ат тірil-пар-тыр.
Позыткан ікі кускун палазын,
төрт кускун учук-пардылар.
Аі Толызы аі кар'атка мӱндӱ,
Каттанҷула кара пор'атка мӱндӱ,
чурттарын талаза
аттарын аіландра тарттылар,
көдӱрӱп келіп камҷы сапты.
Аі Толызы чӧктап чадыр:

«Пу туста чӯрбӑн чорыкта
«кара пор'атты камцылап
«адыңа ачынма, Каттанцула!»
Кара пор'ат каідідӑ чӯгӯрзӑ
аі кар'ат чортып-ла пар-чӑ.
Орто чолҕа четтӗлӑр,
Аі Толызы чӯгӯртӑргӑ
аі кар'аттың кӯзӯ чыдады.
Каттанцуланы тастап пararҕа
полбӗн-чадыр Аі Толызы.
Ікі тоҕус тегір черӗ ӳттӯлӑр,
ат ашшаң сынҕа сыҕып
чуртӯн карап чадырлар.
Кузурук сӧзӯрӯп пӧрӯ кірбӗн-дӗр,
кылыс сӧзӯрӯп алып кірбӗн-дӗр,
чабаҕа пазы чарылбӗн-дӗр,
кулун азаҕы сынмӗн-дӗр,
малы чоны езӑн чадыр.
Ак малын тексілӗ пастыр-келдӗлӑр,
арҕа чонын аралӗ пастыр-келдӗлӑр.
Ат палҕацаң ала сарчынҕа
аттарын палҕадылар,
езік азып егбӑ кір-келдӗлӑр.
Ебдӑ турҕан ӧрӧкӧн
Каттанцуланың енӑзӗ,
алтын столҕа ас тамакты
сал-чӯрдӯ ӧрӧкӧн.
Пу ікӧлӧң одырып
тамак чіп чадырлар,
араҕа ізӗп чадырлар,
ікі алып езіргӑндӑ
Каттанцула чӧктап чадыр:
«Кудалап пар-кел, туңмам!
«менің ӳзӯн Тарбытты Канҕа пар!

«пір тілӑк мен тілӑзӑм
«перӑзӗңмӑ, Аі Толызы?
«кудалап аҕыл
«Тарбатты Канның кызын,
«Тарбатты Тананы аҕыл!» тедӗр,
«кудалазаң перзӑ аҕыларзың,
«кудалазаң пербӑзӑ нан-келӑрзӗң.
«Тарбатты Канмаң чебӑl чӧктаба!»
Аі Толызы чӧктап чадыр:
«Чаксылап перзӑ чаксыманг аларым,
«чаксылап пербӑзӑ чебӑlмӑң аларым.»
Сыҕа салды ебӗнӑң,
аі кар'атка мӯнӯб-алды,
кӧдӯрӯп келӗп камцы сапты.
Камцы табызын еспӑн
пу чердің ӳстӯндӑ немӑ калбады.
Аткан октаң табрак
аі кар'ады чӯгӯрдӯ,
ноно чергӑ парӗ, позы-дӑ пілбӗн-чӑ
улуг таскылдаң тӯскӧндӧ
ак чазының ортазында
тӧрт пулуннуг тура тур-чӑ.
Аі Толызы тураны кӧрӯп
адын сіліг'іб-ысты,
одың ет-салды адыны,
позы кір-пардыр турӑ.
Пір-дӑ кізі чоҕул анда,
сіліг'ің'іб-ысты Аі Толызы,
сыбырка полып чадыб-ысты,
чат-чагты, ес-чатса
каіда-каіда ку тапсаб-одыр,
чаҕын ку естӗl-чадыр,
кӧзнӧктӧң кір-келдӗ,
ікі ку кір-келдӗ,

ку кептәрін сустүб-ысты,
ікі кыс одырыб-ысты.
Тәк чердәң алтын столға
ас тамак чазал-чадыр,
пәс алтынаң ас сык-келді,
ас кебін сус-тастады,
әккә чедәр четпәс
сүрмөстүг кыс кізі пол-тыр.
«Clep кыстар», пу кыс тедір,
«но немә піl-чәзәр?» тедір.
Ол ікі кыс чөктап чадыр:
«Піс немә оңнабадыбыс.»
««Cläp оңнабазәр мен піl-чәрім,
««алып позыңмаң сыбыркә кубулүп
««но чердә чат-чазыңма,
««Аі Тозызы, чаксы алып?»»
Ол кыс едә тәндә
Аі Толызы тур-келді,
алтын столға одырды,
улармаң када одырды.
Ас тамак ам чіділәр,
әккә чедәр четпәс сүрмөктүг кыс
чөктап чадыр алыпка:
«Чаксы төрөн Аі Толызы,
«пу чергә но келгәзін?» тедір.
««Чок! едәлә чүрүм»» тедір,
««пацка керәгім чоғул!»» тедір.
«Мен піl-чәмін но келгәнін,
«Тарбатты Канның кызын
«Тарбатты Танаы ал параргға
«келгәзің сен, Аі Толызы,
«каідї уңдаімаң аларзың?»
««Каідї алар уңдажын,
««мен чер пілбәдім»», тедір.

Аі Толызы теп чөктанда
«Сен пілбәзәң мен піl-чәмін,
«піс Тарбатты Танаманаң
«када оінап чүр-чадырбыс.
«Піс ам парарбыс оінірға,
«кырык кыс оінірбыс,
«кырык ол оінірбыс,
«ак чазыда оінірбыс.
«Сен мынаң паразын,
«таг үстүмәң паразын,
«пістің оінаткан чербіскә
«чүгүртүп келіп ат үстүнәң
«Тарбатты Тананы кабарзың,
«оғурлап ал паразың.»
Ікі кыс тур-келді,
ку кептәрін кестї,
кознөктөң сығара
ікі ку полып учук-чадыр.
Әккә чедәр четпәс сүрмөстүг кыс
ас кебін кезіб-алды,
пәс алтын сар'ок кір-парды.
Аі Толызы чағыскан калды,
ірї полған туста
аі кар'адына мүнүп сыкты.
Таг сары чүгүрт-сыкты,
таг үстүңцә пар-чадыр,
көрүп турза кырык кыс
кырык өл оінап чадыр.
Чәl чілап көләп-чадыр,
Тарбатты Танаманаң чарығы
күн чүләп чар-чадыр,
адына камцы сапты,
аі кар'ат чүгүр-чадыр
Тарбатты Танә четті,

ат ӱстӱ̆нӓӊ kāб-алды,
kамӊы сāп чӱгӱртӱ̆п
парыб-ысты Аі Толызы,
пір-дā̆ кізі кӧрбӧдӱ̆,
пір-дā̆ кізі еспӓдї
Аі Толызы kāп парӻанын.
Кырык kыс, kырык ōл
Тарбатты Кан сары чӱгӱрдӱ̆,
Тарбатты Канӻа чедїп
чōктап чāлар kырk kыс:
«Тарбатты Тана чіт-парӻан,
«тегірдӓӊ тӱзӱ̆п kарчыӻа kус
«Тарбатты Тананы kāп парӻанын
«піс кӧрбӧдӱ̆бїс», тестїläр,
«чер алтынаӊ сыӻып kара аіна
«Тарбатты Тананы аппарӻанын
«піс кӧрбӧдӱ̆бїс» тестїläр.»
««Паска кізінїӊ kылыӻы полбас,
««улуг алып, улуг кӱ̆lӱ̆к
««Аі Толызы аппарӻан.»»
Тарбатты Кан чōктады:
«Тӓк табрак парыӊар!
«Аі Толызын сӱрӱ̆зӱ̆ӊӓр!
«ӱс ōлӻым!» теп чадыр.
«Ӱ̆с тōі сар'аттыг
«clep сӱрӱ̆ӊӓр Аі Толызын
«аі kар'аттыӊ азаӻын
«мен тударым!» теп чōктады.
Ӱ̆с тōі сар'аттыг ӱс ōл
ӱс тōі сар'атkа мӱнӱ̆зӓ пардї,
кӧдӱ̆р-kelїп kамӊы сапты,
пулар ӱзӓläӊ сык-парды.
Ӱ̆рбӓ, аспа парӻаннар,
аі kар'аттыӊ чолына четтї,

тебїп парӻан черläрї
тā̆рбӓнӊӓ kара кӱ̆l пӱт-kал-тыр,
ӱс тӧlгӧ четтрӓ пӱтпӓс
орта чолӻа четтїläр.
Терӓк ӱс-пар-тыр,
тегірмӓӊ чердїӊ орт'ӱбӱ̆рїнӓ,
четтїрїп ӱс-пар-тыр.
Пу терӓктїӊ пазында
ікі kускун тапсаб-одыр,
ол терӓктӓӊ ары парӻан
чолы чоӻыл.
Анаӊ аіланып ӱс ōл
чол таппāнда нандылар.
Пу ӱс ōл парӻан сōнда
ікі kускун чергӓ тӱстӱ̆,
пірзї Аі Толызы пол-тыр,
пірзї Тарбатты Тана пол-тыр,
ол терӓк аӊдарыл-тӱстӱ̆,
аі kар'ат пол-парды.
Аі kар атkа мӱнӱ̆б-алды,
Аі Толызы мӱнӱ̆б-алды,
Тарбатты Тананы kусказыб-алды,
кӧдӱ̆р-kelїп kамӊы сапты,
аі kар'атты чӱгӱртӱ̆п сыkты,
сары талаіӻа чедїб-одыр,
сōн сары kаjа паӻынза
ӱс тōі сар'аттыг ӱс ōл
чедїп одыр сōнынаӊ,
сары талаіӻа четтїläр.
Алып чаkсы Аі Толызы
аі kар'атkа kамӊы сапты,
аі kар ат ол сарkына
аза сегірдї сырыг талаіды,
коскын kолдаг ӱзӱ̆lӱ̆п

Аі Толызы Тарбатты Тана
пу саркында чат-калды.
Езäрї кöзӱмäң калды,
парар черїн пілбїн-калды.
Ӱс тӧі сар'аттыг ӱс ӧл,
чедїп одыр ӱс ӧл,
езäрїн тас едїб-ысты,
Тарбатты Тана
Аі Толызын пылат едїп
колына тудӱнӱб-алды,
ӱс тӧі сар'аттыг ӱс ӧлҕа
ӱс карындазына удра парї.
Чет-келдї ӱс карындазына,
колындаҕы пылатты
от аразын сары тастаб-ысты;
ӱс карындазына усказыб-алды,
парыб-ыстылар нанып.
Аі Толызы чат-калды,
аттаң-дā чок чазаг,
кыстаң-тā чок куру.
Парар черїн пілбїн-чадыр,
сарыг талаіды кес-полбїн-чā,
Тарбатты Кан-зары парза
ӧдӱр-салҕандыг полар.
Сарыг талаі чоктады,
парза кан чуртāн чер пол-тыр,
кара мал кӧп полды,
калык чон кӧп полды,
ат палҕаңаң ала сарчында
аі кар'ат тур-чадыр.
Кара пол-парды.
Пір отмаң чакпан алачык тур-чā,
аның кырїна парды,
езігїнäң тіңнäп чā.

Пір апчак одыр-чадыр,
чӱс часка чет-парҕан апчак,
пір ӧрӧкӧн одыр-чадыр,
тоҕузон часка чет-парҕан.
Ӧрӧкӧн чӧктап чадыр:
«Пӱн Кара Канның чуртӱнда
«тоі полҕан, апчак» тедїр.
Ам апчак чӧктады:
«Кара Канның тоjы полҕанын
«каңан мен сеннäң сурāбын?»
««Езä, апчак!»» тедїр ӧрӧкӧн,
««пӱн мында езäр чок
««чӱгӧннӱг аі кар'ат
««чібäк тінїн чер сӧзӱргäн
««āзї чок пу чуртка келгäн,
««тоідаҕы чылҕан алыптар
««аі кар'атты тут-полбāн.»
Апчак тарын-парды ӧрӧкӧнӱнä:
«Сеннäң мен каңан чӧк сурāм?»
Аҕыс алыб-алды апчак,
ӧрӧкӧнӱн камактаң ары сапты,
оідас парды ӧрӧкӧн.
Таскары тур-чаткан Аі Толызы
кӱлкӱзӱн тыстан полбїн,
чӱгӱрӱб-ысты Аі Толызы,
саҕаннаң келїп кыскырды,
аі кар адын кыскырды.
«Пӱн келзäң керäк поларзын,
«пӱн келбäзäң керäк чоксың.»
Аі кар'ат чӱгӱр-келдї,
езäрїн аҕыл-кел-тїр,
адына мӱндӱ Аі Толызы,
чібäк тінїн колҕа туттӱ,
кӧдӱр-келїп камңы сапты,

от талаіды кезрä сегірді.
Кара пор'аттыг Каттанцуланың
чуртўна чедіп келді,
көрўп турза таскылдаң
Каттанцула еб тік-сал-тыр,
тоі ет-сал-тыр.
Каттанцула удурлап чадыр.
Каттанцула көр-турза
Аі Толызы чағыскан келді,
сағыска одуктў Каттанцула.
Аі Толызы чет-келді,
ат палғанаң ала сарчыңға
адын ам палғап салды,
Каттанцула төгасты:
«Кудалäнда пербäнмä?
«Тарбатты Кан пербäнмä?»
««Пербäн палазын» тедір,
««пербäндä каідı едäр.»»
Ебгä ам кір-келдіläр,
ас тамак чіп чадырлар,
арағa іш-шадырлар,
ікölöң езірген туста,
паз'ок чöктады Каттанцула:
«Чол көргöн кізі, Аі Толызы,
«паз'ок пар кеі кудалап.»
««Парзам парар-оғ-ым.
««Пір тіläк тіläзäм перäрзіңмä?»»
«Пір тіläктäң полар
«пес тіläк тä перäрбін.»
««Аныла албäнца
««пу чер ўстўнä парбассым.»»
Езірген туста Аі Толызы
тыктаныш ок чўрдў.
«Кудалірзың», теді Каттанцула,

«чебälмäң албассың!»
««Ам парзам»» täп чöктап чä Аі Толызы,
««кудалабассым, тудузарым,
««ол полбаза оғурлірым;
««ölзöм ölім, менцä кізі ölбін тірбä?
««еккälбäнцä аіланмассым.»»
Таскары сыкты Аі Толызы,
адына мўн-ўзä-бäрдў
кödўр-келіп камцы санты,
аі кар'ат чўгўр-сыкты.
Ат тебізі кара палғас
тегір көгў туглады.
Аі кар'аттың челдінäң
от сағын-чä,
танäзынаң тўдўн пурлап чä.
Ўрбä аспа парғанда
пурунғў төрт пулунғўг
туразына паз'ок четті,
адын сіліктї, малта ет-салды,
позы сілкіндї, турä кіріп
такпаі полып чадыб-ысты.
Ўрбä аспа цаткында
ку табызы естіл-чä,
көзпöктöң кірä учук-келді,
ку кептäрін сустўб-алды,
ікі кыс одурўб-ысты.
Алтын столға ас тамак чазан-чä,
пäс алтынан ас сык-келді,
ас кебін сўр-тастады,
äккä чедäр четпäс сўрмöстўг
кыс кізі пол-тыр.
«Cläр немä пil-чäзäр, кыстар?» тедір.
««Імä пilбіп-чäбіс»» тедіläр.
«Cläр пilбäзäр мен пil-чäм.

«Алып чаксы позыцмаң
«умуска сеп кубулўп
«но чаттың, Аі Толызы?»
Тур-келдї Аі Толызы,
алтын столға одурдў,
ас тамак чідїлäр,
äккä чедäр четпäс сўрмöстўг кыс
чöктап чадыр:
«Аі Толызы паза но келдїң?
«алар кызыцны аппарғазыцма?»
кўлўк ол кыс чöктап чä,
Аі Толызы кўлўб-ок-чä:
«Аппарарын аппарғам,
«сўмäзїнä тўс-калғам,
«ікінцїзїн паз'ок келдїм.»
Кыс кўлўп чöктап чä:
«Ам каідї аппарарзың?
«пілзäң пілбäзäң
«мен ок піläрїм.
«Сен атпаң парғазың,
«ам куска кубўлўп
«алар кызыцны аппарзаң
«канадыцны тут-полбас.
«Аі кар'аттың азағын
«Тарбатты Кан туткан.»
Ам-пararға тыктан-чälар,
ікі кыс ку кебїн кезїб-алды,
көзнöктöң сығара учуктў,
äккä чедäр четпäс сўрмöстўг кыс
ас кебїн кезїб-алды,
пäс алтын-зары кірїп парды.
Аі Толызы ер полғанда
аі кар'адына мўндў,
таг ўстўнцä пастыр-сыкты,

кырык кыс оінап чä,
кырык öл оінап чä,
Тарбатты Тана анд'ок чўр-чä,
Тарбатты Тананың чарығына
оінап чўгўр-чälар,
кара-дä полза
кўн ортазы оскыс.
Аі Толызы сілкїндї,
лачын куска кубулдў,
ады көзўмäц кубулдў,
тегіргä öрö учук-сыкты,
төбўн тўзўб-одур.
Лачын кустўң канат солағын
естäп пу чердä
еспäп імä калбады,
тўс-келїп пу чергä
Тарбатты Тананы капты,
учук-сыкты тегіргä
Ўрбä аспа учуккап,
сарыг талаіға четтї,
öн позымаң тўстў,
атты сал еттї Аі Толызы,
аі кар'аттың кылын тартты,
тоғус кыл тартыб-алды,
тоғус кізі еттї,
салдың пазына турғўстў,
талаіды кес-сыкты.
Аі кар'атка мўндў,
Каттанцуланың чуртўна таласты,
ат ашшаң арсык сынға сыкты.
Көр-турза Аі Толызы
ебізїн тік-сал-тыр,
тоjын ет-сал-тыр,
калык чон чыл-тыр,

Каттанцула удра пастыр,
ебізїнä четтїрдї,
катты колҕа пер-тїр.
Алар кат ылҕап-чā:
«Мында чер одурбассым,
«мен ō одурҕамца
«абамац кад-одурамын.
«Алып чаксы Аі Толызы,
«алар ползац позыц ал!
«албас ползац аппар-сал!
«каідац алҕазыц аппар-сал!
«абамнац сурап келäңäр!
«Каттанцулā парзын тезä
«Каттанцулā парам,
«Аі Толызына парзын тезä
«Аі Толызына парам.
«Абамныц еспāмдä
«чердä одурбассым!» тедї.
Ікі ajaҕын таршлады сабыцып,
сыктап чā, ылҕап чā.
Тарбатты Канҕа пararҕa
корук-чāлар алыптар,
парбаска тезä одурбїп-чā.
Каттанцула чōктап чā!
«Алдында чол көргön кізі
«сен ок пар, Аі Толызы.»
««Парзам парїм ок»» тедїр,
««пір тілäк тілäзäм
««перäрзїцмä, Каттанцула?»»
«Пір тілäктäц полар
«пес-тā тілäк перäрїм.»
««Че, Каттанцула елäбäстä
««ölўп тірілзäм апац келзäм
««позыцны чуртўцнў

««көзўмöц тозы ödўрўп парам.»»
Аі Толызы сыкты,
аі кар'атка кыскыр келїп
аі кар'атка мўнä секірдї,
кödўр келїп камцы сапты,
аі кар'ат тебїн-келїп
ўрбä аспа парды ол.
Сарыг талаіҕа четтї,
сарыг талаіҕа кезір сегірдї,
Тарбатты Канныц чуртўна
Аі Толызы чедїп келдї.
Ат ашшац арсак сынҕа сыкты,
Тарбатты Каннып чуртўн көрдў,
тўк пілїспäс мал полды,
тіl пілїспäс чон полды,
кара талаі ак-пар-тыр,
ōн позымац кірäргä корук-чā.
Аі Толызы сілігїнїб-ысты,
ікі тōі каннац кызыл
чегрі ат полып пар-тыр,
ікі тōі чаізац кізі полыб-алды,
чурт сары кīрä пазырыб-одурдў,
ат палҕацац ала сарчынҕа
аттарын палҕадылар,
алтын öргōгö кīрä пастылар,
езік азып езäн пердїläр,
еркäн алтап міндä пердїläр,
Тарбатты Кан тур-келдї,
пулардац сурап турдў:
«Но каннып чоны полцацзāр?»
««Кара пор'аттыг Каттанцуланың
««чаізацнары полцацмыс.»»
«Рак чўрдāрбä? чаҕын чўрдāрбä?»
««Рак-тā чўрдўбіс,

««чаҕын-дā чӱрдӱ̆бїс,
««сā̄ четтрä кеlдїбїс,
««атkан оk тастаӊ нанмас,
««ыскан кізі чоннаӊ нанмас.
««Алыг тӧрӧ̄н Аі Толызы
««kызыӊны Тарбатты Тананы
««оҕурлап аппар-тыр.
««Тарбатты Тана
««сеннäӊ сурадыб-ысты;
««Каттанӊулā парїмма?
««Аі Толызына парїмма?»»
«Парарын меннäӊ сурап парбāн,
«кізā̄ парзын, аінā парзын,
«керäгїм чоk!» тедїр.
Тарбатты Кан тур-кеlїп
кеlгäн ікі чаізаӊга
kара саппоk ӧдӱ̆к ап-пäрдї,
чібäк kур ап-пäрдї,
аk сіläпä ап-пäрдї.
«Кӱ̆зä болор кізі мыны кессїн!
«сыҕыӊар, паза керäк чоҕул!»
Ікі чаізаӊ сыҕа салдылар,
аттарына мӱ̆ндӱ̆läр,
чуртӱ̆ черläрїнä
талаза чортып сыkтылар,
ат ашшаӊ арсыk сынҕа
ікі чаізаӊ сыkkанда
ікі чаізаӊ сіlігїндї,
Аі Толызы ӧ̄н позымаӊ
аі kар'атта чортып сыkты.
Ӱ̄рбä аспа парҕанда
сарыг талаіҕа четтї,
адын сіlігїб-ысты,
адын сал едїб-ысты,

адыппыӊ kузуруҕӱ̆нап
тоҕус kыл тартыб-алды,
тоҕус кізі пар-пол-тыр,
позы сōндаҕы ескідä турдӱ̆,
сōндаҕы ескінїӊ пазында
пары сарыг kускаӊаk
тапсап чā, чōkтап чā,
Аі Толызы аны тіӊнäп чā̄.
«Кара саппоk ӧдӱ̆к аппар-чāзыӊ,
«пу ӧдӱ̆ктӱ̆ кескäн кізі
«тіс пашша тас полар.
«Чібäк kур аппар-чāзыӊ,
«чібäк kурдӱ̆ kурчанҕан кізі
«kурчаӊаӊа тас полар!
«аk сіläпä аппар-чāзыӊ,
«аk сіläпäнї кескäн кізі
«пашша пары тас полар!
«аны пілїп чōkтāн кізі
«кеспā̄н полза тас полар.»
Алып тӧрӧ̄н Аі Толызы
сарыг талаідаӊ сыkты,
аі kар'атkа мӱ̆нӱ̆б-ысты,
чуртӱ̆н талаза чӱ̆гӱ̆ртӱ̆п сыkты.
Ӱ̄рбä аспа парҕанда
ат ашшаӊ арсыk сынҕа
сыҕып-кеlїп кӧр-турдӱ̆.
Тарбатты Тана сыkтап чā,
алып тӧрӧ̄н Аі Толызы
чортып парды чуртӱ̆н сары,
ат палҕаӊаӊ ала сарчынҕа
аі kар'адын палҕады.
Езік аза езäн пердї,
еркäн алтап міндä пердї.
Тарбатты Тана сӯрап чā:

«Каізы кізā парарҕа?»
««Каттанҷулā пар!»» тедї,
««kара саппоk ӧдӱk ызыб-ысты,
««чібäk kур ызыб-ысты,
««аk сіläпä ызыб-ысты.»»
Каттанҷула алыб-алды,
kара саппоk ӧдӱгӱн кезäргä
азаҕына суk-чадыр.
Алып тӧрӧн Аі Толызы
kара саппоk ӧдӱктӱ kāб-алды,
таскары сыҕарып парды,
kылызын алыб-алды,
кезä кезä сāп тастады,
кір-кеlдї ебгä.
Алын Каттаҷуланың
kардаң аk сырајы
kазан кӧјäзї кептäндї,
ӱрттäң kызыл сырајы
ӧlгӧн пары кептäндї.
«Кастым ыскан костынсаны
«ноҕа кескіläдїң?» тедїр,
«ӧдӱгӱмдӱ кескіläзäң
«чібäk kурдӱ kурчанарым.»
Курчанарҕа алыб-алды,
Аі Толызы тур-кеlїп
суста тартыб-алды kолынаң,
кезä кезä сāп тастады.
Каттанҷула kыскыр-чā:
«Чібäk kурдӱ кессäң-дā
«аk сіläпäнї кезäрїм!»
Аk сіläпäнї алыб-алды,
пазына кезäргäҷä
сӯр-оk тартты kолынаң,
кезä сāп тастады.

Каттанҷула kыскырды:
«Кастым ыскан імäläрдї
«тозы кескіläдїң!» тедїр,
«пу імäläрдї кескäнҷä
«менї ӧдӱр-сал!» тедїр.
Кардаң аk сырајы
kазан кӧјäзї кептäндї,
ӱрттäң kызыл сырајы
ӧlгӧн пары кептäндї.
Аі Толызы чӧkтап чадыр:
«Кара ӧдӱктӱ кескäн ползаң
«тіс пашша тас полар чыkсың,
«аны пілїп чӧkтāнда
«тіс пашша тас полīм.»
Тіс пашша тас пол-парды.
«Чібäk kурдӱ kурчанҕан ползаң
«kурчаңаҷа тас полар чыkсың,
«аны пілїп чӧkтāн кізі
«мен-оk тас полīм» тедїр,
kурчаңаҷа тас пол-парды.
«Аk сіläпäнї кескäн ползаң
«пӱкӱlä позың тас полар чыkсың,
«аны пілїп чӧkтāн кізі
«мен-оk тас полīм!» тедїр.
Пӱкӱlä позы тас пол-парды.
Тарбатты Тана сыkтап чā,
Каттанҷуланың іҷäзї
сыkтаб-оk-одурдӱ.
«Аі Толызы тас полҕанҷа
«Каттанҷула тас полҕан полза
«чаkсы полар-чыk!»
Ебдä чурттап чадырлар,
Аі Толызы саҕыска кірбīн-чā,
унтӱб-ыстылар.

Ол өрөкөн ам-дā сыктап чā,
сā чок чат-чадыр.
Тарбатты Тана абакаі
ӧлак тāб-алды.
Узўп часта Тарбатты Тана
карада тўзāп чадыр.
Пу ӧлакты істĭн чар-чадыр,
істĭн чарып алҕанда
ўкпä чўрägĭн алды Каттанҷула,
ічägізĭн алды Тарбатты Тана,
таскары сыҕарып пар-чāлар,
тас полҕан Аі Толызын
ўс каттап аіландра сāп чāлар,
Аі Толызы тірil-чā.
Ертäн таң атканда,
чарык кўн сыккында
тур-келдĭ Тарбатты Тана,
сырајын колын чундў,
Каттанҷулā чӧктап чадыр:
«Пўн карада узўп
«чебäl тўс тўзāп салдым,
«но імä полҷаҥын пілбĭн-чарым.»
Каттанҷула сурап чā:
«Но імä тўзāп салдың?»
««Палабыстың істĭн
««тіріг чар-чāбыс»» тедĭр.
««Ўкпä чўрägĭн сäн ал-чāзың,
««ічägізĭн мен ал-чарым,
««таскары сык пар-чāбыс,
««тас полҕан Аі Толызын
««ўс аіландра сāп чāбыс,
««Аі Толызы тірĭлдĭ.»»
«Аі Толызының ўзўн
«мен паламны ӧдўрҷäҥмä?

«тірiläр! тірilбäс!»
теп чӧктады Каттанҷула
Ол ертіс парды,
ол пала алты часка четтĭ,
турадаҕы чат-чаткан өрөкөн
тајак тајанып кір-келдĭ.
«Ä ізä, келдĭм!» тедĭр,
«но тўс тўзädіҥ?» тедĭр,
«чӧктап пäр мā!» тедĭр,
«чазырбā, чаппа!» тедĭр.
««Чазырбассым, чаппассым,
««тўскäнĭм сын»», тедĭр,
««пу паламны тіріг
««істĭн чар-чāбыс»», тедĭр,
««ўкпä, чўрägĭн алып
««Каттанҷула аппарды,
««ічägізĭн мен аппардым,
««тас полҕан Аі Толызын
««ўс аіландра сāп чāбыс.
««Аі Толызы тірілдĭ.»»
«Іді ет көрбӧҷӧҥмӧ?»
Теп сӧлӧдў өрөкөн.
Каттанҷула чӧктап чā:
««Тірiläр, тірilбäс,
««пу кізінің ўзўн
««каідī ӧдўрҷäҥ паламны.»»
«Аі Толызының ўзўн
«пір пала ачын-чāзың.
«Сыннап ідī етпäзäҥ
«сенĭ ӧдўräр імä табарым.»
Каттанҷула саҕын-чā:
«Елäбäстä паламны ӧдўрбäзäм
«менĭ ӧдўр салҕадыг өрөкөн!»
Палáзын алды, чаттырды,

іцäзїнä туттӯр-салды,
молат кылызын колҕа туттӯ,
палазы ылҕап чā:
«Каідї едäргä ет-чäзā̄р менї,
«іцäмнїц емчäгїн ам алїм ölгöнцö!»
Пала чōктап ылҕап чā.
Молат кылысмаң істїң-зäрі
кїрä пазыб-ысты,
чара тартыб-ысты,
ӯкпä чӯрäгїн алыб-алды,
ӯкпä чӯрäгї туҕулап чā,
колына тудӯб-алып
Каттанцула таскары сыкты,
ічäгіläрїн тудӯб-алып
Тарбатты Тана таскары сыкты,
тастын ӯс каттап
аіландра сāб-ысты.
Алып тöрōн Аі Толызы
тірілїп пар-келдї.
Езäн теп тоҕастылар,
міндä теп тоҕастылар,
ебгä кір-келдїläр,
ас тамактың тадылїн істїläр,
араҕаның каттїн істїläр,
езіргäн туста Аі Толызы
чōктап чар аларҕа:
«Пастаҕы тілā̄м тілїрбїн,
«кöк пор'аттыг Кöгöттäімäң
«Алтын Тананы тілїрбїн!
«ікінці тілā̄м тілїрбїн,
«аҕ-оі аттыг Алтын Аірамаң
«Кӯмӯс Тананы тілїрбїн,
«ӯзӯ̆нцї тілā̄м тілїрбїн,
«Алтын Арыгды аларҕа позыма

«перäрзїцмä?» тедїр.
««Перäрїм!»» тедїр Каттанцула.
Каттанцула сыҕып келдї,
аларды позы позыдыб-ысты.
Абакаі чаксы Алтын Арыгды
Аі Толызы ал-чадыр,
тоі сал-чāлар.
Кöкöттäі Мергäн Алтын Тананы ал-чā,
Алтын Аіры Кӯмӯс Тананы ал-чā,
частаң ала кӯскä сыҕара
тоі чідїläр.
Тоі ерттї,
Кöкöттäі Мергäн кадымаң,
Алтын Аіры кадымаң
тöрт кізі нанд'ок.
Каттанцуланың оҕлын
Аі Толызы тіргістї.
Аі Толызы адын адады
«Каттанцуланың палазы
«кара пор'аттыг Каттыг Кіріс ползын!»
Аі Толызы сык-парды,
чӯгӯрӯ̆п чӯрӯ̆п чӯгäн суктӯ,
ебір чӯрӯ̆п езäр салды,
ӯс коскыннап сукты,
ӯс колдалҕап тартты,
тöртӯнцӯзӯ̆н тöстӯк тартты,
тем тäрін терäн-чӯрдӯ̆,
темір куjаҕын каттап чӯрдӯ̆,
кадын алып алды,
алтын чӯстӯк едїп суҕулӯб алды.
«Паза тоҕасканца
«езäн міндä пол-чӯрзöң!
«сlердї чā̄н кускун
«мā̄ парып сōлöбöс!

«манӣ чӑн кускун
«clергӑ парып сӧлӧбӧс!»
Аі кар'атка мӳндӳ̆,
Ак Канның чуртӳна таласты,
аі кар'ат тебӗнӗп келӗп,
чӳгӳрӳ̆п, чӳгӳрӳ̆п парӣ,
туиӷак нысраӷына
калык чонӷа уиӷу чок полды,
кізі чӑрӣ рак калды,
Ак Кан адазының чуртӳ
чаӷын полып каракка көрӳ̆ндӳ̆,
адазының аԉнап чӳрԉӧԉ таиӷазы
чаӷын полып каракка көрӳ̆ндӳ̆,
істӣ пузугӳп ылӷаб-одур:
«Мындыг абаның чуртӳн тастӣ парӷан,
«позым алыг туста парыб-ыскан.»
Ат ашшаԉ арсык сынӷа
Аі Толызы сыӷып келдӣ.
көр-турза чуртӳн-сары,
абазының аӷ-оі ады
ат палӷаԉаԉ ала сарчының тӧзӳ̆ндӑ
палӷап салӷан тур-чӑ.
Челдӣ өзӳп чергӑ ӳстӳ̆рлӑ тӳс-тӳ̆р,
кузуруӷӳ̆ өзӳп чергӑ ӳстӳ̆рлӑ тӳс-тӳ̆р,
пу ат ары пері парбӗн,
кырк чыл тур-тӳ̆р,
кулун едӣ тӳгӑн пар-тыр,
курук сӧгӳ̆лӑ кал-тыр,
калын едӣ тӳгӑн-пар-тыр,
каттыг сӧгӳ̆лӑ кал-тыр.
Ала сарчынӷа адын палӷады,
алтын өргӧгӧ кӣрӑ пасты,
езік аза езӑн пердӣ,
еркӑн алтап мінда пердӣ,

Ак Кан апчак тӧзӧктӧ чат-чӑ,
тӧзӧктӑ чатканнаԉ пері
кырк чыл пол-тыр.
Абакаі чаксы кыс кізі одур-чӑ,
аіран суску сус пердӣ.
«Азып парӷан аԉам
«аіланԉаԉ-ок-ԉол-тыр ам.»
Алтын столды тартыб-алды,
ас тамак чазап чадыр,
алтын столӷа одурӳ̆п
ас тамакты чіб-одурлар.
Саӷаннаԉ кыіӷа-салды:
«Тоӷус тас, кыр аксырлыг
«чылӷыдаԉ чӗп келӗп соӷыԉар!
«кыр аксырлыг чылӷыны
«кырып соӷыԉар чӗп келӗп!
«торо аксырлыг чылӷыны
«тоза чӗп келӗп соӷыԉар!
«оттус канаттыг алтын өргӧ
«чӳгӳр келӗп тігіԉӑр!
«он азактап алтын сірӑ
«чӳгӳр келӗп сабыԉар!»
Тастар ескӑнԉӑлӑ полды,
кыр аксырлыг чылӷыны
кыра соӷып ал-келдӣ,
тор аксырлыг чылӷыны
тоза соӷып ал-келдӣ.
Оттус канаттыг алтын өргӧ
чӳгӳр-келӗп тіктӗлӑр,
он азактап алтын сірӑ
чӳгӳр келӗп саптылар.
Колдаӷы алтын чӳстӳгӳ̆н
колынаԉ сустӳб-алды,
алтынзары тастаб-ысты,

абакаі чаксы Алтын Арыɛ
ам пол-пар-тыр,
нā ебізĭнä кĭр-пардылар,
тоі паі ерттĭ,
Аі Толызымаң Алтын Арыг
чурттап черлäп калдылар.

IX. Кара Пāр.

Ак талаідың казында,
ак таскылдың едäгĭндä
чазы толдра малы көп,
ебгä толдра езі көп,
аӈ-оі аттыг Алтын Аіра
черлäп чурттап чатты.
Алтын Аіраның туӈмазы
кара кӱрäң аттыг
Кан Мергäн полды.
Алтын Аіраның катты
Алтын Арыг полды,
Кан Мергäннĭң катты
Кан Арыг полды.
Кан Арыгдың пір пала полды,
пір кыс пала полды,
Алтын Аіра алыптың
пāрынаң сыккан палазы чоӈул,
істĭнäң сыккан ӱрäн чоӈул,
Алтын Арыг абакаі
пала тапчаң пол-тыр.
Кан Мергäн ертäн кір-келдĭ
Алтын Аіраның ебізĭнä.
«Аӈнап кустап пар келäң, аӈа!»
««Чок, пӯнгĭ кӱндä парбассым,

««алӈаным Алтын Арыг,
««пӯнгĭ кӱндä пала табар,
««ыспĭнӈа парбассым.»»
Кан Мергäн чōктап чā:
«Параң Алтын Аіра!» тедĭр,
«пала табарына
«ер кізі но керäк пол-тыр?»
Ул каразында кон-чаттылар,
ортын тустарында
Алтын Арыг абакаі
ōл пала тап чатты,
көксӯ алтын, көчӱгӯ кӱмӱс
ала маӈыс ōлак таптыı.
Чаксы төрōн Алтын Аіра
ул ōлакты алыб-алды,
сӱбräккä сулӈаб-алды.
«Улуг каракты мыны көрбөзӯн!
«узун кулакты кізі еспäзĭн!»
Коінына сӯб-алды палазын,
сыӈа-салды ебĭнäӈ,
аӈ-оі атка мӱнä сегірдĭ,
ак талаіды чоктады,
көдӱр-келĭп камӌы сапты,
чазы парӈан пудӱн чара сапты,
каттыг сōккö урӱндра сапты,
Кара кӱрäң аттыг Кан Мергäн
кад'ок парĭ.
Ак талаідың пазына четтĭläр,
аі кара чыска кирĭб-одурлар,
калын чыстың аразынā кирдĭläр,
аӈыс төзӱндä одаг тіктĭläр.
Алтын Аіра аӈнап парза
Кан Мергäн одагда кал-тыр,
пу ōлакты кадарып.

Кан Мергән аңнап парза
Алтын Аіра одагда кал-тыр,
пу ӧлакты кадарып.
Ӧлак азакка пас-чӱрдӱ,
Алтын Аіраны абаң теп чӱрдӱ,
Кан Мергәннї іцәң теп чӱрдӱ.
Алты часка четтї ӧлак,
алты часка четкәндә
Кан Мергәнмәң Алтын Аіра
аттарына мӱндӱләр,
аңнап кустап пардылар.
Ӧлак чаӷыскан калды,
улуг тагда ӱс конды,
ам-дӓ келгән чоӷул абазы,
казыр чел кір-келдї,
кас пӧран тӱс-келдї,
таскартын кізі кыӷырды:
«Ӧлак, тап табрак сык!» тедї.
Ӧлак сык-парды,
ӧлак көрӱп турза
ак пор'атка мӱн-салӷан,
қара тарлыг казак кізі
таскары тур-чадыр.
Пу кізі чӧктап чадыр:
«Алтын Аіра абаң
«алты таг азра
«алты пулан ат-салтыр,
«адын арт полбїн-чӓ,
«сенї кыӷырт-чадыр абаң
«артыссын пуланны!» тедїр.
Ӧлакты усказыб-алды,
кара тарлыг казак кізі
адын камцылап салды;
чӱгӱртӱп сыктылар,

алты таг астылар,
Алтын Аіра абазы чоӷул
аткап октаң табрак чӱгӱрдӱ,
учукkан кустаң табрак чӱгӱрдӱ,
алты таг ас парїлар.
«Абам каіда полцаң?» сурады,
кара тарлыг казак тапсабїн.
Кӧк талаі-ок пар-тыр,
кӧк таскыл тур-чӓ,
кӧк талаідың казында,
кӧк таскылдың тӧзӱндӧ
тӧрт пулуцнӱг тура тур-чӓ.
Ак чазыда сенәмцәлә мал чӱр-чӓ,
ак чазыда сенәмцәлә чон чӱр-чӓ,
ат палӷацаң ала сарчын турдӱ.
Кара тарлыг казак кізі
адын палӷады, тӱстӱ,
ӧлакты чедїнїп кїр-парды.
Кара пазы казыр парӷан,
ак тізї сарыг пол-парӷан
апчак куртујак одурдӱ,
пірзї тӱс-парза
пірзї кӧдӱр-чӓ,
пірзї тӱс-парза
пірзї кӧдӱр-чӓ.
«Каідартын чӱрзӱң, кара тарлыг казак?»
тәп сурап чӓ пу апчак.
«Каідартын-дӓ чӱрбәдїм,
«ідәлә чӱр-келдїм.»
««Пу ӧлакты мӓ сат!
««пӓрдымнаң сыккан палам чоӷул,
««істїмнәң сыккан ӱрәнїм чоӷул.»»
«Садар ползам садар-оӷ-ым!»
кара тарлыг казак чӧктады,

«тоӈус кӣк терӓзӣ перзӓӈ тон едӓргӓ.»
Сала маӈзрӣ апчак турдӯ,
кара сумдуӈӯн асты,
тоӈус кӣк терӓ ал пердӣ,
адына мӯндӯ, чӯрӯб-ысты.
Ӧлак азрап чӯрдӯ пу,
іӈӓзӣнӓӈ емгӓн ак сӯдӯ
аксынаӈ арып чӯрдӯ,
арӈа моіды тӹп чӯрдӯ.
Кеп кенӓттӣн чӓ пашшызы кір-келдӣ,
сурап турдӯ апчактаӈ:
«Чӓӈа аппарарӈа
«сенӣӈ чаӈыс олӈыӈны
«мічіккӓ пазарӈа адын!»
Адӣр ат чок полды,
апчак адӣрӈа пілбӣн-чӓ.
Чӓ пашшы көксӧн-чӓ:
«Ноӈа адын пілбӣн-чазыц,
«сен адын адап полбазаӈ
«мен адӣрбын ӧлактыӈ адын,
«тоӈуш-шастыг Кара Пӓр полӌаӈ!»
Теп адады чӓ пашшызы,
мічігӣнӓ пас салды.
«Ам ӱс кӯннӯӈ пазында
«алып парарӈа чӓӈа пу ӧлакты.»
Пу апчак ылӈап чӓ,
абазыныӈ чуртӯн-зары
пу ӧлакты нандрарӈа ет-чӓ,
кырк ӱш-шыллыг таілар
пу апчак чӹп келдӣ,
молат тоӌмарак алыб-алды,
пір таіды чіткӓзӣнӓӈ ӓрі састы,
ул таі ӧлӯп парды,
оттус тоӈус таіларды

тозы чіткӓзінӓӈ ӓрі састы,
пір-лӓ таі калды.
Ол таіды састы чіткӓзӣнӓӈ ӓрі,
молат тоӌмараӈы тӹнмады,
тӧзӯнӓ чӓттрӓ казырыл-пардыӈ.
«Сенӣӈ парӌаӈ адыӈ пу полар!»
теп чӧктап чӓ пу апчак.
Чӯгӯр чӯрӯп кӯмӯс чӯгӧн суктӯ,
ебір чӯрӯп кӯмӯс езӓр салды,
ӱс коскуннап суктӯ,
ӱс колдаӈын тартты,
тӧртӯӌӌӯзӣн тӧстӯк тартты,
ӧлакты тыктандырды,
пір молат тоӌмарак пердӣ,
ергӓк пазыӌа ак імӓ пердӣ.
«Астазаӈ ул ак імӓнӣ чалӈазаӈ
«тос паразыӈ» тедӣр,
«мынаӈ ары паразыӈ,
«кӯн асканда, караскы полӈанда
«сенӣ аткылӣрлар,
«кылысмаӈ сакпылӣрлар,
«адыӈныӈ аксын тартпассыӈ,
«улам кӯстӓп камӌылӣрзыӈ.»
Теп сӧлӧдӯ апчак,
ӧлакты атка мӯндӯрдӯ.
«Паза тоӈасканӌа
«езӓн міндӓ» тестӣлӓр.
«Каӌандӓ полза менӣӈ чуртӯмны
«тастабассыӈ, палам!» тедӣ.
Кызыл кыр атка мӯндӯ,
аксын аіландра тартты,
кӧдӯр-келӣп камӌы сапты,
аткан октаӈ табрак чӯгӯрдӯ,
учукkан кустаӈ тӯргӯн чӯгӯрдӯ.

Кӱн ас парды, kараскы пол-парды,
кізіläр kыскырыш-шāлар:
«Адыңар! сабыңар!»
аk табызы сырт-сарт тӱш-шā̄,
kызыл kыр ат улам кӱстäп чӱгӱрдӱ̆,
ам оk табызы естїlбїн-чā̄,
kалыk-тастап чӱгӱр-чаткан,
kызыл kыр ат кеl-тӱстӱ̆,
аттаң тӱзä kонды ōлаk,
чібäк тінїнäң тут кӧрзӧ
kызыл kыр ат öl-пар-тыр,
ӱкпä чӱрäгї кӧксӱнäң ӱтрä кӧрӱн-чā̄.
Кӱмӱс езäрїн аттаң алды,
пір аҕыска іl-салды,
кӱмӱс чӱгӧнӱ̆н сустӱ,
пу аҕыск'оk іl-салды.
Чазаг пас сыkты,
ӱ̄рбä, аспа пар-чā,
kараскы пар-полды паз'оk,
чыска кірїб-одур,
kанныг чā чыс чїläп кӧзӱ̆б-одур,
кірäр черї табылмады,
ōлаk коруҕӱп чā.
Пір тӧ̄гä чат-чā,
істї kон тӧ̄гä пол-тыр,
ā кір-парды ōлаk,
аның істїндä чат-чатты.
Паjаҕы кӧргӧн kанныг чā
кеlїп чōkташ-шāлар:
«Пу тӧ̄гäнїң kырїнда тӱзäргä керäк,
«пу тӧ̄гä одунарҕа керäк.»
Пірäзї чōkчаш-шā:
«Ортаk парарҕа керäк.»
Ерттїläр пу тӧ̄гäдäң,

анда тӱстӱ̆läр.
Одуң ал-чаткан улус,
малта табызы нашлап чā,
пу ōлаk чаткан тӧ̄гā̄
малта табызы нашлї тӱстӱ̆,
ікі кізі тōр-чā,
ӱзä тōр-тастадылар,
саҕаннаң kам орта пӧlӱгӱ̆н
тōр тастадылар kада.
Малта паз'оk нашлї тӱстӱ̆,
саңаі пу ōлаkтың тōр-чā,
кӧксӱ̆нӱ̆ң тузӱнаң тōр-чā,
пір малта кӧксӱ̆нä тыңды,
ōлаkтың кӧксӱ̆ ачї тӱстӱ̆.
Пірзї чōkтап чā: «Полар» тедї.
««Ам-дā тōрарҕа керäк»» тедї пірзї.
«Чоk, полар» теп чā̄.
Ол тōрҕан тōрспаҕын
алып пардылар.
Кара полҕан туста
ōлаk кӧр-чатса
оттары ӱс-пар-тыр.
Сыkты пу ōлаk тӧ̄гäдäң,
ул сары ӱмäктäп пар-чā,
ōлаk кӧр-турза
тоҕус азыр темір тыт тур-чā,
ул тытkа тоҕус ат паҕал-тыр,
саңаі алып аттары,
аны ебрä узуп чāлар,
тоҕус алып чат-чатты.
Ӱмäктäп пар-чā уларҕа,
улардың кізі kыімаkтаза
ōлаk чадыб-ыш-шā,
kаідї полза четтї аттарҕа,

анџа аттың аразында
аҕ-āстыг кара калтыр ат полды,
аның кырīнда аҕ-оі ат турдў,
аҕ-оі аттың кырīнда
кызыл кыр ат турдў,
пу ӱс аттаң артык ат
пу тытта чок полды.
Анда турҕан аҕ-оі атты
макпајаҕының тузўнаң
молат тоңмаракпаң
чōн сīрїн кыја састы,
кара калтыр атты
макпајаҕының тузўнаң
молат тоңмаракпаң
чōн сīрїн кыј'ок састы,
кызыл кыр атка мӱн-ӱзä пердї.
Кöдӱр-кеlїп камџы сапты,
чонын аза сегіртїп парды,
тебїн кеlїп чӱгӱрдӱ̆,
кашкан кызыл кыр атты
ікі кізі сōнџа сӱрӱ̆б-одур,
пірзїнїң ады
аҕ-āстыг кара калтыр ат,
пірзїнїң ады аҕ-оі ат,
ікі кізі чедїб-одур
тоҕуш-шастыг Кара Пāрҕа.
Таг чоҕары чӱгӱрдӱ̆,
сōндаҕы кеlгäн ікі ат
макпајактарын казра
пазыб-ыстылар,
чадып калдылар,
ӱ̄рбä аспа парҕанда
кöрӱ̆б-одурза
Алтын Аіраның

аңнаңаң черїнä чедїб-одурдў.
Ак талаі аҕып чā,
ак талаіды кöрӱ̆п
ылҕаб-одурдў ōлак.
Ак талаі чоктап пастыр парī,
пурунда кāн чуртāн чер пол-тыр,
казāлар тур-чā.
Кöрӱ̆п турза ӧлак
Алтын Аіраның чуртў оскыс пу,
ōлак ылҕаб-ысты,
парар черїн пілїнмäдї.
Аспак азра пастыр парī,
ōлак ам кöр-турза
тӱк пілїспäс мал чадыр,
тіl пілїспäс чон чадыр,
ат палҕаңаң ала сарчында
кара кӱрäң ат тур-чā,
абазының ады чоҕул мында.
Пір алтын öргō̄ тур-чā,
калык чон чы̄л-чā ебдä.
Ак малды аралī парī,
арҕа чонны тексілī парī,
адын палҕады сарчынҕа,
алтын öргō̄гö кірдї.
Алып чаксы чадып чā,
ölӱ̆п пар-тыр пу алып,
кöрӱ̆п турза аңазы пол-тыр,
алып чаксы Кан Мергäн пол-тыр.
«Каідї ölгöн?» теп суран-чā,
«ала чајāнаң ölӱ̆п пардыба?»
Кöрӱ̆п турдў мыны пу,
пазынаң ала азаҕына четтрä,
азаҕынаң ала пазына четтрä.
Ала пырыска полып кубулуп

тас колтуҕўнаӊ ўт-пар-тыр,
казынып чер алтына кір-пар-тыр.
Сыкты тоҕуш-шастыг Кара Пāр,
кызыл кыр атты салыб-ысты,
кызыл кыр ат ўс аіландра пасты,
тоҕуш-шастыг Кара Пāр
ўс каттап аҕыланды,
чуртка парыб-ысты,
кара кўрäӊ атка мўндў̆.
Тоҕуш-шастыг Кара Пāр
чы̄лҕан чонҕа чōктады:
«Мен кеlгäнӊä Кан Мергäн аӊамны
«чыҕбассāр!» теп чōктады.
Кöдўр-кеlіп камӊы сапты,
кўн сыҕар чердä талаза чўрдў̆,
ўкўс едїп чўгўрдў̆,
енӊї таскыл аскан пілбäс полды,
енӊї талаі кескäн пілбäс полды,
чаі пол-парҕанын
чарды ізā̆нїнäӊ пілдї,
кыс пол-парҕанын
сырајы кызара тоӊгонынаӊ пілдї.
Алдынаӊ пері
ат табаны тазрī тўстў̆,
аҕ-оі атка мўнгäн кізі
чўгўртў̆б-одур,
ерттрä чўгўртў̆б-ысты.
«Чāдаӊ чарыл-чўрў̆м,
«пöрўдöӊ пölў̆п чўрў̆м,
«ара турī пер!»
Тоҕуш-шастыг Кар Пāр
пастырыб-одурдў̆,
алдынаӊ пері аранӊула
аттыӊ чаксызы кеl-чадыр,

тöрт туіҕак нызраҕы
кулакка тун-чадыр,
алыптыӊ ілӊірбä кујак
кыгдраҕы сакпадī естіl-чā̆
Аркы саркыныӊ тагдаӊ асты
кызыл кыр атка мўн-салҕан,
пазы тас палтыр кодур
алып чаксы кеl-чадыр.
Кызыл кыр аттаӊ кöігöн от
тегір чалбак текшїрä
кызара кöі-чадыр.
Рактаӊ-ок кыскырыб-одур:
«Сў̆р пар егäн кізімнї
«каідар сен еттїӊ?» тедїр.
Тоҕуш-шастыг Кар Пāр чōктады:
«Сенїӊ сўр чўргäн кізіӊнї
«мен кадарҕамынма?» тедїр.
Чўгўртў̆п кеlдї,
кызыл кыр аттыг алып
тоҕуш-шастыг Кара Парды
нāктаӊ ары сапты.
Аја табызын еспā̆н
еl-дā̆ пўкўl калбады.
Ат пазынаӊ чачрас кеlїп
тугустўлар ікā̆läӊ
четті кўнгä четтрä,
четті кўннў̆ӊ пазында
кара чердäӊ кöдўр-сыкты,
кан тегіргä сыҕара туттў̆,
аіландыр-кеlїп тўзўрдў̆,
чергä тўскäнӊä
ас орказын четті чердäӊ
Кара Пāр ўзä тептї.
Кызыл кыр атты

kāб-алды kузруҕўнаӊ,
чалбаk таска чапсыра сапты.
«Чаксы алып koілаҕызы чоk
«ölбöзӯн!» теп чōктады.
Кара кӯрäӊ атka мӯндӯ,
кӯн сыҕар чергä талаза
чортып сыk-парды.
Ӯрбä аспа парҕанда
ат ашшаӊ арсаk сынҕа сыkты,
кöрӯп турза Кара Пāр
тоҕус аі kар'ат тур-чā,
тоҕус пулуӊнӯг kара тураныӊ
езігїнїӊ kырїнда.
Кара тураныӊ езігї азылды,
четті сырҕалыг,
четті kулаkтыг
öрökön кізі сыk-кеlдї.
Тоҕус аі kар'аттыӊ тінїн
пір kолҕа туттӯ,
тоҕус аі kар'аттыӊ арkазын
пір ырkа тартып мӯндӯ,
аk чазыӊа чӯгӯртӯп чӯрдӯ,
нандра кеlїп аттарын
ат палҕаӊаӊ ала сарчынҕа палҕады.
Тоҕуш-шастыг Кара Пāр
адын kамӊылады,
чӯгӯртӯп сыkты.
Öрökön koруҕӯп
чергä паттырды,
тоҕуш-шастыг Кара Пāр
четті kулаҕынаӊ kāб-алды öрökönнӯ,
сыҕара тартыб-алды.
Тудӯстӯлар ікāläӊ,
чер алтын-зары кірä тарт-парды,

Кара Пāрды öрökön тарт-парды.
Четті kадыл чер алтында
тудус-чадырлар,
четті кӯн тудӯстӯлар,
чергä тӯзӯр-полбады,
тоҕус кӯн тудӯстӯлар,
тобраkka тӯзӯр-полбады.
Тоҕуш-шылҕа четтїläр,
пулар тудӯсkаннаӊ пері
аҕ-оі аттыг ōлҕан кізі кеlдї,
кізі сӯр чӯргäн ōлаk пол-тыр,
тӯзä kонды ōлаk,
аҕ-оі атпаӊ азаҕынаӊ kапты,
тӯзӯрӯб-алдылар.
Öрökönнӯӊ істїӊ чардылар,
ічäгізїн сыҕар тастадылар,
ам-дā тіріг полды öрökön.
«Алтын Аіраны kаідар еткäзїӊ?
«Kан Мергäннїӊ тынын kаідар еткäзїӊ?»
сурап турдӯ Кара Пāр.
«Мен албāм» тедїр öрökön.
««Сен албїн, kаізї алҕан?»» тедїр.
«Алтын Аіраны kара кӯläр
«kазанҕа пыс-парҕан», тедїр,
«Kан Мергäнїӊ тыны
«kара сундуkтӯӊ істїндä
«алтын егіг едїп суk-салдым.»
«« Сенїӊ арыг тынын kаіда полӊаӊ?»»
«Öдӯгӯмнӯӊ ултїныӊ аразында
«четті пастыг сыр чылан полар.»
Аҕ-оі аттыг ōлаk
молат kылызын алыб-алды,
ултїн сöктӯ,
четті пастыг сыр чыланны алды,

четті пазын кезä сапты,
öрökönнӱ̆ң арыг тыны ӱ̆зӱ̆lдӱ̆.
Кырk пулуңнӱг kара тура тур-чā,
андāры пас-пардылар,
kара турā кірдїläр.
Талҕы табызы ыҕрап турдӱ,
кізі kыскыр-чā: «Je kолымаі!»
кізі kыскыр-чā: «je пеlїмäі!»
Кöр турзалар
kырk кізі талҕы паш-шā,
піräзїнїң пеlїн ӱ̆зä паш-шā,
піräзїнїң kолын сы̄ паш-шā,
кізі сō̄гӱ̆ тагңылап öш-шā̄,
анаң ерттїläр.
Пір езік астылар,
кöрӱ̆к табызы кō̄löп чā̄,
маска табызы таршлап чā,
пір алыпты таптап чалар,
анаң ерттїläр.
Пір езік астылар,
четті kулаkтыг,
четті сырҕалыг
kыс кізі чат-чā;
ӱ̆с kыс плāтмаң чеlбіп чā̄,
ӱ̆с kыс пазының піт кöр-чā̄,
ӱ̆с kыс табанын чалҕап чā.
Тоҕуш-шастыг Кара Пāр
kылызын сӯрдӱ,
пеlїн таршлады, кезä сапты,
кöгӱ̆с кöчӱ̆к ікі паска пар-тӱ̆стӱ̆,
анаң пірігїб-алды,
кöгӱ̆с кöчӱ̆к аілан-кеlдї.
Тоҕуш-шастыг Кара Пāрмаң
пу kыс ам тудӱстӱ.

Ӱ̄рбä аспа тудӱсkаннар,
kара чердäң кöдӱ̆рдӱ̆,
кöдӱ̆р-кеlїп салды чергä,
ортā мӱ̆нä одурдӱ,
істїн чарды, ічäгізїн сыҕар-тастады.
пу kыс сō̄löп-чā̄:
«Пілä ерälā̄нңä öдӱ̆р сал!»
««Арыг тының kаіда?»» тедїр.
«Менїң арыг тыным
«палҕаңаң ала сарчынның істїндä
«четті пастыг сыр чылан полар.»
Аҕ-оі аттыг ōлаk
ала сарчын талаза чӱ̆гӱ̆рдӱ̆,
ала сарчынны чара туттӱ,
четті пастыг сыр чыланны
kāб-алып четті пазын кезä сапты,
четті kулаkтыг kыстың,
четті сырҕалыг kыстың
арыг тыны ӱ̆зӱ̆lдӱ̆.
Пас кеlдїläр ікā̄läң,
kара сундуkтӱ талī тарттылар,
алтын егігдї алыб-алдылар.
Паза пір езік астылар,
кӱ̄läр kазан kаінап чадыр,
пір пас сыҕара kаінады,
kараҕы сускун пар-тыр,
Алтын Аіраның пазы пол-тыр,
мінä тіргіс полар емäс.
Нандра сыҕара пастылар,
кöрӱ̆к паскан чергä четтїläр,
кізі кӱ̆lбӱ̆к kалбыk едїп сыҕарҕа оілады.
Тоҕуш-шастыг Кара Пāр
сӱ̆р-сыkты ул кізінї,
тудӱ̆б-алды ул кізінї,

чара тартарҕа етсä
тарт-полбас полды,
ўзä тартарҕа етсä
ўзä тарт полбас полды.
Азакка турўп ул кізі тудўстў,
ергäк частаң ала äр ўскäңңä
мындыг каттыг колҕа кірбäн полды.
Туткан чердäң тудамңа
ет ал тастап чўрдў,
какпан чердäң карышша
ет ал тастап чўрдў
Ўрбä аспа тудўстўлар,
тоҕус частыг кыр аба
чорт келїп кара кізінї чара тартты,
тудўс сыктылар паз'ок,
кыр аба тезїп чўгўрдў.
Тоҕуш-шастыг Кара Пäр
кара кізінї паз'ок käб-алды,
кара чердäң кödўрдў,
örö сыҕарды тегіргä,
аіландыр келїп тастады,
чердї оја тастады,
чер алтына кір-пардыы,
сарылап турдў чер алтына:
«Каңандä полза,
«тоҕуш-шастыг Кара Пäр,
«меннäң успассыц, Кара Пäр,
«мен-ок ödўröм сенї!
«кара тор'аттыг Каттыг Молат полңам.»
Тоҕуш-шастыг Кара Пäр нанды,
аҕ-оі аттыг ölак кад'ок парї.
Чер ўстўнä сыҕыб-одурдўлар,
чер ўстўнä сык-келдї.
«Мындыг аінаның чуртўна

«позымнаң полар паламды урунмазын.»
Кара кўräң атка четтї,
кара кўräң атка мўндў,
кара кўräң ат кödўр-полбады.
Чel тўстў, чазаг пас-сыкты,
алты талаі кес-сыктылар,
алты таскыл астылар,
алтында тагңылап
імä карал-тур-чä,
аідың кўннўң чарыҕын
туҕулап тур-чä.
Чаҕын парып körzö
аі кар'ат тур-чä,
аі кар'аттың köігön от
тегір чалбак тексі казара köі-чä,
кўмўс чўган суҕул-парҕан,
кўмўс езäр салыл-парҕан,
темір куjak тергädä полды,
андары пас-парды.
Чібäк тінїнäң käб-алды,
езäр камаҕында
сабыра мічік пас-тыр,
ол мічіктї кыҕыр-турдў.
«Тоҕуш-шастыг Кара Пардын
«мўңңäң ады пол-тыр.»
Чібäк тінїн тудўб-алын
мўнä сегірдї Кара Пäр.
Саҕаннаң келїп туҕулап сыкты,
каідары каідары парҕанын
пілбäс полды Кара Пäр,
караҕына немä körўнмäс полды.
Аі кар'ат тура-тўстў,
тоҕуш-шастыг Кара Пäр körzö
чер кінїнä чес кўзä тур-чä.

Пу чес кӱзӓнї kодра тарт кӧрӧргӧ
чы̄лцаӊ пол-тыр алып кӱlӱктӓр,
kодра тарт полбīн турӯлар.
Аӡ-оі аттыг ōлаk мынд'оk kel-тїр.
Тоӡуш-шастыг Кара Пāр чōктап чā:
«Пу кӱзӓгӓ четкӓндӓ
«ат чоk кізінїӊ адын адаӊаӊ,
«сенїӊ адыӊ парба?» теп
аӡ-оі аттыг ōлаkтаӊ сурап чā.
«Адым чоӡул!» тедїр.
««Адыӊ чоk полза
««мен адап перīм!»» тедїр.
««Аӡ-оі аттыг Алып Салаі пол!
««тӱзӱп пу кӱзӓнї kодӯр kel!»»
Алып Салаі тӱстӱ,
ікі пілӓгї чыkчанды,
ікі едӓгїн kаірастанды,
ол кӱзӓгӓ чапсынды.
Саӡаннаӊ kelїп тартkанда
пу чер алтынаӊ пері,
пу чер ӱстӱнӓӊ пері
нызрап чадыр,
кӧдӱрӱп полбīн салды.
Ікїнцїзїн паз'оk kапты,
паз'оk тартты Алып Салаі,
полбīн-оk-салды Алып Салаі.
Ӱзӱнцїзїн чапсынд'оk кӱзӓгӓ,
саӡаннаӊ kelїп тартkанда
черї kапсыра кӧдӱрӱl-чӓ,
тіс паcka четтрӓ кӧдӱрӱlдӱ,
сура тарт-полбīн салыб-ысты.
Тоӡуш-шастыг Кара Пāр
аттаӊ тӱзӓ kонды,
ікінīн чыkчанды,

ікі едӓгїн kаірастанды,
оілап парып чапсынды.
Чес кӱзӓгӓ саӡаннаӊ kelїп
чес кӱзӓнї кӧдӱрдӱ,
kара чердї kапсыра кӧдӱрдӱ,
тіс паcka четтрӓ кӧдӱрдӱ,
сӯра тарт-полбīн салыб-ысты.
Ікінцїзїн чес кӱзӓнї паз'оk kапты,
черї кӧзӱмӓӊ кӧдӱрӱl-чӓ,
kур kурчаӊā кӧдӱрдӱ,
сӯра тарт-полбīн салыб-ысты.
Ӱзӱнцїзїп чапсынды,
саӡаннаӊ kelїп кӧдӱрдӱ,
kара черї kада кӧдӱрӱlдӱ,
їӊмӓӊ паcka сыӡара кӧдӱрдӱ,
чес кӱзӓнї сӯра тартты.
Черї нандра тӱс-парды,
чӱс kулашkа чергӓ чӱктӓн-парды,
нандра ал-kelїп анд'оk тур-салды
Пу кӱзӓгӓ мічік паш-шā:
«Пуруннаӊ ала
«kыімаkтатпāн пу кӱзӓнї,
«тоӡуш-шастыг Кара Пāр
«сӯра тартты пу кӱзӓнї,
«мынаӊ сōӊы тӧl
«чы̄л kelзїн кӧрӧргӧ
«сӯра тарт поларба?
«сӯра тарт полбаспа?
«пу улуг чес кӱзӓнї
«сура тартkан алып
«менмӓӊ тудӯзарӡа kelзїн!»
Ікӓlӓӊ аттарына мӱндӱlӓр,
чуртӯ черlӓрїнӓ талаза
раkпа, чаӡынма пардылар,

позы пilбäс полдылар,
ат ашшаӊ арсык сынҕа сык-кеlїп
чуртӯн карап турдӯлар.
Кузурук сӧзӯрӯ̆п пӧрӯ кірбїн-дїр,
кылыс сӧзӯрӯ̆п алып кірбїп-дїр.
Алтын ӧргӧ̄нӯ̆ӊ езік алында
пурун чон каідї чы̄лҕан
амды едіг чы̄л-чā.
Ат палҕаӊаӊ ала сарчында
кызыл кыр ат тур-чā,
кызыл кыр аттаӊ кӧігӧн от
тегір чалбак тексі кызара кӧі-чā̄,
ат палҕаӊаӊ ала сарчыннаӊ
пас арҕазы мӧзӯк полды.
Ак малды аралап парды,
арҕа чонны тексіläп парды,
ат палҕаӊаӊ ала сарчынҕа
аттарын палҕадылар.
Пу ікі алып аттарын кӧр-турлар,
кызыл кыр атпаӊ
аі кар'ат теӊ полды,
алып Салаідыӊ мӯнгäн ады
орта кабырҕада полды.
Алтын ӧргӧ̄гä кірä пас-парды,
езік аза езäн пердїläр,
еркäн алтаі міндä пердїläр,
алтон сӯрмäзї арҕазына чаjылҕан,
еlіг сӯрмäзї іӊнїнä чаjылҕан
абакаі чаксы кыс кізі одур-чā,
ала карак оттыг полды.
Мындыг сыллыг кӧрбӧ̄н полдылар.
«Ады солаӊ каізы полӊаӊ?»
кыс кізі теп сураб-одурдӯ.
«Тоҕуш-шастыг Кара Пāр полӊам.

«ебїмä наныш кеlгäм,
«кызыл кыр атка мӯнгäн кыс,
«ады солаӊ каізы полӊаӊ?»
««Кызыл кыр аттыг
««кыр Чодаі Мергäннїӊ кызымын,
««кызыл кыр аттыг
««Кӯмӯс Тана мен полӊаӊмын.»»
«Рак парїзыӊма? чаҕын парїзыӊма?»
««Рак-тā парбадым,
««чаҕын-дā парбадым.
««Абамны чāлап парҕан
««ак кōр аттыг Ал Корыі Пег,
««аілан кеl-тїр кызыл кыр ат.
««Но кізі аіландырды?
««теп сурāм адымны.
««Тоҕуш-шастыг Кара Пāр
««менї аіландырды, тедї,
««сā̄ тоҕазар ӯзӯ̆н кеlгäм,
««тоҕуш-шастыг Кара Пāр!»»
Āлды кізі іс-тоспас
ала кōр сара
алыб-алды ол кыс,
араҕа ӯlїргä ет-чā̄.
Тоҕуш-шастыг Кара Пāр сӧ̄lӧдӯ̆:
«Кыс кізā̄ сā̄ чарабас,
«араҕа ӯlїргä чарабас,
«Алып Салаіҕа пер!
«араҕа ӯläп-перзїн!»
Алып Салаі алыб-алды,
ала кōр сара толдра урдӯ,
тоҕуш-шастыг Кара Пāрҕа пер-чā̄.
«Ӯläп чаткан кізі сен пурун іс!»
теп сӧ̄lӧп чā̄ Кара Пāр.
Алып Салаі ізїб-ысты,

ала көр сара толдра урдў,
Тоғуш-шастыг Кара Пāрға пердї,
ізїб-ысты Кара Пāр.
Ідї одурған туста
ат нышлап келдї,
кізі кўлбўк калбык еттї,
алтын калкыны азыб-ысты,
алып чаксы кір-келдї,
езїк азып езән пердї,
еркән алтап міндә пердї,
алтын сірāгә парыб-одурдў.
Тоғуш-шастыг Кара Пāр сағын-чā:
«Каідї меннāң корукпїн,
«підї парыб-одурдў?»
Ады солазын сурап турдў:
«Кїк полза тўктўг полцаң,
«кізі полза аттыг полцаң,
«но кізі полцаңзың?» тедї.
««Кара кўрāң аттыг
««Кан Сылаңар полцаңмын,
««Кан Мергāн абам полцаң;
««clep но алып полцаңзāр?»»
«Аранцўла ағ-оі аттыг
«Алтын Аіраның палазы
«аі кар'аттыг тоғуш-шастыг
«Кара Пāр полцаңмын.»
««Четті сырғалыг,
««четті кулактыг
««өрөкөннўң чуртўнда
««тоғуш-шастыг кыр аба
««кізімāң тудўсканма?»»
теп сураб-одурдў.
«Ja тудўскан» тедїр.
««Пу кыр аба мен полғам.»»

Ўзўлāң араға ізїб-одурдўлар,
кўнўн пілбїн-чадырлар,
каразын пілбїн-чадырлар,
кызыл кыр аттыг Кўмўс Тана
ебїнä нан-парды,
пулар арағ'ок ізїб-одурдўлар.
Тоғуш-шастыг Кара Пāр
алтын егіг сурўб-алды,
Кан Мергāннї гіргістї,
төртāлāң араға істїлāр.
Ідї араға іскāндä
ат табызы естїл-чā,
ер табызы естїл-чā,
пір кізі кыскырыб-ысты:
«Аі кар'ат пагдаба?
«кара сағыстыг кара макацы
«тоғуш-шастыг Кара Пāр ебдäбä?»
Тоғуш-шастыг Кара Пар
таскары сык-пардь
көрўп турўп келзä
чыда пазы чыс пол-кел-тїр,
калык чоң каінап кел-тїр,
канныг чā тур-чадыр.
Нандра кір-келдї ебїнä,
ағ-оі аттыг Алып Салаіды
пу чāға ызыб-ысты:
«Но алып чā пастап келдї?
«сурап кел, Алып Салаі!»
Ағ-оі атка мўндў Алып Салаі,
адын камцылады,
чā-зары чўгўрттў.
«Чā пашшызы каіда полцаң?»
Кезāк тегāі пазында
ўс алып аттарын казап салған,

пір ат ак кӧр ат полды,
пір ат кара тор ат полды,
пір ат кул'ат полды.
Ікі алып кыjын сыңанактап чат-чā,
пірзї турӯп чӧкташ-шā.
Алып Салаі сурады:
«Но тāн алып полцаңзāр?»
Пірзї чӧктады:
«Ак кӧр аттыг Ал Корыі Пегдің
«адын еспāн каіда чӯргӯзāр?»
Пірзї чӧктады:
«Кыдат черї кызыл кумнӯң
«ул саркында чурттӯг
«кум кул'аттыг Саі Мергāн
«тāн алып мен полцаңмын.»
Пірзї чӧктады:
«Кара тор аттыг Каттыг Молатпын.»
Адын аіландра тартты,
алтын ӧргӧнӯ талаза парды.
Тоңуш-шастыг Кара Пāр
аі кар'атка мӯндӯ,
Кан Сылаңар тāн алып
кара тор атка мӯндӯ,
аң-оі аттыг Алып Салаі
аң-оі адына мӯндӯ.
Кӧдӯр келїп камцы салдылар,
канныг чā-зары чӯгӯрттӯläр,
канныг чāңа кірдіläр,
кылыстарын сӯрдӯлар;
ары парып сыкканда
алтон кізінї кырдылар,
пері келїп аіланарда
четтон кізінї кырдылар,
канныг чāны тозы кырдылар,

ӱс-lä алып калды.
Аң-оі аттыг Алып Салаі
пу алып сары чӯгӯрттӯ,
кум кул'аттыг Саі Мергāнгä
чапсынып келїп тудӯстӯ.
Кара кӯräң аттыг Кан Сылаңар
ак кӧр аттыг Ал Корыі Пеггä
чапсынып келїп тудӯстӯ.
Аі кар'аттыг Кара Пāр
кара тор аттыг Каттыг Молатка
чапсынып келїп тудӯстӯ.
Ӱрбä аспа тудӯсканда
Кара пāр кӧр-чӯрзä
Алып Салаідың аң-оі ады
кӯмӯс езäрїн ӱккä салып
чібāк тінїн чер сӧзӯрӯп чӯгӯр-парї,
алып тӧрӧн Алып Салаі öl-кал-тыр.
Тоңуш-шастыг Кара Пāр
Каттыг Молатты кāб-алды,
кара чердāң кӧдӯрдӯ,
кан тегіргä сыңара туттӯ,
аіландыр-келїп чергä тӯскäнцä
четті чердāң ас орказын кезä тептї,
Каттыг Молат öl-калды.
Оілап парды Кара Пāр,
Саі Мергāнгä чапсынды,
ӱрбä аспа тудӯстӯлар,
Саі Мергāннї кӧдӯрдӯ,
кара чердāң кӧдӯрдӯ,
кан тегіргä сыңара туттӯ,
аіландыр-келїп салды,
ас орказын алты чердāң кезä тептї,
Саі Мергāн öl-калды.
Кара Пāр кӧрӯп турза

kара кӱрӓң ат
кӱмӱс езӓрїн ӱ̄ккӓ салып
чібӓк тінїн чер сӧзӱрӱ̄п
оілап сыҕып чӱгӱрдӱ̄,
Кан Сылаңар öl-kал-тыр.
Тоҕуш-шастыг Кара Пāр
Ал Корыі Пег-зӓрі оілап парī,
Ал Корыі Пегдї kапты,
тудӱс-сыktылар ікӓ̄lӓң,
тоҕус кӱнгӓ сыҕара
тудӱстӱлар ікӓ̄lӓң,
тоҕус кӱннӱ̄ң пазында
тоҕуш-шастыг Кара Парды
Ал Корыі Пег kāб-алып
kара чердӓң кӧдӱрдӱ̄,
kан тегіргӓ сыҕара туттӱ,
аіландыр-кеlїп тӱзӱрдӱ̄,
ас орkазын алты чердӓң кезӓ тептї.
Аі kар'ат оілап сыkты,
кӱмӱс езӓрїн ӱ̄ккӓ салды,
чібӓк тінїн сӧзӱр-алды,
тоҕуш-шастыг Кара Пар öl-kалды.
Но но рak чердӓ
kамцы табызы таршлī-тӱстӱ̄.
ат табаны тазрī тӱстӱ̄,
ат сомныг азыр пулут оіласты,
ат тебін тезӓ
kара палҕас тегір кӧгӱ̄н туҕлады,
ат ашшаң арсыk сыннаң
ат аза kоныб-алды,
kызыл kыр атkа мӱнгӓн
kыс кізі чӱгӱртӱ̄п кеlдї.
Ал Корыі Пегдї
аjамаң тазлатты,

kара чергӓ тӱзрӓ сапты,
аттаң сегрїб-ысты,
Ал Корыі Пеггӓ чапсынды,
саҕаннаң кеlїп сіlіккӓндӓ
Ал Корыі Пегдїң азаҕы
тīр чергӓ теп чадыр,
теңмӓс чергӓ теппīн-чӓ̄,
ӱс аіландра сіlіктї,
kара чердӓң кӧдӱрдӱ̄,
kан тегіргӓ сыҕара туттӱ,
аіландыр-кеlїп ас орkазын
алты чердӓң кезӓ тептї,
Ал Корыі Пег öl-kалды.
Тоҕуш-шастыг Кара Пāрды,
аҕ-оі аттыг Алып Салаіды,
kара кӱрӓң аттыг Кан Сылаңарды,
ӱзӓlӓңнї kыс тіргїстї,
ам kыр атkа мӱнӱ̄п
наныб-ысты ебїнӓ.
Ӱс алып турӱп кеlдї,
алтын öргӧ̄гӓ парды,
езік азып кірдїlӓр.
Кан Арыг öрököн
ас тамаktың тадылīн
алтын столҕа салды,
араҕаның kаттīн
алтын столҕа салды.
Ас тамаkты чідї ӱс алып.
араҕаның kаттīн істї,
астāны тосты,
арҕаны семірдї.
Тоҕуш-шастыг Кара Пāр
таскары оілап сыkты,
аі-kар'атkа мӱндӱ̄,

кан тегір чергä талаза парı.
Ӱрба аспа парҕанда
тоҕус тегір ӱт-парды;
езäр ojы пелгä сыкты,
андаркы чергä карап турдӱ.
ікі алтын өргө̄ тур-чā,
тӱк пiлiспäс мал полды,
тil пiлiспäс чон полды,
ак малды аралı пастыр-парı,
арҕа чонны текcілı пастыр-парı,
ат палҕаңаң ала сарчынҕа
аі кар'адын палҕады,
езік аза езäн пердı,
еркäн алтı мiндä пердı.
Ікі кыс одур-чā.
«Езäн мiндä Алтын Тана!
«езäн мiндä Кӱмӱс Тана!»
««Езäн тоҕуш-шастыг Кара Пāр!»»
Колтуктаң каптылар,
колдаң чӧлӧб-алдылар,
алтын сірā̄гä одурттӱлар.
«Ракпа, чаҕынба парızың?»
«Рак-тā, чаҕын-дā парбадым,
«кызыл кiк көрӱнзä
«okka кыстып адарҕа,
«кыс кізі көрӱнзä
«аларҕа мен келдiм» тедiр
Кудалап турдӱ Кара Пāр:
«Таггa сыксаң тajаҕың полiм!
«суҕа кірзäң чӧлӧгӱң полiм!
«сык тезäң адajың полiм!
«одунзаң турунӱң полiм!»
Алтын Тана чӧктады:
«Сендiг кізä пербā̄ндä

«тегäjiндä мӱстӱг,
«текчäгiндä каракты,
«андыг кізǟ перäрбiспä?»
Кӱмӱс Тана туңмазын
Кара Пāрҕа перiб-одӱрдӱ
Тоі едiп чонны чыгдылар,
тоі ертiскäндä
Кӱмӱс Тананы алыб-алды,
і туттӱ каттын,
алтын чӱстӱк едiб-алды,
колына суҕӱб-алды.
«Паза тоҕусканңа
«абакаі чаксы Алтын Тана
«езäн мiндä пол!» тедi.
Аі кар'атка мӱндӱ,
чуртӱ черiн талаза ӱкӱс еттi.
Калык тастап чӱгӱрдӱ аі кар'ат.
Ӱрбä аспа парҕанда
ат ашшаң арсык сынҕа сыкты,
чуртӱ черiн таласты.
Оттус канаттап алтын өргө̄ тiктi,
он азактап алтын сірā̄ санты,
тор аксырлыг чылҕыны тоза сокты,
кыр аксырлыг чылҕыны кыра сокты,
улуг тоі ет-салды,
кӱстäң ала тоі еттi,
часка сыҕара тоі еттi,
тостаҕы сылҕан ет тозылды,
тозы чон тарады,
казандаҕы салҕан ет каҕылды,
калык чон тарады.
Аі кар'аттыг Кара Пāр
ары пері парбады,

Кӯмӯс Тана каттымаң
чурттап черläп чат-калды.

X. Тарба Кінҷі.

Ак талаідың казында
арҕа јонныг пол-тыр
ак маллыг пол-тыр,
Талаі Кан јурттап-јадыр.
Тарба Кінҷі ӧллыг,
олҕы алты јастыг пол-тыр,
іjäзї Тебänä Кӧ пол-тыр,
Тебän' Арыг кыстыг пол-тыр.
Арсак сынның ӱстӱндä
алты ӧлак казык ат-јадылар,
Тарба Кінҷі ӧлак
алты ӧлак-сары парı.
Тоҕас-јадыр, езäннäс-јадыр.
«Када оінаңар казык» тедїр.
««Оінїр ползаң казык ал-кел!
««ебїн-зäрї парып ал-кел!»»
Ӧлак ебїн-зäрї парї,
егбä парып јајазынаң
казык тiläп јадыр,
јајазы казык перҷїк.
Арҕалыг сынҕа каттап парї,
оінän ӧлакка јетчїк,
ам оілап јадылар казык,
алты ӧлактың казыҕын
тозы удӱп алҷык.
Алты ӧлак ӧдӱскä тiläп јадыр
улара казыҕын пербїн-јадыр.
«Камакка сертїп оінаң!»

Алты ӧлак алтылар,
камакка сертїп салды,
пірзїн сертїб-ысты,
пазын ӱзä сертїб-ыс-тыр,
ікінҷїзїн сертїб-ысты,
назын ӱзä-ок-сертїб-ыс-тыр,
ӱзӱӈҷізїн сертїб-ок ысты,
пазын ӱзä-ок сертїб-ысты.
Ӱзӱ̄ коруҕӱп jӧктап јадылар:
«Пістї іді-ок ӧдӱрäр!»
Ебї-зäр'ам оілап парїлар,
абазына jӧктап јадыр улар:
«Ӱс кізінің пазын ӱзä сертїб-ысты,
«Тарба Кінҷі ул сертäҷї,
«арҕалыг сында улар ӧl калчык-тыр,
«піс анаң оілап келдїбїс.»
Ӧлгӧн палаларының абалары
ертän кезїндä парды,
Талаі Канҕа пазып јадыр,
Талаі Кан апјак
олҕын кыiҕыртып јадыр.
«Ӱс ӧлактың пазын
«ноҕа ӱзä серткäзїң,
«сен јонымда јон артыспассын!»
Јонына пӧчка пӱдӱртӱп јадыр,
пӧчканы пӱдӱрӱп салдылар,
темір курчаг пӱдӱрӱп салдылар,
пӧчканы канҕа аҕылдылар.
Талаі Кан jӧктап јадыр:
«Олҕымны аппарыңар!» тедїр,
«олҕымны пӧчка суҕӱңар!»
Тарба Кінҷінї пӧчка суҕӱп
темір курчаң сап салчыктар.
«Пу пӧчканы алып

«талаіӈа салыб-ызыӈар!
«сугмынаӈ ак парзын!»
Пӧчканы јон алды,
талаіӈа аны аппардылар,
ак талаіӈа салдылар,
ак талаімынаӈ ак-парып
кан талаіӈа кір-пар-тыр,
кан талаімыпаӈ ак-парып
кара талаіӈа кір-пар-тыр,
кара талаімынаӈ ак-парып
чер алтын-сары кір-пар-тыр,
чер алтынмынаӈ ак-парып
Ерлік Канның суг алцаӈнаӈ
пӧчка суг сыӈара сабыскан.
Ертän Ерlік Канның сібäкчізї
сугга парза пӧчка кӧр-јадыр.
Ерlік Каӈа сӧlїргä келїп
еркän алтän-ак ундўб-ыскан,
чӧктїрӈа ундўб-ыскан.
Ертän паз'ок пар-јадыр пу сібäкчі
парза пијä турӈан пӧчка
анда-ок тур-јадыр.
Сўн сузўб-алып
кедäнчіктäп пазып
ебїнä кel-јадыр сібäкчі,
тескäр учуп парды сібäкчі,
пазы јарылып парды.
Ебїнä кіргändä кан ак-јадыр,
Ерlік Кан јӧктап-јадыр:
«Пазыӈ каідї јарылып парӈан?»
««Суг алцаӈ јердä пӧчка тур-јадыр,
««сä сӧlїргä ундўб-ыскабын,
««ам сӧlїргä кедäнчіктäп парып
««пазым ӧдылып парӈан.»»

Ерlік Кан јӧктап јадыр:
«Пӧчканы мä көзўт» тедїр.
Ерlік Кан парып кӧрзӧ
алтын пӧчка тур-јадыр.
Ерlік Кан јонын јып јадыр.
Јылӈан јоны тартып
сыӈарып полбїн-јадыр.
Ерlік Канның алыбы пар-полды,
каннаӈ кызыл позрак аттыг
Јебäтті Мерґän полды,
ал келчік ам кыіӈыртып.
«Імäдäӈ кыіӈырттың?» тедїр.
««Јоныбыс пу пӧчканы
««сыӈарып полбїн-јадыр.»»
Јебäтті Мерґän пу пӧчканы
сарсык колмынаӈ сыӈара тастаб-ысты.
Јонына сӧlӧп јäр Ерlік Кан:
«Пӧчканың темір курчän
«ігäгмінäӈ ігäӈär!»
Јон ігäг салӈанда
пӧчказы саібыл-пар-тыр.
Кӧрзӧ пӧчкада ӧlак одур-јадыр.
Ерlік Кан јӧктап јадыр:
«Јімцäк ет täб-алдым јїргä.»
Ерlік Кан ӧlакты
ебїн-зäрі јеттір-парї.
Јебäтті Мерґän сӧlӧдў:
«Кӧп чаксы еткäбїн сä,
«пір тіläг тілїм!» тедїр.
««Імä тілїрзїӈ?»» теп јäдыр Ерlік Кан.
«Пу ӧlакты мä пер!» тедїр.
Ерlік Кан ӧlакты пер-јадыр,
Јебäтті Мерґängä перчік,
Јебäтті Мерґän ӧlакты

ускастырыб-алып нан-парī.
Орта јолҕа јетчїк,
ады тура парчык,
ат тіläп јадыр алыптаӊ:
«Пу ōлакты тӱзӱр!
«пеlім сы̄ пас-парī» тедїр.
Олакты тӱзӱр-јадыр јергä.
«Абаӊ іцäӊ јуртӯн
«тāп полазыӊма?
«тāп полмазаӊ мында кал!»
Парып сыкты Ј̇ебäтті Мергäн,
ул ōлак чазаг парī,
табанныӊ кызыл едї,
таста кал-парī,
јодазыныӊ калыӊ едї
јолда кал-парī,
караҕынаӊ јазы ак-јадыр,
пуруннаӊ сӯ ак-јадыр,
ылҕī сыктī пар-јадыр.
Сыктī андыг пар-турза
јер алтымынаӊ кеlī пу ōлак,
кӱннӱӊ чарыҕына талас-парī,
јердїӊ тӱндӱгӱнä кеl·јадыр,
анаӊ сык-полбīн ылҕап тыр.
Іді ылҕап турҕанда
аттыӊ незіртї естїl-одур,
чет-кеlчїк пір алып јаксы,
тор аттыг торҕу тонныг кізі.
«Тороба!» теп јадыр ул кізі,
«каідаӊ јӱргäн ōлаксыӊ?» тедїр.
««Талаі Канныӊ олҕы
««Тарба Кінцібїн!»» тедїр,
«Каідаӊ мында кеlгäзїӊ
«кӱнӱ јок јер алтына?»

««Īрік полīмма?»» тедїр,
««абам менї сугга салыб-ыскан»» тедїр.
Ōлак алыптаӊ сур-јадыр:
««Сен адыӊ солаӊ кем полды?»»
«Кара тор аттыг
«Картаҕа Мергäнмїн!» тедїр.
««Каіда јӱр-кеlдїӊ?»» теп јадыр.
«Кукат туӊмамны оҕурлап парҕан,
«Кукатты ӧдӱрдӱм,
«туӊмамны коіныма сук-салҕам.»
Туӊмазын коінынаӊ сӯрӯб-ал-тыр,
ōлакка кӧзӱт-јадыр.
Нандр'ок сук салҕанда
Тарба Кінцi сōlӧп-јадыр:
«Алып јаксызы Картаҕа Мерган,
«сыҕарып пар менї јер ӱстӱнä!»
Усказыб-алды ам ōлакты,
кӧдӱрӱп кеlїп камцы салды.
Сегірїп сыкты кара тор ат,
јарымҕа јеттрä сыкчык,
јер алтын-зары нандр'ок.
Кара тор ат јōктап-јадыр
«Пеlїм сы̄ пас-парī,
«ул ōлакты тӱзӱр!» тедїр.
Картаҕа Мергäн сōläп јадыр:
«Менїӊ карындазым пар,
«каннаӊ кызыл позрак аттыг
«Кан Мергäн пол-тыр.
«Аныӊ адын ызарбын,
«ул ат сенї сыҕарар.
«Ј̇еlнїнä азык тӱlӱк палҕīрбын;
«езäн пол паза тоҕасканца!
«міндä пол паза тоҕасканца!»
Пäдä полҕанда

ат незіртї естїл-јадыр,
јер ўстўнäң пері естїл-јадыр,
пајаҕы позрак ат јетчік,
јер алтын-зары тўссўк.
«Алтан мäгä!» теп јадыр,
«аңдарылып парба!» тедїр,
«јелнімнäң колың орї тудўб-ал!»
Ōлак атка мўнцўк,
ат келїп ўкўс салцык,
ам јер ўстўнä сык-келцїк.
Ōлак кўннўң чарыҕын көрўп
аттаң аңдарылып тўссўк.
Анда алтын көл полтыр,
аҕа јунўп јадыр ōлак,
ербäн от полтыр,
ербäн отмынаң аластан-јадыр,
аіна јызы сык-јадыр,
кўннўг јызы кір-јадыр,
јелнїнäң азык тўлўк ал-јадыр,
азыҕын јіп одур-јадыр.
Позрак атка алтанцык,
кödўрўп келїп камцы салды,
ўкўс едїп сык-парї.
Пір там тегір јерін
тобра јўгўрўб-ысты,
позрак ат төрт ајаҕын кўлä пазып
турўб-ысты позрак ат.
«Пелїм сы пас-парї ыссаң,
«ам тўс ōлак меннäң!» тедїр.
Ōлак јергä тўс-парї.
«Езäн міндä ōлак!» тедїр,
«ам кар'ат сäгä келäр.»
Позрак ат јўгўрўб-ысты,
јуртўн талаза јўгўрдў.

Пädä полҕан туста
ат незіртї естїлдї,
кар ат јетјік ōлакка,
аттың јелнїнä
азык тўлўк палҕап-ыс-тыр,
азыҕын јіп алчык,
кар'атка мўнцўк,
камцы салып ўкўс салцык.
Пір там тегір јерін јўгўрчўк,
кар'ат турўб-ыссык паз'ок.
«Тўс табрак!» теп јадыр,
«паза сенїködрäргä ат јоҕул,
«езäн пол?» теп нанд'ок кар'ат.
Ылҕї ылҕап јадыр ōлак,
карак јазы кан полып,
пурун сў пус полып
чазаг парып парыб-ысты.
Пір Алтаі сын јадыр,
Алтаі сынҕа сыҕып турўп,
ебрä кör-тір ōлак,
караҕына пір імä көрўнмäцїк,
Алтаі сында одурдў,
ылҕаб-одур одурўп,
ылҕап ылҕап узуб-ыссык,
узуп парып ускун-јадыр,
рак јердäң ат незіртї естїл-јадыр.
Јер арҕазы тексä јаікал-јадыр,
ōлак тура-ҕонып көрўп тўр,
ак јазыда ат јўгўрдў,
кўмўс езäр ур-сал-тыр,
кўмўс јўгäн сукkан келї,
јібäк тінї сözўрўлўб-одур.
Паја ат једä тўс келјїк.
«Езäн міндä іäм кўлўк!

«jер ўстўн jетті аіландра
«jўгўрўб-ыстым», теп jадыр,
«сенї таппїн полдым,
«ам тапчыкпын сенї, іäм.»
Кадыл куjаӷы тергіäн-сал-тыр,
арыс пöрўг садаӷын артын-салтыр.
Ōлак jўгўрўп келїп
адының моінын куңактап ал-тыр.
Кадыл куjаӷын тергідäң сестїп
кес-jадыр ōлак,
кадыл куjаӷын кескäндä
jер сöзўрўп пол-jадыр,
адына алтаңцык,
камцы салып ўкўс салцык,
ады ўкўс салӷанда
jер арӷазы тексі jаікал-jадыр.
Тоӷуш там тегір jерїн
пір кўн тобра jўгўрдў,
абазының караңаң
арӷалык сынӷа сыӷарып концык.
Jуртў jерїн көрўп турдў,
кадарӷан малын казырып пар-тыр,
каптаӷы езїн jўктän-пар-тыр.
«Каіран абам іңäм!» теп ылӷады,
«каіран чоным! каіран малым!
«каіран езїм!» ылӷап турдў.
Кödўр-келїп камцы сал-jадыр,
малын сўрўзўп парї,
кара jер jаікалып парї.
Ўс там тегір jерїн тобыр-сыкчык,
арӷалык сынӷа сыӷып көр-тур-jадыр,
карап көр-тур-jадыр,
ікі jердä от köі-jадыр.
от köі-jаткан jергä jет-келчїк,

ōлак көр турза
адазы казалып пар-тыр темір тытка,
адазы тіріг тур-jадыр,
ікі jердä от köjўп-jатканы
адазының ікі карағы пол-тыр.
«Каідї мында казал-парӷазың?»
««Арыг кўзўм албāнда
««мында казал-салцыкпын,
««ікі карындас, ікі алып
««Тас Jўрäк, Темір Jўрäк
««мені казап салдылар.»»
Адазынын сöзўн естїп
кödўр келїп камцы салды,
ўкўс еттї ады,
jāның ізін істäп пар-тыр.
Ўс там тегір jерїн тобырчык,
арӷалык сынӷа сык-келцік,
көрўп турза Тарба Кінці
кадарӷан малын анда сўр-парї,
каптаӷы езїн анда ал-парї.
Ам келїп кыскыр-jадыр:
«Адам тузўнда мал ыскызарба?
«іцäм тузўнда ес чыскызарба?»
Ікі алып катқырыс пар-jадыр.
Тарба Кінці кыскырып
садак карбап ок сустўп jадыр,
курлук карбап jа сустўп jадыр,
тартып jадыр, ат-jадыр,
оӷын позытканда
jер арӷазы тексі jаікал-jадыр,
Тас Jўрäктї адып jадыр,
колтыӷынаң öттрä адып jадыр,
аттың сол сарїнаң аңдарыл-jадыр.
Тас Jўрäк öl-кал-тыр.

Тарба Кінџі kамџы салып
Темір Ј̌ӱрäккä јет-кеlџїк,
јыдамынаң сазызып јадылар,
јыдалар тӣныспӣн-јадылар,
kылыс сурӱп сабыс-јадылар,
kылыстар тӣныспӣн-јадылар.
Аттаң тӱзӱ̈п оілап кеlдїläр,
ас пеlдäң kабыс-јадылар,
јетті кӱн кӱрäстїläр,
јергä тӱспӣн јадылар,
тоҕус кӱн кӱрäстїläр,
тобраkkа тӱспӣн-јадылар.
Ӱ̈с јылҕа јеттрä
тудузӱп кӱрäс-јадылар,
ӱс јылдың пазында
алып тӧрӧ̄н Темір Ј̌ӱрäк
азаkмынаң ас пас-јадыр,
kолмынаң кӧп тајан-јадыр.
Кара јердäң kап сыҕарчыk,
ал кеl теп тастап јадыр.
Пеlїн алты јердäң кезä тептї,
Темір Ј̌ӱрäктї ӧдӱрчӱк.
Ады јібäк тінїн јер сӧзӱрӱ̈п
кӱмӱс езäрїн ӱ̈ккä алып.
Кадарҕан малын аіландыр-јадыр,
kалыk јонын аіландыр-јадыр,
іџäзїн тоҕазып азаkkа тӱс-јадыр,
јајазының азаҕына тӱс-јадыр.
Камџы салып сӱр-парї,
ӱс там тегір јерї тобыр-кеlїп
арҕалыk сынҕа сыkчыk,
сыннаң кӧр-турза
Тас Ј̌ӱрäктїң Темір Ј̌ӱрäктїң
езї, малы, ебї анаң кӧрӱ̈н-јадыр.

Тарба Кінџі кӧр-турза
ат палҕаџаң алтын столбада
аранџула ікі ат тур-јадыр.
Темір Ј̌ӱрäктїң кӧк пор'ады
пірзї аk сар'ат тур-јадыр,
арҕалыk сыннаң kыскыр-јадыр:
«Аk сар'аттыг Аі Маңыс,
«аk сар'атkа мӱнӱ̈п
«арҕалыk сынҕа сыk!» тедїр.
Аі Маңыс атkа алтанып
арҕалыk сынҕа јортып сыkчыk.
Езäн міндä теп јадырлар.
«Тарба Кінџі, нанџы полаң!»
Тарба Кінџі сӧlӧп јадыр:
«Менїң черїм чуртӱма
«ноҕа талатkазың, Аі Маңыс?
«малымды, чонымды
«ноҕа сӱрдӱрдӱ̈ң, Аі Маңыс?»
««Ј̌оҕаркы турҕан јајачы
««ікі нанџы поларҕа салҕан!»»
«Кудаі піс нанџы салҕан полза
«ікі kарындасты ноҕа тыспазың?
«сенмäң нанџы полбассым.»
««Нанџы-дā полбазаң
««ебїмä кір-пас-кеl!
««астың таттылїң јїргä,
««араҕаның kаттїн ізäргä.
«Астап јӱрӱп ползам-дā
«ас тамаҕыңны јібäссїм!»
Нākkа сāп јадыр Аі Маңысты,
аттаң аңдары сāп тыр,
аттаң тӱзä kондылар,
ас пеlїнäң тудӱс-јадылар,
јетті кӱн тудӱстӱлар

jергä тӱспїн-jадылар,
тоӈус кӱн тозы тудӱстӱлар,
тобракка тӱспїн-jадылар.
Ӱс jылӈа jеттрä тудӱстӱлар,
ӱс jылдың пазында
Аі Маӈыс jӧктап jадыр:
«Арыг тынымны сал!»
««Салбаспын»» теп jадыр.
«Кудаідаӈ сурарӈа» тедїр.
««Кудаідаӈ сурбаспын ӧдӱрӧргӧ.»»
Jоӈары кӧдӱр-парї,
ал-келїп тастаӈык,
ас пелїнäӈ алты jердäӈ
кезä тепті Тарба Кінҷї,
Аі Маӈыстың ады ылӈап тыр,
адының моіның кылыспынаӈ
кезä сабыс-jадыр.
Тарба Кінҷі адын алтанд'ам
арӈалык сыннаӈ ен-тӱс-парї,
ӓлӈа jет-jадыр,
кадарӈан малын казыр-jадыр,
калык jонын сӱр-jадыр,
езїн арт-jадыр атка,
анда турӈан арӈалык сынын
алты jоллап пар-jадыр,
ак jазы тобра сӱрӱб-одур,
он ікі там тегір jерїн тобыр-келдїläр,
jерїнä jет-кел-тїр.
Пурун каіда одурӈан
анда ок одурдӱ абазы,
ак талаідың казында,
Алтаі сынның алтында.
Малын малӈа кос-jадыр,
онын jонӈа кос-jадыр,

езїн ескä кос-jадыр,
адын палӈаҷык алтын столбаӈа,
ак ебїнä кірїп келҷїк.
Езік азып езän пер-jадыр,
еркän алтаӣп міндä пер-jадыр,
адазына азакка пазыр-jадыр,
адазы палазының моінын
куҷактап ылӈап jадыр;
іҷäзїнä азакка пазыр-jадыр,
алты азактыг алтын сірӓгä одурду,
jажазы тамак салды алтын столӈа,
астӓн карын тос-jадыр,
арӈан позы семір-jадыр.
Тарба Кінҷі jылӓстаҷык,
алтын сірӓгä jадыб-ыссык,
узӱп jадыр тоӈус кӱнгä jеттрä.
Адазы кӧр-jадыр палазын,
ӧлӱп парӈан тезä тірїг оскыс,
тірїг тезä ӧлӱп парӈан оскыс,
таскары сык парза адын кӧрзӧ
кул ады столбаӈа jӧлӧнӱп узӱп тур.
Арӈа черїнäӈ алтон алыпты
адазы кӹр-jадыр.
Черї паска чердäӈ четтон алып
адазы кӹр-jадыр.
Алыптар тозы jӹлҷык,
ебїнä тозы кір-jадыр,
алыптар сӧлӧп jадыр.
«Ноӈа кӹртказың пістї?»
««Олӈымны ускуртарӈа!»»
Алтон алып чаӈын келдї,
ускурӱп полбїн-jадылар
Алтон алыптың пазы
каска кӱräӈ аттыг

Каттык Кіріс сөлөп јадыр:
«Ӱс там тегірнің озарында
«алтын каја пар.
«Езіктіг алтын каја,
«аның істіндә енәі пар,
«аны кыҕыр келіңәр!»
Ікі алып атка мӱндӱ,
ӱс там тегірнің озарына парып
пу енәідї аҕыл-јадырлар.
Аҕылҕан енәі езән теп јәдыр,
енәі сөлөп јадыр:
«Пу алыптар сыҕыңар!»
Ул алыптар сык-парды,
енәі чаҕыстан калып
енәі сыҕыр-јадыр.
Пу енәі сыҕырҕанда
пір азак пір колы кыімырап јадыр,
ікінџізін сыҕырчык,
пӱкӱлә позы кыімырап јадыр,
ӱчӱнџізін сыҕырыб-ысты,
тур-келџік Тарба Кінџі.
«Адамның! сен сыҕырҕанда
«алты кыр аскалакта ускунџӱкпын.»
Алыптарын кыҕыр-јадыр,
тозы егбә кірчіктәр.
«Каіда пар-келдің» теп јадырлар,
««узӱп мен тӱзәп јадып
««кӱннӱң тӱзӱнә парҕабын,
««анда тӱзәп парзам
««Тӱстӱк тән кан полтыр,
««кудалап аның палазын алдым,
««Тӱстӱк Канның кызының ады
««Тӱзәмір Арыг пол-тыр.
««Алты кырдың озарында

««алты чаізаңмынаң када келі,
««кӱннәң арыг, аідаң сыллыг,
««менің каттым пол-тыр.
««Удра парыңар! аҕылыңар!
««артыктарыңар
««аттаң аңдар тӱзәр,
««арамзарларынар тал тӱзәр!»»
Алтон алып атка мӱндӱләр,
арҕалык сыннаң ас-келділәр,
кӱн сыкпас јердә
кӱн сыккан оскыс,
аі сыкпас јердә
аі сыккан оскыс.
Алҕа јеткәндә
ак ебінә кір-јадылар.
Тарба Кінџі јонына сөлөп јадыр:
«Торҕумынаң еб тігіңәр!
«тор аскырлыг јылҕыны
«тозы соҕып салыңар!
«кыр аскырлыг јылҕыны
«кыра соҕып салыңар!»
Ас тамактың таттылін
алыптарҕа сілап јадыр,
арацанның каттін
алыптарҕа сілап јадыр,
јетті кӱн, јетті тӱн
јері сілап пары,
тоҕус кӱн, тоҕус тӱн
гоза сілап пары.
Казандаҕы едї
кактал-јадыр,
тостаҕы едї
тозыл-јадыр.
Јеттон алыш тарап јадыр,

езäн, мiндä пол! теп jадыр.
Ол каразын Кара Кiнҷi
ебiндä конҷык,
ертäн сiрäдäң турчўк,
мўнäр адын езäрлäдi,
адына алтанып пас-тыр-сыкчык.
Ак таскылҕа сыҕара пар-jадыр,
караҕына аң, кус көрўнмiн-jадыр;
ак таскылдаң аiланыб-одур,
пiр-дä аң кус атпiн,
арҕалык сынҕа сыҕып келiп,
позының jуртўн көр-jадыр.
Iдi көрўн-турза ебiн
ат палҕаҷаң алтын столбада
iкi ат тур-jадыр,
пiрзi кыр ат пол-тыр,
пiрзi аҕ-оi ат пол-тыр.
Арҕалык сынынаң енiб-одур ебiнä,
адын палҕаҷык, ебiнä кiрҷiк,
езiк азып езäн пер-jадыр,
еркäн алтап мiндä пер-jадыр.
Iкi алып кiзi одур-jадыр,
пiрзi jетті пастыг Jелбäгäн,
пiрзi алты пастыг Jелбäгäн.
Тарба Кiнҷi сур-jадыр:
«Каiдäр парiзäр?»
««Сäгä парып келҷiкпiс,
««сен тоҕус кўн тоi едiп
««пiстi кыҕыртпазың.»»
«Тоiҕа парҕан ползаҷар,
«ам-дä сок перäрбiн.»
Iкi пiнi соктыр-jадыр,
тоҕус jыл тубäн пi
iкi казанда каiнат-jадыр,

уларҕа пiрäр казан пер-jадыр.
Iкi пiнiң едiнäң
тоҕрамҷы калбаҷык.
Келгäн iкi Jелбäгäн
аттарына алтанып
чортып сык-парiлар,
арҕалык сынын ас-парiлар,
ак чазыны тобра парiлар.
Алты пастаг Jелбäгäн:
«Токта! токта!» тедiр,
«jетті пастыг Jелбäгäн!
«Тарба Кiнҷiнiң кул'адын оҕурлiрбыс!
«ат оҕурлан келзäбiс
«калың куjаҕын оҕурлiбыс!
«ок jазын оҕурлiбыс!
«аны оҕурлап келзäбiс
«чазаг jўргäндä аткылiбiс!
«Тарба Кiнҷi ödўрзäбiс
«каттын сен аларзың,
«малын чонын мен аларбын.»
Карада нан-келдiläр,
ак ебiнä jет-келзä
кул' ады алтын столбада joҕул.
Tiläп, tiläп jўрдўläр,
ак таскылдың ўстўндä
оттап jўр-jадыр кул'ат.
Кул'ат уларды көрўп
пыскыр тарт-jадыр,
ак таскылдаң ендрä оiлап келҷiк,
ак талаiҕа jеттрä оiлап келҷiк,
ак талаiдың пулуңа
атты кыс-келгäндä
ак талаiҕа сегiрiп
кезiп jадыр кул'ат.

Таң јарып одур.
«Кул'адын тут полбоҷыкпыс,
«ебдәгї куjаҕын оҕурлїр керәк.»
Егбә jедїп келҷіктәр,
аттарын казап салҷык,
ебїнә пас-келїп
ебїн кылыспынаң кескілән јадыр,
катты јатпїннаң ускун парды.
«Но кізі ебїбістї кескілән јадыр?»
Ерїн ускурўп јадыр,
көксўнаң әрї саб-алҷык,
ерї: «Імә-дїр?» теп јадыр.
««Ебїбіс кізі кескілән јадыр.»»
Тура салды Тарба Кінҷі,
ок чазын каб алып
сыҕа конды Тарба Кінҷі,
таскар сыҕып көрзө
алты пастыг Јelбәгән,
јетті пастыг Јelбәгән
атка алтанып јўгўртўп парілар.
Ок чазын тартыб-алды,
ок салып адып јадыр,
ікі алыптың пазын
тоза кес-адыб-ысты.
Ул кара тўнәп кон-јадыр,
сарҕалып таң ат-јадыр,
көстөл келїп кўн сык-јадыр,
ертән кул'адын кыскыр-јадыр,
кул'ады јетчїк.
Кўмўс јўгәнїн сук-јадыр,
кўмўс езәрїн ур-јадыр,
ак ебїнә кір-келҷік,
алтын столҕа одурчўк,
алҕан катты аҕылып

тамак салып азрап јадыр:
«Каіда пararҕa јадырзың?»
««Каіда ам мен парім?
««алты пастыг Јelбәгәннi,
««јетті пастыг Јelбәгәннї
««көрөргө парып јадым.»»
«Аіна полҷаң, но немә көрҷөң?
«ölгўlән ады позымынаң.»
Тўндўктәң кеҷім улїҷа
алтын пічік тўссўк.
Кәб-алып аны Тарба Кінҷі
пу пічіктї кыҕырды.
Јајаҷы кудаілар: «Тарба Кінҷї
«табрак јетсїн піскә!» тедїр.
Тарба Кінҷі көрўп
корук-јадыр кудаідаң,
каттына езән! мінда! теп
сыҕып адына алтан-јадыр.
Арҕалык сынҕа сык-парї,
арҕалык сын ўстўнә сык-келїп,
кул'адының ікі колтїнаң
канат өс-пар-тыр.
Көдўр-келїп, камҷы салып
кан тегірзәр сык-парї,
ўс тегірдї ödўп парчык,
јајан јерїнә јет-келҷік;
арҕалык сыннаң көр-турза
арҕа јон карыл-јадыр.
Ертән кескән кебї
ргә јеттрә урап тўс-јадыр.
Улуг алып Тарба Кінҷі келї,
арҕалык сынның ўстўндә тур,
арҕалык сынның ўстўнаң
адынаң тўзўп јазаг jедїн-тїр,

пӧрӱгӱн колтӣна кыстып тыр,
јајāнның ебӣнä јет-кел-тӣр,
алтын столбā адын палҕаҷык,
езік азып ебӣнä кір-јадыр.
Езік азып езäн пер-јадыр,
еркäн алтап міндä пер-јадыр,
Тоҕус јајāн одур-јадыр,
аіланмӣн одур-јадыр,
ертäн келгäн Тарба Кінҷі
ӏргä јеттрӓ пазыр-јадыр,
јајāн ам кел көр-јадылар.
«Улуг алып Тарба Кінҷі,
«ам јеттӣңмä?» тес-јадыр,
«алыпсыңма?» тес-јадылар.
««Алыб-ок-нын!»» јазырбӣн сӧлӧп тӣр.
«Ак сар'аттыг Аі Маңысты
«нӧҕа ӧдӱргäзӣң?» тестӣлäр.
««Кӱзӱм алҕанда ноҕа ӧдӱрбäспӣн?»»
«сенмӣнäң ікі нанҷы едӏ јајāбыс.»
««Ідӏ јајāнда аның карындастары
««менің јуртӱм ноҕа талāн?
««анаңар тарынҕабын,
««аны ӧдӱргäбӣн»» тедӣр.
Ӈајāннар сӧлӧп јадыр:
«Ӧдӱргäң імä јоҕул.
«Саклат ет салҷыкпыс,
«Тарба Кінҷі сенӣ
«мен кіҷік јајāн салҷыкпын,
«кӱräң аттыг Кӱҷӱк Мӧкӧнӱ
«улуг јајāн салҷык.
«Кӱҷӱк Мӧкӧнӱ тастазаң
«ебӣнä сен нанарзың,
«тастап полбазаң
«адыңны ат сомнап

«тас ет-саларҕа,
«позыңны ер сомнап
«тас ет-саларҕа,
«сенің мӱнäр кул'адыҷмынаң
«кудаі кузун чарыстраръа,
«кырк там тегрі јерӣнä
«сбрä јарыстырарҕа.»
Тарба Кінҷінің кул'адымнаң
кудаі кузӱ чарыс парчык,
парып ӱс кон парӏ.
Калык јан Алтаі сынҕа сыкты,
көр-тӱрläр ул аттың келäрӣн,
рак јердä ат näзіртӏ естіl-тӣр,
кул'ат арҕалык сынаң азыб-одур,
кул'аттың соннаң
ікі арҕамҷы сынынҷа
калыб-одурлар кудаі кустар.
Тарба Кінҷі сӧлӧп јадыр:
«Кул'адым ам сыкканда
«мендä кӱräзӣп көрім!»
Калың куjаҕын сустӱп алдылар,
капчаҕаі кебӣн кес-јадылар,
јібäк курларын курчан-јадылар,
ам кӱзädіп кабыс-јадылар.
Ӈетті кӱн јері кӱräс-парӏлар,
јергä тӱспӣн парӏлар,
тоҕус кӱн тозы кӱräс-парӏлар,
тобракка тӱспӣн парӏлар,
ӱс јылҕа јеттрä кӱräс-јадылар,
калың еттäр тӱгäн-јадыр,
каттыг сӧктӧр кал-јадыр,
кызыл еттäр тӱгäн-јадыр,
кыіҕан сӧктӧр кал-јадыр.
Алып төрӧн Кӱҷӱк Мӧкӏ

азакпынаң ас пас-јадыр,
ајамынаң көп пас-јадыр,
ам келїп көдўр сык-јык.
Көдўр келгändä јајаңылар:
«Ödўрбä!» теп јадылар.
Јергä оіда тастаңык,
колдаң турғуза тартыб-алды.
Тарба Кінңі: «Мен астым!» тедір.
Улуг јајāнны кіңіг јајāнны ет-чік,
кіңіг јајāнны улуг јајāңны ет-чік.
Јајāннар сōлōп јадыр:
«Алып төрōн Тарба Кінңі
«ölбöс мökö сен пол!
«төгўлбäс толы сен пол!»
Јајāннары азағына пазыр-јадыр.
Тарба Кінңі сык-парды,
кул'адына алтаңык,
«Езäн пол тоғасканңа!
«міндä пол тоғасканңа!»
Јајāннар јōктап јадылар:
«Обал кыјал етпä!
«кізінї сен ödўрбä!»
Тегірдäң тўзўб-одур,
ўс тегірдї одўп келңік.
Алтаі сынға тўс-келңік,
Алтаі сыннаң ен-келїп,
алтын столбаға адын палғады.
Езік азып езäн пердї,
еркäн алтап міндä пердї,
катты аны азрап јадыр,
арған позы семірдї,
астāн карын тос-јадыр.
Таскары пāрып кул'адын салңык,
кул'ат таскылда от оттады,

ак ебїнä кір-келдї.
Мының јуртўна алыш сыкса
кірігä тідінмїн-јадыр.
Кадарған малына
кузурук сöзўрўп ку пöрў кірбїн-јадыр,
кыін јаттырарға
аіна тідінмїн-јадыр.
Јалбаја семір-јадыр,
јада јіп јадыр,
јаксы ам јурттап јадыр.
Алар анда калды,
мен пері нан-келдім.

XI. Алтын Мергäн.

Пулуң јерїн јерläп јадыр,
пулуң сўн ійїп јадыр,
ак талаідың казында,
арғалык сынның алтында;
төң јергä ебїн туттў,
töс јердä малын кадарды,
алты јастыг ағ-оі аттыг
јетті јастыг Алтын Мергäн,
Алтын Арыг каттыг полған.
Орјак малыг пол-тыр,
орјак јонныг пол-тыр.
Ағ-оі адына келїп алтан-јадыр,
аңнап кустап парї,
таг јағалї аңнап парї,
талајын кастї кустап парї.
Таг јағалї аңнап парчык,
тагда аң таппады,
талајын кастї кустап парї,

казында кус таппады.
Саны jок су кескäн,
пōгӯн jок таг аскан,
едä парып jатса
ак таскыл турӯп jадыр,
ак таскылға сык-келjік,
ак таскылның озарында
сарыг jазы jадыр,
сарыг jазыда пулан сын көп jӯр-jадыр.
Ак таскылның ӯстӯндä турӯп
садағынан jазын алды,
курлуғӯнан уғун сусjӯк,
кіріскä келӥп салып тыр,
кербäітä кel тартып тыр,
тарткан уғӯн токтадып тыр.
«Ебӥмä аіланып нанім!
«алған каттымнан сурім!
«атjан немäбä пу?
«атпajан немäбä пу?»
Jазын нандра сук-салды,
адының аксын аіландра тартты,
ак таскылнан ендрä jорт-сыкты,
jерӥнä сӯна jетjік.
Арғалык сынын каралып көрӯп тӯр,
jерін сӯн каралып көрӯп тӯр,
ебӥндäгі катты таскар сыкты,
алтын столбаның төзӯндä сағып тыр.
Алтын столба jеттрä jорт-келді,
ағ-оі адынан тӯзä-конды,
ағ-ебӥнä кірӥп келjік.
Алған катты келӥп
алтын столға тамак салды,
Алтын Мергäннi азраб-одур;
карынын келӥп тозыб-одур,

алған каттынан сурӯб-одур:
«Ак таскылның озарында
«пулан сын көрӯп jадыр,
«атjан немäбä пу?
«атпajан немäбä пу?
«сурарға келдім ебӥмä.»
Катты келӥп jӧктап jадыр:
«Кан кудаі jajан аңын
«адарға jajан кудаі,
«атпаска кудаі jajабан.»
Ол каразын кон-jадыр ебӥндä,
аттыр таң аткында,
арык кӯн сыккында
Алтын Мергäн сыға келӥп
ағ-оі адын алтанды,
ак таскылның талаза jортты,
ак таскылға сағып келjік,
каралып келӥп көрӯп тӯр.
Келӥп турза ак таскылда
пулан сын ед'ок jӯр-jадыр.
Садағынан jазын алды,
курлуғӯнан уғун алды,
jазын тартып турдӯ,
позыдып адыб-ыс-jык,
jа табызы тазылі тӯстӯ,
курлук табызы кӧлі тӯстӯ.
Пір jазыда jӯргäн пулан сынны
пір укка тізі атты.
Ак таскылның пазынан
Алтын Мергäн кыіғалajык:
«Аттыг кізі артынып нанзын!
«jазаг кізі jӯктäнӥп нанзын!»
Аткан пулан сынны
позы-пірдä немä албады,

аттыг улус артынып нанjык,
jазаг улус jўктänїп нанjык,
Алтын Мерґän аіланып нанjык.
Алтын Мерґän jерїнä jетjїк,
арҕалык сын каралып тыр,
алҕан катты ак ебїнäң сыкпїн-jадыр,
алтын столбä jеттрä jортўп келдї,
албатты jоны оілас келдї,
каракТың jазыбынаң келдї,
пуруннўң сўбынаң келдї,
jöктап jадыр Алтын Мерґängä:
«Алҕан каттың
«канаттыг кус полып
«ујуҕўп полҕанын көрбödўбўс,
«карсактыг аң полып
«оілап парҕанын көрбödўбїс.»
Алтын Мерґän тўзä конjык,
ак ебїнä кїрä пас-jык,
ak ебїнä кірїп келзä
алҕан катты joҕул,
сыннап келїп көрўп тўр,
канаттыг кус полҕанын
ујукканын пілбїн-дїр,
карсактыг аң полҕанын
оілап парҕанын пілбїн-дїр.
Таскар сыкjык ебїнäң,
аҕ-оі адына келдї,
аҕ-оі аттаң сурўп тур:
«Алҕан каттымның
«канаттыг кус полҕанын,
«аҕ-оі адым, көрдўңмä?
«карсактыг аң полҕанын,
«аҕ-оі адым, көрдўңмä?»
««Канаттыг кус полҕанын

««jер-дä көрбödўм, їм!
««карсактыг аң полҕаның
««jер-дä көрбödўм, їм!»»
Адына келїп алтанды,
аіландра келїп тартып тыр.
«Алҕан каттымның карағын
«карағымынаң көрбöндö
«пір тепкäцä ет jібäспїн,
«пір сомнакча мін іспäспїн.»
Арҕалык сынын талаза
оілан jўгўртўп сыкты,
саны jок су кестї,
пöгўнў jок таг асты,
jетті там тегір jерїн
Алтын Мерґän тобырды.
Jетті там тегір jердїң
озарына сык келзä
jетті карындас jурт тап тыр,
jетті карындас jетт'абызы
пір ебгä кір-кел-тірläр,
арajан ійіп jадырлар.
Алтын Мерґän кірїп келдї,
пöрўгўн колтыҕына кысjык,
пазырып келїп сурўп тур:
«Алҕан каттымның
«канаттыг кус полып
«ујуҕуп парҕанын көрдäрбä?
«карсактыг аң полып
«оілап jўргänїн көрдäрбä?»
««Jер көрбödўбўс»», тедір,
««алып кізі сензїң!»» тедір.
««кадарҕан малын jідірїп,
««арҕыстаң сураҕылап jўр jакаі?
««алҕан каттын jідірїп

««арҕыстаң арынмïн
««каiдï сураҕылап jӱрjäң?»»
Алтын Мерґän тарыңjык,
оiлап келjïк jеттï карындаска,
jеттiзiбïнäң jаҕадаң карбаjык,
jеттiзiбïнäң ебiдäң сыҕара сöзӱрjӱк.
Iскäр турҕан jалым каjā
аҕа келïп аҕылды,
jалым каjā jапсыра
казап салды jеттiзiн.
«Jер ӱстӱнäң каттап алып келзä
«серäнï сустӱп полбозын!
«Jер алтынаң аiна келзä
«серäнï кодурӱп полбозын.»
Аiланып келïп адын мӱндӱ,
кӱн кiрiзiн талаза
оiлап сыкты Алтын Мерґän.
Паза jеттï там тегiр jерiн
ӧдӱп сыкты Алтын Мерґän,
jетті там тегір jерiнäң озарында
jетті кулас сынныг
jетті jастыг позрак аттыг
Jебäтті Мерґän
ак талаiның казында,
ак таскылның алтында
jурт салҕан пол-тыр.
Jедäр Jеjäк каттыг пол-тыр.
Алтын Мерґän аҕа jетjïк,
аҕа jедïк кiрïп келjïк,
пӧрӱгӱнӱ колтыҕына кысjык,
пазырып тыр Алтын Мерґän:
«Ак ебiмнäң сык-келïп
«алты кондым,
«алҕан каттымны jiдiрïп

«jетті кондым,
«канаттыг кус полып
«jӱрiмiн кӧрдӱрбä?
«карекетыг аң полып
«jӱрiмiн остӱрбä?»
««Алып кiзi сенäң»» тедiр,
««алҕан каттын jiдiрiн
««арҕа jонаң уjатпын
««каiдï сураҕылап jӱраӱң?
««кадарҕан малыны jiдiрiн
««арҕа jонаң уjатпын
««каiдï сураҕылап jӱраӱң?»»
Тарыңjан Алтын Мерґän
аҕа оiлап келjïк,
näктаң ары сапjык.
Jебäтті Мерґän тура коңjык,
jаҕы настаң карбады,
таскар сыҕара тартыс-jӱрдӱлär,
ас неiдäң келïп алыстылар,
арҕалык сынның ӱстӱнä
сыҕара кӱрäс-партлар,
кара jерiн казï настылар,
арҕалык сынның ӱстӱнä сыктылар.
Арҕалык сынның ӱстӱндä
Алтын Мерґän jӧктан тыр:
«Алын төрӧн Jебäтті
«кӱшӱн тӱзӱ jедiб-одурза
«iкi кольцны пек тударзың,
«iкi азаҕыцны пек тударзың,
«кӱн тӱзӱнäң ертпäскä
«кудаi салҕан сенï.»
Кӱннӱң тӱзӱ jедïп келjïк,
азакпынаң ас пасjык,
ajабынаң көп таjанды,

оңар наннап оңды аілады,
тескäр наннап тегä аілады,
кара jердäң ам көдӱрдӱ,
көдӱр келïп тастаб-ысты,
аċ орказын кезä тептï,
алты jердäң кезä тептï,
өлбïннäң өлдӱ.
Алтын Мергäн оілап келдï,
аӈ-оі атка алтанды,
кӱн кірізïн талаза
оілап сӱр-jӱрӱб-ысты.
Арӈалык сынның ӱстӱнä сыкканда
Jедäр Jеjäк сөннаң кыiӈа-салды:
«Алып төрӧн Алтын Мергäн
«аілан маӈа!» тедïр,
«пір jӧктïр jӧӈым пар!»
Аілан келjïк Алтын Мергäн,
Алтын Мергäн аілан-келïп
кӱгӱрjïлäп кӱзрäп тӱр,
парыс jылап састрап тыр:
«Jӧктïр jӧӈың пар полӈанда
«пajадаң ноӈа jӧктабадың?»
««Алып төрӧн Алтын Мергäн
««алӈан каттыңның
««канаттыг кус полӈанын
««каiда jӱргäнïн көрбӧдӱм,
««карсактыг аң полӈанын,
««каiда jӱргäнïн еспädïм.
««Мынаң ар пар!»» тедïр,
««канаттыг кус учуӈӱп
««ӱс пузрап jетпäс jердä,
««карсактыг аң оілап
««төрт кӱлäп jетпäс jердä,
««кырк там тегïр jерïнïң озарында,

««ак талаідың казында,
««ак таскылның алтында
««ак сокур аттыг, улуг jурттӱг
««Аі Jылтыс jурт салӈан-jер.
««Аі Jылтыстың катты
««Кӱн Jылтыс абакаі,
««канаттыг кус ӱс пузрап
««jетпäс jерïнä тозы пiлïб-одур,
««карсактыг аң төрт тӱлäп
««jетпäс jерïнä тозы пiлïб-одур.
««Алып төрӧн Алтын Мергäн,
««ā сен кel jедäрзïң,
««аннаң сен суразрың,
««ол сӧлӧп пeрäр саӈа.»»
Алып төрӧн Алтын Мергäн
адының аксын аіландра тартjык,
андаркы jерïн талаза
ӱкӱс едïп оілап сыкты.
Толӈап тарткан тобурjук
көдӱрӱп келïп камцы салды,
калын пудӱн jара сапты,
каттыг аксын jара тартты.
Араӈула аӈ-оі ат
кара jерïн jара тāп оілап сыкjык,
таг талалып калды,
талаі салӈылап калды,
кырык там тегір jерïнä
кырык калыкка сенä jӱгӱрдӱ,
кырык там тегір jерïнïң озарында
Аі Jылтыстың катты,
Кӱн Jылтыс абакаі
алӈан ерïбïнäң
Аі Jылтыспынаң
алтын столӈа одурӱп

ас тамак јіб-одур.
Кӱн Ј̇ылтыс јōктап јадыр:
«Аі Ј̇ылтыс алҕаным,
«пір јōк јōктап перім!
«естірзіңмä јōҕымны?»
Аі Ј̇ылтыс алҕан ерї:
«Калак, Кӱн Ј̇ылтыс алҕаным,
«јастаң сен алҕаным,
«јајāнымның косканым,
«сенїң јōҕыңны еспāндä
«кемнїң јōҕын есјäңмїн?»
Алҕан катты јōктады:
«Естäр ползаң сōлöп перім!
«Рак јердä ер тöрöп тӱр,
«алты јастыг аҕ-оі аттыг
«јетті јастыг Алтын Мергäн
«алҕан каттын јідірїп
«тіläп кäлїр пу јергä,
«кäлзä табраҕынја сōлöп перім,
«кӱн кірїс јерїнä талас-келгäн,
«ölгöнјä таппас каттын,
«кӱн сыҕыс јер сары
«парҕан полза Алтын Мергäн,
«рак емäстäң табарјык.
«Аңнап кустап парҕанда
«аның сōнда ӱс јастыг
«кула пілїг Кӯкат
«Алтын Мергäннїң ебїнä
«оттың орыннаң сыҕып келдї.
«Алтын Мергäннїң каттын
«Алтын Арыгны аппарыб-ыскан.
«Кӱн сыҕыс јердä
«ӱс там тегірдїң озарында
«темір сын тур-јадыр,

«темір сынның озарында
«тоҕус талаіның пелтірї,
«теңіс талаі пар,
«тексі јаілып аккан.
«Теңіс талаіның казында
«ікі ак кіс еп пол-тыр,
«ак јазыда кадарҕан
«маллары јоҕул,
«ак талаіның кастадā
«арҕа јоны јоҕул,
«алтына мӱнгäн ады јоҕул,
«ікі јер алыбы.
«Улуг алып, улуг кӱлӱк,
«ölöргö тыны јоҕул,
«анда Кӯкат аппарҕан.
«Алтын Арыгны аларҕа пергäн,
«Алтын Мергäн табрак келзä
«аҕа сōлöп перім.»
Алып тöрōн Аі Ј̇ылтыс
каттына Кӱн Ј̇ылтыска сōлöјӱк:
«Рак јердäң келгäн
«алып кӱлӱк кізі
«астаң астан полар,
«судаң суксан полар,
«пір тепкäјä ет јібāндä,
«пір сомнакја мӱн іспāндä
«сен сōлöбö, алҕаным!
«ас іспāндä сōлöзöң
«моіныңны кезäрбїн!» тедїр.
Аі Ј̇ылтыс турјӱк,
аі молат кылыјын алјык,
парāнҕа јölöп салјык.
«Аны келїп сōлöзöң
«пір тепкäјä ет јібāндä,

«пір сомнакја мұн іспәндә
«сөлір ползаң, алғаным,
«аі молат кылыспынаң
«моіныңны кезәрбін!»
Едә одурғанда таг талалған,
талаі салғылан,
ат табаны тазылї тұскән,
танә табызы колї тұскән,
алтын столбаның төзұнә
алып јаксы једә тұскән.
Аранјула аң-оі адын
узун тініінәң палғабан,
тујук тініпәң казабан,
ак ебгә кірә конған.
Пөрұгұн колтыкка кызып
пазыр-тыр Алтын Мергән,
алып төрөн Алтын Мергән
пазыр келіп сурұп тур:
«Ак ебімнәң сығып
«он пір кондым,
«алған каттымны јідірін
«он екі кондым.
«Канаттыг кус полып
«ујуғұп јұргәнін көрдұңәрбә?
«карсактыг аң полып
«оілап јұргәнін естіңәрбә?
«јазырбаңар! сөлөп періңәр!
«пеjәләрім! карындастарым!
«јер јазырбаңар! јаппаңар!
«маға сөлөп перзәңәр
«алтыңарға ат полармын,
«іңніңәргә кеп полармын.»
Абакаі јаксы Күн Јылтыс
сөлпргә сағына-дыр,

Аі Јылтыстаң коруға-дыр,
сөлпргә полза Аі Јылтыс
пір көрө-дұр каттын сары,
пір көрө-дұр кылыјын сары.
Абакаі јаксы Күн Јылтыс
анаң коруға-дыр,
пір табыс тапсї јоғул.
Ертән пазырған Алтын Мергән
іргә јеттрә пазырыб-ок-тыр,
уғала сыдап полбады,
ұкұс салјык Аі Јылысты,
јаға пастаң карбады,
сығара келіп сөзұрјұк.
Алып төрөн Аі Јылтыс
удра келіп карбасјык,
ак ебін тус јердәң талып сыктылар,
арғалык сынға јеттрә,
парбас парілар.
Таг талалып калған,
талаі келіп сағылып калған,
арғалык сынның ұстұндә
алып төрөн Алтын Мергән
сөлөп парі Аі Јылтыска:
«Күннұң тұзұ једіб-одурза
«ікі колың пек тударзың,
«ікі азағыңны пек тударзың,
«күн тұзұнұң ертпәскә
«кудаі салған сенї,
«күн тұзұнәң ертіп парзаң
«позым мен өлөрбұн.»
Күннұң тұзұ једіб-одур,
азакпынаң ас пасјык
ајабынаң көп тајанды,
оңар наннап оңды аіланјык,

тескäр наннап тек аіланјык,
кара јердäң кöдӱрӱп
кан тегіргä јеттрä,
кара јергä тӱскäläктä
ас ōрказын алты јердä
кезä тепјік Алтын Мергäн.
Аілан кеlїп āлҕа кӱнгö,
āлҕа кīр'оілан кеlјік,
каттанјызын кірїп кеlјік,
пöрӱгӱн колтыҕына кызып
пазырып тур Алтын Мергäн.
«Пејäң!» тедїр, «јајаң» тедїр,
«алҕан каттымны Алтын Арыгны
«каіда полҕанын сōlöп пердäк!»
««Сōlīрїм!»» тедїр Кӱн Јылтыс,
««менїң пір сöзӱмнӱ естäр ползаң
««саҕа сōlöп перäрбїн,
««менїң сöзӱмнӱ еспäзäң
««ölгöнӱмјä сōlöбäспїн,
««менїң сöзӱм естäр ползаң
««ам-ок сōlöп перäрбїн.»»
Алтын Мергäн сōlöп јадыр:
«Сенїң сöзӱң ноҕа еспäјäңмїн,
«каідар ыссаң анда парарбын.»
««Ары перї сенї ыспаспын,
««алып тöрōн Алтын Мергäн,
««пір тепкäјä ет јізäң,
««пір сомнакја мӱн іссäң
««анаң сōlöп перäрбїн.»»
Алтын Мергäн сōlöп јадыр:
«Пір тепкäјä ет јібäскä,
«пір сомнакја мӱн іспäскä,
«кудаіҕа сöс пергäбїн.»
Абакаі јаксы Кӱн Јылтыс:

«Алтын Мергäн корукпа!» тедїр.
Пір текпäјä еттї ал перјік,
алып тöрōн Алтын Мергäн
пір тепкäјä ет јіјік:
пір сомнакја мӱн сус-перјік,
аны кеlїп ісјік Алтын Мергäн
Абакаі јаксы Кӱн Јылтыс
ам сōlöдӱ алыпка:
«Кӱн кірізї јер сары
«сен кеlїп ысказың,
«кӱн сыҕыс јергä парзаң
«рак емäстäң табарјыксың.
«Сенїң јерїнäң ары,
«ӱс там тегір јерїнїң озарында
«темір сын пар;
«темір сынның озарында
«тоҕус талаіның пеlтірї,
«теңіс талаіның казында
«ікї ак кīс еб пар,
«ікі ак кīс ебдä
«ікі јер алыбы,
«улуг алып улуг кӱlӱк,
«алтына мӱнјöң аттары јоҕул,
«ак јазыда кадарҕан малы јоҕул,
«ӱс кулас сынныг
«кула пīлїг Кӯкат
«сенїң алҕан каттыңны
«абакаі јаксы Алтын Арыгны
«ікі јер алыбына аппар пергäн,
«аранјула аҕ-оі аттыг ползаң
«анаң једїп аларзың.»
Аны естїб-алҕан Алтын Мергäн,
ебїнäң таскар сыкјык,
адын сары пастыр кеlгäн,

толҕап тартkап тобурјуҕӯн
тудӯнӯп алјыk kолына,
арҕалыk сын сары пастыр-сыkты
ölӯп парҕан Аі Ј̇ылтыска,
Аі Ј̇ылтыстың kырīнда тоkтајыk,
толҕап тартkан тобурјуҕӯн
кӧдӯрӯп kelīп kара јергä kазī сапјыk,
тобурјуkтӯң пір пазы
ӯс там јер алтына
Ӯзӯт Канҕа јетјīk.
Ӯзӯт Кан kорkӯп јадыр.
«Аранјула аҕ-оі аттыг
«алып тӧрӧн Алтын Мергäн
«пу јергä јетсä
«ölбӧн позыбыс ölӧрбӯс,
«табрада Аі Ј̇ылтыстың сӯнäзīн
«кӯннӯг јергä сыҕарыңар!»
Алын тӧрӧн Алтын Мергäн
анда кӧрӯп турза
Аі Ј̇ылыстың арыг сӯнäзīн
kырīнда јӯр-јадыр.
Алтын Мергäн арыг сӯнäзīн
тудӯп алјыk, Аі Ј̇ылысты
емīн салып емнäп јадыр.
Ölӯп турҕан Аі Ј̇ылтыс
азаҕына турӯп kelјīk,
езäн! теп езäннäс-тīр,
менді! теп мендіläс-тīр,
kол једīнīзīп алдылар,
āл сары кірīп парīлар,
āлҕа јет-пардылар,
аk ебгä кір-kelдīläр.
Абаkаі јаkсы Кӯн Ј̇ылтыс
kолдаң kāп тыр ерін,

kолтыkтаң јölöп тӯр,
алтын сірāдä одурттӯ,
алтын столҕа ас тамаk салды.
Ікі алып ас тамаkты јідīläр,
арајын kорајын істīläр,
пір кӯн істīläр,
ікі кӯн істīläр-оk,
езīрік полдылар,
езірīп ырын сарынҕа кірīб-одур.
Алып тӧрӧн Алтын Мергäн
таскар сыҕара пастырды,
аҕ-оі атkа алтанды,
алтаныб-алып аіландра тартјыk,
аіландра тартып kамјы салды.
Аранјула аҕ-оі ат
kара јерīн јара тāп
оілап сыҕыб-ысты.
Таг талалып kалды,
талаі салҕылап kалды,
ӯр пар-јадыр пу,
ас пар-јадыр пу,
саны јоk су кескäн,
пӧгӯнӯ јоk таг аскан,
kырыk там тегір јерīні
kырыk kалыkта сегір јӯгӯргäн,
пурунҕӯ позының јуртӯна јеттī.
Арҕа јонына једīп,
езäн мендī перīп тīр.
Арҕа јонын kыҕырыб-алҕан,
ас тамаkтың татылīн јідīläр,
арајанның kаттīн істīläр.
Пір kонза kоңјыk-оk,
ікі kонза kоңјыk-оk,
ӯјӯңјī кӯнӯндä

аӷ-оі атка алтанды,
аіландра тартып тыр,
кӯн сыӷызын талаза
јортып сыкты Алтын Мергән.
Ӯс там тегір јерінä öттӯ,
ӯс калыкта сегір-јӯгӯргän,
ӯс там тегір јерінің озарында
тегіргä сыккан темір сын,
темір сынӷа сыкјык,
каралып көрӯп тӯр,
тоӷус талаіның пелтіріндä,
теңіс талаіның казында
ікі ак кіс еб полды.
Ак кіс ебінің тастында
алтын столба јоӷул,
аранјула ат јоӷул,
ак јазыда кадырӷан малы јоӷул.
Алып төрӧн Алтын Мергän
темір сынны ендрä оіла-тӯстӯ,
кырык кулас јыдазын
кызыл колӷа тудӯндӯ,
ӯстӯн саркы ак кіс ебінӗ
тӯннӯгӯнäң käб-алды,
теңіс талаі кірä тастады,
аӷ-оі аттың аксын
аіландра тартып келдї,
кырык кулас јыдазын
кызыл колӷа тудӯб-алӷан,
наннап јадыр јер алыпты.
Јер алыбының кырінда
аранјула аӷ-оі ат
токті тӯстӯ.
Алып төрӧн Алтын Мергän
кырык кулас јыдабынаң

казї сасјык јер алышты,
јыда пазыны јоӷар кödӯрдӯ,
аранјула аӷ-оі ат
кара јергä казї
пазып турӯп јадыр.
Алып, кӯлӯк јер алыбы
молат јыданың пазында
јоӷары толӷап турдӯ,
јетті кӯн јеттрä турдӯ,
кырык кулас јыдазы
кызара ізіјік,
ары келїп älїп тӯр,
пері келїп толӷал-тур.
Јетті кӯннӯң пазында
алып кӯлӯк јер алыбының
арыг тыны ӯзӯлдӯ.
Аӷ-оі аттың аксын паз'ок
аіландра тартјык Алтын Мергän,
калӷан ак кіс ебінї
тӯннӯктäң käб-алып
теңіс талаі кірä тастајык.
Аранјула аӷ-оі ат
алып кӯлӯктӯң кырінда тура тӯстӯ.
Алып төрӧн Алтын Мергän
јыдабынаң јајып тур.
Аранјула аӷ-оі ат
кара јергä казї
пазып туруб-ысты;
јоӷары кödӯр-сыкты,
јыданың пазында
јер алыбы толӷал-тур,
јетті кӯнгä јеттрä турдӯ,
јетті кӯннӯң пазында
кырык кулас јыдазы

kызара кеlїп ізіјїк,
ā пазып тӱстӱ̆,
kара јергä азаk ӱстӱ̆нä
турӱб-ысты јер алыбы.
Алып, кӱlӱк Алтын Мергäннї
аттаң кеlїп аңдра тартты,
ас пеlдäң ам кеlїп kāб-ысты,
јетті кӱннӱ̆ јерї кӱрäстї,
тоҕус кӱннӱ̆ торї кӱрäстї,
тоҕус кӱннӱ̆ң пазында
алып тӧрӧ̄н Алтын Мергäн
азаkпынаң ас пасты,
ајабынаң кӧп тајанды,
алып кӱlӱк јер алыбы
Алтын Мергäннї тудӱп
kара јердäң кӧдӱр-сыkты,
аіландрып кеlїп ам тастады,
ас орkазын азра тāп полбады.
Алып тӧрӧ̄н Алтын Мергäн
тӱңдäрä кеl-тӱстӱ̆,
јердä јадып kалды,
алып тӧрӧ̄н јер алыбы
ӱстӱ̆нä одра кеl-тӱстӱ̆.
Јер алыбы кӧксӱ̆н пасса
кӧчӱ̆гӱ̆ тур-кеl-јадыр,
јер алыбы кӧчӱ̆гӱ̆н пасса
кӧксӱ̆ тур-кеl-јадыр,
јетті кӱннӱ̆ң пазында
јеттрä аны еläп јадыр,
ӧдӱ̆рäргä полбїн јадыр.
Јеттї кӱннӱ̆ң пазында
алып тӧрӧ̄н Алтын Мергäн
ӱс kаттї kыіҕа салды:
«Јајāн kудаілар!» тедїр,

«астаң астадым ам!
«судаң суkсадым ам!
«kалың едїм ам ӱзӱlдӱ̆,
«kаттыг сӧ̄гӱ̆м kалды.»
Алып тӧрӧ̄н Алтын Мергäн
андыг kыіҕа салҕанда
аkсына ас кіргäн оскас полды,
аkсына су кіргäн оскас полды,
сыkkан арыг кӱјӱ̆
тола тӱскäн оскас полды.
Алып кӱlӱк јер алыбын
кӧдӱ̆рӱ̆п кеlїп ам турдӱ,
kаттап кеlїп kабыстылар,
kаттап кеlїп кӱрäстїläр,
јетті кӱнгä јеттїläр.
Јетті кӱннӱ̆ң пазында
алып тӧрӧ̄н јер алыбы
азаkпынаң ас пасты,
ајабынаң кӧп тајанды,
kара јердäң kāп парды,
кӧдӱ̆р сыkты јер алыбын,
ас орkазын алты јердäң
кезä тäптї Алтын Мергäн.
Алып тӧрӧ̄н Алтын Мергäн
аіланып кеlјїк ебгä.
Алҕан kатты Алтын Арыг
ā̄н јуртта одур-јадыр.
Езäн теп езäннäстїläр,
міндä теп міндäläстїläр.
Ебїнä сӱрӱ̆п парарҕа
kадарҕан малы јоk полды,
атkа артыныб-аларҕа
јер алыбының езї јоk полды.
Алҕан kаттын алды,

аіланып ам панды.
Арҕалык сынны азып парі,
аҕын сӯнӯ кеҷіп парі,
ҷер ҷуртӯна ҷедіп пардыі,
калык ҷонына езӓн пердї.
Адынаң тӯсҷӯк Алтын Мергӓн
тоі ет-ҷадыр ебіндӓ,
ҷазаг ҷӯргӓн ҷонны
ҷаксы ат мӯндӯрт-ҷадыр,
ҷалӓс ҷӯргӓн ҷонны
ҷаксы кеп кезірт-ҷадыр.
Астӓны тосты Алтын Мергӓн,
арҕан позы семірдї.
Таскар сыҕара пастырды,
адына келіп алтанды,
арҕалык сынҕа сыҕара ҷортты,
арҕалык сынның ӱстӯнӓң
каралып көрӯп тӯр.
Ӱс ҷастыг кула пігӓ мінгӓн
Кӯкат ырлап пар-ҷадыр.
Кӯкат кыіҕа салды:
«Аранҷула аҕ-оі ат,
«ҷӯгӯрӯк ползаң, аҕ-оі ат,
«кула пігӓ ҷетсін!» тедір,
«алып кӯлӯк Алтын Мергӓн,
«алып ползаң тутсӯң менї!»
Алып төрӧн Алтын Мергӓн
курлуҕӯнаң уҕӯн алҕан,
садаҕынаң ҷазын алҕан,
тартып келіп адыб-ысты.
Ӱс ҷастыг кула пі
ӱкӱс салып оілап сыккан,
алып төрӧн Алтын Мергӓн
кара ҷерні казı адып салҕан.

Аранҷула аҕ-оі атка
көдӱр келіп камҷы салҕан.
Ак ҷазыда каҷырзып парі,
ӱс кырны азра сӱргӓн,
ӱс оіны кезрӓ сӱргӓн.
Ӱс оінын озарында,
турҕан ҷес обаның кырінда
ҷетті āстыг ҷер тӱмнӱгӱ.
Кула пілїг Кӯкат
ҷер тӱмнӱгӱнӓ кірӓ сегірҷік.
Алып төрӧн Алтын Мергӓн
аның-ок-сӧбынаң
андары кірӓ сегірҷік.
Ӱс кадыл ҷер алтында
кула пінї ҷеттрӓ ҷӱгӱрҷік.
Алтын Мергӓн көрӯп паріза
ҷетті пулуңнӱг тас тура тур-ҷадыр.
Ӱс кулас сынныг кула пі
көзнӧктӓң кірӓ сегірҷік.
Алып төрӧн Алтын Мергӓн
көзнӧктӓң кірӓ-ок сегірҷік,
аранҷула аҕ-оі ат
таскар турӯп калды.
Көзнӧктӓң кір-келгӓндӓ
Алтын Мергӓн көрӯб-ысса
алып кізі тур-ҷадыр,
пу алып ҷӧктап ҷадыр:
«Ебінің езігінӓң кірҷӓң,
«көзнӧктӓң кірбӓҷӓң!»
Алтын Мергӓн ҷӧктап ҷадыр:
«Кула пілїг Кӯкат
«каідаң ебінӓ кіргӓн
«мен анаң ок кіргӓбін.»
Пу алып сур-ҷадыр:

«Адың солаң кем полјаң?»
««Алты јастыг аҕ-оі аттыг
««јетті јастыг Алтын Мергӓн полјаңмын;
««сен кем полјаң, наңјым?»»
нандра сур-јадыр.
«Мен кырык кулас сынныг
«кызыл кōр аттыг
«Кыіҕан Ј̇еjӓк полјаңмын!
«аҕ-оі аттыг Алтын Мергӓн
«менӣң туңмам сен полјаңзың,
«мен сенӣң карындазыӣң полјаңмын.
«Ертӓ пурун ораі јас туста
«тоҕус кулас кӱрӱ̆п каскан,
«сенӣ анда суҕӱп кеlгӓбӣн.
«Пістӣң адабыс полҕан
«аҕ-оі аттыг Ак Кан аujак,
«улуг алып полҕан,
«улуг кӱlӱк полҕан.
«Аны кеlӣп јāјāлāн,
«арыг кӱјӱ̆ албāн,
«ады позы ӧlӱ̆п калҕан.
«Мен ӱс јастӣмда
«јер алтына кіргӓбӣн,
«мында одур-јаткабын.»
Алтын Мергӓн јōктап јадыр:
«Кула пӣlӣг Кӯкатты
«каіда еткӓзӣң?» тедӣр.
Алып тӧрӧ̄н Кыіҕан Ј̇еjӓк
пір сарыны коінын кодурдӱ,
кула пӣнӣ коінынаң ал-пердӣ,
пір сарыны коінын кодурдӱ,
Кӯкатты коінынаң ал-пердӣ.
«Алтын Мергӓн туңмам,
«каідӣ ӧдӱрӓрзӣң мыны?»

««Ј̇ер ӱстӱ̆нӓ аппарарбын,
««отка ӧрттӧп ӧдӱрӓрбӣн.»»
«Ј̇ок, Алтын Мергӓн туңмам,
«едӣ ӧдӱрбӓјӓң аны.»
Кула пӣнӣ тудӱб-алды,
орта пеlӣн ӱзӓ тартјык,
кӧзнӧктӓң сыҕара тастаб-ысты.
Кӯкатты кāб-алды,
орта пеlӣн ӱзӓ тартты,
кӧзнӧктӓң сыҕара тастыб-ысты.
Кыіҕан Ј̇еjӓк јōктап јāдыр:
«Аіланып нанал!
«паралым ок када.»
Аттарына алтанды,
јортып сык-пардылар,
тас туразы јада калды.
Ј̇етті āстыг јер тӱмнӱгӱ̆нӓ
ам једӣп кеlдӣlӓр,
јер ӱстӱ̆нӓ сыктылар,
јер ӱстӱ̆нӓ сыкканда
Кыіҕан Ј̇еjӓк сӧ̄lӧп јадыр:
«Алҕан каттыңны јідірӣп
«аjыгда јӱргӓзӣң,
«јетті там тегірнӣң озарында
«јетті карындасты ӧдӱргӓзӣң.
«Анаң ары пардың,
«јеттӣ тегірдӣң озарында
«јетті кулас сынныг
«кан позрак аттыг
«Ј̇ебӓттӣ Мергӓннӣ ӧдӱргӓзӣң.
«Аның каттынаң ōл тӧрӧ̄н,
«јетті кулас сынныг
«кан позрак аттыг Кан Мергӓн.
«Пір муң серіг јыгган

«jāбынаң ам кеl-тїр,
«jетті ӧдӱргӓн алыптаң
«jетті ōл тӧрӧ̄н,
«jетті ōл ам ӧскӧндӓ
«jетті муң серіг jыгган.
«Сегіс алып пірігїп кеlїп
«сегіс муң серігбїнӓң
«kанныг jāбынаң сыҕып
«сенїң jерїңӓ кеlїlӓр.
«Кӱн сыҕызы jердӓ
«тоҕус талаіның пеlтірїндӓ,
«теңіс талаіның kазында
«ікі jер алыбын ӧдӱргӓзїң,
«ікі jер алыбының кӱlӱ̆нӓң
«ікі ōл ам тӧрӧ̄н,
«ӧlӧргӧ тыны jоҕул,
«улуг алып, улуг кӱlӱ̆к.
«Амды сен, Алтын Мергӓн,
«сегіс муң серіггӓ удра пар!
«мен ікі jер алыбына парїм.»
Алып тӧрӧ̄н Кыіҕан Jеjӓк
адының аkсын аіландра тартты,
кӱн сыҕызын талаза пар-jадыр,
алып тӧрӧ̄н Алтын Мергӓн,
адының аkсын аіландра тартjыk,
кӱн кірізїн талаза пар-jадыр.
Едӓ кеlіп пар-jатса
арҕалыk сын турӱп jадыр,
арҕалыk сынҕа сыҕара
jортып кеlдї Алтын Мергӓн.
Арҕалыk сынның ӱстӱ̆нӓн
kаралып кеlїп кӧр-тӱ̆р,
арҕалыk сынның алтында
аk jазынын ортазында

сегіс алып сегіс муң серїгбїнӓң
езӓртїп салҕан кеl-jадыр.
Алып тӧрӧ̄н Алтын Мергӓн
кеlгӓн алыпkа kыіҕа салҕан:
«Аі молат kылыс керӓкпӓ?
«сырлап еткӓн сыр jебӓ керӓкпӓ?»
Тігідӓ турҕан сегіс алып
kыіҕалазып jадырлар:
«Аі молат kылыстаң kорукпаспыс!
«сырлап еткӓн сыр jебӓдӓң kорукпаспыс!»
Алып тӧрӧ̄н Алтын Мергӓн
kурлуҕӱнаң уҕӱн алды,
садаҕынаң jазын сустӱ,
тартып кеlїп адып jадыр.
Сырыk табызы сыстап jадыр,
kоста табызы kōлап jадыр.
Аранjула kамаkтап jаралды,
алып кӱlӱ̆к орта jаралды,
сегіс алыпты сегізїбїнӓң
ады позыбынаң пыраізын
кезӓ адып сыҕарды.
Калҕан артkан jоны,
сегіс муң серіг
аттарынаң тӱстӱ̆lӓр,
пӧрӱ̆ктӓрїн kолтыҕына kыстылар,
пазырызып jадырлар:
«Алып тӧрӧ̄н Алтын Мергӓн,
«пістї ӧдӱ̆рбӓ, kаныбыс!
«обалыбыс пістїң jоҕул,
«аіланып наналың!»
««Калҕан сегіс муң серіг,
««сlер аіланып наныңар!
««аіланып нанмазаңар
««ӧlбӧ̄н ползаңар ӧlӧрзӧр.»»

Калҕан сегіс муң серіг
аттарына алтанҷык,
аіланып ам нандылар.
Алып төрӧн Алтын Мергӓн
ҷуртӯн талаза ам нанды.
Арҕалык сынны азыб-одур,
аҕын сӯнӯ кеҷіб-одур,
ҷерінӓ сӯна ҷедіб-одур.
Каралып келіп көрӯп тӯр,
каідї калҕан ҷуртӯ
ед'ок одур ҷадырлар.
Малҕа мал козыл-тыр,
езінӓ ес козыл-тыр.
Арҕалык сыннаң ендрӓ ҷортты,
алтын столба ҷеттрӓ ҷортты,
адынаң тӯсҷӯк,
адын палҕап салды,
ак ебінӓ кіріп келдї,
алтын сірӓгӓ одурдӯ
Абакаі ҷаксы Алтын Арыг
ас тамаҕын салып тур,
астӓны тозынҷык,
арҕан позы семірҷік,
астың талызын ҷіб-одур,
арачанның каттін ічіб-одур.
Едӓ келіп одурза
арҕалык сынның ӱстӯндӓ
ат табаны тазлї тӯстӯ,
танӓ табызы колї тӯстӯ.
Аранҷула кызыл көр ат
арҕалык сыннаң ендрӓ ҷортты.
Алып төрӧн Кыіҕан Ҷеҷӓк
калың едї тӯгӓн-тїр,
каттыг сӧгӯ калып тыр,

кызыл едї тӯгӓн-тїр,
кыіҕанак сӧгӯ калып тыр.
Алтын столбӓ ҷеттрӓ
алып ҷаксы ҷедіп келдї.
Алып төрӧн Алтын Мергӓн
сыҕып келҷік ебінӓң,
аранҷула кызыл көр атты
ҷібӓк тінінӓң алып тыр,
алтын столбӓ палҕаҷык,
алып төрӧн Кыіҕан Ҷеҷӓктї
адынаң тӯзӯрӯб-алды.
Ак ебгӓ кіріп келдї,
астың келіп тӓлызын салды,
арачанның каттін салды.
Алып төрӧн Кыіҕан Ҷеҷӓк
астӓн позы тозынҷык,
арҕан позы семірдї.
Алып төрӧн Кыіҕан Ҷеҷӓк
колынаң колы ҷӯстӯк сӯр-тартты,
кара ҷергӓ тастаҷык.
Алтан сӯрбӓс арҕазына ҷаілҕан,
elіг сӯрбӓс іңнізінӓ ҷаілҕан
абакаі ҷаксы кыс кізі
турӯб-ысты алнында.
Арыг ады адылҕан
Алтын Пӯрҷӯк полып тыр.
Алып төрӧн Кыіҕан Ҷеҷӓк
сыҕара конҷык таскарӹ,
алтын арҷӯл аҕылыш
коінынаң сустӯб-алды,
оңар тескӓр ҷелбӓп тур,
ак талаіңы кастаҷык,
ӓл кӯнӯ көп полҷык,
ак ҷазын толдра

кадарҕан малы көп полјык.
Арҕа јонына
јарҕы јакāн пер-јадыр:
«Кадарҕан малды јбңар
«ак талаіның казына!»
Ак пыладын јерґä тастады,
ак ебі пўдўп парды,
ак торҕубынаң кызыл торҕу
каттї јабыла парды еп.
Арҕа јоны кадарҕан малын
ак талаідың казында јбып келдї,
тоҕус тог пї öлтўрјўк,
тоі паі тўзўр-јадыр,
арҕа јонны јбыл-јадыр,
јетті кўн јеттрä тоілады.
Јетті кўннўң пазында
тоі тозылјык,
тоіҕа јбылҕан јон тарҕајык.
Алып төрбн Алтын Мергän,
алып төрбн Кыіҕан Јеjäк
аттарынаң езäрїн ал-јадыр,
јўгäнїн сустўп јадыр,
ікі аранјула аттары
арҕалык сынҕа сыҕара јортты,
арҕалык сынның озарында
калың брўнä козылды.
Алып төрбн Алтын Мергän
ак ебїндä одурўп
ојыҕы јок кеп кескän.
Кыскырып келар јā јоҕул,
кыін јадарҕа аҕыры јоҕул,
јурттап јадыр каттыбынаң

XII. Сугјул Мергän.

Пулуң јерїн јерlän јадыр,
пулуң сўн ійїп јадыр,
төс јергä ебїн туттў,
төң јердä мал кадарды,
арҕылык сынның алтында,
ак талаіның казында
ікі төі сар'аттыг
Садаі Кан јурт сал-јадыр,
Саңы Кō каттыг полјык.
Апјак алтон аскан полды,
енäі јеттон јаска јеткän,
пāрынаң сыккан палазы јоҕул,
істїнäң сыккан ўрäнї јоҕул.
Ол каразын конып јадыр.
Аттыр таң кel-аткан,
арык кўн kel-сыккан,
āр јастыг Садаі Кан
сыҕара конјык ебїнäң,
ебірїп јöрўп езірlädї,
јўгўрўп јöрўп јўгän суктў,
ак ебїнä аіланып кірдї,
тем täрїн терінїб-алды,
темір куjаҕын каттаныб-алды,
арыг пўрўкjä садаҕын
азра тартып курјанды,
таскар сыҕара конјык,
аранјула сар'атка алтанды.
Ак талаіны кастады,
камјы салып јортып сыкты,
āл кўнўн аралї,

арҕа јонын täксілі,
арҕа јонына сӧлӧп парі:
«Астаң астабаңар!
«судаң суксабаңар!»
Ак талаінын пелтірінä јетјік,
адының аксын аіландра тартјык,
арҕалык сынҕа сыҕара јортты.
Ак малын аралі јортты,
ертän парҕан Садаі Кан
ебінä јетјік ірдä.
Адынаң тӱзä-ҕонды,
алтын столба палҕап салды,
ак ебінä кірін келді,
алтын сірäгä одура-тӱстӱ.
Абакаі јаксы Саңы Кӧ
ас тамаҕын салып тыр,
астäнын ас јіді,
суксанын суг істі,
астан позы тозыңыык,
арҕан позы семірјік.
Алҕан каттына јӧктаб-одур:
«Јастаң менің алҕаным,
«абакаі јаксы Саңы Кӧ,
«пір јӧк јӧктап перім,
«естäрзіңмä? еспäссіңмä?»
««Äр јастыг Садаі Кан,
««сенің јӧҕыңны еспäндä
««кемнің јӧҕын есjäңмін.»»
«Ӱс там тегір јерінің озарында
«јазы јердä мал јӧр-јадыр,
«äн јердä ес јадыр,
«јазы јердägі малыны
«сӱрӱп аҕыларбын,
«äн јердägі естї

«артыныш аҕыларбын.»
Абакаі јаксы Саңы Кӧ:
«Алҕаным Садаі Кан,
«аксыңа јіргä ас јетпädібä?
«іңніңä кезäргä кеп јетпädібä?
«јазы јердä мал емäс,
«äн јердä ес емäс,
«улуг алыш, улуг кӱлӱктӱң
«малы езі пу полјаң.
«Ӱс кулактыг кӧк аттыг
«Кускун Алыштың јері полјаң.
«Кӧгӱртän тегір алтында
«кӧлбӧігӧн јер ӱстӱндä
«ӱс кулактыг кӧк аттың
«алына кірä јӱгӱрäр ат јоҕул,
«кӧк аттыг Кускун Алыптың
«ӱстӱнä сыҕар ер јоҕул!»
Äр јастыг Садаі Кан
еспäјік ол јӧҕын.
Ол каразын уіҕу узубін-јадыр,
ол каразын тыстанмін-јадыр,
аттыр таңның алнында,
арыг кӱннӱң алнында
тем тäрін терінгän,
темір куjаҕын кезінгän,
алтын садаҕын ас пелінä
азра тартып курjанҕан,
ак ебінäң сыҕар'ок-конҕан,
алтын столбаның тӧзӱнä
пастырып келгän Садаі Кан.
Ак сар'адын алтанҕан,
аіландра адын тартып тыр,
арҕалык сынына талаза
јортып сыкты Садаі Кан.

Арҕалык сынҕа сы̄п келдї,
арҕа енјігїн каралып келїп
аның ары камјы салјык,
ӱс там тегір јерїнä
талаза оілап сыкты.
Саны јок су кескäн,
пöгӱнӱ јок таг аскан,
аранјула ак сар'ат
кара јернї јара тӓп јӱгӱрӱб-одур.
Кöрӱб-одурза Садаі Кан
ат азї арсак пел
алдында тур-јадыр.
Арсак пелгä сыҕара
јӱгӱртӱп келдї Садаі Кан,
арсак пелгä сыҕып келїп
андаркызын каралып кöрӱп тӱр.
Едї кöрӱп турҕанда
алнынаң пері
ат табаны тазылаб-одур,
танā табызы кōлаб-одур,
аранјуланың тепкäн тебізїнä
кара јернїң кара тобраҕы
тегір јабылыб-одур.
Ол тозуннуң аразында
кöрӱб-одурза Садаі Кан
ӱс кулактыг кöк аттыг
Кускун Алып кел-јадыр.
Аттаң артык ат пол-тыр,
ердäң артык ер пол-тыр.
Алып тöрӧн Садаі Кан
Кускун Алыпты кöрӱп
корукпāн полза коруҕӱб-одур,
адынаң тӱзä конјык,
пöрӱгӱн колтыҕына кысты,

адын једїнјїк Садаі Кан,
Кускун Алып сары пазыр-келјїк.
Алып тöрӧн Кускун Алып
Садаі Канның кырїнда тура тӱстӱ.
Алып тöрӧн Кускун Алып
јōктап јадыр Садаі Канҕа:
«Алып тöрӧн Садаі Кан,
«рак, јаҕын парїбызын?»
««Езä Кускун Алып нанјы,
««сенїң сары парїбын,
««јаста пербӓн ӱрäннї
««керä тустāн пердї кудаі.
««Јазым ам једїп парҕан,
««сенїң сары кöјöргö
««сурарҕа мен ам парїбын.
««Сенїң кырїнда одурӱп
««ӱс паламны азраб-оларбын.»»
«Езä полза, Садаі Кан,
«ӱс кӱннӱң пазында
«сенїң јерїңä једäрбїн,
«анда кöјӱрäрбїн сенї.»
Турбїннаң камјы салҕан,
калың пудӱн јара сапты.
каттыг аксын јара тартты.
Ӱс кулактыг кöк ат
оілап келїп сыкканда,
ала тубан тӱзӱп калҕан.
Алып тöрӧн Садаі Кан
ала тубанның аразында
азып јат-калды,
јапсыбāн позы јапсып тыр
«Адаңмынаң ат ползын
«ӱс кулактыг кöк ат!»
Алып тöрӧн Садаі Кан

ak сар'адына алтанҕан,
адыныӊ аксын аіландра тартып.
јерїн сӯн талаза
јортып сыкык Садаі Кан.
Аі парарына алты конды,
јыл парарына јеттї конды,
јер јуртӯна једїзїп турду.
Арсак пеlгä сыҕып тыр,
каралып кеlїп кӧрӱ̆п тӱ̆р,
малына мал козыл-тыр,
езїнä ес козыл-тыр.
Едї кӧрӱ̆п турза тыннап турза
ебїндä јас пала ылҕајык.
Аранјула ак сар'ат
тӧрт ӱ̆стӱ̆нä кеl тӱ̆стӱ̆,
алып тӧрӧ̄н Садаі Кан
ак сар'ат ӱ̆стӱ̆нäӊ
јер тајанып ӧ̄дӧlӧп тӱ̆р.
Алып тӧрӧ̄н Садаі Кан
аіҕа пазыр-јадыр,
кӱ̆нгä пазыр-јадыр,
камјы салып јортып сыкты,
алтын столбā једїп кеlдї,
тӱ̆зä-конҕан адынаӊ.
Ак ебїнä кїрä пасјык,
алҕан катты Санјы Кӧныӊ
пір сарында ікі пезік
абыдыб-одурӯп тур-јадыр,
пір сарында пір пезік
абыдыб-одурӯп тур-јадыр.
Санјы Кӧ сурӯп тӯр:
«Алып тӧрӧ̄н Садаі Кан,
«јазы јердäгї малыны
«сӱ̆рӱ̆п кеlдїӊмä ебїӊä?

«ӓ̄н јердäгї естї
«артып аҕылдыӊма ебїӊä?»
Ылҕап јӧктады Садаі Кан:
«Алҕан каттым Санјы Кӧ,
«ӱ̆с кӱ̆ннӱ̆ӊ пазында
«алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
«пістїӊ јерїбіскä кеläр,
«кадарҕан малыбынаӊ,
«ебдäгї езїбїнäӊ
«јуртӯма кӧјӧр полјык.»
Абакаі јаксы Санјы Кӧ
алтын сірӓ̄дäӊ тура конҕан,
темір кӧзӓ̄стї кāб-алды,
пазын јара сапјык.
«Јоіланма, Садаі Кан!
«ӱ̆с кӱ̆ннӱ̆ӊ пазында
«Кускун Алып кеläр полза
«кадарҕан малыӊны,
«калык арҕа јоныӊны
«сӱ̆рӱ̆п парар јуртӯна,
«алып тӧрӧ̄н позыӊны
«ӧдӱ̆рӱ̆п парар Кускун Алып.»
Алып тӧрӧ̄н Садаі Кан
пазынаӊ кан аҕыш,
алтын сірӓ̄гä тыӊ
пері јадып узӯб-ысты.
Ак јазыда јӧрӱ̆п јаткан
аранјула кіјіг сар'ат
укканынаӊ пілїп јӧр.
Аранјула кіјіг сар'ат:
«Таӊда кӱ̆ндä пу јергä
«ӱ̆с кулактыг кок аттыг
«Кускун Алып кеläргä јӧр,
«Садаі Канны ӧдӱ̆рӱ̆п

«кадарҕан малын сӱрӱ̆п
«парарҕа јӧр Кускун Алып.
«Ебдӓгї езїн артып
«парарҕа јӧр Кускун Алып.»
Аранјула кіјіг сар'ат
караскы ірдӓ оілап кеljїк,
Садаі Канның ебїнӓ
кӧгӱсјӓ ебгӓ кірӓ конды,
кізі тілїбїнӓң јōктап тыр
аранјула кіјіг сар'ат:
«Абакаі јаксы Санјы Кō,
«ӱс палаңны јер ајынма!
«мӓ̄ пер, Санјы Кō!
«тескӓрӓ едӓрбїн.»
Абакаі јаксы Санјы Кō
ӱс палазын аҕылып,
ак сар'аттың алнына сал-пердї.
Аранјула ак сар'ат
ӱс паланы танāзына
кірӓ тартып тыр.
Таскары сыҕара пастырды,
арҕалык сынҕа сыҕара јортты,
арҕалык сынның ӱстӱ̆нӓ
токтї тӱстӱ̆ ак сар'ат.
Ебрӓ кӧрӱ̆п саҕын тур,
саҕынып турза пілїп-тӱр.
«Ӱс там тегірнїң озарында
«пар ергӓп тїр
«алты азыр сарыг сӧ̄т,
«алтын калкалыг пол-тыр,
«алтын пӱрlӱ̆г пол-тыр,
«кӱмӱс кастырактыг пол-тыр,
«ала карактыг кізі
«аны кӧрбӧјӧң пол-тыр,

«тезїп парҕан јас палалар
«алтын сарыг сӧ̄ткӧ кірзӓ
«ала карактыг кізі
«палаларны кӧрбӧјӧң пол-тыр.
«Јас палалар анда ӧссӱ̆н!
«сарыг сӧ̄ттӱ̆ң істїндӓ ӧссӱ̆н!»
Аранјула ак сар'ат
сарыг сӧ̄ттӱ̆ талаза
аіланып оілап сыкјык.
Аранјула ак сар'аттың
табанының табызы јоҕул,
танāзының тынызы јоҕул.
Јеljїлӓп јеltір-јадыр,
кујунјылап кубас-јадыр,
аранјула ак сар'атты
ала карактыг кӧрӧр јоҕул,
аі кулактыг естӓр јоҕул.
Аранјула ак сар'ат
ӱс там тегірнї ӧдӱ̆п сыкјык,
кӧрӱ̆б-одурза алнында
арҕалык сынның алтында
ак јазының ортазында
алтын пӱрlӱ̆г, кӱмӱс кастырактыг,
алты азыр сарыг сӧ̄т тур-јадыр.
Аранјула ак сар'ат једїп тїр.
Аранјула ак сар'ат
алты азыр сарыг сӧ̄ттӱ̆
ӱс ебрӓ оілајык.
«Адам полҕан сарыг сӧ̄т!
«енӓм полҕан сарыг сӧ̄т!
«јāдаң јарылдым,
«јас палаларны алып кал!»
Алты азыр сарыг сӧттӱ̆ң
алтын калказы ајыла тӱстӱ̆,

аранјула ак сар'ат
сарыг сӧттӱӊ езїгїнӓ
кїрӓ пыркырды ам,
танāзындаҕы ӱс пала
сарыг сӧттӱӊ істїнӓ кірдїлӓр,
алты азыр сарыг сӧттӱӊ
алтын калка езігї
тазлады јабылды.
Аранјула ак сар'ат
јер јуртӱна аіланды,
ала карактыг кӧрбӧјӱк,
аі кулактыг еспӓјїк.
Аттыр таӊныӊ алнында
аранјула ак сар'ат
јер јуртӱна јет-келдї,
калын ӧрӱнӓ козылды.
Аттыр таӊ атканда,
арыг кӱн сыкканда
Садаі Канныӊ јерїндӓ
арҕалык Алтаі сында
ӱс кулактыг кӧк аттыг
Кускун Алып кыіҕалап јадыр:
«Аранјула ак сар'ат пагдаба?
«алып Садаі Кан темдӓбӓ?»
Алып тӧрӧн Садаі Кан
алтын сірӓдӓӊ тура конҕан
тӧзӧк алтына кір-парды.
Алып тӧрӧн Кускун Алып
арҕалык сынны ендїрӓ јортты,
алтын столбаныӊ тӧзӱндӓ
адынаӊ тӱзӓ конды,
ак ебгӓ кїрӓ салды.
Кїрӓ конып кӧрӱп тӱр,
алып тӧрӧн Садаі Кан

ебїндӓ јок полды.
Ар аіланып кӧрӱп јӧр,
тӧзӧк алтына кіргӓнїн
кӧрӱп салды Кускун Алып.
Садаі Каӊны азаҕынаӊ тудӱб-алды,
таскары сыҕара сӧзӱрдӱ,
аі молат кылыјын
сустӱп тартты Кускун Алып,
ас пелїн кезӓ сапты.
Алып тӧрӧн Садаі Кан
ам ӧлӱп парды.
Алып тӧрӧн Кускун Алып
ікіјізїн ебгӓ кірдї,
абакаі јаксы Санјы Кӧны
ікі тулїнаӊ кāб-алды,
таскары сыҕара сӧзӱрдӱ,
тобурјуҕӱн кāб-алып
абакаі јаксы Санјы Кӧны
сојып парї Кускун Алып.
«Абакаі јаксы Санјы Кӧ,
«ӱс палаӊны каідар еткӓзїӊ?
«табрак сӧлӧ, Санјы Кӧ,
«арыг тыныӊны ӱзӓрбїн!»
Санјы Кӧ јӧктап јадыр:
«Јаста пербӓн паланы
«керӓн туста каідаӊ алјаӊмын?»
Кускун Алып Санјы Кӧны
тобурјукпынаӊ сапты,
арыг тынын ӱзӓ сапты.
Алып тӧрӧн Кускун Алып
ак ебїнӓ аілан-келдї.
Ӱс кулактыг кӧк атка алтанды,
арҕалык сынны талаза
јортып сык-келдї.

Арҕалык сынның ӱстӱ̆нӓң
каралып кӧрӱ̆п тӱ̆р.
Ак јазының ортазында
аранјула ак сар'ат тур-јадыр.
Ак сар'аттың кырӣна
јортып кеlдӣ Кускун Алып,
јетті јібӓк арҕамјыбынаң
моінын палҕап салды,
кос азыр темір тыттың тӧзӱ̆нӓ
сар'атты палҕап салды,
кос азыр темір тыттың тӧзӱ̆нӓ
тоҕус каңа одун тартты,
аранјула ак сар'атты
отпынаң ӧрттӧп салды.
Аранјула ак сар'аттың
тӱ̆гӱ̆ тозы кӧідӱ̆,
терӓзӣ тозы кӧідӱ̆.
Алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
ак сар'аттаң сурӱ̆б-одур:
«Садаі Канның ӱс палазын
«каідар еткӓзӣң, сар'ат?»
Аранјула ак сар'ат
кізі тіlӣбӣнӓң јӧктап јадыр:
«Садаі Канның палазын
«јер кӧрбӧдӱ̆м, Кускун Алып.»
Алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
оттаң кыбын сыҕарбӣн
ӧрттӧп јадыр сар'атты.
Аранјула ак сар'аттың
арыг тыны ӱ̆зӱlдӱ̆,
ӧlӱ̆п парды ак сар'ат.
Алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
укканынаң пілӣп тӱ̆р.
«Пар ергӓп тӣр мынаң ары,

«ӱс там тегір јерӣнӣң озарында
«алтын пӱрlӱ̆г кӱмӱс кастыраktыг
«алты азыр сарыг сӧ̄т,
«аранјула ак сар'ат
«Садаі Канның ӱс палазын
«сарыг сӧ̄ткӧ аппар-сал-тыр,
«кара јер каттыг полар,
«тегір мӧзӱ̆к полар.»
Ӱ̆с кулактыг кӧк адының
аксын аіландра тартып тыр,
камјы салып оілап сыкјык.
Аранјула кӧк аттың
табанынаң табызы јоҕул,
танӓзынаң тыны јоҕул.
Ӱ̆с там тегір јерӣнӓ
ӧдӱ̆п сыкјык Кускун Алып,
ӱс там тегір јерӣнӣң озарында
алтын пӱрlӱ̆г кӱмӱс кастыраktыг
алты азыр сарыг сӧ̄т тур-јадыр.
Алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
сарыг сӧ̄ттӱ̆ кӧргӧндӧ
садаҕынаң јазын сустӱ̆,
курлуҕӱ̆наң уҕун алды,
кӧскӧ салып јадыр,
тартып кеlӣп сал-турдӱ̆,
алты азыр сарыг сӧ̄ттӱ̆
тӧзӱ̆нӓң кеlӣп кезӓ атты.
Садаі Канның ӱс палазы
сарыг сӧ̄ттӱ̆ң тӧзӱ̆ндӓ
ылҕаспӣннӓң кеl-тӱ̆стӱ̆lӓр.
Садаі Канның кыс палазы
ӱс јаска јеткӓн пол-тыр.
Ала најын куска кубӱ̆лӱ̆б-алды,
постӱ̆г пала ујуҕӱ̆п сыкты,

кан тегірнїң кырїнда,
кара пулуттўң аразында.
Алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
табылҕы јајаҕын алды,
тал соҕанын алды,
кырыска салып тыр,
кан тегірнїң кырїнда,
кара пулуттўң аразында
ујуҕўп парї ала најын кустў
тартып кеlїп адып тыр.
Кан тегірнїң кырїнда парїҕан
ала најын кустў
оң канаттаң кезä атты,
ала најын кус
аілактанып тӱзӱ̄б-одур.
Јӧктаб-одур постўг пала:
«Езä, туңмам, ала најын куска кубўл!
«ар јалҕыс туңмаңны
«тескїрїп пар!» тедїр.
Туңмазы постўг пала
пејäнїң сӧзӱ̄бїнäң
ала најын куска кубўлдў,
ар јалҕыс туңмазын
канадының алдына алды,
кара пулут аралї
ујуҕўп сыкты најын кус.
Пастап аткан најын кус
аілактанып тӱзӱ̄б-одур,
алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
кустў тудўб-алјык,
кылыспынаң кäзä сапты,
едїн еткä кесјїк,
сӧ̄гӱ̄н сӧ̄ккӧ кесјїк,
паза јардыҕының оңдајын таппајык.

Алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
картыҕа куска кубўлҕан,
тегіргä сыҕара ујўҕўп сыккан.
Тегірнїң кырїнда кӧрӱ̄п парїза
кара пулуттўң аразында
ала најын кус ујўҕўп парї.
Картыҕа кус аны кӧрӱ̄п тапјык,
ам сӱрӱ̄п сыкјык,
картыҕа ала најын куска јетјїк,
ала најын кустў тудўб-алды,
кара јергä тӱзӱ̄б-одур.
Кара јергä тӱзӱ̄п кеlгäндä
колындаҕы ала најын кус
постўг пала полып турўб-ысты,
карак јазын кан ет-тїр,
пурун сӯн пус ет-тїр,
алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
аі молат кылыјын суста-тартты,
кӧдӱрӱ̄п кеlїп сабар-јӱр.
Ӱ̄с кулактыг кӧк ат
кізі јӧҕыбынаң јӧктап тыр:
«Алып тӧрӧ̄н Кускун Алып,
«ас аілыг јас паланы
«ак јазыда ӧдӱрбä!
«ак ебїнä аілан-алып
«ак ебїндä ӧдӱрäрзїң;
«ак јазыда ӧдӱрзäң
«кудаідаң обал полар.»
Алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
аның јӧҕын естїб-алјык,
ікі јас палајакты
курлуҕўна суҕўб-алды,
кӧк адына алтаңјык,
јер јуртўн талаза

аіландырын нанјык.
Едī парып јатса
ат ӱстӱндä Кускун Алып
узуп парīр.
Ӱс кулактыг кӧк ат
саҕынып парīр:
«Кулуктаҕы ікі пала
«курлуктӱң тӱбӱнäң
«јергä тӱзӱп калзын!»
Аттың сӧзӱбīнäң
курлуктаҕы ікі палајак
курлуктаң јергä тӱзӱп калды.
Кускун Алып узуп парīр,
пір немä пілбäс полды.
Тӱзӱп парҕан јас палајак
картаҕ'ок куска кубӱлҕан,
кан тегірнīң кырын талаза
ујуҕуп сыккан.
Ӱс там тегір јерīнä ӧдӱп сыккан,
кан тегірнīң кырынаң кӧрӱб-одурза
кара јернīң ӱстӱндä
алтын кӧl пол-тыр,
алтын кӧlнӱң казында
ак торҕу еп тур,
ак торҕу ебīнīң тастында
алтын столбā палҕап салҕан,
алты кулас сынныг аҕ-оі ат
палҕап салҕан турӱп јадыр.
Јоҕары кӧрзӧ картыҕа
кан тегірнīң кара пулудӱ
кызара кӧјӱп ертīп тīр
ат караҕының одына.
Картыҕа кан тегірнīң кырынаң
кара јергä тӱскäн,

сын позын сыҕарҕан,
ӓккä јеткäн сӱрбäстīг
постӱг пала пол-пар-тыр.
Ак торҕу ебгä кірīп кеlјīк,
ак торҕу ебдä алтын сірӓдä
алып кізі одур-јадыр.
Пу алып кізі тур-кеlјīк,
кірīп кеlгäн јас паланы
колынаң тудӱб-алјык,
кырīна одуртӱб-алды,
сурӱб-одур јас паланы:
«Караҕы јастыг пол-тыр,
«пурӱнӱ суглӱг пол-тыр,
«но тӓн кізінīң палазы полјаңзың?»
Јас палајак сӧлӧп јадыр:
«Ікі тӧі сар'аттыг
«Садаі Канның палазыбын
«Јāдаң јарыл јӱрбӱн,
«адамны ӧдӱргäн алып
«ӧдӱрäргä сӱр-јадыр,
«арыг тыныма
«ара кірīп поларзыңма?»
««Ізі јас палајак,
««ӧдӱрäргä кајырзып
««но алып кӱlӱк полјаң?»»
«Но алып ползын?
«ӱс кулактыг кӧк аттыг
«Кускун Алып полјаң.»
««Јас палајак, мā езäнмä!
««мынаң ары тоҕус там
««тегір јерīнīң озарīнда,
««ак талаіның казында,
««ак таскылның алтында
««ӱс кулас сынныг позрак аттыг

«Ӱс јастыг Кан Ӧлак јурт салҕан.
«Улуг алып, улуг кӱјӱн,
«аның сары пар, палам!
«өксӱскä полысјаң
«алып төрӧн Кан Ӧлак.»
Ас аілыг јас пала
астӑн позын тозынҕан,
арҕан позын тозынҕан,
гаскары сыҕара пасјык.
Картыҕа куска кубӱлҕан,
кан тегірнің кырын талаза
ујуҕӱп сык-парҕан.
Алып кӱлӱк Алтын Кус
сыҕып келгӓн ебінäң,
араңјула аҕ-оі атты
јӱгӱрӱп јӱрӱп јӱгän сукkан,
ебірін јӱрӱп езäрлӑн,
тоҕус коллак тарткан,
тоҕус коскун сукkан,
аіланып келгän Алтын Кус,
ак ебінä кіргän,
темтäрін терängän,
темір кујаҕын каттанҕан,
алтын садаҕын ас пелінä
азра тартып курјанҕан.
Алып кӱлӱк Алтын Кус
сыҕара конҕан ебінäң,
аҕ-оі атка алтанҕан,
аіландра тартабас
арҕалык сынҕа сыҕып тыр.
Арҕалык сынның ӱстӱнäң
каралып көрӱп келін тір.
Арҕалык сынның озарында,
ак јазының ортазында

Кускун Алып келін јадыр.
Каідаң көрӱп анаң ок келін кыҕалӑн:
«Алып төрӧн Алтын Кус,
«арыг тынын ајазаң
«ары тур, Алтын Кус!
«арыг тынын ајабазаң
«алнымда тур, Алтын Кус!»
Ук јазын керä тарткан,
ја табызы таслі тӱскäн,
коста табызы кӧлі тӱскäн,
аҕ-оі аттыг Алтын Кустӱ
ады позыбынаң кезä аткан.
Алып төрӧн Кускун Алып
кödӱрӱп келін камјы салҕан,
ӧлӱп парҕан Алтын Кустӱң
кырінаң ертін парір.
Ӱс кулактыг көк аттың
кузурӱҕӱнаң кӓб-алып
но немä одурта керä тартјык.
Алып төрӧн Кускун Алып
анаң сӧн каја паҕып көрӱп тӱр,
алып төрӧн Алтын Кус
көк аттың кузурӱҕӱнаң
гудӱб-алҕан турӱп јадыр.
Алып төрӧн Кускун Алыпты
аттаң аңдара тартты.
Ас пелдäң кабызып кӱрäстілäр,
ӱр келін кӱräскäннäр,
ас келін кӱräскäннäр,
алты кӱннӱң пазына јеттілäр.
Алты кӱннӱң пазында
алып төрӧн Алтын Кус
азакпынаң ас пасты,
ајабынаң көп таjанды.

Кара јердäң кāп сыкты,
кан тегіргä öрläттї,
кöдӱр кеlїп тастаб-ысты,
ас орказын алты јердäң кезä тептї.
Алып тöрӧн Кускун Алып
аілан кеlїп адын' алтанды,
адын алтанып аіландра тартты,
кöдӱр кеlїп камјы салды.
Аранјула ӱс кулактыг кöк ат
ӱкӱс салып оілїрда
аранјула кöк атты
кузурӱҕӱнаң немä одурта
керä тартып турдӱ.
Алып тöрӧн Кускун Алып
каја кöрӱп турза
ölӱп парҕан Алтын Кус
ікінјїзїн тірїlгäн.
Алып тöрӧн Кускун Алыпты
аттаң аңдара тартып тыр.
Ас пеlдäң кабызып кӱрäстїläр,
јетті кӱннӱ јерї кӱрäстїläр,
тоҕус кӱннӱ тōрї кӱрäстїläр,
Тоҕус кӱннӱң пазында
калын еттäр тӱгäнгäн,
каттыг сӧктäр калҕан,
кызыл еттäр тӱгäнгäн,
кӯрук сӧктäр калҕан.
Алып тöрӧн Алтын Кус
азакпынаң ас паскан,
ајабынаң кöп тајанҕан,
карак јазын кан еткäн,
пурун сӯн пус еткäн.
Кара јердäң кабыс-сыкты,
кара јергä јеткäläктä

ас оказын алты јердäң кезä тептї.
Алып тöрӧн Кускун Алып
кöк адына алтанҕан,
аіландра тартып камјы салды.
Аранјула ӱс кулактыг кöк ат
ӱкӱс салып оілап сыккан,
кара јергä тäпкäндä
кара тобрак сык-кеlїп
кан тегір јабыла тӱскäн;
таг кеlїп талалҕан,
талаі кеlїп салылҕан,
ӱс кулактыг кöк аттың
табанының табызыны
еспāн јурт јок полды,
танāзының тынызыны
еспāн јурт јок полҕан.
Аі парар јерїнї
алты конып парыб-одур,
јыл парар јерїнї
јетті конып парыб-одур.
Едä кеlїп парыб-одурза
тоґус там тегір јернїң озарында
јас палајак кöрӱнӱб-одур
кан тегірнїң кырынаң,
кара пулуттуң аразынаң.
Ак таскыл турӱп јадыр,
ак таскылның алтында
ак талаі ак-пар-тыр,
ак талаіның казында
āл кӱн одур-јадыр.
Ол āлының пазында
кызыл торҕу еп тур-јадыр,
кызыл торҕу ебїнїң тастында
алтын столбā палҕап салҕан

ӱс кулас сынныг кан позрак ат.
Кан позрак аттың карағының одына
кан тегірнің кара пулудӱ
кызара көјӱп ертіп тір,
төбӱн көрзө Кускун Алып
кара јернің оды көјӱп тыр,
кан позрак аттаң
кара тер тӱзӱп пар-тыр,
калын еді тӱгән пар-тыр,
каттыг сөгӱ калып тыр,
кызыл еді тӱгән пар-тыр,
курук сөгӱ калып тыр.
Кан тегірнің кырынаң
картыға куска кубӱлған
кајып јӱргән јас палајак
кара јергә ам тӱстӱ.
Сын позын ам сығарды,
әккә јеткән сӱрбәстіг
постӱг пала пол-тыр.
Кызыл торғу ебгә кіріп келді,
кіріп келзә аттын сірәдә
өлак кізі одур-јадыр.
Калын еді тӱгән пар-тыр,
каттыг сөгӱ калып тыр,
кызыл еді тӱгән пар-тыр,
курук сөгӱ калып тыр.
«Әккә јеткән сӱрбәстіг
«постӱг пала, но пол-тыр?
«карак јазың кан ет-тір,
«пурнӱң сӱң пус ет-тір.»
Одур јаткан Кан Өлак,
сірәдәң турӱп келјік
постӱг паланы костї одуртјӱк.
Алып төрөн Кан Өлак

сөлөб-одур сібәкјінгә:
«Аіран суксӱн сузӱп пердәк!
«адын солазын сурар-јыкпын!»
Сібәкјін тур-келді,
кара јырја аіран сузӱп
ағыл перјік сібәкјін.
Постӱг пала алып ијіб-ысты.
Аның сөнда Кан Өлак
постӱг паладаң сурӱб-одур:
«Карағың јастыг пол-тыр,
«карығың суглуг пол-тыр,
«каізы пірнің палазы полдың?»
««Алып төрөн Кан Өлак,
««јәдаң јарылдым,
««алып кӱлӱктәң тезіп јӱроун,
««арыг тыныма ара кірік.
««алып калдак, Кан Өлак!»»
Алып төрөн Кан Өлак
сурӱб-одур постӱг паладаң:
«Кајырзып јӱргөн алыбың
«но тән кізі полјаң?»
Постӱг пала сөлөб-одур:
«Улуг алып улуг кӱјӱн
«ӱс кулактыг көк аттыг
«Кускун Алып кајырыб-одур.»
Алып төрөн Кан Өлак
јөктаб-одур палә:
«Әккә јеткән сӱрбәстіг постӱг пала,
«одурбіннаң мынаң ар'ок
«ӱс кадыл јер алтына кіріәрзің,
«ӱс кадыл јер алтына парып јатсаң
«јалғыс азак јол полар,
«јалғыс азак јолбынаң паразың,
«еді парыб-одурзаң

«kaiда kaiда кізі сыктаб-одурар.
«Естїп турзаң, кӧрӱп турзаң
«алнынаң пері јазаг кізі
«сā ам кеlїп једäр.
«Ылҕап кӧрӱп турзаң
«ертä пурун сарыг сӧттӱң тӧзӱндä
«ӧlӱп калҕан пејäңнїң
«арыг сӱнäзї ол пол-тыр.
«Мынаң ар парарзāр пу јолбынаң
«парып јатсаңар ам
«јетті азыр јол полар.
«Јетті азыр јолҕа кірїп парарзāр,
«јетті там јер алтына
«јетті кӱнгӧ једäрзāр.
«Јетті там јер алтында,
«ak јазының ортазында
«алтын терäк, кӱмӱс терäк
«алтын пӱрlӱг, кӱмӱс kастыраkтыг
«анда турӱп јадыр.
«Алтын терäккä јетсäңäр
«алтын терäк адам теп,
«алтын терäк ijäм теп,
«ӱс ебірä јӱрӱзāр,
«ӱс ебірä јӱрзäңäр
«алтын терäктїң kалkа езігї
«ајыла тӱзäр.
«Алтын терäккä кірзäңäр
«алтын істї пу јердäгї оскыс
«аілыг кӱннӱг јер полар.
«Алтын терäктїң істїндä
«тоҕус kулаkтыг кӱläр kазан
«kаінап турар;
«аілыг кӱннӱг јерїнїң
«ас тамаҕы пу полар»

«Алтын табаk ӱlгäрдä турӱп јадыр.
«Ол табаkты алàбас,
«ас тамаkтаң сыҕарып
«астāн позыңарны азранарзāр.
«Карыңар тозынза
«туңмаңны kоінына суҕӱб-алып
«kыјын јадып узīрзāр.
«Узуп јадып, ускун јатсаң
«алтон сӱрбäјї арҕазына јаілҕан,
«еlіг сӱрбäјї іңнїнä јаілҕан,
«абаkаі јаkсы kыс кізі одурар,
«пазыңнаң піт кӧрӱб-одурар.
«Турӱп кеläрзїң кӧрӱб-ыссан
«ол kыс кізі јоk-пол парар.
«Турӱб-алып алтын терäктäң
«сыҕара пастырып сыҕарзың.
«Еläп јӱргӧн позыма
«ерlік аіна kаідаң тоҕасты?
«андī јōk јōkтазаң
«ол сōннаң абаkаі јаkсы kыс кізі
«туңмаңны једїнїб-алып
«сыҕып парар сā.
«Туңмаларымны еркälīрїм,
«аіланыңар, kорукпаңар!
«теп јōkтīр пу kыс,
«аілыг кӱннӱг кізі полјаңмын,
«постӱг пала аілан кеl!
«Алтын терäккä нандра
«ā кеlїп кірäрзāр,
«алтын терäктїн езігї
«тазылада јабылар.
«Ар јаҕыс туңмаң
«ер сäнїнä једїп кеlзä,
«адазының јуртӱна јетјäң полза

«ада туста öстīм тезä,
«Кускун Алыптың јерїнä парјаң полза,
«Кускун Алыпты öдӱрзä
«ӱс кулактыг кöк адын öдӱрбäзїн!
«кајан-дā полза
«ӱс кулактыг кöк аттаң
«пірäр јōк естäрзāр.
«Кускун Алыптың кызы пар,
«пу кызын öдӱрбäзїн!
«кајан-дā полза
«пірäр керäк полар сірäргä.»
Пајаҕа постӱг пала
одурбїннаң јер алтына кірдї,
ӱс там јер алтына јетсä
јалҕыс азак јол јадыр.
Ол јолбынаң пар-јадыр,
едä кеlїп парып јатса
каіда каіда сы̄т табызы естїlдї.
Ертä пурунҕу сарыг сöттӱң тöзӱндä
ölӱп калҕан пејäзїнїң
арыг сӱнäзї сыктап кеlīр.
«Туңмаларым, корукпаңар!
«мынаң ар пар-јадырбын,
«Ӱзӱт Канның кызына,
«Ӱјäң Арыгга пар-јадырбын.
«Кајан полза јалҕыс туңмам
«ер сенїнä јет-кеlзä
«тōлуп алар менї,
«ат пазынја алтынмынаң,
«коі пазынја кӱмӱспїнäң,
«амды сірäр парыңар!
«амды парып јатсāр
«јетті азыр јол полар,
«јетті азыр јолбынаң парарзāр,

«јетті там јер алтына једäрзāр,
«јетті там јер алтында
«ак јазының ортазында
«алтын терäк, кӱмӱс терäк,
«пу терäккä једäрзāр.»
Паја кыстың сӱнäзї
јок пол-парды ам.
Äккä јеткäн сӱрбäстїг
постӱг пала парып јадыр,
јетті азыр јол јадыр,
јетті азыр јолбынаң
оілаб-одур постӱг пала,
јетті там јер алтына
једїп кеlдї.
Јетті там јер алтын
кöрӱп парīза
алтын терäк, кӱмӱс терäк
ак јазыда тур-јадыр,
алтын пӱрlӱг, алтын кастырактыг.
Постӱг пала једїп кеlјїк,
алтын терäк, кӱмӱс терäккä
ӱс ебірä оілап јадыр.
«Алтын терäк адам!» тедїр,
«кӱмӱс терäк ijäм!» тедїр,
«јāдаң јарылдым.
«алып јаксы кајыр-јадыр,
«полыс мā, алтын терäк!»
Алтын терäктїң езігї
ајыла тӱс-кеl-тїр,
постӱг пала кірїп кеlјїк,
кірїп кеlїп кöрӱп турза
алтын терäктїң істї
аілыг кӱннӱг јер пол-тыр.
Паза кöрӱп турза

тоғус кулактың күләр казан
каінап тур-јадыр.
Аілыг күннүг јерінің
тамағы пу пол-тыр.
Јоғар көрзө постүг пала
алтын үлгәр тур-јадыр,
алтын үлгәрнің үстүндә
алтын табак турүп јадыр.
Алтын табакты алыб-алды,
ас тамактаң сығарыб-алды,
астāн позы тозыб-одур,
арған позы семірїб-одур.
Алтын табағын јіп салды,
туңмазын коінына суғүб-алып,
куjактаныш јадыб-ысты,
постүг пала узүп јадыр.
Ускун келді постүг пала,
ускун јатса, көрүб-іссä
алтон сүрбäjї арғазына јаілған,
елїг сүрбäjї іңнінä јаілған,
кыс кізі одур-јадыр пазында,
постүг паланың пазынаң
піт көрүп одур-јадыр.
Постүг пала турүп келjік,
туруп келїп көрүб-іссä
пір-дā кыс jok полды.
Постүг пала jөктап јадыр:
«Eläп jүргäн позыма
«ерlік аіна тоғастыба?
«кыс кізі көргöм тезäм
«пір-дā кыс jok полды!»
Туңмазын колдаң капты,
туңмазын jедінїб-алып
терāктāң сыкты постүг пала.

Едї парып сыкканда
абакаі јаксы кыс кізі
алтын терäктің істіндä
езігінің кырында тур-јадыр.
Істінäң кыіғалап јадыр:
«Постүг пала, корукпа меннäң,
«ерlік аіна мен емäспін.
«Аілыг күннүг кізі полjаңмын.»
Постүг пала аны есjік,
аілан келjік, кірїп келjік,
кірік келгäндä алтын терäккä
алтын езігї тазлады ам јабылды.
Пулар үjäläң алтын терäктің
істіндä jурттап јадыр.
Кан Ōлактың jерїндä
ала тубан түзүп парған,
сыс тубан јаілып парған,
пір немä көрүнä joғул,
ала тубанның аразында
таг келїп талал-јадыр,
талаі келїп салғыла-јадыр.
Алып төрōн Кускун Алып
Кан Ōлактынаң күräс-јадыр
Аі алысканja,
јыл јылысканja,
карағызына пілä joғуллар,
кара jер кодүрүп сыдап полбады
ікі күräскäн алыпты.
Кара jер öттрä пазып
jер алтына ам түстүläр,
пір там jер алтында
пір күн күräстїläр,
ікі там jер алтында
ікі күн күräстїläр,

ӱс там јер алтына тӱстӱläр,
ӱс там јер алтында,
Ӱзӱт Канның езігіндä
ӱс кӱн кӱрäстіläр.
Калын еттäрі тӱгän парҕан,
каттыг сӧгӱ јадып калҕан,
кызыл еттäрі тӱгän парҕан,
курук сӧгӱ јадып калҕан.
Ӱзӱт Канның јеріндä
ӱс кӱн келіп кӱрäскän,
Ӱзӱт Канның јері
кӧдӱрӱп сыдап полбады,
кара јерін öттрä пазып
јетті там јер алтына
ам тӱстӱ ікі алып.
Јетті там јер алтында
јетті Ерlік Канның езігіндä
јетті кӱннӱ јері кӱрäстіläр,
тоҕус кӱннӱ тӧрі кӱрäстіläр
Алып төрӧн Кан Ӧлактың
арыг кӱјӱ албін јадыр,
азакпынаң ас пасты,
ајабынаң көп тајанды,
алып төрӧн Кан Ӧлак
Кускун Алыпка јӧктап тыр:
«Алып төрӧн Кускун Алып,
«пір јӧк јӧктап перім! естäрзіңмä?»
««Езä, Кан Ӧлак наҥы,
««сенің јӧҕың ноҕа еспäјäӈмін?
««јӧкта јӧктір јӧҕыңны!»»
Кан Ӧлак јӧктап пары:
«Арыг кӱјӱң артык полды,
«аілыг јердäң келгän кізіні
«аіна јеріндä öдӱрӱп салзаң

«улуг кудаідаң обал полар саҕа,
«јаҕан кудаідың јазык полар,
«кӱннӱг јергä каттап келіп
«сыҕып көрӧлӱң!
«öдӱрä ползаң кӱннӱг јердä
«јер јуртӱмда öдӱрärзің.»
««Езä, Кан Ӧлак, наҥы!
««сенің јӧҕың естärбін,
««кӱннӱг јергä сыҕып көрӧлӱн!»»
Кӱräс јӱргän постарын токтадылар,
кол једінізін алдылар,
кӱннӱг јергä ам сыктылар,
јетті кадыл јер алтын
тобурӱб-одурлар,
кӱннӱг јергä сыҕыб-одурлар.
Арҕалык сынҕа ам сыктылар,
арҕалык сынның ӱстӱндä
оілас келіп ам кабыстылар.
Кара јері ексäl-јадыр,
кан тегрі јаіҕал-јадыр.
Ікі алып кӱräскändä
таг талалып калҕан,
талаі салҕылап калҕан.
Алып төрӧн Кан Ӧлактың
калын еді тӱгän парҕан,
каттыг сӧгӱ јат-калҕан,
кызыл еді тӱгän парҕан,
курук сӧгӱ јат-калҕан.
Ала көгӱстäң саҕыс сыккан,
ала каракТың оды јазынҕан.
Алып төрӧн Кан Ӧлак
азакпынаң ас пас-јадыр,
ајабынаң көп пас-јадыр,
арыг кӱјӱ албін пары,

алса јетпїн парї,
алып төрбн Кускун Алып
көдўрўп сыккан кара јердаң,
кан тегірнїң алтыбынаң,
кара пулуттўң аразыбынаң
көдўрўп келїп ам тастады;
кара јергä тўскäлäктä
ас орказын алты јердäң
кезä тептї Кускун Алып.
Алып төрбн Кан Өлак
өлбїннäң ам өлдў.
Кускун Алып аілан келјїк,
ўс кулактыг көк атка алтанды,
толҕап тартkан тобурчуҕўн
кызыл колҕа ам тудўндў.
Алып төрбн Кускун Алып
јөктап јадыр ам:
«Кара јер каттыг полар,
«кан тегір мөзўк полар!»
Кара јернїң алтына
тўзäргä-јўр Кускун Алып.
Ўс кулактыг көк ат
сөлөп јадыр Кускун Алыпка:
«Ам кўлїм алып кўлўк,
«мен ўс кулактыг көк атпын,
«көк тегірнїң ызыҕыбын,
«ертä пурун пір каттї
«јер алтында јетті кадыл
«јер алтында піс кірдібіс,
«јер алтынаң сыҕып одурҕанда
«ненјі пар тўгўм тозы тўскäн,
«амды кірзäң јер алтына
«паза каттап пу јергä
«сыҕарым јоҕул!

«Алып кўлўк Кускун Алыбым.
«аіланып нанäл!
«јер јуртўбыска парäл!
«Садаі Каннын олҕы
«кајан-дä полза аіланып келгäі,
«ер сенїнä јеткäндä
«адазынын тузўнда актїм тезä
«аіланып келгäі!
«ијäзїнїң тузўнда östїм тезä
«аіланып келгäі.»
Алып төрбн Кускун Алып
јөктады көк адына:
«Езä, ўс кулактыг көк ат,
«аіланза аіланäл-ок!
«нанза нанäл-ок!»
Аттың аксын аіландра тартты,
толҕап тартkан тобурчїн
кан тегіргä сыҕара көдўрўп
камјы салды Кускун Алын,
ўс кулактыг көк аттың
калын пудўн јара сапты,
каттыг аксын-јара тартты.
Ўс кулактыг көк ат
ўкўс салып оілап сыкты.
Кара јер катті аілан-калҕан
кан тегір ексäl калҕан,
ала тубан јаілып калҕан,
улуг тубан тўзўп калҕан
пу јердің ўстўнä,
алып төрбн Кускун Алып
чаныб-ысты јуртўна.
Јетті там јер алтында
алтын терäктäгї јас өлак
јетті јаска јеттрä ер өзўп тўр.

Jетті jастыг ӧлак сӧлӧп тӱр:
«Езä, пеjäң, езä jаjаң,
«адабыстың jуртӱна
«аіланып нанӓл!
«Jетті там jер алтында
«jетті Ерlік Канның jерïндä
«jетті jаска jеттрä
«ер ӧсjӱкпӱн!
«ійäбïстïң jуртӱна
«ебірïлïп нанӓлың!»
Пеjäзï сӧлӧп jадыр:
«Езä, туңмам, но полды?
«нанарыбыс каі парадыр,
«аксыңның сӱдӱ арызын!
«арҕа моіның катсын!»
«jетті jастыг ӧлак полып
«каіда сен паразың?»
Jетті jастыг ӧлак jӧктап jадыр:
«Алып полар ползам
«алыптың колында jӱрӱп
«аксымның сӱдӱ анда арïр;
«кӱлӱк полар ползам
«кӱлӱктӱң колында jерзäм
«арҕа моіным анда кадар;
«адаі полар ползам
«алып кӱлӱктӱң колынаң
«анда ӧлӱп каларбын.
«Адабыстың jуртӱна,
«аіланып нанӓлың!
«адам полҕан алтын терäк,
«ійäм полҕан кӱмӱс терäк,
«jетті Ерlік Канның jерïндä
«jеттї там jердің алтында
«турӱп калзын, алтын терäк!

«Каjан ползa аілыг jердä
«алышпынаң алыссам,
«кӱлӱкпïнäң кӱрäссäм,
«кара jер кӧдӱрӱп сыдап полбаза
«кара jернї ӧттрä пазып тӱзäрбïн!
«jетті кадыл jер алтына
«jетті Ерlік Канның jерïнä
«тӱзӱп келзäм
«арыг кӱjӱм азын турзӱн!»
Сыҕара кондылар алтын терäктäң,
кӱмӱс терäктäң ӱjäläң,
кол тудӱнзӱб-алдылар,
езäн теп езäннäстïläр,
міндä теп міндäläстïläр,
алтын терäктї, кӱмӱс терäктї
ӱс ебрä оілап турдӱлар.
«Адам полҕан алтын терäк,
«ійäм полҕан кӱмӱс терäк,
«jетті Ерlік Канның jерïндä
«jаксы турӱп калыңар!»
Езі сӧлӧп турза
алтын терäктïң, кӱмӱс терäктïң
алтын калка езігї
тазылап ам jабылды.
Jетті jастыг ӧлак пеjäзïбïнäң
кара jергä jада-тӱстӱ,
картыҕа куска кубӱлдӱлар,
ajастап келïп ујуҕӱп сыктылар,
jетті кадыл jерïнä
кӱннӱг jергä ӧдӱп сыктылар.
Кӱннӱг jергä сыкканда,
кан тегірнïң кырын тарта
кара пулуттӱ аралї
ујуҕӱб-одур ӱс картыҕа кус.

Алтын терäктїң, кӱмӱс терäктїң
істїндä пуларбынаң kада јӱргäн
kыс кізі сōlöп парī
јетті јастыг ōлҕа:
«Kаjан полза јерїңä
«јуртӯңа јетсäңäр
«аk талаі аkkан полар,
«аk таскыл пар-полар,
«аk талаіның kазында,
«аk таскылның алтында
«улуг јурт пар-полар,
«ергі јурт пар-полар,
«kадарҕан мал јоk полар,
«арҕа јон јоk полар.
«Кан тегірдäң тӱзäрзāр ол јуртkа,
«абаңарының іјäңäрїнїң
«турҕан јуртӯ пу полар.
«Ол јуртkа тӱзӱп
«јетті јастыг ōлаk
«аk талаіны ендрä парзын!
«раk емäс јердä аk таскыл
«аk таскылның алтында kаја полар,
«ол kајаның алтында
«јетті пут јес токпаk јадыр.
«Јес токпакты тудӯб-аларзың,
«јетті пут јес токпаk јергä кіргäн,
«сабы јер ӱстӱнä кӧрӱп јадыр,
«јес токпакты сабынаң тудӯб-аларзың,
«kара јердäң сыҕара тартыб-аларзың,
«іңнїнä сыҕара кӧдӱр-алып
«сабарзың јылым kајаны.
«Јылым kајаның езігї ајыла тӱзäр,
«аның істїнäң kадарҕан мал сыҕар,
«kара кӱнäртā тӱгäнмäс,

«јетті кӱнгä јеттрä
«пу мал тӱгäнмäс,
«јетті кӱннäң ертїп парза
«тоҕус кӱнгä једäр.
«Kадарҕан мал тозы сыkса
«малдаң ең сōнда
«кӱмӱстӱг јӱгäннїг,
«кӱрālїг езäрlїг
«јібäк тінїн јер сӧзӱргäн
«тоҕус kулас сынныг
«kан позраk ат анда полар.
«Сыҕып kеlзä тудӯб-аларзың,
«јібäк тінїнäң тударзың,
«пурунҕу абаңның ат палҕајаң.
«Анда турҕан алтын столбазына
«паҕлїрзың kан позраk атты,
«аттың алың тергідä
«алтын садаk палҕап салҕан,
«кезің тергідä темтäрї
«темір kујаҕы палҕап салҕан.
«Аk ебїн тудӯб-алып
«аk таскылды азып
«аңнап парī јадырзың,
«аk талаіны kастап
«kустап парып јадырзың
«Ат јоk полҕап ōлаkты
«āр адын адап перїм!
«суkтаныстыг позраk аттыг
«Сугјул Мергäн адың ползын!
«мені kајан полза танїзāр.
«Сарыk сӧттӱң тӧзӱндä
«ölӱп kалҕан јајаңарың,
«Аі Арыг ады пол-тыр.
«Kада јӱргäн јајаңының

«ады Кӱн Арыг пол-тыр.
«Сугјул Мергӓн кајан полза,
«Кускун Алыптың јерїнӓ парза,
«арыг кӱјӱ̆ асјаң полза,
«Кускун алыпты ӧдӱрзӓ
«ӱс кулактыг кӧк ады ӧдӱрбӓзїн!
«Кускун алыптың ебїндӓ
«Кӱмӱс Арыг кызы пар,
«аны ӧдӱрбӓзїн, кајан полза
«немӓнїң оңдајын анаң естӓрзӓр!
«амды јеріңӓргӓ парыңар!
«мен сірӓрдӓң јарылып парїм!»
Картыҕа кус јалыскан
паска јер-сӓр ујуҕӱп сыкты,
јетті јастыг ӧл, постӱг пала
ікӧлӓң мынаң сыҕып
јуртӱ јерїн-сӓр ујукјӱк.
Парып јатса, кӧрӱ̆б-одурза
кан тегірнїң кырынаң
кара пулуттӱң аразынаң
рак јердӓ кӧрӱ̆п јадыр.
Ак талаі аҕып пар-тыр,
ак талаідың казында
ак таскыл тур-јадыр.
Ј̇етті јастыг ӧл аны кӧрзӧ
ујуҕӱп парїр ӓ.
Ак талаіҕа јетјїк,
ак талаіның казына,
ак таскылның алтына
ӓ̄н јуртка ам тӱстӱ̆лӓр.
Ӓ̄н јуртка тӱзӱ̆п келзӓ
калык јон јоҕул,
кадарҕан мал јоҕул.
Кӱн Арыг пејӓзї

ӓ̄н јуртта калып тур,
јетті јастыг ӧлак
Садаі Канның калҕан олҕы
сын позын сыҕарҕан,
ак талаіны ендрӓ оілап сыкты.
Парып јатса ак таскыл турӱп јадыр,
ак таскылның алтында
јылым каја турӱп јадыр,
јылым кајаның кырїнда
јетті пут јес токпак
јердӓ падып парҕан.
Ј̇етті јастыг Сугјул Мергӓн
сабынаң тудӱб-алјык,
кара јердӓң кодра тартјык,
ӓ̄нгӓ сыҕара кӧдӱрјӱ̆к,
јылым кајаны
кӧдӱрӱ̆п келїп ам сапты.
Ј̇ылым кајаның алтын калка
езїгї ајыла тӱстӱ̆.
Ајылҕанда аның істїнӓң
кадарҕан мал анаң сыкты,
арҕа јон анаң сыкты,
каразын кӱнӓртӓзїн тӱгӓнмӓдї.
Ј̇етті кӱнгӓ једїп јадыр,
јетті кӱннӓң ертїп јадыр,
тоҕус кӱнгӓ једїп јадыр,
тоҕус кӱннӱ̆ң пазында
кадарҕан малы тоза сыкты,
калык јоны праі сыкты.
Кадарҕан малының сӧбынаң
кӱмӱс јӱгӧннӱ̆г,
кӱрӓ̄лїг јаксы езӓрлїг,
тоҕус кулас сынныг
суктаныстыг позрак ат,

јібäк тінїн јер сöзӱргäн
јылым kајанаң сыҕып kelдї.
Ј̇етті јастыг ōлаk
суkтаныстыг позраk аттың
јібäк тінїн тудӱб-алды,
адазының ат полҕајаң
алтын столбазына аҕылып
суkтаныстыг позраk атты
јібäк тінїмäң палҕап салды.
Позраk аттың алың тергідä
садаk полҕап салҕан,
позраk аттың кезің тергідä
темтäрї kујаҕы палҕап салҕан.
Ј̇етті јастыг олҕының
ады адāн парҕан,
суkтаныстыг позраk аттыг
Сугјул Мергäн полды.
Алып тöрōн Сугјул Мергäн
кезїң тергідäн темтäрїн,
темір kадыл kујаҕын
сестїб-алып кезїб-алды,
алын тергідäң алтын садаҕын
kурлуҕӱбынаң сестїб-алды.
Ас пеlїнä салї тартып
алтын садаkты ам kурјанды,
аk ебїн тудӱп јадыр,
алтын öргōзӱн пӱдӱп јадыр.
Суkтаныстыг позраk атkа
ам алтанды Сугјул Мергäн,
таг јаҕалї аңнап парї,
талајын kастї kустап парї,
таг јаҕалї аң атјыk,
талаі kастї kус атјыk,
аңның семізїн адып kelдї,

kустӱң семізїн адып kelдї,
едїн артынып kelїп,
јер јуртӱна једїп турду.
Арҕа јонын kы̄рыб-алды,
арҕа јонына ӱläп пäрдї,
јаkсы кізā köп пербäдї,
јабал кізā ас пербäдї,
артkанын азаk позына
аk ебїнä кїрїп јадыр,
Кӱн Арыг пејäзїнä перїп јадыр.
Алтын сірāгä одра тӱстӱ,
абаkаі јаkсы Кӱн Арыг
ас тамāҕын аҕылып
алтын столҕа салып турдӱ.
Алып тöрōн Сугјул Мергäн
астāнына ас јіб-одур,
астāн позы тозыб-одур,
арҕан позы семірїб-одур.
Ол kаразын kоңып јадыр,
аттыр таң адып јадыр,
арыг кӱн сыҕып јадыр.
Алып тöрōн Сугјул Мергäн
пејäзїнä Кӱн Арыгга сōlöп јадыр:
«Ізä пејäм јајам!» тедїр,
«ада туста аkтїм парјыk,
«ијä туста öстїм парјыk,
«ам мен пара-дырбын
«Кускун Алыптың јерїнä јуртӱна,
«Кускун Алыпты öдӱрäрбїн,
«аk малын сӱрӱб-аларбын,
«арҕа јонын аҕыларбын.»
Абаkаі јаkсы Кӱн Арыг
сōlöб-одур туңмазына:
«Езä, туңмам Сугјул Мергäн,

«аксың сӱдӱ арызын!
«арҕа моіның катсындак!
«парҕаізын каjан-дā полза.»
Алып тӧрӧн Сугjул Мергӓн
сӧlӧб-одур пеjӓзїнӓ:
«Алып колында jӱрӱп
«аксым сӱдӱ арҕаіны!
«арҕа моіным каткаіны!»
Алып тӧрӧн Сугjул Мергӓн
ебїнӓң сыҕара коңjык,
алтын столбаның тӧзӱндӓ турҕан
суктаныстыг позрак аттың
кырїна кеljїк.
Jӱгӱрӱп jӱрӱп jӱгӧн суктӱ,
ебірїп jӱрӱп езӓр урду,
тоҕус коллаг тартып турдӱ,
тоҕус коскун суҕӱп турдӱ.
Алып тӧрӧн Сугjул Мергӓн
аіланып кеlїп ебїнӓ кірдї,
темтӓрїн терӓн-jадыр,
темір куjаҕын кезїн-jадыр,
ак ебїнӓң сыҕара пасты,
суктаныстыг позрак аттың
jібӓк тінїн сестїп,
алтанып турдӱ амды.
Алтан кеlїп позрак атка
аіландра ам тартып тыр,
камjы салып jортып сыкты,
арҕалык сынына талаза.
Позрак ат jортып сыкканда
таг кеlїп талал-jадыр,
талаі салҕыл-jадыр,
кара jер аілан-jадыр,
кан тегір jаіҕал-jадыр.

Арҕалык сынның ӱстӱнӓ
сыҕып кеlгӓн Сугjул Мергӓн,
каттанjызын кӧдӱр кеlїп
камjы салды позрак атка.
Камjызының табызы
тегір ӱстӱндӓ jаjāннарҕа
естїlӓ тӱскӓн,
jердїң алтында Ерlік Канҕа
естїlӓ тӱскӓн.
Суктаныстыг позрак аттың
табанының табызы,
танāзының тыны
тоҕус там jер алтында
Ерlік Канҕа естїlӓ-jадыр.
Суктаныстыг позрак ат
ӱкӱс салып jӱгӱргӓн,
ӱс там тегір jерїнї
ӱс сегріп ӧдӱп сыккан,
ӱс там тегірнїң озарында
арҕалык сынның ӱстӱнӓ сыкты.
Аркы jазыны каралып
кеlїп кӧрӱп турҕанда
кӧк талаі аккан jадыр,
кӧк таскылның алтыбынаң
кӧп jон jурт салып тыр,
саны jок мал jӱр-jадыр,
пӧгӱнӱ jок jурт jурттап jадыр.
Ол āлның аразында
кӧк торҕу еп тур-jадыр,
кӧк торҕу ебїнїң тастында
алтын столбā палҕап салҕан
ӱс кулактыг кӧк ат тур-jадыр.
Алып тӧрӧн Сугjул Мергӓн
аны кӧрӱп кыіҕа салды.

Кыіҕазына таг талалҕан,
талаі кеlіп салҕылāн,
јоҕары турҕан јајāннарҕа
естіl-јадыр kыіҕазы,
тӧбӱ́н јатkан Ерlік Канҕа
естіl-јадыр kыіҕазы.
«Аранјула ӱ́с kулаkтыг
«кӧк ат пагдаба бінä?
«алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
«ебіндä темдäбä бінä?»
Кускун Алып kыіҕалады:
«Ӱ́с kулаkтыг кӧк адым
«ноҕа пагда полбајаң?
«алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
«ноҕа темдä полбајаң?»
Алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
аk ебінäң сыҕып кеlдї,
јӱ́гӱ́рӱ́п јӱ́рӱ́п јӱ́гäн суkтӱ,
ебірїп јӱ́рӱ́п езäр салды,
аk ебінä кірїп кеlдї,
терäн кеlїп темнäп кеlїп,
темір kујаҕын кезїб-алып,
адына алтанып кеlїп
арҕа сынына талаза
јортып сыkты.
Кара јер ам јаіҕалды,
kан тегір ам ексälдї,
арҕалыk сынҕа сыҕып кеlдї,
Сугјул Мергäнгä езäн пердї,
Сугјул Мергäнгä менді пердї.
Аттарын kазї салды,
ал постары аттаң тӱ́стӱ́.
Ӱ́кӱ́с едїп кеläбäс,
ас пеlдäң kабызып,

јаҕа пастаң kабызып,
кӱ́рäс-kалды ікі алып
Кара јер ам јаіҕалды,
kан тегір ам ексälдї,
ала тубан ам тӱ́зӱ́п kалды,
улуг тубан ам јајынды,
палалыг kат
палазынаң азып јадыр,
kулуннӱ́г пї
kулуннаң азып јадыр.
Ол тубанның аразында
кӱ́рäзїп сыkты ікі алып,
kолбынаң тартызып
јетті кӱ́н једїп турӱ́лар,
јетті кӱ́ннӱ́ң пазында
алып тӧрӧ̄н Кускун Алыптың
kалын едї ам тӱ́гäндї,
kаттыг сӧ̄гӱ́ ам kалды,
kызыл едї ам тӱ́гäндї,
kурук сӧ̄гӱ́ ам kалды,
уја тӱ́зä кӱ́рäс парї.
Алып тӧрӧ̄н Кускун Алып
kараk јазы kан полды,
пурун сӯ пус полды.
Тоҕус кӱ́ннӱ́ң пазына јеттї,
тоҕус кӱ́ннӱ́ң пазында
азаkпынаң ас пасты,
ајабынаң кӧп тајанды.
Кара јердäң ам кӧдӱ́рдӱ́
алып тӧрӧ̄н Сугјул Мергäн,
kан тегірнїң алтыбынаң,
kара јернїң ӱ́стӱ́бїнäң
кӧдӱ́р кеlїп тастап турдӱ.
Карај ергä тӱ́скäläктä

ас орказын алты јердәң
кезә тептї Сугјул Мергән,
өлбїннәң өлўп јадыр,
алып төрөн Кускун Алып.
Алып төрөн Сугјул Мергән
кыіға салды арғалык сыннаң:
«Арткан калған алып парба?»
Кускун Алыптың јерїндә
артқан, калған алып јоғул,
Сугјул Мергән аіланып
суктаныстыг позрак атка
ам келїп алтанды,
ўс кулактыг көк ат
ол сөннаң когдурўб-алды,
арғалык сыннаң ендрә
јортып келїп тўстў.
Кускун Алыптың кызы
абакаі јаксы Кўмўс Арыг
алтын столбаның төзўндә
сағыб-одурўп тур-јадыр.
Аідаң арыг абакаі,
кўннәң сыллыг абакаі,
кыстың јаксызы Кўмўс Арыг.
Алып төрөн Сугјул Мергән
алтын столбā ам једістї.
Абакаі јаксы Кўмўс Арыг
оілап келїп позрак атты
јібәк тінїнәң алып турдў
Алып кўлўк Сугјул Мергән
адынаң тўзә-конды,
езән тезїп езәннәстї,
менді тезїп мендїәстї,
ак ебїнә кїрә пасты,
алтын сірāгә ам одурттў

Алып кўлўк Сугјул Мергәнгә
астың тадылїн салды,
арајанның каттїн салды,
арағылаб-одур, сілаб-одур.
Алып төрөн Сугјул Мергән
астāн карынын тозыб-одур,
арған позын семірїб-одур.
Кўмўс Арыгдаң сурўб-одур:
«Пеjәң јајаң Кўмўс Арыг,
«кўннәң сыллыг абакаі,
«адаң јерїндә јурт салбазаң,
«адаң јерїндә одурбазаң,
«менїң јерїмә көјўрбәзәң!»
Абакаі јаксы Кўмўс Арыг
сөлөб-одур Сугјул Мергәнгә:
«Адам јуртўнда ар јалыскан
«ноға мен јурттајаңмын,
«кадарған малымны јбїр керәк,
«камык јонымны піріктәргә керәк,
«јер јуртўңа көјўрўп пар!»
Алып төрөн Сугјул Мергән
сығара конјык, кыіға салды:
«Кускун Алыптың арға јоны
«кадарған малын јбїңар!
«камык јонын јбїңар!
«пір јергә јбїңар!»
Кускун Алыптың камык јоны
кадарған малыны
көк талаіның казына,
көк таскылның алтына
тоза јыгјыктар.
Алып төрөн Сугјул Мергән
саны јок кадарған малын
пөгўнў јок камык јонын

тоза көрӱп сыкты.
Ебдәгї саны jok езїн
атка артанып сыкты.
Аі парар jерїнї
алты конып ертїб-одур,
jыл парар jерїнї
jетті конып ертїб-одур.
Арҕалык сыннаң ам азырды,
аҕылҕан кадарҕан малын
малына козып турдӱ,
сӱрӱп парҕан камык jонын
jонына козып турдӱ,
саны jok кадарҕан малы
ак jазā сыңмїн jадыр,
пӧгӱнӱ jok камык jоны
ак талаіның казына сыңмїн jадыр.
Алып төрӧн Сугjул Мергән
алтын столбā ам jеттї,
Кускун Алыптың кызыбынаң,
аранjула ӱс кулактыг көк ат
анд'ok jедїп келдї.
Адынаң тӱзä-кондылар,
jібäк тінїбїнäң аттарын
алтын столбā палҕап салдылар.
Абакаі jаксы Кӱмӱс Арыг
колындаҕы ак пыладын
кара jергä тастап турдӱ,
кара jергä тастāнда
ак торҕу еб-турӱб-ысты.
Алып төрӧн Сугjул Мергән
ак ебїнä ам кірдї,
астāнына ас jідї,
суксанына суг істї.
Ол каразын конып jадылар,

аттыр таң адып jадыр,
арыг кӱн сыҕып jадыр.
Абакаі jаксы Кӱмӱс Арыг
кыҕыр-jадыр Сугjул Мергäннї.
Сугjул Мергäн сыҕара конды,
Кӱмӱс Арыгга кірїп келдї.
«Ezä пejäң, езä jаjаң,
«но керäктäң кыҕыртыб-алдың?»
Абакаі jаксы Кӱмӱс Арыг
сӧлӧб-одур Сугjул Мергäнгä:
«Мынаң ары рак jердä
«ӱс там тегір jерїнїң озарында
«ak jазының ортазында
«алты азыр сарыг сӧт
«алтын пӱрlӱг пол-тыр,
«кӱмӱс кастырактыг пол-тыр,
«аның тӧзӱндä өlӱп калҕан
«Аі Арыг пejäң полҕан,
«аның каттыг сӧгӱн аларзың,
«аны алыб-алып пararзың.
«Jетті там тегірнїң озарында,
«алтын көlнӱң казында,
«ak jазының ортазында
«jурттӱг полҕан алып кӱlӱк
«аранjулā алты кулас сынныг
«аҕ-оі аттыг Алтын Кус.
«Арҕалык сынның ӱстӱндä
«Кускун Алып Алтын Кустӱ
«сенїң ӱjӱн ӧдӱргäн,
«өlгӧн сӧгӱн тіргізärзїң.
«Алтын Кустӱ тіргіскäндä
«аны када кыіҕыраrзың.
«Анаң ары парҕанда
«тоҕус там тегір jерїнїң озарында

«ak талаі аӷып парӷан,
«ak талаіның казында
«ak таскыл турӱп јадыр,
«ak таскылның алтында,
«ak талаіның казында
«ӱс кулас сынныг кан позрак аттыг
«ӱс јастыг Кан Ӧлак ӧлӱп калӷан.
«Аның ӧлгӧн сӧгӱн тіргізәрзің.
«Мен Кӱмӱс Арыг одурбіннаӈ
«јер алтынаӈ јетті кадыл
«Кан Ерліктің јерінә
«тӱзәргә ам јӱрәрбін;
«kаіда kаіда јӱрӱп јатсам,
«арыг кӱјӱм албін јӱрзә
«мен сенї kыіӷалірбын,
«сен kаіда-дā јӱрзәң,
«kулаӷына естїләр kыіӷым,
«kаіда келїп сен ессәң
«анаӈ ар'ok сен паразың,
«јер алтына кірәрзің,
«јетті там јер алтында
«јетті Ерlік Канның јерїндә
«анда көрӱзәрбіс!» тедір.
Алып төрӧн Сугјул Мергән
ak ебінәӈ сыӷара коӈјык,
алтын столбā пастыр келдї,
јӱгӱрӱп јӱрӱп јӱгән суктӱ,
ебіріп јӱрӱп езәр салды,
аілан келјік ak ебінә кірјік,
темтәрін терәндї,
темір kујаӷын каттанды,
алтын садаӷын ас пелїнә курјанды.
Алып төрӧн Сугјул Мергән
сыӷара коӈјык ak ебінәӈ,

адына келїп алтанды,
аіландра тартыш тыр,
толӷап тарткан тобурјін
көдӱр келїп kамјы салды,
калын пудӱн јара сапјык,
каттыг аксын јара тартты.
Суктаныстыг позрак ат
ӱкӱс салып оілап сыкты
kара јернї јара тептї,
ала тубан тӱзӱп калды.
Саӈы jok суг кескән,
пӧгӱнӱ jok таг аскан.
Едә парыб-одурза
алнынаӈ пәрі саркынаӈ
ат табаны тазылыб-одур,
танā табызы кӧлаб-одур,
ала тубан тӱзӱб-одур,
ол тубанның аразында
Сугјул Мергән көрӱб-одур;
Сугјул Мергән көрзӧ
ak ебіндәгї алтын столбаның
төзӱндә турӱп калӷан
ӱс кулактыг көк ат
удур келїп оілаб-одур,
kырінаӈ јетпіннәӈ тура тӱстӱ,
ӱс кулактыг көк ат јӧктады:
«Алып төрӧн Сугјул Мергән,
«аі молат kылыјың ал!
«менің моінымны кезә сап!
«менің пазымның істїндә
«ат пазынја алтын пар,
«коі пазынја кӱмӱс пар.»
Сугјул Мергән јӧктап јадыр:
«Јok, ӱс кулактыг көк ат!

сенің моіныңны ноға кесjәңмін?
«сенің моінын кезәрін
«суктаныстыг позрак аттың
«моінын мен кезәрбін.
«Сенің пазындағы
«ат пазынja алтыныңны,
«koi пазынja күмүсүңні
«ноға мен алjаңмын?» тедір,
«адам полған көк адым,
«аіланып нан jер-jуртка!»
Алып төрбн Сугjул Мергән
үкүс етjік анаң ар'ok,
үс кулақтыг көк ат
турүп калjык пу jердә.
Суктаныстыг позрак ат
кара jерні jара тәп оілап сыкты,
анаңары парып jатса
алнынаң пері оілаб-одур
үс кулактыг көк ат.
Алып төрбн Сугjул Мергәннің
қырында ам турүп түстү.
Үс кулактыг көк ат сөлөдү:
«Алып төрбн Сугjул Мергән
«ертә пурунғү Кускун Алып әм
«jер алтында jүрүп jадыр,
«аттаң jазаг jүрүп jадыр,
«табрада моінымны
«кылыспынаң кезә-сап!»
Ә сөлөп jадыр Сугjул Мергән:
«Адам полған көк адым,
«ijәм полған көк адым,
«алыг полба! аіланып нан!
«jер jуртұна наныш пар!»
Аранjула үс кулактыг көк ат:

«Алып төрбн Сугjул Мергән,
«еркәм, палам, аттаң түстәк!
«ікі кулағымның аразында
«саңмоjымда jаjағымның алтында
«қазраjа кара піт казал-парған
«камама; аны алып ödүрдәк!»
Алып төрбн Сугjул Мергән
адынаң түзә-конды,
көк аттың jаjағын аjып көрзө
казраjа кара піт казал-пар-тыр;
Сугjул Мергән кара піттї
алыб-алjык, ödүрүб-ысты,
Аранjула үс кулактыг көк ат
кабрагалї келіп түстү,
өлбіннәң өлүп jадыр.
Алып төрбн Сугjул Мергән
карак jазы кан полды,
пурун сү пус полды,
ылған jадыр, сыктап jадыр.
Турүп келjік Сугjул Мергән,
аі молат кылыjын алды,
көк аттың пазын jара сапты,
пазының істін көрүп турза
мізінің аразында
ат пазынja алтын анда jадыр,
koi пазынja күмүс анда jадыр
Алып төрбн Сугjул Мергән
алтын күмүстү алыб-алды,
курлукка кірә тастаб-ысты,
адына алтанып аіландра тартты,
позрак ады үкүс етті.
Парып jатса, көрүб-одурза
ак jазының ортазында
алты азыр сарыг сөт тур-jадыр,

алтын иўрлўг, кўмўс кастырактыг.
Једїп келдї сарып сөткө,
једїп келзә ертә пурунђў
Аі Арыгның сөгў мында јадыр.
Адынаң тўзә конды,
каттыг сөгўн теріб-алды,
курлуђўна суђўб-алды.
Суктаныстыг позрак атка
ам алтанды Сугјул Мергән,
аіландра тартып турдў,
көдўрўп келїп камјы салды,
аранјула позрак ат
ўкўс салып оілап сыкты.
Кара јернї јара тепкән,
каттыг ађасты сыі тепкән
аранјула ат оілап парї,
ала тубан тўзўп калђан,
улуг тубан јаілып калђан.
Анаң ары парыб-одур,
парыб-одурза, көрўб-одурза
арђалык сын турўп јадыр,
арђалык сынның ўстўнә сыкты,
арђалык сынның ўстўндә
аранјула ат тур-јадыр,
алты кулас сынныг ађ-оі ат,
алып төрөн Алтын Кус
өлўп парђан мында јадыр.
Алып төрөн Сугјул Мергән
адынаң тўзә конђан,
Алтын Кустў ем салып емнәп јадыр,
Алтын Кус турўп келдї,
езән тестї езәннәстї,
менді тестї мендіәстї.
Анаң ар'ок аттарына алтандылар,

аіландра тартып јортыс сыктылар.
Едә парып јатсалар
каіда каіда Кўмўс Арыгның кыіђызы
Сугјул Мергәннїң кулађына естілдї.
Алып төрөн Сугјул Мергән
адынаң тўзә конђан,
кулуктађы Аі Арыгның
каттыг сөгўн алып
Алтын Куска алып пердї.
Сугјул Мергән сөлөп јадыр:
«Алтын Кус нанђы,
«мынаң ары тођус там
«тегір јернїң озарында
«ак талаі ађып парђан,
«ак талаідың казында ак таскыл,
«ак таскылның алтында
«алып кўлўктўң јурт салђан,
«ўс кулас сынныг кан позрак аттыг,
«ўс јастыг Кан Өлак јурт салђан.
«Кан Өлактың јерїнә табрак пар!
«Мен јетті кадыл јер алтына
«тўзә-дірбїн ам!» тедір.
Алып төрөн Алтын Кус
Кан Өлактың јерїн таласјык,
алып төрөн Сугјул Мергән
аі молат кылыспынаң
кара јернї јара сапты,
јетті кадыл јер алтына
тўзўб-одурдў Сугјул Мергән.
Јетті там јер алтында
парып јатса, көрўб-одурза
абакаі јаксы Кўмўс Арыг
алтон алыппынаң тудўс-јадыр.
Абакаі јаксы Кўмўс Арыг

Сугҗул Мергәнгә сөләп җадыр:
«Езі, Сугҗул Мерген,
«мындаркызын позың пілярзің,
«Аі Арыгның арыг сүнәзін алҕабын,
«Кан Өлактың арыг сүнәзін алҕан-ок-пын.»
Абакаі јаксы Күмүс Арыг
картаҕа куска ам кубулҕан,
кан тегірнің кырын тарта
ујуҕүп сыккан.
Алып төрөн Сугҗул Мерген
аі молат кылыҗын колына алҕан,
пір колына јадазын алҕан,
камҗы салып үкүс еткән,
алтон алыптың аразына
ам кірің турдү,
кылыспынаң кезің парі,
јыдабынаң јаҗып парі,
ар'ертің алтон алыпты кезә сапты.
Аіланып келің көрөр тезә
пір-дә кізі артпін-дыр,
аілан келјік, ертәгі пурун
алтын терәк күмүс терәк
мында турлар.
Анаң ары јортып сыкты,
күннүг јергә ам таласты.
Күннүг јергә сыҕып келің
Кан Өлактың јуртүн'ам таласты.
Једә келді Кан Өлактың јерінә,
Алып төрөн Алтын Кус
Кан Өлакты тіргізіб-ал-тыр.
Абакаі јаксы Күмүс Арыг
Аі Арыгны тіргізіб-ал-тыр,
Абакаі јаксы Аі Арыг
јер јуртүна аіланып тыр.

Алып төрөн Сугҗул Мерген
Кан Өлактың столбазына
ам једің келді,
Кан Өлак удура сыҕып келді
ак ебінін езігінәң,
суктаныстыг позрак атты
јібәк тінінәң алып турдү
Алып төрөн Сугҗул Мерген
езән теп езәннәстї,
менді теп менділәстї.
Ак ебінә ам кірділәр,
алтын сірәгә одурдүлар,
ас тамактың тадылін салды,
арајанның каттін салды,
астәннары тозыб-одур,
арҕан постары семірүб-одур.
Пір конза мынд'ок конды,
ікі конза мынд'ок конды,
алып төрөн үс алып
әлҗыб-одур, көљүб-одур,
карақызын ерткәнін
олар пілә јоҕуллар,
күнәртәзін ерткәнін
олар пілә јоҕуллар.
Јетті күннүң пазына
јеттрә одуруб-істіләр,
Алтын Кус ам турдү,
ак ебінәң сыҕара конҗык.
алтын столбә пастырып келді,
ак оі атка ам алтанды,
јерін јуртүн ам таласты,
көдүрүп келің камҗы салҕан,
кара јер аілан-калҕан,
кан тегір ексәl-калҕан,

ала тубан тӱзӱп калҕан,
улуг тубан јаілып калҕан.
Алып төрӧн Сугјул Мергән
кыҕырыб-одур Кан Өлакты,
јерінә јуртӱна кыҕырды.
Алып төрӧн Кан Өлак
сыҕара конјык ак ебінәң,
алтын столба сар јӱгӱрдӱ,
аранјула ӱс кулас сынныг
кан позрак адына
јӱгӱрӱп јӱрӱп јӱгән суктӱ,
ебірін јӱрӱп езәрлади,
аілан-келін аҕ ебінә кір-келді,
темтәрін терән-турдӱ,
темір кујаҕын каттап турдӱ,
алтын садак ас пелінә
салї тартып ам курјанды.
Ікі алып ак ебінәң
сыҕара ам пастылар,
аттарына алтаныр келін
аіландра тартып турлар,
ар' аіланып јортыс-сыкты
арҕалык сынына талаза.
Арҕалык сынның ӱстӱнә сыҕып
кодӱрӱп келін камјы салҕан,
калын пудӱн јара сапкан,
каттыг аксын јара тартқан,
кара јерї јаіҕал-калҕан,
кан тегір ексәl-калҕан,
ала тубан тӱзӱп калҕан.
Пу јердә ікі аранјула
костї-келін јӱгӱр-јадыр,
табаннарының табызына,
танәзының тынызына

јel јelї jeltірін јадыр,
куjун jelї ам кубаскан.
Тоҕус там тегір јерінї
тобырып келгән ікі алып,
арҕалык сынҕа ам сыктылар,
карацып келін көрӱп турлар.
Ікі алып көрӱп турза
Сугјул Мергәннің јер јуртӱнда
ак талаіның казында
арҕа јоны көп пол-тыр,
ак јазыда кадарҕан малы
ак јазә сыңмін-јадыр,
калын таіҕа тарап парҕан.
Сугјул Мергән, Кан Өлак
кадарҕан малын тексілән парҕан,
камык јонын аралап парҕан.
Алының кӱнӱнӱң аразында
ӱс ак өргө турӱп јадыр,
ол ӱс өргөнӱң тастында,
алтын столбаның кырінда
абакаі јаксы ӱс абакаі
сыҕыб-алҕан турӱп јадыр.
Алып төрӧн Кан Өлак
абакаіны көрзӧ јапсып турдӱ.
Арҕалык сыннаң ендрә пасты,
ак јазыны тобыра пасты,
ат палҕајаң алтын столбә
ам једін келді ікі алып.
Ӱс абакаі оілас келін
аранјула позрак атты
јібәк тінінәң алып турӱлар,
алтын столбә палҕап салып
аілан келін ебгә кірді.
Кір-келің алтын сірәгә

кості кеlїп одура тӱстӱ.
Алт' азактыг алтыш сірā
алты јердäң ālїп турдӱ
Ӱс абакаі јӱгӱр-кеlїп
астың тāлызын салды,
араjанның каттīн салды.
астāннары тозыб-одур,
арҕаннары семірїб-одур,
араҕа іјїп анјылыб-одур.
Ӱр полҕанда, ас полҕанда
алып тӧрӧн Кан Ōлак
кудалаб-одур Кӱмӱс Арыгга.
Тура конҕан Кан Ōлак,
камјат пӧрӱгӱн суста тарткан,
колтуҕӱна кызыб-алҕан,
пазырып тыр Кан Ōлак:
«Сугјул Мергäн нанјы,
«тагга сыксаң тајак полīм!
«сугга кірзäң јölök полīм!
«сыксарыб-ыссаң турун полīм!
«сык тезäң адајың полīм!»
пазырып тыр Кан Ōлак.
Алып тӧрӧн Сугјул Мергäн
сōlӧб-одур Кан Ōлакка:
«Езä, нанјы Кан Ōлак,
«мӱнгäн адың кан позрак ат
«јаксы малның кулунӱ,
«ал позың Кан Ōлак
«јаксы кізінїң палазызың.
«Сā пербāндä кемгä перјäң?
«тојың тоіла, Кан Ōлак!
«пајың паіла, Кан Ōлак!»
Алып тӧрӧн Кан Ōлак
сыҕара конды, кыіҕа салды:

«Алты јаізаң, каіда пардыңар?
«табрада кадарҕан малны
«ак талаіның пулуң јерҕä јы̄ңар!
«арткан калҕан камык јон
«кадарҕан малны тудӱп кеlїп соҕыңар!
«улуг тоіны тоілаңар!
«улуг паіны паілаңар!»
Алты јаізаң кадарҕан малны
пулуң јергä јы̄п кеlдїläр,
ак талаіның пулуң јергä
кызып турлар,
арткан калҕан арҕа јон
арҕамјызын тудӱлӱб-алып,
кадарҕан малны тудӱб-алып,
аҕыла јӱрī соҕуп јадыр,
улуг тоіны ам тоілады,
улуг паіны ам паілады.
Јетті кӱннӱ јері тоіладылар,
тоҕус кӱннӱ тōрī паіладылар.
Едä кеlїп одур-јатса
аҕ-оі аттыг Алтын Кус
ак ебінä кірїп кеlјїк,
кір-кеlїп пӧрӱгӱн суста тартты,
колтуҕӱна кызыб-алып,
пазырып тыр Сугјул Мергäнгä:
«Алып кӱlӱк Сугјул Мергäн,
«тагга сыксаң тајāң полīм!
«сугга кірзäң јölök полīм!
«сыксарыб-ыссаң турунӱң полīм!
«сык тезäң адајың полīм!»
Алып тӧрӧн Сугјул Мергäн
сōlӧб-одур Алтын Куска:
«Езä, нанјы Алтын Кус,
«мӱнгäн адың аҕ-оі ат

«jaксы пīнīң кулун полҕан,
«ал позың, Алтын Кус,
«jаксы кізінің палазызың,
«тоjың тоіла, Алтын Кус!
«паjың паіла, Алтын Кус!»
Алып төрӧн Алтын Кус
сыҕара конды ак ебінäң,
кадарҕан малдаң мал тудўп
соҕып jадыр Алтын Кус;
калын ӧрдӧң пī тудўп,
соҕўп jадыр Алтын Кус,
Улуг тоjын ам тоілады,
улуг паjын ам паілады.
Jетті кўннўң пазында
тоjы келīп ам тозылды,
тоза jоны нанып jадыр.
Ол каразын кон-jадырлар,
аттыр таң адып jадыр,
арыг кўн сыҕып jадыр,
Алтын Кус сыҕара конды,
ак оі атка ам алтанды,
таг jаҕалī аңнап парī,
талаjы кастī кустап парī,
аңның семізін атты,
албаҕаның каразын атты,
канаттыг кустўң пузурўн алды.
Ертäн парҕан Алтын Кус
Ір туста ебірлīп келдї,
аңны кустў артып келīп,
Сугjул Мергäннің еп кырīнда
аңдара тастады ац кузўн.
Аіланып келīп алтын столбā
аҕ-оі адын палҕап салды.
ак ебінä кірīп келдї,

сзäп тестї езäппäстї,
менді тестї мендіäстї,
алтын сірāгä одурўб-алды.
Ас тамаҕын сала-бердї,
астāны тозынды,
арҕан позы семірдї.
Алып төрӧн Алтын Кус
сӧлӧб-одур каттына:
«Езä, Аі Арыг алҕан каттым,
«пардак Сугjул Мергäн туңмаңа,
«сурўп келдäк туңмаңнаң,
«jерліг кізі jерїмä нанīм,
«суглўг кізі сўма нанīм,
«ысjаң мīнä ыспаjаң мīнä?»
Абакаі jаксы Аі Арыг
оілап сыкты туңмазына,
туңмазының ак ебінä
кірїп келдї, сӧлӧп jадыр:
«Езä, туңмам Сугjул Мергäн,
«алҕан ерїм Алтын Кус,
«jерлїг кізі jерїн саҕынды,
«jурттўг кізі jуртўн саҕынды,
«суглўг кізі сўн саҕынды,
«ысjаң мїзäң, ыспаjаң мїзäң?»
Сугjул Мергäн сӧлӧб-одур
пäjäзїнä Аі Арыгга:
«Езä пеjäм! езä jаjам!
«наныңар! jўрўңäр!»
Абакаі jаксы Аі Арыг
сыҕара конjыҟ ак ебінäң,
арҕа jонҕа сӧлӧп jадыр:
«Алтон аскыр jылҕыдан
«таллап келїп ам тудўңар!»
Алты jаізаң аттарына

алтандылар, парыб-ыстылар,
ат jаксызын алып келдї.
Абакаі jаксы Аі Арыг
кӱмӱс jӱгänїн суӈӱп jӱрдӱ,
кӱрälїг езäр урӱп турдӱ,
ат jаксызын алтын столбā
палӈап салды Аі Арыг.
Аілан келjїк, ак ебїнä
кірä пасты, сōлōп jадыр
алып тӧрӧн Алтын Куска:
«Алып тӧрӧн алӈаным,
«кадарӈан малдаң мал алалың!
«калын естäң ес алалың!»
Алтын Кус сōлōп jадыр:
«Кадарӈаннаң мал керäк jок,
«калын естäң ес керäк jок.»
Сыӈара келїп пастырдылар,
аттарына алтандылар
Алтын Кус ер епjї.
Кан Ōлак ер епj'ок
амды келїп, ебдäң сыӈып
аттарының аксын аіландра тартты,
камjы салып jортып сыкты
Алып тӧрӧн Сугjул Мергäн
суктаныстыг позрак атка
алтаныб-алып када парїр.
Кан Ōлакпынаң када парїр,
аі парарын алты конды,
jыл парарын jетті конды,
едä парыб-одурза
ак jазының ортазында
аранjула аттарын
токтада тартып тырлар,
аттарынаң ам тӱстӱläр.

Алып тӧрӧп Сугjул Мергäн
сурӱб-одур Кӱмӱс Арыгдаң:
«Езä, jаjаң Кӱмӱс Арыг,
«менїң алар кізім каіда полjаң?
«сōлōп пер, jаjам Кӱмӱс Арыг.»
Кӱмӱс Арыг jаjазы
сōлōб-одур, jōктаб-одур:
«Сугjул Мергäн туңмаң,
«аіланып нан ак ебїңä,
«ак ебїндä калӈан Кӱн Арыг
«пеjäңнäң сен сурарзың,
«пеjäң пілäр, мен пілїп полбоспын.»
Турдӱлар, аттарына алтандылар,
Кан Ōлак ер епjї
jерїнä сӱна аіландылар.
Алып тӧрӧн Сугjул Мергäн
адының аксын аіландра тартты,
толӈап тартkан тобурjїн
кӧдӱр келїп камjы салды,
калын пудун jара сапты,
каттыг аксын jара тартты.
Аранjула позрак ат
ӱкӱс едїп оілап сыкты.
Кара jердäң тепкäн кара тобрак
кан тегіргä jабылды,
таг талалып калӈан,
талаі салӈылап калӈак.
Ӱр пар-jадыр, ас пар-jадыр,
арӈалык сынӈа сыӈара конды,
jерїн каралып көрӱп тӱр,
jер jуртӱндаӈы малына
мал козыл-тыр,
jер jуртӱндаӈы jонына
jон козыл-тыр.

Арҕалык сынынаң ендрӓ
јортып тӱ̆стӱ̆ Сугјул Мергӓн.
Алтын столбā једӣп кеlдӣ,
адынаң тӱ̆зӓ конды,
јібӓк тінӣнӓң палҕап салды,
ак ебӣнӓ кірӓ-басты,
алтын сірāгӓ одра тӱ̆стӱ̆.
Абакаі јаксы Кӱ̆н Арыг
алтын столҕа ас тамаҕын салды,
ас тамаҕын јіб-одурдӱ̆,
астāны тозыныб-одур,
арҕан позы семірӣб-одур.
Кӱ̆н Арыг јајазынаң
сурӱ̆б-одур Сугјул Мергӓн:
«Езӓ, јајаң, езӓ, пејӓң,
«алар кызым каіда полјаң?
«алар кызымны сōlӧп пердӓк!
«сен пілбāн немӓ јоҕул
«јер ӱ̆стӱ̆ндӓ, тегір алтында.»
««Езӓ, туңмам Сугјул Мергӓн,
««пар сенӣң алар кызың,
««тегір ӱ̆стӱ̆ндӓ јајāн јерӣндӓ
««тоҕус јајāнның палазы,
««Толаі Пуркан, аны аларзың.
««Анаң паска јер ӱ̆стӱ̆ндӓ
««алар кызың јок полар.»»
Ол каразын конып јадыр,
аттар таң адып јадыр,
арыг кӱ̆н сыҕып јадыр,
алып тӧрōн Сугјул Мергӓн
темтӓрӣн ам терӓндӣ,
темір кујак ам каттанды,
алтын садāн ас пеlӣнӓ ам курјанды,
сыҕарып конды, адына мӱ̆ндӱ̆,

ак таскылның пазына
сыҕып кеlӣп кӧрӱ̆п тӱ̆р.
Толҕап тартkан тобурчуҕӱн
кӧдӱ̆рӱ̆п кеlӣп камјы салды,
арапјула суктаныстыг
позрак ат анаң кеlӣп
канаттыг полып ујуҕӱп сыкты,
кан тегірнӣң кырына једӣп кеlдӣ,
јајāн јерӣнӓ једӣп турдӱ̆
Ј̇ајāн јерӣнӓ једӓ-јӱ̆рī,
адынаң тӱ̆зӓ конды,
кара камјат пӧрӱ̆гӱ̆н
суста тартты, колтуҕӱна
кызыб-алды, кірӣп кеlдӣ,
тоҕус јајāнҕа, Пуркан јајāнҕа
кірӣп кеlӣп пазырып тур.
Алып тӧрōн Сугјул Мергӓнга
Пуркан јајајы аілан кеlдӣ,
аілан кеlӣп сурӱ̆п јадыр:
«Алып кӱ̆lӱ̆к Сугјул Мергӓн,
«но немӓ сурӱ̆п кеlдӣң?»
««Ј̇ајāннардаң, кудаілардаң
««но сурак сурӱ̆п кеlīм?
««алар кізім сурӱ̆п кеlгӓбӣн,
««јајāннарым сōlӧп перӣңӓр!»»
Ј̇ајајылар, Пуркан јајајы сōlӧп тӱ̆р:
«Алып кӱ̆lӱ̆к Сугјул Мергӓн,
«алар кызың мында полјаң,
«тоҕус јајāнның палазы
«Толаі Пуркан сын абакаі
«ол полјаң алар каттың.»
Пуркан јајāн сōlӧп јадыр:
«Езӓ, тоҕус јајајы,
«Толаі Пуркан палаңарны

«алып кӯlӯккä аӈылыӈар!
«Сугӌул Мергäнгä перӥӈäр!»
Тоӈус јајаы, Толаі Пуркан
палазын аӈылып пер јадылар.
Алып төрӧн Сугӌул Мергäн
Толаі Пурканы амды алды,
сыӈара келӥп једӥндӥ,
алтын столбаның төзӯнä келдӥ,
Толаі Пурканны кäб-алӌык,
кара јергä тастаб-ысјык.
Јӯстӯк полып јадыб-ысты,
ол јӯстӯктӯ алабас
колына суӈулуб-алды,
аілан келӥп адына алтанды,
аіландра тартып јортып сыкты.
Кан тегірнӥң өткӧјӯн
ӧдӯп сыкты Сугӌул Мергäн,
кан тегірнӥң алтында
ӯкӯс едӥп јортыб-ысты.
Аранӌула суктаныстыг позрак ат
кара јергä тӯзӯб-одур,
арӈалык сынның ӯстӯндä
ам келӥп тӯстӯ,
арӈалык сыннаң ендрä
јортыб-ысты позрак ат,
алтын столбазына јет-келдӥ.
Адынаң тӯзä конды,
адын келӥп палӈап салды,
ак ебӥнä кірä-конды,
алтын сірäгä ам одурӯп
колындаӈы јӯстӯгӯн
кара јергä тастап салды,
абакаі јаксы Толаі Пуркан
азак ӯстӯнӧ тура тӯстӯ.

Абакаі јаксы Кӯн Арыг
колдаӈ келӥп käб-алды,
алтын сірäгä костӥ келӥп
ікі кыс одура тӯстӯ,
одура тӯскäн ікі кыс
астäнына ас јідӥläр,
суксäнына суг істӥläр,
астäн карыннаӈ тосты,
арӈаннары семірдӥ.
Алып төрӧн Сугӌул Мергäн
сыӈара конӌык ак ебӥнäӈ,
таскары кыіӈылап јадыр:
«Езä, алты јаізаӈ, табрада
«алтон аскыр јылӈыны
«ак талаіның казында,
«ак таскылның алтында
«пулуӈ јергä јӧӈар!»
Алты јаізаӈ аттарына
алтанып јӧртып сыкты,
кадарӈан малын јӧб-аӈылдылар,
арӈа јоны ам келӥп
арӈамӌызын тудӯнӯп
алтон аскыр јылӈыдаӈ
тоӈус туг пӥ тудӯб-алдылар.
Тоӈус туг пӥ аӈылып
Сугӌул Мергäннің езігінда
соӈып јадылар.
Улуг тојын тоілап јадылар,
улуг пајын паілап јадылар,
јетті кӯннӯ јерӥ тоілады,
тоӈус кӯннӯ төрӥ паілады.
Тоӈус кӯннӯӈ пазында
тоӌы тозылды,
тоіӈа јӧлӈан јоны тарап јадыр,

пајы келїп тўгандї,
паіға јылған јоны тарап јадыр.
Ол каразын конып јадыр
алып төрбн Сугјул Мергән,
орта кара тўзўнда
ускунўп јатса
алтын столбада турған
суктанысгыг позрак ат
маңрады, кістандї.
Алып төрбн Сугјул Мергән
сыға кожык ебїнаң,
пастыр келїп аттың кырїна
позрак аттаң сурјўк:
«Алтыма мўнгән
«суктаныстыг позрак ат,
«но немані пілдің?
«но немані естің?»
««Но немані пілім,
««мынаң ары тоғус там
««тегір јерїнің озарында
««Кан Олактың јерїндә
««канныг јā тўзўп јадыр,
««алып төрбн Кан Олак
««арып тўрап парған
««табрада, ām Сугјул Мергән,
««темтярїн теран!»»
Алып төрбн Сугјул Мергән
адына келїп алтанды,
аіланып келїп ўкўс етјік,
толған тартқан тобурјїн
кодўрўп келїп камјы салған,
таг полза талалып калған,
талаі полза салғылып калған,
суктаныстыг позрак ат

кара јернї јара тāп оілап сыккан,
аі парар јерїн алты конып,
јыл парар јерїн јетті конып
ертіб-одур Сугјул Мергән.
Тоғус там тегір јернї
тоғус калыктаң ödўп келгән,
арғалык сынға једä тўскän.
Арғалык сынның ўстўндä
камык јон каінас парған,
алып төрбн Кан Олактың
ады келїп арып тыр,
алып јаксы позы сыллап пар-тыр.
Алып төрбн Сугјул Мергән
канныг јāға ам кірді,
алты кўннў азра јāлас-парї,
јетті кўн ерткäнjä jāлас-парї,
јетті кўннў ертїп парды,
тоғус кўнгö јетјік,
тоғус кўннўң пазында
тоғус муң серігдäң
тоза келїп одўрјік.
Аіланып келїп кöр турза
адар сабар немä јоғул.
Аіланып келїп јортып келді,
алтын столбā ам тўстў,
аіланып келїп ак ебгä кірді,
алтын сірāгä одура тўстў.
Абакаі јаксы Кўмўс Арыг
ас тамағын салып тыр,
астāны келїп тозынды,
арāны келїп семірді.
Алып төрбн Сугјул Мергän
сыға кожык, адына алтанды,
јортыб-одур јуртўна.
Кödўрўп келїп камјы салған,

калын пудӯн јара сапкан,
каттыг аксын јара тарткан,
ала тубан тӯзӯп калҕан,
улуг тубан јаілап калҕан,
тоҕус там тегір јернї,
тоҕус калык ертїп салҕан.
Арҕалык сынҕа сыҕып турдӯ,
каралып кеlїп кӧрӯп тур,
кадарҕан малына мал козыл-тыр,
камык јонына јон козыл-тыр.
Алтын столбазына једїп турдӯ,
тӯзӓ конды адынаӊ,
араӊјула позрак атты
јібӓк тінїнӓӊ палҕап салды,
ак ебїнӓ кірдї Сугјул Мергӓн.
Абакаі јаксы Толаі Пуркан
ас тамаҕын салып тыр,
Сугјул Мергӓн ас тамаҕын јіб-одур,
астāн позы тозыб-одур,
арāн позы семірїб-одур.
Карыны полза тосканда
сыҕара коӊјык ебїнӓӊ.
Столбада турҕан адыныӊ
кӯрāлїг езӓрїн алды,
кӯмӯстӯг јӯгӓнїн сустӯ,
суктаныстыг позрак ат
арҕалык сынын талаза јортыб-ысты,
арҕалык сынныӊ озарында
ак јазыда калын ӧрӯнӓ козылды.
Алып тӧрӧн Сугјул Мергӓн
ак ебїндӓ одур-јадыр,
кыскырып кеlӓр јā јоҕул,
кыін јадарда аҕрык јоҕул,
ак ебїндӓ јадып калды.

XIII. Супу Мāттыр.

Пу јердӓ Кырҕыстыӊ пазын пiliп јаткан Коӊыр Тарҕа тāн пег пол-тыр. Пу Коӊыр Тарҕа Алтаі јерїндӓ јаткан Коӊдаіјы тāн канҕа албан ап пӓр-тїр. Пу туста акја јок полҕанда, пiјік пilбӓгӓндӓ пергӓн албаны темірбїнӓӊ кара кус пол-тыр. Мындаҕы Кырҕыстар Коӊыр Тарҕаныӊ апјактыӊ сӧзӯн еспїн, піс ноҕа Коӊдаіјыҕа албан перӓрбїс теп, канҕа албан пербїн-јадырлар. Ӯс јылҕа јеттрӓ Коӊтаіјыҕа албан пербāндӓ ӯс јӯс серігбїнӓӊ Кӧзӧ Пег Коӊдаіјыдаӊ сык-пар-тыр. Ол ӯс јӯс серїгбїнӓӊ пег пу јергӓ јеткӓндӓ пу јердӓгї Кырҕыстар тоза пӯдӯн јадыр. Коӊыр Пеггӓ јеттїlӓр. «Албаныӊны ноҕа јеттірбїн јазыӊ?» теп; Коӊыр Пег аітты: «Пу јаткан јон менїӊ сӧзӯмнӯ еспїн јадыр, позым керї пардым, тӧlӯм јоҕул» тедї. Кӧзӧ Пег анда јы̄лҕан јоннаӊ сурӯп тур: «Ноҕа срӓр пегнїӊ сӧзӯн ноҕа еспāн, албан пербїн-јазāр?» тедїр. Кӧзӧ Пегнї тудӯб-алдылар, јыдабынаӊ јајып ӧдӯрдӯlӓр, серїн тоза кырдылар; пір немӓ пilдїрбӓзїн, пір немӓ кӧрдӯрбӓзїн теп, каіда каіда ӧlгӧн кізіlӓрнїӊ сӧгӯн јергӓ јазыр казып тыктап салҕан.

Ол пегнї ӧдӯргӓндӓ Коӊыр Тарҕа аїтты: «Менїӊ сӧзӯмнӯ ноҕа еспāнāр? Мен пурун ескӓбїн ак казыӊ аҕас ӧссӓ Ак Кан тӧрӧн полар, ол. Ак Канҕа піс албан перӓрбїс. Ам ак казыӊ ӧстӯ, Ак Кан ам тӧрӧн полар, кајан полза срӓр албан аппарарзāр.»

Коӊдаіјы пір јыл полҕанда ыскан пег нанманда паза пір Казак Пурут тāн паска аімактыӊ пір муӊ серїн пу јергӓ ыскан. Олар пу јергӓ кеlзӓ Кырҕыстар тоза пӯдӯн-јадыр. «Пу јергӓ Кӧзā Пег кеlгӓнбӓ?» теп сур-јадырлар. Кырҕыстар сӧlӧдӯ: «Пу јергӓ андыг кізі кеlбāн, піс еспāн јадырбыс» теп јадылар. Коӊыр Тарҕаныӊ ебгӓ јетсӓ Коӊыр Тарҕа ӧl-парҕан, андаҕы јоннаӊ сурза пу јергӓ кеlбāн теп јадырлар. Анаӊ кеlїг олар ӧlгӧн серігнїӊ сӧгӯн тіlӓп јадырлар. Тіlӓп, тіlӓп пір јердӓ Кӧзӧ Пегнїӊ каттап соккан торҕумынаӊ еткӓн курлуҕӯн тāб-алдылар. «Каі-

даң келгән пу?» теп јадырлар. Олар аіттылар: «Піс аны өдүрбән, Кузујак тән алып кізі Көзө Пегні өдүргән» теділәр. Сірігнің пі аіткан: «Ол кізіні тәп аңылыңар!» тәндә олар сөлөдүләр: «Ол кізіні тәп каідаң аңылјаңмыс?» Серігнің пі аітты: «Ол кізіні таппазаңар сірәр Коңдаіјының јерінә көјүңәр!» теп келгән пег пір немә артыспін тоза јонны сүрүб-ыза-берді.

Кырғыстарны тозы сүргәндә пу јердә јазылып Кырғыстаң ікі карындас калған, Іргіттәң паза пір кізі калған, Сағаідаң үс карындас кал-тыр, Јодадаң пір-lä кізі кал-тыр.

Ол туста Коңдаіјының олғы јетті јастыг Суну Маттыр полды; ол туста Коңдаіјының јуртүна парыс тән аң кір-тір, аны өдүрәргә керәк тәп кан јон јбып келді. Јон јбылып келіп парды. Јетті јастыг Суну: «Мен када парім, пабам!» тедір. Пабазы: «Парба, палам, кіјіксін!» тедір. Ол јон парғанда пала кускајак атарға палык атарға пар-тыр, пір соған ад-тыр. Өл арыгга кірпарі, алында немә јадыр. Парыс тән аң ну полар теп коруүп тур пала. «Аіланзам менї јіп салар» теп темірліг окпылаң атыбыс-тыр, аткында, камағын кірә аткан, камағы ікі паска јарылып пар-тыр. «Кырғыстар менї јабал сағынар» теп ол парысты ағастың кастыракпынаң сарып палған салған, ебін-зәрі нан ыскан.

Кырғыстар парысты тілән парза өдүргән парысты тәп јыктар, нандра келіп Коңдаіјыға піс өдүрдүбіс теп јөктап јадырлар. Коңдаіјы: «Кем парысты аткан?» теп сурғанда аткан кізіні таппін-јадырлар. Пір постуг пала јөктән: «Суну Маттыр пу парысты өдүргән, мен көрдүм!» тәндә ол јон ам Суну Маттырдаң коруүп ол тіріг полза піскә јабал полар теп көп етәргә керәк!» тедірләр.

«Пірзі менің кызымның коінына кіргән, теп аіт! пірзі менің каттымның коінына кіргән теп аіт! пабазына паралың!» тедірләр. Коңдаіјыға олар келіп көп етіп пу сөстөрү јоілап јөктап перділәр.

Кондаіјы олғын алдыртып келјік. «Но кірјаңзің олардың коінына?» тедір. «Мен ноға кірјаңмін? мен кірбәбін!» теп јадыр.

Кыстарды, каттарды алдыртып келді. Олар сын тедір, ыстанпарды көзүт-јадыр, «карада Суну Маттыр пістің ыстанарымысты ўзә тарткылап салған күспінаң коінымыска кіргән» теділәр. Суну Маттыр јөктады: «Паба, пулар кертінмә! мен кірбәм коіныша!» тедір. Пабазы олғының сөзүн кертінмін, јоңға кертін-јадыр.

Коңдаіјы јоңға сөлөп јадыр: «Паламны тудүңар, палғаңар, ікі колын јарылып сөгүн алыңар! Јарының кежірін алыңар, терізін сојыб-алып, колын сыртына палғап салыңар! јетті кулас күрүп казып анда тастаб-ызыңар!» тедір. Суну аітты: «Пабам, каіда парарзың? менї өдүрүп јуртүң курук полар» тедір. «Кудаі менї сә ноға пердї?» Пабазы аның сөзүн укпін-јадыр, «табызын ескірбәңәр мә!» тедір. Палазы аітты: «Пабам, менің табызын еспәзәң сөнда естәрзің!» тедір. Палазын алып парып, тастабыза перділәр.

Үс јыл јатканда Мөл јерінән пір ја кел-тір, «Коңдаіјының јуртүнда пу јаны тартып атар кізі парба? тартып атар кізі јок полғанда мә албан салзын» тедї. Коңдаіјы јонын јбыб-алып, тарткан кізі јер јок полды, көдүрәр кізі-дә јок полды, алты кізі ол јаны көдүрүб-алды. Коңдаіјы аітты: «Палам Сунум пар-полза ол көдүрәр едї.» Ылғаб-одур Коңдаіјы, «Парып көрүңәр! ол ам өлгөнбә, тірігбә?» Парған полза тіріг полды, ал келділәр палазын. Кіскә салып көдүр келділәр. Позы кап кара полып калған, сімәттәнмінән јүп јадырлар, јіліңмінән азрап јадырлар. Пір аіға јеткәндә сағызы анда кірізіб-одур. «Менї өдүргән јерінән ноға аңылдың?» тедір. «Мөл јерінәң ја аңылған-атсын!» теп. Алты кізі аны көдүрүп ебгә кір-јадырлар. Ол јаны аңылып ноға менї аңылдырдың?» тедір. «Пу јаны сен тартып поларзыңма?» теп јадырлар. Палазы сөлөдү: «Ä пабам, колымны кескілән јадырзың, ам јарнымда күјүм јоғул» тедір. «Күјүң-дә јок полза тартып көр, палам!» тедір. Алты кізі көдүрүп јазын алына сала-бердї. «Ја куруп калған сірәр кајакпынаң сүртүңәр, öl ползын!» Сүрткәндә Суну Маттыр колына алык, тартыб-одурза сыі тартыптыр. «Сен Мөлға аны аппар! ол ја јарабін јадыр, мындыг кіјіг аны мен тартпассым.»

Коңдаіјының катты пала тӧрӧдӱ, ады Амыр Саран полды. «Ак Кан менїң тајым полҕан, ijäм Ак Канның туҕан полҕан, пу јуртта мен јӱрбäспїн, Ак Кан тајыма парабын» теп Суну парыб-ыскан.

Амыр Саран кул'ат тудӱп кал-тыр, темтäрїн терäнїп кујаҕын кес-ал-тыр, курлуҕӱн курјан-ал-тыр. Сарыг кар јāп тыр, ебїнäң тең јāп тыр. Адына алтаныб-алып јӱрä-бäр-тїр. Амыр Саран јарын аі јӱрӱп нан-кеl-тїр, јон аның парып кеlгäн јолын пilбїн-јадыр. «Іјäң! пабаң! менї азраңар! јарын аі мен тамак јібāн, аттаң тӱспїн јӱрӱп јӱкпїн. Јä пабам, мен пу Кырҕыс јонына јурттап кеlјїкпїн.» Коңдаіјы сӧlӧдӱ: «Каіда палам? сен но керäк мā сӧlӧбӧн-јазың? Позың јуртӱңа јабал саҕындың. Меннäң немä сурба.»

Амыр Саран Кырҕысты сӱрӱб-ыскан, пір аі сӱр-тӱр, пір аі парып олар пір талаіҕа јеттїläр; Амыр Саран оларны анда тастап кеlјїк «мында јурттаңар! паска јергä парбаңар!»

Амыр Саран абазына нанды. «Мен амды Мōл Канҕа кірäрбїн» тедї. Аіткан соң Мōл јуртӱна јӱрӱб-ыза-бердї. Мōл Канҕа јеттї, Мōл Кан сурдӱ: «Каідаң кеlдїң?» теп. «Мен Коңдаіјының олҕы Амыр Саран, Коңдаіјының јуртӱнаң кеlдїм.» Мōлдӱң каны јӧктап јадыр: «Менің кызым ал!» Амыр Саран: «Алзам аларбын, мā муң кізі пер! мен Ак Канны јāлазып сā аҕыларбын» тедїр. Мōл Кан пір муң серіг пер-тїр. Пір муң серігнї Амыр Саран тоза кыр-тыр. Пір кізі калҕан, ол кізінї Мōлның канына нандырды. Канның кызын албаспын!» тедїр. «Ак Кан тајыма парїбын.» Ак Канҕа парып јет-тїр. Мōлдаң Ак Канҕа пічік кеl-тїр: «Ак Кан ыссын Амыр Саранны, ол кызымны аларбын тāн, муң кізі серїмнї кырҕан; мен мекäläп салҕан.» Амыр Саран Ак Канҕа аіт-тыр: «Менї ӧlгӧн теп пічік ыс!» тедїр. Ак Кан тајы пічік ыстыр. Мōлдың каны пічік ысты: «Ӧlгӧн полза сӧгӱн кӧссӱн ыскан кізā, анда кертінäрбїн.» Кізі ыс-тыр, Ак Канҕа кеl-тїр. «Ӧlгӧн сӧгӱ каја кӧрїм?» тедїр. Амыр Саран кеl-јадыр тоҕазарҕа: «Ам ӧlӧргӧ јӱрбӱн» теп јадыр. Мōл Канның ыскан кізі Амыр Саранны кӧр-тӱр.

Амыр Саран сӧlӧп тӱр: «Ӧlзӧм тајым менїң сӧгӱмдӱ тыктап саларзың, адымны ӧдӱрӱп кості'к саларзың, кујаҕымны ӱстӱмä тастїрзың, ок садаҕымны костї суҕарзың, ӱс кӱннӱң пазында ӧlгӧн сӧгӱмнӱ парып кӧрӧрзӱң.» Ōдурбїннаң ӧlӱп ыс-тыр.

Комды етїп Амыр Саранның сӧгӱн алып парып тыктап тыр, кујаҕының ӱстӱнӧ јаба тастап ок садаҕын ікі кабырҕазына салҕан. Адын ӧдӱргäн костї кӧмгӧн. Кан ебїнä кеlгäн. Мōл Канҕа ыскан кізінї наныб-ыза-бердї. Ӱс кӱннӱң пазында аны кӧр-тӱр Ак Кан, јоҕул, парыб-ыза пер-тїр Амыр Саран.

XIV. Аі Мергäн Алтын Куспынаң.

Пулуң јерїн јерläп јадыр,
пулуң сӯн ijїп јадыр,
тӧс јергä еп тут-јадыр,
тӧң јердä мал кадыр-јадыр.
Амдыҕы тӧlнӱң алнында,
пурунҕӱ тӧlнӱң сōнда,
еңіс талаі ендрä,
еlliг јонныг пол-тыр,
ербäннїг јазā
сыңмас маллыг пол-тыр,
јетті јастыг кат алҕан
Ак Кан пол-тыр.
Јетті јастыг кат алҕан
аҕ-оі аттыг Ак Кан
јеттон јаска јет-парҕач.
Алты јастыг ергä парҕан
Аҕылаң Кō катты полҕан,
алты јаска ергä парҕан катты
алтон јаска јет-парҕан.
Јäттон јаска јеткäн Ак Канҕа
ӱрäнї іоҕул,
јеттон јаска јеткäн Ак Кан

ӱ̆рӓн ӱ̆јӱ̆п elтilӓп јӱ̆р,
алтон јаcка јеткӓн Аҕылаӊ Кō
пала ӱ̆јӱ̆н маkылап јӱ̆р.
Ј̇азы јеткӓн Ak Кан
јајāнҕа ылҕаб-одур:
«Ј̇азы толдра малы ноҕа пердӣӊ,
«јазы толдра мал пергӓнјӓ
«ӱ̆рӓн мā̄ пергӓн ползын!»
Аҕылаӊ Кō ылҕаб-одур:
«Ебі толдра естӣ
«ноҕа мā̄ пердӣӊ, kудаі?
«еп толдра ес мā̄ пергӓнјӓ
«пала пергӓн ползын мā̄!»
«јазы толдра менӣӊ малым
«јāлап сӱ̆р-парар», тедӣр,
«тӧlӱ̆м јоkта сӱ̆р-парар,
«ебӣ толдра езім elдī полҕаі,
«палам јоkта elдī полҕаі.»
Ылҕанын естӓбӓс elӣ јоны
kад'оk ылҕаза-дырлар,
арҕа јоны јōктап јадыр:
«Ј̇ајāн, јаkсыныӊ абазы
«јас ӱ̆рӓннӣ пер-салјаӊ,
«јазыдā јеткӓндӓ пер салјаӊ,
«kајаннаӊ пӱ̆ткӓн kаіран.
«Аҕ-оі атыӊ kаідī-езӓрlīр јоҕулзӱ̆ӊ?
«kамыk јоныӊныӊ санын
«kаідī алар јоҕулзӱ̆ӊ,
«аk јазы толдра малыӊныӊ
«пӧгӱ̆нӱ̆н kаідī алар јоҕулзӱ̆ӊ,
«kара кӱ̆н-ӧртӧ kараk сіскӓнјӓ
«ноҕа ылҕī-дырзыӊ.»
Аны ескӓн Ak Кан:
«Камыk јоным ноҕа едī сӧlӧдӱ̆?

«kамыk јоным сӧlӧндӓ
«kан kудаі істӣ ајīр полбазын!»
Ј̇ер турбāн Ak Кан тура-kонјыk,
јӱ̆гӱ̆р-јӧр јӱ̆гӓн суkпāн
аҕ-оі атkа јӱ̆гӓн суk-јӧр,
ебір-оілап јӧр езӓр урбāн
аҕ-оі атkа езӓр ур-јӧр.
Кӱ̆мӱ̆с јӱ̆гӓнӣн суkkанда
elӣ јонына кӱ̆нјӣlӓп кӧрӱ̆н-тӱ̆р;
алтын езӓрӣн аҕ-оі аттыӊ
арҕазына урҕанда
арҕа јонына аіјылап кӧрӱ̆н-тӱ̆р.
Āр јазы јеткӓн Ak Кан
kалын kујаҕын кескӓндӓ
арҕа јонына алты јастыг
ōлјылап кӧрӱ̆н-тӱ̆р.
Алтанып ары аіланып
јортып парīр Ak Кан.
Арҕа јоны кӧрӱ̆п тӱ̆р:
«Адаӊ сенӣӊ алтына мӱ̆нгӓн
«аҕ-оі адыӊ алты јастыг
«ат јылап кӧрӱ̆нӱ̆п парīр!»
Камыk јоныныӊ пӧгӱ̆нӱ̆н
ал-парīр Ak Кан,
kадарҕан малын саннап
санын ал-парīр Ak Кан.
Ak таckылҕа сыkты,
сарыг сӧl јадыр,
аk Кан аны кӧр-тӱ̆р,
аckырлыг алты јӱ̆с пīlӣг
аҕ-оі аckырныӊ јылҕызы јӧр.
Аны кӧр-тӱ̆р Ak Кан,
тас полҕан істӣ талалып тыр,
араӊјула аҕ-оі аckыр

ajïn тартып кістäп тур.
Jетті jўс інäк пазын пілгäн
jеттон азыр мўстўг пуҕа
jеттон інäгïң jетті jылдаң пері
jетті пўргä jер пербïн-дïр.
Аны көрўп Ак Кан сӧлёдў:
«Кадарҕан менïң малым
«ал позым ар jазына jессäдä
«кадарҕан малымны пуҕам
«jер пербäjäң пол-тыр.»
Анаң турўп келïп
аҕ-оі адына камjы пасjык,
таг jаҕалї аҥнаб-одур,
карсак пўгўп оілïр аҥны
Ак Кан көрбïн-одур;
талаі кастї кустаб-одур,
канат сап уjуҕар кустў
Ак Кан көрбïн-одур.
«Нумак пазым jадар полдыба?
«карсактыг аң каіда парҕан?
«нумурт карäм сӧлар полдыба?
«канаттыг кус каіда уjукkан?»
Адынаң аксын аіландра тартjык,
аҕ-өргӧзўнä аіланып келjïк,
ат палҕajаң алтын столбä тўсjўк,
алтын столбä адып палҕajык.
Аҕ-ебïнïң тастында
камык jоны каінап jадыр,
ăр jастыг Ак Кан
ебïнä кірä конды,
кірïп келïп көрўп тўр,
алҕан катты Аҕылаң Кӧныҥ
ала караҕы jарып jадыр,
алтынныг тăгї сестїлïп jадыр,

көксў кўмўс полҕан,
көjўгў ала маҥыс полҕан
блакты төрёдўп ал-тыр.
Камык jоны каттыг аҕас
каҕлап jадырлар,
пезік ет-jадырлар.
Алҕан катты Аҕылаң Кӧ
алтын торҕу jыртып
jöргök ет-jадыр.
Ăр jастыг алып Ак Кан
ары аіланjык
ак jajäнҕа алты каттап пазырды,
пері аіланjык Ак Кан
jетті jajäнҕа jетті пазыр-jадыр,
елї jонын ебïнäң сыҕарjык,
ол кара тўмтўгўн jäп jадыр.
«Кан кудаіның пергäнïң
«кара jалҕыjымны
«канаттыг кус көрбёзўн!»
Езіктї ам пектäп jадыр.
«Езіктäң іт көрбёзўн!»
Ол кара кадарып кон jадыр,
атар таң атып jадыр,
арыг кўн сыҕып jадыр,
сык-конjык Ak Кан,
арҕа jонҕа jакäн пер-jадыр,
улуг тоі едäргä jадыр.
Арҕа jоны узун jelä сäп jадыр,
улуг кулун тудўп-jадыр,
сäп аіран ат-jадыр.
Атар таң атканда
араҕы тігïп jадыр.
Тоза jоныч jыып келïп
тоі едïп jадыр,

тоӈус кӯн тоі еткäнда,
тозылӈанда улуг тоі
тоза јон тарап јадыр.
Ол кара Ак Кан
тӯн кара тӯнäп јадыр,
орта тӯннӯӈ тузӯнда
турӯп келјік Ак Кан.
«Алӈаным Аӈылаң Кō,
«коркыстыг тӯс тӯзäп салдым!»
««Но немä тӯзädің?»»
Аӈылаң Кō сур-јадыр.
«Атар таң јерімдä ат-јадыр,
«арӈалык сын ӱстӯндä
«ајін келіп кыіӈа сыӈып јадыр:
««Аранјула аӈ-оі ат пагдаба?
««артык јаксы адат јаткан
««Ак Кан ебдäбä?»»
«Ал позым ас кіс тоным
«јаӈабастаң käб алып
«сыӈа конып кӧр-тӯрбӯн.
«Сыӈа конып кӧр-турзам
«јыда сабы јыс пол-кел-тір,
«кізі мізі ӧрт пол-кел-тір,
«кара пор'ат мӯнӯп салӈан
«алып кізі кырык пістіг
«молат јыдазын јергä молтрык-јадыр,
«кара јергä казі јајып тыр,
«сабының тӧзӯнӧ тірäп
«ӱс тоӈып келіп кыіӈа сал-тыр.»
Ак Кан апјак
пу каразын кон-јадыр,
атар таң атканда,
арыг кӯн сыккында
арӈалык сынның ӱстӯнäң

кізі табызы естіl-јадыр.
Ас кіс топмышаң јабылып
сыӈа коңјык Ак Кан,
сыӈа конып кӧрзӧ
јыда сабы јыс пол-кел-тір,
кізі мізі ӧрт пол-кel-тір,
кара пор'аттыг алып кізі
арӈалык сынның ӱстӯндä
кыіӈа салып тур-јадыр.
Ак Кан аны кӧр-тӯр,
погда јӯрägі портылап тыр,
поӈана кабырӈазы кіртіläп тір,
аранјула аӈ-ојына
оілап јӧрӯп јӯгäннäп тір,
ебірін јӧрӯп езäрläп тір,
ебінä кірä конып
куjаӈын каттї пӯктї кезіп тір.
Аӈ-оі адына ам алтанды,
алып јаксы кізі јортыб-одур.
Кылыс тудӯп езäннäс-турлар,
јыда тудӯп менділäс-турлар,
Ак Кан апјак сурӯп тур:
«Ār адың кем полӈан?»
Кара пор'аттыг алып сōлӧдӯ:
«Ӱс там јердің олзары јуртӯг
«кара пор'аттыг
«артык тӧрӧн Солбан Мергän менмін»
««Каідāр парізың, Солбан Мергän?»»
«Ān јердä мал јадыр,
«аны сӯрӯп пararӈa келjікпін,
«тек јердä ес јадыр,
«аны јӯктäп аларӈа келjікпін.»
««Ān јазыдаӈы малды
««адаң каjан кадар салӈан?

««тек јазыдаҕы естї
«іјäң каjан јы̄п салҕан?»
Мїзїнä тӱ́кӱ́рјӱ́к,
нāҕынаң ары сабыстылар,
аттаң тӱ́зä кондылар,
ас пеlгä јапсыныстылар,
ā пӱ́гä тартыстылар,
емніг кулуннї сырластылар,
казра пӱ́гä тудӱ́стӱлар,
казыр торбактї орластылар,
оңар наннап оң колластылар,
тескір наннап тегäіläстїläр.
Јетті кӱ́нгä јеттрä
јергä тӱ́спїн јадырлар,
тоҕус кӱ́нгä јеттрä
тобракка тӱ́спїн јадырлар.
Āр јастыг Ак Кан
азакмынаң ас пасты,
ајамынаң кӧп тајанды,
карҕанадаң кабындырбїн парїр,
кара јердäң кӧдӱ́рӱ́п парїр.
Āр јастыг Ак Кан
калак кокаі салып парїр:
«Ал позымны ӧдӱ́рзäң-дā̄
«ак кудаі пергäн јалҕыјымны
«ӧдӱ́рбäзäң, Солбан Мергäн,
«ал-јӧрӱ́п арҕыс етїб-ал!
«Кудаі пергäн пу јалҕыјымны
«коіныңа суҕӱп јӧрӱ́п
«кізі етїб-ал, Солбан Мергäн!»
Ескїргäнїн еспїн-јадыр,
кӧдӱ́рӱ́п кеlїп кара јергä
нанјї јаңјык Ак Канны,
Ак Канның арыг тыны ӱ́зӱ́lјӱ́к

Алып тӧрӧ̄н Солбан Мергäн
кара пор'атка алтаңјык,
āлҕа кїрä јортып кеlјїк,
ат полҕајаң алтын столбаның тӧзӱ́ндä
адын палҕајык,
толҕап тартkан тобурјуҕӱ́н
тудунӱ́п ак ӧргӧ̄гӧ кірä коңјык,
от сӧнда тура тӱ́зӱ́п кӧр-тӱ́р,
алтын пезік істїндä
ала маңыс ӧлак јадыр.
Ӱ́кӱ́с салјык Солбан Мергäн,
алтын пезіктä јаткан паланы
кāб-алјык Солбан Мергäн,
толҕап тартkан тобурјукпынаң
соі-јӧр ол палаjакты,
соіҕан палаjак ам ылҕї-дыр.
Іјäзї Аҕылаң Кӧ ӱ́кӱ́с-салјык.
«Јазык етсä јазы јеткäн Ак Кан еттінї
«јајāн пергäн јас паламны ноҕа соідың?
«азыр колыма пір азрап перїм.»
Абакаі јаксы Аҕылаң Кӧ̄
тіläп јадыр јас паланы,
пербїн-јадыр Солбан Мергäн.
Аҕылаң Кӧны пір колыбынаң
азыр тулїнаң кāб-алјык,
сыҕара сӧзӱ́рјӱ́к,
аранјула кара пор'аттың тергізінä
ас аілыг јас палаjакты
тескäр тартып палҕајык.
Абакаі јаксы Аҕылаң Кӧны
кара казыра кузуруҕӱ́на
тескäр тартып палҕајык.
Ам кадарҕан малын каjыр-тыр,
каптыг езїн атка артып тыр,

тебā jўктāп тĭр,
kамык jонны сўрўп тўр.
Камык jонны kаjырып парı,
kадарҕан малын сўрўп парı,
kаптыг езĭн jўктāп парı,
алтына мўнгāн kара пор'адын
ас kамjылап парı,
тергідā палҕāн ас аілыг
jас паланы көп сāп парı,
тергідā палҕāн ас аілыг
jас пала ылҕап парj:
«Алып төрō̄н Со̄лбан Мергāн,
«ас аілыг jас мен но jазык еткābĭн?
«ноҕа көп сāп парızың менĭ?
«kаjандā полза jаjāннаң jазык полар,
«jас мен jазык етпā̄бĭн,
«jазы jеткāн пабам jазык ол еттĭнı,
«нодаң ары соjып парızың менĭ.»
Солбан Мергāн jо̄ктап парı:
«Ā̄н jердāгĭ малды ал парıбын,
«kаідı̄ етāрjĭкпĭн?
«тек jердāгĭ естĭ ал парıбын,
«kаідı̄ етāрjĭкпĭн?»
Jас пала со̄лō̄б-одур:
«Ā̄н jазыдаҕы малды ал-парҕаның
«kудаі пілгāі!» тедĭр,
«āрлыг jурт ā̄н парбас,
«jаксы jаjāнның jаны аjыза
«jаксы jурт орнўнд'ок полар,
«jаксы kудаіның істĭ аjыза
«сенĭң jуртўңнў мендā сўрāрбĭн.»
Ўс там jердĭ тобырыб-одурлар,
ат азарҕа сын jадыр,
ат азарҕа сынҕа сыҕып кеjĭк,

Солбан Мергāннĭң jуртў анда,
kадарҕан аның малына
jіргā от jетпĭн-jадыр,
kамык jонына jурттірҕа
jурт jетпĭн-jадыр.
Ak Каннаң сўргāн малын
kадарҕан малына kос-jадыр,
Ak Канның jонын
арҕа jонына kос-jадыр.
Кара пор'адына kамjы салjык,
ат палҕаjаң алтын столбā āккāljĭк,
ала маңыс ас аілыг jас паланы
тергідāң сестĭп тур.
Арҕа jонын кыіҕылап тыр,
арҕа jоны оілас кеljĭк.
«Нодāргā пістĭ кĭрдың?» тедĭр.
««Ас аілыг пу jас паланы
««ат палҕаjаң столбаның тöзўнā
««jетті темір öргöнмінāң
««казаңар kара jергā!»»
Арҕа jоны азыр колына алjыктар,
jетті öргöнмĭнāң kара jергā
казı̄ сāп казап турўлар.
«Jеттон пут jес токпакпынаң
«öлзўн теп мыны соҕыңар!»
Jетті кізі jес токпакты
jергā тўзўрбĭн соҕып турлар.
«Ікі ергāктĭг тізілĭг ўс кулас сынныг,
«ікі кō̄р пўрў, kадарыңар!
«пу пала кубулҕат полып
«karakka көрўнмĭн парып ыспассын!»
Ас аілыг jас ō̄лak астанып
тіланĭп ылҕаб-одур:
«Ал позымны ноҕа ерāлāп jазың?

«ödÿrär polzaң ödÿr sal!
«al pozymny eräläbä!»
Ǯaltrap ǯatkan py ōlak
ǯajānny tartyn-ǯadyr:
«Ǯajān ǯajačym, ä kudai!
«menï noŋa ǯazydyp ǯazyң?»
Edä ǯadyp körÿp ǯadyr,
kan tegirdiң altynda,
kara pulyttÿң ÿstÿndä
ikі altyn ky yǰyk-jör,
karaktarynyң ǯazy
naңmyrǰylap jāp ǯadyr.
Altyn kÿnÿ pala kör-ǯasca
ikі altyn ky kubulÿp
ikі araŋǰula kulun pol-ǯadyr,
azai tÿgÿ enäzïnäң nā törōn
kuralak jörÿläp.
Ol ōlak araŋǰula ikі adyn
ala karakka am kördÿ,
ajïn kelïp ylŋap ǯadyr:
«Altyma mÿŋjäң ikі adym
«arыg tynymny ÿstÿrbäңär!
«menï alyp parыңar!»
Orta tÿnnÿң tuzÿnda
soŋyp ǯatkan ǯetti alyp
yiŋu aldyrdy,
kadarыb-odurŋan ikі pÿrÿ
astaŋyktar, jïr nemä tilāp
jortыs parïlar.
Ÿyk jörgön ikі kulun pyrŋyrǰyk,
sыs tuban tÿsǰÿk,
kan tegirnïң kyrynaң
ikі kulun am kelïp tÿstÿläp,
tÿzäbäs äzïn kap ǰyktar,

ǯetti örgön kodra tartǰyktar,
äzïn alyp ujuŋÿp sыktylar.
Alyp törōn Solban Mergän
sыŋa koŋyk ak ebïnäң
kara por'atyna mÿŋjÿk.
«Ikі ÿs kulas ikі kök pÿrÿ kaidazār?
«adadaң östïmnï
«ikі kulun al parып ыsǰyk,
«ikі ÿs kulas ikі kök pÿrÿ
«ikі kulunnÿ tudÿp jïңär!»
Ikі kök pÿrÿ sÿr-sыkǰyk,
Solban Mergän körÿp turza
ikі kulun yǰyk-parï,
kurluŋÿn kāp ok sus-tÿr,
sadak kāp ja sus-tÿr,
köskö salып tыr,
kerbäitä tartып tыr,
ikі kulunnÿң ulug ak kulun
oң kanatын kezä atып tÿzÿrǰÿk,
kijik ak kulun ol ōlakty
aksybynaң ызырыб-alǰyk.
Oilab-ok parï kijik ak kulun,
oң kanatын kezä attyrŋan ak kulun
altын pÿrlÿg pai kazың
polып turÿb-ысǰyk.
«Artyk ǰaksy kijik ak kulun!
«menïң par ǰok kÿǰÿm toza sыksын!
«tuban polып arыg kÿǰÿm
«ak kulunnÿң aksына kirzïn!»
Парып ǯatkan kijik ak kulunnÿң
kÿǰÿnä kÿs kozыlды,
ulam tың ǰÿgÿr-parï.
Alyp törōn Solban Mergän
araŋǰula kara por'atыnың

калышныг пудӯн сӧгӧ сапты,
каттыг аксын јара тартты,
ізінӓң істӓзіп сӱрӱб-одур,
ікі кӧк пӱрӱ алына кіргӓн
сӱрӱб-ок пардылар.
«Ј̆ӱгӱргӓн ікі кӧк пӱрӱдӓң
«канаттыг полып кус ползаң
«ујуӈӱп ос полбассың!
«карсактыг полып аң ползаң
«калык салып ос полбассың!»
Арӈалык сынӈа сыӈып келј̆ік,
Солбан Мергӓн карап тыр,
сӓскан тобра ујук полбас
сарыг сӧl јадыр алдында.
Аның орта пӱрӱндӓ
кускун карӈа јӹлып
кара намырт полыш јадырлар;
немӓ јіп јадырлар јӹлып.
Солбан Мергӓн тӱзӓ-конјык,
кудаіӈа пазырјык.
«Ікі кӧк пӱрӱм ак кулуннӱ
«тутӱп мында јіп јадырлар.»
Атына ам алтанјык.
«Ас аілыг јас паланың адын
«тут јӓндӓ ікі пӱрӱ
«паланы каідар еттінӷ?»
Ј̆едӓ јортып келзӓ
аранјула ак кулун
ікі кӧк пӱрӱнӱӈ көксӱлӓрін
кезӓ тӓп парыб-ыстыр.
Кускун карӈа ӓ јӹл-јаттыр.
«Аданың аји! тедір,
«ӓнӓнің kокајы!» тедір.
Аранјула кара пор'атка

Солбан Мергӓн камјы салып,
ізінӓң істӓп сӱрӱб-одур.
Аксына от јібӓн ак кулун арыб-одур,
ијӓзінӓң емјігін еммӓн ак кулун
енӓлӧб-одур,
алса албӹн-одур,
албын кӱјӱ̆ јетпін-одур.
«Ак кулунӈа једіп
«атпін салзам kолым курузӱн!
«кара порам једӓ ј̆ӱгӱрбӓзӓ
«төрт азаӈы сыныш тӱссӱн!»
карӈалыб-одур Солбан Мергӓн.
Алында парӣӈан ак кулун:
«Сӓ јеттірзӓм, Солбан Мергӓн,
«төрт азаӈым курӱп тӱссӱн!»
карӈалыб-одур ак кулун.
Еді паріза ак кулун
Eplik Канның јуртӱна
урунј̆ӱk ак кулун,
ӓлдың тастынја ертіп парір,
ертіп парып арӈалык сынӈа
сыӈын келј̆ік ак кулун.
Арӈалык сынның ӱстӱндӓ
төрт тор'атка мӱнгӓн
төрт кізі тур-јадыр;
аранјула ак кулуннӱ туттӱлар.
«Пу турӈан төрт алыш,
«ноӈа туттӓр менӣ?»
««Алып төрӧн Солбан Мергӓн
««тоӈасса ак кулуннӱ тутарзӓр!»» тӓн.
Ала карӓның јазы
кара наӈмыр полып ак-тыр,
ала карӓның јазын
көрӱ̆п полбӹн төрт алыш

ajынып салып ысjыктар.
Ak кулун анаң-ар'ok
оілап парір.
Солбан Мерген төрт алыпка jетjік.
«Каjа ak кулун?» теп тір.
««Ала карāның jазын
««піс көр-полбін-jадырбыс,
««ajынып салып ысjыкпыс.»»
Ai молат калыjын сусjўк,
кодўр келіп төрт алыпты
кылыспынаң кезä сапты.
Алтына мўнгäн пор'аты
пора козанjылап калҕан
кезäк таскыjа Солбан Мерген
jыҕанакjа калҕан.
Атының аксын аіландра тартjык,
Eplik Канҕа келjік Кан Мергäн.
Кара пор'атынаң тўсjўк,
Eplік Канҕа кір-келjік.
Пöрўгўн сусjўк, колтуҕўна кыjсык,
пазыр-тур Солбан Мерген,
Казар Пазар ікі кара адаіны
тілäп-тір Солбан Мергäн.
«Ak кулунҕа салім!» тедір,
«аны тутўп jізіннäр!»
Eplік Кан темір кінjідä турҕан
ікі адаіны сестіп перjік.
Солбан Мергäн ікі адаіны
пор'аттың ікі сāркы тергізінä
палҕан салып атка алтанjык,
ak кулуннўң ізінä kel-jік.
Ам ікі адаіны сестіб-алып
ak кулуннўң ізінä салjык.
«Ak кулуннў тутўп jіҕäр!

«аксында паріҕан ас аілыг jас паланың
«көjўк көгўс еді ödўрўп
«ўзä тартазāр ікі адаі.»
Казар Пазар ікі кар'адаі
ўкўс етіп ізінäң істäп
сўрўп перір ak кулуннў
jўгўрўп парҕан ak кулун
арҕалык сынны азыб-одур,
ербäннің сöлдä тобра jўгўрўб-одур,
адаі табызы jаркылап естіljік.
Аранjула ak кулун
аіланып келіп көрўп тўр,
арҕалык сыннаң Казар Пазар
ікі кар'адаі кускунjылап
сўрўп келіп азыб-одур.
Ak кулун аны көр-таjык,
ak кулун ары аіланып
тезіп jўгўрўб-одур.
«Jас паріҕан позыма
«jajāн jаксының істі
«каідı ajынбін-jадыр?
«jалтарап паріҕан позыма
«пўдўрган кудajым
«каідı полыспін-jадыр?»
Казар Пазар ікі кар'адаі
ak кулунҕа jедä-тўсjўктäр,
jедіп ak кулуннўң ікі сарінаң
туткулаб-одурлар.
Ak кулун кар'адаіҕа jöктады:
«Казар Пазар ікі кар'адаі
«менің тутпін позытсāр
«аксымда jöргöн āмнің арҕызы етіп
«арҕама мўндўрзäм
«vлуг jаксы етäрбіс!»

Казар Пазар ікі кар'адаі:
«Арҕаҥа мўндўрăр ăҥнің
«jаксызын кајап көрăрбўс?»
««Менің ăмнің jаксызын
««көрбөс ползăр менің jаксымны
««ам срăр көрўҥăр!» тедір,
араҥула ак кулун
ўс пўктăлір тăҥjік,
Казар Пазар ікі кар'адаі
ўзўl-jатkан калjык.
Ак кулун алса ўзўl-барҕан,
ак талаіды ендрă jортыб-одур,
парар jерї jок полыб-одур.
Едї келірзă
ак талаідың казында
jўрăк сенї еп тур,
jўlўҥă ыс пурлап jадыр.
Араҥула ак кулун астаныб-одур,
тіланіб-одур:
«Ак jаjăнның істї аjыза
«ал парїҕан ас аілыг jазымны
«азрăптă перjăҥ немăнї.
«Ал позымның ўlўзўм полза
«арҕыста етїп алҕаібын,
«алаjык ебдă одурҕан
«аіна полза мынд'ок азыр салҕаі.»
Алып парїҕан ас аілыг jазын
аҕас төзўнă салды,
өлөҥ отты ўзўб-алды,
паланың ўстўнө jапты,
алаjык ебізăр парыб-одур.
Пазып келїп езіктăҥ пактылап тур,
пактылап көрўп турза
алтон сўрбăjї арҕазына jаілыб-одур,

jеттон сўрбăjї іцнă jаілыб-одур,
абакаі jаксы постуг пала,
ала карăның jазы
көнөктўг сугылап ылҕаб-одур.
«Ајал парҕан ак кулун,
«өlўгбінї ак кулун?
«тірігбінї ак кулун?
«аксында алып парҕан
«ас аілыг jас паланы
«ала караҕым көрөр-бінім?»
Абакаі jаксы ылҕаб-одур,
араҥула ак кулун
аны ескăндă кістăб-ысjык.
Абакаі jаксы постуг пала
тура-коҥjык ылҕабіннаҥ
моіннаҥ куjактап ак кулуннў,
сыктап тыр постуг пала:
«Ајан парҕан ак кулун,
«ал jөргөн ала маҥыс блак
«каіда-дыр, ак кулун?
«өlўгбă? тірігбă?»
««Ўзўlбăн тыны jетjік-тур,
««сынмăн сыны jетjік-тур,
««мен аҕастың төзўндă
««өlөҥ от jулҕабын,
««ўстўнă jакпабын.»»
«Пастадак менї ак кулун!»
Ак кулун пастап jортыб-одур.
Абакаі jаксы постуг пала
өlөҥ отты ўзăбăс,
jөрҕан етїп ўстўнă jап салҕан
өlөҥ отын аjып ысjык,
алса ўзўl парҕан
аҕасjылап каттап парҕан

ала маңыс ōлакты
постуг пала кāб-алјык,
коінына сукјӯк,
колтуҕӯна пасјык,
алајык ебгӓ кірӓ оілаб-одур,
алајык ебгӓ кірӣп келјӣк,
алтын абдара алјык,
аксын ајып ысјык,
алты кулас умју алјык,
умјā толдра сӯт ур-келгӓн
умјулап јадыр паланы,
астāн карыны тозып јадыр,
ала караҕы јарāјылап јадыр.
Коінына суҕӯп
колҕазына пазып јадыр,
ол кара коінына суҕӯп конјык.
Кајан јӯгӯргӓн ак кулуңјак
аксына от јібāн,
ам оттап јӧр ак кулун;
ijӓзінӓң сык калī
емјӓк еммāн ас аілыг јас пала,
амды келӣп умју еп јадыр,
карыныјаҕы тос-јадыр,
кабырҕаны кāрбӓі-јадыр.
Ол кара тӯнӓп конды.
Кӧгӧрӯп таң атјык,
кӧстӧлӯп кӯн сыкјык,
сарҕалып таң атјык,
саҕылып кӯн сыкјык.
Сабылып парҕан ас аілыг јаска
саҕыс кір-јадыр,
кӧгӧрӯп таң атканда
јер кӧрбōн ала караҕы
амды келӣп кӧрдӯ.

Коінына сук-јаткап постуг пала,
кујактап јаткан постуг пала,
ку јактанып турӯп келјӣк,
алып келгӓн азыҕын
азыр колына туттӯруп
амды келӣп азраб-одур.
Јазā сыккан ак кулуңјак
оімак јердӓң су ijӣп тӣр,
олуг јердӓң от оттап тыр,
кумдус тӯгӯ тӯктӓн-јӧр,
кулун саҕырлан-јӧр,
тӯгӓјӣлӓп јалын ӧстӯ
тӯңӯрјӓкчӣлӓп толдра јаг ӧстӯ.
Ас аілыг пу јас ōлактың
аксы тілӣ ам сыкты,
аҕас тајанып азакка пас-јӧр.
Абакаі јаксы постуг пала
ак кулунҕа сōлӧп тӯр:
«Артык јаксы ак кулунӯм,
«артык јаксы āңнӣ
«ам арҕыс етӣб-ал!
«āрлыг јуртӯма аіланып
«парарҕа мӓн јӧрбӯн.»
Аранјула ак кулун:
«Алдарап парīҕан позыма
«ајылҕан каізī пірдӣң тӧлӯнӓң
«аксы тілӣңмӣнӓң сōлӧп пер!
«естӣб-калзам атыңны,
«артык јаксы āм кӯлīмнӣ
«арҕыс етӣб-алзам,
«алтын езӓрдӣ ӯстӯмӓ урза,
«позыма кӯмӯс јӯгӓнӣ сукса
«āрлыг јуртӯңа једӓрбӣн!
«тӧрӧткӓн адаң но кізінī?

«еміскӓн іјӓң но кізінī?»
««Тӧрӧткӧн менӣң адам
««ӱс там јердӣң озарīнда
««ӱс судӯ кејірӓ
««телӓ тӱктӱг кӧк аттыг
««Тебӓнӓ Кан пол-тыр,
««Тебӓнӓ Кō іјӓм пол-тыр,
««ер јалҕыс позымның адым
««Ала Маңнык пол-тыр.
««Кајан полза, ак кулун,
««арҕа сенӣнӓ јессӓң
««āрлыг јуртӯма једӓрзӣң.»»
Абакаі јаксы Ала Маңнык
алтын ку кеп кес-тӣр,
алтын кунӯң јарыҕына
аранјула ак кулуннӯң
ала караҕы јалтап тыр.
Канат сāп оң канаты
оттус такпак ырлап парīр.
канат сāп сол канаты
јеттон кӧг кӧгӧп парīр.
Кӧгӧп парīҕан кӧнӱнӓ
канаттыг кус кӧӧнӱп
ку сӱрӱп канат туд-алҕан
турӯп јат кон-јадырлар,
јер ӱстӱндӓгӣ карсактыг ан
ырлап парīҕан ырына
кӧӧнӱп ылҕап кал-јадыр.
Ујуҕуб-ыскан алтын ку
ӱс каттап сабынып
ӱс сынны ас-парī,
јетті каттап сабынып
јетті кырды ас-парī.
Ебӣндӓ јат-калҕан ōлак

таскары сыҕып ам пас-јӧр,
аіланып келӣп ебӣнӓ кір-јадыр.
Абакаі јаксы Ала Маңнык
тӱгӓнмӓс јаксы азык
пӱдӱр-пер-парҕан,
іңнінӓ кезӓргӓ уранмас
кеп пӱдӱр-пер-парҕан.
Ас аілыг јас ōлак
кастыракпынаң јӱгӓн ет-суктӯ
какпаспынаң езӓр ет урдӯ,
алтанып пас-тыр јӧрӧ-дӱр,
пастыр јӧрӱп сур-јадыр:
«Тӧрӧткӧн менӣң адам каіда полјаң?
«еміскӓн менӣң іјӓм каіда полјаң?»
««Алып јӧргӧн āм кӱлīм,
««аксыңа емгӓн сӱтӱн
««аксыңнаң арызын!
««анда мен сӧӧлīрбӣн,
««арҕа темӓ полып
««арҕа моіның касса
««анда мен сӧӧлīрбӣн!»»
«Аксыңа суҕар јӱгӓнӣң јокпа?
«арҕаңа урјаң езӓрӣң јокпа?
«Аранјула ак кулун
«ноҕа ам парбаспын?»
««Аксыма суккан јӱгӓнӣм
««кастыракпынаң еткӓн,
««арҕама урјаң езӓрӣм
««какпаспынаң ет-салҕан,
««āм кӱлīм, пу јӱгӓнбӣнӓң,
««āм кӱлīм, пу езӓрбӣнӓң
««парарҕа полбаспын!»»
Ас аілыг јас ōлак
кастыракпынаң еткӓн јӱгӓннӱ

сустӱп салып ысӡык,
кakпаспынаң еткän езärдї
сустӱб-алып ал тастады,
ебїнä кірїп нїн ӡастанды,
ӱӡärїн төзөнӱп узӱп ысӡык,
узуп парып ускунӱп
karaғы көрӱб-ысӡык.
Таңа пастырбāн пу ӧлak
таң аткаңа узуб-ыстыр,
кӱнгä пастырбāн пу ӧлak,
кӱн сыккаңа узуб-ыстыр.
Корукӡak тура коңӡык,
тонын ӡағазынаң алӡык.
кезїб-алып пу тонын,
таскар сыкӡык пу ӧлak.
Сығып келїп көрӱп тӱр,
кӱн сыға узāбын теп,
ӡарык кӱн тāнї,
аранӡула ak атka
алтын езärї урӱп парған,
тур-ӡаткан ak ат пол-тыр.
Кӱнгä пастырдым теп
ӡарык кӱн тāнї
аранӡула ak атka
кӱмӱс ӡӱгänӱ суғуп парған
тур-ӡаткан ak ат полды.
Калынныг куӡағы
кезїн тергädä палғалған,
аі молат кылыӡы
алын тергädä палғалған,
тоғус тазынның теräзїмїнāң
палғап тартkан тобурӡуғӱ
алтын іӡірбäзїмїнāң
езäр kазына ілїп салған;

турӱп ӡадыр ak ат.
Оілап келїп пу ӧлak
ӡібäk тінїнāң тудӱп тӱр,
ak атka алтанарға
ат ар таңа ӡетїкпїн-дїр.
Сарғалын ам таң атып тыр,
сағылып кӱн сығып тыр,
көгөрӱп келїп таң атып тыр,
көстӧлӱп келїп кӱн сығып тыр.
Кезін тергädä палғалған
калынныг куӡағын сестїп тїр,
алып арғазына кезїп тїр.
Кара пāрлыг алтын курлуғӱн
ас пелїнä курӡан-тыр,
тоғус täкпälїк алтын ортакӡын
азыр kолына алып ам тут-тур,
аранӡӱла ak атka
ам алтаңӡык ӡас ӧлak.
Алтанабас арғалык сынына
көрөргө ам ӡөрӡӱк,
ak ат ӡортып сыккында
нā ӡāп ӡаткан көбӱк karға
кїр паспїн ӡортып парї,
нā öс ӡаткан ӡас отты
ӡабыра паспїн ӡортып парї.
Арғалык сынға сығып келзä
алтын пӱрӧӱг, кӱмӱс тостыг
паі казың тур-ӡадыр,
аның пазына көрӱп турза
алты elic ak ӡазын пійік
пазында ілїп салған.
Ас аілыг ӡас ӧлak
аттаң тӱзä коңӡык,
ікі едägїн kаіра кысӡык,

ak kazыңa oilap keljїk,
сала kāp tartynып пакпарјык,
алты elic jазын пijік
анаң tўzўp keljїk.
Јас ōлak аны алып
ајып kыңыр-jадыр,
joңары турңан jетті jајāн
пазып tўzўr-tўr пу пijiktї.
«Алып төрōн аң-oi аттыг,
«ар jалңыс Ai Мергāн
«сен jас ōлak ползын!
«Кудаілар сенї адап тырлар.
«Јалтырап jөргөн jоңа
«kajанда істїң ајызын!
«алып jаксының алтына
«jер tўспāзїн Ai Мергāн!
«аттың jаксының кузуруктаң
«jер калбазын аң-oi ат!
«āннїг кізā пастырбазын!
«ергāктїг кізā cōлөтпөзўн?
«өксўс кізā ајын-jөрзўн!
«jазаг кілā ат пол-jөр!
«jалāс кізā кеп пол-jөр!
«jаксы jөрзөң, Ai Мергāн,
«jазың узак полар,
«jајāннаң пөзўк поларзың.
«Адаңның jатkан jуртў
«алты там jердїң озарїнда,
«ak талаідың kазында,
«ak таскылның алтында.
«Адаңның āр аты
«аң-oi аттыг Ak Кан полңан,
«емiскāн іjāң абакаі jаксы
«Аңылаң Кō полңан.

«Артык jаксы алып кізі
«алып төрōн Солбан Мергāн
«ол адаңны ōдўргāн,
«ол іjāңнї ōдўргāн,
«jонын малын сўр-парңан.
«Албын кўjўң jетсā
«ārлыг jуртуңнў аіландрыб-ал!
«ер сенїнā ам jетjїксїң,
«алңыс піс перjїкпїс.»
Кудаі салңан ол пijік
едї пазылңан пол-тыр,
пijігїн пўгā тудўп
аң-oi аттыг Ai Мергāн
ізāбїнā сук-сал-тыр.
Камjы пазып ам jортты,
аранjула аң-oi аттың
jазы парңан пудў
ам келїп jара сапты,
jар полңан jабајызын
ам келїп jара тартты.
Алты калыкты етїп
алты там jердї тобырыб-одур,
jетті калыкты етїп
jетті талаіны кеjїб-одур,
ас полңанда, ўр полңанда
алнында ат арңазы пel jадыр
Ā сыңып келгāндā
атының аксын тартып
аркы сарїн карап көрўп тўр.
Тегірбїнāң тең аккан
теңіс талаі jадыр,
ол талаіды кастады
ертā пурўн улуг jурт пол-тыр,
kыстаб-одурңан jерїндā

kыiҕан пастыг от сык-пар-тыр,
јаілап јаткан јерїндä
ербäн от öс пар-тыр.
Ат палҕајаң алтын столба
пу јердä тур-кал-тыр,
алтын столбаның тöзӱ̆ндä
тісјä от öс-пар-тыр.
Аны кöрӱ̆п јортыб-одур,
ат палҕајаңа јетїп кеlјік,
аттаң ам тӱсјӱ̆к,
тӱзӱ̆п кöрӱ̆п турза
ат палҕајаңның тöзӱ̆нä
пiјік пазылып пар-тыр.
Ол пiјiктї kыҕыр-тыр,
iјäзї Аҕылаң Кō
пу пiјiктї пазып тыр.
«Кајан полза, палам,
«карāмның оты кара јалҕыјым,
«кајан полза тiрiг полып
«пу јергä јетјäң ползаң
«пiстї iстäп сӱрӱ̆спäзїн!
«пiстї сӱрӱ̆п парҕан кiзi
«кара пор'аттыг Солбан Мергäн.
«Јӱгӱрӱ̆п пор'аттың алына
«пу јердä ат јоҕул,
«Солбан Мергäннї öдӱрäр
«пу јердä ер јоҕул,
«кызарып азар каны јоҕул
«кыјылып öлöр тыны јоҕул.»
Анда одурҕан Аі Мергäн
ала караҕыҥың јазы
сiрläп тӱзӱ̆б-одур.
«Тöрöткöн менїң абам Ак Кан
«ер-öк полдынī!

«Аҕылаң Кō менїң iјäм
«кат-ок полдынī.»
Iјäзїнїң пiјiгїн кы̄ҕырд'ок:
«Одурҕанда кӱlдӱ̆ каскабын
«кӱlдӱ̆ң орта пӱрӱ̆ндä
«ӱс кулактыг кӱ̄läр казан
«јетті iрiктї соҕып
«етпїнäң толдра салып
«пызырып анда салҕабын.
«Ӱс темiр какпак етїп
«тулҕап салҕабын,
«палам кеlзä аны ал јiзїн!»
Алып тöрӧ̄н Аі Мергäн
тура калып казыб-ысјык,
казыб-ысса Аі Мергäн
темiр какпак јап сал-тыр,
сыҕарыб-алып ајыб-ысјык,
ӱзӱ̆ ӱс карыс сыҕара каінап парҕан,
аны алып јiб-одур.
Астāн карыны тозыб-одур,
арҕан позы семiрїб-одур.
Астāны тосканда,
арҕаны семiргäндä
аҕ-оі атына ам алтанды.
Кајырып парҕан кадарҕан малдың
iзїнä ам кеl-кiрдї,
сӱрӱ̆п парҕан камык јонны
амды кеlїп сӱрӱ̆б-одур.
Ӱс там јердї тобыр-одур,
едї јӱгӱрӱ̆п парīза
ат арҕазы Алтаі сын јадыр,
ā сыҕып кеlїп аркы сарīн
карап кöрӱ̆п турза
кускун тобра ујук-полбас

куба јазы анда јадыр,
сāскан тобра ујук полбас
сарыг јазы анда јадыр.
Карак једäр јер
көгöрӱп көрӱн-јадыр,
карак јетпäс јерӥ
көстöлӱп көрӱн-јадыр.
Алтаі сыннаң көрӱп турза
ат тозыны көрӱндӱ,
алты јӱс пӥлӥг
аӈ-оі аскырлыг јылӈы кајыб-одур.
Аі Мерғän аны көрзö
атын такылыг тӱктӱг
ак јабаӈā кубулдӱрды,
позы пазы тас ōлӈа кубулјӱк,
ол малды көрö јортӱб-ōдур.
Келіп јаткан алты јӱс пӥлӥг
аӈ-оі аскыр пӥläрін пастӥ,
пу ōлактаң тезіп тоӈур оілады,
тоӈур оілап парып көрӱп кістäп-тур,
аранјула аӈ-оі ат
ајӥн тартып кістäјік.
Ајӥн келӥп кістāндä
аӈ оі аскыр ōрӱн тастӥ
јортып келјік аӈ-оі атка.
Ак кулуннӱң төрöткöн ијäзı
оі-ала пӥ јортып келјік,
оі-ала пӥнің ырыӈына
ікі емјägї сыңмас полып
сāмјып пар-тыр.
«Елäп парӈан менің палам
«ак ат ам јеттіңмä?»
Оілап келӥп ак атпынаң
кіңрäдї, кістäс-турлар,

аӈ-оі ат емјägїн еп тур.
Адазы аӈ-оі аскыр
ак аттың терӥн јалӈап тур.
Ӱстӱндä турӈан Аі Мерғän
көрӱп турӱп ылӈап тур:
«Аксы тілӥ-јок кадарӈан мал
«танысјаң-пол-тыр,
«āстыг тіллӥг ијäм пабам
«мынаң ок ылӈı-ӆырнı?»
Ам көр-турӱп Аі Мерғän
сыктап тыр, ылӈап тыр,
ӈп ак ат тосканда
Аі Мерғän камјы салып
андар'ок јортып парı.
Аӈ-оі аскырлыг јылӈызы
ак аттың тескäр ізӥнä кірӥп
парып ысјыктар.
Камјы пазып јортыб-одур,
көрӱб-одурза алына,
удра кізі келīр,
јетӥп келзä пазы кодур
палтыры кагданныг
тас ōл кел-јадыр.
«Тороба, наіјы, каіда парізің?»
««Каідар парım, наіјы?
««аӈ-оі аскырлыг јылӈы
««кара кӱн öртö кајып
««маңтыс пербін-јадыр мā.
««Сен каідаң келғän кізізің?»»
«Ӱс там јердің озарınнаң келғän
«Кара Канның албатызы полјаңмын.»
««Езä, наіјы, пос јöргöн кізі
««ертä пурун ас аілыг јас ōлакты
««ак кулун алып

««ас аілыг јас паламынаң тес-парҕан
««пірәр јердә естіңмә?»»
«Ас аілыг јас ол пала
«но немәнәң полҕан?» тедір.
««Канназа менің каным
««Ак Кан полҕан,
««Ак Кан өлгөндө
««ак кулунјак аның палазын
««аксына алып тес-парҕан.
««анымынаң аіланып келзә
««алдарап јөргөн пістї
««аіландырта парар теп
««саҕына-дырбыс!» тедір.
«Ескәбін!» тедір Аі Мергән.
««Каіда ескәзің?»» сур-јадыр.
«Јетті јердің озарында
«јер паска јергә сабыҕып јаткан
«телә тўктўг көк аттыг
«Тебәнә Кан јурттап јадыр,
«Тебәнә Канның јуртўнда
«аранјула ак кулуннў
«Казар Пазар ікі кар'адаі
«аранјула ак кулуннў
«тудўп јән теп ескәбін.
«Ас аілыг јас өлакты
«көјўк көгўс ўзә тартып
«јіп турдўлар кар'адаі
«едә мен ескәбін» тедір.
Аны ескәндә тас өлак
ўн салып сыктап тыр:
«Каіранда ол јалҕыјым
«аіланар піскә теп саҕынып
«кадарҕан малын кадарҕабын,
«ар јалҕыјы ам өл-пар-тыр,

«Ак Канның ӓрлыг јуртў
«ам ўзўl-пар-тыр.
«Амды мен-дӓ өl-парзам!
«кудаі перген улуг јуртў
«ўгә парзын амды!»
Орлап турҕан ол өлак
аттаң оіда кel-тўстў,
ајін сыдабін ол өлак
пазында турҕан талбак пөрўгўн
јара тартқылып јірт-јадыр,
аттаң аңдарылып јаткан.
Ол өлакты көргөндө
алып төрӧн Аі Мергән
тўзә конјык ак аттаң,
колдаң капјык турҕаза тартты,
ылҕап турҕан тас өлдың
ала караҕының јазын көрўп полбады.
«Ак кулуннўң аксында јөргөн
«јас өлак мен полҕабын.»
Аны көрўп Аі Мергән ылҕап тыр:
«Албатты јоным меннї ползаң
«адам Ак Канның ӓрлыг јуртўна
«аіланып нан-пар ам!
«артык јаксы кара пор'аттыг
«Солбан Мергәннің јуртўна
«мен парібын Аі Мергән.»
Тас өл наныб-ысјык,
алып төрӧн Аі Мергән парыб-ок јадыр,
кадарҕан малдың ізін сўрўб-одур,
јетті там јердї тобырыб-одур,
јетті талаі кеjіб-одур.
Едї парып јасса егір сын јадыр,
сыҕып келіп көрўп тўр,
ак таскылдың алтында,

аҕып јаткан сугдуң казында
āр јазы јеткäн апјак кізі
карāның ырī казанја полып парҕан,
аҕ-оі атка мӱнгäн
јӱс коі кадар-салҕан.
Алып тöрӧн Аі Мергäн
аны кöрö јортыб-одур,
«торōба» теп тоҕасты.
Апјакка езäн тегäндä
«Езäнїм» ертїп парҕан
«јајāн пергäн јас ӱрäнїм јоҕул.»
Аі Мергäн турӱп кöрзö
пурун Солбан Мергäн
öдӱргäн пабазы пу апјак пол-тыр.
Артык тöрӧн Солбан Мергäннїң
малын кадарып јöр-јадыр.
Пабазын кöрӱб-турза
Аі Мергäн ылҕап јадыр.
Апјак ылҕанын кöрзö
«Каідаң кеlгäн палам інī?» тедїр.
««Каідаң кеlīм?» Аі Мергäн сӧlöдӱ,
««ӱс јердäң озарīнда јурттӱг
««Кара Канның албаттызыбын.»»
«Кöрöр карак кыска полјаң.
«естäр кулак узун полјаң,
«Ертä пурӱн ак кулунјак
«ас аілыг јас паламны
«аксыбынаң ызырып
«Солбан Мергäннäң тес-парҕан,
«аранјула ак кулуннӱң
«сабын сен естїң тāнї.»
««Сынма тäімäбä?
««ескäн сöзӱмä кертїнä јоҕулбын.»»
«Сындā полза сöзӱң,

«тäімäдā полза сöзӱң
«сӧlöп пер мā ōлак.»
««Јетті јердїң озарīнда
««теlä тӱктӱг кöк аттыг
«Тебäнä Канның јуртӱнда
««Казар Пазар ікі кар'адаі
««аранјула ак кулуннӱ
««алып тöрӧн олҕыңны
««тудӱп јāн теп ескäбїн!
««Тебäнä Канның катты
««Тебäнä Кō теп ескäбїн,
««карāның оты, карнының курјузӱ,
««ар јалҕыс аның кызының аты
««Ала Маңнык теп ескäбїн.»»
Āр јастыг Ак Кан апјак
турӱп кеlїп сыктап тыр:
«Ајымнаң ам астым,
«кӱнӱмнäң ам калдым,
«јӱс коі јӱс іріктїң пазын пilгäн
«јетті јастыг кара сіläкäнї
«аны мен ам соҕарбын,
«отка аны öртīрбїн,
«ölӱп парҕан јалҕыјыма
«аркы јердä азык ползын!»
Алып тöрӧн Аі Мергäн
аҕ-оі атына камјы пазып
аҕ-оі ат јортып парīр;
ала караҕы јетїспäс
Ак Кан аіланып кеlїп
сарāп јыланып кöрӱп тӱр
ајīн кеlїп кыіҕынајак:
«Пу парīҕан ōлак,
«āр адың но кізінī сӧlöп пер!
«алтыңа мӱнгäн ак ојың

«менің ротым өскөс мал пар.
«Ӱстӱңдә мӱнгән ӓң
«менің ротым өскөс ер пар.»
Ai Мерген аілан келjік,
ӓр jастыг Ak Канны
аттаң тӱзӱрӱб-алjык.
«Пӓрыңнаң сыккан jалғыjың
«мен полjаңмын!»
Ӓр jастыг Ak Кан
«Менің паламзың!» теп
kel kyjaktac-jадырлар.
«Езӓнмә, абам!» тедір.
««ала карӓмның оты палам!
««пу jергә аіланып амды jеттің,
««артык төрӧн Солбан Мергәннің
««пір олғы төрӧн,
««kаізы кӱндә ол төрӧн
««ол ok кӱндә Солбан Мерген
««jетті тегірдің озарында
««jетті алып наjызы пар,
««төрӧн палазын оларға ыскан
««азрадарға ыскан,
««палам аны ес! тедір.»»
«Jä, пабам, сен нан ебгә!
«канныг jӓға кірәргә jөрбӱн,
«таңда ӓ jетӓрбін.
«Мен келгәнімні кізӓ сӧлӧбӧ!
«ертән атар таң атса,
«ертән арыг кӱн сыкса
«артык төрӧн Мергәннәң
«анда парып сурарбын!»
Ak Кан нан-ыза-пердї,
алып төрӧн Ai Мерген
ak jазыда ол кара тӱнәп конjык.

Сарғалып таң атты,
сағылып кӱн сыкты,
көгөрӱп таң атты,
көстӧлӱп кӱн сыкты.
Аранjула ағ-оі ат кістәjік,
аксы тілї jok ak ат сӧлӧп тӱр:
«Ӓм кӱлім Ai Мерген,
«ak jазыда ноға узӱп jөрзӱң?
«узубас керӓк, ӓм кӱлім,
«артык төрӧн Солбан Мергәнгә
«сен талатказың,
«ak малыңны сӱргӱргәзің
«арыг езіңнї артындырғазың.»
Узуп jаткан Ai Мерген
аны ескәндә тура конjык,
ағ-оі атына мӱнӱп
арғалык сынға сығып келдї,
ӓрлыг jурттӱ карап көр-тӱр.
Аранjула кара пор'ат
алтын ат полғajаң столбада
палғап салған тур-jадыр.
Ai Мерген ajін кыіғылады:
«Аранjула кара пор'ат пагдаба?
«алып төрӧн Солбан Мертӓн ебдӓбӓ?»
««Ебдә!»» тедір Солбан Мерген.
Аранjула кара пор'атын
jӱгӱр-jөрӱп jӱгәннәп jадыр,
ебір-jөрӱп езӓрләп jадыр,
калынныг темір куjағын
арғазына кезіб-алды,
кара пӓрлыг алтын ортакшын
пелінә курjанды,
кара пор'атка ам алтанды,
арғалык сынны көрӧ jортыб-одур,

алып төрөн Аі Мергәнгә
удра келіп тоғасты.
Кылыс пазынақ езәннәстілір,
јыда пазынақ менділәстілір,
артық төрөн Аі Мергән
кыіғылап сөлөп тұр:
«Алып төрөн Солбан Мергән,
«ада тузұнда өјұң полғанма?
«ārлыг јуртұмнұ ноға сұрдұң?
«енә тузұлда јāң полғанма?
«ārлыг јуртұмнұ ноға алдың?»
««Ада тузұнда өс јок полған полза
««амды өс ползын!
««енә тузұнда јā јок полған полза
««ам піс јāлазāл!»»
Алып төрөн Аі Мергән,
полјамја пос тегәігә сыкты,
удур көрұзұп кыіғылыстылар.
Алып төрөн Солбан Мергән:
«Алып төрөн Аі Мергән
«мені ат окпынақ!
«оғыңнақ корукпассым!»
Аі Мергән сөлөп јадыр:
«Сен ат окпынақ!»
Солбан Мергән курлук карбі,
ок сустұп тұр курлуғұнақ,
Солбан Мергән садак карбі,
ја сустұп тур садактақ,
көскө салып тыр оғын,
кербәітә тартып тыр,
күнгә салып тыр,
ізәңā сірәп тір,
ертән тарткан јазын
ірдә ам позытты,

ја табызы тазылі-тұстұ,
јердің алтында јаткан
јетті Ерlік Канға јіңілі парјық,
кіріс табызы тазылі-тұстұ,
јердің ұстұндә јаткан
јетті јајāңға тазылап естілді.
Сырык јаксы сысті тұстұ.
Аткан оғы ујуғұп
алып төрөн Аі Мергәннің
казызының карыс кірә атты,
кāб-алды Аі Мергән,
оғын сы тутјұк, селіб-ысјык,
Аі Мергән кыіғылап тыр:
«Солбан Мергән, мені аттың,
«менің оғымны сақыб-ал!»
курлук карбі Аі Мергән,
ок сустұб-алды,
садак карбі Аі Мергән,
ја сустұб-алды,
күнгә тұскө салып тыр;
көскө тартып тыр,
кербәітә тартып тыр,
тартып келіп ам позытты,
октың табызы камык јоңға
канныг күгұртјілән естілді.
Аты јалбак таска урундұ,
аты позымынақ оідаска пар-тұстұ,
ұскұрұп тын алынды,
сығырып сақыс алынды.
Тур-кељік азақына,
аттақ ікөлөң тұстұлір,
калынныг кујән сустұлар,
ат ұстұнә артып тастадылар,
ұкұс етіп ас пелдāң

ам келїп кабыстылар,
казра пўгä кабыстылар,
казыр торбактї орластылар,
ебгä тартыб-ыстылар;
емнїг кулуннї сырластылар,
оңар наннап оң колластылар,
тескäр наннап тегäiläстїläр,
азакпынаң сіräнїстїläр,
ак таҫкылдың кäjазын
аңдарып тарттылар,
iкi jаксы кўрäскäндä
егір сынны ендірä пастылар.
Алып jаксы iкӧлӧң кўрäскäндä
канаттыг куска тызы joғул,
карсактыг аңа тызы joғул,
кара пастыг кiзiлäргä
кара, кўнäртä уiғу jок полды.
Joғары турған кудаiлар
Аi Мергäнгä iстї аjäн:
«Jаjаннар Аi Мергäннäң артык joғул,
«äр сағыстыг Солбан Мергäн алдырзын!»
Кабысканда еттäрiн
карбакпынаң käб-алып,
ўзä тартызып селїс-турўлар.
Артык төрӧн Солбан Мергäн
азакпынаң ас пасты,
ajабынаң көп тajанды,
карғанадаң кабындырбады,
табылғыдаң тартындырбады,
оңар наннап оң коллады,
тескäр наннап тегäiлäдї,
тегiргä сығара кӧдўрўп
кол уjўмынаң ам тастады.
Алып төрӧн Солбан Мергäн

алып jаксы ölгӧндӧ
аi караҕы көрўнмiн-дїр,
аiбалаi сыс тубан
Аi Мергäн аксының тынына
äрлык парї,
аҕ-оi ат оiлап келjiк,
äзїнiң пазының алтына
саҕырызын сала перjiк,
тўңдäрä парiр
тўгä полған jалнын салып
төзӧп jӧр аҕ-оi ат.
Амды Аi Мергäн ajыл-тыр,
алтына мўңгäн аҕ-оi ат
амды келiп сӧлӧп тўр:
«Алып төрӧн Солбан Мергäннiң
«пiр ӧл төрӧн,
«ол ӧл төрӧндӧ
«мынаң ары jер кырiнда,
«тегiрдiң төзўндä
«jербiнäң када пўткäн
«jетт'алып кiзi пар,
«темір талаi тўбўндä,
«пуларҕа Солбан Мергäн
«jалҕыс палазын ал-пар-тыр,
«пулар палазын азрап jадырлар.
«Артык jаксы Аi Мергäн äм,
«табрак парäл!» тедiр
Алып-төрӧн Аi Мергäн
аҕ-оi аткa ам алтанды,
камjы пазып ўкўс еттї,
аранjула аҕ-оi атының
камjылабан пудўн jара салты,
jар полған аксын jара тартты.
Аранjула аҕ-оi аттың

тебїнїп јӱгӱргӓнїнӓң
ала kaраkkа пір немӓ кӧрӱ̆нмӓс
аібалаі сыс тубан тӱзӱ̆п kалды.
Јетті там јердї
јеттї kалыkта тобырды,
арҕалыk сын алнында јадыр,
арҕалыk сынҕа сыҕып
арkы сарїн kарап тыр,
тегірбїнӓң тӓң тӱскӓн
теңіс талаі кӧрӱ̆н-јадыр,
kанаттыг kус ујуҕӱп
аны кејїп полбїн-јадыр,
арҕалыk сыннаң аk талаіның
сӯн тобра кеlїп кӧрдӱ̆,
теңіс талаіның тӱбӱ̆ндӓ
јетті алыптың јуртӱ,
јетті еп кӧрӱ̆н-јадыр.
Анда аkkан теңіс талаі
kазанјылап kаінап јадыр,
kаінап јатkан ол kазанҕа
kылыјын ам кеlїп суk-тӱр,
суkkан јерїнӓң kылыјы
ӱзӓ кӧі-kал-јыk,
kаінап јатkан ол теңіскӓ
кіріргӓ тідінмїн-дїр.
Курлуk kарбї Аі Мергӓн,
оk сустӱб-алды,
садаk kарбї Аі Мергӓн,
ја сустӱб-алды,
азыр kолына ам туттӱ,
кӧскӧ ам салды,
кербӓітӓ ам тартты,
тартып кеlїп ам позатты,
теңіс талаідың тӱбӱ̆ндӓгї

јетті алыпты јеттізїмїнӓң
кес-атты Аі Мергӓн.
Теңіс талаіның тӱбӱ̆нӓң
Солбан Мергӓннїң ōлҕы
јергӓ сыҕара kон-кеlјїk,
алып тӧрӧ̄н Аі Мергӓннї
аттаң аңдара тартјыk;
ас пеlдӓң ам kабыстылар,
јетті кӱн јерї кӱрӓстїlӓр,
јергӓ тӱспӓдїlӓр,
тоҕус кӱн тōрї кӱрӓстїlӓр,
тобраkkа тӱспӓдїlӓр.
Каkпан јердӓң kарбаkја
ӱзӓ тартыстылар,
тутkан јердӓң тудӱмја
ӱзӓ тартыстылар.
Солбан Мергӓннїң јас олҕы
азаkпынаң ас пас-јӧр,
ајабынаң кӧп тајан-јӧр,
ӓ̄јӓкпїнӓң ас пас-јӧр,
ергӓкпїнӓң кӧп тајан-јӧр,
оңар наннап оң kолады,
тескӓр наннап тегӓіlӓдї,
kарҕанадаң kабындырбады,
табылҕыдаң тартындырбады,
тегіргӓ сыҕара кӧдӱ̆рӱ̆п кеlїп
kол ујумынаң ам тастады.
Оіда парїҕан Аі Мергӓннї
аҕ-оі аты ам кеlїп
јалбаk саҕырызын салып јӧlӧп јӧр,
тӱңдӓрӓ парїҕан Аі Мергӓннї
тӱгӓ полҕан јалынын
салып тӧзӧт-јӧр;
ӱскӱрӱ̆п тын алынды,

сыҕырып саҕыс алынды,
аранјула аҕ-оі атка
ам кеlіп алтанды,
аіландра ам тартты,
камјы пасты, јортыб-одур,
ӱкӱс салып јӱгӱрјӱк.
Јетті там тегір јердї
јетті калыкта тобырыб-одур.
Ертä пурунҕу Солбан Мергäннїң
јерїнä јетä тӱстӱ.
Ак јазы јетїп парҕан
енäі кізі өілап кеlјїк,
кескäн кебї кїс полды,
азаҕында маімаҕы талбак.
Аі Мергäн ам кеlїп
колдаң капты ол енäінї.
кујактасты ікӧlӧң,
ылҕас-јадырлар ікӧlӧң,
ертä пурун Ак Канның катты
Аі Мергäннїң ijäзї ол пол-тыр.
«Äі ijäң, аіланып нанāл!»
Аранјула ат туг-пердї,
ijäзїнїң кїс тонын сустӱб-алды,
Солбан Мергäннїң алҕан каттының
ала маңнык тонын сустӱб-алды,
ijäзїнä кезіртїп јадыр,
ijäзїнїң азаҕындаҕы талбак маімāн
сустӱб-алып тастады.
Солбан Мергäннїң каттының
кара макаі саппаҕын сустӱб-алды,
Аҕылаң Кōңа кезірдї.
Кїс маімакты Солбан Мергäннїң
каттына кезіртїп салды.
Аі Мергäн сӧlӧп јадыр:

«Ертä пурун менїң ijäмнї
«ерің Солбан Мергäн
«кара казрā тескäрї тартып
«палҕап салып сӧзӱргäн,
«ам сенї ол казрā
«ijäм ӱјӱн мен палҕїм!»
Ам кеlїп палҕап салды.
Āр јазы јеткäн Ак Кан
парары јоҕул керіп пар-тыр,
палазына тоҕазып сӧlӧп тӱр:
«Палам, кајанда полза
«мен кадарҕан пу малды
«еді'к кадарып јіп јат!
«мен кӧр-јаткан еlїңнї јоныңны
«астатпа! суксатпа!
«Еңнä кезäр кептäң јудатпа!
«арҕа јоныңны астатпазаң
«ак кудаідаң алҕыс полар,
«јалҕыс позыңның јазы ӯзак полар,
«јајāннаң пӧзӱк поларзың.»
Алып тӧрӧн Ак Канның
арыг тыны ам ӱзӱlӱб-одур.
Аі Мергäн арҕа јонына
јарҕы јакāн пер-јадыр:
«Алтынмынаң комды едїңäр.»
Комды етїп Ак Канны
арҕалык сынҕа сыҕарып кеlїп,
кара јердä казыб-алып
кӧп салдылар,
аҕ-оі адын анд'ок кеlїп
моінын кезїб-алдылар.
Ijäзї Аҕылаң Кō сӧlӧп тӱр:
«Мен ӧlӧрбӱн-ок, палам,
«сенїм ам јеттї, палам,

«ölзöм Ak Канҕа костī саларзың.
«Мен ам öl-парзам
«аскырлыг ылҕыдаң таллап турӯп
«ӯс јастыг тог пī соҕарзың!
«пу јонҕа тоі ползын!
«рак јаткан јонҕа
«кајан-дā полза јōк ползын!
«јаҕын јаткан јонҕа
«кајан-дā полза јōк ползын!
«пістäң сыккан töl
«ölгöн кізā̄ ебірік етсїн.»
Ам кеlїп іјäзї ölӯ̆зä-бердї.
Алтынмынаң комды еттї,
арҕа јонын кы̄ҕырыб-алды,
арҕалык сынҕа ала сыҕарды,
кара јергä казып кеlїп
костī салдылар Ak Канҕа.
Алып тöрō̄н Аі Мергäн
еlї јонына јарҕы јакāн пер-јадыр:
«Солбан Мергäннїң кадарҕан малын
«амды кајырыб-алāлар!
«каптыг езїн јӯ̆ртā̄läр!
«ебін аңдара јајāлар!
«еlі јонын ам кеlїп сӯ̆рā̄läр.»
Арҕа јонын ам кајырдылар,
кадарҕан малын кајырдылар.
каптыг езїн алдылар.
Атка артып турдӯлар,
тебā̄ пӯ̆ктäп турдӯлар,
амды сӯ̆рӯ̆б-одурлар,
кара полза коныб-одурлар,
кӯ̆нäр-тā̄ полза сӯ̆рӯ̆б-одурлар.
Аі јаксы алысканда,
јыл јаксы ертїскäндä

ертä пурунҕӯ Ak Канның
āрлыг јуртӯна јеттїläр.
Алып тöрō̄н Аі Мергäн
ак талаіны кастап
арҕа јонына еб пӯ̆дӯ̆р-пердї,
ербäннїг јазā кадарҕан малын
тарадып тур Аі Мергäн
Пуруннаң јон јурттабāн
Ak Канның āрлыг јуртӯна
еl јон ам кеlїп јурттады.
Пуруннаң ербäннїг јазынаң
кадарҕан малы от јібā̄н
амды кеlїп кадарҕан мал
от јіп тїр.
Алып тöрō̄н Аі Мергäн
пурунҕӯ адазының јуртӯна
ам кеlїп ебї тур-тӯр,
ак öргō̄ пӯ̆дӯ̆р-јадыр.
Солбан Мергäннїң атка арткан
арыг езїн тӯ̆зӯ̆р-јадыр,
арāн парāн сап јадыр.
Тебā̄ темнā̄н езїн тӯ̆зӯ̆р-јадыр,
ебїнä кїр-јадыр,
кїрїп јы̄п јадыр,
арҕа јонына кыіҕа сал-јадыр:
«Узун јеlä ам сабыңар!
«улу кулуннӯ тутӯңар!
«кулуннӯг пїнї тутабас
«сāн аіранны етїңäр!»
Арҕа јоны ам кеlїп
узун јеlä саптылар,
улуг кулуннӯ туттӯлар.
кулуннӯг пїнї сāдылар.
Ол кара тӯ̆нäп кондылар,

атар таң атканда,
арыг күн сыкканда,
Аі Мергән арға жонына
жарғы жакан пер-жадыр:
«Аіранны тігаңар,
«арағы пұдұрұңар!»
Елі жоны жып турдұ,
жып турабас улуг тоі салып жадыр,
жетті күнгä жаттрä тоі етті,
жетті күннұң пазында,
узаны ускунғанда,
умутканы сағынғанда
Аі Мергән тура-конды,
ак ебінäң сығып келдї,
аранжула ак аты
кажаннаң пері от жібан,
жүгänұн сустұб-алды,
езäрін сустұб-алды,
«Ак жазыдаң от жіб-ал!» теп
аранжула ак атын салыб-ысты.
«Оімак жердäң суг ішін кел!
«олуг жердäң от оттап кел!
«ұс күннұң пазында келäрзің.»
Кажаннаң ала узубан
алып төрбн Аі Мергän
амды келіш көбөң төзөк
алтына төзөп жадыр
көлбөігөн жорға жабынжык,
узуб-ысты Аі Мергän.
Ұс күннұ ұс конып узудұ,
узуп парып ускун келзä
сарғалып таң атып тыр,
сағылып күн сығып тыр,
көгөрұп таң атып тыр,

көстölұп күн сығып тыр
Ұс күннұң пазында ам турду,
кебін кестї, таскар сыкты,
ұс күндä келäргä молжап парған
ак аты келбäжік.
Ұс күннäң ертіп парјык,
жетті күнгä жет-парјык,
келäр тäн аға-оі аты
ебінä келбін парјык.
«Аранжула ак атым каі парғазың?»
кыіғалап турдұ Аі Мергän.
Келäр тäн аға-оі аты
келäрї жок полды;
карак жазы кан полды,
пурун сұ пус полды,
ажырған тарын-келіп
кыіғалажык Аі Мергän.
Ожыктыг казан олбаңназа тұстұ,
олған узак орбаңназа тұстұ,
аранжула ак аттың кістäн ұнұ
ұс там жердің озарында
көк табысжылап естїлді,
аның табызын ескändä
Аі Мергäннің карак жазы кан полды,
пуруннұң сұ пус полды,
каттанжызын паз'ок Аі Мергän
ак атын кыіға салды.
Пір там жердің озарында
аранжуланың ұнұ естїлді,
рак жердäң аранжула ак аттың
нізірттї естілді.
Ас полғанда, ұр полғанда
арғалык сынның озарында
ак аттың табанның табызы

тарслаб-одур,
көксӱнӱң тыны кӱрläб-одур.
Арҕалык сынны ам асты,
артык төрӧн Аі Мерґän
ӓзїнä ам јеттї.
Кӱмӱс јӱґänӱн ам суктӱ,
кӱрӓлїг езäрїн ам урдӱ.
«Анја ӱр каідар јӧрдӱң?»
««Ӓм кӱлїм Аі Мерґän,
««терäкjä пос перґän сӓ,
««täкпäjä саҕыс пербӓн,
««ертä пурун артык төрӧн
««Солбан Мерґаннї ӧдӱргändä
««аранјула кара поразын
««ноҕа ӧдӱрбӓзїн?
««Јетті тамның озарїнда
««telä тӱктӱг көк аттыг
««Тебänä Канның ар јалҕыјы
««абакаі јаксы Ала Маңнык.
««Солбан Мерганнїң пор'аты
««Аіна јабалҕа кубулӱп парыш,
««абакаі јаксы Ала Маңныктың
««арыг тынын ӱс парҕан,
««ар јаңыс Ала Маңнык ӧлґän.
««Аның ӧдӱргänїн пілїп
««кара пор'аттың парїҕаны пілїп
««сӱр-парын паспїн-калјыкпын.»»
Јӱгӱрӱп јӧрӱп јӱґänнäп јадыр,
ебірїп јӧрӱп езäрläп јадыр,
ӱс коллаг ӱзӱлбäзїн теп тартып јадыр,
тӧдӱр јылбазын теп
тӧс коллаг тартып јадыр.
Арҕа јонына јакып јадыр:
«Мен ебгä аіланҕанја

«кадарҕап малны кадарыңар!
«ебїн толтра менің езїмнї
«јаксы көр-јадыңар!
«езäн јӧрзӧм ӱс јылдың пазында
«мен ебгä аіланарбын.»
Калынныг куjän ам кестї,
темтäрїн ам терändї.
«Ертä пурун ӧлӧр туста
«пазымнаң саҕып умју перїп
«азрап алҕан Ала Маңнык.»
Іjäзїнäң артык ӓјынды,
ікі карäның јазы еңдäрїl-јӧр.
Аранјула ак атына ам алтанды,
арҕалык сынҕа сыҕара јортты,
аранјула ак аты турӱза пердї.
«Ноны пілїп парїзың,
«ӓм кӱлїм Аі Мерґän?»
««Немä пілїм, аҕ-оі атым,
««ікі кулāңны көрӱп парібын,
««ікі пудӱңа камјылїрым,
««аны саҕынып парібын.»»
Аҕ-оі ат јӧктап јадыр ам:
«Мен паспän јер калбас,
«сен көрбӧн el калбас,
«алар кізің Ала Маңнык
«амды ӧлӱп парҕан,
«аны аіландырбäнда
«јалбак наныңа јадын јок полар,
«ак талаідаң суг ijäр маң јок полар,
«көгӧрӱп ӧскӧн көк отты
«оттїрым јок полар,
«калын пудӱмнӱ тобрак јара сап!
«етїм аҕрыза тың јӱгräрбїн,
«каттыг аксымны јара тарт!

«кан акса ајырҕаннаң јӱгрӓрбӣн.»
Кӧдӱр кеӣп калын пудӱн
јара сапты Аі Мергӓн,
ӱкӱс етӣп оілап сыкты
аранјула аҕ-оі ат.
Кол кӧдӱрӱп арыг аксын
јара тартты Аі Мергӓн,
ајырҕан кеӣп ам јӱгӱрдӱ
аранјула аҕ-оі ат.
Ала каракка кӧрӱнмӓс
ала тубан тӱзӱп калды.
Аранјула аҕ-оі ат јӱгӱргӓндӓ
канаттыг куска езі јок полды,
карсактыг аңа тызы јок полды.
Ӱс там јердӣ тобурӱб-одур,
ер арҕазы егір сынҕа,
ат арҕазы арсык пеӣгӓ
сыҕып кеӣп аркы сарӣн карап
кӧрӱп тур Аі Мергӓн.
Тегірбӣнӓң тең јалбак
ујӱ кырӣ кӧрӱнмӓс,
теңіс талаі ак-јадыр.
Теңіс талаіны кастады,
јон јурттāн јер јадыр,
ак јазā сыңмас мал јӧр.
Ал јонның орта пӱрӱндӓ
јетті азыр пастыг
аіҕа туткан ак ӧргӧ тур,
ал ӧргӧнӱң тастында
камык јон карыл-јадыр,
ак ӧргӧнӱң істӣндӓ
арҕа јон маклас-јадыр.
Арҕалык сыннаң енӣб-одур,
адаі јаксы ӱрӱс-јадыр,

јон јаксы сӯлас-јадыр,
еӣ јон јӧктас-јадыр:
«Ала кајаннаң ат аспāн арсак пеӣдӓң,
«ер аспāн егір пеӣдӓң
«ам ер азып тыр.»
Арҕа јоны кірӓ-конды ебгӓ,
Тебӓнӓ Канҕа сӧӣӧп јадырлар:
«Ат аспāн арсык пеӣдӓң
«ам јаксы ат асјык,
«ер аспāн егір пеӣдӓң
«ер јаксы ам асјык.»
Тебӓнӓ Кан јӧктап јадыр:
«Āр јазым јетӣп парҕан
«јаксā кеӣргӓн кізі полза
«атын ал перӣңӓр!
«јабалҕа кеӣргӓн кізі полза
«едӣ кӱјӱм ертӣп парҕан,
«езӣм малымны сӱрӱп парҕаі!»
Аі Мергӓн аттаң тӱстӱ,
ак ӧргӧ-зӓр ам пасты,
езігӣн ајып кірӣп кеӣдӣ,
езігӣн ајып езӓн пердӣ,
еркӓн алтап менді пердӣ.
Ар јазы јетӣп парҕан
кӧк аттыг Тебӓнӓ Кан
пала ӱјӱн маклап јадыр,
абакаі јаксы Ала Маңнык
алтын комдыҕа сук-сал-тырлар.
Аі Мергӓн комдының
аксын ајып кӧрӱп тур,
алҕан кізі ӱјӱн сыктӣрҕа
Аі Мергӓн кӧӣӧн-јадыр;
јер албāн кат ӱјӱн сыктӣрҕа
јоннаң ујалып јадыр.

Ak јајāнның пӱткäн
ат пазынја алтын емї пол-тыр,
алтын емїн алып
Аі Мергäн таінап јадыр,
аксына кїрä пӱркӱс-јадыр,
улам јызып јадыр,
ем салҕаны ем полбады.
Арҕа јонҕа сōlöп тӱр:
«Арыг ем тіläп парїм,
«аіланып кеlгäнїмјä
«Ала Маңыктың ӱстӱнä
«кара сāк кондырбаңар!
«алтынаң курт јібäзїн!
«кара кадарып турӱңар!
«кӱн öртö кӱзäт турӱңар!
«пір јылҕа јеттрä
«тäкпäјä еттї јібäссїм,
«арыг ем мен тапсам
«аіланарбын тобрāнда.»
Ам кеlїп сыҕа конды,
аҕ-оі атка алтанды,
арҕалык сынны кöрä
ам јортып сыкты Аі Мергäн.
Камјы пазып Аі Мергäн,
ӱкӱс еттї аҕ-оі ат,
карсактыг аң урӱнза
тудӱб-алып пу аңны,
аксы тїlїн сура-дыр:
«Пу јердїң ӱстӱндä
«ар јалҕыс Ала Маңныкты
«тіргїзäр ем пілä-дїрзāрбä?»
Карсактыг аң јōктады:
«Јер пілä јоҕулбыс!» тедїр.
Ујук парїҕан канаттыг кустӱ

Аі Мергäн јолда урунза
тудӱб-алып пу кустӱ,
канаттыг кустаң сура-дыр:
«Äртä пурунҕӱ Солбан Мергäннїң
«аранјула кара пор'аты
«Ала Маңныкты öдӱрӱп
«тыны аның колында јöр,
«кара пор'атты кöргöзāрбä?»
Тудӱб-алҕан канаттыг кус:
«Јер кöрбōбӱс!» тедїläр.
Кара пор'аттың јöргöн-јерїнä
ертä пурунҕӱ Солбан Мергäннїң
јерїнä јетјїк Аі Мергäн.
Пор'аттың ізїн ам тіläп
јер таппїн-јöр Аі Мергäн.
Кара пор'аттың ізїн таппāнда
карак јазы кан пола-дыр,
пурун сӯ пус пола-дыр,
тіläп јöрзö Аі Мергäн
тагдаң пöзӱк таг јадыр,
таскылнаң пöзӱк таскыл јадыр.
Ол таскылның ӱстӱнä
сыҕып кеlїп кöрӱп тӱр,
калынныг таіҕа јадыр,
ендрä парып таіҕā јеттї,
јеттон аҕасты кезїп јадыр,
јазап јадыр кезäбäс,
јазїбас јеlімнäп кеlїп
јеттон āстыг пырҕы ет-јадыр;
алтон аҕасты кезїп јадыр,
аҕас кезäбäс јазап јадыр,
алтон аҕас јеlїмнäп
алтон јігїн алып јадыр,
алтон āстыг пырҕы ет-јадыр.

Аіландра келіп тарт-жадыр,
канаттыг кус үйұйып келіп
ол пырұының табызына
пу жердә жылып жадыр.
Жыл-жаткан канаттыг кустаң
сурұп жадыр Аі Мерғән:
«Ертә пурун Солбан Мерғән
«мұнғән кара пор'атын
«көрдәрбә, канаттыг кустар?»
Кустар: «Піс көрбөбұс!» тедір.
Ікіңжізін келіп Аі Мерғән
алтон āстыг пырұыны тартты,
пырұы табызын естіп
кара жердә пұткән карсактыг аң
тоза жыл-жадыр пу жергә
Жыл жаткан карсактыг аңнаң
сурұп жадыр Аі Мерғән:
«Ертә пурун Солбан Мерғәннің
«мұнғән кара пор'атын
«көрдәрбә, карсактыг аң?»
Аң: «Көрбөбұс» теп жадыр.
Аі Мерғән ам келіп
тұғәңжізіндә тартып тур,
аранжула кара пор'ат
келзін теп тартып тур.
Тартып турұп көрұп турза
арұалык сыннаң азра
кара пор'ат жұгұр-келді.
Жібәк тінї жер сөзұргән,
карак жазы кан полып
танā төбұн сіріäб-одур,
пуруннұң сū пус полып
аксын төбұн сіріäб-одур.
Жет-келгәндә кара пор'ат

жібәк тіңіңәң ам туттұ.
Кара пор'аттаң аксы тілін
Аі Мерғән сурұп тур:
«Аранжула кара пор'ат,
«абакаі жаксы Ала Маңныктың
«арыг тынын ноға ödұргәзің?»
Кара пор'ат ам сөлödұ:
«Алыгсың, Аі Мерғән,
«āр жобаға ноға тұзұрдұң менї?
«алтына мұнғән аұ-оі атың
«ал позың ölұп парзаң,
«ажырұанар жыкпа?
«артык жаксы āм ölгöндö
«мā-дā ажї улуг-ок-жы!»
««Абакаі жаксы Ала Маңныктың
««арыг тыны каіда-дыр?»»
«Алты азыр алтын поска
«аның тыны кубул-пар-тыр.»
Алты азыр алтын посты
кара пор'ат ам ал-пержік,
періп ылұаб-одур кара пор'ат,
көксұ көрұläп ылұап тур,
Аі Мергәнгä сөлöб-одур:
«Алып төрөн Аі Мерғән,
«каіран ок меннäң!
«менің āм мұнұп jöргöндö
«ат-ок мен полұабын,
«артык жаксы āмнäң
«ам азып калұанда
«жоба кұс полжаң пол-тыр.
«Аркы жердä jöргöн
«менің āм Солбан Мерғән
«аттаң жазаг jöр-жадыр.
«Алып төрөн Аі Мерғән,

«менїң моінымны кес!
«kара јердїң ӱстӱндä
«паза kаттап мā ајынар
«немä јер јоҕул!»
Артыk тӧрӧн Аі Мергäн
аі молат kылыјын алјыk,
аранјула kара пор'аттың
моінын ам кезä сāп јыk,
арыг тыны ам ӱзӱlјӱk.
Аранјула аk атkа ам алтанды,
Ала Маңныkтың јерї јуртӱна
ам талазып јӱгӱрјӱk;
аі јаkсы алызыб-одур,
јыл јаkсы ертїзїб-одур,
ӱр полҕанда, ас полҕанда,
Тäбäнä Канның јерїнä
јетїп пар-тыр Аі Мергäн.
Ат палҕајаңа јетїп ам тӱстӱ,
тӱзäбäс аk ӧргӧгӧ пас-kеlдї.
Езік ајып езäн тедїр,
еркäн алтап менді тедїр.
Āр јастыг Тебäнä Кан
алдарап парҕан одур-јадыр,
улуг јастыг Тебäнä Кан
еläп парҕан одур-јадыр
Ала Маңныkтың алтын kомдызын
ајып тыр Аі Мергäн,
ајып кӧрзӧ ардап јудап парҕан
Ала Маңныk анда јадыр.
Амды kеlїп алтын посты
алабас аkсына суҕӱп
Ала Маңныkтың аkсына кїрä
ам пӱргӱрдӱ Аі Мергäн.
Каттыг сӧгӱнä kан кір-јадыр,

еңнї моінына ет тол-јадыр,
арыг тыны ам кір-јадыр,
ала kараҕы ам кӧрдӱ.
Са кіргäндä ам турјӱk,
kарāн ајып сӧlӧп тур:
«Ӧlӱп парҕан позымны тіргїзїп
«но кізінїң јаkсынї?
«азып парҕан позымнї аіландырҕан
«но кізінїң тӧlӱнї?»
««Ертä пурун Аk Кан адам полҕан,
««Аҕылаң Кō ijäм полҕан,
««анаң kалҕан аҕ-оі аттыг
««ар јалҕыс Аі Мергäн менмїн.»»
Тура kонјыk Ала Маңныk,
азаҕына пазыр-турдӱ,
аkсынаң оkсан-турдӱ;
алтын сары пас-јыk,
пар тамаkтың пазыбынаң
салып сїлап тур,
аілї āрлап тур.
Астāны тозыб-одур,
арҕаны семірїб-одур,
тоза јōk јōkтазыб-одурлар.
Јалбаk нанына јадып узубāн
Аі Мергäннїң уіҕузӱ kеlдї.
Абаkаі јаkсы Ала Маңныk
тура kонып алтын сірāгä
кӧбӧң тӧјӧk тӧзӧп тӱр,
кӧlбӧскӧ јōрҕанны јабын јадыр,
kујаkтазып kон-јадырлар.
Ол kара тӱнäп kондылар.
Сарҕалып таң атты,
саҕылып кӱн сыkты,
кӧгӧрӱп таң атты,

köstölӱп кӱн сыкты.
Абакаі јаксы Ала Маңнык
сірәдәң тура конды,
Аі Мергән турӱб-ок келді.
Тебәнә Кан ам келӧп
алтын абдыраны ајып тыр,
јетті elic кудаі паскан
алтын пијік алып келді.
Аі Мергәнгә пијіктї тастї-бәрдї,
кәб-алып Аі Мергән,
алтын пијіктї кыҕыр-тыр.
«Абакаі јаксы Ала Маңныкты
«Аі Мергәнгә аларҕа,
«јоҕары турҕан кудаілар салып тыр,
«пӱнгӱ кӱндә тоі етсіңәр.»
Ала Маңнык јонына сӧлӧп тӱр:
«Узун јелә сабыңар!
«улуг кулун тудӱңар!
«пї сәп аіран пӱдӱрӱңәр!»
Улус elї узун јелә сәп турлар,
улуг кулуннӱ тудӱб-турлар,
пї сәп аіран ет-турлар.
Аіран пӱдӱргәндә
улуг тоі ет турӱлар,
улус elї јырҕал пол-јадыр,
казра соҕыш Аі Мергән кат ал-јадыр,
торбак соҕып тоі сал-јадыр.
Тозы јоны јырҕап јадыр,
араҕа іјїп езір-јадыр,
улуг тоі тозылҕанда
толдра јӹлҕан јоны
тоза ам тарадылар.
Јӹлҕан јон тарән туста
Аі Мергән сӧлӧп тӱр:

«Јабыс-тә полза тәм пар,
«таіс-та полза сӱм пар,
«јері јуртӱма саҕын јадырбын.
«Алҕан каттым Ала Маңнык,
«ијәңмінәң пабаңнаң сур!
«перәрләрбә? пербәстәрбә?»
Естїп одурҕан Ала Маңнык
ікі етәгїн тӱрә калынып,
оілап сыкјык, ебгә кірјїк,
Тебәнә Канҕа сӧлӧп тӱр:
«Ијәң!» тедїр, «пабаң!» тедїр,
«јерлїг кӱзәңәр Аі Мергән
«јерїнә нанарҕа» теп јадыр.
««Јерлїг кӱзәбїс Аі Мергән
««јерїнә ам нанар полза
««арҕа јонына јакән пер!
««аттаң јаксызын тудӱрӱб-ал,
««кебїңнәң јаксызын кезіб-ал!»»
Арҕа јонына ат тудур-јадыр,
кӱмӱс јӱгәнїн суктӱр-јадыр,
кӱмӱс езәрїн урдӱр-јадыр.
Темтәрїн тераңїб-алып
аттарына алтаныр
ер епјї ікӧлӧң костї
ам јортып сыҕып пардылар,
арҕалык сынны азыб-одурлар.
Оі јердә оіда тартып
оксаныс парїлар,
кыр јердә кыін тартыш
кылјыктас парїлар.
Ӱр полҕанда, ас полҕанда
Алтаі сынҕа сыҕып келїп,
аркы сарїн карап тур,
алып төрӧн Аі Мергәннің

ā̄рлыг јуртӯна ам јеттӣläр.
Кадарҕан малы
јазā̄ сыңмас ӧзӯ̆п пар-тыр,
арҕа јоны ак талаі казына
сыңмас пола ӧзӯ̆п пар-тыр.
Арҕалык сыннаң енӣб-одурлар,
ā̄лҕа кірӣб-одурлар,
ат палҕајаңа јетä тӯ̆стӯ̆läр,
ак ӧргӧ̄гӧ кірдӣläр,
арҕа јонына јакып јадыр:
«Узун јеlä сабыңар!
«улуг кулун тутӯңар!
«пӣläр сāп аіран етӣңäр!
«ертäн таңда тоі етäргä.»
Узун јеlä саптылар,
улуг кулун туттӯлар.
Кӧбӧң тӧзӧк тӧзӧдӯ̆läр,
кӧlбӧскӧ јōрҕан јабындылар,
кад'ок кујактазып јаттылар.
Сарҕалып таң атты,
саҕылып кӯ̆н сыкты,
кӧгӧрӯ̆п таң атты,
кӧстӧlӯ̆п кӯ̆н сыкты.
Амды тура кондылар,
Аі-Мергäн арҕа јонына јакāн пердӣ:
«Кыр аскырлыг јылҕыны
«јы̄п кеlӣп кырыңар!
«тор'аскырлыг јылҕыны
«јы̄п кеlӣп соҕыңар!»
«улуг тоі етӣңäр!»
Кыр аскырлыг јылҕыны јы̄п
тутӯп соҕып тоі салдылар,
тор'аскырлыг јылҕыны јы̄п
тутӯп соҕып тоі салдылар,

таллап тутӯп соҕып
еlӣ јонын јырҕадып тыр,
араҕа тігіп алып
еlӣ јонына іјірӣп тур.
Јетті кӯ̆н јеттрä
улуг тоі ам салдылар,
тоҕус кӯ̆нгä тōрī
улуг јырҕал еттӣläр,
јетті кӯ̆ннӯ̆ң пазында
арҕа јоны ам тарады,
тоҕус кӯ̆ннӯ̆ң пазында
тозылбас тоі ам тозылды,
јы̄лҕан јоны тоза ам тарады.
Ол кара тӯ̆нäп кондылар,
атар таң атканда,
арык кӯ̆н сыкканда
аранјула ак атка езäр салды,
алтанды аҕ-оі атка.
Ак талаі ендрä пар-јадыр,
арҕа јонының санын
санап салып ал-парīр,
арҕалык сынына постадып
кадарҕан малын аралап
кадарҕан малының пӧгӯ̆н
пӧгӯ̆нӯ̆п салып ал-парīр.
Кадарҕан малын аралап ерткäндä
таг јаҕалī аңнап парīр,
карсактыг аң карбандырбīн
атып парīр Аі Мергäн,
канаттыг кустӯ ӧрlӧтпīн
ӧдӯ̆рӯ̆п парīр Аі Мергäн.
Аңны атына толдра артынды,
ā̄л кӯ̆нӯ̆нä аілан кеlдӣ;
арҕа јонына ӯ̆läп јадыр,

јаксы теп кӧп пербӣн-јадыр,
јабал теп ас пербӣн-јадыр,
аілан кеlӣп ак ебӣнӓ тӱзӱ̆п јадыр.
Езік ајып кірӣп кеlдӣ,
алҕан катты Ала Маңнык
ас тамак салып азрап јадыр,
астāн карыны тозыб-одур,
арҕан позы семір одур.
Анаң сыкјык ак ебӣнӓң,
аҕ-оі адыныӊ езірӣн алјык,
кӱ̆мӱ̆с јӱгӧнӱ̆н сусјӱк,
ол кара тӱ̆нӓп коңјык.
Атар таң атканда,
арыг кӱ̆н сыкканда
таскары сыҕып атын кыіҕылады,
пазына јӱгӓнӣн суктӱ,
арҕазына езӓрӣн урдӱ,
атына ам алтаңјык.
Арҕалык сынны постады,
аңнап парӣ кустап парӣ,
канат сāп ујуҕар кус
Аі Мергӓн кӧрбӣн-јадыр,
карсак пугӱп оілӣр аң
Аі Мергӓн кӧрбӣн-јадыр.
Ертӓн парҕан Аі Мергӓн
ікі кӱ̆нгӓ јеттрӓ јӧрӱ̆п парӣр,
ала каракка пір немӓ кӧрбӣн-парӣр.
Ӱ̆с там јердӣ тобра јӧрӱ̆п
аіланыб-одур Аі Мергӓн.
Едӣ кеlӣрзӓ кара каја тур-јадыр,
ебірзӓ сарӣна карҕана аҕас ӧскӧн,
кара кајаны кыскырып ӱ̆ргӱ̆тјӱ̆к,
аң пар болар теп ӱ̆ргӱ̆ткӓндӓ
ӱ̆с кулас сынныг кара тӱ̆lгӱ̆

ӱ̆кӱ̆с салып оілап парӣр.
Аҕ-оі атка камјы пазып
амды кеlӣп ӱ̆кӱ̆с етјӣк,
калышныг пудӱн сӧгӧ сапты,
каттыг аксын јара тартты,
арҕалык сынына ас парӣҕан
кара тӱ̆lгӱ̆нӱ̆.једӓ јӱ̆гӱ̆рдӱ̆.
Садак кāп ја сустӱ,
курлук кāп ок сустӱ,
кӧскӧ салды јазын,
кербӓітӓ тартыб-алды,
тартып кеlӣп ам атты,
ӱ̆с кулас сынныг кара тӱ̆lгӱ̆нӱ̆
кезӓ атып салды.
Ӱ̆с кулас сынныг кара тӱ̆lгӱ̆
абакаі јаксы постуг пала пол-парды,
постуг пала ӧl-парӣр.
Ылҕап тіlӓнӣп сӧ̄lӧп јадыр:
«Карсактыг аңны атјаң,
«кара пастыг кізінӣ
«менӣ ноҕа аттыӊ? теп јадыр.
Артык тӧрӧ̄н Аі Мергӓн сӧ̄lӧдӱ̆:
«Кара пастыг кізі полып
«кізі позымынаң парып ползаң,
«кара пастыг кізі полып
«карсактыг аңа ноҕа кубулҕазыӊ?»
Ебӣндӓ калҕан алҕан катты
Ала Маңнык абакаі
алтын ку кеп кескӓн
анда ујуҕӱп кеlјӣк,
карак јазы кан пол-тыр,
пурун сӯ пус пол-тыр.
«Аі Мергӓн алҕаным,
«абакаі јаксы постуг паланы

«поӈа кезä аттыӈ?» тедӥр.
««Карсактыг аӈ jўгўрзä
««кара пастыг кізі полып
««кубулўп jöргöнўн каідаӈ пілім.»»
«Улуг сенӥӈ jуртўӈ ўгä парар,
«ārлыг сенӥӈ jуртўӈ ān парар,
«тоӈус там jердӥӈ озарīнда
«кара jер пўдўп jатканда төрōн
«кыр аттыг Кыр Ĵотаі Мергāннӥӈ
«туӈмазы пу пол-тыр.
«Ölбōн позыӈ ам ölörзўӈ,
«пурнўмынаӈ тінärдä,
«пудўмынаӈ пазарда
«пу jердӥӈ ўстўндä
«аны тастīр ер joӈул,
«кыр аттыӈ алына кірäр
«тujук тыӈактыг ат joӈул.»
Алып төрōн Аі Мергāн:
«Андыг алыпты ескändä
«тудўзарӈа мен парабын,
«алӈан кізім Ала Маӈнык,
«аіланып ебгä нан!
«ārлыг jуртўӈнў jаксы тут!»
Тура конды Аі Мергāн,
аӈ-оі атка алтанды,
аіландра тарты аранjуланы,
камjы көдўрўп аӈ-оі аттыӈ
калынныг пудўн сögö сапты,
каттыг аксын jара тартты,
ўс там jердї тобырыб-одур
Тегіргä тірāн темір сын jадыр,
аныӈ ўстўнä сыӈып келjік.
Алып төрōн Кыр Ĵотаі Мергāн
анд'ок одур тоӈасты.

«Тороба, Аі Мергāн!» тедӥр,
«ададаӈ төрōн ар jалӈыс
«Алтын Пос туӈмамны
«ноӈа келіп ödўр-салдыӈ?»
Аі Мергāн jöктаб-одур:
«Сенӥӈ туӈмаӈ Алтын Пос
«карсактыг аӈа ноӈа кубулӈан?
«Кāн кудаі карсактыг аӈны
«кара пастыг кізā
«окпынаӈ атарӈа салӈан,
«атпīн каідī-дā етjікпīн!»
Аттаӈ тўзä кондылар,
арӈаларына кескāн
калынныг куjактары сустўлар,
ат ўстўнä арта тастадылар,
капjаӈаі тоннарын кестїläр,
ас пелгä ам jапсыстылар.
Ā пўгä кўрästїläр,
емнїг кулуннī сырластылар,
казыра пўгä кўрästїläр,
казыр торпактī орластылар,
колбынаӈ какпан jердāӈ
ўзä тартыстылар еттärїн.
Ĵеттї кўн кўräс-парīлар,
jергä тўспīн-jöрдўläр,
тоӈус кўн кўräс-парīлар,
тобракка тўспīн-jöрдўläр.
Азакпынаӈ сірāнїс-jöрдўläр,
тегіргä тірāн темір сын
тек jазы тўс-jадыр,
кан тегірдӥӈ алтында
канаттыг кус
уjазында jатып полбīн-jадыр,
кара jердӥӈ ўстўндä

карсактыг јаксы аң
інїндä јатып сыдап полбїн-јадыр.
Кызарып öскöн еттäрї
сыдап полбїн тӱгäн-пар-тыр,
када тöрӧн каннары
када сугјылап каілып јöр.
Аі јаксы алысканда,
јыл јаксы ертіскäндä
албан кӱстäрї тӱгäн-јöр,
ал саглары ӱзӱl-јöр.
Аі Мергäн ам сӧlöп јадыр:
«Кыр Ј̇отаі Мергäн токтāлың
«ікі наіјы ам полāл!»
Кыр Ј̇отаі јӧктап јадыр:
«Ададаң тöрӧн Алтын Пос
«ам öдӱртӱп салып
«ноның наіјызы полјаңмын.»
Анаң кеlїп кабыстылар,
аі јаксы алыс-јадыр,
јыл јаксы ертіс-јадыр.
Алып тöрӧн Кыр Ј̇отаі Мергäн
азакпынаң ас пасты,
ајабынаң кöп тајанды,
оңар наннап оң коллап јöр,
тескäр наннап тегäіläп јöр,
кол ујӱна сыҕара кöдӱр-парī,
табылҕыдаң тартындырбїн парī,
карҕанадаң кабындырбїн парī,
тегірдїң алтыбынаң
кöдӱр-кеlїп ам тастады,
Кыр Ј̇отаідың арыг тыны ам ӱзӱlдӱ.
Алып тöрӧн Аі Мергäн
аксының тынына арылызып парī,
пурнунӱң тыны пурлуҕӱп парī,

оілап кеlгäн аҕ-оі ат
оіда парīҕан Аі Мергäннї
јалбак саҕырызын салып јölöп тур,
тӱңдäрä парīҕан Аі Мергäннї
тӱгä полҕан јалынын салып јöлöп тур.
Амды ӱскӱрӱп тын алынды,
сыҕырып саҕыс алынды
Сынмāнда сыны калҕан,
ӱзӱlбāндä тыны калҕан.
Оілап кеlгäн аҕ-оі атына
алтап полбїн-дыр Аі Мергäн.
Аі Мергäн ам сӧlöдӱ:
«Алтыма мӱнгäн ак атым,
«арҕаңа каідī алтанїм?»
Ак ат алнына јада-бердї,
јадып јöргöндö алтанды,
алтанабас ак атына
јер јуртӱна талазыб-одур.
Аі парар јергä
ара конып парыб-одур,
јыл парар јергä
јетті конып парыб-одур.
Арҕалык сынҕа сыҕып кеlїп
карап кöрӱп јадыр,
јабаҕа азаҕы јарылбїн-дыр,
кулун азаҕы тентібїн-дыр,
āрлыг јуртӱ пӱдӱн-јадыр.
Енїп кеlїп ам тӱстӱ,
абакаі јаксы Ала Маңнык
удура сыҕып кеlдї,
колдаң капты Аі Мергäннї,
колтуктаң јölöдӱ,
аҕ öргӧгö кїр-кеlдї
Аі Мергäннїң каттынаң

абакаі јаксы Ала Маңпыктаң
постуг пала төрөп тұр.
Аі Мергән алтын сірәгә одурдұ,
абакаі јаксы постуг пала
тура-конды, оілап келдї,
пабазы Аі Мергәннің
азаңына тұзұп јадыр,
аксынаң оксан-јадыр.
Аі Мергән палазын куjактап
оксан-јадыр палазын.
Алңан кізі Ала Маңнык
ас тамак салып тыр.
Аі Мергән јіб-одур,
астән карыны тозыб-одур,
арңан позы семірїб-одур.
Алңан катты ам келїп
көбөң төзөк төзөдұ,
көбөскө јөрңанны јабындылар,
јатыб-ыстылар куjактап.
Ол кара тұнәп кондылар,
сарңалып таң атты,
саңылып күн сыкты,
көгөрұп таң атты,
көстөлұп күн сыкты.
Аі Мергән ам тур-келдї,
алңан кізізїнә сөлөп тур:
«Таг јаңалї аңнап пар-келїм!
«талаі касті кустап пар-келїм!
Пәрыныңсыккан палазы.
постуг пала оілап келjік,
пабазы оксаныл
сөлөб-одур Аі Мергәнгә:
«Пабаң, пабаң Аі Мергән,
«ак јазыда төрөн

«јабә кулактың уја салңан јерїнә
«ам јолында урунзаң
«палазын аңыл-пер мә!
«постуг пала оінірңа
«ол јаксы полјаң!» тедір.
Алып төрөн Аі Мергән
палазын куjактаб-алып
оксаныл сөлөп тұр:
«Карәмның оты сензің,
«кара јалңыјыма сә
«аңылып перәрбін!» тедір.
Сыңыл келдї Аі Мергән
аң-оі атка алтанды,
арңалык сынына јортыб-одур,
арңалык сынны постады.
Таг јаңалї аңнаб-одур,
карсак пұгұп оілір аң
јер таппін-јөрдұ,
ак талаіңа енїп јортты,
талаіды кастї кустаб-одур,
канат сәп ујуңар кус
јер таппін-јөрдұ.
Карак јазы кан пол-тыр,
пурун сұ пус пол-тыр:
«Нумурт карәмның сөлары полдыба?
«нумук пазымның јадары полдыба?
«Кан кудаі салңан аңны
«кем сұр-парңан?»
Атының аксын аіландырып
наныб-одур ебїнә,
нанып келїб-одурза
кал сарыг пұткән јер јадыр,
еркәктїг тізілїг
ікі јабә кулак уја сал-тыр,

jabā kулактың ікі пала
еркäктіг тізіліг уjада jадыр.
Ікі jабā kулактың ікі палазын
ал-jадыр Аі Мерғän.
Ар jалғыс постуг паланың
jакāн полған jабā kулактың палазын
коінына суғўб-алды,
ағ-ебінä аіланып наныб-одур
Арғалык сынға сығын келіп
ārлыг jуртўн карап тур.
Абакаі jаксы постуг палазы
алтон сўрбäjі арғазына jаіл-jöр,
jеттон сўрбäjі еңнā jаіл-jöр,
егір сынның алтында
jеттон кыспынаң оінап jöр,
алтон кыспынаң оінап jöр.
Ары аіланып алтон кыспынан
алтон көг ырлап jöр,
пері аіланып jеттон кыспынаң
jеттон көг көрлöп jöр.
Аі Мерғän пабазын көрўп
удура оілаб-одур постуг пала.
«Езäн пабаң!» тедір,
«jабā кулактың пабазын ағылдыңба?»
««Ағылғабын, кара jалғыjым.»»
Алып төрōн Аі Мерғän
коінынаң сустўб-алды,
алып пердi палазына.
Постуг пала оілаб-ысты,
алтон кыспынаң
тагдаң тагта оінап jöр,
jеттон кыспынаң
кырдаң кырға көрлöп jöр.
Аі Мерғän ебін-зäрi келдi,

Ала Маңнык колдаң капты,
алтын сірāгä одургтў,
астың тадылін сал-тыр,
астāн карыны тозыб-одур,
арған позы семіріб-одур,
көбöң төзōн төзöп jадыр,
көлбöскö jöрғанын jабындылар,
када келіп jаттылар.
Орта тўннўң тузўнда
ат палғajаңда турған ак ат
ajін кістäjік:
«Алып төрōн Аі Мерғän,
«каіран менің āм кўлім,
«табрак тур-келік, сығып кел!»
Аі Мерғän ас кіс тонын
jаға пастаң карбajык,
еңнінä кесjік сыға-конды.
Оілап келіп сурўп тўр:
«Но нämä кістäдің,
«аранjула ағ-оі адым?»
««Äм кўлім Аі Мерғän,
««ноға кістім?
««кара jалғыс палам тāнің
««пазыңны jіjäң аіна пол-тыр,
««постуг менің палам тāнің
««кejägі jабā кулактың палаларының
««канатына пijік пазып салыб-ыстыр
««Тоғус там jердің озарінда
««ертä пурунғў Кыр Jотаідың
««алып төрōн туңмазына
««ак кыр аттыг Ар Jотаіға
««улуг алып, улуг кўjўк;
««пудумынаң пазарда
««пурунўмынаң тынарда

««аның ӱстӱнä сыҕар
««jер ӱстӱндä алып joҕул.
««Jабā кулактардың канатына
««пijік пазып салҕанны
««Ар Jотаiҕа ызып тыр.
««Ар Jотаі келïп менї алзын!
««пабамны келïп ӧдӱрзӱн!
««ārлыг jуртӱн сӱр-парзын!
««Табрак парāл, āм кӱlім.
««Jajан jаксының істї ajызы
««jабā кулактың палазына
««jолда-дā jетärбïс.»»
Алып төрӧн Аі Мергän
аіланып келïп оілап сыкты.
jӱгӱр-jӧрӱп jӱгäннäп jадыр,
ебір-jӧрӱп езäрläп jадыр,
алтаныб-алып аҕ-оі атка,
кӧдӱр келïп камjы салды,
калынныг пудӱн сӧгӧ саптьı,
каттыг аксын jара тартты,
аҕ-оі ат ам ӱкӱс еттї,
аі парар jергä
ара-дā конмïн jетїб-одур,
jыл парар jергä
jетті-дā конмïн jетїб-одур,
ӱс там jердї тобырыб-одур.
Тобыр келïп көрӱп тӱр,
тегіргä тірāн темір сын
алнында көрӱнӱп тур.
Jабā кулактың ікі палазы
темір сыҥа сык-парlар,
темір сынның ӱстӱндä
кузук аҕаjы тур-тӱр,
jабā кулактың палалары

аның пазына парып конjыктар.
Аның озарlнаҥ пері
ак кыр атка мӱнгän Ар Jотаі
ас келjік темір сынны,
арҕа моіны алтон карыс,
еҥнї моіны елïг карыс.
Кузук аҕастың пазында одурҕан
ікі jабā кулактың палазы
Ар Jотаіның еҥнїнä
уjуҕӱп келïп кондылар,
Ар Jотаі алыб-алды,
ікі jабā кулактың палазының
Аі Мергäннің кызы
канатына паскан пijігін
ам көрӱп кāҕыр-тыр.
Постуг пала пазып тыр:
«Аҕ-оі аттыг Аі Мергäннї
«пабамны келïп ӧдӱрзӱн!
«менї алзын, Ар Jотаі!»
Алып төрӧн Ар Jотаіның
погда полҕан jӱрӧгӱ
портылып тур аны көрӱп
поҕанҕа аның кабырҕазы
кіртїläп тур аны көрӱп.
Алып төрӧн Ар Jотаі
курлуҕӱн карбї ок сустӱп тӱр,
садак карбї jа сустӱп тӱр,
көскӧ салып jадыр,
кербäітä тартып тыр,
тартып келïп ам позатты.
Сырык табызы сыстї тӱстӱ,
коста табызы кōлї тӱстӱ,
Аі Мергäннің оң еҥнің
окпынаҥ кезä атты,

Ар Јотаі арҕалык сыннаң
ендрä јортып келдї,
Аі Мергäннїң мўнгäн атын
јібäк тынынаң карбап алды,
аттаң аңдара тартты.
Сäрсык колбынаң
ам кел-кўрäстїлäр,
јетті кўнгä јäттрä
ікөлäң кўрäстїлäр,
Аі Мергäннїң сäрсык колдың
сä албїн полды.
Ар Јотаі аны käб-алды,
азаҕын колын пір јергä палҕајык,
ак аттың кузуруҕўна палҕајык,
ак атты тінїнäң алјык,
Аі Мергäннїң јерїн-зäр сöзўрўб-одур.
Арҕалык сынҕа сыҕа-келјік,
аркы сарїн карап көр-тўр,
Аі Мергäннїң ärлыг јуртў
аркы сарїнда јат-јадыр.
Аі Мергäннїң ар јалҕыс кызы
алтон кыспынаң
ак таскылдың алтында
арсак пелнїң ўстўндä
ојын сал-јадыр.
Јеттон кыспынаң
јўгўрўп келїп көг сал-јадыр.
Аі Мергäннїң ар јалҕыс кызы
Ар Јотаіды көрўп тўр,
алтон кыстаң јара оілады,
јеттон кыстаң јара оілады,
Ар Јотаіҕа јетїп келдї.
«Тороба, алып кўлїм,
«алып төрөн Ар Јотаі!

«јајан косканым сензїң,
«кудаі салҕаным сензїң,
«пабамны ödўр-сал табрак!
«менї кат етїп ал табрак!
«кадырҕанымны кајырабас!
«камык елімнї сўräбäс!»
Алып төрөн Ар Јотаі
постуг палаҕа сөлöб-одур:
«Аданаң ајї, палајак!
«адазын ödўрўп салып
«палазын каідї алјаңмын?
«адаңның ікі колын
«емнäп перїп ыза-перїм,
«кудаі перг̈äн сен палајакты
«абаң колыбынаң перзїн мä!
«тоі етїп перзä аларбын.»
Постуг пала сөлöп тўр:
«Пабамны тіргїзäр ползаң
«кол азаҕын сестäр ползаң
«сä парбаспын, Ар Јотаі,
«емјäгїмнї туттўрбаспын,
«ерім сенї етпäспїн;
«пабамны сен ödўрзäң,
«сä парабын, Ар Јотаі.»
Ар Јотаі јöктап јадыр:
«Пабаңны мен ödўрзäм
«сенїң колыңны сындырабын.
«сенїң пудўңнў сындырабын,
«сенїң карäңны тезäрбїн,
«сібäкјїнї сенї етärбїн!»
Ар Јотаі көрўп турза
ак талаідың казынаң
кізі пазып келїб-одур.
Абакаі постуг пала

ол кізі-зäр оілап парīр,
ол кізā̄ јеттрä оілап кеlјїк,
оілап кеlїп: «Тороба!» теп тїр.
«Ј̇ердäң кара сыраілыг,
«јетті кадыл јербїнäң тон еткäн,
«сāрызы каракты г,
«менї аларзыңма?»
««Аларбын сенї, постуг пала!»»
«Алар ползаң, табрак кеl!
«пабамны парып ӧдӱр!»
««Пабаң каіда полјаң?»»
«Ак аттың кузуруҕӯна
«алып тӧрӧ̄н Ар Јотаі
«пабамны палҕап салҕан.»
Пастап јӧр аны палајак,
пастап оілап јетїп кеlзä
ак аттың кузуруҕӯна
палҕап салҕан Аі Мергäн,
Ар Ј̇отаі тінїн тутӯп тӯр.
Постуг пала сӧ̄lӧп тӱ̆р:
«Ат кузуруҕӯнда палҕап салҕан
«Аі Мергäн абамны кес-сал!»
Ј̇ердäң кара сыраілыг Ј̇едäр Мӧс
Ар Ј̇отаідаң коруҕӯп тур.
«Арҕадаң алҕан Ј̇едäр Мӧзым
«Ар Ј̇отаідаң ноҕа корук-тӯрзӯң?»
Ј̇едäр Мӧс сӧ̄lӧп јадыр:
«Кізі кӧрбӧ̄н немä полза
«Ар Ј̇отаіны кӧрзӱ̆н!
«кізі еспā̄н немä полза
«Ар Ј̇отаіны ессїн!»
Атының аксын аіландра тартјык,
тес-парīр Ј̇едäр Мӧс.
Абакаі јаксы постуг пала

оілап кеlјїк Ар Ј̇отаі сары,
Ар Ј̇отаіның атын тінїпäң капјык,
аксын ајып постуг пала
Ар Ј̇отаіҕа тӱ̆кӱ̆рјӱ̆к.
Ар Ј̇отаі аты позыбынаң
тас полып турӯб-ысјык.
Сӧ̄lїр тіlї јоҕул,
тутар колы јоҕул,
пазар азаҕы јоҕул,
кӧрӧр караҕы јоҕул.
Аіланып кеlдї постуг пала,
Ј̇едäр Мӧсты кы̄ҕырлап јадыр,
Ј̇едäр Мӧс аіланып јорт-јадыр.
«Ар Ј̇ӧтаі тас полҕанда
«пабамны парып ӧдӱ̆р!»
Оілап кеlјїк Ј̇едäр Мӧс,
молат кылыспынаң
Аі Мергäннїң моінын
кезäргä јӧр-јадыр.
Аі Мергäн сӧ̄lӧп јадыр:
«Пір сӧlїр сӧзӱ̆м пар,
«ӧдӱ̆рбä! ес сӧзӱ̆мнӱ̆!
«менїң јалҕыс постуг паламзың!
«карāмның отызың!
«карнымның курјуҕӯзӯң!
«адыңны адап перīм;
«аның сӧнда ӧдӱ̆ртkäізїң.
«Аі Мергäннїң јалҕыс палазың,
«Ала Маңнык абакаіның
«јер јалҕыс кызызың,
«адың Алтын Арыг ползын,
«кезäр ползаң ам кес!»
Ј̇едäр Мӧс ам кеlїп
кылыспынаң кезä сапты,

Аі Мергән ам öl-пар-тыр.
Аі Мергәннің камык јоны
ам келїп ылғасты,
ијäзї Ала Маңнык
ам келїп сыктады.
Абакаі јаксы Алтын Арыг
Једäр Мöска сöлöп јадыр:
«Пабамның кадарған малын
«кајырыб-оңур, Једäр Мöс!
«пабамның камык јонын
«сўрўб-одур, Једäр Мöс!
«каптыг езїн тебā јўктöп,
«ебдäгї езїн атка артып
«ебїң сäр парāл!
«Алған ерїм Једäр Мöс,
«пу турған ағ-оі аттың
«ікі азāна тоғус кадыл
«молат кізäн сук!»
Једäр Мöс ам келїп
тоғус кадыл молат кізäн
ағ-оі атының азāна суктў,
арғазына јеттон пут
јес токпак артып салды,
јетті тастың колына пердї,
јетті тас усказып алдылар;
аттың көјїнї ас сāп јöрläр,
пазына көп камјылап јöрläр.
Абакаі јаксы Ала Маңныкка
ам јетїп келдїläр.
Келзä Ала Маңнык
ајы кўнў јет парған одур-јадыр.
Једäр Мöс колдаң кацјык,
кол азāн казра
тартып палғап турдў,

кара казра кузуруғўна
палғап турдўлар абакаіны.
Кадарған көп малны
кајырып ам одурлар,
камык јонын сўрўб-одурлар.
Абакаі јаксы Ала Маңнык
пала көктї маклаб-одур,
ена көктї eltiläб-одур:
«Ар јалғыјым Алтын Арїм,
«јалғыс позыңның јазы јеткän
«ијäцнї ноға јазыктап парїзың?
«јalāн јаксыдаң
«кајан-дā полза јазык јетäр.»
Ескіргäнін естäр јоғул,
сöлöнін тыңнїр јоғул.
Кадарған малдың аразына кіргän
кара казра Ала Маңныкты
сözўрўп ам пар-јадыр.
Ала Маңнык јаксы абакаі
ала карағы јарїр тузў јет-келјїк,
алтын тāгä сезіläргä јöр,
ајїн келїп ылғап парїр:
«Кадарған менің малым кара казра,
«ала карāм јарїрға јöр.»
Аны ескändä кара казра
сāгї јок кўндä сāктäп јадыр,
Ала Маңныкты јазырар
јолда јер таппїн-јадыр,
адаі јазынары јок ак јазы куба сöl,
ары оілї-дыр, пері оілї-дыр,
оілап турза казың ағас тур.
казыңның алты көңнöі пол-тыр,
аны аңдарыб-ысјык.
Ала Маңнык кір-парјык.

Кара казра малҕа козылјык,
када парīр малбынаӊ,
2745 када парīҕан Ј̇едäр Мōс пilä-јоҕул.
Ј̇едäр Мōстыӊ јуртӯ
таіҕаныӊ орта пӯрӯ̈ндä,
аҕып парҕан кара сугнӯӊ казында.
Камык јонын кара сугдуӊ казында
2750 јуртатты Ј̇едäр Мōс.
Ј̇едäр Мōстыӊ ебī
алты пулуӊнуг тас тура,
алҕан каттын ā кīрдī,
Аі Мергäннīӊ езīн ебгä кīрдī,
2755 ак атты ал-кеlīп
аҕаска јапсыра палҕады.
Аранјула аҕ-оі аттыӊ
карак јазы кан полып,
пурун сӯ пус полып,
2760 ылҕап тура-дыр аҕаста.
Кара кӯнäртä ылҕады,
аксына суг пербīн турӯлар,
карнына от пербīн турӯлар.
Ол кара тӯнäп кондылар.
2765 Атар таӊ атканда,
арыг кӯн сыкканда
Алтын Арыг сōlöп јадыр:
«Аданыӊ аjī, енäнīӊ кокыјы,
«кара пазыбысты јīргä-јöр!
2770 «кара саҕыстыг іјäм
«Ала Маӊнык абакаі
«ам пір ōл тӯб-ал-тыр.
«Артык јаксы ер ползаӊ
«парып іјäмдī ӧдӯр!
2775 «олҕымынаӊ када ӧдӯр!»
Кара тор'атын езäрläдī,

Ала Маӊныкка пар-сыкты.
Аі Мергäннīӊ аҕ-оі аты
парҕанын пilīб-алды,
тӧрт азāна кізäн сук-салҕан, 2780
јеттон пут јес токпак
арҕазына артып салҕан,
кара тӧстӯ̈г казыӊа
ӯкӯс етīп оілаб-одур.
Ак јазы куба сӧlдӯ̈ӊ 2785
орта пӯрӯ̈ндäгī казына јет-кеlјīк.
Карап турза Ала Маӊнык анда полды,
кӧксӯ̈ кӯмӯс, кӧјӯгӯ̈ алтын
ōлакты куjактаб-одур.
Кезінäр тоны јоҕул, 2790
тӧзӧнӧр тӧзӧгӯ̈ јоҕул,
јастанар јастыҕы јоҕул,
јабынар јōрҕаны јоҕул;
еläп парҕан одур-јадыр.
Аҕ-оі ат сōlöп јадыр: 2795
«Колындаҕы пу палаjакты
«табрак пер мā̈!»
Ала Маӊнык ал-перјīк,
алып пергäндä аксына ызырыб-алјык,
ӯкӯс етīп оілап сыкты, 2800
Ала Маӊнык анд'ок одур-калды.
Ј̇едäр Мōс кара тор'адын камјылап,
аҕ-оі атты сӯрӯ̈б-одур,
ак ат кеl-јасса
тегірмінäӊ теӊ јалбак 2805
теӊіс талаі јадыр.
«Аксымда јöргäн пу јалҕыјын
«Ј̇едäр Мōстыӊ колында ӧlгäнјä
«ак талаідыӊ кер палыҕы јізīн!»
Ак талаіҕа кīрä салыб-ысјык, 2810

аілактанып ак-парīр.
Аранјула ак ат аіланды,
јердäң кара сыраілыг Ј̇едäр Мōс
аҕ-оі атка јет-келдї.
Ј̇ібäк тінїнäң туттў,
тобырјыкпынаң камāна сапты,
аҕ-оі ат етїнїң аҕрīн
сыдабīн ылҕап парды,
Ала Маңныкка јет-келдїлäр,
Ала Маңнык јат-јадыр,
карынында аҕы јок,
караҕында уіҕу јок,
арҕазында кебї јок.
Ј̇ердäң кара сыраілыг Ј̇едäр Мōс
Ала Маңныкты тудўб-алды,
кол азāн казра тартып палҕады,
ак аттың кузуруҕўна палҕады,
ак атты јібäк тінїнäң алды,
једїнїп парī аҕ-оі атты,
Ала Маңныкты сöзўр-парī.
Абакаі јаксы Алтын Арыг
ijäзїн колдаң алды,
ijäзїнїң колын сындырды,
кара кīс тон кезірдї,
кара кīс маімак кезірдї,
ікі кöнöк алды,
ijäзїнїң колына пердї
«Пар, су аҕыл піскä!»
Темір езрäкпїнäң
ijäзїнїң пазына сок-јадыр.
Ijäзї ылҕады, сыктады:
«Äі палам, кајандā полза
«јас позыңа јајāннаң јазык једäр,
«јазы јеткäн ijäңнї

«поҕа сāп јöрзўң?»
Суҕа пар-јадыр ijäзї,
караҕының јазы кан пол-тыр,
пурнунўң сӯ пус пол-тыр,
алып келдї сӯн ебгä,
Алтын Арыг тамак ет-јадыр.
Катынјызын пазок суҕа ыс-јадыр,
темір есрäкпїнäң пазок
пазын јара сāп јадыр.
Суҕа пар јады ijäзї.
Аі Мергäннїң аҕ-оі ат
аҕаска палҕап салҕан,
талбак полҕан тур-јаткан,
аны кöр-јадыр Ала Маңнык.
Сāскан арҕазына конып
етїн соккылап јадыр,
етїн јіп јадыр.
Аҕ-оі ат ылҕап тур:
«Алып артык јаксы Аі Мергäн
«ā̈м кӯлīм мӯнӯ̈п јöргöндö
«артык јаксы ат полҕабын,
«ā̈мнäң азып калҕанда
«канаттыг кус ала сāсканҕа
«пазынјык полдым,
«калын етїмнї сöгö сапты,
«кара јӯрā̈мнї сустўп јідї.
«Абакаі јаксы Ала Маңнык,
«алҕан ерїң Аі Мергäн езäнїндä
«арамзарларҕа орта кöрбöс кат полҕан,
«алҕан ерїңнїң азып калҕаныңда
«адаі јабалларҕа суҕа парып
«суг алып пер-јадырзың.»
Соккылып јаткан ол сāскан
соккылīрīнда токтап келїп,

саңырызына копып келїп
саірап келїп тапсап јадыр:
«Пу јердä ебрä јöрдўм,
«абакаі јаксы Ала Маңныкты
«мен таппадым,
«аранјула аң-оі атты
«мен таппадым.»
Аң-оі ат сӧлöп јадыр:
«Абакаі јаксы Ала Маңнык,
«но керäк полҕан сä?
«аранјула аң-оі атты
«нöдäргä тiлäп јöрзўң?»
««Ак-парҕан ак талаідың пеlтірїндä
««тоҕус пулуңнўг тас туралыг
««караҕы јок пабам пар,
««кулаҕы јок іjäм пар,
««äр јастарын јеткїлäп парҕан,
««ал позым јоҕары турҕан
««јетті јајāның колында
««Пуркан полҕан постугбын.
««Ак талаіҕа ак-парїҕан
««ас аілыг јас ӧлакты туткабын,
««караҕы јок пабама,
««кулаҕы јок іjämä
««алып парып пергäбїн.
««Караҕы јок пабамның
««іcjäң немäзї пір-дǟ јоҕул,
««кулаҕы јок іjämнің
««jіjäң немäзї пір-дǟ јоҕул,
««ол палајак кара кўнäртä
««ес пербїн ылҕ̄ы-дыр,
««тыс пербїн ылҕ̄ы-дыр,
««каіран ок менің төрöткöн іjäм,
««Ала Маңнык! теп ылҕ̄ы-дыр,

««каіран ок пабам менің
««Аі Мергäннің ак аты теп ылҕ̄ы-дыр.
««Јер арҕазын ебрä јöрдўм,
««Ала Маңнык тäн абакаі јаксы
««кат кізінї таппадым,
««аранјула артык јаксы
««ак атты тiлäп јер ўстўндä
««јетті аіландра мен тiлäдїм,
««артык јаксы аң-оі атты
««јер таппадым.
««Аілан нанып парїҕанда
««палҕап салҕан катып салҕан
««ак јылҕы турҕанда,
««арҕаңны сокkылап јадырбын,
««артык јаксы аранјула
««кубул турҕан полҕазыңма?
««аранјула Аі Мергäннің ак ады
««сен ползаң сӧлöп пер мǟ!»»
«Алып төрӧн Аі Мергäннің
«аң-оі аты менмїн!» тедїр.
««Сен ползаң аң-оі ат
««ас аілыг јас ӧлак пала
««ак талаіҕа акканма?
««аккан полза сӧлöп пер!»»
«Ардап, јудап, елäп јöргäндä
«ак таілаҕа тастадым.»
««Сенің тастäн äң полза
««парып аны аларзыңма?»»
«Азāмда јетті кадыл молат кізäн,
«арҕамда јеттон пут јес токпак,
«мäн парып полбассым!
«Сāскан полҕан постуг пала
«адаңның аты но кізінї?»
««Адамның аты полҕан ертä пурун

««kара kул'аттыг Каттан Кан
««јоҕары турҕан тоҕус јајāн
««ертä пурун марҕы етїп
2950 ««kаскы сар'аттыг Кајан Соланны
««тоҕус јајāн алып пӱдӱргäн.
««Темір сынның ӱстӱндä
««тоҕус јыл тудусканнар,
««тоҕус јылдың пазында
2955 ««адамның арыг тынын
««ӱзӱп полбīн-јöрдӱläр,
««ала kарāның отын
««аk јајāннар алып парҕаннар,
««ас аілыг јас позымны
2960 ««аk јајāннар алып парҕаннар,
««аkсы тіlї јоk Пуркан етїп
««одуртkаннар менї.
««Аранјула аҕ-оі ат ам
««ас аілыг јазыңны парып ал!»»
2965 «Езäн јöрзöм јетäрбїн,
«ас аілыг јазымны аларбын,
«мен јеткäнјä азраб-ал!»
Ала сāскан аk талаіды
ендрä ујуҕӱп сыkты.
2970 Ертäн парҕан Ала Маңнык
суҕа парбїн анда kалып
тӱскä јеттрä ол сāсканның
јōkтап јатkанын тыңнап турҕан,
īр туста ікі кöнӧнä
2975 суг урӱп ам нанды.
Ебїнä кірїп кеlгäндä
абаkаі јаkсы Алтын Арыг
темір езрäк kāб-алды,
пазын јара сапты.
2980 «Ертäн парҕан позың

«īргä јеттрä панып кеlбīн,
«немä сен ет-јаттың?
«Алҕан ерїм Ј̇едäр Мōс,
«āр јастыг менїң ijäм
«Ала Маңнык ноҕа ӱр пол-јадыр? 2985
«уруннӱң сабы јоkпа?
«Аk талаіҕа тастāн
«олҕының сабын естїп
«īргä јеттрä јöргäн полбаспа?
«Алҕан ерїм Ј̇едäр Мōс, 2990
«азыр тулīнаң алып
«толҕап тартkан тобырјыkпынаң
«Ала Маңныkты сојып кöрдäк!
«ескäн полза сölīр!»
Ј̇ердäң kара сыраілыг Ј̇едäр Мōс 2995
сірāдäң тура-kоңјык,
толҕап тартkан тобырјыҕын
ам алды āр kолына,
абаkаі јаkсы Ала Маңныkты
тулīнаң kāб-алып 3000
kамјыбынаң сојып јöр.
«Аk талаіҕа аҕып парҕан
«ас аілыг паланың сабын
«естїп јöргäн ползаң, Ала Маңнык,
«табраk сōlöп пер піскä!» 3005
Арҕазының етїн јара сапты.
ікі тулīн ӱзä тартты,
пір сōlöбöдӱ Ала Маңнык.
Пагда турҕан аk атты
парып сојып јадырлар. 3010
«Теңіс талаіҕа тастāн
«ас аілыг паланың сабын
«естїп јöргäн сірäр ескäзїңäрбä?»
Аk атты соі-јадырлар,

ak at pir nemä cölöbödў.
«Espän polzär jaksy!» tedїr.
Ol kara tўnäp kon-jadырlar,
orta tўnnўң tuzunda
abakai jaksy Ala Maңnyk
turўp kelїp jerdäң,
ebїnäң syk-parїr,
at-sar oilap parїr.
Oilap kelїp aғ-oi attaң
surўp jadыr Ala Maңnyk:
«Ala cäskan nemä cölödў?»
Araңzula at jaksy jöktadы:
«Ak talaiға tastän
«jalғыzybysty, palaңnы
«ak talai peltirїndä
«toғus pulўңnўg tas turada
«karaғы jok apzak kizi,
«kulaғы jok enäi kizi
«azrap jadыr tep cölöp tўr;
«toғus kadыl molat kizänїmnї,
«Ala Maңnyk, sestäk!
«jetti put jes tokpämnы
«alып sal am tabrak.»
Ala Maңnyk toғus kadыl
kizänїn kestїp tur,
jettoн put jes tokpän
al-saldы Ala Maңnyk.
Aғ-oi at cölöp tўr:
«Ala Maңnyk altan mä,
«ikölöң ölғына paräl!»
Ala Maңnып tep tur:
«Adanың aji, enädäң kokajы!
«alғan erїmnїң mўngän atka
«azыr tulўңnўg kat kizi

«kaidї men mўnjäzmўn?»
««Eläп jörgöndä, Ala Maңnyk,
«« mўnmäskä erїkpä!»»
«Jaksy erїmnїң jaksy atына
«jabal kat kizi men mўnzäm
«jajännaң pozыma jazыk polar!
«Alып erїmnїң araңzula atына
«Ala Maңnyk men mўnzäm
«ak kudaidaң obal polar mä!»
««Eläп jörgönўbўstä
««ulug jaksy kudaidaң istї ajїr,
««mўn tabrak mä, Ala Maңnyk!»»
Abakai jaksy Ala Maңnyk
arjan ot ўzўb-aldы,
Ala Maңnyk alastan-tur,
erik jokta am kel-mўndў,
ўkўs salып ak at oiladы,
aғыp jatkan ak talai
salғылып am kalды,
töbўn jatkan kara jer
kыimырап am kalды.
Teңis talaiды enїb-odur,
aldынaң udur kelїp
at tabызы estїl-jadыr,
as ailыg jas palaның
sьtы estїl-jadыr.
«Kairan'ok araңzula ak atty
«körörbїnїm? körbäspїnїm?
«Ala Maңnyk ijämnї
«körörbїnїm? körböspїnїm?»
Ala Maңnyk körўb-odurza
kara kul'at mўnўp salғan
torspakja kejälїg
jas ölak kel-jadыr.

Ат пазына урунустўлар,
езäннī езäннäс-турўлар,
мендīлī менділäс-турўлар.
Ала Маңнык аттаң тўзä конды,
ас аілыг јас паланы
аттаң-ок тўзўрўб-алды.
Куjактастылар ікōлöң,
оксаныстылар ікōлöң,
ас аілыгдаң еммāн
іjäзінің емjägïн
ōлак келïп ам āп тур,
астāн карыны тозып jадыр,
аксы тілї jібіп jадыр,
арҕан позы семір jадыр.
«Іjäң Ала Маңнык,
«аҕып jатkан ak талаіҕа
«ноҕа менї тастāзың?»
««Jердäң kара сыраілыг Jедäр Мōс
««öдўрäргä келīргändä
««тузāн аҕ-оі аттың
««албын кўjў албīн одурҕан,
««аjырҕанып ол тастāн;
««jердäң kара Jедäр Мōстың
««kолына кірïп öлгöнjö
««ak талаідың кер палыңы
««jізïн теп сенї тастāн.
««Ak jajāнның істї аjып тур,
««аксы тілї jok Пуркан полҕан
««абакаі jаксы Аі Пўрjўl
««ол тудўп турҕан сенї;
««ak талаідың пелтірïндä
««карағы jok апjак кізі,
««кулағы jok енäі кізі
««ол азрāн палам сенї.

««Е палам мўнўп келгäн,
««карағынаң от көігöн,
««карынынаң тўдўн пурлāн,
««аранjула kара кул'ат
««кемнің аты пар-полҕан?»»
«Кемнї ползын kара кул'ат!
«карағы jok апjактї
«азрāн пабамнї полҕан!»
«« Аранjула kара кулазын
««kаідаң алып мўнгäзўң?»»
«Kаідаң алып мўнїм?
«ak талаідаң менї туткан
«Пуркан полҕан Аі Пўрjўl
«kара кулазын аҕылып келгäн.
«Езігïнің алнында
«кан тегіргä тірї öскöн
«пöзўк kара kаjа пар,
«алтын калкылыг пол-тыр,
«kара кул'ат ā пектāн пол-тыр,
«анаң сыҕарып kара кулазын
«аҕылып келгäн Аі Пўрjўl,
«мā перïп мўндўргäн.»
««Аранjула kара кул'ат
««ам каідāр парҕан?»»
«Каідар парзын kара кул'ат?
«алтын калкалыг kара kаjā
«ā кіргäн kара кул'ат.
«Kара kаjаның алтын калказы
«алты самактыг пол-тыр,
«артык jаксы алып келзä,
«kара кул'атты көрзö
«аны öдўрўп салар,
«андаң коруҕўп пектāн.
«Jä іjäң ам парāл!

«азрāн менї карађы јок
«пабама ам парāл!
«азрāн менї кулађы јок
«іјämä ам парāл!»
Аранјула ађ-оі атка
ікō̄löң алтаныб-одурлар,
тођус пулуңнўг тас турā јеттїläр.
Аранјула ађ-оі ат
āспына тіlläп турђан
јас ōлакка сō̄löп тур:
«Ј̇ä, мында тўзў̈ңäр!
«піс мында калāл!
«сен ас аілыг јас ōлак
«кара сā̄ккä кубулўб-ал!
«тас тураның тўмдўгў̈нä
«јазынып одурўб-ал!
«Кас каңрап кеläр
«азађына ак öртöк ал-кеläр,
«ол тўмдўктäң кірїп парар.
«Кірзä тўмдўгў̈н тулђаб-ызарзың.»
Пајађы ас аілыг ōлак
ат пазынја кара сā̄ккä кубулдў,
ујуђўп сык-кеlдї,
тођус пулуңнўг тас тураның
тўмдўгў̈нä конып јапсыныб-одур
кара сā̄к полып кöрў̈б-одур,
ак талаіды јоктап
каңрап кас тапсаб-одур,
ујуђўп кеlїп ол кас,
тўмдўктäң кірїп кеlјїк.
Анда одурђан јас ōлак
тўмдўгў̈н тулђаб-ысјык,
езігїн ајып кірїп кеlјїк.
Абакаі јаксы постуг пала

анда одурђан полђап,
аі тезä алтыны јођул,
кў̈н тезä кў̈мў̈јў̈ јођул,
алтон сў̈рбäјї арђазына јаіл-тур,
јеттон сў̈рбäјї еңніпä јаіл-тур.
Āр јастыг карађы јок апјак,
āр јастыг кулађы јок енäі
столдың ў̈стў̈нä салђан
алтын табакта кāрђан öртöктў̈
јіб-одурлар ікō̄löң.
Постуг пала ылђап тур:
«Теңіс талаідаң туткан
«туңмам, нођа тулђадың
«сыђар менїң тў̈мдїмнї?
«јајāннаң јас позыңа јазык полар!
«кудаідаң сā̄ обал полар!»
««Ј̇азык полза мā̄ полар јас ораіђа
««јазынып јöргöн сенї тутканнаң ар.»»
Āр јастыг абыска сō̄löп тў̈р:
«Ас аілїнаң сыђара
«азрап алђан менїң палам,
«мў̈н парђан кара кулаң каіда?»
««Салыб-ыскабын, абыска,
««алты самактыг кара кајā
««пектäп салђам кара кул'атыңны.»»
«Ј̇ä, пір јōк јōктап перїм!
«пурун, палам, пу јердїң ў̈стў̈ндä
«кара кул'аттың алына кїрä
«јў̈гў̈рäр ат јок полђан,
«пудумнаң пазарда менїң ў̈стў̈мä
«сыђар алып јок полђан.
«Артык сађызыма пас полбїн
«јер ў̈стў̈ндäгї јеттон алыпты
«тозы колђа алђабын,

«јанҕа пастырып
«арҕазы паска јердäгї
«алтон алыпты артык кӱјӱ̆мä
«салдып туруп албан алҕабын.
«Кара јердїң ӱстӱ̆ндä
«кабыс тудӯзар алып таппāбын.
«Аң сōнда јоҕары турҕан
«јетті јајāнмынаң марҕыскабын,
«јоҕары турҕан јетті јајāн
«каска сар'аттыг Кајан Соланны
«улуг алыпты пӱдӱргäннäр
«Кајан Соланны мен тастазам
«јетті јајāн пазын пiläргä мäн,
«мен тастадып мен ölзöм
«алып тöрӧ̄н Кајан Солан
«менїң јуртӯмда одуртарҕа,
«кара јалҕыс Аі Пӱрјӱl
«менїң паламны аксы тiлї јок
«ак јајāн колында Пуркан етäргä
«сöс пергäбїн.
«Анаң кеlїп тудускабыс,
«јетті кӱн тудускабыс,
«јетті кӱн тӓ̄нїм пiлїп јöрзöм
«јетті јыл пол-пар-тыр,
«тоҕус кӱн кӱрäскäбїс,
«тоҕус кӱн тӓ̄нїм пiлїп јöрзöм
«тоҕус јыл јет пар-тырбыс,
«тоҕус јылдың пазында
«азакпынаң ас паскабын,
«ајакпынаң кöп тајанҕабын,
«ејäкпїнäң ас паскабын,
«ергäкпїнäң кöп тајанҕабын.
«Карҕанадаң кабындырарҕа пербӓ̄н,
«табылҕыдаң тартындырарҕа пербӓ̄н,

«кöдӱр-кеlїп тастāн менї,
«арыг тынымны ӱзӱ̆п полбāн.
«Арыг тынымны ӱс полбїн,
«ала карāмның отын сустӯп парҕан,
«азыр колымнаң ергӓ̄мнї кескäн,
«ікі ергӓ̄мнї кезäбäс,
«аның істїнä карāмны суккан,
«јӱргäн каска сар'аттың
«кулаҕына суккан.
«Аранјула ак атына
«мӱнӱ̆б-ал ам, палам,
«арлыг јуртӯна аіланып нан!
«алар сенїң кізің пу одурҕан
«Аї Пӱрјӱl менїң палам полар.»
Сыҕа конды пу ōлак,
аҕ-оі атка алтанды,
іјäзїн Ала Маңныкты
кӱмӱс јӱстӱк етїб-алып
колына суҕӯб-алды.
Камјылїр камјызы јоҕул,
суҕар јӱгäнї јоҕул,
алтанып ам јöр сыкты.
Едї парїза јер тозыны
тегіргä азыб-одур,
кöрöр тезä јас ōлак,
алтын тӱктӱ̆г аҕ-оі ат
удура кеl-јадыр.
Пар темїн темінїп салҕан,
алтын езäр урӯлҕан,
кӱмӱс јӱгäн суҕӯлҕан,
калынныг темір кујаҕы
кезїн тергä пöктöрӱ̆п салҕан,
тоҕус тозының терäзїмäң
толҕап тарткан тобырјык

алтын іljірбä паг еткäн
езäрдїң алын kазына іl-салҕан.
Алтын тӱктӱг аҕ-оі ат
кіңрäдї кістäб-одур,
kаңрады оҕураныб-одур.
Алтын тӱктӱг аҕ-оі ат
алып тöрӧн пу ōлаkkа.
jӱгӱрӱк kеlїп jедä-тӱстӱ.
Аттың моінын kуjаkтї
ылҕап тыр пу ōлаk,
kалын kуjаҕын сестїб-алjыk,
еңнїнä тастап кес-тїр,
kара пāрлыг алтын ортаkшын
ам kурjаныб-алды,
кöскö салып тартып тыр,
тоҕус текпäнїң пазына
сыҕара тартып тыр.
«Ер сенїнä jетсäм
«он ікі текпä пазын
«kодра тартарбын!»
Аранjула аҕ-оі атkа
ам алтанды пу ōлаk,
апаң kеlїп кöрӱп тӱр,
алтын езäрдїң kамāнда
алтын підäрlїг піjїк пас-тыр,
аk jаjāннар пазып тыр.
«Аі адалыг ползып!
«кӱн іjälїг ползын!
«алтын тӱктӱг аҕ-оі аттыг
«Алтын Кус ползын!» адап тырлар!
Алтанабас ам jортып сыkты,
аі парар jергä
ара kонмīн парī,
jыл парар jергä

jетті kонмīн парī.
Аі jаkсы алыскаңда,
jыл jаkсы ертіскäндä
äртä пурунҕу Jедäр Мōстың
jерї jуртӯна ам jеттї.
Калынныг таіҕаның орта пӱрӱндä,
kара сугдӯң kазында,
алты пулуңнӯг тас тураның
тастындаҕа ат палҕаjаңда
kара тор'ат анда тур-jадыр.
Jедäр Мōс jестїн kыіҕыр-jадыр.
Jедäр Мос сыҕара kонjыk,
пöрӱгӱн kолтыkkа kысты,
Алтын Кус jӱрjäнїң аттын ал-jадыр.
Алып jаkсы ōлаk тӱзä kонды,
алтын кеjäгäдäң kапты,
толҕап салҕан тобырjыkпынаң
сojып тыр Jедäр Мōсты,
аjыг ӱнӱ тегіргä естїlдї:
«Каіран jӱрjä ноҕа соідың менї?»
««Ертä пурун Аі Мергäн
««адамны kылыспынаң
«ноҕа кескїläп öдӱрдӱң?»»
«Алтын Арыг сенїң jаjаң
«кес теп сōlöгöндä кестїм.»
««Аны jаjам сölōп полза
««аранjула аk аттың арҕазына
««jеттон пут jес тоkпаk
««ноҕа сен артып салҕазың?
««jетті kадыл молат кізäн
««ноҕа пудӯна салҕазың?»»
«Сенїң jаjаң Алтын Арыг
«сал тāндä салдым» тедїр.
Толҕап тартkан тобырjыkпынаң

арыг тӱнӱн ӱзä сапты,
кара тор'атышыц моінын
кылыспынаң кезä сапты.
Тас турā кірïп келдї,
Алтын Арыгдың моінын
кылыспынаң кезä сапты.
Таскар сыкты Алтын Кус,
кадарҕан малы jïр от jok
парjан кырылыїп пар-тыр,
камык jоны іjäр суг jok
ölгӱлöп парҕан,
артkан калҕан малын
ебïнä сӱрӱб-одур,
köп емäс jонын сӱрӱб-одур,
артkан калҕан езïн артынып.
Ас полҕанда, ӱр полҕанда,
аі jаксы алысканда,
jыл jаксы ертіскäндä
ертä пурунҕу адазының
ārлыг jуртӱна ам jеттї.
Ак талаі кастады
арҕа jонны jурттап jадыр,
ербäннїг jазā
кадарҕан малын оттат-jадыр,
ат ебірбäс ак öргō пӱдӱр-jадыр.
Ак öргōзӱн пӱдӱргäндä
арāн парāн сāп jадыр,
ебïн тудӱп езïн кір-jадыр.
Колындаҕы іjäзïн Ала Маңныкты
ам колынаң сустӱб-алды.
Ол кара нїн jастанды,
ӱjäрïн тöзöндӱ,
jатып узӱб-ысты,
тӱн каразын тӱнäп jадыр.

Сарҕалап таң атты,
саҕылап кӱн сыкты,
көгöрӱп таң атты,
сöстöлöп кӱн сыкты.
Алты Кус сыҕа конды,
араңjула аҕ-ojына
кӱмӱс езäрïн урӱп тӱр,
кӱмӱс jӱгäнїн суҕӱп тӱр.
Аҕ-ojына ам алтанды,
арҕалык сынына пастады,
ертä пурунҕӱ Аі Мергäннїң
ölгäн сōгӱнä ам келдї.
Ölгäн сōгӱн тāб-алды,
емін салып емнäп тур,
томын салып томнап тур,
артык тöрōн Аі Мерган
тірілїп келїп ам турдӱ,
āк саҕалы езäр казына тӱс-пар-тыр.
Анаң кöр-тур Алтын Кус,
ертä пурунҕӱ алып кӱлӱк Ār Jотаі
абакаі jаксы постуг пала
тӱгӱргäндä тас полҕан,
Ār Jотаі анда турдӱ,
кыімырїр сыны joҕул,
тудунар колы joҕул,
пазар азаҕы joҕул,
көрöр караҕы joҕул.
Алтын Кус jӱгӱр-келїп
тас полҕан Ār Jотаіны
колыбынаң кāб-алып
кодара тартты jердäң,
кодара тартып емнäп тур.
Ār Jотаі ертäгїдäң ең сыллыг,
пурунҕӱдаң он сыллыг полды,

сыш позы сыккында
алып төрөң Ар Јотаідың
карак јазы кан полды,
пурун сӯ пус полды.
«Менї тіргіскән но тән кізізің?»
««Аі Мергәннің палазы
««аӷ-оі аттыг Алтын Куспын.»»
Алып төрөн Ар Јотаі
пөрӯгӯн колтукка кысты,
азаӷына пазыр-тыр,
аксына оксаныш тыр.
«Јазың сенің узак ползын!
«јајаннаң пөзӯк ползын!
«каjанда інак мӯзӯjä
«ікі наіjы поларбыс!
«өлгөн сөктӯ көрӯзөрбӯс,
«ӯзӯлгән тыны каjызарбыс.»
Араңjула ак кыр атка
ајін келїп камjы салды,
калынныг пудӯн сөгө сапты,
каттыг аксын jара тартты
Алып төрөн Алтын Кус
аӷ-оі атка ам алтанды,
ертä пурунӷӯ караӷы jок
Каттан Канӷа ӯкӯс-салjык.
Аі jаксы алысканда,
jыл jаксы ертіскändä
Каттан Канның jерїнä jеттї,
тоӷус пулӯңнӯг тас тураның
тастына ам кel-тӯстӯ.
Езік ајып езän тедї,
еркän алтап менді тедї.
Караӷы jок пабазымынаң
кол тудӯп езäннäп турдӯлар,

кулаӷы jок іjäзїмїнäң
аксын оксаныс-турдӯлар,
кара jалӷыс Аі Пӯрjӯlбїнäң
кол тутӯстӯлар, езäннäстїläр
Ар jастыг Каттан Кан
сурӯп турдӯ Алтын Кустаң:
«Арлыг jуртӯңнӯ аіландырдыңма,
«ак ебїңнї турӷустӯңма?»
««Арлыг jуртӯмнӯ аіландырдым,
««ертäгї jуртӯмнӯ орнына одурттӯм,
««Алтын Арыг jајамны ödӯrdӯ̈м,
««ар jастыг пабамны тіргістїм.»»
Едї сӧlöп одурӷанда
ак ебїнің тӯмдїнің
кежім улїңja кегдä пijік тӯстӯ̈.
Алтын Кус käб-алды,
кїӷырыб-одур пу пijіктї:
«Пуркан полӷан Аі Пӯрjӯldӯ̈
«тӯмдӯктӯ̈ пектäп ноӷа ыспадың?
«ертä пурунӷӯ алып полӷан
«kacka сар'аттыг Кајан Соланны
«ӯс кӯннӯ̈ң пазында
‹езік алнындаӷы темір сынӷа
«тегірдäң тӯзӯräрбїс
«Алтын Кустӯ ödӯртäрбїс.»
Ар jастыг Каттан Кан
ылӷады, сыктады:
«Ölбӧн позың ам ölörзӯ̈ң,
«Алтын Кус палам» тедїр.
Алтын Кус сӧlöб-одур:
«Jä, пабаң Каттан Кан,
«öс jатканда корыкпäбын,
«ölördäң jер корукпаспын,
«кудаі салӷан öläр тän jерї

«öзöр јерї полцаң теп ескаоін.»
Ол кара тӱпäп кондылар,
атар таң аткаида,
арыг кӱн сыкканда
ат арҕазы алтаі сыпның ӱстӱнäң
ајїн кеlїп кыіҕа сыкты,
тöбӱн јаткан кара јер
кампырап турдӱ,
јоҕары турҕан кан тегір
тіттірäп турдӱ.
«Аранјула аҕ-оі ат пагдаба?
«алып тöрӧн Алтын Кус ебдäбä?»
««Ебдä»» гедїр Алтын Кус.
Адазы Каттан Кан сӧlöп јадыр:
«Кара јалҕыјым Алтын Кус,
«езік ајып пактылап кöр,
«кудаі салҕан арыг тыны
«тегäінäң сыҕара ак јібäк полып
«тегіргä сыҕара сустал турар »
Алып тöрӧн Алтын Кус
езік ајып пактылап тур,
кöрӱп турза ак јібäк
аіјылап јарып
кӱнјӱläп сусталып,
тегіргä сыҕара тартын-тыр.
«Кöрдӱңмä, палам?»
««Кöрјӱкпӱн, пабам!»»
«Кöрзöң, палам Алтын Кус,
«сірӓнїң алтында јаткан
«кара пāрлыг алтын ортокшын
«колына тутӱп атып сал!
«Äртä пурун ол јібäктї
«мендӓ кöргöбӱн,
«артык кӱјӱмä езäп-јöрӱп

«атпāбын ак јібäктї,
«азыр колбынаң тудузӱп
«алдыртkабын.
«Алтын ортыкшыны ам ал!
«ак јібäктї кезä атсаң
«Кајан Солан ölöр.
«Аны јаза атсаң
«улуг јуртӱбӱс ӱгä-парар,
«āрлыг јуртубӱс ӓн парар.»
Алып тöрӧн Алтын Кус
ӱкӱс етїп алтын ортакшыны
ам кеlїп кāб-алды,
алтын ортакшыны
сыҕара тартып полбады.
Каттан Канҕа сӧlöдӱ:
«Паска кізі тартпады,
«пабам Каттан Кан ол тартты.»
Ікінјїзін ӱкӱс етїп
алтын ортакшыны тартты,
азыр колына ам алды.
Кӱрјäкјä кӱр кіскäзїп салып тыр,
кербäітä тартып тыр,
кӱрјäкјä октың пазынаң
улуг öрт јалбырап кöјӱп тӱр,
тартып кеlїп ам позатты,
кіріс табызы кеңілї тӱстӱ,
ја табызы тазылї тӱстӱ,
коста табызы колї тӱстӱ,
сырык табызы сыстї тӱстӱ.
Тегіргä сустал турҕан
ак јібäктї сартлады кезä атты,
артык тöрӧн Кајан Солан
турҕан сы̄мнаң
саіјылї сагдырї тӱстӱ,

kумјылї elгälä тӱстӱ̆,
алып тӧрӧ̄н Кајан Соланның
арыг тыны амды ӱзӱ̆lдӱ̆.
Āр јастыг Каттан Кан сур-јадыр:
«Каідї полды, палам Алтын Кус.»
Алтын Кус сӧ̄lӧп јадыр:
««Аты позымынаң ӧlдӱ̆.»»
«Ӧlгӧн полза ертä пурун
«ікі ергӓ̄м кескäн јара кезїп
«ікі kарāмның отын
«ікі ергӓ̄мä суkkан,
«ікі ергӓ̄мнї алып
«аранјула kаcka сар'аттың
«kулāна суkkан,
«аны парып тіläп јӧрӱ̆п
«тāб-ал-кеl, Алтын Кус.»
Алтын Кус ам оілады,
оілап парып ӧlгӧн сӧ̄гӱ̆н
kодурӱп јӧргӧндӧ,
kаcka сар'аттың позын
јара кезїп kылыспынаң
оң kулāн кӧрдӱ̆,
ікі ергäк анда тур.
Ікі ергӓ̄н ам алјыk,
алабас Каттан Канҕа аҕыл-перјїк.
Каттан Кан алабас
ајыб-ысјыk ергäктї,
ікі ала kараҕы
таң солбанның пӱ̆läзї оcкас,
їр солбанның јарыҕы оcкас.
«Палам Алтын Кус» тедїр,
«ікі ала kарāмны
«сабынмынаң југ, палам!»
Алып тӧрӧ̄н Алтын Кус

ала kарāн kолына алды,
сабынмынаң југ-јадыр.
Амды кеlїп орнына сал-јадыр,
арыг ем сӱ̆ртӱ̆п сал-тыр.
Āр јастыг Каттан Кан
ертäгїдäң ең сыллыг пол-тыр,
пурунҕыдаң муң сыллыг пол-тыр,
таcкар сыҕып кӧрӱ̆п тӱ̆р,
тоҕус јердїң kырїн
тоҕус аілан кӧрӱ̆п тӱ̆р,
ӱ̆с там јердї тобыра кӧрдӱ̆,
ӱ̆с јазы kара kаја сіläстрä кӧрдӱ̆.
Аілан кеlїп сӧ̄lӧп тӱ̆р:
«Ар јалҕыс Алтын Кус,
«ар јалҕыс менїң паламны
«абаkаі јаkсы Ak Пӱ̆рјӱ̆lдӱ̆
«амды kат етїп ал!
«тоілїрҕа тоіҕа соkјаң
«немäläрї јоҕул пірдӓ̄,
«аңнап парарҕа керäк!»
Алтын Куспынаң Каттан Кан
аңнап сыkтылар,
аспаk јергä сыҕып kарап тыр,
алтон пулан атып јадыр,
алтон пулан оіладарҕа
пербїн аттылар.
Kыр јергä сыҕып кеlдїläр,
kырk пулан атып јадылар,
kырk пуланны kыра аттылар,
ол пуланнарды сојып
тозы артын алдылар,
тоҕус пулуңнуг тас тураны
талаза јортыб-одурлар.
Пуланның етї пызырып

тоі ет турўлар,
тоі ерткäн сōнда
Каттан Кан сōлōб-одур:
«Палам Алтын Кус,
«албын кўјўбўс кōрōл!
«пеl тартызын кўрäс кōрōл!»
Ікōлōң сыӷа кондылар,
таскары сыӷын келїп
ас пелдäң тудўзўп
ам келїп кабыстылар.
Кара јер ам ексäl-турдў,
кан тегір ам јаікал-турдў.
Аі јаксы алысканда,
јыл јаксы ертіскäндä
ар јастыг Каттан Кан
азакпынаң ас пасты,
ајабынаң көп тајанды,
äјäкпїнäң ас пасты,
ергäкпїнäң көп тајанды,
табылӷадаң тартындырбады,
карӷанадаң кабындырбады,
кол ујўна сыӷара көдўрдў,
көдўрўп келїп тастады.
Тудїм тезä колында јоӷул,
кабїм тезä карбäнда јоӷул,
көрўп турза Алтын Кус
Каттан Кан касты
ак тубан полып тартыл-тыр.
Ак тубан піргїп келді,
Каттан Кан полып калды.
Ўкўс келїп каттап кўрäстілäр,
ўкўс келїп паз'ок кабыстылар,
оңар наннап оң колластылар,
тескäр наннап тегäілäстілäр,

Каттап Канны Алтып Кус
табылӷыдаң тартындырбады,
карӷанадаң кабындырбады,
кол ујўна көдўрдў,
көдўр-келїп тастады,
тудїм тезä кол-дä јоӷул,
кабїм тезä карбак-тä јоӷул.
Паза көрзö Алтын Кус
Каттан Кан кара суг полып
алдында јаілып јадыр.
Кара суг піргїп келді,
паза Каттан Кан полды.
«Äјä, палам Алтын Кус,
«кудаі пергäн кўјўң пар-ок,
«је, ебгä кірäl амды.
«Кајандä јазың узак ползын!
«јајäннаң пözўк ползын!
«артык кўјўмнў сен ал!
«кудаі пергäн кубулӷадым
«сенд'ök ползын!»
Колдаң једінїстілäр,
тоӷус пулуңнўг тас турä
ам кірдїлäр ікōлōң.
Каттан Кан сōлōб-одур:
«Төрöткön менїң палам,
«Аі Пўрјўл абакаі
«теңіс талаіда ак-парӷанда
«тудўп алӷан, палам,
«алып төрōн Алтын Кус,
«Аі Пўрјўл паламны ал!
«ам нанып парыңар!
«ар јазым јетїп ölöр туста,
«ölгön сögўмнў тыктап парыңар!
«Ä, палам Алтын Кус,

«алтыма мӱнгӧн атымны
«кара кул'атымны көрӧрзӱӈмӓ?»
««Көрӧрјӱкпӱн, пабам!»»
Колдаӈ туттӱ палазын,
ікӧлӧӈ јединїс сыктылар,
кара кајаны көрӓ-бастылар,
алты самактыг езігінӓ јеттїлӓр,
алты кӱлӓс суӈӱп турӱлар,
алтын калканы толӈап келїп
тарсылап ам астылар.
Ајабас істїнӓ кірдїлӓр,
кара кул'ат анда тур,
көрӱп турӈан карӓның отына
кара кајa кызара ызып
јукјылап тамјылап аӈып тыр.
Ӓр јастыг Каттан Кан
аны көрӱп тудӱп калды,
көргӧн карӓнаӈ јас акты.
Кара кул'ат оілап келїп
көрӱп тӱр пурунӈӱ ӓзїн:
«Ӓм кӱлім Каттан Кан,
«артык кӱјӱӈӓ салдырӈазың,
«артык кӱјӱӈӓ салдырба!
«сӧлӧнӱм ӓм кӱлім.
«Кајан Соланның ак јібактї
«кес ассаӈ ӧлӧр тӓбїн,
«кӱјӱӈӓ езänӓбӓс
«ала карӓӈның отын
«алдырӈазың, Каттан Кан.
«Кара јербїнäӈ јӱгӱрӱп јӧрӱп
«аранјула аттаӈ јадып калзам
«позымының кӱјӱм кыска тезäӈ
«сеннäӈ када төрӧн позым
«кара кајаның істїндӓ

«камык јонпың карӓна
«көрбїн ам парїбын.
«Алтын калканың езігїн
«алты самакпынаӈ пäктäӈär!
«аіланып сыӈыӈар!»
Кара кајадаӈ сык-келдїлäр,
алтын езіктї јаптылар,
алты самактап суӈабас,
алты кӱläспїнäӈ пäктäбäс
ікӧлӧӈ нан-парїлар.
Алтын Кус ал-пararӈa
Аі Пӱрјӱлнӱӈ аты јок полды.
Алтын Кус кäб-алды,
кӱмӱс јӱстӱк етїп
Аі Пӱрјӱлнӱ колына суктӱ.
Сыӈып атына ам алтанды,
кастына, казїнäзїнä
езäн менді полды,
камјы салып ам јортып сыкты,
ӓр ӱкӱс ет јӱгӱрттӱ.
Аі парар јердä ара конмады,
јыл парар јердä јетті конмады.
Аі јаксы алызыб-одур,
јыл јаксы јылызыб-одур,
јер јуртӱна амды келїп
јетїп турдӱ Алтын Кус.
Ер арӈазы егір сынӈа,
ат арӈазы Алтаі сынӈа
сыӈып келїп азыб-одур,
аркы сарїн карап турдӱ,
јабаӈа азаӈы јарылбїн-одур,
кулун азаӈы тентібїн-одур.
Алӈа кӱнгä келä јортты,
ат палӈајаӈа келїп токтап турдӱ,

тӱстӱ̆läр, аҕ-ебгä кірдїläр.
Ертä пурун адазы Аі Мергäн
ертäп ölӱ̆п парҕан,
ертä пурун іјäзї Ала Маңнык
азып парҕан.
Арҕа јонына сӧlöп јадыр:
«Узун јеlä сабыңар!
«улуг кулун тудӯңар!
«аіран кымыс етїңäр!
«ертäн таңда тоі етäргä.»
Кöбöң тöзöктöрӱ̆н тöзöп јадырлар,
кölбöскö јӧрҕаннарын јабындылар,
када кеlїп јаттылар,
тӱн каразын тӱнäп кондылар.
Сарҕалып таң атты,
саҕылып кӱн сыкты,
кöгöрӱ̆п таң атты,
кöстölӱ̆п кӱн сыкты.
Тура конды Алтын Кус,
арҕа јонына
алты аскыр јылҕы алдырды,
алты пї таллап сокты,
улуг тоі салды,
улуг паі салды,
јетті кӱн јерї тоі салып,
јетті кӱннӱ̆ң пазында
тоіҕа јы̄лҕан јоны
тозы тарап турдӯ.
Тоі јӓн јоны Алтын Кустӯ
тозы мактап нан-јадыр,
казанда еткäн тамаҕын
кактї јідїläр,
камык јоны тозы тарады.
Ар јалҕыс Алтын Кус

таскары ам сыкты,
аранјула ак оі аттың
езäрїн ам алды,
ам кеlїп ебїнä ал-кеlдї,
алтын сірӓгä ам јыгды,
кӱмӱс јӱгäнїн ал-сустӯп тӯр.
«Аҕ-оі атым!» теп тїр,
«оімак јердäң су іјїп
«олҕы јердäң оттап ал!»
Ак ебїнä кірїп кеlдї,
кӱмӱс јӱгöнӱ̆н
алтын јарјынҕа іlїп тӯр,
калынныг кујаҕын сустӯп тӯр,
парāн ӱстӱ̆нä јоза салды,
кара пāрлыг алтын ортакшын
абдыра ӱстӱ̆нä салды,
ас пеlїнäң курјанҕан
алтын курӯн ам алып
пас парāн ӱстӱ̆нä салды,
алтын сырїн ам алып
абдыра пазына салып тыр.
Аіланып кеlїп алтын сірӓгä
алтын столҕа одурдӯ,
алҕан кізігä сӧlöп тӱ̆р:
«Астың талызын сал!
«араҕының каттїн сал!
«ебїмнäң ам мен сыкпїн јадырбын.»
Алтын Куспїläң Аі Пӱрјӱ̆l
ебдä ам јурттап јадыр.

XV. Картаҕа Мергӓн.

Пулуӊ јерӣӊ јерlӓп јадыр,
пулуӊ сӯн ічӣп јадыр,
еп толдра естӣг полӌык,
јазы толдра маллыг полӌык,
ак талаідыӊ казында,
ак таскылдыӊ алтында
Картаҕа Мергӓн јурттап јадыр.
Кара пор'ат Картаҕа Мергӓннӣӊ
аӊнап мӯнӌӓӊ ады полды,
кыр ат Картаҕа Мергӓннӣӊ
јāҕа мӯнӌӓӊ ады полды.
Ол каразын узуп конды,
аҕарып таӊ атканда,
арланып кӯн сыкканда
аӊнап кустап парды,
тāн јаҕалī аӊ атчык,
талајын кастап кус атчык,
оӊар тескӓр артын-кеlӌӣк,
нанып парды ебӣнӓ.
Нанып кеlӣп арҕа јонына
аӊ кузӯн ӯlӓп јадыр,
јазаг улузӯна ат мӯндӯрдӯ.
јалāс улузӯна кеп кезірдӣ.
Астāнына ас јіӌӣк,
суксанына сук ішшӣк,
ол каразын узуп кончык.
Аҕарып таӊ атканда,
арланып кӯн сыкканда
темтӓрӣн терӓн јадыр,
темір кујāн кезӣп јадыр,
кара пор'атты езӓрlӓп јадыр,
мӯнӯб-алып јортып сыкчык.

Картаҕа Мергӓннӣӊ туӊмазы
Кан Пуркан абакаі.
Картаҕа Мергӓн парып јаткан сōнда
алтын сірāдӓӊ турӯп кеlӌӣк.
Абакаі јаксы турабас
карындазы ептӓ јоҕул,
таскары ам сыкчык,
таскары кӧрӯп турза
карындазы Картаҕа Мергӓн
арҕалык сынныӊ едӓгӣнӓ
једӣп јортып сыккан.
«Каіда парīзыӊ, Картаҕа Мергӓн?»
туӊмазы кыіҕылап јадыр.
Алып јаксы Картаҕа Мергӓн
ессӓдā еспӓӌӣк пол-пар-јадыр,
кӧрзӧдā кӧрбӧӌӯк пол-пар-јадыр.
Туӊмазы Кан Пуркан
сōнынаӊ оілап парī,
оілап оілап јетчӣк,
ӯс кырныӊ озарīнда
адын тінӣнӓӊ тудӯб-алабас.
«Каіда парīзыӊ, туӊмам?
«менӣӊ јōҕым сурбāнда
«каіда парīзыӊ, Картаҕа Мергӓн?»
Абазы сōlӧп јадыр:
«Кан Пуркан туӊмам,
«мен кізі кӧрбӧдӯм,
«менӣ кізі кӧрбōн,
«кізі кӧрӧргӧ парīбын.»
««Јок, абаӊ, сын јōк јōкта!
««кізі кӧрӧргӧ парбассыӊ,
««кара тӯlкӯ качырарҕа
««сен парīзыӊ, абам.
««Кара тӯlкӯнӯӊ сōнынаӊ сӯрбӧ!

««аны сӱ́рзӧң ӧlӧрзӱ̆ң.
««Паза пір јӧҕым ҥар,
««ол јӧкты јӧктап перім!
««естӓрзӣңмӓ, Картаҕа Мергӓн?
««Рак јердӓң алып кеlір,
««сенӣ ӧдӱ́рӓргӓ кеlір,
««јуртуң талірҕа кеlір,
««сенӣ ӧдӱ́рбӓс јуртуңнӯ талап
««кадарҕан малыңны сӱ́р-парір,
««камык јоныңны сӱ́р-парір.»»
Алып Картаҕа сӧ̄lӧп јадыр:
«Ј̇ачың сенӣң узун,
«саҕызың сенӣң кыска,
«но немӓ јӧктап јадырзың?
«сал тінӣмнӣ, мен парім!
«салбазаң тінӣмнӣ
«ӧдӱ́рӓрбӣн сенӣ!»
««Ӧдӱ́р-сал, абаң!
««ӧдӱ́рбӓ̄ндӓ сенӣ ыспассым.»»
Молат кылычын сура тартты,
ӱ́кӱ́с салабас,
адының тінӣн кезӣп салды.
Ј̇ортып сыкты Картаҕа Мергӓн,
арҕалык сынын азып парір,
арбаттыг сӧlӱ̆н тобрып парір,
аі парар јерӣндӓ
ара конып парір,
јыл парар јерӣндӓ
јетті конып парір.
Аранцула кара пор'ат
аңнап мӱ́нцӓң ат сӧ̄lӧдӱ̆:
«Алып јаксы Картаҕа Мергӓн,
«аіланып нанӓ̄л јерӣбӣскӓ!
«алып јаксы кеlӣп

«јуртӯңнӯ талап парір,
«камык јоныңны сӱ́рӱ̆п парір,
«кадарҕан малыңны сӱ́рӱ̆п парір.»
««Істӣ нін тасты талбак
««сен камы но немӓ піl-јадырзың?»»
Пудӯн јара сапчык,
пазын јара сапчык,
јӱ́гӱ́ртӱ̆п парір Картаҕа Мергӓн
нанмін-јадыр ебӣнӓ.
Парҕаны ӱ́р полдыба?
парҕаны ас полдыба?
арҕалык сынны азып парір,
арбаттыг сӧlӱ̆п тобрып парір,
адының аксын тартып полбін,
наныб-одур ам ады.
Адынаң сурдӯ Картаҕа Мергӓн:
«Алып кеlгӓнӣ таіма полза
«каідак полар, кара пор'ат?»
««Таіма полза
««јетті јергӓң кезӓрзӣң менӣ,
««менӣ ӧдӱ́рӱ̆п салзаң
««адаі менӣ јіп салар.»»
Ӱ́р полза јӱ́гӱ́ртӱ̆п кеlцӣк,
ас полза јӱ́гӱ́ртӱ̆п кеlцӣк,
јерӣнӓ сӯна јетӣп кеlцӣк.
Кадарҕан малы јаксы тур-јадыр,
камык јоны јаксы тур-јадыр.
«Ј̇уртӯмнӯ алып кеlӓбӓс
«кадарҕан малымны сӱ́рӱ̆п парчык,
«камык јонымны сӱ́рӱ̆п парчык,
«тӓ̄нӣң каідӣ, кара пор'ат?
«јуртӯм малым пӱ́дӱ́н турчӯк
«Ј̇ӧіlӧнӱ̆п аіттың сен.»
««Ј̇ӧіlӧнӱ̆п аітпӓбын,

««ak ебїнä парып кöр!»»
Ебїнä кірїп кеläбäс
кöрзö туңмазы јоҕул,
Кан Пуркан абакаі јоҕул.
Пір улїнаң сурўп јадыр,
пір кічїнäң сурўп јадыр,
пір кізі туңмазын пілбїн-јадыр.
Кара пор'атка алтаныб-алчык,
ебірїп јöрӯп ізїн істäп јöр,
јолын јоллап таппаҷык,
ak талаіның казына јорт-кеlҷїк.
«Суг езї, абаң!» тедїр,
«туңмам каіда парҕанын
«пілдїңмä, суг езї?»
««Јok, наіјы, пілбäдїм!»»
«Аны сен пілбїн
«но немä еткäзїң?» тедїр.
««Сајымны санāбын,
««kумўмнў ілбāбїн,
««парҕан јерїн пілбäссїм.»»
«Талаіҕа кіргäн полза
«талаіның істїнäң тāб-ал!»
««Талаіда полза табарбын.»»
«Табар ползаң пар!» тедїр
Суг езї талаіҕа кір-парды,
сортан полып оілаб-ышшык.
Картаҕа Мергäн оілаб-ok ышшык,
арҕалык сынның ӱстӱнä сыкчык,
аранҷула кара пор'ат
езїнä сōlöп јадыр:
«Ӱс тегір јердїн озарїнда
«ергäк тізі ікі кан керä
«пабаңның азрāн кустар пар.
«Кан керä кустў кыҕырыб-ал!»

Картаҕа Мергäн кыҕырды,
ергäк тізі ікі кан керä
тегірдäң тӱзӱп кеlдїläр.
«Нодаң ары пістї кыҕырдың?»
««Туңмам Кан Пуркан јідїп парҕан,
««туңмам каіда парҕанын
««пілä-дірзāрбä, кан керä?»»
«Пілä јоҕул» тедїläр.
««Аның парҕанын пілбїн
««срäр каіда јӱргӱзāр?»»
«Ікі палабыс пар,
«аны азрап јадырбыс,
«ары пері јöрбöдӱбӱс.»
««Парыңар! тап-кеlїңäр!»»
«Парарбыс!» тедї ікі кус.
«Парзабыс ікі палабыс
«но немä азранып јїрläр?»
Картаҕы Мергäн аіланып
тоҕус пе тутчўk
«Тоҕус пенїң едїбіläң
«азраңар палаңарды!»
««Парзак ам парарбыс!»» тедїр,
««тоҕус тегір јерїнї
««тоҕус ебрä јöрöрбӱс,
««јетті тегір јерїнї
««јетті ебрä парарбыс,
««анаң табарбыспа? таппаспыспа?»
Ергäк тізі ікі кан керä
тоҕус педїң едїнї кöдӱрӱб-алып
учук-пар-јадырлар.
Ебїнä нан-кеlҷїк Картаҕа Мергäн,
јāҕа мӱнҷäң кыр атын
кыҕыр јадыр Картаҕа Мергäн.
Кыр ат оілап кеlҷїк:

«Нӧдӓргӓ менӣ kыҕырып kelдӣң,
«ем кӱlӣм Картаҕа Мергӓн?»
««Кан Пуркан менӣң туңмам
««jідӣп kaida парҕанын
««пilӓ-дӣрзӣң, kыр адым?»»
«Пilӓ jоҕул» тедір kыр ат.
««Аны пilбӓзӓң, kыр адым,
««но еткӓзӣң, kыр адым?»»
«Ak пулуттӯ ӱстӱ̈мӓ jабынабас,
«kара пулуттӯ алтыма тӧзӧнӧбӧс
«узу турҕамын, ем кӱlӣм.»
««Пilбӓзӓң тап-kel!»» тедӣр,
««тапсаң kel, kыр адым!
««таппазаң kelбӓ, kыр адым!»»
Ат kilӓп парып ышшыk.
Сугнӯң езӣ, талаіның езӣ
талаідаң сыҕып kelдӣ.
«Талаіҕа кірӣп jӧрӧбӧс,
«тоза jӧрӱ̈п сыkчыkпын,
«талаіда jоҕул туңмаң,
«jердӣң ӱстӱ̈ндӓ полар.»
««Таппāнда kaidī едӓрзӣң, суг езӣ,
««талаjына аіланып нан!»»
Ak талаіҕа кір-kelцӣk.
Ікі kан керӓ kус учук-kelцӣk,
Картаҕа Мергӓн сурду:
«Тапkазāр? таппазāр?»
Кан керӓ kус jōktады:
«Jетті тегір jерӣнӣ
«jеттӣ ебірдӣбӣс,
«тоҕус тегір jерӣнӣ
«тоҕус ебірдӣбӣс,
«тāп полбӣн-jадыбыс.»
««Таппаза наныңар!

««ікі палаңар парып азраңар!»»
Нанып kelдӣ Картаҕа Мергӓн,
āлҕа кӱнгӓ кірӣп kelцӣk,
алтын столбā jедӣп kelцӣk,
артыk тӧрӧ̄н ak kыр ат
арҕалыk сыннаң аза kонцыk,
jӱгӱрӱ̈п kelіп ебӣн-зӓрӣ
алтын столбаның тӧзӱ̈нӓ
kelӣп тура тӱссӱк,
jōk jōktабāн ӧl-парчыk.
Алып Картаҕа ам ылҕап jадыр:
«Перӓр jōҕын jōktабӣн,
«kaidī ӧl-пардың, kыр адым?
«перӓр сӧзӱ̈ң сӧ̄lӧбӣн,
«kaidī ӧl-пардың, kыр адым?»
Кара пор'ат jōktап jадыр:
«Ем кӱlӣм Картаҕа Мергӓн,
«езӓрӣмнӣ jӱгӓнӣмнӣ
«сӯрӯп ал табраk!» тедӣр.
Езӓрӣн альш jадыр,
jӱгӓнӣн сӯрӯп jадыр,
kара пор'ат оілап парчыk,
ары пері аkтан-jадыр,
jалбаҕаі kус полып
учуҕӯп сыkты jоҕары,
ak пулуттӯң, kара пулуттӯң
аразына кір-парчыk.
Аіланып нандырып кӧрзӧ
kускаңаk kel-jадыр,
jалбаҕаі kус учуҕӯп
kускаңаkты сӱрӱ̈п jадыр,
тудӯп полбӣн-одур,
kускаңаk jергӓ тӱссӱк,
jалбаҕаі анд'оk тудӯп полбӣн-одур,

алып Картаҕа аны кӧрӱ̆п
пастырып кеlцӣк анда,
кеlӣп кускаџакты тудӱб-алџык,
столбā јеттрӓ парчык,
јалбаҕаі кара пор'ат пол-парды.
Картаҕа Мергӓнгӓ сӧlӧп јадыр:
«Кыр адың ӧlӱ̆п парҕанда
«тыны кускаџак полып
«јоҕары учук-парҕан,
«кускаџакты тутканда
«кыр адыңны тіргӣзӣб-ал!
«туткан кускаџакты
«кыр адының аксына сал,
«емнӓп аны тіргӣзӣб-ал!»
Кускаџак аксына сукчӱк,
ем салып емнӓп јадыр,
тірӣlӣп парчык кыр ат.
«Каіда кӧрӱ̆п пілдӣң» тедӣр,
«Кан Пуркан туңмамны?
««Раккы јердӓ кӧрӱ̆п кеlцӣкпӣн,
««кара јердӣң јаҕазында
««кан тегӓрнӣң тӧзӱ̆ндӓ
««туңмаңны кӧрчӱ̆кпӱ̆н.
««Кара кӱрӓң аттыг
««Кан Тӧңӱс тā̆п алып кізі
««туңмаңны аппарҕан,
««ā̆лына кӱнӱ̆нӓ аппарабас,
««тӧрт ӧргӧн сабабас,
««аҕа јапсырып палҕап тыр.
««Тоҕус тас ōлны кыҕырып кеlцӣк,
««ӧlгӧі тебӓс окпынаң адып јадырлар,
««аранџула аттыг ползаң,
««алып кӱlӱк постыг ползаң
««ам једӣп ал туңмаңны.»»

Картаҕа Мергӓн сурӱп јадыр:
«Рак јӱгӱргӓзӣңмӓ, кыр ат?
«јаҕын јӱгӱргӓзӣңмӓ, кыр ат?»
««Јӱгӱрчӣкпӣн, ем кӱlӣм!
««еџімнӣң тӱгӱ̆ алты карыс ӧскӧнџӧ
««јӱгӱрчӣкпӣн!
««ізӓңӓнӣң ӱдӱ̆ јірілӣп тӱзӱп калҕанџа
««јӱгӱрчӣкпӣн!
««кырк кара кырк кӱн ӧртӧ
««молат јазыда јӱгӱргӓбӣн,
««тӧрт туіҕаҕы тозы уранҕанда
««јӱгӱр кеlчӣкпӣн,
««пакпа пазып јеттӣкпӣн,
««ам парып полбассым.»»
Пор'аттаң сур-јадыр Картаҕа Мергӓн:
«Рак јӱгӱрӓзӣңмӓ, пор'атым?
«јаҕын јӱгӱрӓзӣңмӓ, пор'атым?»
««Тоҕус тегір јерӣнӣ
««тоҕус ебірӣп јӱгӱрӓбӣн,
««јетті тегір јерӣнӣ
««јетті ебірӣп јӱгӱрӓбӣн,
««алты кадыл кеџім тӱгӱ
««алты карыс ӧскӧнџӧ јӱгӱрӓбӣн,
««ізӓңӓнӣң ӱдӱ̆ јірілгӓнџӓ
««тӱзӱп калҕанџа јӱгӱрӓбӣн.»»
Алып јаксы Картаҕа Мергӓн
кара пор'атка јӱгӓнӣн суктӱ,
кара пор'атты езӓрlӓдӣ,
туңмазын кіlӓп парī.
Кыр ат јōктады езӣнӓ:
«Мынаң ӱс кӱн парарзың,
«пір талаі кечӓрзӣң,
«ол талаідың озарындаҕы
«сын ӱстӱ̆нӓ сыҕарзың.»

«Арҕалык сын ӱстӱнäң
«аркы сары карап көрӧрзӱң,
«кырык кара jӱгӱргäн,
«кырык кӱн-ӧртӧ jӱгӱргäн
«молат jазы анда полар.
«Кырык кара jӱгӱрӱп,
«кырык кӱн-ӧртӧ jӱгӱрӱп
«молат jазыны ертïп сыҕарзың,
«паза пïр талаі кечäрзäң,
«пïр сынҕа сыҕар-ок-сың,
«анаң ӱстӱнӧң карап көрӧрзӧң,
«jыда сабы jыс полып jадыр,
«кізі мɪзï ӧрт полып jадыр.
«Ебірïп парар jер joҕул,
«тобырып парар ізï joҕул;
«алардың аразында jӱгӱргäбӱн,
«укпынаң атканнар
«уктïң пізïнä саптырбāбын,
«кылыспынаң сапканнар,
«кылыс пізïнä кыідырбāбын,
«кылыстың сыртына пазып
«jӱгӱргäбïн,
«jыдабыннаң сасканнар
«jыда пізïнä састырбāбын,
«jыданың сабына пазып
«jӱгӱргäбïн.
«Озарындаҕы арҕалык сынҕа сыккабын,
«аркы сарын карап көргӧбӱн,
«от талаі аҕып пар-тыр,
«от талаіның ӧры пурлап
«тегіргä сыҕып jадыр,
«от талаіның сыккан ӧрынаң
«тегірнïң кыры кызара көjӱп jадыр,
«кара jернïң оды көра көjӱп jадыр,

«ол талаіны кечïп ыскабын.
«Ӱс кара ӱс кӱн jӱгӱргäбïн,
«jолда казап салҕан
«кан позрак ат тур-jадыр,
«езï аның кырïнда ӧлӱп пар-тыр,
«алып кізі аны ӧдӱрӱп пар-тыр,
«ол алыпты емнäп
«тіргïзïб-алҕабын.
«Тірïлгäндä сурҕабын;
«Но алып сенï ӧдӱргäн?
«алып jаксы сӧлӧп jадыр:
«Кара кӱräң аттыг Кан Төңӱс
«абакаі jаксы Кан Пуркан аппарҕанда
«аны сӱрӱп парïрабыс,
«менï ӧдӱрӱп салҕан.
«Ең кӱлïң туңмазын качыр-парïрза
«маҕа келзïн!» тедір,
«мен полызарым аҕа.
«Анаң ары паза ӱс кӱн jӱгӱргäбïн,
«ӱс кара-ок jӱгӱргäбïн,
«анда jолда паза кӧр ат тур-jадыр,
«езäрлïг казап салҕан,
«езï анд'ок ӧлгӧн-ок jадыр,
«ортазы укпынаң кезä аткан,
«аны тіргіскäн-ӧк-пӱн.
«Кара кӧр аттыг
«Каттан Алып ол пол-тыр.
«Анаң мен сурҕабын:
«Но тäп алып сенï ӧдӱргäн?
«Кара кӱräң аттыг Кан Төңӱс
«Кан Пурканны аппарҕанда,
«мен аны сӱрӱп парҕанда
«менï ӧдӱргäн! тедір.
«Ең кӱлïң, Картаҕа Мергäн,

«туңмазын kачырзып парīрза
«маҕа кеlзїн!» тедїр,
«мен kада парарбын» тедїр.
«Анаң ары kара јердїң јаҕазында
«kан тегірдїң тӧзӱ̆ндӓ
«Кан Тӧңӱ̆стӱ̆ң јуртӱ
«алып ползаң туңмаңа једїп ал.»
Кара пор'ат езӓрlīбӓс,
Картаҕа Мергӓн алтан-јадыр,
кӧдӱ̆рӱ̆п кеlїп kамцы салцыk,
арҕалыk сынын азып парī,
арбаттыг сӧlӱ̆н тобрып парī,
јыл парар јер јетті kонып парды,
аі парар јер ара kонып парды,
арҕалыk сынҕа сыҕып кеlцік,
аркы сарын kарап кӧрӱ̆п тӱ̆р,
kырыk kара јӱ̆гӱ̆рцӓң
kырыk кӱ̆н-ӧртӧ јӱ̆гӱ̆рцӓң
молат јазы јадып јадыр
Кара пор'атkа kамцы салцыk,
ӱ̆кӱ̆с салцыk молат јазы кīрӓ
kырыk kара kырыk кӱ̆н-ӧртӧ
kара пор'ат јӱ̆гӱ̆р парī,
табан табызы тазылып парī,
тын табызы kōлап парī,
молат јазыдаң сыҕа kонып
арҕалыk сынына ыссыk,
аркы сарын kарап кӧрӱ̆п турдӱ
От талаі аҕып пар-тыр,
от талаіның ōры
kан тегіргӓ сыҕып јат,
kан тегірнїң kыры
kызара кӧјӱ̆п јадыр,
kара јернїң оды

kōра кӧјӱ̆п јадыр.
Кара пор'атkа kамцы салып
ӱ̆кӱ̆с етчік, от талаіны кессїк,
kара пор'атkа kамцы салабас
јыл парар јерїн јетті kонып,
аі парар јерїн ара kонып,
kара јернїң јаҕазында,
kан тегірнїң тӧзӱ̆ндӓ
арҕалыk Алтаі сын тур-јадыр.
Аның ӱ̆стӱ̆нӓ сыҕып кеlїп
аркы сарын kарап турчӱk,
аk талаі аҕып турдӱ,
аk талаідың kазында
аk сырҕа полҕан āл јадыр,
аk сарыг полҕан мал јадыр,
kамыk јоны kаінап јадыр,
kарачылыг еп кӧрӱ̆нмīн-јадыр,
тӱ̆мӓн јоны тӱ̆рӱ̆lӓп јадыр,
тӱ̆ннӱ̆ктӱ̆г еп кӧрӱ̆нмīн-јадыр.
Āлҕа кӱ̆нгӧ кірїп кеlцїк,
ат палҕаңаң алтын столбā кеlцїк,
тӱ̆зӱ̆п адын палҕаңыk.
Аk ебїнӓ кірїп кеlзӓ
алып јаkсы толдра одурлар;
езӓн теп езӓннӓс-јадыр,
менді теп мендіlӓс-јадыр,
алтын сірӓнїң ӱ̆стӱ̆нӓ парабас
одурӱп јадыр Картаҕа Мергӓн.
Алып јаkсылар араҕа ічїп јадыр,
ічӓбӓс езӓрїп парīлар,
ӱ̆р полза іс-парīлар,
ас полза іс-парīлар,
тоҕус кӱ̆н іс-парīлар,
тоҕус kара іс-парīлар.

Тоғус күннүң пазында
қара пор'ат кістәп јадыр:
«Ем күлім алып Картаға,
«қаіда пардың сен?» тедір.
Алып Картаға сығабас
қара пор'атқа јөктап јадыр:
«Астаң астадыңма?
«сугдаң суқсадыңма?
«ноға кістәп јадырзың?»
Аранцула қара пор'ат сөлөдү:
«Астаң ноға астірбын,
«сугдаң ноға суқсірбын,
«араға ічәбәс адаңнаң сыққан
«Кан Пурканны унтүп салдыңма?»
Ат сөлөндө сағыныб-алды,
пararға терән-јадыр,
пор'атқа алтанабас
арғалық сынға сығара јортабас,
қара пор'ат сөлөп јадыр:
«Поја пөрүктүг полғазың
«ам пөрің ноға јоғул?»
Картаға Мергән сағын-турза
пөрін унтүп сал-тыр.
«Алтын Канның палазы
«Алтын Арыг сын абақаі
«алар кізім пөрім јығып салар.»
Пор'атқа камцы салабас
арғалық сынны азып парі,
арбаттыг сөлүн тобрып парі,
аі парар јеріндә
ара конып парды ам,
јыл парар јеріндә
јетті конып парды ам.
Кара јернің јағазында

қан тегірнің төзүндә
арғалық сынға сығып келді,
аркы сарын карап көр-турза
ал күн турүп јадыр.
Ат палғанаң алтын столба
қан позрақ ат тур-јадыр.
қарāның от көјүп түр,
карғынаң түдүн пурлап тур.
Алып јаксы Картаға Мергән
адын алтын столба палғібас
епкә кіріп келцік.
Көрзө алып јаксы одурүп јадыр,
терāк тезә салазы јоғул,
тебā тезә пөгүнү јоғул.
Езән теп езәннәс-турдү,
менді теп менділәс-турдү,
алып қатына сөлөп јадыр:
«Астāн кізā ас пер!
«суқсāн кізā суг пер!
«ақсын тілін сурарға.»
Астāнына ас пер-јадыр,
суқсāнына суг пер-јадыр,
карыны тоссық,
кабырғаны тенән-јадыр,
қарағы оттыг пол-тыр,
камағы суглүг пол-тыр.
«Но тāн алып полцаңзын?»
««Алты тегірнің озарында јурттүг,
««аранцула қара пор'аттыг
««Картаға Мергән полцаңмын,
««јāға мүнцāң атым кыр ат.»»
«Ракпа чағынба парізың?»
««Адамнаң қада сыққан
««јаңыс Кан Пуркан туңмамны

««кіläп парīбын»» тедїр.
««Кан Пурканны таппīн
««кырык јыл јӧрдӱ̆м,
««пірäр јердä сен естїң тӓ̄нї
««пірäр јердä сен кӧрдӱ̆ң тӓ̄нї.»»
«Кӧргӧбӱ̆н мен аны,
«алты кулас сынныг
«Кан Тӧңӱ̆с аппарī,
«адын ас камцылады,
«абакаі јаксы кӧп камцылады.
«Абакаі јаксы ылҕап парī,
«абакаі јаксы сыктап парī,
«карāның јазын кан етїп парī,
«пурнӱ̆нӱ̆ң сӯн пус едїп парī,
«аны кӧрӱ̆п сыдап полбīн,
«алыптаң пылāп аларҕа сӱ̆ргäбїн,
«курлук карбī јазын сӯрҕан,
«садак карбī уҕун сӯрҕан,
«тарты кеlїп аткан менї,
«ортабынаң кезä аткан;
«анда ӧlӱ̆п калҕабын,
«кыр адың менї тіргїскäн.»
««Менїң кыр адым
««сенї тіргїскäн полза
««када парāл!»» тедїр.
Ј̇ајāнның пӱ̆ткäн Кан Мергäн:
«Ј̇ок, парбассым» теп јадыр,
«парзам паза ӧдӱ̆рäр менї.»
Картаҕа Мергäн сӧ̄lӧп јадыр:
«Ікі колын мен тударбын,
«ікі азаҕын тут!»
Парарҕа кӱ̆стäп јадыр.
Ам ікӧ̄lӧң пар-јадыр,
арҕалык сынын азып парīлар,

арбаттыг сӧlӱ̆н тобрып парīлар,
јыл парар јерїндä
јетті конып парīлар,
аі парар јерїндä
ара конып пардылар,
кара јернїң јаҕазына јетчїктäр,
кан тегірнїң тӧзӱ̆нä јетчїктäр,
арҕалык сынның ӱ̆стӱ̆нä
сык-кеlцiктäр,
арҕалык сынның озарының
паза алып кеlцїк.
Сынның ӱ̆стӱ̆ндä тоҕас јадырлар,
удра кеlгäн алып јаксы
кара кул'аттыг Каттан Алып полцаң.
Каттан Алып сур-јадыр:
«Но тӓ̄н алып полцаңзаң?»
««Кара пор'аттыг
««Картаҕа Мергäн полцаңмын,
««кара јалҕыс туңмам
««Кан Пуркан абакаі
««аңнап парҕанымда јіт-парҕан,
««аны кіläп јӧрбӱ̆н,
««кӧрдӱ̆ңмä туңмамны?»»
«Мен кӧргӧбӱ̆н!» тедїр,
«кара кӱ̆рäң аттыг Кан Тӧңӱ̆с
«туңмамны аппарҕан.
«Абакаі јаксы Кан Пурканны
«тергäзїнä полҕап салҕан,
«ат јаксыны ас камцылады,
«абакаі јаксыны кӧп камцылады,
«абакаі јаксы ылҕап тыр,
«абакаі јаксы сыктап тыр,
«ылҕап парīҕанын сыдап полбīн,
«пылāп аларҕа сӱ̆ргäбїн.

«Алып јаксы Кан Тӧңӱс
«курлук карбī јазын алҕан,
«садак карбī уҕӯн алҕан,
«тарт кеlїп атканда менї
«орта пеlїмнї кезӓ аткан,
«анда ӧlӱ̆п калҕабын;
«кыр адың тіргїскӓн менї.»
««Кыр адым тіргіскӓн полза
««кобырҕанымынаң каіс
««карындас поларбыс,
««тузӯмынаң турус
««туҕан поларбыс,
««када парāл!»» тедїр.
Каттан Алып сӧlӧп јадыр:
«Парбассым Кан Тӧңӱ̆скӧ,
«Кан Тӧңӱстӱ̆ң карāн кӧрбӧссӱ̆м,
«Кан Тӧңӱстӱ̆ң карāн кӧргӧнцӧ
«таіҕаның абазының карāн кӧрӧрбӱ̆н.»
««Парāл!»» тедїр Картаҕа Мергӓн,
««ікі колын мен тударбын,
««ікі азаҕын срӓр тудӯңар!»»
Ӱ̆чӧlӧң парīлар,
арҕалык сынын азып парīлар,
арбаттыг сӧlӱ̆н тобрып парīлар,
јыл парар јерїндӓ
јетті кон парīлар,
аі парар јерїндӓ
ара конып парīлар,
ӱ̆р полза парып јадырлар,
ас полза парып јадырлар,
кара јернїң јаҕазы јетчїктӓр,
кан тегірнїң тӧзӱ̆нӧ јетчїктӓр,
Алтаі сынның ӱ̆стӱ̆нӓ
сыҕып кеlцїктӓр ӱ̆чӧlӧң.

Аркы сарын корӱ̆п турлар,
ап аҕас тӱ̆скӓн āл кӱ̆н јадыр,
ак сарыг полҕан мал јадыр,
ол āлның ортазында
тоҕус пулуңнӯг тас тура јадыр,
тас тураның тастында
алтын столбā палҕап салҕан,
кара кӱ̆рӓң ат палҕап салҕан.
Аны кӧрӱ̆п Картаҕа Мергӓн
ікі алыпка сӧlӧп јадыр:
«Ікі алып āлҕа кірїңӓр!»
««Јок!»» тедїрlӓр, ««піс паспаспыс,
««сен јаҕыскан пар!»» тедїрlӓр,
««тудус сыксаң азаҕын
««піс јапсынарбыс!»» тедїр.
Ікі алып јат-калды,
Картаҕа Мергӓн јаҕыскан
āл кӱ̆нгӓ кір-јадыр.
Ат палҕацаң столбā јетчїк,
адын алтын столбā палҕады,
тас тураның езігї сар кеlцїк.
Езіктїң кырīна кеlзӓ
езіктїң ікі сарында
ікі адаі темір кінцібїнӓң палҕāн.
Езік ачып кірӓргӓ парī,
ікі адаі ӱ̆кӱ̆с салцык кабарҕа.
Пір колыбынаң Картаҕа Мергӓн
пір адаіны јапсынцык,
пір колыбынаң Картаҕа Мергӓн
пір адаіны јапсынцык,
темір кінцізї ӱ̆зӓ тартчык,
тас тураның пулīна
ікі адаіны ӧдӱ̆рӓ-сапчык.
Езік ассык кірїп кеlгӓн,

ікінҷізї езік турўп јадыр,
ікінҷізї езіктің ікі сарында
ікі аба тур-јадыр.
Езік ачып кірä парарда
ікі аба ўкўс салҷык кабарға,
пір колыбынаң
пір абаны јапсынҷык,
пір колыбынаң
пір абаны јапсынҷык,
көдўр келҷік ікі абаны,
кінҷізін ўзä тартчык,
тас тураның пулїна
јапсыра сапчык ікі абаны,
ікі аба анда ölўп парған.
Езігін ачып кірїп келҷік,
ўчўнҷізї езік тур-јадыр,
ўчўнҷізї езіктің ікі сарында
ікі алып тур јадыр,
пірзї молат кылычын тудўп сал-тыр,
пірзї молат јыданып тудўп сал-тыр,
пірзї сölöп јадыр:
«Алып Картағаның моінын
«молат кылыспынаң сап!»
пірзї сölöп јадыр:
«Тоғус азра молат јыдабынаң
«көксўнäң öттрä сас!»
Пірзї кылыспынаң
сабарға ўкўс етчік,
пірзї јыдабынаң
сачарға ўкўс етчік
Алып јаксы Картаға Мергän
пір алыптың пазын
ўзä тартып тастаҷык,
пір алыптың колын

ўзä тартып тастаҷык,
ікі алыпты ödўр-јадыр анда.
Езіктї ачып кірїп келҷік,
ак ебїнä кірäбäс
алып јаксы Кан Төңўс
алтын сірāдїҷ ўстўндä узуп јадыр,
јетті сарыг кыс
пазын тудўп піт сок-јадыр.
Картаға Мергän ўкўс етчік,
алып јаксы Кан Төңўстў
нāктаң ары сапчык,
алып јаксы ед'ok узуп јадыр.
Ікінҷізін паз'ok kel-сапчык,
кыімырап јадыр алып јаксы,
кыімырап јатканда алып јаксы
тас тура када кыімырап јадыр.
Ўчўнҷізін нāктаң ары сапчык,
алып јаксы тура конды,
турўп келїп тудўс-јадырлар.
Тас тураны тезä тебіссіктäр,
анаң ары сығып келдїläр,
таскары сығып паза кўräс-јадырлар;
ўр полза кўräс-јадырлар,
ас полза кўräс-јадырлар,
јетті кўнгä јеттрä кўräстїläр,
тоғус кўн тоза кўräстїläр,
тобракка тўспäҷіктäр.
Арғалык сынның ўстўнä
сығып пардылар кўräзін,
тобрак казраҷылї
örлазып јадырлар,
ебїнä тартыстылар кўräзін,
емнїг кулунҷўлї
кыскырызып јадырлар,

ўр полза кўräс парlар,
ас полза кўräс парlар,
jетті jылҕа кўрäстїläр,
jергä тўспlн jадырлар,
тоҕус jылҕа кўрäстїläр,
тобракка тўспlн jадырлар.
Алып төрӧн Картаҕа Мерґän
азакпынаң ас пазып тыр,
ajабынаң көп тajан-тыр.
«Када келґän аркыстар,
«kaiда полдыңар сräр?
«полызып келїцäр маҕа!»
Ікі аркыс сӧlӧп тўр:
«Көрбӧнўн Кан Төңўстў көрзўн!
«еспäнїн Кан Төңўстў ессїн!
«ölбlннäң алып Картаҕа ölзўн!
«парбlннаң алып Картаҕа парзын!»»
Аркыс полҕан ікі алып
нандра jўгўртўп jадырлар.
Алып төрӧн Картаҕа Мерґän,
алып төрӧн Кан Төңўс
ўр полза кўräссїк,
ас полза кўräссїк,
алып төрӧн Кан Төңўс
joҕары сыҕара кӧдўрчўк,
kара jергä аҕылып
алып Картаҕаны тастап jадыр.
Ödўрўп полбlн-дыр,
пазын пас-jадыр,
кочўгў тур-пар-jадыр,
кочўгўн пас-jадыр,
пазы турўп пар-jадыр.
Туруп келцїк паза Картаҕан Мерґän,
ам паз'ok кўräс-jадырлар,

jетті кўнгä jаттрä кўрäстїläр,
jергä тўспlн jадырлар
тоҕус кўнгä тоза кўрäстїläр,
тобракка тўспlн jадырлар.
Тоҕус кўннўң пазы ертізїп jадыр,
алып jаксы Кан Төңўс
азакпынаң ас пасты,
ajабынаң көп тajанды,
алып jаксы Картаҕа Мерґän
тегіргä кödўрўп сыҕарды.
Кыскырып парї Кан Төңўс:
«Jернїң алтында jетті kykat,
«jетті kykаттың кўзäзї,
«jер аіназы Jер Кара,
«kaiда пардың, нанцым?»
Картаҕа Мерґän ўкўс етїп
кара jергä аҕылып тастацык,
ас пелінäң алты jердä
кезä тепчїк Картаҕа Мерґän,
Кан Төңўс ам ölцўк.
Кан Төңўс ölгöндö
jер алтынаң jер аіназы
jер алтынаң сыҕып келцїк.
Алып Картаҕа ам келїп
jапсын-jадырлар ікӧlӧң,
kазра пўгä тартыс парlар,
kазра торбакчылї ӧрлас jадырлар,
ä пўгä тартыс парlар,
емніг kулунцылї
kыскырыс парlар,
полыспlн ертіс jадырлар,
пуҕацылї сыҕырыс jадырлар,
ўр полза кўräссїктäр,
ас полза кўräссїктäр,

Jетті күн jері күрәстіләр,
тоғус күн тоза күрәстіләр,
тоғус күннүң пазы ертіс-jадыр.
Jер аіназы jер Кара
азакпынаң ас пасты,
ajабынаң көп тajанды,
Картаға Мерген jер аіназын
кара jердаң көдүрүп
кан тегіргә сығарды,
ak пулут кара пулут
аралі көдүрүп келцік,
jер аіназы Jер Кара кыскырды:
«Jетті там jер алтында
«jетті кукат!
«jетті кукаттың пазы
«Jекчәкәі кукат!
«каіда пардың, казінәм?
«колы сарыг тырғактыг,
«корғанцыл каракгыг,
«кендір тулуңнүг,
«кel табрак полыс маға!»
Кара jергә ағылып
jер аіназын тастацык,
орказын алты jердаң
кезә тепті Картаға Мерген,
jер аіназы Jер Кара ам өцүк.
Jетті там jер алтынаң
Jекчәкәі кукат ам сыкчык.
Алып Картаға ам jапсын-jадыр,
ўр полза күрәс парілар.
ас полза күрәс парілар,
сол сарындағы кендір тулін
ўзә тартты Картаға Мерген,
кара jергә тастацык,

кукаттың тастан тулі
кара таскыл полып өс парі,
оң сарындағы кендір тулін
тегіргә сары тартчык,
оң колбынаң ўзә тартчык,
тегірдән ak таскыл полып
өзўп jадыр кендір тулі.
Тоғус күн тозылғанца
күрәзіп парілар,
тоғус күннүң пазына jеткәндә
кара таскыл ak таскылбынаң
пірігіп парілар,
ікі таскылның аразында
күрәзіп турдулар.
Аранцула кара пор'ат
оларны көрбін-jадыр,
кар пор'ат естіп jасса
алып Картаға östöп jадыр.
Кара пор'ат амды келіп ылғап турду:
«Улуг jуртубус улуп калар,
«кічіг jуртубус кістап калар,
«кабырғадац ajарға
«карындасыбыс jоғул,
«тузубусты турузарға
«туғанысыс jоғул,
«тоғус jер öттрә
«тоғус ебрә jүгүрәргә,
«пір jердә туған такпаібын!
«jетті тегір jеттрә
«jетті ебрә jүгүргә
«карындас кілап такпаібын!
Тоғус тегір jердаң
тоғус ебрә jүгүрчүк,
туған тап полбацык;

јетті тегір јетті јӱгӱрчӱк,
карындас тāп полбаџык.
Карындас тāп полбīннаң
оілап сыҕып парīр.
Арҕалык сынны азып парīр,
арбаттыг сӧлӱн тобрып парīр,
Кан Мергӓннїң јуртӯна јет-тїр,
Кан Мергӓн Каттан Алыппынаң
араҕа ічіп јадырлар.
Кара пор'ат сӧлӧп јадыр:
«Алып Картаҕа ӧлӱп калџык,
«арыг тынына ара кірїзїнӓр!»
««Ӧлбīннӓң алып Картаҕа ӧлзӱн!
««парбīннаң алып Картаҕа парзын!»»
Таскары сыктылар ікӧлӧң,
пор'атты тудӯб-алдылар,
арҕалык сынҕа јединїп парīлар,
арҕалык сынның ӱстӱндӓ
тоҕус азыр темір тыт тур-јадыр,
арҕамџыбынаң јапсыра
палҕаџыктар кара пор'атты,
ікі алып āлҕа кірїп парып
араҕа іс јадырлар.
Палҕап салҕан пор'ат ылҕап тыр
карак јазын кан етїп
пурун сӯн пус етїп
јетті кӱн јеттрӓ турдӯ пор'ат,
јетті кӱнгӓ јеткӓндӓ
тулҕап јадыр, тепкїлӓп јадыр,
арҕамџызын ӱзӓ тепкїлӓп
оілап сыкты кара пор'ат.
«Езӓн мен јӱргӧн ползам,
«ем кӱлīм тіргізїп алзам
«адаіның ајазында

«тамак пердірӓрбїс срӓргӓ,
«іңӓ ӱдӱбӱнӓң
«кӱн кӧстӱрӓрбїс срӓргӓ!
«пу јердӓ јӧрӧбӧс
«ем кӱлīм јокта каіда парабын?
«таскылның пӧзӱгӱнӓ сыҕабас
«таскылнаң сегірїп ӧлӧргӧ,
«анда ӧлӱп полбазам
«талаіның терӓңїнӓ кірїп
«анда ӧлӧрбӱн!» тедїр.
Таскылның пӧзӱгӱнӓ јӱгӱрчӱк,
таскылның позӱгӱнӓң сегір-јадыр,
анаң сегірїп ӧлӱп полбаџык.
Ам талаіҕа кірӓ сегірчїк,
талаіның тӱбӱндӓ јӱгӱр-јадыр,
талаіның кумӯн елгӓі јӱгӱрчӱк,
талаіның сӯн сӧлдра јӱгӱрчӱк,
талаіҕа кірїп ӧлӱп полбаџык.
Талаідаң сыҕара јӱгӱр сыкчык,
кара јернїң јаҕазына јетчїк,
кан тегірнїң тӧзӱнӓ јетчїк,
арҕалык сын турӯп јадыр,
аның ӱстӱнӓ сыҕып келџїк,
аркы сарын карап кӧр-тӱр.
Сāскан тӱспӓс сарыг сӧл-јадыр,
кускун тӱспӓс куба сӧл-јадыр,
арҕалык сынның едӓгїндӓ
ак казын тур-јадыр,
алтын пӱрлӱг пол-тыр,
кӱмӱс тостыг пол-тыр.
Кара пор'ат сӧлӧп јадыр:
«Јерїмӓ сӯма парзам
«но немӓ пістї тіргїзїб-алар?
«карындазыбыс јоҕул,

«туғаныбыс јоғул,
«ak кыр атка парзам,
«ak кыр аттаң суразам
«алып полдыба пістї тіргїзäргä?
«алтын пўрlўг кўмўс тостыг
«ak казынның төзўндä өлөрбўн!
«от јібїн астап өлөрбўн!
«суг іспїн суксап өлөрбўн!»
Оілап сыкчык кара пор'ат,
ak казынның төзўндä турўб-алңык,
от јібїн-јадыр, астап јадыр,
су іспїн-јадыр, суксап јадыр,
өлөр парар једїп келңік.
Арғалык сынның ўстўндä
ат јаксы азып конңык,
көрөр полза кара пор'ат
оілап турған ak кыр ат пол-тыр.
Оілаб-одурўп көр-одур.
Арғалык сынның едäгїндä
кара пўрўг турўп јадыр,
кара пўрўгнўң аразында
алып кізі тур-јадыр.
Ол алып оң колына уғўн алды,
сол колына јазын алды,
тартып келїп атчык,
уктўң пізїнä саптырбаңык,
нандра оілап көр-турза
аранңула кара кул аттыг
Каттан Алып аткан.
«Ем кўлїм Картаға Мергänнї
«тіргізіп алып ползам
«адаі ајағында
«тамак перäрбїн саға!
«іңä ўдўбінäң

«кўн köстўрäрбїн саға!»
Кыр атка јеттрä оілап келңік,
једäр полза пор'ат тінтрäп тўр,
өлөргө јөр кара пор'ат.
Кеңрäдіп кістäп јадыр ak кыр ат,
маңрадып оғрап јадыр,
өлўп парјаң пор'атты
карäнаң көрўп тўр.
«Аранңула кара пор'ат,
«ўс каттї суг ічіб-ал!
«ўс каттї от јіб-ал!»
Пор'ат ўс каттї от јіб-алды,
пор'ат ўс каттї суг істї,
тірїлїп парчык кара пор'ат.
Ak кыр ат сур-јадыр:
«Ем кўлїм каіда парған?»
««Кукатпынаң тудускан
««таң өлгөнмө? таң тірїгбä?
««пілбїн-јадырмын.»»
«Тудускан јерін пілгäндä
«јөр пастап каіда калған.»
Кара пор'ат пастап јўгўрўп парїр,
ak кыр ат сōнынаң
кулунңўлї көп парїр,
ak таскылға кара таскылға
јетчіктäр ікі ат,
таң өлгөнмө? таң тірїгбä?
пілбїн-јадырлар.
Пір кізі тапсап јадыр,
ікі ат естїп турўлар,
каідаң пілбїн-јадырлар,
таң јернің алтында,
таң тегірнің ўстўндä
кізі тапсап јадыр,

кізі ылғанцылї естїл-јадыр;
таң јернїң алтында,
таң тегірнїң ўстўндä
пілбїн-ок-јадырлар.
Паза естілїп турдў,
кізі östöп јаткан оскос,
каідаң пілбїн-јадырлар.
Кыр ат ары пері сілкін-јадыр,
ат пазынца алтын көк полып
јоғары ајастап учук парї,
ак пулуттўң кара пулуттўң
аразына кірїп парчык,
естїп тыңнап jöрзö
төбўн östöп јаткан естїлцїк,
нандра төбўн тўзўп парїр,
төбўн тўссä алтын кӧк
ак таскылның кара таскылның
аразында östöп јадыр.
Ат пазынца алтын кӧк
каја аразында одур-јадыр,
östöп јаткан кізінї таппїн-јадыр.
Ак таскыл тегірдäң пері тўскäн,
кара таскыл јердäң јоғары öскön.
Ікі кајатың аразында
алтын кӧк тапсап јадыр,
алтын кӧк тапсāнда
кара таскыл кара корғанцыл полып
кара јергä каілып јадыр,
ак таскыл ак тубан полып
јоғары сығып јадыр.
Ак таскыл јок полцык,
кара таскыл јок-ол-полцык.
Алып Картаға јердä östöб-одур,
кукат јер алтынаң сык-келцїк,

алып Картаға келїп јапсын-јадыр,
ам келїп тудус-јадырлар,
ам келїп кўräс-јадырлар,
ўр полза кўräс-јадырлар,
ас полза кўräс-јадырлар,
аі алысканца кўрäстїläр,
јыл јылысканца кўрäстїläр.
Кыр ат, кара пор'ат пілїп турўлар,
кукаттың тыны позында јоғул,
укканын пілїп турўлар,
кара јернїң алтында
тоғус талаі ағып кел-тїр,
пір јергä пірігїп пір талаі полып
пу јердїң ўстўнä сығып келдї ол талаі,
тоғус талаіның пелтірїндä
јес оба özўп сык-тыр,
јер ўстўнä сығара özўп тўр,
јернїң тегірнїң орта пўрўнä
ол јес оба özўп тўр.
Јес обаның төзўндä кара сундук,
кара сундуктўң тўбўндä
кукаттың тыны анда јадыр,
кукаттың тыны јетті кускацак пол-тыр.
Јетті кускацак ödўрзä
кукат анаң ölöp-пол-тыр.
Јес обā талазын јўгўрўп парїлар,
ўр полза јўгўрдўläр,
ас полза јўгўрдўläр,
јес обā једїп келцїктäр.
Кара пор'ат азакпынаң
обаның төзўн сакпылап јадыр,
јес обаның төзўндä
кара тобрактың аразында
кара сундук анда јадыр.

Азакпышаң кара сундуктўң аксын
оja сапчык кара пор'ат,
көрзö алтын кajырчак турдў,
алтын кajырчакты сыҕара тартчык,
алтын кajырчакты аксына алып
jўгўрўп одурлар Картаҕа сары.
Jедiп келзäлäр iкöлöң,
олар тудўзўб-ок jадылар.
«Кускаңакты кaiда öдўрäбiс?»
iкi ат jöктас jадырлар.
Тас пастыг кiзi полып
ak кыр ат кўл-jадыр,
алтын абдыраны
тас кiзi ачып jадыр,
ачыб-алып көрзö
jетті кускаңак iстiндä jадыр.
Тас кiзi ам келiп
jетті кускаңакты тудўб-алңык,
алып jаксы Картаҕа Мергäннiң
кылычын сўрўб-алңык,
jетті кускаңактың моiнын кессiк,
кукаттың тыны ўзўl-парчык,
алып Картаҕа аiлан келңiк,
iкi аттың моiнын куңактап
ылҕап тур Картаҕа Мергäн:
«Öлўп парҕан позымны
«тiргiзiп алдäр, аттарым!»
Кара пор'атка мўнўп алңык,
Кан Төңўстўң äлына кiрiб-одур,
ak кыр ат сöнынаң
кулунңўлап көп парчык.
Аранңула ak кыр аттаң
сур-jадыр Картаҕа Мергäн:
«Каiла öлгöн туңмам Кан Пуркан?»

Ak кыр ат öлгöн jерiна пастаңык,
анда көрзö öлгöн сöгў анда jадыр,
Картаҕа Мергäн туңмазының
öлгöн сöгўн терiп jöр.
пiр аi терiп алңык,
ебiн ептi сал-jадыр,
табын таптi сал-jадыр,
ем салып емнäп jадыр,
ем полбiн-jадыр,
том салып томнап jадыр,
том полбiн-jадыр.
Туңмазын тiргiс-полбiн
ылҕап сыктап турдў.
Карак jазын кан едiп турдў
пурун сўн пус едiп турдў
Кара пор'ат сöлöп jадыр:
«Езäрiм ал, ем кўлiм,
«jўгöнўм сўр, ем кўлiм,
«темiр jернiң кырiнда
«темiр таскыл тур,
«темiр таскылның ўстўндä
«тоҕус jajäн, кудаiлар
«алты нöннўг ak отты пўдўрдў,
«öлгöн кiзi ол отпынаң тiргiзäр,
«ол отты аҕыларҕа парiм!
«езäнмiнäң jöргöн ползам
«ўс кўннўң пазында келäрбiн.»
Пор'ат оiлап сыкчык,
ўр полңык, ас полңык,
ўс кўннўң пазында
ak отты аҕылап jетчiк.
Ak отпынаң туңмазын емнäп jадыр,
тiргiзiп алчык туңмазын,
картаҕа кус полып учуҕўп

јоҕары парып ыссык туңмазы.
Картаҕа Мергӓн Кан Тӧңӱстӱ̆ң
јуртӯн ам талап јадыр,
кадырҕанын качырып јадыр,
камык јонын сӱрӱ̆п сыкчык,
езїн атка артып сыкчык,
езїн тебӓ̄ тӓңнӓп сыкчык.
Арҕалык сынны азып парī,
арбаттыг сӧлӱ̆н тобырып парī,
јыл парар јерїндӓ
јетті конып парī,
аі парар јерїндӓ
ара конып парī.
Парып јасса кӧрӱ̆п парī,
пір тас ӧл парып јадыр,
праі тоза немӓ пілїп парī оскас,
праі немӓ тоза саҕын парī оскас,
пілїп парīза алып кізі оскас.
Тас ӧлҕа јеттрӓ парып келцїк,
тас ӧлҕа сӧ̄лӧп тӱ̆р Картаҕа Мергӓн:
«Кеп јок полза кеп перīм!
«адын јок полза ат јаксызын перīм!
«маҕа пу камык јонны качырарзыңма?
«кадырҕан малны сӱрӱзӓрзїңмӓ?»
««Ат перзӓң, кеп перзӓн
««ноҕа сӱрӱспӓссїм? сӱрӱзӓрїм!»»
Кептїң јаксызын алып јадыр,
кезїп јадыр тас ӧл,
аттың јаксызын алып јадыр,
Кан Тӧңӱстӱ̆ң алтын кулас
кара кӱрӓң адын алып јадыр,
кара кӱрӓң атка алтан-јадыр.
Картаҕа Мергӓн сӧ̄лӧп јадыр:
«Ам адыңны адап перīм!

«Камык јонның пазы
«кара кӱрӓң аттыг
«Тас Кінӓс сен ам поларзың!»
Пір колына куру аҕас перчїк.
«Јӓ кадырҕанымны качырыб-ам ал!
«Камык јонын сӱрӱ̆б-одур!
«Јол сыдӓн кізінї аппарып сал!
«јол сыдабӓн кізінї јӧ сап!
«јол сыдӓн малны аппар сал!
«јол сыдабӓн малны јӧ сап!»
Пір колыбынаң ӧл аҕас сапчык,
пір колыбынаң куру аҕас сапчык,
кадырҕан малын кајырып парī,
камык јонын сӱрӱ̆п парī,
кара кӱрӓң аттыг Тас Кінӓс.
Алып Картаҕа сӧ̄лӧп јадыр:
«Јолда керӓ̄м пар,
«мен ам пурун парīм!
«сен сӧнмынаң једӓрзїң.»
Кара пор'атка камцы салабас,
ӱкӱс салып пар-сыкчык,
ак кыр ат кулунцӯлī кӧп парī.
Ӱр полза парчык,
ас полза парчык,
арҕалык сынҕа сыкчык,
аркы сарын карап кӧрзӧ
кара кулаттыг Каттан Алыптың
ӓл кӱнӱ̆ анда пол-тыр.
Картаҕа Мергӓн кыіҕылап јадыр:
«Кара кул'ат пагдаба?
«Каттан Алып темдӓбӓ?»
Каттан Алып сыҕар концык,
кара кул'атка алтанцык,
арҕалык сынҕа сыҕара јӱгӱрчӱ̆к,

кара кул'аттаң тӱзä конңык,
пöрӱгӱ̆н сӯра тартчык,
пöрӱгӱ̆н колтуҕуна кыссык,
пазырыб-одур адын једінїп:
«Менї öдӱрбä, Картаҕа Мергäн,
«алнынаң сапканңы поларбын.»
«сōныңнаң коҕынңы поларбын,
««Мен пілбäссїм,»» тедїр,
««сōнда Тас Кінäс кеläр,
««јарҕыбысты ол јарар,
««пölгӱбӱ̆стӱ̆ ол пölöр.»»
Тас Кінäс једїп кеlңїк.
«Каідї етчäң керäк полңаң?
«Тас Кінäс пістї јöптöп пер!»
Тас Кінäс сур-јадыр:
«Каідї керäк полар срäрнїң?»
Картаҕа Мергäн сōlöп јадыр:
«Андї андї еткäн Каттан Алып,
«кыр адым аткан Каттан Алып,
«кара пор'атты туткан Каттан Алып,
«тоҕус азыр тытка палҕан Каттан Алып!»
Каттан Алыпты Тас Кінäс сап јадыр
пір колындаҕы куру аҕаспынаң.
«Ј̌уртуңнӱ талап тӱр!
«кадырҕан малың позың качыр!
«камык јоныңны позың сӱр!»
Каттан Алып позының
јуртӱн талап јадыр,
кадырҕан малын позы качырды,
камык јонын позы сӱрдӱ̆.
Картаҕа Мергäн сōlöп јадыр:
«Ј̌олда керāм пар,
«мен пурун парїмын!»
Картаҕа алып Камңы салңык,

ӱкӱс салып парып сыкчык,
Кан Мергäнгä једїп кеlңїк.
Арҕалык сыннаң кыіҕылап јадыр:
«Кан позрак ат пагдаба?
«Кан Мергäн темдäбä?»
Кан Мергäн естäбäс,
ак ебїнäң сык-кеlдї,
кан позрак атка мӱнӱ̆п
арҕа сынына сыҕып кеlдї,
кан позрак аттаң тӱзä конңык,
пöрїп сӯра тартчык,
пöрїн колтуҕӱна кыссык.
пазырып јадыр, сӱнзӱlӱ̆п јадыр:
«Менї öдӱрбä, Картаҕа Мергäн!
«алыңа сапканңы поларбын,
«сōныңа коҕынңы поларбын,
«улуг јāҕа сен парзаң
«пазыңны мен сыктїрым,
«öдӱрбä менї, Картаҕа Мергäн!»
Тас Кінäс кеläбäс
Тас Кінäс сōlöп јадыр:
«Ј̌уртуңнӱ позың тала!
«малыңны позың кајыр!
«јоныңны позың сӱр!»
Кан Мергäн позы малыңны сӱрдӱ̆,
камык јонын позы сӱрдӱ̆,
Тас Кінäс сōннаң јöрӱ̆п
сојып јöр Кан Мергäннї
Малын малҕа костылар,
јоның јонҕа костылар,
арҕалык сынны азырып парї,
арбаттыг сölнӱ̆ тобыртып парї.
алып Картаҕа сōlöп јадыр:
«Малымны јеттїр јуртӱма,

«мен мында кат аларҕа парібын.»
Тас Кінäс јонын сӱрӱ̆п парі,
Картаҕа Мергäн кат аларҕа парі,
ӱр полза парып јадыр,
ас полза парып јадыр,
арҕалык сынҕа сык-кеlцїк,
аркы сарын карап кӧрӱ̆п тур,
ак талаіның казында
ӓл кӱн јурттап јадыр.
Ол ӓлҕа кірїп кеlцїк,
тоі пол-јадыр ол ӓлда,
епкä кірчїк, ас тамак јіцїк,
карын тоссык.
Алтын Канның кызын аларҕа
Алтын Канҕа кудалап јадыр,
Алтын Кан кызын пер-јадыр.
Тојың ет-јадырлар амды,
астӓн јонын тозып јадыр,
арҕан јонын семір-јадыр.
Ол каразын узуп концык,
аҕарып таң атчык,
арланып кӱн сыкчык.
«Нанцаңмын» теп јадыр ам.
Алтын Кан: «Наныңар» тедїр.
Картаҕа Мергäн каттын алцык,
јуртӱна нанып сыкты.
Јыл парар јерїндä
јетті конып парілар,
аі парар јерїндä
ара конып парілар.
Алып јаксы Картаҕа Мергäн
јерїнä сӯна јет-кеlцїк.
Тас Кінäс кеlд'ок,
кадарҕан малын једїр-кеl-тїр,

камык јонын аҕыл-тыр,
алып тӧрӧ̄н Каттан алыпты
јылҕы кадарчаң пастук еттї,
алып тӧрӧ̄н Кан Мергäннї
нек кадарчаң пастук еттї.
Тојын едїп јадырлар.
Арҕа јонын јы̄п јадыр,
астӓн јонын тозып јадыр,
арҕан јонын семір-јадыр,
јалӓс кеlгäн јонына
јаксы кеп кезірдї,
јазаг кеlгäн јонын
јаксы ат мӱндӱ̆рдӱ̆.
Тоі тозылып парчык,
јоны ам тарап јадыр.
Ол каразын узуп кон-јадыр.
Аҕарып таң атчык,
арланып кӱн сыкчык.
Јајӓннаң пічік тӱс-јадыр:
«Кан Пуркан пістїң сары сыҕарзын!
«пістїң пазында Пуркан полып одурзын!»
Абакаі јаксы Кан Пуркан
Картаҕа Мергäн еңнїнä пас-јадыр,
анаң ары тӱдӱн полып
јоҕары тегіргä сыкчык.
Ол каразын узуп јадыр
алып јаксы Картаҕа Мергäн.
Аҕарып таң атчык,
арланып кӱн сыкчык,
алып Картаҕа турӱп кеläбäс
тамак јіп јадыр,
ептä ам јурттап јадыр.
Нумак тозыл-парчык.

XVI Кан Мергән Аі Мергәнбінәң.

Ак талаіның казында,
ак таскылның алтында
журттап жадыр,
пулуң жерін жерлән жадыр,
пулуң сүн ічін жадыр,
ак талаіның казында
ак ебін тудүп жадыр,
арғалык сынның едәгіндә
ак малын кадыр-жадыр,
кан позрак аттыг
алты жастыг Кан Мергән,
көп емәс маллыг полды,
көп емәс жонныг полды,
ар жағыс Абакаі Каттыр
жаңалыг пол-тыр.
Ол каразын узүп кондылар,
ағарып таң адыш жадыр,
арланып күн сығып жадыр,
алты жастыг Кан Мергән
турүп келіңік сірәдәң.
«Ар жағыс Абакаі Каттыр жаңаң,
«таг жағалап аңнап пararға,
«талаі кастап кустап пararға!»
««Ададаң када сыккан
««ар жағыс туңмам
««Кан Мергән, алыг полба!
««іңәдәң када сыккан
««ар жағыс туңмам
««Кан Мергән, елә полба!
««еңнәбіскә кебәр кебібіс пар,
««карыныбыска жір малыбыс пар,

««аңнап кустап парба!
««сенің үчүн ак таскылның пөзін
««көп сенәбін,
««ак талаіның терән
««көп сенәбін,
««ікі пудуңнү еді салыг полғанда
««моінына едї кіріс полғанда жөргөбүн,
««ам аңнап парба, туңмам!»»
Кан Мергәннї токтап полбацык,
аңнаб-ок парыб-ыза-берчік,
таг жағалап аң атчык,
талаі кастап кус атчык,
карсактыг аңа калык пербін парї,
канаттыг куска өр пербін парї,
аңның кустүң едін
кан позрак атка артып парір,
оңар тескәр артып парір,
аксын пірга тартып парї,
арғазын кескәітә тартып парї,
наныб-одур ебінә.
Ālына күнүнә кірін келіңік,
ат палғаңаң алтын столбаның төзүндә
аттаң түс-жадыр.
Абакаі Каттыр сығып келді,
арға жонын жбін жадыр,
арға жоны келгәндә
Абакаі Каттыр үлән жадыр,
аткан аңны үлән жадыр,
пажына көп пербін-жадыр,
жоғына ас пербін-жадыр,
праі пір täң үлән жадыр,
узуннү үзә кезін үлән жадыр,
жалбағын жара кезін үлән жадыр,
жазаг келгән жонына

јаксы ат мӱндӱр-јадыр,
јалāс кеlгӓн јонына
јаксы кеп кезір-јадыр,
астап кеlгӓн јонын
астың јаксызыбынаң азрап јадыр,
араҕының каттīбынаң сīлап јадыр.
Арткан едін ебīнӓ аҕылцык,
ак ебīнӓ кірӓбӓс
ас тамаҕын јіп јадырлар,
карын тосканда
кабырҕазы тенӓнцік.
Ол каразын узуп кон-јадыр,
аҕарып таң атып јадыр,
арланып кӱн сыҕып јадыр,
алып тӧрӧн Кан Мергӓн
тура концык, сӧlӧцӱк:
«Ар јалҕыс јаҷам Абакаі Каттыр,
«аңнаб-ок-парарҕа!
«кустаб-ок парарҕа!»
««Парба! токта!»» јаҷазы тедір.
Ікінцїзї сур-ок-јадыр.
«Аңнап кустап ыспазаң
«кат аларҕа парарбын!»
««Кіцігзїң ар јалҕыс туңмам
««кат аларҕа-дā парба!
««аксың сӱдӱ арыза,
««арҕа моіның катса
««кат аларҕа парарзың.»»
«Алып јаксының арҕа моіны
«алып колында јӧрӓ катчаң,
«алып јаксының аксы сӱдӱ
«ат ӱстӱндӓ јӧрӓ арыцаң.
«Парцаң-ок-пын, јӧрцӧң-ок-пын,
«сен сӧlӧп пербӓзӓң

«позым јӧрӱп кат табарым.»
««Аданаң када сыккан
««ар јалҕыс туңмам
««Кан Мергӓн, алыг полба!
««менїң аітканымны ес!»»
Кан позрак атты езӓрlӓдї,
еспīн јадыр, парып јадыр.
«Менїң сӧзӱм еспӓзӓң пар!
«јетті тегір јерїнїң озарында
«Алтын Кан јурттап јадыр,
«Алтын Канның палазы
«Алтын Арыг сын абакаі
«аны парып ал!» тедїр,
«аның јајāны сендӓ,
«сенїң јајāның анда,
«аны парып ал!» тедїр.
Ебір јӧрӱп езӓрlӓп јӧрдӱ,
јӱгӱрӱп јӧрӱп јӱгӓннӓдї,
кӱмӱс јӱгӓнїн суҕӱп салды,
кӱрālїг езӓрїн езӓрlӓп салды,
темтӓрїн терӓн-јадыр,
темір кујаҕын кезїп јадыр,
арҕа пӧрцӧ садаҕын
ас пеlїнӓ кучан-јадыр,
кан позрак атка алтанцык.
Абакаі Каттыр јаҷазы кеlцїк,
«Ададаң сыккан ар јалҕыс Кан Мергӓн,
«пір сӧlӧп перӓр сӧзӱм пар,
«естӓрзїңмӓ, Кан Мергӓн?
«іцӓмнӓң сыккан ар јалҕыс Кан Мергӓн
«пір јōктап перӓр јōҕым пар,
«естӓрзїңмӓ, Кан Мергӓн?»
««Естӓрбїн!»» тедїр Кан Мергӓн.
«Пір тегір јерїн ӧдӱп парзаң.

«пір талаі кессäң
«ол талаіның озарында
«арҕалық сынҕа сыҕарзың.
«Арҕалық сынның озарында
«калын кара таіҕа јадыр,
«калын кара таіҕаның јарымы
«пазыны пір јергä тартқан,
«кан керä кус уја салҕан,
«ікі палазын анда азрап јадырлар.
«Ессäңдä еспäн поларзың,
«анаң ар'ок паразың,
«пір тегір јер ödörzўң,
«пір талаі кечäрзің,
«ол талаіны кескäндä
«пір арҕалық сынҕа сыҕарзың,
«арҕалық сынның ўстўндä
«пір каја пар-полар,
«каjаның аразында одур-јадыр
«пір кіріп парҕан апсак,
«пазы ап аҕас пол-парҕан,
«ікі карағы јоҕул-ок полар,
«алтын тајак тајаның одурҕан полар.
«Ол апсакты көрзöңдä
«көрбöңі ок пол!
«ессäңдä еспäңі ок пол!
«Анаң ар'ок камцы саларзың,
«анаң ар'ок пір тегір јер ödörzўң,
«пір сынның ўстўнä сыҕарзың,
«ол сынның озарында
«калынныг кара таіҕа јадыр,
«кара таіҕаның озарында
«от алачык тур-јадыр,
«алачык ебінің істіндä
«кізі сыктап јадыр,

«сыктап салҕанда ырлір,
«сенің ырлäн ырыңны
«ол кізі-дä ырлір.
«Ол ебгä сäн кірбä, туңмам!
«естіңмä, іцämнäң сыкканым
«Кан Мергäн туңмам?
«ессäң-дä еспäцік пол!
«едä ödörzўң!» тедір,
«көргöндö көрбöн пол!
«естіңмä, аданың сыкканым
«Кан Мергäн туңмам?»
««Ессікпін!»» тедір Кан Мергäн.
«Алтың Каннның јері анаң ары
«төрт тегір јерінің озарында
«алар каттың анда полар,
«арҕа јергä паразаң,
«арҕа палазын аҕыларзаң
«ар јалҕыс јацаң
«ала каракка көрўнмäі!
«el јерінä паразаң,
«el палазын аҕыларзаң
«іцädäң сыккан јацаң
«ікі каракка көрўнмäі!»
««Көрöрбўн,»» тедір, ««ноҕа көрбöдöң!»»
Кан Мергäн камцы салабас
ам јортып сыкчык,
Абақаі Каттыр јацазы
ікі пудўн сабынып
ылҕап сыктап калцык.
Арҕалық сынны азып парір
ар јалҕыс Кан Мергäн,
арбаттыг сöлўн тобрып парір
ар јалҕыс Кан Мергäн,
аі парар јерін ара конып парір

ар јалҕыс Кан Мергӓн,
јыл парар јерӣн јетті коныш парӣр
ар јалҕыс Кан Мергӓн.
Пір талаіды кечӣп кеlцӣк,
сыҕыш кеlӣп кӧрзӧ
ікі кан керӓ кус
калын кара таіҕаның јарымы
пір јергӓ тартыш уја салҕан,
ікі палазын азрап јадыр.
Кан Мергӓн сӧlӧп јадыр:
«Менӣң јолыма уја салҕаннар,
«паска јергӓ уја саларҕа таппāнма?»
Ікі кан керӓ кус јоҕары ујук-јӧрlӓр,
алып тӧрӧн Кан Мергӓн
корлык карбӣ јазын сустӯп тӯр,
садак карбӣ уҕун сӯр-тур,
тартыш кеlӣп атты,
ікі кан керӓнӣ адып јадыр,
пір кан керӓнӣң оң канадын кез'атчык,
пірзӣнӣң сол канадын кез'атчык,
адына камцы салып
Кан Мергӓн ам јортып тыр.
Ујадаҕы ікі палазы
кыскырызыш јадырлар:
«Алып тӧрӧн Кан Мергӓн
«пістӣ азрāн іцӓбістӣ,
«пістӣ азрāн пабабысты
«ноҕа аттың, Кан Мергӓн?»
Кан Мергӓн ессӓдā еспӓцӣк полды,
кӧрзӧдӧ кӧрбӧцӯк полды,
кан позрак ат камцы салабас
арҕалык сынын азыш парӣ,
арбаттыг сӧlӯн тобрыш парӣ,
јыл парар јерӣн-дā јетті конды.

аі парар јерӣндӓ ара конды,
пір тегір јерӣн ӧдӯп кеlцӣк,
пір талаіны кессӣк,
арҕалык сын ӯстӯнӓ сыкчык,
арҕалык сынның ӯстӯндӓ
кара каја пол-јадыр.
Кајаның аразында апсак полды,
ікі караҕы јок апсак полды,
алтын тајāн тајаныш одур.
Кан Мергӓн сӧlӧп јадыр:
«Караҕы јок апсак
«менӣң парар јолымнаң
«паска одурар јер таппāнда
«менӣң јолымда одурӯб-алҕан.»
Колындаҕы тајāн јергӓ тӯзӯрӯп
ат ӯстӯнӓң Кан Мергӓн
тајāн кāп полбӣн-јадыр,
аттаң тӯзӓбӓс кāб-ал-перчӣк,
амды адын камцылап јортыш сыкчык.
«Парӣҕан јерің јаксы пол, Кан Мергӓн!»
апсак кізі сӧlӧп јадыр.
Кан Мергӓн јортып сыҕабас
кӧрӯп парӣ ол апсакты,
ол апсак каја аразында турчӯк,
тајаҕын анда сачып јадыр,
анаң ары јоҕары учук парӣ,
кан позрак атты камцылӣбас
ӯкӯс сал-парӣ,
арҕалык сынны азып парӣ,
арбаттыг сӧlӯн тобрып парӣ,
пір тегір јерӣн ӧтчӯк,
пір талаі кессӣк,
арҕалык сынның ӯстӯнӓ сыкчык,
аркы сарын карап кӧрӯп тӯр.

Калышның кара таіға jадыр,
кара таіғаның аразында
от алачык тур-чадыр.
От алачыктың істіндä
кізі сыктап jадыр,
сыктап jатканны токтадып
ырлап jадыр ол кізі.
Алыш төрөн Кан Мерғän
ол епкä кірäргä терäн-тур,
ол епкä кірäргä ат піл-jадыр,
аранцула кан позрак ат
суглуғун молат азыгга кептī салып,
анаң ары jүгүрүп парı.
Аксын Кан Мерғän тартып полбīн.
Озарында турған арғалык сынңа
сыкчык кан позрак ат,
кан позрак ат анда токтаңык.
Түзä концык Кан Мерғän,
сөн каjа пағып көрүп түр,
от алачык тастында
абакаі jаксы кыс кізі тур-jадыр
Jаксы торғу тон кес-сал-тыр,
jаксы кара пөрүгү кес-сал-тыр,
jаксы маімағын кезіб-ок сал-тыр.
Кан Мергäнгä кыіғылап jадыр:
«Ар jаксы іцäм өлүп парчык,
«аның өлгөн сөгүн jығып пер, Кан Мерғän.»
Кан Мерғän адын jедініб-алып
ам алачык-сар пар-jадыр.
Алачыкта турған кыс
Кан Мерғän-сар кел-jадыр,
jолда келіп тоғас-jадырлар,
езän теп езäннäп jадырлар,
менді теп мендіäс-jадырлар.

Паjағы кыс сөлөп jадыр:
«Ар jалғыс Кан Мерғän,
«ар jастыг іцäм ағырып jадыр,
«өлүр парı іцäм,
«өlгөн сөгүн jығып парізаң!»
От алачык епкä jедäбäс
кан позрак адын
ат палғацаң столбä палғады,
от алачыкка кіріп келціктäр,
кірің келіп көрзö
jес характыг, кедір тулуңнүг
кукат ағыр-jадыр,
ас тамактың тадылın салабас
азрап jадыр абакаі jаксы кыс.
Ўр полчык, ас полчык,
Кан Мерғän пілін келзä
jетті кон-сал-тырептä,
сағыныб-одур Кан Мерғän
пу кукаттың кызын аларға,
кукаттың кызын кудалап пар-тыр.
Кукаттың кызы: «Парабын сä!» тедір.
«Алыбынаң алып пол-тырзаң!
«ар jастыг іцäм өлүп парір,
«каідı парарбын саға?
«ар jастыг іцäм өлзö
«ашарып сөгүн jығып салғаібыс,
«ар jастыг іцäм өлбözö
«ебіндä калғаі мында.»
Парар пол-jадыр кукаттың кызы,
ол каразын узүп кон-jадырлар,
ағарып таң атчык,
арланып күн сыкчык,
Кан Мерғän турүп келцік:
«Аңнап кустап парцаңмын.»

Кан позрак атка алтаңлык,
талаіны кастап кустап парі,
тагны јағалап аңнап парі,
тагның ăн адып парі.
Оңар тескăр артып јöр,
аіланып наның келҷік,
от алачыкка једіп келҷік,
ат палғаңаң столбă једіп тўссўк
Ăн кузўн аңдарып јадыр,
алачык епкă кіріп келҷік.
Аң едін пызыр-јадырлар,
аң едї пысканды азран-јадырлар.
Кукат ептă јадып
пір тапсї јоғул ағрып јадыр,
ölöрнў једіп пар-тыр.
Кан Мергăн сурўп јадыр:
«Кукат іҷăңă
«ўгрă ноға пербін-јадырзың?».
««Ăр јастыг іҷăм,
«««тамак јіргă јоғул,
«««тамак јіп полбін-јадыр.»
Көп емăс ўгрă кус пер-јадыр,
ўгрăзін кузўб-алып
пір сомнак ўгрă іссік,
ікі сомнак ўгрă іссік,
ўчўнҷї сомнағын пер-ок-јадыр,
тапсабăн кукат ам тапсап јадыр:
«Ар јалғыс Кан Мергăн,
«менің паламны аппарарға едăрзің,
«кезіп парарға кебї пар,
«мўнўп парарға ады пар.»
«««Сен перзăң каідї полза аппарғаімын.»»
«Аппарзаң менің паламны
«јаңаң анда кырыспазын!

«менің палам јабал полза
«нандра ағыл перзăр! мында
«сірăргă јабал полза
«мă јаксы палам,
«аппар ам паламны.»
Катты аппарарға терăн-јадыр,
јаксы торғу тонын
кезіб-алды алған катты,
кара тўлкў пöрін кезіб-алды,
јаксы маімағын кезіб-алды.
Колынаң тудўп Кан Мергăн
једінїп сыкчык Кан Мергăн.
Кан позрак аттың кырына келҷіктăр,
кан позрак атка ускас-јадырлар,
арғалык сынны азыб-одурлар,
арбаттыг сöлўн тобрып парілар,
ўр полза парып јадырлар,
ас полза парып јадырлар,
ўс тегір јерін ödўп келҷіктăр,
арғалык сынына сыктылар,
аркы сарын карап көрўп тўрläр,
Кан Мергăннің јуртўна јеттїläр,
ăлын кўнўн карап көрўп тўрläр.
Јаксы одур-јадыр арға јоны,
арғалык сынны ендрă јорттылар,
Кан Мергăннің парғанын
арға јоны көр-јадыр.
«Арға јерінă парған Кан Мергăн
«наныб-одўр јерінă,
«ікі кізі пірlă аттыг келірläр.»
Јаңазы јöктап јадыр:
«Ар јалғыс туңмам Кан Мергăн
«менің аіткан сöзўмнў еспін-јадыр,
«от алачыкка кірăбăс

«kykaттың kызын алҕан полар.»
Тура-kонцык, аҕас kāб-алцык,
алтына сук-салцык аҕачын.
Кан Мергäн кірїп кеlцїк епкä.
«Арҕа јергä парабас
«арҕа палазын аҕылцыkпын,
«јалҕыс јацаң абаkаі Каттыр,
«ноҕа маҕа еп пӱдӱрбäдїң?»
Тура-kонцык јацазы
алтындаҕы аҕачын kāб-алчык,
ӱкӱс етчїк јацазы,
Кан Мергäннї kамаkтаң ары сапчык,
ікі kарāнаң от тӱссӱк,
пурун ендрä сустап тӱссӱк,
Кан Мергäн аңдарылып тӱссӱк,
аңдарылып узуп kалцык.
Јацазы Абаkаі Каттыр
ылҕап јадыр, сыkтап јадыр,
јетті кӱнгä јеттрä сыkтап парī,
јетті кӱн ерткäнцы ылҕап парī,
саҕын-јадыр Абаkаі Каттыр.
«Ебїн туссӱн! тојын ессін!»
Кан Мергäннї ускур-јадыр.
«Ебїңнї тут! тојыңны ет!»
Ебїн тутчык, тојын етчїк,
јетті кӱн јеттрä тоілап јадырлар,
Кан Мергäннїң kаттының
тулїн öр-јадырлар,
öрӱп турза тулїн
сас емäс кендїр пол-тыр.
Тојы тозылып јадыр,
тоза јон тарап парды.
Ол kаразын узӱп kондылар,
аҕарып таң атчык,

арланып кӱн сыkчык,
Кан Мергäн турчӱk.
«Аңнап kустап парцаңмын.»
Тас јаҕалī аңнап јӱрчӱk,
талаіны kастап kустап јӱрчӱk,
таг јаҕалап āн öдӱр-јадыр,
талаіны kастап kузӱн адып јадыр,
оңар тескäр артынцык,
аіланып наныб-одур.
Ам аҕылҕан kатты
аk ебїндä сыkтап јадыр.
Āн kузӱн аңдарып јадыр.
Абаkаі Каттыр јацазы
аk ебїнäң сыҕып кеlцїк,
арҕа јонын јы̄ш јадыр,
āн kузӱн ӱläп јадыр,
пајына кöп пербїн-јадыр,
јоҕына ас пербїн-јадыр,
узуннӱ ӱзä кес-јадыр,
јалбаҕын јара кес-јадыр,
арҕа јонына ӱläп јадыр.
Арҕа јоны тоза аk епкä кір-кеlдї,
ас тамаkтың јаkсызын салып
азрап јадыр,
араҕының kаттїн салабас
сїлап јадыр,
јарым kараҕа сїлас-јадырлар,
арҕа јоны нан-јадыр.
Ар јалҕыс Кан Мергäн
kаттын сары нанцык,
kат амды сыkтап јадыр,
kат амды ылҕап јадыр,
kаттың пазы тоза kан нол-парҕан,
позының пазын kолбынаң.

кодыр, кодыр тартабас
кан аӷып сык-јадыр
Азаӷы тоза кодыр полды,
колбынаӈ јара тартып тыр,
кан сык-јадыр азаӷынаӈ.
«Каідї полдың, Алтын Пӧс,
«ноӷа сыктап јадырзың?»
««Каідї поларбын, Кан Мергән?
««Јаӈаӈ Абакаі Каттыр
««аӷасцынаӈ пазымны јара сапчык,
««азаӷыбынаӈ пудумца јара сапчык.»»
Кан Мергән тура концык,
каттын ікі тулїнаӈ кӓб-алцык,
таскары сыӷара сӧзӯрчӯк,
камцызын кӓб-алцык,
камцызыбынаӈ сојын јадыр,
пір катті сапчык,
ікі катті сапчык,
ӱс каттї сапчык.
«Аданаӈ ачї, Кан Мергән,
«анцы ӱр ноӷа начып јадырзың,
«токта, наспа!»
Катты кӯлӯп јадыр,
ікӧлӧӈ ебгä кірчїктäр,
ол каразын узуп кондылар.
Аӷарып таӈ атчык,
арланып кӯн сыкчык,
Кан Мергән ам турчӯк,
ӱр полза јурттап јадырлар,
ас полза јурттап јадырлар,
аі јаксы алызып јадыр,
јыл јаксы јылызып јадыр.
Кан Мергән паза аӈнап пararӷа терäн-јадыр,
катты ыспїн јадыр:

«Карпымда пала пар,
«палам төрїргä-јӧр.
«парпа! токта!» тедїр.
Ӱр полды, ас полды,
пір ӧлак төрӧцӯк,
пазы алтын полцык,
кӧчӯгӯ кӯмӯс полцык,
ол палазын азрап кон-јадырлар.
Кан Мергän паза аӈнарӷа терäн-јадыр,
арӷалык сынны талазып јортып
кус аӈ тоза атчык,
аткан аӈ аткан кус
оӈар тескäр артын-јадыр,
аіланып наныб-одур,
арӷалык сынӷа сыӷып келцїк,
алып карап көрӯб-одур.
Ак ебїндä катты паз'ок сыктап јадыр,
арӷалык сын ендрä јортты,
ат палӷаӈаӈ столба једїп келцїк,
адынаӈ тӯссӯк,
ат палӷаӈаӈа адын палӷаӈык.
Абакаі Каттыр сыӷып келцїк,
арӷа јонына ӯläп јадыр,
арӷа јоны нанып јадыр.
Абакаі Каттыр сӧлӧп јадыр:
«Ар јалӷычым туӈмам Кан Мергän,
«арӷа јерїнä парабас
«арӷа палазын кат етчїксің,
«адаӈнаӈ сыккан јаӈазы
«ар јалӷыс Абакаі Каттыр,
«ала карäӈа көрӯнмäс полар.
«El јерїнä парабас
«елнің палазын алцыксың,
«іцäнің сыккан пецäзї

«ікі карāңа кӧрӱ̆нмäс полар,
«епкä пар узу!» тедїр.
Кан Мергäн сыкчык,
ебїнä кірїп кеlцїк,
катты паз'ок сыктап јадыр.
«Паза но немä сыктап јадырзың?»
««Абакаі Каттыр јаңаң
««аҕаспынаң пазымны јара сапчык,
««пудӱмнӱ паза јара сапчык,
««палаңны кāб-алңык,
««езік-сäр тастаңык,
««кӧчӱгӱ̆ анд'ок јат калңык,
««ӱзä тарткан палаңны.»»
Алып јаксы Кан Мергäннїң
кардаң ап аҕас сырајы
карала тартып тыр,
казан кӱјäзї оскос полды,
каннаң кызыл сырајы
кōра тартып тыр.
Алып тӧрӧ̄н Кан Мергäн
сыҕа конңык ебїнäң,
Абакаі Каттыр јаңазына
кірä конңык јӱгӱрӱ̆п
сӱрбäчїнäң капчык јаңазын,
сыҕара сӧгӱрчӱ̆к јаңазын,
колына камңызын алабас
сојып јадыр абакаіны.
«Кара јалҕыс туңмам,
«нӧдäргä менї начып јазың?»
Пір табыс тапсї-јоҕул,
пір јōк јōктї-јоҕул,
ӱр полза начып јадыр,
ас полза начып јадыр,
јетті кара начып парї,

јетті кӱнäртä начып парї.
Ыскырып јадыр Абакаі Каттыр,
сыктап јадыр, ылҕап јадыр,
карāның јазы кан пол-тыр,
пурун сӯ пус пол-тыр,
едїн праі јара сапчык,
кыскырып абакаіның кыскызы
јајāн естїп сыдап полбаңык,
аібынаң кӱнгӧ пічік ыс-јадыр:
«Алып тӧрӧ̄н Кан Мергäннїң
«јаңазын Абакаі Каттырны
«аны соідырбаҕын!»
Кӱн аларҕа тӱзӱ̆п јадыр,
јергä тӱзäргä сыңмїн јадыр,
аіҕа парып сӧ̄lӧп јадыр кӱн:
«Аі, сен пар! кызын ал!
«мен јергä сы̄п полбаңыкпын.»
Аі тӱзӱ̆п јадыр јергä
Кан Мергäннїң колынаң
кызын сӯра тартчык,
јоҕары сыҕара аппарчык,
јајāнҕа аппарчык.
Ј̇ајāн ал-јадыр Абакаі Каттырны.
ап аҕас еп пӱдӱрчӱ̆к,
епкä кїрä азрап јадыр,
ӱр полза азрап парї,
ас полза азрап парї,
аі алысканңа азраңык,
јыл јылысканңа азраңык.
Ј̇ер ӱстӱ̆ндä јеттон алып
јајāнҕа тоза јы̄л-јадыр,
аі алтында алтон алып
анда тоза јы̄л-јадыр,
јајāнҕа кудалап јадырлар.

јајāн ол алыптарҕа
Абакаі Каттырны пербīн-јадыр.
«Сірäргä пербäссїм» тедїр.
Тегірнїң ӱстӱндä јурттӱг
Алтын Кан пар-пол-тыр,
Алтын Канның олҕы
Аі Мергäн пар-пол-тыр.
Аі Мергäн кудалап кеl-тїр,
Абакаі Каттырны
Аі Мергäнгä пер-јадыр јајāн,
тојын едїп јадыр,
тоза јоны праі сїлап јадыр.
Абакаі Каттыр сыктап јадыр:
«Ададаң сыккан Кан Мергäн,
«пӱн кеlзäң пазарзың менї,
«пӱн кеlбäзäң паспассың.»
Тоі тозыл-јадыр,
тоза јон тарап парчык,
Аі Мергäн алҕан каттын алабас
нан-јадыр јуртӱна,
јолда парып јатканда
абакаі јаксы паза сыктап парī:
«Ар јалҕычым Кан Мергäн,
«пӱн кеlзäң паскаізың менї,
«пӱн кеlбäзäң пазып полбассың!»
Алып тӧрӧн Аі Мергäн
јерїнä сӯна ам јет-кеlцїк.
Алтын Кан апсак
ебїн тудӱп пеläдїп сал-тыр,
пеläн епкä кірдїläр,
тојын едїп пеläт-сал-тыр,
пеläн тоіҕа парып кірдїläр,
арҕа јонына сїлап јадырлар,
јетті кӱн јеттрä тоі етчїктäр,

астāн јоны тозып јадыр,
арҕан јоны семір-јадыр,
тојы тозыл-јадыр,
тоза јон нанҕылап јадыр.
Ол каразын узӱп кон-јадыр,
аҕарып таң атчык,
арланып кӱн сыкчык,
Аі Мергäн ам турчӱк,
аңнап кустап парарҕа.
Катты сӧlӧп јадыр:
«Аңнап кустап парба! токта!»
««Ноҕа парбассым аңнап кустап?»»
Алҕан катты Абакаі Каттыр
тӱскäн пічік аҕыл-јадыр,
Аі Мергäн пічіктї кӧрзӧ
алты јердäң печäттїг
алтын пічік пол-тыр.
Печäттї кодра тартчык,
пічіктї кы̄р-јадыр.
«Аі Мергäн тегірдäң тӱссӱн!
«јер ӱстӱнӧ тӱссӱн!
«јер ӱстӱндä темір сын пар,
«темір сынҕа парзын!
«јер ӱстӱндä јеттон алыпты
«тоза јыгзын Аі Мергäн!
«аі алтында алтон алыпты
«тоза јыгзын Аі Мергäн!
«кара јердїң ӱстӱндä
«кара пастыг кізінї
«праі јыгзын Аі Мергäн!
«ол јонның јарҕылзын јарзын!
«јӧбӱн јӧптӧзӱн!
«тоҕус јылҕа јеттрä
«ол јонын јарҕызын јарзын!

«астап турҕан кізінї азразын!
«тоҕус јылҕа јеттрä
«суксыш турҕан кізінї суг пер-турзӱн,
«јалāс келгän јонына
«јаксы кеп кезірзїн!
«јазаг келгän јонына
«јаксы ат мӱндӱрзӱн.»
Аі Мергän пӯ пічіктї көрöбöс
ылҕап ыссык, сыктап ыссык.
Катты ерїнäң сур-јадыр:
«Ноҕа ылҕап јадырзың,
«ар јалҕыс Аі Мергän?»
««Ноҕа ылҕабаспын, Абакаі Каттыр?
««астап келгän кізінї
««темір сынның-ӱстӱндä
««каідаң алабас азраңаңмын?
««суксап келгän кізā
««каідаң алабас суг перңäңмїн?
««тоҕус јылҕа јеттрä
««јалāс келгän кізā
««каідаң алабас кеп кезірңäңмїн?
««јазаг келгän кізінї
««каідаң алабас ат мӱндӱрңäңмїң?»
«Алыгзың, ар јалҕыс Аі Мергän.»
Абакаі Каттыр турабас
алтын кајырчакты алңык,
алтын кајырчакты ассык,
алтын кајырчактың істїнäң
ак пылат алңык,
ак пылат ӱс тӯлңäктїг пол-тыр.
«Анаң пір тӯлңägїн сестäрзїң
«алтын стол пӱдäр» тедїр
«ас тамак кад'ок пӱдäр» тедїр
«астап келгän кізінї

«аныбынаң азрїрзың,
«суксап келгän кізінї
«аныбынаң-ок суг перäрзїң.
«Тоҕус јылҕа јеттрä
«алтын столдың тамаҕы тозылбас,
«пір тӯлңägїн сестäрзїң
«јалāс келгän кізінїң кебї
«анда пӱдäр!» тедїр,
«ол кептї кезіräрзїң.
«Ӱчӱнңї тӯлңägїн сестäрзїң
«ат анд'ок полар,
«тоҕус јылҕа јеттрä
«ол адын мӱндӱräрзїң.
«Тоҕус јылҕа јетсäң
«улузӱ тарап сыкса
«пу пылаттың ӱс тӯлңäк
«ӱчӱбӱнäң тӯзӱн!
«Ам паразың јарҕы јарарҕа,
«улузӱн јāп јатсаң
«улуг јарҕыны позың јарба!
«улуг апсактар олар јарзын!
«позың каіда ползаң
«ōк täк јарҕыны позың ертїр!
«Анда парзаң, Аі Мергän,
«адамнаң сыккан ар јалҕыс
«Кан Мергän анда полар,
«аҕа тың каттыг јōк јōктаба!
«улуг каракпынаң удра көрбö!»
Абакаі јаксы таскар сыкчык,
арҕа јонын јыгңык,
астап келгän јонын
ас пер-јадыр абакаі,
араҕының каттїбынаң
сїлап јадыр абакаі,

jетті кӱннӱң пазында
арҕа jоны тарап jадыр.
Аі Мерґän адын езäрläп jадыр,
темтäрïн терäн jадыр,
темір kujаҕын кезïп jадыр,
адын'ам алтанцык,
kамцы салҕан jортып сыкчык.
Аі Мерґän парҕан сӧнда
jурттап jадырлар,
аі алыс-jадыр,
jыл jылыс-jадыр,
Абакаі Каттыр абакаідың
істïндä палацак пар-пол-тыр.
Ӱр полцык, ас полцык,
ӧлак тӧрӧп jадыр,
пазы алтын полцык,
көксӱ кӱмӱс полцык.
Ӓр jастыг Алтын Кан
арҕа jонын паз'ok jӧп jадыр,
паламның палазы тӧрӧцӱк теп
арҕа jонын сïлап jадыр,
астап келґän jонның
kарынын тос-jадыр,
kабырҕазын тенäïтïп jадыр.
«Пістäң пала тӧрӧцӱк,
«пістïң ӱчӱн kудаіҕа пазыраңар!
«малҕа мал kозылзын,
«ескä ес kозылзын! теп.
«Ар jалҕыс палам Аі Мерґängä
«пічік ызарҕа керäк.»
Пічігïн пазып jадыр Алтын Кан:
«Саҕа jаксы пала тӧрӧцӱк,
«көксӱ алтын·ӧлак,
«пазы кӱмӱс ӧлак.»

Ол пічігïп аппарарҕа
аҕ-оі аттыг албатты кізінї ыссык.
«Jолда кізӓ көзӱтпä!
«jолда ӓлҕа кірбä!
«темір сынҕа кӧнä пар!
«Аі Мерґängä аппар!» тедïр.
Ыскан албатты кізі
аҕ-оі адына алтанабас
jортып парчык паjаҕы кізі,
тегірнің тӱнӱгӱнä келцік,
тегірнің тӱнӱгӱнäң
тубан полып тӱссӱк,
kара jергä тӱзӱп келцік,
аҕ-оі аттыг кізі полып
парып сыкты kара jердä.
Парып jадабас көрӱп турза
ak талаіның казында
ӓл одур-jадыр,
ол ӓлдаң ертïп парïр,
сӧнынаң кізі кыіҕылап jадыр,
аҕ-оі аттыг кізі kаjа-паскa,
jаксы торҕу тонныг
kат кізі кыіҕылап jадыр.
«Каіда парïзың, аҕ-оі аттыг кізі?»
««Каіда мен парïбын?
««темір сынның ӱстӱнä парïбын.»»
«Нӧдäргä парïзың?» тедïр.
««Алып тӧрӧн Аі Мерґän
««темір сынның ӱстӱнä
««арҕа jонны jӧп jадыр,
««Аі Мерґän кыіҕыртканда
««мендӓ темір сынҕа парïбын.»»
«Ӓлҕа келґän ӓлҕа кір!
«ас тамак jіп сык!» тедïр.

Аҕ-оі аттыг кізі
тамак јīргä кӧ̄lӧнцӯ̆к,
каттың ебīнä кірчїк,
тамактың јаксызын салып
азрап јадыр кат кізі,
араҕының каттīн
кӯ̆мӯ̆с ајакка кузӯп
аҕыл-перцїк, сīлап перцїк.
Аҕ-оі аттыг кізі
араҕы іспäцäңмїн теп
кӯ̆мӯ̆с ајаҕыны алып
езік сары тастацык.
Абакаі јаксы алтын ајакпынаң
паз'ок араҕы аҕылцык.
Алтын ајакты алабас
аҕ-оі аттыг кізі ічїп јадыр.
«Паза пар-ок?» теп кіläп јадыр.
Пір улуг ајак толдра кузӯп
паз'ок араҕы сīлап јадыр,
ічїб-ыссык праізын,
ам езірїп парчык,
аңдарылып узī перчїк
Кат кізі карманын кодурабас
алты печäттіг сӯр алцык,
ікі сарынаң тутчӯк,
паза карманына сукчӯк.
«Тур, нанцы, табрак пар!»
Турдӯ, аҕ-оі адына алтанды,
камцы салабас ӯ̆кӯ̆с салцык,
темір сынына сыҕып кеlцїк,
темір сында кӧп јон јы̄лҕан.
Темір́ сынның ӯ̆стӯ̆нä сыкканда
Аі Мергäн аны кӧрӯ̆п
удра пас-кеlцїк Аі Мергäн.

«Каідар кеlдїң?» теп сур-јадыр.
Карманынаң пу кізі
алты печäттіг пічігїн алцык.
Алып тӧрӧ̄н Аі Мергäн
алты печäдїн сы̄ тутчӯк,
пічігїн јазып кеlїп кы̄ҕыр-јадыр:
«Ар јалҕыс палам Аі Мергäн
«каізī кӯ̆н ебīнäң сыккан,
«ол кӯ̆н јетті пастыг Ј̌еlбäгäн кеlгäн
«алҕан каттың Абакаі Каттыр
«Ј̌еlбäгäнмінäң піріккäн,
«пір кäбäс пір ӧл тапканнар,
«кадарҕан малыңны тоза јіп парī,
«каідī етчäң поларзың оларнī
«ӧдӯ̆рäргä керäк!»
Алып тӧрӧ̄н Аі Мергäн
пічік-ок пас-јадыр:
«Ӧдӯ̆рбäзїн кат менī!
«ӧдӯ̆рбäзїн пала менī!
«мен јеткінцä ӧдӯ̆рбäзїн!»
Алты јердäң печäт салцык.
Кеlгäн кізінї нандырды:
«Ј̌е пар!» јолда а̄лҕа кірбä!
«темір сыннаң тегіргä сык!»
Ак оі адына алтанцык,
тӯ̆дӯ̆н полабас тегіргä сыкчык,
ак пулуттӯң, кара пулуттӯң
аразына једїп парī.
Ебїндä турҕан кат кізі
тегіргä сыкканын пілїб-одур,
таскары сыҕа концык,
кара са̄ккä кубулцӯ̆к,
јоҕары сыҕара учуҕабас,
аҕ-оі аттыг кізінї сӯ̆рäбäс

тегірнің тұндұғұнә јет-келҷік,
коінына кірә јұғұрҷұқ,
карманына кірің парҷық,
карманында јаткан пічіктї
ікі колына алҷық,
ікі сарына тудұп салҷық.
Кара сāк нандра сықчық ам,
учуғұп парып ыссық.
Ак аттыг кізі тегіргә сығып келҷік,
алты печāттіг пічіктї
Алтын Канға аппарчік.
Алтын Кан пічіктї алҷық,
арға јонын кығыртып јадыр:
«Ар јалғыс палам Аі Мергāннāң
«пічік келҷік, аны кығырып перім,
«естіңәр!» тедір.
Алты печāттї сы тутчұқ,
кығырып јадыр Алтын Кан:
«Кат менї емäс» тедір,
«пала дā менї емäс,
«ödұрұңär ол катты!
«ödұрұңär ол паланы!»
Алтын Кан сölöп јадыр:
«Мындак јаксы катты
«каідї ödұрҷāңміс?» тедір.
«Мындак јаксы паланы
«каідї ödұрҷāңміс?» тедір,
«паза пічік ыс-перім!»
Паза каттап пічік пассык:
«Келзін позы Аі Мергāн!
«каттын позы ödұrзұн,
«палазын позы ödұrзұн!
«андак јаксы кізінї
«піс ödұräргä полбаҷық.»

Алты печāт пічікка сал-тыр,
ыскан кізішāң сур-јадыр:
«Мынаң тұзұп парабас
«јолда кізā кіргäбізің?»
««Кірбābін»» тедір јазыр-јадыр.
«Пірäр кізā тоғаскабызың?»
«« Тоғаспābын!»» тедір јазыр-јадыр.
Ар јастыг Алтын Кан
кар'аттыг кізінї кығыр-јадыр.
«Јолда парып кізā пічіктї көзötпä,
«ар јалғыс Аі Мергāнгä
«пічіктї көнä ап пäр!»
Јұғұртұп сыкчык ол кізі,
тегірнің тұндұғұнә јетчік,
тубан полып тұс-јадыр,
темір сынға көнä тұс-парі.
Ебіндä калған јалғыс кат
темір сынға тұскāнін пil-јадыр,
сыға конҷык ол кат ебінāң,
кара сāккä кубулҷұқ паз'ок,
учуғабас кар'аттыг кізā јетчік,
коінына кірчік, карманына кірчік,
алты печāттіг пічіктї алҷық,
ікі сарына тудуп салҷық,
нандра сыкчык коінынаң.
кара сāккä кубулабас учукчұқ.
Кар'аттыг кізі темір сынға тұссұқ,
алып төрön Аі Мергäн
көрұп удра ок пас-тыр келдї.
«Каідāр келдің?» сурұп јадыр.
Алты печāттіг пічігін ал-перҷік,
алты печāттї сы тутчұқ,
пічігін кығыр-јадыр:
«Абакаі Каттыр Јелбäгāннің палазы

«kадырҕан малын тоза јічіктäр,
«kамык јоныңның јарымы
«јіб-ok парīлар;
«kаідī едäргä керäк?
«öдӯрäрбä? öдӯрбäспä?»
Аі Мергäн аіт-јадыр:
«Јолда āлҕа кірбāбїзїң?»
««Кірбāбїн»» тедїр кеlгäн кізі.
«Пірäр кізі тоҕасkанба јазыда?»
««Тоҕаспāн ok пірäр кізі.»
Аі Мергäн пічік пас-тыр:
«Кат менī, öдӯрбäзїн!
«пала менī-ок, öдӯрбäзїн!
«малымны јізїн!
«мен-ok мал табарым,
«јонымны јізїн!
«мен-ok јон табарым.
«Мен јеткäнцä öдӯрбäзїн!
«ӯс јылдаң једäрбїн.»
Алты јердä печäт салцык.
Кар'аттыг кізі парчык,
тегіргä сыkчык тӯдӯн полып,
аk пулуттӯң, kара пулуттӯн
аразына јет-кеlцїк.
Паја kат кізі пілїб-ok одур,
таскары сыҕабас
kара пулут полып
тегіргä јапсынцык,
наңмыр полып јāп тӯссӯк,
kара'аттыг кізінїң kоінына
наңмырлыг суг кір-јадыр,
kарманына јетчїк,
алты печäттїг пічіктї
паза kолына алцык,

ікі сарына тудабас
анд'ok салцык пічіктї,
нандра сыkчык kара сāк полып.
Кар'аттыг кізі
тегір ӯстӯнä сык-кеlцїк,
Алтын Канҕа јет-кеlцїк.
пічігїн перїп јадыр Алтын Канҕа,
Алтын Кан арҕа јонын јы̄п јадыр,
аk ебїнä кір-јадыр,
ас тамаkтың јаkсыбынаң
сīлап јадыр Алтын Кан.
Абаkаі Каттыр анд'ok кір-кеlдї,
палазы палтаң пултаң пастыр-јöр.
Алты печäттї сы̄ тутчӯk.
kы̄ҕыр-јадыр пічīн:
«Кат менī емäс,
«пала менī емäс,
«kатты öдӯрзӯн мен јеткäнцä!
«палазын öдӯрзӯн мен јеткäнцä!
«мен јеткäнцä öдӯрбäзäң
«пабамны öдӯрäрбїн,
«kамаk јонымны öдӯрäр-ök-пӯн,
«kадарҕан малымны öдӯрäр-ök-пӯн.
«Караҕаналыг kара kаја пар,
«тоҕус алып јаkпылāбын анда,
«оларны сыҕарзың kајадаң,
«тоҕус јердäгї самаkтарын алзын!
«тоҕус алып сыkсын!
«арҕалык сынның едäгїнда
«молат тöгö пар,
«анд'ok улуг палта пар,
«пізїнїң узунӯ пір kулас,
«палтабынаң моінын кессїн.»
Āр јастыг Алтын Кан

арҕа јоныбылаң
ылҕазыб-ок-јадырлар,
сыктазыб-ок-јадырлар.
«Мындак јаксы катты каідī ӧдӱ́рчӓң?
«мындак јаксы паланы каідī ӧдӱ́рчӓң?»
Абакаі Каттыр саҕаныб-одур:
«Менӣң јалҕыс тыным ӱ́чӱ̆н
«праі јоны тоза ӧlӧр,
«кара кајадаҕы тоҕус алыпка
«позым парып ӧlҷӧ̆ңмӱ̆н.»
Āр јалҕыс палазын једӣнӣп алҷык,
кара кајаның кӱ́lӓзӣн алҷыҕ-ок,
караҕаналыг каја сар
пастыр парī Абакаі Каттыр,
караҕаналыг кара каја
тоҕус јердӓ самактап салҕан,
тоҕус кӱ́lӓзӣн алҷык,
тоҕус самаҕын тоза ассык,
тоҕус алып сыҕып кеlҷӣк:
«Нӧдӓргӓ сыҕарып јадырзың?
«Абакаі Каттыр олҕыбынаң
«сенӣ ам ок ӧдӱ́рӓрбӣс,
«пістӣң пегӣбӣс Аі Мергӓн,
«пістӣң каныбыс Аі Мергӓн
«позрак кӱ́ндӓ пістӣ сыҕарҷаң,
«пӱ̄н субат кӱ́н пол-тыр,
«пістӣ пӱ̄н сыҕарчыксың,
«сенӣ ӧдӱ́рӓр-ӧк-пӱ̆с.»
Абакаі Каттыр сӧ̄lӧдӱ̆:
«Алҕан ерӣм Аі Мергӓн
«ӧдӱ́рзӱ̆н теп ыскан менӣ.»
Аі Мергӓннӣң пічīн пер-јадыр,
тоҕус алып кы̄ҕырабас
абакаі јаксы Абакаі Каттырны

тӧгӧ-зӓр аппардылар,
улуг палтаны колына алдылар.
«Јат», тедӣр тӧгӧ̄!
«моіныңны кезӓ сабарбыс.»
««Аіт перӓр сӧзӱ̆м пар,
««аіт перīн сӧзӱ̆мнӱ̆.»»
Абакаі Каттыр ам кеlӣп
аіҕа пазырчык,
кӱ́нгӧ пазырчык.
«Ајым кӱ́нӱ̆м, мен ӧlӧрбӱ̆н,
«менӣ алып калыңар!
«ададаң сыккан Кан Мергӓн
«пӱ̄н кеlбӓзӓң паспассың,
«пӱ̄н кеlзӓң пазарзың.»
««Моіныңны сал!»» тоҕус алып тедӣр.
«Токта!» тедӣр, «тӱ́рчӓ.
«Ар јалҕыс палама
«емчӓ̄м ам перīм.
«Менӣ ам ӧдӱ́рзӓ̄р,
«ар јалҕыс паламны
«када ӧдӱ́рӱ̆ңӓр!»
Палазына емчӓ̄н сукчӱк,
тӧгӧ̄ ам јат перчӣк.
Тоҕус алып талас-јадырлар,
пірзӣ мен сабармын тедӣр,
пірзӣ мен сабармын тедӣр,
пір алып палтаны алабас
ак пулуттӱң кара пулуттӱң
аразына сыҕара
палтаны ам кӧдӱ́рчӱ̆к,
ам кеlӣп сапчык,
карсактыг аң јӱ́гӱ̆р-кеlдӣ,
Абакаі Каттырның ӱ́стӱ̆нӓ јадырлар,
карсактыг аңның моінын кескӓн,

Абакаі Каттырның моінын кеспін-дір.
Ікінчі алып кел-тір,
улуг палтаны көдүрчүк,
ак пулуттүң кара пулуттүң
аразына сығара көдүрчүк,
ам келіп сапчык,
канаттыг кус учуғүп келді,
Абакаі Каттырның үстүнä јадыр,
канаттыг кустүң моінын кескän,
Абакаі Каттырның моінын кеспін-дір.
Тоғус алып сөлөп јадырлар:
«Абакаі Каттыр, сен тур!
«карсактыг ан сā полыссык,
«позы өлчүк,
«канаттыг кус сā полыссык,
«позы өлчүк,
«кудаі саға полыс-јадыр.»
Абакаі Каттыр ам турдү.
Тоғус алып сөлөп јадыр:
«Аппар пістї кара кајā!
«кара кајада јāп сал!»
Абакаі Каттыр самактап јадыр,
јāп салчык тоғус алыпты
«Азāм парған јергä
«пазым ам парзын!
«пазым парған јергä
«азāм ам парзын!»
Ам келіп јөр-сыкчык,
үр полза парып јадыр,
ас полза парып јадыр,
астаң астап парі,
сугдаң суксап парі,
өлөрүнä једіп парі.
Андї парып јасса

тегірніц түңүгү јадыр,
јергä төбүн сегірчік,
јергä төбүн түссүк,
курчаңа јеттрä кумға түссүк,
анаң турүп полбін-јадыр.
Јетті кона одурчүк,
јетті конак ерткändä
турчүк Абакаі Каттыр,
палазын једініп алып пастырчык,
ылғап парі, сыктап парі,
пала көктї маклап јадыр,
änä көктї elkiläп јадыр,
арғалык сынның үстүнä сыкчык,
аркы сарын көрүп түр,
калын кара таіға јөр,
кара таіғаның озарында
от алачык турүп јадыр.
«От алачыктың істіндä
«менї ödүräр кізі парбінї,
«анда парім өлөрбүн.»
Алачык сары пар-јадыр,
алачыкка кіріп келцік,
кіріп келіп көрзö кукат јадыр,
јес карактыг пол-тыр,
кендір тулуңнүг пол-тыр.
«Јір немä таппін јаткан поларбын,
«сенї јіргä јөрбүн!» тедір
Кукат сөлөп јадыр:
«Кара јергä ам сыкчыкпын,
«кырк чыл анда јāға кіріп келцікпін,
«астаң астап келдім,
«сугдаң суксап келдім,
«сенї јіргä ок јөрбүн,
«табрак сөлö, но кізі полцаңзың.»

««Пабам менїң улуг алып полҕан,
««канаттыг кара аттыг
««Канаттыман Кан полҕан,
««Кан Мергäн туңмам полҕан.»»
«Каіда парып јадырзың ам?»
««Парїбын ölöргö јер кіläп,
««кізі ödӳрзä кізі колында ölöргö.»»
Ам кеlїп тура кеlцїк кукат,
таскары сыҕа концык,
каттап сыҕырыб-ыссык,
калык јонның табызы каінас-јадыр,
кадарҕан малының табызы каінас-јадыр,
абакаі јаксы кöрзö
алачык еп емäс,
ап аҕас еп одур-јадыр.
Таскартан кірїп кеlцїк,
абакаі јаксы кыс кізі,
кыс кізі кїрїп пар-тыр,
пазы аҕар пар-тыр.
«Абакаі Каттыр!» тедїр,
«алып тöрӧн Кан Мергäн
«менїң ок туңмам полҕан.
«Кан позрак аттыг
«Канар Кō Арыг адым полцаң.»
Абакаі Каттыр сӧlödӳ:
«Кан Мергäн сäр ноҕа парбассың
«мында јурттап јадырзың?»
««Кан Мергäннїң аіналары кöп,
««Кан Мергäн сäр парбассым,
««Кан Мергäнгä аіна кіргäндä
««аіназы пазып полбассым.»»
Ас тамактың јаксыбынаң
Абакаі Каттырны азрап јадыр,
ӳр полза сїлас-јадырлар,

ас полза сїлас-јадырлар,
јетті кӳнгä јетчїк,
јетті кӳн ерткäндä
каіда каіда кізі сыктап јадыр.
«Абакаі Каттыр каттымны
«каіда табарым?» сыктап јадыр,
«јалҕыс паламны
«каіда табарым?» сыктап јадыр,
«јер ӳстӳндä табармынма?
«јер алтында табармынма?»
Абакаі Каттыр сӧlöп јадыр:
«Аі Мергäн ерїм кеläр.»
Пајаҕы палазы сӧlöп јадыр:
«Менїң пабам кеläр!»
Канар Кō Арыг сӧlöп јадыр:
«Ерїң кеlзä ödӳрäбїн!»
««Ödӳрбä!»» тедї Абакаі Каттыр.
Аі Мергäн ылҕап сыктап
ам кірїп кеlдї епкä,
Алып Канар Кō Аі Мергäннї
ӳкӳс салцык сыҕара сöзӳрчӳк
јергä тастады Аі Мергäннї,
позы ӳстӳнä одур-ыссык,
мōлат кылычын сӯр-алцык,
Аі Мергäн ылҕап јадыр:
«Менї ödӳрбä!» теп јадыр.
Абакаі Каттыр сыҕып кеlцїк.
«Ödӳрбä!» теп пазыр-јадыр,
Пајаҕы ōл сыҕыб-ок кеlцїк.
«Пабамны ödӳрбä!» теп пазыр-јадыр.
Турчӳк, колдаң капчык,
епкä кїрä једїп парчык,
астāнҕа ас пер-јадыр,
суксāнҕа суг пер-јадыр,

карнын тоскыр јадыр,
кабырҕазын тенäітїп јадыр,
араҕаның каттīн ічїп јадыр,
ӱр полза сīлас-парīлар,
ас полза сīлас-парīлар.
Ар јалҕыс Аі Мергäн сӧlӧп јадыр:
«Ноҕа мында јаҕыскан,
«абакаі јаксы, јурттап јадырзың?
«Кан Мергäнгä парбīн.»
««Кан Мергäнгä мен парбассым,
««Кан Мергäннїң аіназы кӧп.»»
«Кан Мергäнгä парбазаң
«менїң јерїмä кеl!
«када јурттāл!» тедїр.
««Кы̄ҕырзаң парарбын,
««кы̄ҕырбазаң парбаспын!»»
Парарҕа терäн-јадырлар,
абакаі јаксы Абакаі Каттырҕа
јаксы ат тудӱп пердї,
кептїң јаксызын кīдїрдї,
темтäрїн терäн-јадырлар,
темір кујак кес-јадырлар,
таскары сыкчык Канар Кō,
ӱс каттап сыҕырчык,
кадарҕан мал јок полцык,
камык јон јоҕ-ок полцык,
ак ебї јоҕ-ок полцык.
Ат аҕылып алтандылар,
Абакаі Каттыр палазын
адына ускастыр алцык.
Ам кеlїп јӧрä сыктылар,
арҕалык сынын ас-парīлар,
ас парīлар, кӧп парīлар,
абакаі јаксы Абакаі Каттыр

тегірнїң тӱнӱгӱнäң сегіргäн
кумҕа ам једїп кеlдїläр.
Тӱдӱн полып тегрі-зäр сыктылар,
тегірнїң ӱстӱндä парып јаттылар,
тоҕус алып јапкан
кара кајā јеттїläр,
ар'ок парып сыктылар,
тоҕус алып кессäң
молат тӧгӧ јеттїläр,
карсактыг аңның ӧlгӧн сӧгӱ
анд'ок јадырлар,
канаттыг кустӱң ӧlгӧн сӧгӱ
анд'ок јадырлар.
Абакаі Каттыр ылҕады, сыктады:
«Маҕа полыс-кеlїп
«менїң ӱчӱн ӧlгӧн канаттыг кус!
«менїң ӱчӱн ӧlгӧн карсактыг аң!»
Ам āлҕа кірдїläр,
астың тадылīн јіп јадырлар,
араҕаның каттīн ічїп јадырлар.
Паја ōлак сӧlӧп јадыр:
«Алтыма мӱнäр ат парба?
«еңнімä кезäр кеп парба?»
Пабазы «Ат пар» теп јадыр,
«еңніңä кезäр кеп пар ок» тедїр.
Алып јаксы Аі Мергäн
алтон аскыр јылҕызын
пір јергä јыгдыр-јадыр,
ат тутчаң арҕамцызын
палазының колына перчїк,
арҕамцы тудӱлуп ōлак,
ак ебїнäң сыҕа концык,
алтын аскыр јылҕызын аралап јӧр.
Ӱс јастыг аҕ-оі ат тутчӱк,

ат палҕаҷаӊ алтын столбā
аҕылып јадыр ак оі атты,
кӱмӱс јӱгӓнїн суҕӯп јадыр,
кӱрāлїг езӓрїн урӯп јадыр,
ӱс јастыг аҕ-оі ат
ат таскылныӊ улїнҷа ӧзӱп јадыр,
аранҷула аҕ-оі ат
аібынаӊ кӱннӱ тулҕап тур,
епкӓ кірїп сōлӧдӱ:
«Адымны адап перїӊӓр!»
Канар Кō адын адап јадыр:
«Алтын Кан аҕалыг,
«Аі Мергӓн пабалыг,
«Абакаі Каттыр іҷӓлїг,
«ӱс јастыг аҕ-оі аттыг
«Алтын Кіріс пол!» тедїр.
«Алышка алдыртпа!
«кӱлӱккӓ кӱлдӱртпӓ!
«ергӓктїггӓ сертӓтпӓ!
«еӊнїӊгӓ пастыртпа!
«келгӓннї позытпа!
«келбāнгӓ парба!
«улуг алып пол!
«улуг кӱлӱк пол!»
Алтын Кіріс атка мӱндӱ,
аӊнап кустап парды,
таг јаҕалап аӊнап парī,
талаі кастап кустап парī,
оӊар тескӓр артынып,
нанык-ысты ебїнӓ.
Āн кузӯн аӊдарчык,
арҕа јонны јӯп алып
аӊ кузӯн ӱлӓп јадыр,
ак ебїнӓ кірїп келїп

ол каразын узӯп конҷык.
Аҕарып таӊ атчык,
арланып кӱн сыкчык,
алып Каннар Кō сōлӧп јадыр:
«Кан Мергӓннїӊ аіналарҕа
«ам парāл!» тедїр,
«Кан Мергӓннїӊ ікі ōл тӧрōн,
«ікі кара аттыг
«Кара Тас Мӧкӧ,
«Каттыг Тас Мӧкӧ,
«ікі карындас пол-тыр,
«улуг алып улуг кӱлӱк.»
Канар Кō, Аі Мергӓн, Алтын Кіріс
ӱчōлӧӊ парīлар.
Арҕалыг сынны азып парīлар,
арбаттыг сӧлӱн тобрып парīлар,
тегірнїӊ тӱнӱккӓ јеттїлӓр,
тубан полып кара јергӓ тӱстӱлӓр,
арҕалык сынҕа сыҕып келїп
Кан Мергӓннїӊ јуртӯн карап турлар.
Ат палҕаҷаӊ алтын столбада
кан позрак атпынаӊ
ікі кар'ат тур-јадыр.
Аі Мергӓн кыскыр-јадыр:
«Аранҷула ат јаксы пагдаба?
«алып кӱлӱк јаксы темдӓбӓ?»
Кан Мергӓннїӊ катты сōлӧп јадыр:
«Аі Мергӓннӓӊ ōл тӧрӧчӱк
«ол келзӓ ӧлӧрзāр.»
Сыҕа коныш кӧрзӧлӧр,
арҕалык сынныӊ ӱстӱндӓ
ӱс кізі тур-јадыр.
Аттарына алтанҷыктар,
арҕалык сынҕа сыҕып парīлар.

Алтын Кіріс адынаң тӱстӱ̆,
курлук карбӣ јазын сӱрчӱ̆к,
садак карбӣ уӈӱн сӱрчӱ̆к,
јаӈа салып јапсыр турдӱ̆,
көскӧ салып кербәіттә тартты,
Кара Тас Мөкөнӱ̆ адып јадыр,
ады позыбынаң јара атчык.
Кан Мергән Каттыг Тас Мөкӧ
ікӧлӧң сыӈып келдӣләр,
Аі Мергәнмӣнәң Кан Мергән,
Каттыг Таспынаң Алтын Кіріс
кӱрәзӣп јадырлар.
Кан Мергәннің катты
анд'ок сыӈып келӌік.
Алып Канар Кӧ Кан Мергәннің
каттымынаң кӱрәс-јадылар,
Кан Мергәннің казінә
кукат анд'ок келӌік,
Канар Кӧ јапсын-јадыр.
Ӱр полза тудӱс парӏлар,
ас полза тудӱс парӏлар,
јетті кӱнгә јеттрә
тудус сыктылар.
Алтын Кіріс Кара Тас Мөкөнӱ̆
алылып тастаӌык,
ас пелінәң сӹ тӓп ӧдӱ̆рчӱ̆к.
Алтын Кіріс кукатты јарыб-алӌык,
кукатпынаң кӱрәс-јадыр,
ӱр полза кӱрәстӣләр,
ас полза кӱрәстӣләр,
кукатты Алтын Кіріс ӧдӱ̆рӌӱ̆к.
Алып Канар Кӧ
Кан Мергәннің каттын тастаӌык,
арыг тынын ӧдӱ̆рәргә полбӣн-јадыр,

тӱӌдәрә пассык,
арӈазынаң кӓс тілїп јадыр,
ол-ок кӓспынаң каттының
азаӈы колын пір јергә палӈады,
тоӈус азыр темір тыттың
пазына ілїп ыссык.
Кан Мергән, Аі Мергән
кӱрәзї̈б-ок јадырлар,
Канар Кӧ Аі Мергәннї
јарыб-алып кӱрәс-јадыр,
јетті кӱнгӧ јеттрә кӱрәстїләр,
јетті кӱннӱ̆ң пазында
алып төрӧн Кан Мергән
азакпынаң ас пас-јадыр,
ајабынаң көп тајан-дыр,
кара јердәң кӓп сыкчык,
ак пулуттӱ̆ң, кара пулуттӱ̆ң
аразына сыӈара көдӱ̆рчӱ̆к,
аӈылып тастаӌык,
арыг тынны ӱзӱ̆п полбӣн-јадыр.
Кара пӓрын ікі тіспїнәң
пазып јадыр Канар Кӧ.
Кан Мергәннің аксынаң
јыланнар, паӈалар сыӈып јадыр,
ікізїнӌі пас-јадыр,
аксынаң кара кан төгӱ̆l-јадыр,
ӱчӱ̆ӌізїн пас-јадыр,
ап-аӈас кан төгӱ̆l-јадыр.
Тура конабас Канар Кӧ,
колбынаң кабызып тастаб-ыссык.
«Аіна саӈызы праі сыккан полза
«ак ебїнә парып көр!
«аіна саӈызы сыкпӓн полза
«кукатты качырып парӏзың

«jер алтына кірä.»
Ал̆а кирдi̇ läр ӱчӧлӧң
Кан Мергänмi̇нäң Аі Мергän
Канар Кӧмынаң ӱчӧлӧң.
Алып төрӧн Алтын Кіріс
каіда каіда парабас jок полды.
Ас тамактың jаксызын
салып сілап jадырлар,
араҕаның каттiн салып
сілап jадырлар.
Jетті кӱн тӓрі ічiп jадырлар,
тоҕус кӱн тобра ічiп пардылар,
тоҕус кӱннӱң пазында
Алтын Кіріс ам кір-келцiк,
абакаі jаксызын jедi̇нiп
Алтын Канның палазы
Алтын Тана пол-тыр.
«Кан Мергän, аларзыңма
«пу абакаі jаксыны?»
Кан Мергän көрӱб-одурчӱк:
«Аларым ок» тедiр.
Тоі ам ет-jадырлар,
ар̆а jонын тоза jӧп алабас.
Jетті кӱн jеттрä ічiп jадырлар,
тоҕус кӱн тозылҕанца
тоі ет-jадырлар.
Астӓн jоны тозып jадыр,
ар̆ан jоны семір-jадыр.
Eli̇ jоны тоза тарап jадыр,
албатты, jоны нан-jадыр.
Аі Мергänбi̇нäң Алтын Кіріс
маныб-ок-jадырлар,
Кан Мергän Канар Кӧ ікі карындас,
ікӧлӧң пір jердä jурт салдылар.

XVII. Кара Тыҕан Кан Суксаҕал Канбынаң.

Кара аттыг Кара Тыҕан Кан полҕан,
палазы jок пол-тыр,
он ікі азактыг аҕ-оі аттыг
Олаңар jӱрчӱзӱ̆ полҕан.
Кат аларҕа пашка jергä парҕан
Олаңар jӱрчӱзӱ̆бiläпарҕан.
Ак талаідың кажында
ак аттыг Ак Кан jурттап jадыр,
аң jуртӱна jедäбäш
Алтаі сынның ӱстӱ̆нäң
көрӱ̆п тӱ̆рläр ікі алып,
кадарҕан малы көп полҕан,
камык jоны көп полҕан.
Кара Тыҕан Кан төрт jаізаңнаң
шірзiн Ак Канның jуртӱна ызып jадыр:
«Пар!» тедiр, «сур Ак Каннаң!
«палазын jакшыбынаң перärбä?
«палазын jабалбынаң перärбä?»
Нajаҕы jаізаң парып
Ак Канҕа кірiп келдi,
Ак Каннаң сурӱп тӱр:
«Паңаңны jакшыбынаң перärзiңмä?
«jабалбынаң перärзiңмä?
«Кара Тыҕан Кан сур-jадыр.»
Ак Кан ары көрӱ̆п ылҕi-дыр,
пері көрӱ̆п кӱ̆лädiр,
перäбiн тебädi,
пербäс-тӓ-бiн тебädi,
тапшабiн одур-калды.
Jаізаң Кара Тыҕан Канҕа нан-jадыр.
«Ак аттыг Ак Кан

«перәбін-дә тебәчік,
«дербәс-тә-бін тебәчік.»
Ікінҷізін јаізаңны ызып јадыр,
ікінҷізін јаізаң сурғанда.
Ak Кан перәбін-тә сөлөбөдў,
пербәс-тә-бін сөлөбөдў,
наныб-ok келҷік јаізаң,
нанып келәбәш сөлөдў:
«Ak Кан перәбін-дә сөлөбөдў,
«пербәс-тә-бін сөлөбөдў.»
Ўчўнҷўзўн јаізаңны ысты,
ўчўнҷўзўн јаізаң парабаш
пажырыб-ok-тур,
сурўб-ok-тур,
kaja көрзө ікі алып кіжі
кірїп-келә-јўрәбәш
јаізаң сурўп јадыр:
«Пегlәзә пәм!» тедїр,
«kанназа kаным!» тедїр,
«јakшыбынаң перәзїңмә?
«јабалбынаң перәзїңмә палаңны.»
Ікі кіргән алып
Ak Канның ікі олғы полған,
Ak Канның ікі олғы сөлөп јадыр:
«Нуңmak пажыбыс јатпәнда,
«нумурт карәбыс сөлбәнда
«пербәспїс!» теп јадырлар.
Јаізаң ам наныб-ысты,
сөлөн сөзўн сөлөп пердї.
Ak Канның ікі олғы
ікі ағ-оі адын әзәрlәдїlәр,
ікі тең јўрәбәш
Алтаі сынға шығып пардылар,
Алтаі сынға шыкканда

ікі алып кығырды:
«Кара Тыған Кан атыжарға:
«тудўжарға келзәңәр!
«сен ат!» теп јадырлар.
Кара Тыған Кан келїп
оғын јазын кәп јўрәбәш
тартып тыр атарға,
атып јатканда ја табыжына
тубан тўжўп парған,
тубаң ачылғанда
көрөр тезә ікі алып јоғул.
Адын алтанабаш
парып көрзө јоғул,
аткан оғыбынаң
төлап пар-тыр ікі алып,
аранҷула ағ-оі аттардың
оң туіғактар-ла kал-тыр,
ікі јакшы алыштаң
оң ергәк-lә kал-тыр;
kара аттыг Кара Тыған Кан,
он ікі азактыг ағ-оі аттыг Олаңар
төрт јаізәмынаң
Ak Канға кір-келдїlәр.
Алып јакшы Кара Тыған Кан
Ak Канның азағына пажыр-јадыр.
«Ak Кан kастым» теп пажыр-јадыр,
«Ak Канның алған Катты Ағылаң Кө
«азағыңа пажыр-јадырым,
»kазінәм» теп пажыр-јадыр.
«Јакшыбынаң перәбізәр,
«јабалбынаң перәбізәр
«Аі Арыг абакаіды?»
сурўп јадыр Кара Тыған Кан.
Амды тојын тоілап јадыр,

kара кӱн-öртö ічїп јадырлар,
Кара Тыҕан Кан езірҷїк.
Ол kаразын kондылар,
ертäн турдӯлар.
Алҕан kатты Аі Арыг
cölöб-одур Кара Тыҕан Канҕа:
«Јаштаң алҕаным,
«јајāным kошkаным,
«сен кеҷä маkтанҕазың
«араkы ічїп езірїк полҕанда,
«ікі алыпты оң ергäктäрїнäң
«тіргїзäрбїн, тāзїң» тедїр,
«ікі аҕ-оі атты оң туіҕаkтарынаң
«тіргїзäрбїн, тāзїң» тедїр.
Олаңардаң сур-јадыр:
«Пу сöстӱ сölōбӱн?» тедїр.
««Тіргїзäрзїң тāзїң»» тедїр.
«Шыннап едї тāн ползам
«аранҷула ат езäрläт!»
Аранҷула ат езäрläдїläр,
ікі алып атkа алтанды,
парыб-ысты Кара Тыҕан Кан.
Олаңарбынаң парыб-ысты,
Алтаі сынны ажып парїлар.
«Пурун äшшäңмїн улуг кіжінäң,
«тегір јернїң kырїнда
«тегрä тірї öскöн
«темір kаја пол-тыр,
«аның пажында алты јӱllӱг
«ölгöн кізінї тіргїзäр
«аk от пар äшшäңмїн,
«ā парїбыс, јӱрчӱм» тедїр.
Ӱр пардылар, ас пардылар,
ол темір kајā јетїп кеlҷіктäр,

Алтаі сынҕа шыҕып кеlїп кöрчӱктäр,
Алтаі сынның едäгїндä
ат сōгӱ азыр таг пол öскöн,
ер сōгӱ егір таг пол öскöн,
пурун јер пӱт-кеlї,
алыптар ол аk отты
аларҕа полбїн-јадыр,
анда кеlїп ölгöн полҕан.
«Каідї јетїп аларбыс?»
теп сурӯп тӯр Олаңар;
Кара Тыҕан Кан cölöп тӱр:
«Аттарбысты мында
«kу сігäнгä kубулдӯрӯп
«паштїрҕа керäк полар.»
Аттарын kубулдӯрдӯлар,
аттарын паштадылар,
аттары паштаҷыk,
постарын kарчыҕаі kушkа kубӯлӯп
учуҕӯп шыkтылар,
kајаның пажына јеттїläр,
једäбäш кöрзölöр,
тоҕус азыр темір тыттың
пажын піргä тартып
ікі ала kуckун уја салҕан,
ол kуш аk отты kадар јатkан,
кіжā пербїн јатkан.
Ајастап кöрӱб-одурлар,
кöрӱп турза ујада
ікі ала kуckуннӯң
ікі палазы узӯп јадырлар,
паланың алтынаң
ікі kарачыҕаі оттӯ kодурӯп
јерїнä учуҕуп тӱштӱläр,
аттарына јеттїläр,

аттарына мӱндӱläр,
камцы салып jӱräбäш
jӱгӱртӱп шыктылар
Jерiнä jетiп келдiläр,
аш тамак jiдiläр,
Алтаi сынҕа пардылар,
Алтаi сынҕа пара jӱräбäш
iкi алыптың оң ергäгi
сынның ӱстӱндä таптылар,
алты jӱллӱг ак отпынаң
ергäктi емнäдiläр,
iкi алып тiрiцiк,
ертäгi постары полды.
Аранцула аттарының
оң туiҕаҕын таптылар,
алты jӱллӱг ак отпынаң
оң туiҕаҕын емнäдiläр,
аттар ам тiрiцiк,
ертäгi постары полдылар.
Кара аттыг Кара Тыҕан Кан
алардаң сурӱп jадыр:
«Адыңар шолаңар кем полцаң?»
Пiрзi алардың сöлöп jадыр:
«Алтын тӱктӱг аҕ-оi аттыг
«Алтын Ергäк полцаңмын.»»
Пiрзi сöлöп jадыр:
«Кӱмӱш тӱктӱг аҕ-оi аттыг
«Кӱмӱш Ергäк полцаңмын.»
Iкi алып сурдулар:
«Сенiң адың шолаң кем полцаң?»
««Кара аттыг Кара Тыҕан Кан,
««парымнаң шыккан палам joҕул,
««аның ӱчӱн кат аларҕа
««Ак Канҕа мен келгäбiн.»»

Азаҕына пажыр-jадыр,
аксынац öкшöн-jадыр,
анаң äлҕа пар-jадырлар,
тojын тоiладып jадырлар,
пajын паiладып jадырлар.
Ол каразын анда кондылар,
таңдазын нанып пардылар,
алты азактыг ала jорҕа ат
ам тудӱб-алдылар,
Алтын Ергäк, Кӱмӱш Ергäк
аттарын езäрiбäш
пiр кӱннӱк jергä ӱдäштiläр,
пiр кӱннӱк jергä jеттрäбäш
анаң jарылыш шыктылар.
Кара аттыг Кара Тыҕан Кан
каттыбынаң, арҕыштарыбынаң
наныб-ыстылар ебiнä.
Jерiнä jетiп келцiктäр,
тоi ет-jадырлар,
тозы jонын кыҕырып,
тоi тӱжӱрӱп jырҕаштылар.
Ол каразын конды,
ертäндä Кара Тыҕан Кан
аранцула кар'адын езäрläдi,
ак ебiнä кiрäбäш
аңнап куштап пararҕа
терäн-jадыр Кара Тыҕан Кан.
Алтаi сынын ажып парчык,
арбаттыг jазыны тобра парчык,
таг jаҕалап аң көрбödӱ,
талаi каштап куш көрбödӱ,
jапсып парi, таңнап парi.
Ертäн парҕан Кара Тыҕан Кан
Iр тушта аiланыб-одур,

аңдā көрбөдў, куштā көрбөдў,
нанар јолында
арбаттыг јазының ортазында
карҕаналыг кара каја турдў,
аны көрўп јортыб-одур,
карҕаналыг кара кајā
једїп келҷік Кара Тыҕан Кан.
Кўрлўк тапшады
сарсык мўстўг сарыг сбын.
Кар'атка камҷы салҷык,
сарыг сбынны качырыш парї,
сарыг сбынҕа једā јўгўрҷўк,
јыдазын кāб-алҷык,
јыдамынаң јачарҕа.
Шаҕамда јачарҕа јўргāндā
аранҷула кара ады
нуҥмак ташка сўрнўкчўк,
јалбак ташка таілыкчык,
анаң келїп тўшшўк,
Кара Тыҕан Кан турўп келāбāш
көрзö кар'адының моіны
ўш јердāң сынып öл-парҕан,
кар'адын емнāп салып
тіргізіп полбады.
Кар'адының пажында одурўп,
сыктаб-одур, ылҕаб-одур:
«Адам полҕан кар'адым,
«іҷāм полҕан кар'адым,
«ноҕа öлдўң?» теп јадыр,
«каідї тіргізіп перім сенї?»
Едї турўп парза
позы курчаңа јеттрā
кара јергā кірїп парїр.
Анаң едї көрўп турза

аранҷула аҕ-оі аттыг
ўш темір тајактыг
ап-аҕаш апшыјак кізі
алнында тур-јадыр,
апшыјак аіт-јадыр:
«Алтон аскыр јылҕыңда
«андак кара јылҕы јоҕулба?
«ташты талбак іштї нін
«но немā сыктап јадырзың?»
Кара Тыҕан Кан сöлöп јадыр:
«Каіран менің кар'адым,
«јеттір!» тедїр «апшыјак.»
««Нан, тедїр, ак ебіңā,
«««мāн саҕан кара атты
«««тудўп перābін анаң-дā артык,
«««табрак нан ебіңā.»»
Кар'аттыг Кара Тыҕан Кан
пу апшыјактаң корукчўк,
турчўк одура тўшшўк,
турарҕа полбїн јадыр,
ікінҷізї ўкўс салабаш
анаң соң турчўк.
Кара јер ојылып јадып калды
анда турҕан тоҕус јыл
ылҕап турдў, сыктап турдў,
јыдазын тајаныб-алып,
езāрін јўктāніб-алып,
кылычын сözўрўб-алып
нанды Кара Тыҕан Кан,
ебінā једїп келҷік,
арҕа јонына сöлöп јадыр:
«Алтон аскыр јылҕымны
«ак талаіның кажына
«јбып алыңар!» тедїр.

Ј̇ылҕызын ј̇ы̄п кеlдїläр,
Кара Тыҕан Кан ташкары шыкты,
кӧрӱ̆п турза Алтаі сыннаӊ
пајаҕы апшыјак енїб-одур.
«Ј̇а, Кара Тыҕан Кан!» аіт-јадыр,
«тоҕус кулаш јібäк арҕамӊы
«пер маҕа! мен ат тудїм!»
Ј̇ібäк арҕамӊы колына алды,
алтон аскыр јылҕыныӊ аразында
апшыјак ам јӱ̆рӱ̆зä пердї,
аранӊула кар'ат кеlїп
арҕамӊыбынаӊ рактады,
нукталап јетїп кеlӊїк.
«Кӱ̆мӱ̆штӱ̆г јӱ̆гäнїӊ каіда?
«кӱ̆рālїг езäрїн каіда?»
Кӱ̆мӱ̆ш јӱ̆гäнїн аҕылды,
кӱ̆рālїг езäрїн аҕылды.
Апшыјак ам кеlїп
јӱ̆гӱ̆рӱ̆п кеlїп јӱ̆гäнїн сукчӱ̆к,
ебірїп кеlїп езäрїн урчӱ̆к.
«Ј̇а, Кара Тыҕан Кан аксын тут!
«мӱ̆нӱ̆п перїм адыӊны!»
Ап аҕаш апшыјак алтанӊык,
пір темір тајак колында,
ікі темір тајак курӱ̆нда
кар'ат ам тулҕап шыкчык.
Ертäн тулҕāн кар'ат
їргä јеттрä тулҕады.
Їргä апшыјак кеlӊїк.
«Ј̇а, Кара Тыҕан Кан!» тедїр,
«кар'адыӊа мӱ̆н!» тедїр,
«сарсык мӱ̆стӱ̆г сарыг сы̄нны
«ам качырыш!» тедїр.
Аранӊула кар'адына

алтанды Кара Тыҕан Кан,
Алтаі сынҕа шыҕып парїр.
Алтаі сынҕа шыҕа јӱ̆рäбäш
аркы сарїн кӧрӱ̆п карап тыр,
анаӊ ары парып јадыр,
кар'ады ӧlгäн јерїнä јеттї,
анаӊ ары кӧрӱ̆п турза
сарсык мӱ̆стӱ̆г сарыг сы̄нныӊ
ізї анаӊ ар'ок ертїп пар-тыр.
Аныӊ ізїбїнäӊ істäп пар-јадыр,
ӱ̆р парды, ас парды,
арҕалык Алтаі сынҕа шыҕып кеlдї.
Анаӊ кӧрӱ̆п турза
ак јазыда алып кіжі
алтон аскыр јылҕы кадарҕан,
сарыг сы̄нныӊ ізі ā-ок пар-тыр.
Пајаҕы јылҕā једїп кеlӊїк,
ол јылҕыны кӧрзä
санаі сарыг јылҕы пол-тыр,
пашка тӱ̆к јок полды.
Сарыг сы̄н ол јылҕыбынаӊ
ертїп парҕан ізї јадыр.
Алып кіжідäӊ сурӱ̆п јадыр:
«Но тāн кіжі āӊ полӊаӊ?»
««Но тāн кіжі ползын,
««улуг алып, улуг кӱ̆lӱ̆к,
««аранӊула ала кул'аттыг
««Суксаҕалдыӊ малы пол-тыр.»»
Анаӊ ертїп шыкчык,
Алтаі сын тур-јадыр,
ā шыҕып ам кеlӊїк,
арказын кӧрӱ̆п карап тур,
ак јазыда алып кіжі јӱ̆р-јадыр,
алтон аскыр јылҕы кадарҕан,

сарыг сы̄нның ізї ā парҕан.
Кара Тыҕан Кан парып
алып кіжā јетїп келҷік,
јетїп келїп сурўп јадыр:
«Но тā̄н кіжінің јылҕызы
«kадарып јадырзың?» тедїр,
«пегläзä пā̄ң кем полҷаң?
«kанназа kаның кем полҷаң?»
««Кем ā̄м ползын?»» тедїр,
««ала kул'аттыг Суксаҕал Кан
««аның малы полҷаң»» тедїр.
Анаң ары шыкчык,
сарыг сы̄нның ізїнä кірдї,
парып көрўп турза
арҕалык Алтаі сын тур,
Алтаі сынны ажып парҕан,
ізї јатканын көр-јадыр.
Алтаі сынҕа шыҕып келдї,
аркы сарīн көрўп тур,
ak талаі аҕып пар-тыр,
ak талаідың kажында
ak шāр полҕан āл одур.
Сарсык мўстўг сары сы̄нның ізї
ол āлҕа кірїп парҕан,
аның-ok ізї̄бі̄нāң āлҕа кіргāн,
көрўп турза ала kул'ат
алтын столбада палҕап салҕан.
Āлҕа јетіб-одурҕанда
адаілар ўрўжўп јадыр,
арҕа јоны көрўп таптылар,
кірäбäш Суксаҕал Канҕа
јон сöлöп јадырлар:
«Тўгў пашка ат келїр,
«төрöлў пашка ер келїр.»

Суксаҕал Кан сöлöп јадыр:
«Алты кіжі парыш
«аның адын ал-перїңäр!
«јетті кіжі парыш
«јакшы позын колтуктап кірїңäр!»
Кірїп келҷік јакшы алып
езäн теп езäннäштї,
менді теп мендіäштї,
Суксаҕал Кан турўп келдї,
колынаң алыпты капчык,
колтуҕўнаң јöлöҷўк,
алтын столҕа аҕылҷык,
алтын шірāгä одуртчўк,
аштың тāлызыбынаң,
араҕының каттībынаң
сīлап јадыр Суксаҕал Кан,
ічіжїп јадырлар.
«Алын едāңнї ат тулҕāн,
«кезің едāңнї jel тулҕāн,
«но теп кіжі полҷаңзың?»
««Но тā̄н кіжі полім,
««аранҷула kара аттыг
««Кара Тыҕан Кан полҷаңмын.»»
«Карāммынаң көрбöзöм-дō
«адыңның шагбаңны ешшāңмін.»
Кара Тыҕан Кан сурўп јадыр:
«Сен но тā̄н кіжі полҷаңзың?»
««Ала kул'аттыг Суксаҕал Кан.»»
Ічіжїп одурлар, езірїп парīлар.
«Ала kул'аттыг Суксаҕал Кан,
«адам тужўнда öчўң полҕанма?
«аранҷула kар'адымны
«kаіда еттің?» тедїр.
««Аранҷула kара адың

««менің jылғымнаң танызаң
««сенī ползын!» сöлöп jадыр,
««таныбазаң менī ползын!»»
«Каіда еткäзің, танīрбын.»
Суксағал Кан турўп
jонына jарға jакäн пер jадыр,
«Алтон аскыр аксарыг jылғымны
«праі jбып келīңäр!»
Ўр полбады,
алтон аскыр ак сарыг jылғыны
праі jбып келдīläр,
Кара Тыған Кан шығып,
jылғыны аралап jўрдў,
едī аралап jўрзä
пір ак сарыг атты анда көрдў,
ол ак сарыг атты
кузуруктаң käб-алды,
інäк улīңа кара ташка
ак сарыг атты шапты,
едī шуштулўп парды,
терäзī колында калды,
терäзін ак талаіға таштады,
курук едін куңактап сыктаб-одур.
«Кара адым сäнзің!
«аранңула кар'адымның
«терäзін каіда табармын?»
Алтан аскыр қылғы jбып келңīктäр,
аны аралап jўрдў,
пу jылғының аразында
кар'ат jўр-jадыр,
анда jўргäн кар'атты
кузурўктаң käб-алды,
інäкчä кара ташка шапчык,
терäзī колында калды,

едī шуштулўп парды
едін käб-алңык,
ак талаіға таштаңык,
терäзін курук едінä jабаңык,
ўш каттап келīп тўкўрңўк,
аранңула кар'ады
тірілīп парды ам.
Аранңула кар'адын
jедінīб-алңык епкä,
Суксағал Канға кірīп келңік,
Суксағал Кан мактаб-одур:
«Ер-ок сен пол-тырзың!»
Ічīб-ök одурлар сīлажып,
Суксағал Кан сöлöп jадыр:
«Інäк мўзī ікі наіңы поларбыс!
«тігі jердä сен шабыкказың,
«пу jердä мен шабыктым,
«ікі наіңы полäл!»
Ікі наіңы полдылар,
едī одурзалар
адаі ўрўштўläр,
jон келīп сöлöп jадыр:
«Тўгў пашка ат келңік,
«төрölў пашка ер келңік.»
Суксағал Кан сölöңўк:
«Адын ал келīңäр!
«позын колтуктап келīңäр!»
Алып jакшы Оланар
ак ебīнä кір-келдī.
Алты тажбр аракы
пір колына тутчўк,
алты ірік едін
пір колына тутчўк,
езäн теп езäннäш-шадыр,

менді теп мендіläш-шадыр.
Кара аттыг Кара Тыҕан Кан
амды турўп кудалап јадыр,
он ікі азактыг аҕ-оі аттыг
Олаңар уңўн кудалап.
Јакшы төрөн Суксаҕал Кан
каттын сары көрö-дўр,
катты ерін сары көрö-дўр,
Суксаҕал Кан сөзўн періб-одур:
«Сіräргä палам пербäзäм,
«кемгä перңäңмін?» тедір,
«тојыңны тоіла!
«пајыңны паіла!»
Тоҕус аскырлыг јылҕыдаң
тоҕус тог пі соктылар,
тоза јонын кыҕырдылар,
тојын тоілап јадырлар.
Суксаҕал Канның јалҕыс кызы
торҕу епкä кірді,
тојы пајы ертчік,
тоза јоны тараңык.
Кара ам пол-парды,
Суксаҕал Кан ам турўп
наіңызына сöлöп јадыр:
«Пар Олаңар јўрчўнä,
«анда парып коныб-ал!
«карада мен парабаш
«сенің немäңнäң оҕурлірбын,
«сен јер пібäссің!»
Ол каразын парып
јўрчўзўнўң ептä кон-јадыр,
Кара Тыҕан Кан јатчык,
узўб-ыза перчік,
таң атып келңік,
кўн шыҕып келңік,
Кара Тыҕан Кан турўп келңік,
турўп келзä, көрўп тезä
ікі караҕы јоҕул.
Ікі караҕын оҕурлады наіңызы.
Суксаҕал Канның кіжі келңік,
Кара Тыҕан Кан кыҕыр-јадыр.
Кара Тыҕан Кан турўп келңік,
пајаҕы јаізаң колынаң једіңіб-алңык,
Суксаҕал Кан наіңызына кірді:
«Јакшы кондыңма, наіңы?» тедір,
«каразын конҕанда
«ікі караҕымны оҕурладың!»
Аштың тälызын јідіläр,
араҕының каттін іштіläр,
ертäннäң іргä јеттрä
јідіläр, іштіläр.
Кара Тыҕан Кан тур-келді,
наіңызына сöлöп јадыр:
«Ја, ам парып кон!
«Мен јўрчўмä ам парім,
«пу каразын менї саҕыб-ал!
«мен пу каразын келіп
«сенің немäң täң оҕурлірбын!»
Ол каразын конңык,
атыр таң атчык,
арыг кўн шыкчык,
Кара аттыг Кара Тыҕан Кан
он ікі азактыг аҕ-оі аттыг
Олаңар јўрчўзінä сöлöб-одур:
«Пар ам! кастыңны
«маҕа ам кыҕыр-кел!»
Парчык, кастын кыҕыр-јадыр,
Суксаҕал Кан келңік,

езӓн торōба тестӣläр,
Суксаҕал Кан тапшӣры јоҕул,
караҕы пар, кӧрӱ̆б-одур,
сӧlӧцӧң тіlӣ јоҕул,
тіlӣн оҕурлаб-ысты.
Суксаҕал Кан карбанынаң
наіцызының ікі караҕын алцык,
караҕын орнына сукчӱк,
ӱш каттап тӱкӱрчӱ̆к,
караҕы јакшы пол-пар-тыр.
Кара Тыҕан Кан карбанынаң
наіцызының тіlӣн шуштӱб-алцык,
аксына суҕӱп салцык,
ӱш каттап тӱкӱрчӱ̆к,
тіlӣ јакшы пол-парды.
Суксаҕал Кан сӧlӧп тӱр:
«Тегірнӣң алтында,
«пу јердӣң ӱстӱ̆ндӓ
«мӓн сӱмӓlӣгбӣн теп саҕынамын,
«сен, Кара Тыҕан Кан наіцы,
«меннӓң артык сӱмӓlӣгзӣң,
«пістӣ кудаі јајаҕан
«паладаң кызырҕан,
«ікі-дӓ̄ кат алзаң
«сенӣң пала јок полар,
«ӧlбӧс мӧгӱ̆ поларзың.
«Менӣң паза палам јок полар,
«сā ӧшкӧш мӧгӱ̆ поларбын,
«кацанда полза,
«сен ӧlӧр ползаң
«сенӣң ӧlгӧн сӧгӱ̆ңнӱ̆
«мен кеlӣп кӧрӧрбӱ̆н,
«мен пурун ӧlзӓм
«сен пу јергӓ јӱ̆рӓбӓш

«ӧlгӧн сӧгӱ̆мнӱ̆ кӧр!»
Амды алар нанарҕа терӓн-јадыр,
Суксаҕал Кан атка мӱ̆нӱ̆п,
аларды ӱ̆дӓжӣп парӣ.
Ј̇ернӣң ортазы темір сын,
темір сынның ӱ̆стӱ̆ндӓ
јетті азыр ак казың тур-јадыр.
Суксаҕал Кан ам кеlӣп
сырлап еткӓн сыр јӧбӧңнӱ̆
курлуҕӱнаң кāб-алцык,
ак казыңа атчык.
Оҕының пізӣ озарӣн сыкчык.
Анаң сӧlӧ-дӱ̆р Суксаҕал Кан:
«Ј̇а, Кара Тыҕан Кан наіцы!
«сен ӧlӱ̆п парзаң
«ол сыр јӧ̆бӧңнӱ̆ң сыры
«сојылып тӱжӱ̆п парар,
«аның сыры сојылып тӱшсӓ
«ӧlгӧнӱ̆ңнӱ̆ піlӓрбӣн.»
Анаң ак казыңның озарӣна
Суксаҕал Кан тур-кеlдӣ,
јӱlӓп еткӓн јӱlӱ̆г окты
сӯрӱб-алып атчык,
аткан оҕы озарӣнаң
ак казыңны ӧтӱ̆п парды.
«Мен ӧlзӧм мунӱ̆ң јӱ̆
«сојылып јергӓ тӱжӓр,
«анаң ӧlгӧнӱ̆мнӱ̆ піlӓрзӣң.»
Езӓн теп езӓннӓштӣlӓр,
менді теп мендіlӓштӣlӓр,
Кара Тыҕан Кан јуртӱна нанды,
Суксаҕал Кан јерӣн' ӧк нанды,
јерlӓрӣнӓ јетчӣктӓр.
Кара Тыҕан Кан јетсӓ

улуг тоі тоілап јадыр,
тоза јоны јӣп алып.

XVIII. Аі Канат.

Пулуң јӓрїн јӓрлӓп јадыр,
пулуң сӯн ічїп јадыр,
төңө полза ебїн тіктї,
төшкӓ полза мал кадарды,
пулут алтынаң
кӯн көрӯнгӓн туштa,
пус алтынаң
суг ішкӓн туштa
кара талаідың кажында
јурт салған пол-тыр,
Кара Кан апшак јурт салған.
Јазы толған маллыг,
еп толған естїг,
аі кара аттыг Аі Канат
Кара Канның оғлы полған,
Арыг Абакаі кызы полған,
Арыг Абакаі тоі едїп јадыр,
мал куштӯ ӧдӯрӯп јадыр,
араға каттїн тігіп јадыр,
калык јонын јӣп јадыр,
араға коројон ічїп јадырлар.
Адалыг оғлыг таныбїн јадырлар,
Аі Канат езірїп јадыр,
сӯт көлдӧң Сӯбӯр тагдаң
аі кар'ат јӯгӯрӯп келгӓн,
ат палғаңаң алтын тӓккӓ
кӓлїп тура тӯшкӓн аі кар'ат,
маңрадыг кіштӓн,

аі кар'ат: «Тур, Аі Канат!» тӓдї,
Аі Канат езрік узуп јадыр,
таг полза тағалыб-одур,
талаі полза шағылыб-одур.
Аі кар'ат кіштӓп тур:
«Аі Канат, тур! тедїр,
«сағa јабал полар!»
Шабдар аттыг алып кіжі кӓлдї,
адынаң тӯжӓ конды,
адын палғї тартты,
кірӓ кӓлдї ӓпкӓ.
«Кара Канның оғлы
«Аі Канат тірігбӓ?» тӓдїр.
Аі Канат узуп јадыр,
Арыг Абакаі ырлап јӯр-јадыр.
«Јакшы ӓр кӓлзӓзїң
«мӓң туңмамны ӧдӯр!
«мал куштӯ праі ап парарбыс!
«туңмамны ӧдӯр-сал!
«туңмамны ӧдӯрбӓзӓң
«сағa јабал полар!»
Шыккан алып ташшын,
кылычын сӯрӯб-алып кіргӓн,
алып јакшы Аі Канаттың
моінына шапкан кылышпыла,
кылычы сынған тынбӓн.
Пір көрӓнӓ ӓбірїб-ыскан,
пазок узуб-ыскан.
Аі Канатты алдылар,
јылғының кузуруғӯна палғӓннар,
талаіға таштӓннар,
праі малып кужӯн тӯгӓдӓ
ашарыб-ыскан.
Көшпӧ аспа полған,

алып кіжі кәлїп jадыр,
кан позрак аттыг
Канныг Кылыш кәлгән:
«Кара Канның jуртў kаіда?
«кәм аны ўрәдїп парҕан?»
Ебрә ебрә jортып jадыр,
Аі Канат kаіда өлгөп
аны тілән jадыр.
Талаіҕа келїп тапkан аны,
талаі тўбўндә Аі Канат jатты,
шыҕарҕан аны талаідаң,
Канныг Кылыш суруп jадыр:
«Кәм сәнї kаjа әткән?»
««Пілә joҕул кәм kаjа әткән.»»
Мал сўрўп парҕаннар,
улуг jурт ебірїп келгәннәр,
jолын алар тапkаннар,
сўрўжўп шыkkаннар,
тоҕус кўнгә jәткәннәр.
Алып jакшы Канныг Кылыш
таг кәзїндә jат калды,
Аі Канат парчык,
епкә jәдїп кәлїп
ak аска кубулўп кәлгән,
төр пажынаң кірїп кәлгән,
тыңнап jадыр алда,
но нәмә jөktап jадыр.
Ak ас көрўп турза
Арыг Абакаі анда полды,
Арыг Абакаі jөktап jадыр,
но нәмә jөktанын ak ас тыңнән
ташшын шыҕа kонды,
кіжі полыб-ысты,
кыіҕылап ысты:

«Кан позрак аттыг
«Канныг Кылыш kаіда полдыц?»
Канныг Кылыш jўгўрўп кәлдї,
Аі Канат jўгўрўп кірдї әпкә,
алып төрөн Алтын Мәргәнпї
ташшын шыҕардылар,
ўш пашка ўзә тарттылар.
Улуг jуртўн праі таб-алдылар,
мал kужўн праі сўрдўләр.
Арыг Абакаіны
ікі тулїнаң амды
ат kузуруҕўна палҕәннар,
сөзўрўп парып шыктылар,
ебїнә jеттірдїләр,
тоҕус кўң jеттіләр,
ебїн әзїн толдырды,
Канныг Кылыш сөлөп jадыр:
«Арыг Абакаіны kаіда етәрзің?»

XIX. Сӱдäі Мäргäн Јолтаі Мäргäнбїнäң.

Пурунҕӯ тӧлдӱ̆ң сōнда,
емдігї тӧлдӱ̆ң алында
ак талаідың казында полды,
Алтаі сынның алтында полды,
äп толдра äстїг полды,
јазы толдра маллыг полды,
алтын тӱктӱ̆г тас кар'аттыг
Сӱдäі Мäргäн јурттап јадыр,
äлдäң алҕан абакајы пар,
Äцäң Кō абакајы,
пāрынаң сыккан палазы јоҕул,
істїнäң сыккан äркäзї јоҕул,
канаттыг кустӯ атып јадыр,
карсактыг аңны кырып јадыр,
јабал кізā̄ аҕлак пербїн-јадыр,
јаксы кізā̄ кӧп пäрбїн-јадыр,
Сӱдäі Мäргäн тäксі пäрїн-јадыр.
Äргї јылы äртїп парып,
наҕы јылҕа аіланып сык-кäлїп,
јурттап јӧрӱ̆п јадыр Сӱдäі Мäргäн.
Äдä јурттап јатканда
Äцäң Кō абакајы
істїндä саҕын јадыр:
«Мäнїң алҕанымнаң
«пāрымнаң сыккан палазы јоҕул,
«істїмнäң сыккан äркäзї јоҕул,
«паска јäрдä јурттап јадыр
«калтар аттыг Картыҕа Мäргäн,
«парар кізім ол полҕан,
«Сӱдäі Мäргäн äмäс полҕан.
«Алып кізі Картыҕа Мäргäннї

«кыҕырарбын пу јäргä,
«Сӱдäі Мäргäннї ӧдӱ̆рӱ̆п
«мäнї äбїнä аппарзын!»
Тäгірдäгї карачкаі кусјакты
сӧспӱ̆нäң тӱзӱ̆рӱ̆б-алды,
канаттарына пічік пазыб-одур.
Картыҕа Мäргäнгä ыза-бäрдї.
«Кізā̄ ӧдӱ̆ртпä!» тїдїр,
«куска туттурба!» тїдїр,
«алып јаксы Картыҕа Мäргäнгä
«тāбрак јӧрӱ̆п кäл!»
Ол кусјак парыб-ысты,
Äцäң Кō араҕа азып јадыр,
äліг äдіс араҕа äттї,
алтон äдіс араҕа асты.
Сӱдäі Мäргäн нанып кäлдї,
абакаі јаксы Äцäң Кō
ас тамак салыб-ысты,
араҕызын турҕӯзӯп іцїрїп тур.
Алтын столбā палҕап салҕан
алтын тӱктӱ̆г тас кар'ат
кістäп сӧлӧп јадыр:
«Ішпä, ішпä, Сӱдäі Мäргäн!
«ӧлӱ̆п каларзың Сӱдäі Мäргäн!»
Абакаі јаксы Äцäң Кō
кулаҕына ырлап јадыр,
аттың кістā̄нїн äстірбїн-јадыр,
Сӱдäі Мäргäн äзірїб-ысты,
ӱш кӱн јäттрä араҕа іштї,
аттың кістā̄нїн äспїн-јадыр,
паза ӱш кӱн араҕа іштї,
аттың кістā̄нїн äспїн-јадыр.
Алты кӱннӱ̆ң пазында
аңнаныб-ысты, узӯб-ысты.

Ӱш кӱп узуп jатканда
jā пазыб-ысты, кірӥп кäлдӥ,
калтар аттыг Картыӷа Мäргäн
сäрігбӥнäң jätӥп кäлдӥ.
Jыда пазы сыңразып,
кылыш пазы кыгдразып
jā пазып тура парӷан.
Äцäң Кӧ абакаі jаксы
сыӷып кäлӥп кыӷылап jадыр:
«Кäl пäрі, корукпа!
«артык төрӧн Сӱдäі Мäргäннӥ
«аңнат-салдым, узут-салдым,
«алар кізім сäн полдың,
«jajāн кудаі коскан» тӥдӥр.
Калтар аттыг Картыӷа Мäргäн
äбӥнä ämдӥ jätӥп кäлдӥ.
ікі кäлӥп куцактазып,
оксанызып кірӥп кäлдӥläр.
Алтын столӷа ас салды,
азраб-одур Картыӷа Мäргäннӥ,
алтын столӷа араӷа салды,
іцірӥб-одур Картыӷа Мäргäннӥ.
Сӱдäі Мäргäн ускунуп парды,
тujykka көрӱп тыңнап парды.
Абакаі jаксы сӧлӧп jадыр:
«Сӱдäі Мäргäннӥ ödӱрäргä käрäк!»
Сӱдäі Мäргäн тура сägірӥп
кацып оілап сыӷыб-ысты,
атын тудӱп сäстӥб-алды,
атына мӱнӱп кацыб-ысты,
тон-дā joӷул оілаб-ысты,
äзäр-дā joӷул оілаб-ысты,
jādaң азра сägірӥб-ысты,
көрӱнбӥн jатып калӷылады.

Картыӷа Мäргäн сӧлödӱ:
«Сӱдäі Мäргäннӥ ödӱрбāндä
«сäнӥ аларӷа мā jарабас,
«ноӷа кыӷырӷаның мäнӥ?
«кацан полза ол мäнӥ ödӱр-салар,
«артык төрӧн Сӱдäі Мäргäн
«улуг алып, улуг кӱlӱк пол-тыр.»
Рак парӷан järдä
алып төрӧн Сӱдäі Мäргäнгä
мӱнгäн аты сӧлӧп пара-дыр:
«Ноӷа мäнӥң сözӱмнӱ äспāнӥң?»
Таіӷаның ортазында
алыпты мӱкӱп тастаб-ысты,
jабыдakka парӷан Сӱдäі Мäргäн
аттаң jазаг калды,
тоннаң jалāш jадып калды,
аты оілаб-ысты.
Сӱдäі Мäргäн сыктап ылӷап
аӷаш тajалып jазаг пар-jадыр,
кара полза сōӷы кӱч,
кӱн-örtö полза ацы кӱч,
äнӥг полып änälӥп,
jобыг полып jобалып
jазаг пар-jадыр Сӱдäі Мäргäн.
Табанның ätӥ таста калды,
joданың ätӥ jолда калды.
«Тагдың пӧрӱ jізӥндäк!
«таіӷаның абазы jізӥндäк!»
Ӱш jылӷа jätӥп парды,
ölör кӱнгä jätӥп парды,
таіӷаның кырӥна сык-кälгändä
тоӷус jастыг арсыл аба пас-jадыр,
jірgä удур-kälä-dӥр.
«Сäннāң коруӷӱп нä полар мā?

«мäпї сäн ӧдӱр-сал!»
Аба коруҕӯп пурулӯп пасты,
Сӱдäі Мäргäн абаны
азактаӊ кāб-алып
кӧдӱр-кäлїп jäргä kakkaн,
абаныӊ тäрäзї колында калҕан;
абаныӊ етї паска jäргä пар-тӱстӱ.
«Тоны jok позыма
«тон таптым!» тīдїр,
«кäбї jok позыма
«кäп тāб-алдым!» тīдїр.
Аба тäрäзїн тujykka кäзїб-ысты,
колы колын'ok кäлїстї,
азак азаҕын'ok кäлїстї,
Сӱдäі Мäргäн сōkka тоӊмады.
Анаӊ кäлїп jӧр-ыза парды.
Каттап кӱчкӱрӱп полды,
каттап jaксы пол-парды.
Ak jазы куба сӧлдӱ
тобырып пáр-jадыр,
рак jäрдä Алтаі сын тур-jадыр,
ā jäтїп сык-парды,
аркызын карап кӧрӱп-тӱр.
Оттīрҕа от jäтпīн-jадыр,
ak малы анда полды,
jурттīрҕа jурт jäтпīн-jадыр,
калык jоны анда полды,
анда пір пӧзӱк äп тур-jадыр,
аныӊ äзігїнїӊ алында
ат jaксы ікі ат тур-jадыр,
алтын тӱктӱг аі jokур ат,
кӱмӱс тӱктӱг кӱн jokур ат,
кылык каінап äзік алында
jӧрӱзӱп тур, ӧдӱзӱп тур.

Сӱдäі Мäргäн кӧрӱп туруп
індрä позып āлҕа кірїп кäлäдір,
кадарҕан малы кӧрӱб-ысса
таіҕаныӊ абазы кäлдї тäп
кojып оіласып тыр;
калык jоны кӧрӱб-ысса
таіҕаныӊ абазы кірдї тäп
ok jаӊакпынаӊ аткылīрҕа
удур-кäлдї Сӱдäі Мäргäнгä.
Сӱдäі Мäргäн сӧлӧп jадыр:
«Ӧдӱрбäгїл! атпаҕыл!
«таіҕаныӊ абазы äмäспїн,
«кара пастыг кізі полӊаӊмын.»
Калык jон нан-jӱрӱб-ысты.
Улуг äпкä кірбäдї,
улуг äптїӊ кырīнда
кіӊіг äпкä кірїп кäлдї,
постыг кыстар одур-jадыр,
постыг палалар кӧрӱп
коруҕӯп кыіҕаласып
коруҕӯп кычкырыстылар.
Аба кäлдї тäп ылҕастылар.
«Корукпаҕыл, палалар!
«таіҕаныӊ абазы äмäспїн,
«кара пастыг кізі пола-дырбын.»
Постыг паланыӊ аразында
пір jaксы сыллыг кыс одур.
«Äзäн» тäп колын тудӯстӯ,
Сӱдäі Мäргäн сурӯп тӯр:
«Ноҕа анӊа калык jӱрӱп тӱр?»
««Мäӊ пäӊäмнїӊ тоі полып тыр,
««ікі пäӊäмнї пäрїб-ыскан.»»
Пабазы кірїп кäлдї,
пір алып кізібїнäӊ кірїп кäлдї,

аҕ-оі аттыг Аі Мäргäн
кыстың пабазы сölöп тӱ̆р:
«Мäн сäнї ол кізā̄ пäрäргä
«сäн парарзыңма, палам?»
««Jok, тīдїр, мäн парбассым.»»
«Пабаң пäрзä сäн ноҕа парбассың?»
Абыска тарыныб-ыза-бäрдї:
«Сäн пу одурҕан абаҕа
«парарҕа jöрзӱ̆ңмä, палам?»
Палазы сölöб-одур:
«Аба полза абаҕа парарбын,
«тöгō̄ полза тöгō̄гö парарбын,
«сäн аккälгäн кізā̄ парбаспын.»
Абыска тарыныб-аітты:
«Мäн пäргäн jäргä парбадың,
«абаҕа парзаң пар!»
Кысты тудӱб-алды,
абаның коінына тастаб-ысты.
Аба кысты тудӱб-алып
таскар сыҕып парыб-ысты,
пу кізідäң äп сура-дыр,
тігі кізідäң äп сура-дыр,
пір кізі ā äп пäрбīн-jадыр,
кізіläр кӱ̆lӱ̆зӱ̆п jадыр.
«Канның jаксы палазы
«абаҕа парыб-ысты.»
Пір jаксы кізі äп пäрдї,
jаман каза öскöс äп пäрдї,
аба полҕан Сӱ̆дäі Мäргäн
кірїп кälдї jабал äбїнä,
jäрдїң палҕаңын ікі колбынаң алды,
піді карбактап тастады.
«Кудаі! саҕынҕам саҕышчылап!
«кудаі! jōктаҕам jōкчылап!»

«кудаі мā jаксы äп пӱ̆дӱ̆рзӱ̆н!»
Äбї öзӱ̆п öзӱ̆п кälїп
пӱ̆дӱ̆п парыб-ысты,
пöзӱ̆к jаксы äп пӱ̆дӱ̆п парды.
Таңнабāн кізі аны таңнап тур,
каіҕабāн кізі аны каіҕап тур;
Сӱ̆дäі Мäргäн сölöп jадыр:
«Кӱ̆lгäн кізі кӱ̆lӱ̆п jатсын!
«сölō̄н кізі сölöп jатсын!
«пар äмдї, абакаjым!
«торбак сäн тіläп кäl!
«торбак соҕып тоі äдäргä,
«каінадып кізінї jырҕадарҕа.»
Парыб-ысты абакаі тіläп,
jабал äп пäргäн абыска
кічäңäш торбак пäрїб-ысты,
кічäңäш торбакты езігїнä аккälдї.
Сӱ̆дäі Мäргäн сыҕып кälдї,
«Пу торбаҕашты соҕарҕа кäрäк!»
Торбаҕашты соктылар,
пір jарымы äпкä аккälгäн,
пір jарымы таскар салҕан,
калык jоны jізїн аны.
Сӱ̆дäі Мäргäн кудаіҕа тіläп jадыр:
«Пір jарымы-дā полза
«ішсä jон тӱ̆гäтпäзїн!
«jізä jон тӱ̆гäтпäзїн!»
Каінатты jон jарым торбаҕашты,
ішсäдā̄ аны тӱ̆гäнмīн-jадыр,
jізäдā̄ äтї тӱ̆гäнмīн-jадыр.
Аба тäрäзїн кäп сäскäн,
алып тöрō̄н Сӱ̆дäі Мäргäн
абакаjына сölöп jадыр:
«Торбак äтїнäң алып

«алтын табакка салып
«аппар пабаңа!» тідір.
Аппарды ätінäң пабазына
jіп одур абыска,
сакардаң мöттöң таттылыг полды:
«Аба-дā ползa кўзöм jаксы пол-тыр.»
Ікі кўзöзў анда полды,
аларҕа абыска jöктап тур:
«Мäн кадарҕан-дā малым пар,
«jätті jўс näіліг
«кул'аскыр öрўм пар,
«jätті jўс näідің аразында
«кўмўс тўктўг кök näі пар,
«пу кök näідің кулуннары
«jыл-саі jідіп пара-дыр,
«ол näінї кадарҕылас!
«аның кулуннў аккälзäр
«jарым малы сläргä näрäбін!
«äстің jарымын näрäбін!»
««Піс парбāнда käм парар?
««піс кадарбāнда käм кадарар?»»
Парыб-ысты кадарҕылірҕа.
Тамак аккälгän кызы
тыңнаб-алып наныб-ысты,
äпкä нанып кälгändä
jöктап турдў äрінä:
«Аттыг jаксылар пар-jадыр.
«аты jок сäн каідї пararзың?»
Сўдäі Мäргän сöлöп jадыр:
«Пабазына пар, алҕаным,
«пір jабаҕа тілäп käл!
«каідї-дā jылҕы ползын!»
Äбінäң сыҕып пабазына парды,
пабазынаң jабаҕа тілäн,

koі кадарцаң jабал jылҕыцак пärдї.
Алып кälін jабал jылҕыцакты
jачпаҕа палҕап салды.
Ärтän турдў «парім!» тädї,
ärтän турдў, тämнäніб-алды,
аба träзін käзіб-алды,
атын мўндў, аты kojып тыр,
көргöн кізі кўлўзўп jадыр,
Алтаі сынның ўстўнä сыкты,
сыкташ парды, ылҕап парды,
алып ат парҕан jол jадыр.
«Пурун менің атымның ізіндіг.»
Кўläг jäл тўстў,
анца анца наңмыр jаҕды,
көрўп турдў тас kar'at кälдї,
мўкўп тастāн kar'at jättї,
парчан тämї, парчан нämäзї
аттың ўстўндä полды,
алтын тўктўг тас kar'at
кўмўс äзäрліг полды,
кўмўс jўгäннїг полды,
кäбї träргädä полды,
куjаҕы, jацаҕы, оҕы анда,
кылычы jыдазы тўгädä анда.
Jабал аба träзін сўрўб-алды,
jабал атының азаҕын палҕап салды,
аба träзін алтына тöзöп салды,
jаксы кäбін käзіб-алды,
jаксы атын мўнўб-алды,
jöрўб-ысты Сўдäі Мäргän.
Ол парҕан jäріндä
ўш кўннўг järдä
jätті jўс näіліг кул'аскыр
сўт көлдöң су іцін,

Сӱбӱр тагдаӊ от оттап
анда jӧр-jадыр.
Кадарҕылап турҕан ікі кізі
Аі Мӓргӓн, Кӱн Мӓргӓн ікі кӱзӧзӱ,
ат ӱстӱндӓ узӱп тур-jадыр.
Аны кӧрӱп турза
кӱмӱс тӱктӱг кӧк пӓі
ары аӊнактап тур туҕарҕа,
пӓрі аӊнактап тур туҕарҕа,
алтын тӱктӱг kара kулуннӱ
тӯб-ысты кӧк пӓі.
Jоҕаркы тӓгірдӓӊ пулутчылап
улуг kус тӱзӱп jадыр.
Алтын тӱктӱг kара kулун
аіланып турӱп ӓмгӓн,
тӓгірдӓӊ тӱскӓн улуг kус
kара kулуннӱ kāб-алды,
кӧдӱрӱб-алды, сыk-парыб-ысты,
Сӱдӓі Мӓргӓн аны кӧрӱп
оk jазын сӯрӱб-алды,
jаӊазын тӓмнӓп атыб-ысты,
kулуннӱ аппарҕан kустӱ
орта кӓс атып тӱзӱрдӱ,
kулун jӓрдӣӊ ӱстӱнӓ тура тӱстӱ.
Паjа ікі паӊазы узӱп jадыр
пірдā пiläр jоҕул,
алып kустӱ артаныб-алды,
ікі паӊазына кӓlдӣ,
kыіҕалаб-ысты Сӱдӓі Мӓргӓн,
ікі паӊазы аттаӊ аӊнаныб-ысты,
турӱп кӓlӣп ана пазырып тур.
«Пу kустӱ піскӓ пӓр!» тīдӣр.
««Пӓрзӓм пӓрīм, нӓмӓ пӓрӓзӣӊ.»»
«Нӓмӓ біс пӓрӓбӣс?

«ӓп толдра ӓс пӓрӓбӣс.»
««Ӓп толдра ӓс мā кӓрӓк jоk,
««мӓн тіlāн тіlӓгдӣ пӓрӓзӣӊмӓ?»»
«Ноҕа піс пӓрбӓспӣс?»
««Чумалчаҕыныӊ пір пӯн
««маҕа кӓзӣп пӓрӣӊӓр!»»
Чумалчаҕыныӊ пір пӯн
кӓзӣн пӓрдӣ ікі паӊазы,
Сӱдӓі Мӓргӓн аттаӊ тӱзӱп
алып kустӱ пӓрӣб-ысты,
атына мӱнӱп jӱрӱб-ысты.
Jолда пір kус атты,
тӓргӓ палҕап алды,
паjаҕы атына jӓтӣб-оk кӓlдӣ,
мӱнгӓн аттаӊ тӱстӱ,
кӓскӓн кӓбӣн тӓргӓ палҕап,
мӱнгӓн атын салыб-ысты.
Аба тӓрӓзӣн кӓзӣб-алды,
kōр jабаҕā мӱнӱб-алды,
āлҕа кірӣп кӓlдӣ,
āлдыӊ кізізӣ сӧlӧс-jадыр:
«Jаkсы аттыг полза
«адар-оk ӓргӓп тӣр,
«jабал аттыг полҕан,
«пір kус атыб-алҕан.»
Ӓнӓі ӓптӓӊ сыk-кӓlдӣ,
таскартан кӧрӱп jадыр,
аттаӊ алып тӱстӱ,
пу kустӱ сӓстӣб-алды,
ӓбӣнӓ кірӣп jӧрӱб-ысты,
арыг сыллыг kыс пала
ас тамакты jазаб-ысты,
паjаҕы kустӱ kаінап ысты.
«Алтын тамаkkа сал!» тīдӣр,

«пабазына аппар!»
Сӱдäі Мäргäн сӧлӧндӧ
сыллыг абакаjы турӱп
аткан кустӱ аппарыб-ысты.
Анаң парза ікі jäстäзї
тамак іцїп одурӱп jадыр.
«Піс атпїн кäм атар?» тїдїр,
«піс ӧдӱрӱп аккäлдібїс!»
Абыска кус ätї jіп салды.
«Äкä, палам, кустӱң ätї
«таттылыг пол-тыр,
«сакардаң мöттöң таттылыг,
«аба-дā полза кӱзӧм jаксы.»
Ікі кӱзӧгӧ абыска
äс толдра äп пäрдї,
jазы толдра мал пäрдї.
«Ä, кӱзӧм, паза пір jӧк,
«jӧктап сӧлӧп пäрім.
«Ак талаідың пазында
«алтын тӱктӱг ала парс
«тāн аң jӧрӱп jадыр,
«ол ала парс тāн аң
«jонымны, älїмнї тутқылап
«ӧдӱрӱп jіп тур.
«Аны парып атыңар!»
««Піс парбāнда кäм нарар,
««піс адарбыс аны.
««Кäцä пір алып кустӱ ӧдӱргäн,
««ноға піс аны ӧдӱрбäспїс.»»
Ікі кӱзӧзӱ тämнäнїб-алды,
ак талаіны казына сыңара,
jортып пара-дыр кӱзӧзӱ.
Пajаңы абакаі нанып кälä-дїр.
Сӱдäі Мäргäн äрїнä кälді,

нанып кälїп сыктаб-одур:
«Аттыг jаксы jäстäм
«парыб-ысты ак талаіға
«ала парс тāп аңны атарға,
«мӱнäр сäнїң атың jоғул,
«käзäр сäнїң кäбїң jоғул,
«каіда сäн парарзың?»
Анаң турдӱ Сӱдäі Мäргäн,
аба täрäзїн кäстї,
пajағ'ок jабал атына мӱндӱ,
Алтаі сынның ӱстӱнä
сыңып пардыСӱдäі Мäргäн,
кӱlгäн кізі аны кӱlӱп jадыр,
сӧлӧн кізі аны сӧлӧп jадыр.
Аң полыш тапсап тур,
кусчылап сыңырып тур,
тас кар'ат паз'ок кälїп тур,
кäбїн käзїб-ысты,
аба täрäзїн сӯрӱп тастады,
кӧр атының төрт азаңын палғады,
тас кар'атка мӱнӱб-алды.
Ӱкӱс ätїп парыб-ысты,
ак талаідың пазына
сыңарыб-ысты Сӱдäі Мäргäн,
алтын таг турӱп jадыр,
тägірä сыңара ӧзӱп парған
алтын тагдың ӱстӱнäң
парс тāн аң оілап кälдї,
нарслап көксӧп кälїп jадыр,
алып төрӧн Сӱдäі Мäргäн
тас кар'атты камцылады,
тас кар'ат ӱкӱс етїп сыкты,
аңмынаң удур тоғазып.
Алып төрӧн Сӱдäі Мäргäн

кылышпынаң käзä каҕыб-ысты,
äр палҕаҷаң сары каіспынаң
тäргäзїнä палҕаб-алды,
нанып jöрӱп ыза-бäрдї.
Öр парып паҷалары
Аі Мäргäн, Кӱн Мäргäн
jолда тоҕастылар.
Аттаң тӱзӱп пазырдылар.
«Пу аңны мā пäрäрзїңмä?»
««Пäрзäм пäрäбїн»» тїдїр.
««Мäн тілāн тілäгдї пäрäзїңмä?»»
«Но нämä käрäк?» тїдїр.
««Сыртынаң täрäзїн тартыш
««каіс аларҕа käрäк»» тїдїр.
«Пäрäрбіс!» täп jадырлар.
Jалаштанып пäргändä
сыртынаң каіс сыҕара
тартыб-алды Сӱдäі Мäргäн.
Паҷазы аңны артыныб-алдылар,
позының атына мӱнӱб-алды,
jолдаң пір кїк атыб-алды,
пajаҕы кōр атына кäлдї,
тас кар'атты салыб-ысты.
«Паза käрäк ползаң
«паза сän käläрзїң.»
Аба täрäзїн käзїб-алды,
кōр атына мӱнӱб-алды,
калык jонын аралаб-одур,
кадарҕан малын тобра-тӱстӱ,
улуг кіҷіг калык кізі
кӱлӱс-jадыр, сöлöс-jадыр,
jōктазып ербäктäзїп.
«Jаксы аттыг ползa
«парс тāн аң атар-ок-чык,

«jабал аттыг каіда паразың,
«андыг ок позы аң атып кälгän.»
Jätїп кälїп äбїнä
кірїп парды Сӱдäі Мäргäн.
Аідаң Арыг кыс пала
аны көрӱп сöлöп jадыр:
«Тölӱ підї аба полып jöрöрзӱң,
«каідї кубулбадың нандра.»
Сӱдäі Мäргäн jōктады:
«Сäннäң jазырт нämä полды,
«пурун тузӱмда jурттӱг полҕабын,
«jäрlїг суглуг полҕабын,
«äбї толдра äстїг полҕабын,
«jазы толдра маллыг полҕабын.»
Андї сöлöп jаксы алыптың
карак jазы кан полды,
пурун сӯ пус полды.
«Äлäбäс järдäң äніг көп көрдӱм.
«jарабас järдäң jобыг көрдӱм,
«тägір jär кырїнда jурттӱг полдым,
«алтын тӱктӱг тас кар'аттыг
«Сӱдäі Мäргäн полҕабын,
«änäjїм Äҷäң Кō абакаі полҕан.»
Анаң кälїп но полҕанын
сыктап ылҕап jōктап пärдї.
«Мäн ämдї Алтаі сынҕа сыҕабын.»
Ол коныҕын коныб-ысты,
ärтän Алтаі сынҕа сыҕыб-ысты,
аба täрäзїн сӯрӱб-алды,
кōр аттың кузуруҕӱна палҕап салды,
кōр ат індрä нандра
оілап тӱс-jӱрӱб-ысты,
ол ат ал jäткän туста,
калык jон кыіҕылап jадыр:

«Аба тäрäзї кäскäн
«äрїң ölдӱ ämдї,
«ämдї макаң калзын!»
Абакајы cölöп јадыр:
«Ämдї мäн äрїм јок калдым,
«аба-дā äрїм јоҕул,
«äдї-дā одур-калдым.»
Сыктап јадыр, ылҕап јадыр,
карак јазы кан полды,
пурун сӯ пус полды.
Пабазы кäлдї äбїнä,
ылҕанын кöрӱп cölöдӱ:
«Каіда пурун сäнїң
ҷјурттāн äбїң пар-полҕан
«анд'ок парыб-одур.»
Алып тöрӧн Сӱдäі Мäргäн
алтын тӱктӱг тас кар'атка мӱндӱ,
кізінїң караҕына кöрӱнбāн,
тоҕус таскылның пазында
таіҕаның ортазында
Сӱдäі Мäргäн äп турҕӱзӱп
анда одурӱб-ысты.
Канаттыг кустӱ уҷурда атты,
карсактыг аңны јӱгӱрдä атты,
аңны кустӱ тӱгäтїп салды,
ӱш јыл наҕыскан јурттап јадыр.
Аңнап ыскан сōннаң
аі јокур аттыг Аі Мäргäн,
кӱн јокыр аттыг Кӱн Мäргäн,
ікі паҷазы анда кäлдї,
āн äп тур-јатканын кöрдӱ,
äпкä кірїп јатканда
парча аңның кустӱң пазын
ебрä кызып парҕан кöрдӱ,

аны кöрӱп јōктазып тыр:
«Пістїң чумалчаҕын кäзїб-алҕан
«тас кар'аттыг Сӱдäі Мäргäн
«пу паҷабыс полар,
«аны піс öдӱрäл!
«Ämдї ол äбїнä нан-кäлäр,
«аның одурҕан јäрїндä
«јӱс кулаш оімак казарҕа кäрäк.»
Алар кäлїп казып тастады,
тамаҕын, азын, сӯн äтїп
пäлäтäп сактап јадыр.
Алтын тӱктӱг тас кар'аттыг
Сӱдäі Мäргäн нанып кäлдї,
ікі паҷазы сыҕа пас-парды,
аттаң кäлїп кöдӱрӱп
колтуктаң тудӱп тӱзӱрдӱ.
«Јаксыны тӱгäдä пäрдїң сäн,
«аңны атып пäргäзїң,
«кустӱ атып пäргäзїң,
«ас тамакты јіп кöрölӱк.»
Äбїнä колдаң тутӱп кірїп кäлдї,
аң тäрäзїн тöзöп салҕан,
алтында јӱс кулашша кӱрӱптӱ
пäлäтäп салҕан ікі паҷазы,
Сӱдäі Мäргäн оімакка кīрä пазыб-ысты,
Сӱдäі Мäргäн тӱзӱп, тӱзӱп
кыімыктīр јäргä јäр јоҕул,
сыктап јада парды Сӱдäі Мäргäн,
карак јазы кан полып парды,
пурун сӯ пус полып парды,
ікі паҷазы кӱлӱзӱп јадыр:
«Пістїң сыртыбыстаң каіс алҕазың,
«чумалчаҕыбысты кäзїб-алҕазың,
«анаң сыксаң äр полып јӱргäл!

«анаӊ сыкпазаӊ сыҕып
«каілып ölӱ̆п калҕыл!»
Äп тола äзїн jӱктäп
Аі Мäргäн, Кӱн Мäргäн
артыныб-алды, нан-jӱрӱ̆б-ысты,
алтын тӱктӱ̆г тас кар'ат
карак jазы Кан полып,
пурун сӯ пус полып
кістäп, кістäп сыктап тыр.
«Аҕыллыг jаксы äр ползаӊ
«кӱрӱптä ноҕа jадарчыксыӊ,
«алыг ползаӊ äдї jат!
«äзї jок ползаӊ äс кірзїн,
«саҕыӊы jок ползаӊ саҕыч кірзїн!»
Кар'ат сыктап турҕанда
караҕыныӊ jазы тамӊы полып,
сӯ полып аҕып тыр.
Ікі паӊазы нанып парды,
калык jон таӊнап jадыр,
улуг кіӊіг каіҕап jадыр.
Абакаі äнäі äптäӊ сыҕып
ікі jäстäзїнä пазып кälä-дїр,
пастырып кälзä кӧрӱ̆п турза
ікі jäстäзї нанып кälгäн,
аӊныӊ кустӱӊ пазын
парчазын артып кälгäн.
«Тäк jäргäн алҕан полбаза
«Сӱдäі Мäргäн äрїмä
«парып ыскан ікі jäстäм
«Сӱдäі Мäргäннї ӧдӱрӱ̆п
«аӊы кузӱн аккäl полбаза!»
Ікі jäстäзїн äбїнä кыҕыр-кälдї,
араҕа аккälїп іӊірїп турдӱ,
іӊіргäндä äзірїб-ысты,

езіргäндä äбїнä аппар-салды,
улуг кіӊіг калыкты jыҕыб-алды.
«Пір jäргä парҕанымны сölöбöӊöр!»
Калык jон: «Сölöбöспӱ̆с» тїдїр.
Карачкы їрдä кізі узäнда
тäмнäнїп тур абакаі jаксы,
алтын тӱктӱ̆г аҕ-оі атка мӱндӱ̆.
ікі ат кälгäн jолы jадыр,
jоллап істäп парыб-ысты,
таіҕа аразына кірїб-ысты,
кап кара судӱӊ казында
пір наҕыс äп туруп jадыр,
алтын тӱктӱ̆г тас кар'ат
äбїнä кірїп парып сыктап тур,
алтын тӱктӱ̆г тас кар'атты
нандра äптäӊ сыҕарыб-алды,
арыг сыллыг пала äпкä кір-кälдї,
кіріп парза кӱрӱ̆п кӧрдӱ̆,
jӱс кулаш кӱрӱктӱ̆ӊ істїндä
Сӱдäі Мäргäн сыктап jадыр.
«Мäн сölöӊöӊмӱн, тїдїр,
«алтын тӱктӱ̆г тас кар'аттыг
«Сӱдäі Мäргäн, алыг полҕазыӊ,
«сölöгöн сöзӱ̆мнӱ̆ ноҕа äспäнїӊ,
«пу кӱрӱптäӊ сäнї нäмä кӧдӱр-сыҕар?»
Алтып тӱктӱ̆г тас кар'атты
äбїнä кїрä аккälдї,
кузуруҕӱн кӱрӱпкä тӱзӱрдӱ̆,
Сӱдäі Мäргäн колҕа тудӱб-алзын
сыҕарыб-аларҕа.
Анаӊ кälїп тӱзӱргäндä
кузурҕӱ ӱш кулаш jäтпäдї.
Тас кар'атты сыҕара каӊырды,
позыныӊ jачын тарап тур,

тарап кӱрӱпкä тӱзӱрдӱ,
тӱзӱрӱп кälгäндä kолына
абакаідың јачы јäтпīн јадыр,
пір kулаш јäтпīн јадыр.
Сыктап тур постыг пала,
ылҕап тур постыг пала,
тас kар'ат ылҕаб-ok-тур.
Абакаі јаkсы арыг сыллыг
тас kар'атпынаң јöптöстӱ.
«Каідī аны сыҕыб-алал!»
«тäгір јäр kырīнда јурттап тур
«тōі kул'аттыг Тöрöмöн Мöкö,
«аның туңмазының јачы
«јӱс kулашkа јäтїп парар,
«аны парып аkкäläргä кäрäк.»
Тас kар'ат kыска парды.
«Јаkсы kадарҕылап кöрӱп тур!»
Алтын тӱктӱг тас kар'ат
ӱш пӱктälїп јӱгӱрӱп
јöрӱб-ысты, оілаб-ӱстӱ,
kыс полҕанын kырīдаң пілдї,
јаі полҕанын наңбырдаң пілдї,
јаскыда парҕан тас kар'ат
кӱскä јäтїп јӱгӱрӱб-ысты.
Тōі kул'аттыг Тöрöмöн Мöкöнӱң
јäрї јäттї тас kар'ат,
тäгіргä сыҕарып öзӱп парҕан
Алтаі сын турӱп јадыр,
алтын тӱктӱг тас kар'ат
аның ӱстӱнä сыҕып парды,
арkы сарын kарып кöрӱб-ысты,
kалык јонҕа јурттīрҕа
јурт јäтпīн јадыр,
kадарҕан малҕа оттīрҕа

от јäтпīн јадыр.
Ол āлдың ортазында
kан тäгіргä сыҕара öзӱп парҕан
аk тас äп турӱп јадыр,
аның алтын сарkы kырīнда
алтын äп тур-јадыр,
сыллыг kыс пала анда јаттыр,
алтын тӱктӱг тас kар'ат
Алтаі сыннаң кöрӱп јадыр,
парчан малын кöрӱп тур-јадыр,
ӱш јӱс пäilїг kар'аскыр јöр-јадыр.
Аның ōрӱнä kозылды тас kар'ат,
алтын тӱгӱ аідың kараҕына сыҕылды,
кӱмӱс тӱгӱ кӱн kараҕына сыҕылды,
kар'ат мӱнгäн тас кізі käl-јадыр,
алтын тӱктӱг тас kар'атты кöрӱп
таңнап јапсыk тура-барды.
«Тäгірдäң тӱс-кälдїңмä?
«јäрдäң сыk-кälдїңмä?
«мäн сäндїг атты јäр кöрбōбӱн,
«kанназа мäнїң kаным,
«пäгläзä мäнїң пäгїм,
«тōі kул'аттыг Тöрöмöн Мöкö
«ана парып kабар äтїп,
«сölöп јōktап кöрīм!»
Анаң кälїп ана парыб-ысты,
пара јöрӱп сölöп јадыр:
«Тōі kул'аттыг Тöрöмöн Мöкö,
«kанназаң kаным!
«пäгläзäң пäгїм!
«алтын тӱктӱг тас kар'ат
«ӱш јӱс пäilїг kар'аскырдың
«ōрӱндä јöрӱп јадыр,
«парып кöрöзӱңмä?»

««Нӓмӓзї парабын? парбаспын,
««пар, kaцыр-кӓлїңӓр ӧрӱ̆бїнӓң!»»
Тас kар'ат кӓлӓ-дїр,
сучылап аҕыш кӓлӓ-дїр,
талаі пулуңа кірїп парып
тутӱп алдылар тас kар'атты,
тутӱп алып аkkӓлдїлӓр.
Тӧі kул'аттыг Тӧрӧмӧн Мӧкӧ
тас kар'атты кӧрӱ̆п тур,
kаіҕабāн кізі аны kаіҕап тур,
таңнабāн кізі аны таңнап тур.
«Пу атты мā јајабāн,
«kада сыkkан туңмама
«јајап салҕан ат пу полбазын.
«Езӓрлӓп пӓрїңӓр пу атты,
«тас kар'атты мӱ̆нзӱ̆н туңмам!»
Пір јаkсы ат аkkӓлдїлӓр,
kостї јортарҕа аkkӓлдїлӓр,
тас kар'атты тудӱб-алдылар,
кӱ̆мӱ̆с ӓзӓрїн урӱп тастады,
кӱ̆мӱ̆с јӱ̆гӓнїн суҕӱп салды,
арыг сыллыг kыс пала
алтын ӓбїнӓң сыk-кӓлдї,
таңнап kаіҕап тур kыс пала,
пір атына пір кізі мӱ̆ндӱ̆,
тас kар'атына арыг сыллыг
kыс пала кӓлїп мӱ̆нӱ̆б-алды.
Анаң кӓлїп јӧрӱ̆б-ыскaнда
сучылап аҕыш пара-дыр.
Kыс пала аны таңнап kаіҕап пара-дыр.
«Ӓкӓ јајāн kудаідаң тӱ̆с-кӓлдїң,
«kаідаң ӧзӱ̆п, kаідаң пӱ̆дӱ̆п кӓлдїң?»
Алтын тӱ̆ктӱ̆г тас kар'ат
пір сынны аза тӱ̆зӱ̆б-одур,

пір сынны јапсыпып кӓлӓ-дїр,
ікі тагдың азаҕында
аk јазы јадып јадыр,
аk јазының ортазында јӓткӓндӓ
тас kар'ат саҕыш кірдї кӧксӱ̆нӓ.
«Ӓл јӓрїндӓ ӓнӓлїп јобалып
«нӓмӓ полар мā?» тїдїр.
Сулуkтӱ азыгбынаң kызып
ол паланы алып парыб-ысты,
јӓрї јуртӱна наныб-ысты.
«Сен мӓнї аппара-дырзың,
«мӓнї kаіда јӓтїп алҕаізың?»
сӧлӧп сыkтап пара-дыр
арыг сыллыг постыг пала,
јӱ̆гӱ̆рӱ̆п парды тас kар'ат,
маілып парҕан јӓтїп кӓлдї.
Сӱ̆дӓі Мӓргӓннїң ӓбїнӓ кӓлдїлӓр.
Јаkсы сыллыг абаkаі
ӓдї оk сыkтап одур-јадыр,
абаkаі јаkсы сыҕып кӓлїп
постыг паланы кӧдӱ̆рӱ̆п тӱ̆зӱ̆р-јадыр.
«Алтын тӱ̆ктӱ̆г тас kар'ат,
«алтон арҕалыг ат јадырзың,
«ӓліг сӱ̆мӓлїг ат јадырзың.»
Сӱ̆дӓі Мӓргӓннїң абаkајы сӧлӧдӱ̆:
«Ӧлӱ̆п парҕан Сӱ̆дӓі Мӓргӓн
«кӱ̆рӱ̆птӓң сыҕарыб-аларҕа
«аның ӱ̆ңӱ̆н аkkӓлдї сӓнї,
«мӓң јачым јӓтпӓн кӱ̆рӱ̆п тӱ̆бӱ̆нӓ,
«сӓң јачың јӓтӓр полбаза?»
Анаң кӓлїп наланы азраб-одур,
астың таттылїн пӓрдї,
алтын столҕа одурттӱ,
kыс паланы азраб-одур.

Ӓlӣг jӯрмӓш ӓӊнӣнӓ jаілҕан,
алтон jӯрмӓш арkазына jаілҕан,
арыг сыллыг пала сыkтап jадыр.
«Пу kӯрӯптӓ jатkан Сӯдӓі Мӓргӓнгӓ
«сӓн jачыӊ jӓтӓр полбазын!»
Тарап ыза-бӓрдӣ jачын пу пала,
kӯрӯп істӣнӓ тӯзӯрӯ̆б-ысты,
ол паланыӊ узун jачы
Сӯдӓі Мӓргӓнгӓ jӓдӣп парды,
тартты, тартты ікі kыс,
ікі абаkаі полбады.
Алтын тӯктӯ̆г тас kар'аттыӊ
kузуруҕӯна палҕады jачын,
ӯ̆чӯ̆зӣ kӓlӣп тартыб-ысты,
Сӯдӓі Мӓргӓннӣ kӧдӯрӯ̆б-ысты,
jӯс kулаш kӯрӯптӓӊ сыҕарды;
анаӊ сыҕар-jӧрӯп kуӊаkтазып
сыkтазып ылҕазып тыр.
Алтын столҕа одурттӯ,
ас jіп jадыр ӯ̆чӯ̆зӣ.
«Jаkсы ӓттӣӊ, kыс пала!
«мӓн сӓнӣ jӓр позыт пассым,
«сӓнӣ аларҕа jӧрбӯ̆н.»
««Тӧ̄і kул'аттыг Тӧрӧмӧн Моkо
««kӓlзӓ ӧдӯрӓр сӓнӣ,
««нандырыб-ыс мӓнӣ, Сӯдӓі Мӓргӓн.»»
«Jоk, сыллыг kыс, нандырбассым!»
Улу тоі ӓдӣб-ысты,
ӯӊӯзӣlӓ тоі ӓттӣ,
Сӯдӓі Мӓргӓн аӊ атып
jырҕалып азрады ікі kыс,
ікі kыс алыб-ысты.
«Jӓ, ӓмдӣ наналыk!» тӓдӣ.
Таіҕа аразынаӊ наныб-одур,

паjаҕы абышkа Алтын Канkа
kастына jӓтӣб-одур,
Алтаі сынны азып тӯ̆стӯ̆lӓр,
ӓл аразына кірӣп kӓlдӣlӓр,
улу тоіны kаттап ӓдӣп
jырҕадып турдӯлар.
«Алтын Кан kастын kӓlзӣн»
тӓп kыҕырды Сӯдӓі Мӓргӓн.
Абыска kасты kӓlдӣ,
алтын столҕа ас салып тыр,
азрап атkарып тур,
алтын столҕа араҕа салып тыр,
іӊірӣп тур абысканы.
Сӯдӓі Мӓргӓн сӧlӧп тӯ̆р:
«Алып jаkсы ікі kӯзӧ̄нӯ̆
«Аі Мӓргӓн Kӯн Мӓргӓн
«kыҕырыб-ал, абыска!»
Алып jаkсы ікі kӯзӧ̄зӯ̆н kыҕырды,
Аі Мӓргӓн, Kӯн Мӓргӓн
ӓмдӣ kӓlдӣ ӓбӣнӓ,
kорукпӓн ікі паӊазы kоруkтӯ.
«Одурӯӊар, мынаӊ ас jӣӊӓр!»
Одурттӯ, ас jідӣрттӣ.
Сӯдӓі Мӓргӓн сӧlӧп jадыр:
«Kӧk аскырдыӊ ӧ̄рӯ̆ндӓ
«kӧk пӓідӣӊ туҕан kулуннӯ
«сlӓр kадарҕылӣрҕа парҕазыӊар,
«kӧk пӓі kулун тӯб-ысканда
«сlӓр узуб-ысказыӊар,
«алтын тӯkтӯ̆г тас kар'аттыг
«алып кізі kус алыпты атkан,
«сlӓр ол кізідӓӊ тіlӓ̄зіӊӓрбӓ?
«kӓрӓгӣӊнӣ пӓрӓрбӣс тіlӓзӓрбӓ?
«ол кізі сlӓрдӓӊ тіlӓ̄н

«пу чумалчаҕын кäзіб-аларҕа.
«Чумалчакты кäзїп алып
«кус алыпты алып
«піс аттыбыс тäп нанҕазāр.
«Аның соң ак талаідың пазындаҕы
«алтын тагдың ӱстӱндä
«алтын тӱктӱг ала парсты
«кäм ӧдӱргäн? сläрбä?
«Сӱдäі Мäргäн ӧдӱргäн,
«ала парсты тіläзāр,
«мäн тіläн тіläгдї пäргäзāр.
«Сыртыңардаң каіс
«тартыб-аларҕа аіткабын,
«анаң кäлїп каіс сыҕырыб-алдым.
«Піс аттыбыс тäп мактанҕазāр,
«кастыбыска мактанҕазāр.
«Алтын тӱктӱг тас кар'аттыг
«Сӱдäі Мäргäн мäн полҕабын.»
Сыртынаң алҕан каісты
кӧдӱзӱп одура парды,
чумалчаҕынаң кäскäн пӯнӱ
кӧдӱзӱп одура парды,
касты абыска кӧрӱб-ысты,
тарыныб-ысты ікі кӱзӧзӱнä.
Тас кар'аттыг Сӱдäі Мäргäн
тарынып äмдї кыіҕалады:
«Ноҕа сläр таіҕаның аразында
«мäнїң äбїмдä кӱрӱп касказāр?
«ноҕа мäнї кӱрӱпкä сукказāр?»
Тагцылап ӧзӱп одура парды,
талаіцылап тазып одура парды,
тарыныб-одурдӱ ікі паҷазына,
тарыныб-одурҕанда ікі паҷазы
Сӱдäі Мäргäннїң азаҕына пазырды.

Абыска тура кäлдї,
кылышты колыбынаң кāб-алып.
«Мäкäлāнїң сäн мäнї,
«алзаңар пазын таскар кäзїңäр!»
Таскар ал-сык-парды,
Сӱдäі Мäргäн сыҕа-пазып сӧлӧдӱ:
«Кудаідаң јаксы ползын
«каҷан-да полза мā!
«пастарын кäспäгїл!»
Ікі паҷазы азаҕына пазырды.
Алтын Кан аларҕа аітты:
«Мынаң сōнда пыдї јӧрбӧ!
«мäкäлäбä мäнї!
«паска кізі аткан полза
«мäн аттым тäп сӧлӧбӧ!»
Сӱдäі Мäргäн нанарҕа тäдїр,
јäрїнä сӯна нанарҕа,
абыска äп тол äс пäрдї,
јазы тол малын пäрдї,
калык јонның јаксызын пäрдї.
Сӱдäі Мäргäн сыҕа парды,
тас кар'атты äзäрläп јадыр,
ікі тōі кӧк пор'ат аккäлїп,
ікі абакаіҕа äзäрläп јадыр.
Нанарҕа äмдї тäмнäб-алып
абысканың азаҕына пазырды.
«Äзäн мäнді јаксы одурҕӱл!»
Кадарҕан малын каҷырып,
ӱш јӱс кізінї алып,
ікі абакаі јаксыны алып
наныб-ысты Сӱдäі Мäргäн.
Алтаі сынны азып тӱстӱ,
ак јазā тӱзӱп малын каҷырды
Ікі абакајы ырын ырлазып јадыр,

ікі абакаі кӧгӱ̆н кӧгlӧзӱ̆п јадыр,
пурун kалҕан јӓрӣнӓ јӓтӣп кӓlдӣlӓр.
Сӱ̆дӓі Мӓргӓн сӧlӧп јадыр:
«Мында турӱ̆ңар, ікі абакајым!
«мӓн парып кӓlӣм ӓбӣмӓ,
«kаідӣ Ӓцӓң Kō јурттап јадыр.»
Аларды токтадып салып,
сіlігӣб-ысты Сӱ̆дӓі Мӓргӓн,
алтын тӱ̆ктӱ̆г тас kар'ат
kодур јабаҕа полып парды,
позын сіlгӣнӣб-ысты,
тас пастыг kодур ōл пол-парды.
Kодур јабаҕазына мінӣб-алды,
јӱ̆р-салыза-бӓрдӣ.
Јас аҕаш таралҕанца
јабазын kамцылаб-одур,
kуру аҕаш сынҕанца
kулунцакты соҕыб-одур.
Алтаі сынның ӱ̆стӱ̆нӓ сыҕып кӓlдӣ,
Алтаі сынның ӱ̆стӱ̆нӓң кӧрӱ̆п тур,
kадарҕан малына
от јӣргӓ от јӓтпӣн јадыр,
kалык јонына
јуртӣрҕа јурт јӓтпӣн јадыр.
Kара kалтыр аттыг Картыҕа Мӓргӓн
kалык јонның пазын піlӣп јадыр,
kадарҕан малын kадар-јадыр,
анаң Алтаі сыннаң інӣп јадыр.
Āлҕа тас ōл кірӣп јадыр,
ак ӓбӣнӓ јӓтӣп јадыр,
ӓзік алына аттаң тӱ̆стӱ̆,
kодур јабаҕазын палҕап салды,
ӓбӣнӓ пазыб-одур Сӱ̆дӓі Мӓргӓн,
ӓзігӣн аҷып кірӣп кӓlдӣ,

ӓlіг јӱ̆рмӓш ӓңнӣндӓ јаілҕан,
алтон јӱ̆рмӓш арҕазына јаілҕан,
kыс пала одур-јадыр.
«Ӓзӓнмізің јӓцӓ, пӓцӓ?» тӣдӣр,
ӓзӓн тӓп kолбынаң тоҕастылар
алтын сірāгӓ одуртӱ̆п салды.
Алтын столды тартып кӓlдӣ,
ас тамак салып јадыр,
азрап тур тас ōлакты,
аштāны тоскан туста
kыс пала сурӱ̆п тур ōлактаң:
«Рактаңма јаҕыннаңма кӓlдӣң?
Тас ōл јōктап јадыр:
«Тӓгір јӓрӣнӣң kырӣнаң кӓlдӣм,
«абыска kан јурттап јадыр анда,
«анаң кӓlдӣм мӓн» тӣдӣр.
Kыс пала сурӱ̆б-одур.
«Узун kулакпынаң ӓстӣңмӓ?
«улу kаракпынаң кӧрдӱ̆ңмӓ?
«алтын тӱ̆ктӱ̆г тас kар'аттыг
«Сӱ̆дӓі Мӓргӓн тāн кізінӣ ӓстӣңмӓ?»
Тас олак сӧlӧб-одур:
«Ӓскӓнӣм, кӧргӧбӱ̆н-дā,
«абыска kанның очы kызын алҕан,
«аба тӓрӓзӣн кӓзӣп јудап парҕан,
«ікі паҷазы ана kара саҕынды
«таіҕа ортазында кӱ̆рӱ̆п kаскан,
«ол кӱ̆рӱ̆птӓ Сӱ̆дӓі Мӓргӓн ӧlӱ̆п парҕан.»
Kыс паланың kараҕынаң
kан аҕып тур, јас аҕып тур,
сыктаб-одур kыс пала:
«Сӱ̆дӓі Мӓргӓн мӓң пабам полҕан,
«пабамны мӓн кӧрбӧбӱ̆н,
«пабам kашkанда тӧрōбӱ̆н,

«тірілїп сыккан полза
«пу јäрдїң äбїнä нанҕаі-дā-ҷык,
«äп тол äзі äдї ок тур-јадыр,
«јазы тол малы äдī ок тур-јадыр,
«калык ок јоны äдī ок öзӯп јадыр.»
Арыг сыллыг кыс пала
äдī сölöп сыктаҕанда
Äҷäң Кō абакаі кірä пас-кälä-дїр.
«Äзäнмїзїң, мäндімїзїң,
«äркäн кäнҷїм тас ōл?
«кодур јабаҕа атка мӯнгäн
«каідаң кälгäзїң, äркäм кäнҷім?»
««Каідаң кäläрҷїкпїн,
««абыска канның јäрїнäң кälдїм.»»
«Алтын тӯктӯг тас кар'аттыг
«Сӯдäі Мäргäннї кöрдӯңмä?»
Постыг пала іҷäзїнä сölöп тур,
тас ōл аіткан сōзӯн сölöп тур.
Äҷäң Кō сыктаб-одура-парды.
«Ноҕа ана мäн кара саҕындым,
«ölӯм мā кудаі пäрбäдї,
«сомы паска ат јадыр,
«сомы паска äр јадырзың,
«караҕың оттыг одур,
«камаҕың саглыг одур,
«äрдїң кӯмä äліг сӯмä,
«артыктың сӯмä алтон сӯмä,
«атың полза јолда сыллап парҕан,
«ал позың атта сыллап полҕазың,
«атты алып оттатыңар!
«позыңа јаксы тöзöк тöзöң
«калзын ōлак äбїбїстä.»
««Јаксы кізізїң, Äҷäң Кō,
««мäн конмаспын äбїндä,

««азың јідїм, сӯң іштїм,
««јöрöр јолым пар, конмаспын.»»
Колдаң тутӯб-одур Äҷäң Кō,
сыҕарҕа пäрбїн одур.
«Пӯнҷä кон! јōк јōктазыб-одурабыс.»
««Јöрöр јолым, пар-калбаспын,
««парар јäрїм, пар-калбаспын.»»
Турӯп кälїп тас ōлак
сыҕа пас јöрӯб-ысты.
Сōннаң кälїп Äҷäң Кō
тас ōлакты кāб-алды,
тутарҕа пäрбāн Сӯдäі Мäргäн
атты јäштїп сіліґїб-ысты,
сын позы кубулӯп парды,
алтын тӯктӯг тас кар'ат тура парды.
Позы сілґїнїб-ысты,
сын позы кубулӯп парды,
Сӯдäі Мäргäн тура парды.
Абакаі јаксы Äҷäң Кō
јäргä одура тӯстӯ, јōктады:
«Сäнї јобатып äнäтїп салдым,
«öдӯрзäң-дā сäнїң äрігїң ползын,
«öскӯрзäң-дā сäң јаксылыҕың јäткäі!»
Сӯдäі Мäргäн сölöдӯ:
«Абакаі јаксы Äҷäң Кō,
«каҷан полза јōктаскаібыс.»
Тас кар'атка мӯнӯб-алды,
Алтаі сынына оілатып сыкты,
калык јон сыктазыб-одур.
«Пурун парҕан тас кар'ат
«пӯн äбїнä аіланды,
«äртäн парҕан Сӯдäі Мäргäн
«äбірлїп кälдї äбїнä,
«öкӯс кулун ат öзöр,

«өкӱс јабыс олҕан ӓр полар.»
Алтаі сынны Сӱдӓі Мӓргӓн аза-тӱстӱ,
ӱч јӱс кізі аіланып јадыр,
Төрөмөн Мөкөнӱң туңмазы
Төң Азын Арыг абакаі
ӧлак тӱб-ыскан,
ана ас ӓтїп, су ӓтїп јадыр.
Сӱдӓі Мӓргӓн јӓтїп тӱзӓ конды,
ӓбїнӓ кӓлїп кірїп кӓлзӓ
Төң Азын Арыг абакаі
ӧлакты тӱб-ыскан.
Алтынмынаң кӱмӱс ала маңыс
ӧлакты тӱб-ысканын көрӱб-алды.
«Караҕымның оты поларзың,
«карнымның курчаҕы поларзың!»
Ӓртӓ пурунӈӱ көк пӓідӓң туҕан
алып кус көдӱрген кӱрӓң ат
абысканың јӓрїнӓң оілап кӓлӓ-дїр
саңрады кістӓп тур,
сӓлады пырҕырыш тур.
«Ӱстӱм мӱнӱп јөрөр ӓм
«ӓмдї сӓң төрөдӱң» тїдїр.
Кадарҕан малын каңырыш
калык јонын пастап
ікі абакајын алып
јөрӱзӓ-бӓрдї Сӱдӓі Мӓргӓн,
Алтаі сынны аза тӱстӱ,
кадарҕан малын малҕа косты,
калык албаттызын ӓлгӓ косты.
Ак ӓбїнӓ парыш одурҕанда
ікі абакајын ала парды.
Алтын ајакка ас салыш,
кӱмӱс ајакка палды салыш,
пазырып сыктап кӓлӓ-дїр Ӓңӓн Кӧ

«Обалбыпаң јазык мӓн ӓт-салҕабын,
«өдӱрзӓң-дӓ сӓнї полярбын,
«өдӱрбӓзӓң-дӓ сӓнї-ок полярбын.»
Сӱдӓі Мӓргӓн ылҕап тур,
караҕының јазы кан полды,
пуруннӱң сӱ пус полды:
«Ӓр төрӧн кізі ӓнїг көрбӓңӓ
«ӓр полбас полар,
«ат јаксызы обал көрбӧңӓ
«ат полбас полор.
«Алҕан кізім Ӓңӓң Кӧ,
«мӓн сӓнї өдӱрбӓспїн,
«кудаідаң јаксылык ползын!»
Анаң кӓлїп улу тојын ӓтїб-ысты,
улуг кіңігїн јырҕатып јадыр,
улуг ӓптї ӓтїп салды,
пурун парҕан Картыҕа Мӓргӓн
Сӱдӓі Мӓргӓнгӓ јӓтїп кӓлдї,
ӓзік аңып кірїп кӓлїп,
азаҕына тӱзӓ пазыр-јадыр:
«Јаксы төрӧн Сӱдӓі Мӓргӓн,
«отча обал ӓтпӓдїм,
«јамңа јазык ӓтпӓдїм,
«өдӱрӱп-тӓ алзаң сӓнї полярбын,
«өдӱрбӓзӓң-дӓ сӓнї полярбын,
«алыңа кӓстїңӓ јөрӱп парабын.»
Сӱдӓі Мӓргӓн јӧктап јадыр:
«Сӓнї өдӱрӱп нӓмӓ ӓтчӓң,
«јајӓн кудаіҕа јазык поларма?
«јӓрїң каіда, сӱң каіда
«јӓрїңӓ нанып јӓрлӓн!
«сӱңа нанып сулан!
«кадарҕан малымны кадар пӓрдїң,
«калык јонымны кізі ӓт пӓрдїң.»

Анаң кәлїп пазынаң көдӱрдӱ,
алтын столға одурттӱ,
ас пәрїп азрап тур,
араңаны пәрїп іңіртїп тур.
Әліг јӱрмәңї әңнїнә јаілып,
алтон јӱрмәңї арғазына јаілып
постыг пала кірїп кәлді.
Азын сӱн пабазының азағына салып
пазыр јадыр пабазына:
«Әзән мәнді, пабам!»
««Карағымның оты бағымны,
««карнымның курчағы бағымны,
««нағыс паламны азраб-ал!»»
Постыг пала ікі абакаіға парып
оксаныш куңактазып тыр.
«Мән азрап көрім палаңакты»
Пір конды, пір јастыг өксөс полды,
ікі конды, ікі јастыг полғандыг полды
ӱш конды, ӱш јастыг полғанңа полды
аксы тілї сык-кәлді,
«Паба, іңә» јөктап тыр,
«арғама кәзәр тон пәргїл!»
Сӱдәі Мәргән әптәң сык-пардь,
аңңылап тапсап пардь,
кусчылап сығырыб-ысты;
јәл полып јәлїгїп
куjунңылап куібуруп,
кӱмӱс тӱктӱг күрәң ат
оілап кәлїп тура пардь.
Кӱмӱс јӱгәннї пазына сукту,
алтын тӱктӱг тас кар'атка
алтын јашпағa костї палғадь.
Кірә пас кәлзә Сӱдәі Мәргән,
тәмін әзәрїн тӱгәдәзін.

ал сыкты таскары;
кӱмӱс тӱктӱг күрәң атка кәлїп
әбірїп јөрӱп әзәрләп јадыр,
костї кәлїп коскун суғӱп јадыр,
тоғус колаг тартып салды,
он ікі јәрдәң марткалап салды.
Пабазы бlакка кірїп кәлді,
атарға ок јаңағын пәрді,
кылыңын пәрїп тур колына,
јыдазын пәрїп тур колына.
«Паба Сӱдәі Мәргән, алғыс пәр мә!»
«кудаідаң тіләнїп
«аңнап кустап пара-дырбын.»
Бlағы пабазының азағына пазырды,
бlағы іңәзїнїң азағына пазырды,
«Алғап пәргїл, пабам, іңәм!»
Алғап тур, сөлөп тур пабазы:
«Канаттыг кус сәнїң ползын!
«карсактыг аң сәнїң ползын!
«көргөн карағың јазылбазын!
«көстөн оғың кыја парбазын!»
Бlак сыға пас көрӱб-ысты,
пабазы Сӱдәі Мәргән када сыкты,
кӱмӱс тӱктӱг күрәң ат
јәштїб-алды Сӱдәі Мәргән,
паланы көдӱрӱп мӱндӱрӱп салды,
іңәзі Төң Азын Арыг сығып кәлді.
«Јаjән кудаі пәргән нағыс палам,
«кан таіғаны тобырып пararзын,
«кан кара судӱ кәңїп пararзын,
«алты сын азып пararзын,
«алты судӱ кәңїп пararзын,
«канаттыг кус тоғаспас,
«карсактыг аң тоғаспас.

«Тәгір тірәп өзўп парҕан
«тәмір сын турўп јадыр,
«сыҕып парып аның ўстўнә
«аркы јанын карап көрөрзўң,
«таіҕаның ортазында
«ат карағындыг алтын көл полар,
«аның істіндә, палам,
«алтын тўктўг ар пулан
«оттап отын тартып јіп јадыр,
«аны сән атып сал!»
Пала парып сыкты,
алты сын азып парды,
алты су кәңіп парды,
тәмір сынҕа сыҕып парды,
тәмір сынның аркы јанында,
таіҕаның ортазында
ат карағындыг көл јадыр,
пу көлдўң оңағында
алтын тўктўг ар пулан
оттап отын тартып јіп јадыр,
ол көлдўң оңағында
ак сын турўп јадыр
ол сынның ўстўндә
пір кізі сыҕып кірїп јадыр.
Алтын ортакшын тартыб-алып
бләк атыб-ысты пу пуланны,
оңағында кізі паз'ок атыб-ысты,
бләкпынаң пір тәңї атыб-ок-ысты,
пу пулан аңнаныб-ысты,
бләк атына камңы салып
тәмір сыннаң індрә јортыб-ысты.
Ол кізі інїб-ок јәдїб-ок кәлді,
очуг кул'ат мўнгән кізі полҕаң,
јазы јарынныг полды,

ән әңнїг полды,
карағынаң от көідў,
каркынаң тўдўн тошкалады.
Әзән мәнді тәдї ол кізі,
әзән тї әзәннәстїләр,
мәнді тї мәнділәстїләр,
ол кізі сөлөдў:
«Мән аттымба? сән аттыңба?»
Пір сағынаң көрзө
пір сағынаң тәгән ок,
пір сағынаң сык-парҕан,
пір сағынаң көрзө
пір сағынаң тәгән ок,
пір сағынаң сык-парҕан.
«Әкә әркәм кәңім әзән мәндїбә?
«әрдәң артык әр поларзың,
«аттаң артык кўрәң ат полар,
«аткан оғың јазылбады,
«јаксы пала төрөп турзың,
«аксының сўтў арҕаңа
«әрдәң артык әр поларзың;
«пабаң іңәң кім мінә?
«атың солаң но полды?»
««Адым адабән»» тідір,
««атты мўнўп пўн сыктым,
««Төң Азын Арыг іңәлїгбын,
««төі кул'аттыг Төрөмөн Мөкө таілыгбын,
««тас кар'аттыг Сўдәі Мәргән пабалыгбын.»»
Ікі пудўн каҕыла тўстў алып кізі.
«Төң Азын Арыг іңәң
«мәнїң туңмам полҕан,
«төі кул'аттыг Төрөмөн Мөкө
«тајым тәзәң тајың мән поларбын,
«пу пуланны сојәл!»

Пулан тäрäзїп соја тарттылар.
«Сäнїң пастап аткан аңыңны
«пабаңа іцäңä аппарҕыл!»
Пагмынаң арчылап пäрдї,
ōлакты кāб-алды, мӱндрä салды.
«Тӧрӧмӧн Мӧкӧ тајым,
«пабама, іцäмä тоҕас!» тїдїр,
«мäң äбїмä пар-кäl!
«алардың кӧңнӱ̆нä кӧрбӧзӧң
«мäң кӧңнӱ̆мнӱ̆ кӧргӱ̆l!»
Тӧрӧмӧн Мӧкӧ сӧlӧп тӱ̆р:
«Сäнїң кӧңнӱ̆ңнӱ̆ кӧрӱ̆п парарбын,
«мäн парарбын, сäн пастырыб-одур!»
Ōлак кälїп јӧрӱ̆б-ысты,
тајызы паска јäргä сыҕып парды.
Кан таіҕазын ōлак тобыр-кälдї,
кан кара судӱ кäцїп кälдї,
ак јазы, куба сӧlгӧ тӱ̆зӱ̆п кälдї.
Мактабāн улус мактан-јадыр:
«Кӱ̆рäң ат ат полар-јадыр!
«ар наҕыс ōлак äр полар-јадыр!
«пулан атып тастāн!»
Іцäзїнä јäтїп кälдї,
пабазы удур кälдї,
палазын куцактаб-алып тӱ̆зӱ̆рдӱ̆,
ар пуланның äтїн тӱ̆зӱ̆рӱ̆б-алды,
аның ортазын јара сапты,
калык јонҕа јарымдыҕын пäрдї.
«Каінатып јіп јадыңар!»
Јарымдыҕын äбїнä ап кірдї,
ōлакты іцäзї пäцäзї азрап тур.
«Но нäмä кӧрдӱ̆ң, палам?» тäдїр.
Ōлак кälзä јōктаб-одур:
«Очуг кул'ат мӱ̆нгäн алып кізі

«Тӧрӧмӧн Мӧкӧ тајыма тоҕастым,
«таңда, іцäм, тајым кäläр.»
Ас судӱ äтіп ӱ̆ш абакаі тäмнäп
араҕазы азып тäмнäп тур.
Атар таң адып сыкты,
арыг кӱ̆н сыҕып кälдї,
кара јäр älгälїп тур,
кан талаі су јаіҕалып тур,
ӱ̆стӱ̆н саркы јäрїнäң,
алты таскыл јачкан јäрїнäң
очуг кул'ат кäl-јадыр,
јäl полып јälігїп кäl-јадыр,
су полып аҕып кäl-јадыр,
тäңіс талаіҕа јäдїп кälдї,
тäңіс талаі кäцїб-ысты,
судӱ̆ң тäрäңї орта кабарҕа јäттї,
кäцїп кälдї кул'ат,
Сӱ̆дäі Мäргäннїң äбїнä јäтїп кälдї,
Тӧрӧмӧн Мӧкӧ ат ӱ̆стӱ̆ндä турӱ̆п
јōктап тыр, сӧlӧп тӱ̆р:
«Ар јалҕыс туңмам Тӧң Азын Арыг,
«ар јалҕыс Сӱ̆дäі Мäргäн,
«адымны ала пäр!
«позымны кӧрӱ̆рӱ̆п тӱ̆зӱ̆р!»
Сӱ̆дäі Мäргäн тура сäгірдї,
Тӧң Азын Арыг абакаі
нандыртып одуртӱ̆п салды.
«Сыкпаҕыл, Сӱ̆дäі Мäргäн,
«ӧlбӧ̄н ползаң ӧlӧрзӱ̆ң,
«јатпāн ползаң јадарзың,
«сыксаң аның алып ӧдӧр оҕы пар,
«јацаҕыбынаң тартып тур-јадыр.»
Алтын ајакка азын салды,
кӱ̆мӱ̆с ајакка пал салды,

таскары сыкса абакаі
ок јаџаҕын тартып салҕан
Тӧрӧмӧн Мӧкӧ турӯп јадыр.
Абакаі јаксы сӧлӧп јадыр:
«Мӓнӣң кӧңнӯм кӧрбӧзӧң
«наҕыс паламның кӧңнӯп кӧр!
«токтап карындас оҕыңны
«пістӣң ӓбӣнӓ кірӣп кӓл!»
Пазырыб-одур туңмазы,
Тӧрӧмӧн Мӧкӧ аттаң тӯстӯ,
сыктады туңмазын куџактап,
ылҕады туңмазын куџактап,
араҕазын іџӣб-ысты,
ас сӯн јіб-ысты.
«Сӓнӣ тіӓп ӯс јылҕа јӓттӣм,
«караҕымның оты сӓнзӣң,
«карынымның курчаҕы сӓнзӣң.»
Јӓдӓктӓп ӓбӣнӓ кірӣб-ысты,
Сӯдӓі Мӓргӓн тура сӓгірдӣ,
Тӧрӧмӧн Мӧкӧнӯң азаҕына
пазырып јадыр Сӯдӓі Мӓргӓн,
кӧдӯрӯб-ысты Сӯдӓі Мӓргӓннӣ,
ӓзӓн тӣ ӓзӓннӓштӣ,
мӓнді тӣ мӓндіӓштӣ,
аппарыб-ысты Тӧрӧмӧн Мӧкӧнӯ,
алтын сірӓгӓ одурттӯ.
Ӯш абакаі јӯгӯр-јадыр,
Сӯдӓі Мӓргӓн азакка турӯп
јырҕатып сӣлап тур.
Сӯдӓі Мӓргӓн оілап кӓлӣп сӧлӧдӯ:
«Улуг тојын ӓтӣңӓр!
«улуг кіџігнӣ јырҕатыңар!
«артык тојын ӓткӣл!
«арҕал јонын јырҕаткыл!»

Ӓдӣ сӧлӧндӓ абакајы сыҕып јадыр,
калык албаттызын јы̄п тур.
Ӧлак јӯгӯрӯп кӓлдӣ,
тајының азаҕына пазыр-јадыр:
«Ӓр атымны адап пӓр!
«Тӧрӧмӧн Мӧкӧ наҕыс тајым,
«кӧр соламны солалаҕыл!»
Тајы кӓлӣп адап пӓр-јадыр:
«Кӯмӯс тӯктӯг кӯрӓң аттыг
«Тӧң Азын Арыг іџӓлӣг,
«Тӧрӧмӧн Мӧкӧ таілыг,
«Сӯдӓі Мӓргӓн пабалыг
«јолдаң тапкан Јолтаі Мӓргӓн ползын!
«аткан оҕың јӓргӓ тӯспӓзӣн!
«алҕыр тапкыр ӓр ползын!
«ӧлбӧгӯл! јітпӓгӣл! ӓр пол!
«алыптың тӧзӯн сӧк!
«арыг сыллыгды тулӣнаң тут!
«ӯзӯлӓр сӓнӣң тының јок ползын!
«тӧгӯлӓр сӓнӣң каның јок ползын!
«јолдаң тапкан Јолтаі Мӓргӓн јӓнӣм
«јаксы јӧрӯп ӓр ӧскӯл!»
«наҕыс тајыңны тастабаҕыл!
«ӯш јылдың пазында мӓ парып кӓл!
«мӓндӓ јабал полза мӓ кӓл!
«сӓндӓ јабал полза сӓ кӓлӓрбӣн.
«Ӧлгӧн сӧгӯбӯс пір тагда јатсын!
«аккан каныбыс пір су полып аксын!»
Сӯдӓі Мӓргӓн сӧлӧп тӯр:
«Сӓн тӧрӧбӧн ползаң, палам,
«Тӧрӧмӧн Мӧкӧ казын аҕам
«мӓнӣ ӧдӯр-саларџык;
«кудаі кӧдӯрӯп јӧрзӯн!
«ак кудаі сӓ алҕыс пӓрзӣн!»

Тӧрӧмӧн Мӧкӧ тура парды,
Јолтаі Мӓргӓн ōлак
тајының атын ӓзӓрlӓп тӱ̆р,
тоҕус јӓрдӓң колаҕын тартты,
он ікі јӓрдӓң мартkалап тур.
«Саібалбазын, тӓбрӓбӓзїн!
«аңнанбазын, ӧlбӧзӱ̆н!
«Тӧрӧмӧн Мӧкӧ тајым!
«улуг тагдаң аспаҕыл!
«тӓрӓң талаідаң кӓшпӓгїl!
«ӧlӱ̆п парарзың, тајым.»
Јӧрӱ̆б-ысты Тӧрӧмӧн Мӧкӧ,
јолдаң тапkан Јолтаі Мӓргӓн
кӱ̆мӱ̆с тӱ̆ктӱ̆г кӱ̆рӓң атkа
кӱ̆мӱ̆с јӱ̆гӓнїн с̣уҕӱп салды,
кӱ̆рӓ̄lїг ӓзӓрїн урӱп салды,
Сӱ̆дӓі Мӓргӓнгӓ сӧlӧп јадыр:
«Алты јылда аіланмазам
«азып кӓцїп kалды тїрзїң,
«јӓтті јылда јӓдїп парбазам
«јӓр ӱ̆стӱ̆мӓ ӧзӱ̆п парды тїрзїң.»
Азаҕына пазырды,
аkсына оkсанды,
іцӓзї пабазы сыkтап тыр.
«Јаkсы јӧргӱ̆l! палам!» тїдїр,
«јаттың јӓрїндӓ јабал јӧрбӓ,
«ӓlдїң јӓрїңдӓ пастаk полба,
«Јолтаі Мӓргӓн палам!»
Аk талаідың сӯ салҕыл пара-дыр
кӱ̆рӓң ат јортып сыkkанда,
тӓгірдїң алты kызара кӧјӱ̆п парды,
јӓрдїң алты ӓlгӓlдї.
Кӱ̆мӱ̆с тӱ̆ктӱ̆г кӱ̆рӓң ат
ӱ̆кӱ̆с ӓтїп оілап сыkты,

тоҕус талаідың пазына сыkты,
тоҕус таскылның ӱ̆стӱ̆нӓ сыkты,
раk јӓрдӓ Јолтаі Мӓргӓн
kарап кӧрӱ̆п турӱп ас-парды,
јӓl полып јӓlїгїп пара-дыр,
су полып аҕып пара-дыр.
Раk јӓрдӓ ат јӓlїндїг сын турдӱ,
анаң сык-кӓlїп kарап тур,
арkы сарkыда kан јурттап јадыр.
Ана јӓтїп одурҕанда Јолтаі Мӓргӓн
ікі kускун учуҕӱп кӓlдї.
Пір саҕынаң паска кірїп
пір саҕынаң сыңылып kалды,
Јолтаі Мӓргӓн аңнап пара-дыр,
кӱ̆рӓң ат аңнатарҕа пӓрбїн-дїр.
јӓlӓкпїнӓң кӧдӱ̆р-тӱ̆р,
тірilїп кӓlдї Јолтаі Мӓргӓн.
Ікі саҕында алып кізі турдӱ,
оң саҕында алтын тӱ̆ктӱ̆г
аі kар'аттыг алып турдӱ,
сол саҕында кӱ̆мӱ̆с тӱ̆ктӱ̆г
кӱ̆н kар'аттыг алып турдӱ.
Јолтаі Мӓргӓн сӧlӧп тур:
«Адаң алї мӓнмїнӓң пір полдыба?
«іцӓңнїң ӓнцізї мӓнмїнӓң пір полдыба?»
Јолтаі Мӓргӓн тарыныб-ысты,
тоҕус тазынаң тартkан
тобурчукпынаң kакты,
kар'ат тӧрт тізӓlӓнїп аңнанды,
пір саҕында паз'оk kакты,
ӓзі ат моінын kуцаkтана тӱ̆стӱ̆,
алып кізі сӧlӧдӱ̆:
«Кімнїң тӧlӱ̆зӱ̆сӱ̆ң? кімнїң палазысын?
«тың kаkтың, тың саптың.»

««Төң Азын иңәлїгмїн,
««Сўдәі Мәргән пабалыгмын,
««јолдаң тапкан Јолтаі Мәргәнмәнмїн.»»
«Адаңпаң сәпдә өңўң пар-полғанма,
«ноға саптың мәнї?
«іңәңнәң сәндә кәгїң пар-полғанма?
«ноға саптың мәнї?»
««Каіда јәрдәң кәлгәнзїнәр?
««ноға мәнї коғып сыктыңар?»»
«Тәгір јәрдїң әдәгїнәң
«pak јәрдәң кәлдібїс,
«алтон канның пазын пілгән
«Пула Пуркан кыс кан пар,
«артык төрбн Сўдәідің оғлы
«јолдаң тапкан Јолтаі Мәргәннї
«пу тагдаң азырбазын!
«ödўрўп тастаңар! тән,
«пу јәргә ол кәлбәзїн тән.»
Јолтаі Мәргән сөлөп тўр:
«Каідї ödўрәзїңәр мәнї?»
Молат кылыцын тартыб-алды,
пір сағындағыны пір какты,
пір сағындағыны пір какты,
кәзїлїп парды ікі алып.
Анаң кәлїп јөрўб-ыза-бәрдї,
Јолтаі Мәргән блак парыб-одур,
алтын тәгәі турўп јадыр,
аркызын карап көрўп јатса
әп улуғўндыг ак тас јадыр,
аның ўстўндә ат пазынца
алтын пәтік јўгўр-јадыр,
ак јазыда әмзәп јўр-јадыр,
аны көрўп турғанда
кўмўс тўктўг кўрәң ат сөлөп тўр:

«Кыіғылатпа алтын пәтіктї!
«пазын кәзїп аткыл!
«pak јәрдә јурттаған
«Пуркан кыс кан әсїлїп парар,
«әр тәмгә сығар,
«ат сўмгә сык-парар.»
Анаң кәлїп јаңағын тартты,
кыіғалалакта моінын кәс атты.
Кўмўс тўктўг кўрәң ат сөлөп тўр:
«Алтын пәтіктің істїн јар!
«істїнәң јағын ал!
«каңан полза кәрәк полар піскә!»
Јолтаі Мәргән блак јәт-кәлдї,
алтын пәтіктің істїн јарыб-ысты,
істїндәгї јағын алды,
ak пылатка орап палғаб-алды,
анаң кәлїп јортып салды.
Пора тәгәі тур-јадыр,
сығып кәлїп карап турдў,
алтын тўктўг сарыг адаі
алында јортып пара-дыр;
Јолтаі Мәргән аны көргөндө
алтындағы кўрәң ат сөлөп јадыр:
«Алтын тўктўг сарыг адаі улаб-ысса
«кыс канның кулағына әсїлїп парар,
«табрak улалакта пазын кәзә ат!»
Оғын јазын тәмнәб-алып
атыб-ысты Јолтаі Мәргән,
сарыг адаі аңнаныб-ысты.
Анаң кәлїп кўрәң ат сөлөп тўр:
«Адаіның істїн јара kak!
«јўрәгїнїң јағын ал!»
Јолтаі Мәргән ана јәтїп
адаіның істїн јара kak!

jӱ̆рӓгӣнӣң jaҕын алды.
Анаң кӓlӣп jӱ̆гӱ̆рӱ̆б-ыза-бӓрдӣ,
kыс kанның jӓрӣнӓ jӓтӣп кӓlдӣ,
Алтаі сынның ӱ̆стӱ̆нӓ сыҕып кӓlдӣ,
арkы сарын kарап тур,
он ікі талаі су аҕып кӓlгӓн,
он ікі таскыл jaцып кӓlгӓн,
тӓгіргӓ сыkkан ӓп турӯп jадыр,
kадарҕан малҕа от jӓтпӣн-дӣр,
kалыk jонҕа jурт jӓтпӣн-дӣр,
kырыk ат jӧрӱ̆п jадыр,
kырыk тас алып jӧрӱ̆п jадыр,
удур-дӧдӱ̆р атызып jадыр.
Аны кӧрӱ̆п Jолтаі Мӓргӓн
аҷырҕалып тур, аҷыныҕ тур,
кӱ̆рӓң аттың аkсын сіlігӣп
путӯн kамҷылаб-ысты,
kырыk аттың тыҕыртынҷа
ат тізрӓп оілап тӱ̆стӱ̆,
kырыk кізінӣң kыіҕылāнҷа
ӓр jaкcы kыіҕылап jатты.
Kырыk ат аңнанды,
kырыk алып аңнанып
ат моінына сӧ̄н-jадыр,
kырыk алып аkтарды аттаң,
jӓргӓ тӱ̆скӓндӓ
тудӯстӯ kырk алыппынаң,
kаізының пазын ӱ̆зӓ тартты,
kаізының кӧксӱ̆н ӱ̆зӓ тартты,
парчазын Jолтаі Мӓргӓн ӧдӱ̆р тастады,
анаң кӓlӣп kыіҕа салыб-ысты:
«Алып тӧрӧ̄н kыс kан,
«сыҕар пӓрӣ алыбыңны!»
Kыс kан сыk-кӓlдӣ ӓбӣнӓң,

«Сӓ̄ jӧптӱ̆г алып кӱ̆lӱ̆к табылҕаі!»
Kыс kан kыіҕалап турдӯ,
ікі алыпты тас аңмардаң сыҕарды,
Jӓкӓ, Мӧкӧ ікі алып сыk-кӓlдӣ,
Jолтаі Мӓргӓннӣ jӓдӓ-jӧрӱ̆п,
тудузӯб-ысты, кӱ̆рӓзӣб-ысты,
азаkты пазып jӧрӧрӱ̆ аҕлаk полды,
jӓр тajанары кӧп полды,
саҕынып сыkтап jӧрӱ̆б-одур:
«Тӧрӧмӧн Мӧкӧ тajым,
«кӓlҷӓң полза пу jӓргӓ,
«kабырҕаным kaja пӓрзӣн-дӓк!
«тузумнаң тура пӓрзӣн-дӓк!»
сыkтап jадыр Jолтаі Мӓргӓн.
Саҕ'ол оk кӱ̆ндӓ,
саҕ'ол оk туста,
Тӧрӧмӧн Мӧкӧ тajы
jӓрӣнӓң jӓтӣп кӓlдӣ.
Пірзӣн kāб-алды,
пір jӓргӓ тастаб-ысты,
пірзӣн kāб-алды,
пір jӓргӓ тастаб-ысты.
Паза kыіҕылаб-ысты:
«Кӱ̆lӱ̆гӱ̆ң парма? алыбың парма?
«сыҕарып пӓр, kыс kан!»
Kыс kан kыіҕалады:
«Мӓнӣң алыбым тӱ̆гӓндӣ
«сlӓргӓ удур парарҕа нӓмӓм jоҕул.»
Kыс kанҕа jӧрӱ̆б-ыстылар,
kыс kан удур кӓlӓ-дӣр,
алтын аjakkа ас тудӯндӯ,
кӱ̆мӱ̆с аjakkа пал тудӯндӯ,
пазырып кӓlӓ-дӣр kыс kан,
тӧ̄і kул'аттыг Тӧрӧмӧн Мӧкӧ

köксöп тапсап тур.
«Ар наҕыс jā̄німä
«ноҕа обал кöдӱ̆стӱ̆ң сäн?
«улуг тоіны äтäрзің,
«улуг кіцігнї јырҕатарзың,
«артык тоіны äтäрзїң,
«Јолтаі Мäргäнгä парарзың!»
Кыс Кан пазырып тур.
«Ар наҕыс jā̄нїңä парарбын!»
Јäтті кӱ̆н тојын äттї,
тоҕус кӱ̆н тојын äттї,
jäрlїг кізі jäрїнä саҕынды,
сулӱ̆г кізі сӯна саҕынды,
кадарҕан малын јарыб-алды,
каптыг äзїн пölӱ̆б-алды,
jäрїнä нанарҕа тäмнäндї,
кадарҕан малын каңырып,
каптыг äзїн јӱ̆ктäп
атка артыныб-алды,
пäігä јӱ̆ктäнїб-алды.
Ак сарыг адаідың
аткан jäрїнä jäтїп кälдї.
Ӱ̆ш јӱ̆рмäштїг кыс пала
ыр ырлап одур-јадыр,
сарын сарлап одур-јадыр.
«Сäн кан одурҕан тузӱңда
«äдї саҕынҕаныңма?
«äргä парып äп тутарҕа?»
Ол кыс ӱ̆ш каттап ӱ̆рӱ̆б-ысты,
тäгірдäң тубан jäргä тӱ̆стӱ̆,
пір нäмä кöрӱ̆нäр јоҕул,
jäрдäң палҕаңы јоҕары сыҕып тыр,
пір нäмä кöрӱ̆нäр јоҕул,
Јолтаі Мäргäн тарыныб-ысты:

«Парар јолдың пазымда
«аіна каідаң тоҕасты?»
молат кылыңын сӯрӱ̆б-алды,
кäсїндä турҕан абакаі сölöдӱ̆:
«Кäспä, öдӱ̆рбä ол кысты,
«алҕаным Јолтаі Мäргäн.»
Кыска абакаі сölöп тӱ̆р:
«Äмдї кан äмäспїн,
«äмдї пäг äмäспїн,
«Јолтаі Мäргäннїң катты полңаңмын,
«сäн jäр алтына кіргїl!»
Ӱ̆ш јӱ̆рбäштїг кыс пала
jäр алтына кірїп парды.
Јолтаі Мäргäн jöрӱ̆б-ысты,
тäгірдїң алтын кöрӱ̆п пара-дыр,
jäрдїң ӱ̆стӱ̆н кöрӱ̆п пара-дыр,
рак jäргä сык-парыб-ысканда
алтын пäтік öдӱ̆ргäн jäргä jäттї.
Ак Тас Кöк Тас ікі ōл оілап јадыр.
«Сäн алып парҕан абакајыңны
«мäн аларбын!» тїдїр.
Ӱ̆ңӱ̆зї кабызып тудузӱ̆б-ысты,
таг талалып парды,
талаі сӯ салҕалып парды,
кöп тудӱ̆сканда ас тудӱ̆сканда
öдӱ̆р салды ікі алыпты.
Äбїнä нанып jöрӱ̆б-ысты,
јолдаң тапкан Јолтаі Мäргäн
jäтїп кälдї äбїнä,
іңäзї пабазы кälїп
удур кälїп сыктап ылҕап тыр,
улуг тоіны äтїб-ысты,
улуг кіцігнї јырҕатыб-ысты.
Пабазы сölöп јадыр:

«Jäрїмнї сӯмнӯ тутӯп јат,
«јäр наҕыс Јолтаі Мäргäнїм,
«ökӯс кулун ат ползын!
«ökӯс олҕан äр ползын!»
Јурттап сулап јаттылар.

XX. Ыр.

1.

Кара таскыл пӯтпāн полза
кара Ӯс каідаӊ аккаіӊык?
калыкпынаӊ јон јок полза
пу оін каідаӊ полҕаіӊык?

Ак таскыл пӯтпāн полза
ак Ӯс каідаӊ аккаіӊык?
арҕал јон јок полза
пу оін каідаӊ полҕаіӊык?

2.

Тäкäнїӊ мӯзӯ тӯспäӊäӊ полза
тäгіргä тірī öзöӊӯк,
тäксі калык ölбöӊöӊ полза
јäргä сыӊмīн јадаӊык.

Пуланныӊ мӯзӯ тӯспäӊäӊ полза
пулутка тірī öзöӊӯк,
пу јаткан калык ölбöӊöӊ полза
пу јäргä сыӊмīн јадаӊык.

3.

Кас парады каӊырап,
канат алтын јäl толҕап,

кан кудаідыӊ коскан кызыма
парып тоҕас кöрīм!

Ку пара-дыр куӊурӯп,
курҕун алтын јäl толҕап,
кудаідыӊ коскан кызыма
парып тоҕас кöрīм!

4.

Кöгӯрӯп јадыр кöк јазы
кöк порам јортса јол ползын!
кудаі коскан кызыма парып
пабам алҕазын мäнї!

Аҕарып јадыр ак јазы
ак порам јортса јол ползын!
ак јајāн коскан кызыма парып
пабам алҕазын мäнї!

5.

Кӯнгö туткан кöзöӊö
кӯмӯс оралзын паҕына!
кölмöккö јајāн паланы
кöӊӯрäргä кäрäк јäрїнä!

Аіҕа туткан кöзöӊö
алтын оралзын паҕына!
арҕалҕа јајāн паланы
аппарарҕа кäрäк јäрїнä!

6.

Тöстöк äткäн äбїӊ
тölö турар äп ползын!
тöрöl јаксыныӊ палазы
тölö јӯрäр кізі ползын!

Аҕаштаң äткäн äбїң
аңналбас парбас äп ползын!
артык јаксының палазы
артык јӱрäр кізі ползын!

7.

Пулут тäгір пулҕал-тыр,
пабамның јäрї јырҕал пол-тыр,
кöркöцӱк позым кіціцäк,
кудаі коскан кызым, коіның аш!

Ајас тäгір астал-тыр,
абамның јäрї јырҕал пол-тыр,
ап ак позым кіціцäк,
ак јајāн коскан äпчїм, коіның аш!

8.

Кыс: Іцäмнїң колында јӱргäнцä
äргä парыб-ыссам пір саҕыш,
абамның колында јӱргäнцä
абыска парыб-ыссам пір саҕыш.

Äркізі: Каҷар ползаң, кыс кізі,
казап салҕам адымды кöр!
парар ползаң, кыс кізі,
паҕдаҕы адымды кöрӱп тур!

9.

Казың аҕаш кастырҕы
Казак сӱрткöн сыр öксöс,
туҕан јаксы āлҕа кірäлїңäр!
канҕа параткан кус öксöс.

Ос аҕаштың кастырҕы
Орус сӱрткäн сыр öксöс,

улуг јаксы туҕан кäлгäндä
уч-параткан кус öксöс.

10.

Аі караҕын кölöткöн
ак пулуттуң калыны,
арҕал јонның ырцызын
алып ырлазын, тыңнїрҕа јаксы.

Кӱн караҕын кölöткöн
кöк пулуттӱң калыны,
кölмöк јонның ырцызының
кöгlōнӱ јаксы тыңнїрҕа.

11.

Ак Ӱстӱң пазына
аттың тізінцä ак от öссӱн!
арҕал туҕаннар јаксызы
аспас парбас јон ползын!

Äрг'Ӱстӱң пазына
ізäңäцä кöк от öссӱн!
äl палазы туҕаннар
äртпäс парбас јон ползын!

12.

Сарастың јазызында
сар'ат кістäп кäлä-дїр,
сар'ат кäлä-дїр мäн тäзäм
јаксы туҕан аідып јадыр.

Тоболдың јазызында
тор'ат кістäп кäлä-дїр,
тор'ат кäлä-дїр тäзäм
јаксы туҕан аідып јадыр.

13.

Аіланып аккан ак ӱс
аттың, пäідің суғады,
аітып одурған ӱнӱм
абысканнардың алғызы.

Äбірлïп аккан арг'ӱс
інäк, коідың суғады,
ätiläп одурған ӱнӱм
äргіннärдің алғызы.

14.

Тоіға мӱнцäң тор'адым
тура-барғаны полды,
тоіға салцаң ӱнӱм
турӱп парғаны пу полды.

Арғалға мӱнцäң ак атым
арып парғаны пу полды,
арғалға салцаң ӱнӱм
ajып парғаны пу полды.

15.

Ак таскылдың ӱстӱндä
алтын салдым öссӱн! täп,
алтон тӱбäн көг салдым,
арғал jоным äссïн! täп.

Көк таскылдың ӱстӱндä
кӱмӱс салдым öссӱн! täп,
көlцö арыг көгlödӱм,
көlмök jоным äссïн! täп.

16.

Ärнің äбрä тӱгäс парған
іцäң алғызы ползын!

älдï jонны äбірïп
äм кудаі алғыс пärзïн!

Аксың äбрä тӱгäс парған
адаң алғызы ползын!
арғал jонны äбірïп
ak jajän алғыс пärзïн!

17.

Äзärlïг атым мän мӱнӱп
äбïн талаза нан'jörбӱн,
äзängï jылға ізäс jok
ätiläп пärім, äстïб-ал!

Пазыкчыл атым мän мӱнӱп
пастырып сығım, көрӱп кал!
пазағы jыл ізäс jok
мастап пärім, äстïб-ал!

18.

Jазы төбön ok атсам
jазынаң аккäläр кім полар?
jаттың järïндä jадан jӱрзäм
jарным jölögӱ кім полар?

Індік төбön ok атсам
аккälïп пäräр кім полар?
älдің järïндä äнäl jӱрзäм
äцнім jölögӱ кім полар?

19.

Інïп jатkан ағын суда
äjägïбïнäң пазып көп käштім,
іцäм öскӱргän көксӱм
älгä jонға көп көгlödӱм.

Аҕып јатkан аҕын су
азаkпынаң пазып кӧп кӓштӣм,
адам азрāн кӧксӯ̆м
арҕал јонҕа кӧп аіттым.

20.

Кал табанныг ат оілаза
kалбырап салбас kара јӓр,
kаірам јаkсым тӯ̆гӓндӣ,
kајып кӧрбӧс kан kудаі.

Тӓбік табанныг ат оілаза
тітрӓп салбас kара јӓр,
тӓмӓі јаkсым кӧп kалды,
ӓбірlӣп кӧрбӧс ӓм kудаі.

21.

Каңза, Тӓгдӓгӓш, Катkанаk ӯш kарындас полҕан, оларды Казаk сӯ̆рӯ̆п парҕан, јӓрӣндӓ ікі kарындас јат-kалҕан, Каңзаны Казаkтар тутӯ̆б-алып тӓбірбӣнӓң kабырҕазына ілӣб-ыскан, јоҕар позы пу ырын ырлап турҕан:

Каіс kолаг kат тартып
Катkанаk пӓlгӓн ползаңдаk!
Катkанаk кӓlгӓп полза
Казаk Орустаң ӧч аларцыkпын!

Тӓмір kолаг тӓң тартып
Тӓгдӓгӓш кӓlгӓн ползаңдыk!
Тӓгдӓгӓш кӓlгӓн полза
тӓмӓі Казаkтаң ӧч аларцыkпын.

22.

Кан тӓгірнӣң кӯ̆н аі пӧзӯ̆к,
kанаттыг ползам ушkаіцыkпын,

kалыk јондā кӧп ішкӣl!
мӓн анда ползам ішкӓі-дā̆-чӣkпӣн.

Кӧк тӓгірнӣң кӯ̆н аі пӧзӯ̆к,
kурҕуннӯ̆г ползам ушkаі-дā-чыkпын,
кӧlмӧк јондā кӧп ішкӣl!
мӓн анда ползам ішкӓі-дā̆-чӣkпӣн.

23.

Адам алīн атымны
арҕанца мӯ̆нӯ̆п јӓттӣм,
адазы пӓргӓн палазын
алып сыҕарҕа кӓlдӣм.

Іцӓм ӓнцӓзӣ атымпы
ӧlō̆нцӧ мӯ̆нӯ̆п јӓттӣм,
іцӓзӣ пӓргӓн палазын
алып сыҕарҕа кӓlдӣм.

24.

Јазы тӧбӯ̆н су аkса
јаскыдаҕы kартың салтыры,
јадалып јӯ̆рӯ̆п ӓс тапсам
јадар тынҕа нӓ туза?

Індӣк тӧбӯ̆н су аkса
ӓскі kардың салтыры,
ӓнӓlӣп јӯ̆рӯ̆п ӓс тапсам
ӓртӓр тынҕа нӓ туза?

25.

Саіҕа сыkkан сарыг тал
сајын су асса тӧзӯ̆ пос,
саілалып ӧскӧн саі јīттӓр
јајāн кӧрбӧзӧ тыны пос.

Кумӈа сыккан куба тал
кумӱн су асса тӧзӱ пос,
куру ӧскӧн саі jіттäр
кудаі көрбӧзӧ тыны пос.

26.

Көгӱр jадыр көк jазы,
көк пор'аттың jолы,
көр наӷыс позым көгlӧп одубӱн,
кӧlмӧк тыӈназын ӱнӱмнӱ.

Аӷар jадыр ак jазы,
ак пор'аттың jолы,
арда наӷыс позым ajатсам
арӷал тыӈназын ӱнӱмнӱ.

27.

Көгӧр jадыр көк najык
көбӱр салып käӈälбäс,
кӧlӧн калӷан пу jаксылар
көк jорӷā мӱнӱп jädälбäс.

Аӷар jадыр ак najык
аӷаш салып käӈälбäс,
азып калӷан пу jаксылар
ак jорӷā мӱнӱп jädälбäс.

28.

Кӱннӱӈ алтында көк jылтыс
кӱннäӈ кäнāгї joӷул,
көрӱп jӧрган туӷаннар
кӧlмӧктäӈ кäнāгї joӷул.

Аідың алтында алтын jылтыс
аідаӈ кäнāгї joӷул,

арӷалдаӈ kälгän туӷаннар
каннаӈ кäнāгї joӷул.

29.

Кыс: Одуӈа парзам одім jok,
оі молат палта колымда jok,
ол одуӈнаӈ нан-kälзäм
оінастāн jаным äптä jok.

Піӈängä парзам піӈänім jok,
пілäп салӷан салпа jok,
піӈänнäӈ нанып kälзäм
пілäскän jаным äптä jok.

Ӓр кізі: Кас пара-дыр каӈарып,
канаттың алтын jäl толӷап,
каіран мäнің jаныма
каідаӈ сӧlӧтім jалап ät.

Ку пара-дыр куӈурӱп,
курӷуннӱӈ алтын jäl толӷап,
кунур кастыг jаныма
кімнäӈ сӧlӧтім jалап ät.

30.

Казак äзігї катт'äзік,
канмар парды, пос äзік,
ол канмар тӱгängändä
кар'äптä jадар кӱн полды.

Пägдің äзігї пäк äзік,
пälägä парды, пос äзік,
ол пälägä тӱгängändä
пäктägдä jадар кӱн полды.

31.

Аіланып аккан Әнбәш су,
аіланҕан јәрїндә саі калды,
азып кәцїп мән калзам
адәм әбї ән јат-калар.

Әбірлїп аккан Әнбәш су,
әбірген јәрїндә саі калды,
әртїп кәцїп мән калзам
іцәм әбї ән калар.

32.

Јälбägäi кустўң канаты
јарым канаты пір кулаш,
јас ораі позым кіцігәш,
јајәнның ўчўн коіның аш!

Кўгўнәк кустўң канаты
пір канаты пір кулаш,
көргө позым кіцігәш,
кудаідың ўчўн коіның аш!

33.

Тор'атымны ізәнїп
тобырчык албїн кälгäбїн,
тулҕу позымны ізәнїп
туҕанны албїн кälгäбїн.

Кар'атымны ізәнїп
камцы албїн кälгäбїн,
кара наҕыс позымны ізәнїп
карындасты албїн кälгäбїн.

34.

Кас палазы пäс пала,

кацраб-уцар пір пала,
калык јонда пäс пала,
канда турар пір пала.

Ку палазы пäс пала,
куңрўб-уцар пір пала,
көлмök јонда пäс пала,
пäггä турар пір пала.

35.

Пала көк мастаза
парбак аҕашка пір өссўн!
параксын позым көгlөзөм
парчан јонҕа ўңўм äстїlзїн!

Äнä көк ätiläзä
ägір аҕашка пір өссўн!
äр наҕыс позым көгlөзөм
älгä јонҕа ўнўм äстїlзїн!

36.

Оңнаң кälїп jäl тўссä
ос аҕаш пазы наікалҕан,
одурўб-алып көгlөзöм
отус көк пазы ол ползын.

Täскäртäн jäl тўссä
täräк пазы наікалзын!
täк одурўп көгlөзöм
мäнїң көксўм наікалзын!

37.

Казың аҕаш пäк аҕаш,
пабам äткän пäзігäш,
каңма торҕа пäк торҕа,
іцäм äткän jöргögöш.

38.

Јадаҕан кылы јätті кыл,
јäрдä јатып кöгlöбöс,
јат палазы пу пала
тäк одурӯп кöгlöбöс.

Комызактың ікі кыл,
колҕа албāнда кöгlöбöс,
кölмöк палазы пу пала
кöңӯтпāндä кöгlöбöс.

39.

Кырҕа сыккан кыр казың,
кырык путактыг паі казың,
кырк аімакта сäн јöрдӯң,
кыраіҕанца јöрӯп јат!

Оіҕа сыккан оі казың
отус путактыг паі казың,
отус аімакты äбірдїң,
оі арҕанца јöрӯп јат.

XXI. Кулатаі Кулун Таіцыбынаң.

Кара кул'аттыг Кулаттаі јурттап јадыр,
ак талаідың казында,
ак таскылдың алтында,
ӯш пäіlїг аскыр маллыг полҕан,
јоны јоҕул наҕыскан кізі,
кізінї ол кöрбӧн,
аны-дā кізі кöрбӧн.
Аңнап кустап тäмнäн-јадыр,
адын äзäрläп јöрӯп јадыр,
таіҕазына јäткäнцä
кустӯ ушса атып јадыр,
аңны оілап сыкса атып јадыр,
позы наҕыскан наныш јадыр,
анаң кälїп äбїнä јäтїп јадыр.
Äдїнї аңдарып салып
äбїнä кір-кäl-јадыр,
ас äт пäрäр кізі јоҕул,
позы äтїп јадыр позыла,
казанына ӯш пулан äт суҕӯп,
ӯш пулан äт каінатып јадыр.
Пызырыб-алды анызын,
позы-ок сыҕарып јадыр,
ӯш пуланның äтїн тӯгäдä јіп јадыр.
Пу каразын кон-јадыр,
äртäн турӯп јадыр,
ӯш пäіlїг кӯрäң аскыр
јылҕы малын кöр-јадыр,
анаң паска пір нäмä мал јоҕул,
кара пастыг кізі јоҕул.
Алып Кулатаіҕа саҕыш кір-јадыр:
«Мā öскöс кізі парба јäр ӯстӯндä?

«кӧрӧргӧ парӣм!» тӣдӣр.
Кара kул'адын äзäрläп јадыр,
јӧрӧргӧ ämді тämнäн-јадыр.
Сӧс сурар пір кізі јоҕул,
таскартан сыҕыш кäлдї,
kӱрäң аскырны kыіҕылап јадыр,
анызы јäт-кäлгäндä
кӱрäң аскырҕа сӧлӧп јадыр:
«Мäң äбїмдä кізі јоҕул,
«мäн äбїмнї сäн kадарҕылап поларзыңма?
«мäн сӧлӧ̄н тілїмнї
«пілцäң-дā̄ ползаңдаk!
«мäн ämді парып ыссам
«алты јылда кäлäрбїн,
«алты јылдаң äртїп парзам
«тоҕус јылда кäлäрбїн.»
Аранцула кӱрäң аскыр
тілїбїнäң јӧktабїн-јадыр,
kараҕынаң јазы аk-тур,
кӱрäң аскыр пазыбынаң
kыіkап сал-јадыр.
Кара kул'аттыг алып Кулатаі
äбїн самаkтап салды,
kара kул'атkа мӱ̆нӱ̆п
јӧрӱ̆п сыҕыб-ыза-бäрдї.
Аk таскыл сынҕа сыҕа кäлдї,
аk таскылның ӱ̆стӱ̆ндä
ады јӧрбїн турӱ̆б-ысты,
пазын тӱ̆зӱ̆рӱ̆б-ыскан.
Аксын сіліктї, kамцылады,
kара kул'ат kыібырабїн-јадыр.
Ӱ̆рбä аспа турҕанда
пазын кӧдӱ̆рӱ̆б-алды,
тіллїг полып парды kара пор'ат.

«Улуг алыпсың іā̄м,
«алыбын алыпсың kыіҕың јоҕул,
«пурул! позыңның јäрїн кӧрдӧk!»
Анаң тартып пурулӱ̆п кäлдї,
јäрїн кӧрӧргӧ пурулӱ̆п кäлдї,
кӧрзӧ алты kырды азра
аk сӱ̆т кӧл јадыр,
аның kазында паі сыра ӧс-јадыр,
паі сырадың пазында
ат пазынца алтын кӧ̄к тапсап јадыр:
«Алышkа јäңдірїп јадазаң
«алтын кӧ̄ктӱ̆ јäр сӧ̄лӧбӧ!
«алтын кӧ̄ктӱ̆ käм ӧдӱ̆рзä
«сäнї ол-оk ӧдӱ̆рäр!
«алтын кӧ̄ктӱ̆ ӧдӱ̆рбäзä,
«kырk јыл-дā тудузӱ̆п јатсаң
«јäр ӧлбӧссӱ̆ң, Кулатаі!»
Адын пурул-тартыб-алды,
јӧрӱ̆б-ыза-бäрдї Кулатаі,
јылҕызын kамцылаб-алды
Кул'ат анаң кäлїп оілāнда
тагдаң тагга тастап пара-дыр,
алты кӱ̆ннӱ̆г јäргä тігірт äсїл-јадыр,
ӱ̆рбä, аспа парҕанда
пӧзӱ̆к таг азыш парды,
тагдың ӱ̆стӱ̆нä сыҕыш кäлїп
азаҕына kарап кӧрӱ̆п тур.
Каіда, kаіда тігірт äсілїп тїр,
маҕатыш кӧрӱ̆б-ысса
тубан тӱ̆зӱ̆п јадыр,
ол тубанның алтында
кізі kышkырзыш јадыр,
ана інїб-ыза-бäрдї,
кізі kышkырҕаныи äсїтїп,

пӧзӯк тагдаң тӯс-пар-тыр,
таг тӧзӯнӓ јӓтӥп кӓлзӓ
алыш анда тудузӯп јадыр,
пірӧзӯ кіңіг ӧлак полды,
пірӧзӯ ыңаібаӷан улуг кізі.
Ӧлак Кулатаіды көрӯп јадыр:
«Кулатаі јӓстӓ!» тідір,
«токта тӯрчӓ! мӓн маңнаңӷамңа
«јӓ јӓстӓм поларзың.»
Кара кул'аттыг Кулатаі
кыібырабӥн турӯп јадыр,
ӧлак кізі ӓмді кӓлӥп
улуг кізінӥ көдӯрӯп тастап
улуг кізінің ӯстӯнӓ мӯн-јадыр,
кылыцын сӯртӯб-алды,
тӧзӯн сӧгӯп кӓзӥп јадыр.
Улуг кізі сӧлӧп јадыр:
«Ӓзӓбӥ јок ӓзӥм пар,
«јазы толы малым пар,
«тӯгӓдӓ ал! мӓнӥ сал! ӧдӯрбӓ!
«мынаң сӧнда сӓ кул полабын,
«алдыңа јӧрӯп пӓрӓбӥн.»
Ӧлак аны көрбӥн-јадыр,
тӧзӯн сӧккӧнӯбӥнӓң ӧдӯрӯб-ӯстӯ,
алып кӯлӯк ӧлӯп јат-калды;
ӧлак алышты ӧдӯрӯп тастап
пурулӯп кӓлӥп јадыр Кулатаіӷа.
Ӓзӓн тӓп ӓзӓннӓзӥп јадыр,
мӓнді тӓп мӓндіläзӥп јадыр.
«Алар кізің мӓнің јӓңӓм.»
Кулатаі аттаң тӯзӓр јоӷул,
ӧлактың мӯнӯп кӓлгӓн ады
ак кулунаӷаш јӯгӯр-кӓлді ана,
арӷазында аның ӓзӓр јоӷул,

пазында аның јӯгӓн јоӷул,
арызы тудӯб-алып
сӓгірӥп мӯнӯп салды ӧлак.
«Јӓ, јӓстӓ, парӓк јӓрӥмӓ!
«азрӓн побам анда пар,
«Ак Кан аппак кізі,
«азрӓн іңӓм анда пар,
«Аі Арыг абакаі,
«сӓн алар кізің анда,
«Алтын Суру јӓңӓм пар,
«парӓк ӓмді мӓнің јӓрӥмӓ!»
Пара, пара, пара кӓлгӓндӓ
јӓр аразы рак ӓргӓп тӥр,
ӯш ӓрігі ӯш тӯлӓ пардылар,
Ак Канның јӓрӥнӓ јӓт-кӓлдіläр,
ӧлак тӯзӓ сӓгірді кулунаӷынаң,
Кулатаіӷа кӓлӓ-јӧрӯп
кара кул'адын аларӷа саӷына-бӓрді,
кол јӓтпӥн-тур пӧзӯк.
Позы тӯзӓ пӓрӥп Кулатаі
адын палӷап салды алтын јашпаӷа,
ӧлак колдаң аны тудӯб-алды.
«Побамның ӓбӥнӓ кірӓк!»
Побазына кірӥп кӓлдіläр.
«Кулатаі ӓзӓн мӓнді!» тідір,
абыска ӓнӓјібінӓң ӓзӓннӓзӥп
анаң одуртӯп јадыр ӧлак,
«Ас тамак турӷус!» тідір.
Алтын столӷа ас салдылар,
азрап јада-барды Кулатаіды.
Ӧлак побазына сӧлӧп јадыр:
«Кулатаі кізі көрбӧн,
«Кулатаіды кізі көрбӧн,
«наӷыскан јурттап јадыр,

«Алтын Суру jäцäм сурарҕа
«наҕыс кiзi jурттап полбiн-jадыр.»
Побазы сöлöп jадыр:
«Jä, позың шl, палам!
«пäрäр конзаң пäр!»
Кара кул'аттыг Кулатаi
пiр тапсы joҕул одурўп jадыр.
Пijаҕы ӧlak сöлöп jадыр:
«Äлiм joным тоi äдiс!»
Äлi joны мал сўрўп ӧдўрўп
äлi joны тоi äтiп jадыр,
Кулатаi ўш кўн конып jадыр,
алар кызын пiрдä көрбӧн.
Ӧlak Кулатаiҕа сöлöп jадыр:
«Jäстä, jäцämä парäk! көр!»
Кара кул'аттыг Кулатаi
пара-дä joҕул, тапсi-дä joҕул,
алты кўнгä jätiб-ысты,
ӧlak паза сöлöп jадыр:
«Jäстä, jäцämä парäk!»
Кара кул'аттыг Кулатаi
пара-дä joҕул, тапсi-дä joҕул,
тоҕус кўнгä jätiб-ысты.
Ӧlak кiрiп кäлдi.
«Jä, jäстä, тоҕус кўнгä jätiп пардыбыс,
«алар кiзiңнi ноҕа көрбӧдўң?»
Анда-дä пiр тапсi-joҕул одур-jадыр.
«Jä, jäстä, одурзаң одур!
«мäн узуб-алiм!»
Ӧlak узуп jатканда,
абыска узуб-ok-jатканда
Кулатаi тура jöрўп таскар сыкты,
кул'адының кырiна кäлiп
карап көрўп турза

позының кäлгäн jäрiнäң
iкi кускун кäлiп jатканын
Кулатаi көрўп тур.
Тiзi кускун сöлöп кäлä-дiр:
«Төгўläр каны jok, ўзўläр тыны jok
«кара кул'аттыг Кулатаi
«мында турўп jадыр.
«Пiс äргäк тiзi iкi кускунўбўс,
«Көгöi Кан азрäн кузўбўс,
«аның кызының тоi полыш jадыр,
«пiстi кабарҕа ыскан сä,
«Көгöi Канның кызы Көгöi Пурчук.
«Сäнiң äбiцä парҕабыс,
«äзiгiцнi самактап салҕан,
«парар ползаң äдi сöлö!
«парбас ползаң äдi-ok сöлö!»
Кулатаi пiр тапсi-joҕул.
Тапсыбäнда, сöлöбӧндö
кускуннар äртiп пардылар.
Кулатаi адына мўнўп салды,
iкi кускупнар сӧннаң jöрўзä-бäрдi,
аҕарчiн парып jадыр,
äлдаң сыккында,
тагды ысканда
анаң кäлiп камцы салды,
ўкўс äтiп оiлатып сыҕыб-ыза-бäрдi.
Алты кўннўг jäрдä тiзiрт äсiлдi,
парып, парып кäлгäндä
пiр пöзўк тагга сыҕып парды,
аның озарынаң карап көрўп тўр,
алты кўннўг ак jазы jадыр,
ак jазының озарында
ыцаiбаҕан улуг таг jадыр,
улуг тагдың ўстўндä

kызыл kаjа көрӱнӱп jадыр,
аны көрӱп kамцы салды,
ӱкӱс ӓтӥп оілатып сыкты,
ӱш ӓрӥгӥп ӱштӱлӱп парҕанда
ak jазыны тобырып ӓртӥп пар-тыр,
kызыл kаjалыг сынҕа jӓтӥп кӓлдӥ,
озарын kарап көрӱп тӱр,
алты кӱннӱг ak jазы jадыр,
алты кӱнпӱг jазының озарында
пӧзӱк таг jадыр,
ол тагда тубан тошкылап
удур кӓлӓ-дӥр.
Пір нӓмӓ көрӱн joҕул аразында,
ол тубан Кулатаіҕа jӓтізӥп кӓлдӥ,
jӓткӓндӓ тубан аҷылды,
Кулатаі көрӱп турза
аҕ-оі аттыг алып кӓl-jадыр,
аҕ-оі аттыг ӧlak kӓl-jадыр.
Аҕ-оі kулун ат сӓнӥнӓ jӓт-парҕан,
ӧlak ӓр сӓнӥнӓ jӓт-парҕан.
«Сӓн Көгöі Канның jӓрӥнӓ парып jадырзың,
«мӓнӥ ноҕа ускурбадың?
«анаҷ ускунӱп турӱп
«адыма мӱнӱп парҕам,
«мӱнӱп парып анаҷ пурулӱп парҕам.
«Jӓҷӓм адымны адап пӓргӓн,
«аҕ-оі аттыг Аі Мӓргӓн» тӓп.
«Ӓ, jӓстӓм Кулатаі!
«мӓнӥ аппаразыҷма параткан jӓрӥнӓ?»
Кулатаі тапсабӥн jадыр.
«Парар ползаҷ пар!» тӓп.
Кара kул'адын kамцылап салды,
kара kул'ат оілаб-одур,
Аі Мӓргӓн аҕ-оі адын

тартып полбӥн парып jадыр.
«Ӓ, jӓстӓ Кулатаі!» тӥдӥр,
«Көгöі Канның jӓрӥндӓ
«сӓн корӱҕар нӓмӓ парба?»
Кулатаі сӧлӧп jадыр:
«Кізінің jаксызын пілӓр-jокпын,
«jабалын-дӑ пілӓр-jокпын,
«корӱҕарын-дӑ пілӓр-jокпын.»
Аі Мӓргӓн сӧлӧп парыб-одур:
«Көгöі Канның алыбы пар,
«тӓп ӓскӓбӥн» тӥдӥр,
«кізінің тоjы полар» тӥдӥр,
«ӓртӓн kулун kул'аттыг
«Кулун Таіҷы Көгöі Канның алыбы,
«ӓртӓн сыҕарыб-ыскан
«ӥр полҕанҷа алты канның jӓрӥн
«аіландра jӧр-кӓлгӓн ӓскӓбӥн.
«Кулун kуҕ'аттың kолтуҕынаҷ
«тӓр сыкпӑн ӓскӓбӥн,
«аның позы адының арҕазына
«ӓзӓр jok jабыdak jӧр кӓлгӓн ӓскӓбӥн,
«аның тӧгӱлӓр каны jok,
«аның ӱзӱлӓр тыны jok ӓскӓбӥн.»
Улу тагга jӓтӥп сык-кӓлдӥлӓр,
улу тагдың озарында
kадарҕан малы jазы толдра
jазының оды малҕа
jӥргӓ jӓтпӥн-jадыр,
ӓлӥ joны көп ӓргӓп тӥр,
ӓлӥ jонҕа jурттӥрҕа
jурт анда jӓтпӥн-jадыр;
ӓli joнның аразында
алып кӱлӱк көп jыҷылып пар-тыр,
аттаҷ артык ат

кӧл јыҕылып пар-тыр,
ӓрдӓң артык ӓр
кӧп јыҕылып пар-тыр.
Аны кӧрӱ̆п турӱп
Аі Мӓргӓн јӓстӓзӣнӓ сӧlӧп јадыр:
«Мӓні Ак Канның оҕлы тӓбӓ!
«наҕыскан тӧрӧ̄бӱ̆н,
«кудаі пӓргӓн арҕызым тӣзӣң,
«піс ӧlӧр јӓрӣбӣс мында,
«мынаң тірӣг сыҕып парзабыс
«пістӣ ӧдӱ̆рӓр нӓмӓ јок полар.»
Кулатаі пірдӓ̄ нӓмӓ сӧlӣ јоҕул,
тагдаң інӣб-ыстылар,
кадарҕан-дӓ̄ мал кӧп
аны аралап ӧтӱ̆п јадыр,
кадарҕан малды тобырҕанда
ӓ̄лҕа кірӣп јадырлар.
Кӧгӧі Канның ӓзігӣнӓ јӓт-кӓlдӣlӓр,
Аі Мӓргӓн аттаң тӱ̆зӱ̆п јадыр,
Кулатаідың адын тудӱп
алтын јашпӓ̄ палҕап јадыр.
Кӧгӧі Канҕа пас-кірӓдӣрlӓр,
Аі Мӓргӓн јаксы кізінӣ тоҕазып
ӓзӓннӓзӣп кӓlӓ-дір,
Кулатаі пір нӓмӓ тапсӣр јоҕул,
ӓзӓн-дӓ̄, мӓнді-дӓ̄ тӓбӓдӣ.
Кулатаі канҕа ӓзӓннӓстӣ,
кан кізі тӧрӧ парӓ̄нҕа одурттӱ̆,
ас тамак турҕустӱ̆,
Кулатаі ас тамак јіб-одур.
Кӧгӧі Кан аны сурӱп јадыр:
«Каіда јӓрlӣгзӣң?
«но судӱ̆ң казындазың?
«нобаң іцӓң кім полҕан?»

««Побам іцӓмпӣ кӧрбӧдӱ̆м,
««ак таскылдың алтындабын,
««ак талаідың казындабын,
««ар наҕыскан тӧрӧ̄н,
««таг улӣндыг кул'аттыг
««алып Кулатаібын»» тӣдӣр.
Кӧгӧі Кан сурӱб-одур:
«Туңмаң полдыба?
«карындазың полдыба?»
Кулатаі пір тапсабады.
Аі Мӓргӓн турӱп сӧlӧп тӱ̆р:
«Кулатаі наҕыскан тӧрӧ̄н,
«кудаі мӓнӣ тӧрӧтӱ̆п
«ана арҕыс ползын тӓп пӓргӓн.»
Кан кізі сӧlӧп јадыр:
«Кулатаідың арҕызы ползаң
«кӓl, пала тамак јі!»
Аі Мӓргӓн одурбӣн тур-јӧрӱ̆п,
столдаҕы тамаҕын јіп јадыр,
Кӧгӧі Кан араҕа пӓрзӓ
Аі Мӓргӓн іцӓр-јоҕул.
Јыҕылҕан альштар кыіҕылап јадыр:
«Кызыңның марҕазы каідӣ полар?
«ат јарызарба? ӓр кӱ̆рӓзӓрбӓ?»
Кӧгӧі Кан анда сӧlӧп јадыр:
«Ат јӱ̆гӱ̆рзӓ ат сыкканы ползын!
«ӓр кӱ̆рӓссӓ ӓр тастӓ̄ны ползын!»
Алып кӱ̆lӱ̆к кӱ̆рӓзӓргӓ сык-кӓlдӣlӓр,
ат јӱ̆гӱ̆ртӓргӓ сык-кӓlдӣlӓр,
Кулатаі сӧ̄нцӓ сыҕыб-ок кӓlдӣ,
Аі Мӓргӓн пірҕӓ сыҕыб-ок кӓlдӣ.
Кулатаі адына мӱ̆нӓргӓ
сӧдӧк таппӣн-јадыр.
Кулатаідың камцызын алып

Аі Мäргäн сіlігїб-іскäндä
kарына тонныг ас јастыг
ōлаг kубулӯб-алды,
аны kул'атkа мӯндӯрдӯ.
Алып кӯlӯктäрдїң аттары
тӯгäдä јарызып сыkты,
кӯн сыҕызын кӧрӧ сыkты,
рak јäрдä kыс kан јурттап јадыр,
аның јäрїнä äбїрä
аттар јӯгӯртӯб-ыстылар,
kарына тонныг ас јастыг ōлak
kара kул'атты kамцылады,
аттардың алты ат
kул'аттың алында парды,
алты атты kул'ат
јäтїп полбїн-одур,
ӯш äрігäндä ӯш тӯlгäндä
kыс kанның јäрїнä јäтїп
äбірїп кälїп нандра пурулҕанда
алты атkа kул'ат јäт-кälдї,
алты атkа јäткäндä
парчазы јäтті ат піргä пар-јадыр;
Аі Мäргäн сіlгїнїб-алды,
kанаттыг kус полып
уцӯп сыҕыб-ыскан,
пір кізі-дā пілбїн јатты,
јоҕартан кӧрӯп парып
јäтті атkа јäтїп кälдї,
јäтті аттың аразынаң
kан позрak ат сыҕып
јäттїрбїн оілаб-ыза-бäрдї,
Аі Мäргäн kанаттыг kус полып
јоҕартан сїп тӯзӯп кälїп
позрak аттың пälїнä кälдї,

урундурӯп кälїп тӯзтӯ,
позрak ат јолдаң јаізрап парып
kара kул'ат пурунап парып јадыр,
kаідыг ат kул'атkа јäтсä
Аі Мäргäн урундурӯп тӯзӯр-јадыр,
алты атты урундурӯп тӯзӯрӯп
kара kул'ат наҕыскан јäт-кälдї.
Аі Мäргäн алып пол-сыk-парҕан.
«Kул'ат сыҕып парды» kыіҕалап јадыр.
Kул'аттың сōнда позрak ат сыk-парды,
аның сӧдӧк kыіҕалады:
«Kул'ат сыk-пас-полҕан
«kанаттыг kус кälїп
«позрak адымның пälїн урундӯрҕан,
«анаң паckа позрak ат сыҕар полҕан.»
Позрak аттың іäзї kыіҕалады:
«Улуг алып улуг кӯlӯк
«Ak Канның оҕлы Аі Мäргäн
«аның сӯмäзї полды полар.»
Äдї сӧlōндӧ Аі Мäргäн
ікі пілäгїн јыkсынып тыр,
ікі äдäгін kызынып тыр,
анаң кälїп тудузӯп кälдїläр,
Kулатаі аҷырҕанып кälїп
Аі Мäргäнгä полызып кälдї.
Алты јӯс алышпынаң
ікōlӧң тудӯзӯп пардылар,
кӯн äртїб-оk-јадыр,
аі äртїб-оk-јадыр,
пір јыл äртїп парҕанда
Аі Мäргäн мајылып ӧlӯп парды.
Kулатаі наҕыскан јӧрӯп јадыр.
Kылышпынаң кäссä
kылыш тäгінмїн сынып јадыр,

jыдабынаң jашса
jыда тäгінмīн сынып jадыр.
Аі Мäргäн сары кöрзö
Аі Мäргäн öлӱп kалҕан полды,
анаң аңырҕан полды,
kылыңын сӯртӯб-алар,
kылышпынаң кäзїп jадыр,
кäзä сāп тастаза
кäзїнäң тīрілїп кäл-jадыр.
Ӱш jылҕа jäт-jöрӱб-ысты,
анаң пурулӯп кöрзö
пір-дā алып öлгöн joҕул,
кäскїлäп, кäскїлäп jöрӱп
пäш алты jылҕа jäт-кäлдї,
пір-дā алып öлбōн полды.
Äдī jöрӱп тоҕус jылҕа jäтїп парды.
«Мäн öлӱп kалҕан ползамдаk!»
Jöрä jöрä кӱңӱ тӱгäндї,
он пір jылҕа сыk-парды,
jöрöр jok кӱңӱ тӱгäн парҕан,
одурӯб-ыза-бäрдї Кулатаі.
Кӱлӱктäр кäлїп jадырлар,
kылышпынаң кäссä
kылыш тäгінäр-joҕул,
jыдабынаң jашса
jыда öтöр-joҕул.
Кöгöі Канның äр палҕаңаң
сары kаіс паг äргäп тїр,
аны алдырып ал jадырлар,
öдӱрӱп тутӯп полбāнда
азаҕын kолын кäстїнä тартып
палҕап jадылар Кулатаіды.
Алып кӱлӱктäр сурӯп jадыр:
«Öлöр öлӱмӱң kаіда полар?»

««Мäң jäрїмдä аk сӱт кöл пар,
««аның kазында паі сыра пар,
««паі сыраның пазында
««ат пазынңа алтын кōк пар,
««кäм парып пазын тартыб-ысса,
««ол кізі анаң мынāр кäлзä
««мäнї ол öдӱрäр.»»
Алыптар Кöгöі Канҕа кäлїп
«Каідыг кізінї ызарзың?» тäп
«kул'аттыг Кулун Таіңыны ыс!»
««Ызарбын!»» тīдїр Кöгöі Кан.
Кöгöі Кан Кулун Таіңыны сыҕарып:
«Кулатаідың jäрїндä,
«аk сӱт кöлдӱң kазында,
«паі сыраның пазында
«ат пазынңа алтын кōк пар;
«аны öдӱрäргä пар!»
««Парабын»» тīдїр Кулун Таіңы.
Кулун kул'атkа äзäр äзäрлäбāн,
jабыдаkkа jöрӱп jадыр,
адына сäгірїп мӱнӱп jадыр,
kулун kул'ат ӱкӱс äтїп
jäлңілäп парыб-ыза пäргäн.
Кулатаідың jäрїнä jäттї,
аk jазының ортазында,
аk сӱт кöлдӱң kазында,
паі сыраның пазында
ат пазынңа алтын кōк одурдӯ.
Аны кöрӱп Кулун Таіңы
ана інїп пара-дыр,
аk сӱт кöлдӱң kазына кäлїп
аттаң тӱс jадыр Кулун Таіңы,
паі сыраҕа кöрö пастыр-одур,
атарҕа тäмнäнїп

ok jaɋaktы sӯrӯp aldы,
atpīn toktap
paі sыranың kырына nар-jadыr,
kälїp kолбынаң tударҕa;
алтын кӧк тудурбїн-jадыр,
пір äбірä сӯрӯп кälгän тут-албїн,
азыҕын таjып аɳнанып парҕан,
анаң турӯп кälїп көрӯп jадыр.
«Нämänäң аɳнандым» täп
аны көрӯп jасса кінігä jадыр.
Ол кінігäнї алып көрӯп тур:
«Кулатаідың побазы
«Алып Кан тӓн алып полҕан,
«аны Көгöі Кан jäɳїп
«аппарыб-ыскан малын äзїн,
«сӯрӯп каɋырҕан малынаң
«пір ӱш päilїг кӯräң аскыр kашkан,
«ол аскыр Кулатаіды ӓзрап тыр,
«Көгöі Канның jäрїндä туҕан
«Алып Канның оҕлы Кулун Таіɋы полҕан.
«Кулун Таіɋы Кулатаідың туɳмазы.»
Кулун Таіɋы сöлöп тӯр:
«Алып Кан побам äргäп тїр,
«Кулатаі карындазым äргäп тїр.»
Кінігädäң карындазын пілгändä
ak пазынɋа алтын кӧктӯ тägbädї,
кулун кул'адын пурулӯп оілады.
«Карындазымны кізі ödӯр-jадыр.»
Анаң адына мӯнӯб-алып
нандра ӱкӯс ätїb-ыза-bärdї
Көгöі Канның jäрїнä көрö.
Jäткändä көрӯб-ысса
äр палҕаɋаң сары kаіспынаң
палҕän карандазы ölӯmgä jät-парҕан.

Кулун Таіɋы kаісты тартып парды,
ӱзä-тартып тастаб-ыза-bärdї,
карындазын ікі колбынаң тутӯп
көдӯртӯп одурт-ала
Кулатаі караҕы көрӧlbїn-одур.
Кулун Таіɋы кыіҕалап jадыр
Көгöі Канның кызын Көгöі Пӯрчӯктӯ.
Кулун Таіɋының ӱnӯn äсткändä
Көгöі Пӯрчӯк käl-jадыр,
алтын ajакта ас äккälїп
аксына тутӯп азрап jадыр,
аны jäндä караҕы көрӯб-ысты.
Кулатаіды Көгöі Пӯрчӯк
ak äbїnä аппарды.
Кулун Таіɋы кылыɋын суртӯб-алды
алыптарбынаң käзїзїгä,
алыптар парчазы аны абылап jадыр,
Кулун Таіɋы отчылап käзїп jадыр,
jіпчіläп кäзіп jадыр,
Кулатаідың käскän алыптар
сӧnца kälїп тірїlїп kälгän,
Кулун Таіɋы käскän нämä
jäр тірilbїn-jадыр,
ölгönмöң ölӯп jадыр
Алып тöрӧн Кулун Таіɋын
кылышka кäстїрбїн-jадыр,
jыдаҕа jаштырбїн-jадыр,
äзäптänїп jörzö
пір jылҕа jätїp парҕан,
алып кӯlӯktӯ тӯгädä кырып jадыр,
käспӓннäрі каɋып сыҕып jадыр,
käзilгänї ölӯп калып jадыр.
Пурулуп kälїp көрӯб-ысса
ak jазының ортазында

пір кізі туруп кәлә-дір,
аны көрзө тірілїп парҕан
Аі Мәргәп полып јадыр.
Анаң кәлїп тоҕазып әзәннәзїп јадырлар.
«Каідаң кәлгән кізізїң?»
««Мән Көгөі Канның јәрїндә төрбн
««Кулатаідың туңмазыбын,
««кулун кул'аттыг Кулун Таіцыбын,
««сән кәмзїң?»» тәп јадыр.
«Ак Канның оҕлыбын,
«аҕ-оі аттыг Аі Мәргәнмїн,
«Кулатаідың јўрчўзўбўн.»
Ікөлөң әлҕа інїп пара-дыр,
кірїп кәлзә әбїнә
Көгөі Пўрчўк Кулатаіды азрап јадыр,
Кулун Таіцымынаң Аі Мәргәннї
одуртўп азрап тыр,
ікөлөң ас тамакты јідїләр.
Аштән карыры тосканда
Көгөі Канҕа сыҕып пардылар.
Кулун Таіцы сөлөп јадыр:
«Кулатаі карындазыма
«кызыңны пәрәбїзїң?»
Көгөі Кан: «Пәрәбїн» тідір.
«Тоі әтіб-алыс!» тідір.
Кулун Таіцы әлїн јонын кыіҕылап јадыр,
јоны тоі әтїп јадыр,
малын сўрўп кәлїп соҕып кәлїп,
Кулун Таіцы Аі Мәргәнмїнәң
ікізї јөрўп јїттәрбїнәң
тоҕус күн јәткәнцә оін әт-јадыр.
Кулатаі араҕа іцїп јадыр,
Кулун Таіцы сөлөп јадыр:
«Јәрїбїс сўбўска нанак!»

Аі Мәргән сөлөп јадыр:
«Алтын Суру пастаҕызы әнәігә
«мәң јәрїмә паралыс!»
Ўцөлөң ат тәмнәп салды,
ўцөлөң аттыг јөрўб-ыстылар,
Көгөі Пўрчўк кас полып
јоҕары көдўрә уцўп јадыр,
јәр аразы рак јәргә
рак тә полза јәдізїп јадыр,
јәр пөзўгў тагга сыҕып кәлділәр,
Ак Канның јәрїн карап көрдўләр.
Ак Канның јәрїн көрзө
јә полып јадыр,
кадарҕан малы орлазып јадыр,
калык јоны кышкырзып јадыр,
Аі Мәргән Кулун Таіцы
анаң ўкўс әтїб-іскән,
Кулатаі сөнда аҕарчїн кәл-јадыр,
алтын јашпада аттаң тўзўп
алтын калкы аҕыб-ысты,
Аі Арыг әнәјї сыҕыб-ысты.
«Аі Мәргән палам!» тідір,
«јәцәң Алтын Суру
«алыппынаң тудузўп
«алты күнгә јәгїп парды.»
Кулун Таіцы Аі Мәргәнмїнәң
јазыг оілазып сыҕадыр,
ікі піләгїн јыксындылар,
ікі әдәгїн кызындылар,
јәтїп кәлзә Алтын Сурунў
алты алып абылазып јадыр.
Кулун Таіцы ўкўс әтїп
Алтын Сурунў јара тартты,
алты алыппынаң тудустў,

Аі Мäргäн јäтїп кälдї,
алты алыптаң ӱш алып
Аі Мäргäн алып тартты,
äртäн тудӱскан īргä јäттїрбīн
алты алыпты ӧдӱрӱп тастадылар.
Алтын Суру маілап парҕан
турар кӱҷӱ јок одур-јадыр,
ікі колдаң тудӱб-алып
Алтын Сурунӱ äбїнä алып кälдїläр.
Кулатаі анд'ок одурдӱ,
араҕа ічкїläп одур-јадыр,
Кулун Таіҷы сӧlӧп јадыр:
«Јä, карындас, нанāк јäрїбіскä!»
Кулатаі сӧlӧп јадыр:
«Јä јӧрӧ̄к, алҕан кізїм!»
Алтын Суру, Кӧгӧі Пӱрчӱк,
ікӧ̄lӧң кас полып уҷӱп јадырлар,
ікі карындас атка мӱнӱп
јäрläрїнä јäт-кälдїläр.
Äбїн кӧрӱб-ысса
алты јäрдäң самактап салҕан,
кара кӱрäң аскыр анда кälдї,
кістäнїп äзäннäстї.
Äпкä кälїп јäтсä
јīргä нäмä јок полды,
Кулун Таіҷы тäмнäндї,
аңнап кустап јӱрӱб-ысты.
Äртäн парҕан Кулун Таіҷы
īрдä аңны кусту артынып нан-кälдї.
Ікі абакаі кīрїб-алып
äттї коінатып јадыр,
ол äттї јіп јурттап јадыр.
Кара кул'аттыг Кулун Таіҷы
Алтын Сурудаң сурӱп јадыр.

«Каідаң äнäі алабын?
«каізы јäрдä јаксы кізі полза сӧ̄lӧп пäр!
«анāр парып кат аларҕа.»
Алтын Суру сӧlӧп јадыр ана:
«Кӱн сыҕызы јäрдä Кыс Кан пар,
«кӱҷӱң алза аны аларзың.»
Адын äзäрläп јадыр Кулун Таіҷы,
Кулатаідың азаҕына пазыр-јадыр,
Алтын Сурунӱң азаҕына пазыр-јадыр,
сыҕа јӧрӱп адына мӱнӱп јадыр,
кӱн сыҕызын кӧрӧ парып јадыр.
Äдī парып јатса улуг таг јадыр,
улуг тагга сыҕып кälїп,
озарын карап кӧрӱп јадыр
ыңаібаҕан улуг āл јадыр,
кӧрӱп турза äзік алында
алтын јашпада аҕ-оі ат
палҕап салҕап турӱп јадыр.
Кадарҕан малын калык јонын
ӧтӱп алтын јашпаҕа јäт-кälдї,
äптäң јазаг кӧрбӧс јаізаң äр
сыҕып кälїп äзäн мäнді тäп јадыр,
кīрїп кälїп одуртӱп јадыр,
ас тамак турҕузӱп јадыр,
Кулун Таіҷы алып јіб-одур.
Тосканда араҕа алдырып
äр кізі костī одур-салҕан,
ікі алып іҷїп јадырлар,
āрлазызып сīлазыб-одурлар.
Ол кізі сӧlӧп јадыр:
«Кулун Таіҷы Кыс Канҕа парзаң
«јäрїндä калҕан Кулатаіды
«ноҕа піргä албāзың?
«тӱгӱläр каны јок Кулатаі,

«ӱзӱläр тыны jok Кулатаі,
«сäнї ӧдӱрäргä пäрбäіцїк,
«ӧlӱп kаларзың аднаkы наҕыскан.»
Араҕа іцїп Кулун Таіцы сур-jадыр.
«Адың солаң кäм полар?»
««Аҕ-оі аттыг Алып Картыҕабын.»»
«Мäнїңбїнäң піргä парҕаібынаң,
«ӧlӱп kалар полбāk!
«ӧlзӧ ӧlгӧібӱс парып кӧрӧ̄к!»
Алып Картыҕа äзірік полды.
«Парза парїмдā» тäп сыk-парды.
Ікі алып тäмнäнїп сыҕып
ікӧ̄lӧң пірдä парып jадырлар.
Äргі jыл äртїп jадыр,
нā jыл кірїп jадыр,
улуг тагга сыҕып jадыр,
аk талаі аk-jадыр,
аk таскылдың алтында
Кыс Канның jäрї jадыр.
Алыбы кӱlӱгӱ кӧп jадыр.
Алып Картыҕа сӧlӧп jадыр:
«Нанāлбас кӱн полар,
«мына кіргäнцä аіланып нанāл!»
««Тың kоруҕӱп турҕан ползаң
««сäн нан, Алып Картыҕа
««Кыс Канны албāнца салбаспын.»»
«Сäн нанмазаң мäн-дā̄ нанмаспын,
«ӧlзӧбӱс сӧ̄гӱбӱс пір тагца ползын!
«аkса kаныбыс пір jулца ползын!»
Кыс Канның jäрїнä інїп jӧрдӱläр.
Ат кӧдӱрбäс алтон алып
kыіҕылазып jадылар,
jäр кӧдӱрбäс jäттон алып
kыіҕылазып jадылар.

Аттаң ікі алып тӱзӱп jадыр,
kылышпынаң кäзізіггä тäмнäн-jадыр,
äртäн кäзіскäн алыптар
їргä jäтїп jадырлар,
кӧп алыпты аңдарып jадырлар,
ӱцӱнцї кӱнгä сыҕыб-оk jадырлар,
Алып Картыҕа маілып jӧрӧ-барды,
тӧртӱнцӱ кӱнгä jäткäндä
Алып Картыҕаны ӧдӱрӱп тастадылар.
Кулун Таіцы наҕыскан jада kалды,
тӧlӧ нälä jāлазып jадырлар,
jäтті кӱнгä jäткäндä
Кулун Таіцыны kылышпынаң кäссä
kылыш одулӱп jадыр.
Jыдамынаң jашса
jыда сынып jадыр.
Тоҕус кӱнгä äдї jäдä-кälдї,
кӧп алып ӧдӱрӱп тастāн
Кулун Таіцының кӱцӱ тӱгäндї.
Кыс Кан позы тäмнäн-jадыр,
аіцылап jарып кälä-дїр,
Кулун Таіцының сырajына тӱкӱрӱп
пälдäң тудӱзӱп jадылар.
Алты кӱннӱ азра
алызып полбїн-jадылар,
jäтті кӱнгä jäттрä
jäңїзїп полбїн-jадылар.
Jалāш kысjаk пала кälдї,
«Кулатаі побалыгбын» тїдїр,
«Алтын Суру іцälїгбїн,
«сäнї сӱрӱзӱп кälдїм,
«Кыс Канны ӧдӱрбä!
«алар кізі паза табылбас.»
Кулун Таіцы «Тоkтаk!» тїдїр,

«алыбын алыпсың Кыс Кан
«мәнї ӧдӱрӱп полбассың.»
Әрік jok кӱндә Кыс Кан сӧлӧп jадыр:
«Кадарҕан малымны kаҷырып пар!
«албатты jонымны сӱрӱп пар!
«aксына ac әтәрбїн,
«әҥнїнә кәп тігәрбїн.»
Әріктїг Кыс Кан
әрік jok кӱндә әргә пар-jадыр.
Кулун Таіҷы әмдї кәлїп
kадарҕан малды kаҷыр-jадыр,
албатты jоны сӱрӱп jадыр,
jолҕа сыҕарып jадыр.
Кыс Кан аҕ-оі атка мӱнӱп jадыр,
анаҷ кәліп көҷӱр-сык-jӧр-jадылар.
Кадарҕан малыбынаҷ jӧрӧргә
аҕрыс полды Кулун Таіҷā,
сӧлӧп jадыр jонына:
«Адымның ізїбїнәҷ парарзāр.»
Анаҷ кәлїп jӧрӱб-ыза-бәрдї,
Алып Картыҕаның jәрїнә jаттї,
Алып Картыҕаның абакаjы сыктап тыр.
«Алып Картыҕа алҕан кізі
«но ӧлӱп калды?» тәдір,
«адаідың kустӱҥ jәмізї полып
«jадып калды алҕаным.»
Кулун Таіҷы сӧлӧп jадыр:
«Арҕаҷ сӱмәҷ пар ползa
«тіргізїп кәл алҕаҷны
«аіланып нанып парзаҷ
«тіргізїп кәлзәҷ әрїҷнї
«мәҷ jәрїмгә парзын!
«jалы jӧн ат пәрәрбїн,
«jаҕазы jаксы кәп пәрәрбїн.»

Анаҷ кәлїп парып сыктылар,
jәрїнә сӱна jәдізїп кәлзә
алып Кулатаі аҷны kустӱ
артынып кәлїп jадыр.
Кадарҕан малы jok,
аҷ әдїбїнәҷ тоі әдїп jадыр,
ӱрбә аспа полҕанда
Кыс Каннын kадарҕан малы
албатты jоны jәтїп jадыр.
Ak jазы толдра маллыг jӧр-jадыр,
ak талаідың kазында
толдра әл jурттап jадыр.
Кулатаідың kысjаҕы өзӱп jадыр,
Кулун Таіҷыны сӧктӧп
кӱлӱк полып jадыр.
Кулун Таіҷы сӧлӧп jадыр:
«Көгӧі Кан kудам
«kадарҕан малымны kаҷырып парҕан,
«ана парып побамның малын
«kаҷырып кәліггә jӧрбӱн.»
Көгӧі Пӱрчӱк сӧлӧп jадыр:
«Побам көрїп парҕан
«малын jонын сӱрӱп кәл!
«побамны іҷәмнї ӧдӱрбә!
«тіріг akkәl, Кулун Таіҷы!»
Кулун kул'атты әзәрлӓдї,
анаҷ кәлїп jӧрӱб-ыза-бәрдї.
Көгӧі Каннын jәрїнә jәтїп jадыр,
алтын jашпā кәлїп тӱзӱп jадыр,
Кулун Таіҷы әпкә кір-кәлдї,
Көгӧі Кан ac тамak турҕузӱп jадыр.
Кулун Таіҷы сӧлӧп jадыр:
«Әргі пурӯнӱ Алып Кан побамның
«kадарҕан малын jарып пәр!

«албатты јонын јарыб-ок пäр!
«аны јарбазаң, пäрбäзäң
«тас оңīңны талīрбын.»
««Кāрїп парҕан абыскабын
««парчазын каңырып пар!
««мäнї ӧдӱрбä! тірїг аппар!»»
Кӧгӧі Кан позы тäмнäндї,
кӧк пор'адын äзäрläдї
анаң кälїп јӧрӱп сыктылар;
Кӧгӧі Кан абыска
позының малын позы пастап јадыр,
позының älїн позы пастап јадыр,
Кулатаідың јäрїнä јäтїп јадыр,
малды малҕа козып јадыр,
älді älгä козып јадыр,
Кӧгӧі Кан äбїн äтїб-алып
кӱзāзїнїң кырīнда јурттап јадыр.
Пу каразын кон-јадыр,
äртäн каідаң каідаң
ат тігіртї äстїlдї,
таскары пір ат јäт-кälдї,
Алтын Сурунӱң туңмазы.
Кулатаідың јӱрчäзї,
Аі Мäргäн äпкä кірїп кälдї.
Кулун Таіңы колынаң кāп
аккälїп одуртӱп јадыр,
ас тамак турҕус-јадыр,
ас тамак јіп одурдӱлар.
«Кулун Таіңы суадым!» тīдїр,
«Арбыс Кан рак јäрдä јурттап јадыр,
«аның кызы Ак Кыјал Арыг пар,
«аны аларҕа парҕабын.
«Алыбы кӱlӱгӱ ана кӧп
«јäр кӱңӱм албаска полҕан,

«анаң каңып сыҕып кälдїм,
««Кулун Таіңы мäнїңмїнäң парҕаібынаң!»
««Парарбын»» тīдїр Кулун Таіңы,
««ӧlзӧм ӧlӱп калҕаібын,
««парарбын сäнїңмїнäң.»»
Ӱш конҕанда парарҕа тäмнäн-јадыр,
Кулун Таіңы адын äзäрläдї,
аттарына мӱнӱп алдылар.
Аі Мäргäнмїнäң ікӧlӧң пардылар,
јäр аразы рак јäр äргäп тїр,
ӱш äрігїп ӱш тӱlӱп пардылар,
ыңаібаҕан улуг ак јазы јадыр,
аның озарында алты кӱннӱк јäрдä
јäр пӧзӱгӱ кара таг јадыр.
Анаң кälїп ӱкӱс äтїп
ак јазыны тобырып,
кара тагга сыҕып кälдїläр.
Кара тагдың озарында
Арбыс Канның јäрї јадыр,
кӧк талаідың казында јадыр,
ат кӧдӱрбäс алтон алыбы пар,
јäр кӧдӱрбäс јäттон алыбы пар,
кӧрӱп ана інїзä пäрдїläр.
Āлҕа кірбīн-ок тäмнäп
јаңакпынаң атып јадырлар,
кара тагдың ортазына јäт-кälїп,
ак јазā тӱзӱп јадырлар.
Удур атыб-ок јада-пардылар,
ат кӧдӱрбäс алтон алыпка јäткäнңä.
јäр кӧдӱрбäс јäттон алыпка јäткäнңä.
тӱгäдä атып аңдарып јадырлар.
Арбыс Кан кälä кыіҕалап јадыр:
«Кулун кул'аттыг Кулун Таіңы
«пу āлҕа кälдї полбаза!

«Кулун Таіцы јäткäн полза
«сläр аны атпас,
«аның тöгӱ̆läр каны јоҕул,
«аның ӱ̆зӱ̆läр тыны јоҕул,
«пістї öдӱ̆рӱ̆п парар.»
Арбыс Кан алыптарды токтатты,
ікӧ̄löң јазаг јöрӱ̆б-ыза пäрдї.
Кулун кул'ат, аҕ-оі ат
алардың сӧбынаң кälä-дїр,
алтын јашпā јäтїп
аттарын палҕадылар.
Арбыс Кан удур сыҕып кälдї,
äбїнä кыҕырып кїрїп јадыр,
ас тамак јїп јадырлар,
араҕа аккälїб-іштїläр.
Анца ішкäннä
Кулатаі јäтїп кäl-јадыр,
Арбыс Кан удур сыҕып јадыр,
äзäннäзїп јадыр, мäндіläзїп јадыр,
оң колдаң тутӱп äпкä кїрїп парды,
тöргö кälїп одуртӱп јадыр,
ас тамак турҕузӱп јадыр,
Кулатаі јіп одур-јадыр,
ӱш алып ӱ̄рӱ̆нӱ̆п јадыр.
Арбыс Кан кызын пäр-јадыр,
ӱш алып аттарын тäмнäнїп,
Ак Кыјал Арыг абакаібынаң
äпкä нанарҕа тäмнäн јадыр.
Аі Мäргäн абакајын алып
äбїнä äмді наныб-ыза-бäрдї.
Кулун Таіцы Кулатаібынаң
äбїнä-ок наныб-ыза-бäрдїläр.
Кулатаідың јäрїнä
јäтїп кälдї ікі алып.

Кадарҕан малҕа от јäтпїн-јадыр,
албатты јонҕа јурт јäтпїн-јадыр,
Кулатаі äмді јурттап јадыр,
аңнап кустап пара јоҕул
араҕыбынаң-ла јöрӱ̆п јадыр.
Кулун кул'аттыг Кулун Таіцы
таіҕазына сык-пар-јадыр,
аң атып јадыр,
кус атып јадыр,
äдї аккälїп älї јоны азрап јадыр.
Јурттап јада-пардылар.

XXII. Таска Мāттыр.

Тарышлыг Тар Пäг јурттап јадыр, Кара Ӱ̆с кашында јурттап јадыр, цäнäмцä калыктыг јурттап јадыр. Ӱ̆ш јылдың пажында Тар Пäг Моңул Канҕа албан аппар-тыр. Тарышлыг Тар Пäгнїң палазы јоҕул, палазы јок полҕанда кіжідäң пір ӧл азрап тыр, Ӱ̆цäң тā̄н оҕлын азрап тыр. Пір кӱн Тарышлыг Тар Пäг Ӱ̆цäңбїläң албан аппарарҕа Моңул Канҕа пар-турӱлар. Он ікі јаізаң кіжінї алдылар, ӱц јыл аң тäрäзїн ала јöрӱ̆п, он ікі кӱн пардылар, парып, парып он ікі кӱн парҕанда Моңул Каның јуртӱна јäттрä пірlä кӱн калды Ол јäрдä конҕанда оҕлы Ӱ̆цäң агрыб-ыстым тїдї. Тар Пäг сӧ̄löдӱ̆: «Ä, оҕлым, агрызаң-дā јöрӧ̄к, пірlä кӱндä Моңул Канҕа јäдäрбїс» тїдї. Атты тӱгäдä äзäрläдї, атка мӱнäргä јöрöрlöр, Ӱ̆цäң оҕлы сӧ̄löдӱ̆: «Јä, пабам, мäн атка öзӱм мӱнā̄lбäссім, сäн пу јäргä јатсаң ӱстӱңä мäн пассам јакшы полар.» Пабазы кälїп јат-калды, оґлы аның ӱстӱ̆нä мӱндӱ̆, пабазының ӱстӱнä пазып, азакпылаң пабазынын јарыны тäптї, öдӱктӱ̆ң тäмірї пазылды, тамҕа полып пазыл парды. Пабазы сӧ̄löдӱ̆:

«Ä, палам, ноҕа јарныма пастың, ӧдӱгӱ̆ң тäміріӏг пол-тыр», пабазы турдӱ, оҕлы атка мӱндӱ̆, јӧрӧӏӱ̆ш тäп атка мӱндӱ̆. Јӧрӱп цыҕып ыстылар.

Īргä Моңул Канның јäрӣнä јäттӣӏäр, туразын кӧрдӱ̆ӏäр, āлҕа кірбäдӣӏäр, āлдың таштында кондылар, от салып аш äттірӣбысты, ā̆ттӣ цыкарып азрап турдӱлар, ажанып тостылар, јакшы āлдың кіжіӏäр јадыҕан кактырдылар, кӧгӏӧп турдӱлар, пäгӏäр тыңнап одурдӱлар. «Орта тӱнгä јäдӣп узалыш!» тäдӣӏäр.

Äртäн таң јарып тыр ускунӱп кäӏдӣӏäр, турӱп сäгірӣп от салдылар, от јакшы кӧігӧндӧ турӱп кäӏдӣӏäр. Тар Пäг ӧзӱ̆ турӱп кäӏдӣ, от кырыҕына кäӏӣп јылып тур. Ӱ̆ц́äң Пäг палам, тур!» тäдӣ. Ӱ̆ц́äң Пäг турӱп кäӏдӣ, ӧдӱгӱ̆н тонын аккäӏ-пäр-тӣр, топлан-тур, кäзірӣп тур. Цаі турҕустӱлар, цаі іц-кäндä пабазы јӧктап тур: «Тӧрт ат аккäӏӣңäр! піс Моңул Канҕа паралыш!» Кӱмӱш äзäрӏäрӣн урдӱлар, торҕа камҕы кäптäрӣн кäстӣӏäр, ікі јакшы јаізаңдар алдылар, тӧрт ат мӱнӱ̆п пардылар. Канның äжігӣнӣң алына кäӏӣп аттарынаң тӱштӱ̆ӏäр, аттарын цацпаҕына паҕлап салдылар, тäргідäгӣ тӱӏкӱ аң тäрäзӣн цäц́ӣб-алып äпкä аккäӏдӣӏäр, äжік ац́ып пазырдылар. «Турӱш!» тā̆ндä турдӱлар.

Моңул Кан сурӱп тур: «Албан аккäӏдӣңäрбä?» тäдӣ. ««Албан јäттірдӣбӣс!»» тäдӣӏäр. Олҕы Ӱ̆ц́äң пабазының алына тур-кäӏдӣ. Кан сурӱп тур: «Пу каідī кіжі сäнӣң алыңда турдӱ?» Тар Пäг аітты: «Пу мäнӣң оҕлым!» тäдӣ. ««Јок!»» тäдӣ», сäнӣң оҕлың мäн äмäс, сäн мäнӣң піӏдімзӣн, пäг äмді мäнмӣн» тäдӣ, ««ікі јарыныңа пäцäт салҕам, јалаштап салып кӧр!»» Моңул Кан сӧӏӧп тур: «Јалāштап кӧрӱ̆ш!»

Торҕа каладын суртӱб-алдылар, кӱнäгӣн сӱртӱб-алдылар, кӧрзӧ јарында пäцäт салҕан. «Јä» тäдӣ «пäцäттӣ кӧрдӱ̆ңмä? пу мäнӣң піӏдӣм, јарынында пäцäт салҕам.» Моңул Кан сӧӏӧдӱ̆: «Ӱ̆ц́äң Пäг, сäн пäг полдың.»

Пабазын ташкары цыҕардылар. Ӱ̆ц́äң Пäг анда калды, арац́ан корац́ан іц́ӣр-тур, аш субылаң азрап тур, ӱц кӱн аныӊ былаң піргä іштӣӏäр.

Ӱ̆ц́äң Пäг тур-кäӏдӣ. «Канназа каным» тīдӣр «пäгӏäзä пäгӣм»

тīдӣр, тар-дā полза јäрӣм пар, таіс тā полза сӯм пар, мäнӣ äмді јандра пожыт, мäнӣң мында он ікі јаізаң парым пар.» Моңул Кан сӧӏӧдӱ̆: «Албан јакшы јäттӣрдӣң, тӱӏгӱнӱ̆ң јакшызың аккäӏдӣң, албаҕаның каразын аккäӏдӣң, äмді јанҕын! ӱц јыл пажында паз'аккäӏ!»

Анаң кäӏӣп кол тудужӱп, äңнібӣӏäң ашпактажып, окшаныжып јарылыш турдӱлар. Анаң Ӱ̆ц́äң Пäг цык-кäӏдӣ. Моңул Кан сӧӏӧп тур: «Мунӱ он ікі кіжі јаткан јäрӣнä аппар салыңар!» тäдӣ. Аппарыб-ысты ікі јаізаң, он ікі кіжі јаткан јäрӣнä јäттӣ. «Јаізаңнар, аттарынаңарны аккäӏ! тäмнäш јӧрӧӏӱ̆ш!» тäдӣ.

Пабазы сӧӏӧп јадыр: «Сäнӣң пу аҕылың піӏгäн ползам сäнӣ äптäң аккäӏбäс äдӣм. Мäн кā̆рӣп парҕан, сäн äдī äтпā̆ндā̆ ползаң сäн пäг ок полар äдӣң, ујатка аккäӏдӣң мäнӣ, јарынымның ортазында пäцäт салдың.»

Ӱ̆ц́äң јӧктажар јоҕул. Јаізаңнар атын аккäӏӣп äзäрӏäп тäмнäш-тастадылар, анаң јӧрӱгä атка мӱн-таштадылар, јäрӣ сӯна јандра јӧрӱ̆б-ыстылар. Јолда кона тӱстӱ̆ӏäр, кīк нäмä кӧрзӧ аттурӱлар, пулан нäмä кӧрзӧ ат-турӱлар, он ікі кӱндä јäрӣнä јäткäӏдӣӏäр. Арац́ан корац́ан пäӏäн турӱп јадыр.

Ӱ̆ц́äң сӧӏӧп јадыр: «Мäн äмді пäг полдым, Тар Пäг мäң піӏдӣм полды!» Јаізаңнары äбӣнä кыҕырдылар, äптӣң кіжіӏäрӣ кäӏдӣӏäр, арац́ан корац́ан аккäӏдӣӏäр. Арац́ан корац́ан іштӣӏäр.

Пабазын äбӣнä кыҕырбады. Таң јарāнц́а анда ырлаштылар, кӱн сыкканц́а кӧгӏӧш-јадырлар. Таң јарāнда јаізаңнар јан јӧрӱ̆б-ыстылар, Ӱ̆ц́äң Пäг кӧбӧн тӧжӧгӱ̆н тӧжӧндӱ̆, кыш јӧрҕанын јабынып јадыб-ысты. Īр полҕанц́а јадып узуб-ысты, īргä ускун кäӏдӣ Ӱ̆ц́äң Пäг, ташкар цыҕар парыб-ысты, āлы улузӱн кӧрӱ̆п јадыр, äбӣнä кірӣп кäӏдӣ, äнäјӣнä сӧӏӧб-ысты: «Арац́ан корац́ан калҕанба?» ««Алты торсук пар»» тäдӣ. Пір јаізаңны кыҕырды: «Āлда нäнц́ä пар кіжінӣ тӱгäдä кыҕырыб-ал!» Парцан јыҕылыжып јäттӣӏäр, äжік ац́ып пазырып кäӏдӣӏäр. «Канназа каныңар мäнмӣн; пäгӏäзä пäгӣңäр мäнмӣн, мäн äмді Ӱ̆ц́äң Пäг полдым.» Камышшылап äӏгäӏіш турдӱлар, каішшылап толҕалыш турдӱлар, пазырып турдӱлар канҕа. Ӱ̆ц́äң пäгӏäргä јакāн пäрдӣ:

«Мäн сöзӱ̆мнӱ̆ тыңнаш! нā пäг мäн полдым!» Пäгläр: «Аш тäрбїс» тäдї. Ӱ̆ц́äң сōлöдӱ̆: «Мал мäң кöп мында, кызыр інäктäрїмнї аккäлїңäр, ташкары каҕыңар соҕыңар јырҕап турӱш! арац́ан корац́ан іц́їш!» Мал сӱрӱ̆п кäлдїläр, он інäк кактылар, сојып тура-бардылар, он улуг казанҕа от салды, äт каінат-салдылар, äт ōктап кäскіläдїläр. Äнäіläргä ӱ̆ц казан аппардылар, јїт ōлларҕа ӱ̆ц казан аппардылар, кāрі абышкаларҕа тöрт казан аппардылар. Парцала јіп тура пардылар, Ӱ̆ц́äң Пäг пас-јöрӱ̆п парды; ырлажыңар, кöгlöжӱ̆ңäр!» тäдї. Алар ырлажып кöгlöш-турдӱлар. Ӱ̆ц́äң Пäгнї мактап турӱлар.

Ӱ̆ц́äң Пäг äмді сōлöдӱ̆: «Азрадым сläрнї, јырҕаттым сläрнї, äмді тараш äбїңäргä, мäң сöзӱ̆мнӱ̆ тыңнап јадыш!» Пäгläр турӱп кäлдїläр, камышшылап äгіläжїп, каішшылап толҕалажып пазырып äптäрїнä јан-јöрӱ̆б-ыстылар. Ӱ̆ц́äң Пäг äбрä äбїнä кїрїп јöрӱ̆б-ысты. «Јä, äнäјїм, арткан арац́ан пар полза пäр мā, мäч ішкäі јöрбӱ̆н!» тäдї. Äнäі пір ала торсук кöдӱр алып остолдың ӱ̆стӱ̆нä аккäl-салды, арац́аны улуг цар'ајакка урӱп салды. Іц́їб ысты, тазанап јöрӱ̆б-ысты, пыктын тајалып јöрӱ̆б-ысты; паза пір цара ајак іц́іп тур, паза тазанап јöрӱ̆б-ысты, ырланып кöгlöнӱ̆п јöрӱ̆п тӱ̆р. Ӱ̆ц́ӱнц́ӱзӱ̆н цар'ајактї ішкäндä улуг äзірдї, Ӱ̆ц́äң Пäг, улуг ырлāды, улуг кöгlöдӱ̆. «Ала торсуктӱ ам ал-сал! анаң артык іцпäссїм!» тäдї. Äнäі ала торсуктӱ сал-салды. «Äмді äнäі јадып узāк!» Кöбöн тöжöктӱ̆ тöжöттӱ̆, кыш јōрҕан јабынышты, куц́актажып јадыб-ыстылар.

Таң атканц́а узу-јадырлар, кӱн цыкканц́а узу-јадырлар. Таң атып кäлдї, кӱн караҕы цык-кäлдї, äнäі ускун-кäлдї, äнäі цімäкцінäргä аітты: «Інäк саҕыңар.» Цімäкцінäр цаіканы алдылар, ташкары цыҕып кäлдїläр, алтон інäктї сагдылар. Äнäінїң сōда Ӱ̆ц́äң Пäг ускунӱп кäірілїп цöілӱ̆п јадыр, улуг äзäп јадыр; äнäі: «Алҕаным, сäн тур!» тäдї. Тура пас-кäлдї Ӱ̆ц́äң Пäг, таскары цыҕа пас-кäлдї, јонын калыҕын кöрӱ̆п, äбїнä јандра кірä-пас-јöрӱ̆б-ысты. Цаі іц́їп јадырлар. Ӱ̆ц́äң Пäг јōктады: «Калык улузӱмда алыбым кӱlӱгӱ̆п парба?» Улузӱ јыҕылды. Улус аітты: «Кан јурттāн јäрїндä алып каідї јок полц́аң!» Пір алып цыҕа нас-кäлдї. «Адың

солаң но полц́аң?» ««Кара Мāттыр полц́аңмын, кара пор'аттыг Кара Мāттыр.»» «Сäн Мāттыр адыгц́ы ползаң аңнап куштап сыҕалыш.»

Тӱгäдä нäнц́ä пар улус āлында тӱгäдä јыгдылар, кыстар јыг-ок-турдӱлар, јїттäр јыг-ок-турдӱлар, Цалбат јазыҕа пардылар, кїк аткылїрҕа пардылар. Цалбат јазызына кäлгäндä äзäбї-јок кїк полҕан, аны парца калык äбірїп тур, он кїктäр аларның орта пірїндä полыб-ыстылар. Кара аттыг Кара Мāттыр ат-тур, аткылї аткылї кäлгäндä тӱгäдä кыра атып таштады. Ӱ̆ц́äң Пäг Кара Мāттырны мактап тур. «Алыбым кӱlӱгӱ̆м пар-ок-јадыр.» Аңны куштӱ сојып сызыр-турдӱлар, атка мӱнӱ̆п јӱктäб-ыза пäрдїläр; аттың пäлїн кац́аітып, аттың аксын ац́аітып јандра кäлїп јадырлар. Ӱ̆ц́äң Пäг Кара Мāттырбылаң каткырыжып кожаңнажып індрä пастыр-тӱжӱ̆б-одурлар. Āлҕа јäт-кäлдїläр, Ӱ̆ц́äң Пäгнїң äбїнїң äжігїнїң алына аңны куштӱ аккäлїп, äжіктїң алына тӱжӱ̆р тастадылар. Ӱ̆ц́äң Пäг Кара Мāттырҕа сōлöп тур: «Кан јарымы мā пäргїl! кан јарымы калык улуска ӱ̆läп пäр! алар јізїн! јырҕап јазын!» Кара Мāттыр ӱ̆läдї, калык улуска ӱ̆läп пäрдї, калык улус äп саіҕа аккäлдї, аккäлїп калык улус јырҕап јадыр. Калык улус сōлöп тӱ̆р: «Ӱ̆ц́äң Пäг піскä јаксы пäг полар-јöр, піскä аңны куштӱ тäкші ӱ̆läп пäрдї, пäгїбїс каныбыс јакшы полар-јат.» Кара Мāттыр Ӱ̆ц́äң Пäг ікізї іц́їш тура пардылар. Ӱ̆ц́äң Пäг сōлöп тур: «Кара Мāттыр, алыбым кӱlӱгӱ̆м, пір äптä мäнїңбїläң јурттаҕыл! мäн нäмä јізäм, сäн аны-ок јіп јаткыл! кäптїң јакшызын кäс-јаткыл! кадарҕан малымны кöр-јаткыл! калык јонымны äбір јаткыл! Јылҕызы јок кіжігä јылҕы тут-пäр-јаткыл! тоны јок кіжігä тоны кäзір-пäр-јаткыл! аш јок кіжігä кызыр інäктäң пäр-јаткыл! пістїң калыҕыбыс јоныбыста аштаң јаткан кізі јок ползын! јазаг парҕан кіжі јок ползын! јалāц турҕан кіжі јок ползын!»

Кара Мāттыр цыҕыб-ысты, кара пор'атты äзäрläб-ысты, алтанып мӱнӱ̆п таштады, пастыр цыҕыб-ысты, кадарҕан малын кāрї калык јонын арҕалї пастыр цык-јöрӱ̆б-ысты. Малын кöрӱ̆п санын ал-јöрӱ̆п јадыр; јандра пас-тыр тӱжӱ̆б-одур, калык јо-

нына кыіҕа салды: «Ады јоктар ат тутӯп мӯнӯш! ажы јоктар кызыр інäктäң соҕыш! тоны јоктар јалāц јöрбöш! тон алып кäс јöрӯңäр!»

Калык јоны сōlöп јадыр: «Пäгїбїс каныбыс Ӯц́äң Пäг јакшы пол-тыр!» ӯрӯнӯш-јадылар, макташ-јадылар: «Аксыбыска аштатпас-јадыр, äңнїбїскä јудатпас-јадыр, јазаг јöргöнӯбӯстӯ ат мӯндӯрдӯ, јалāц́ыбысты тон кäзїрдї.»

Кара Мāттыр Ӯц́äң Пäггä кäl-јадыр, нäмä äткäнїн тӯгäдä сōlöп јадыр. Ӯц́äң Пäг аны мактап јадыр, алҕаны улуг істälнї аккälдї, улуг ајакты турҕус-јады, аштың јаксызын аккälїп, арац́ан, корац́ан аккälїп тут-јадыр. «Канназа каным, пäгläзä пäгїм, сäн паштап іц!» тäдї, «сäннäң пурун іц́äргä јарабас мā!»

Ӯц́äң Пäг іц́їб-ысты, аннаң Кара Мāттырҕа аккälдї, тутканда Кара Мāттыр іц́їб-ысты. Аштың јакшызын іц́їп, сунӯң јакшызын іц́їп, јōктың јакшызын јōктажып каткырыжып јырҕажып одурдӯлар, улуг äзірїп пардылар. Їрдä алып кӯlӯк јадышты јадыжып узӯб-ыстылар.

Арыг таң атып јарып јатты, Ӯц́äң Пäгнїң äнäјї турӯп кälдї. «Алҕаным јабажым тур!» тäдї. Ӯц́äң Пäг улуг кäірїlїп, улуг цöіlӯп јадыр, äзäп ускунӯп тура пас-кälдї. Кара Мāттыр, алыбым кӯlӯгӯм, тур!» тäдї, Кара Мāттырын ускурдӯ.

«Јä, Кара Мāттыр, паза аңнап куштап парабыс!» тäп калык улус јыҕылыш кälдї. Аттарын тӯгäдä тäмнäп јадыр.

Калык јонында пір ōлак тöрöдӯ, кāрї абышкадаң, кäрі äнäідäң; абышка алтонҕа јäткäн, äнäі алтонҕа јäткäн; пір конза пір јаштыг полды, ікі конза ікі јаштыг полды. Ӯц конза ӯц јаштыг полды. Пабазына сōlöп јадыр: «Талдаң мā ја äт! табылҕадаң соҕан äт, оіның кушкац́аҕын оіҕа тӯжӯр адарым, кырның кушкац́аҕын кырҕа тӯжӯр адарым, адымны адап пäрїш! кіжі сураза нäмä сōlїм?» Пабазы адын адап пäрдї: «Кāрі тушта тöрōн Таска Мāттыр ползын! кӯlӯккä јäңдїрбä, алыпка алдырба!» Пабазы талдаң ја äт пäрдї, табылҕадаң соҕан äт-пäрдї. Таска Мāттыр јазын соҕанын алды, äптäң сыҕа пас-јöрӯб-ысты. «Āллāнда āлың

ползын, јоллāнда јолың ползын! аңны куштӯ карап јöр! табылҕа тöзӯндä кан äт-јöргӯl! карҕана тöзӯндä јін äт-јöргӯl!»

Таска Мāттыр парыб-ыскан, аңны куштӯ ат-јадыр, аңны куштӯ äңнäнїп јанып јадыр, пабазының äбїнä кір-кälдї, аңны куштӯ таштаб-ысты, іц́äзї пабазы ӯрӯн тӯр. «Јалҕыс палабыс пістї азрī-одур» аңның äдїн каінатып јіп јадырлар.

Ікінц́ї кӯндä таң атканда ташкары кіжі кыіҕылап јадыр: «Калык улузӯн сӯрö парадї, Ӯц́äң Пäг аңнап куштап јöрӯбысты. Таска Мāттыр «Мäндā парīмїн» тäдїр, «тал полза јам пар, табылҕа полза соҕаным пар.» Ōлак алар сōнц́а тäбїнїб-одур, калык јонына кір-кälдї, аларбылаң аралажып јöрӯб-ысты. Цалбат јазызына јäзызына јäттї; калык äбірїп кälдїläр; Кара Мāттыр Ӯц́äң Пäг ікізї аңны куштӯ аткылады, пір јалҕыс äli јат-калды, ушкан кушшылап оілап јäр-јадыр. Кара Мāттыр ат полбїн-јадыр. Таска Мāттыр оңдаілап јадыр адарҕа, äліктї кöстöп јöр-јадыр. Атты äмді Таска Мāттыр, äліктї колтуктаң кірä атыбысты, Кара Мāттырды тöштöң кīрä атыб-ысты, кīк аңнан-јöрӯб-ыст'ок. Кара Мāттыр аңнан'ок-јöрӯб-ысты, пір окта ікізїн јыг-ат-таштады. Ӯц́äң Пäг кыіҕа салыб-ысты: «Кара Мāттырны каідыг кіжі ат-таштады?» Калык јон кыіҕа салыжыб-ысты: «Тігі ōлак јыг-ат-таштады, кīктї атыб-ысты, Кара Мāттырны атыб-ок таштады.»

Ӯц́äң Пäг кыіҕа салыб-ысты: «Пу ōлакты аккälїш табрак!» Ōлак кälдї. «Сäн Кара Мāттырны ат таштāн?» ««Аны мäн öнöттīн, атпāң мäн кīктї атканым. Ол кīктї атканда соҕан Кара Мāттырды атты »» «Сäн каідаң кälгäн ōлак полц́аңзың? каідыг јäргä тöрōн ōлаксың?» ««Мäн сäң-ок älїңдä јоныңда тöрöн, адым Таска Мāттыр тāн, канназа каным, пäгläзä пäгїм, мā тарынбаҕын, мäн порулӯг äмäс.»» «Кара Мāттырдың орына сäнї алып јöр-кöрīмїн, сäн јарабазаң сäң пажыңны кäзäрїм, мäң алыбым кӯlӯгӯмнӯ ат-таштадым.»

Анаң јан кälдїläр äптäрїнä, аңны куштӯ аккälїп тӯжӯр-јадылар, кан јарымны јонҕа пäр-јадыр; Таска Мāттыр сōlöп тур: «Пабам алтонҕа јäткäн, іц́äм алтонҕа јäткäн, кäм äмді аны азрī?»

«Іңäң пабам аштабас, сән мәндә jакшы jөрзәң, сән алып күлүк ползаң, іңäңнї пабаңны мынар аккәләрбїс, піс нәмә jізәбїс, алар аны ок jїр, піс нәмә кәссәбїс, алар аны ок кәзәр, сән әмді Қара Маттырдың адын, кара пор'атты мүнүп jөр! сәң адың кіңіг, сәнї алып jөрөлбәс; ұң jашка сән jәссәң кызыл көр атка мүнәрзїң.»

Jалғыскан Тacка Маттыр аңнап куштап jөрүб-ысты; ушкан кустү уңүкта ат парады, jүгүрган аңны jүгүрттә ат парады, аңны кустү кырып jөрүб-ысты, кара пор'аттың пәлїн каңаітып кара пор'аттың аксын аңаітып jүктән-алып jаныб-одур.

Әлға кағыртка jәт-кәлдї, Үңәң Пәгнїң әжігїнїң алына түшкәлдї Тacка Маттыр, аңның сәмізїн Үңәң Пәггә аккірдї, салjадыр әбїндә; кап jарым калыкка үләш-jадыр. Калык jон үрүнүш-jадыр: «Тacка Маттыр өлак jакшы өлак пол-jады.»

Үңәң Пәг кырык кыллыг jадығанын ал-jадыр, jадығанын Тacка Маттыр как-jады, кырык кыллыг jадығанбылаң кырык пашка көгнү как-jадыр. Таңнабан Үңәң аны таңнап jадыр, каіғабан Үңәң аны каіғап jадыр. «Підї кағар кіжі joғыл, кырык пашка көгнү кәм кағар?» Кәрі кіжіләр көгнү әш тїп сыкташjадырлар, уң параткан куш аілан кәлїп, ұң әбірїп тыңнап jадыр.»

Үңәң Пәг сөлөб-одур: «Ұң jылға әмді jәт-парды. Мөл Канға албан аппарірға, Тacка Маттыр, мән парбассым, мән сәнї ызармын, сә он пір jаізаң пәрәмїн, он ікіңізї өзүң поларзың, кызыл көр атка әмді мүн! Моңул Кан сурї Тacка Маттыр кәлгәпбә, сләр jәр сөлөбөңөр!»

Он ікі атты тәмнәп jөрүп, албанын он ікі атка jүктәп, түлкүнүң jакшызын jүктәп, албағаның каразын jүктәп, он ікі атка мүнүп jөрүб-ыстылар. Он ікі конакта jәтіш-кәлдїләр, әл ташында кондылар, әртән турдулар, пардылар, Мөл Канға jөрүб-ыстылар, әжігінїң алында цацпакка кәл-түштүләр, албанны цәңіп тәргїдәң әбїнә ак кірїп jөрүб-ыстылар, әжік аңып пазыр турулар.

Камыш тajағын тajанып, одурүп jадыр Мөл Каны. «Албан jакшы аккәлдїңәрбә?» ««Албан аккәлдїбїс»» тәдї. «Үңәң Пәг каідї өзү кәлбәдї?» ««Үңәң Пәг ағырланып кәләл-калды.»» «Өзү кәлбәзә Тacка Маттырны каідї ыспады?» ««Jок кәлбән»» тәдї. Мөл Кан көрүп сылап турду, он ікі кіжі пір кәптїг полды, он ікі кіжі пір сыраілыг полды, jәр танып полбады, албаны түгәдә ал-турду. Їр полып jөрүб-ыстылар.

Їр полғанда он ікі кізі сөлөп түр: «Ат одына цык-конар-jөрбүс» он ікі jаізаң цык-jөрүб-ыстылар, әл таштына цык-нардылар, jакшы оттыг jәрдә кондылар, от улугла салыб-ыстылар, әбірә jат-турулар, jадып коныш турдулар.

Мөл Кан калык улузун jыг-jады: «Пар көрүш! алыптарым түгәдә jырганда ұң курчї тура парыш! jыда кылыц jышшылап пол-турзун! Тacка Маттыр анда полза тышталбас атарок!» тәдї.

Калык ұң курчї тура парды, jыда кылыц jыш пол-парды, ат табаны тізрәжә кәлдї. Тacка Маттыр тон алтынаң көрүп jады, ок jазы тәмнәп тарт-jады, анаң кәлїп пожап атыб-ысты, ұң аттың моінын кәз'атыб-ысты, ұң алыпты кәзә атыб-ысты. Мөл Канның кіжіләрї пазыр кәлїп: «Мөл Кан сәнї кығыр-jадыр, пістї түjәнә ыскан. Тacка Маттыр мында полза ол тышталбас ол атар.» Тacка Маттыр тур-кәлдї. «Кан кіжі кығыр-jасса парім!» Кызыл көр адын әзәрләдї, анаң Мөл Канға jөрүб-ысты. Мөл Канға jәтїп, әжіктї аңып пазырды: «Канназа каным, пәгләзә пәгім, каідыг кәрәккә мәнї кығырдың?» ««Сәнї мән сәзїп тутүп полбамын, тарынма, Тacка Маттыр.» Улуг істәлнїң кәстїнә одуртту, аштың jакшызын аккәлдірдї, араңан кораңан іңір-тур.

Мөл Кан сөлөп тур: «Мын ыскан jәргә парғajыңма?» ««Кан кіжі ыскан jәргә нәгә парбас?»» Мөл Кан сөлөп тур: «Мән көп jәргә jөргөмүн, jөрүп jаныш одурғанда Алып Канның jәрїнї тоғаш парғамын, пір пүткән алыптар, пір пүткән күлүктәр, улуг әр кіжіләр әптә jок полған, анаң ікі кіңіңәш аккәлгәм, алып мында өзүп әр цәнїнә jәтїп, jандра каңып цык-парды, алар цығып он ікі күн полды, сән аларны сүрүш көргөібїнәң?» ««Сүрәмїн!»» тәдї. «Сәнің өзүң кызыл көр адың кіңіг, рак jәргә сән адың цыдабас, мәң ікі ат пар, аранңула аттар пірөзү күрәң ат, пірөзү кара пор'ат, әмді кара пор'атка мүнүб-ал, күрәң ат jә-

дäктäп аларзың; Кан Алыптың jäрї kaракка кöрӱнзä кӱрäң атка мӱнäрзїң.» Таска Мāттыр сурап тур: «Сäн äмді калык jоныңны jыг! мäн пір кіжінї арҕышка аларбын.»

Калык jонын jыҕыб-ысты, калык jоны тӱгäдä jыҕып кäлдї, Таска Мāттыр öзӱ сылап jöрӱп пір jїт алып тāб-алды. «Пу кіжі мäнїңбїлäң арҕыш полып jöрї.» Азык нäмä тäмнäп пäр-jады, jöрцык-jöрӱб-ыстылар, кашкан кіжінїң jолы пілїштїг полды, ізінäң істäп, jолынаң jоллап кара конар jок пар-jадыр, он ікі кӱн полҕан кіжінї алты кӱн сӱрӱжӱп каракка кöрӱндӱ, алар кырның ӱстӱндä одур-jадыр. Таска Мāттыр аларны кöрдӱ, алардā Таска Мāттырны кöрд'ок. Таска Мāттыр кӱрäң атка мӱндӱ, кара пор' адын арҕыжына пäрдї, кöргöн алыптар сары jӱгӱртӱп ак jазыда тозан тоҕлап jадыр, кӱрäң ат jӱгӱрӱб-одур, ушкан куштаң он габрак полды, каракка кöргöн jäргä jäдіжїб-одур, ак jазыда jäдїжїб-одур. Таска Мāттыр кыіҕа сал-тур-парды. «Каным, пäгїм jандра кыҕыр jадыр сäнї, сäн jанҕыл мäнїңбїлäң!» пурулар jок jӱгӱртӱп турлар. Ок jабылаң Таска Мāттырны атарҕа тäмнäп jадыр. «Кäлзäң мäн сäнї атарбын.» Таска Мāттыр сōлöп jадыр: «Мäнїң поруң, äмäс сäнїң поруң» оҕын кöстäп салды, Таска Мāттыр атыб-ысты, ікі jарынның ортазынаң топта атты, алып аттаң тӱш-кäлдї. «Кäлгіл мынар!» тäдї. Таска Мāттыр парды, одурҕан алып сōлöп jадыр: «Мōл Канның jäрїндä мäнї сӱрӱжäр кіжі jок полҕан, аның ӱц́ӱн кац́ып цыкканмын. Jäрїмä сӯма jäткäн ползам алыптарымны ала кäлäр äдїм, Мōл jäрдä äш-jаткан-полҕанмын. Ӱц́äң Пäг ӱц jыл пажында албан аккäлзä аның алыбы кӱлӱгӱ Таска Мāттыр, Ӱц́äң Пäгбїлäң піргä кäлäр. Ӱц́äң Пäгнїң алыбы сäн поларзыңма?» ««Мäнмїн, сäнї сӱрӱжäргä мäнї ыскан, сäнї jандра пурул полбадым.»» Одурҕан алып сōлöдӱ: «Кызыл колҕа кірішкäн ползабыс, кäмнїң кӱц́ӱ артык полза ол jäңäр äдї! каңзаны мā пäр тāмкӱ тартарҕа! Таска алып оҕының пажына калтазын царї пäрїп таштаб-ысты алына ол алып каңзазын алды, каңзазына тāмнӱ салды, от цаҕып каңзазына салды, анаң тартканда ок аттарҕаң jäрїнäң тӱдӱн тōлап цыкты, тöштäң цыкты тӱдӱн, арҕазынаң цыкты тӱдӱн, ӱц тäмнäп тар-

тыб-ыскан, ӱц тäмнäп тӱдӱн тōлап цыккан, аңнанып öлӱп jöрӱб-ысты.

Таска Мāттыр сōлöп jадыр: «Алыптың сōгӱн куш jібäзїн!» «Куц́актаныб-алды алыпты, тагга аппарыб-ысты, таштарны кодурӱб-ысты, оімак äтїп кöміп тура-барды, улуг ташпылаң тӱгäдä jāп турдӱ.

Таска Мāттыр jанып кäлдї. Арҕыжы сыктї кäлäр. Таска Мāттыр сурады: «Ноҕа сыктап турзӱң?» ««Ноҕа сыктап турамын; ол мäнїң карындажым полҕан, ол мынаң цыккан, мäн анда калҕам, ол алып кӱлӱктäр анаң цыҕар äдї, алар jаҕлажарҕа кäлäр äдї; піс ідї jöптöшкöн карындашпылаң.» Таска Мāттыр тарын-турдӱ. «Сäн ноҕа мā сōлöбōзїң? äмді jан! jанбазаң сäнї öдӱр саларбын!»

Ікі кіжі jаныб-ысты, Мōл Канның сары jанды. Таска Мāттыр Алып Кāнның jäрїнä парды; парар парар кäлгäндä Алып Канның jäрї кöрӱн парды. Кӱн öртö кірїгä коруктӱ, орта кара кіргäндä аҕрын кірїп jöрдӱ, улуг āлның ортазына jäт-кäлдї, äргі ыспā кір-кäлдї, кāрїп парҕан апшак одур-jадыр, кāрїп парҕан äнäі одур-jадыр, алардың палазы jоҕыл, пу апшак кан кіжі полҕанын Таска Мāттыр танып тур, камаҕында пäцäт салҕан öксöс. Äзäннäштїлäр, тоҕаштылар, апшак сурап-одура парды: «Сäн пу jäрдїң кіжізї äмäссїң, сäн каідаң кäлгäн кіжізїң?» «Рак jäрдä jурттап jаткан, Ӱц́äң Пäг мäнїң пäгїм» тäдї «аның алыбы Таска Мāттыр полц́аңмын! ӱц jылдың пажында піс Мōл Канҕа албан пäрц́äңбіс.»

Апшак сōлöп jадыр: «Узун кулакта äштїлгäн Таска Мāттыр алып пар. Сäн ноҕа мынар кäлдїң?»

«Пу Алып Кан jäрїнäң Мōл Кан ікі äр аппарҕан äр цäнїнä jäтїп алар кац́ып парҕан, анаң сōнда Мōл Кан мäнї ыскан, ол кашкан кіжінї мäн сӱрӱш-jäткäн, jандра пурулдурӱп полбадым, атып аны öдӱрдӱм, пу jäргä кöрїгä öнїттäң кäлдїм, кӱн öртö кірāлбäдїм, кара орто кірїп кäлдїм.»

Паjаҕы абышка сōлöп jадыр: «Кара кіргäнїң jакшы, пір пӱткäн тӱгäдä алыптар, пір пӱткäн тӱгäдä кӱлӱктäр, сäн пір кіжі

нӓмӓ ӓтӓрзӣӊ. Мӓн позым улуг кан полҕабын, ӱ́ц јыл мӓнӣӊбӣлӓӊ јаглажып Алып Кан мӓнӣ јӓӊдӣ, мӓнӣӊ кӱ́ц́ӱ́м алāлбады, мӓнӣ мынар аккӓлӣб-ысты, тамҕа салып мӓнӣ азрап јады.»

Апшак Таска Мāттырны азрады. «Таӊ јарāлакта цык!» тӓдӣ. Таӊ јарāлакка адына мӱ́нӱ́п Таска Мāттыр цыҕыб-ысты, парды, пашка јӓрлӓрнӣ öттӱ́, пір улуг тагга јӓттӣ, ол таг ацылып јабылып турдӱ, тагны цыҕар мӓкӓзӣ-јок полды; тагныӊ аӱ́ылып кӧдӱ́рӱ́п цыҕарын сактаб-алды. Таг аӱ́ылып кӧдӱ́ргӓндӓ кӱ́рӓӊ атты камӱ́ы салыб-ысты, ӱ́кӱ́с ӓтӣп ӧтӓ салыб-ысты, ол сарында тура тӱ́штӱ́. Пашка јӓргӓ цык-парды, пашка тӓгір алты полды, цыккан оды јакшы полды, оӊар јӓр јок полды, аӱ́ыг јӓр јалан полды, āл каҕырт кӧрӱ́п јадыр, ана кӓл-јадыр.

Пашка кіжіläр анда јӧр-јадыр, пу јӓрдӣӊ кіжідӣг полбады, цаӱ́ы алтын ӧкшӧш полды, ӓдӣнӓӊ сӧ̄гӱ́ топта кӧрӱ́п јадыр, алардыӊ ӧлӧр јӓрӣ јок, пір кізідӓӊ пірлӓ пала тӧрӧдӱ́, кӧп пала полза јӓрӣ сӯна патпас полар ӓдӣ. Ак јаткан сӯ мӧт сакар ӧкшӧш. Таска Мāттыр кӓлдӣ, ӓбӣнӓ кірдӣ, кудаіҕа ӱ́оҕынды, ӓзӓн салды аларҕа, алар аш су јіп одурдӱлар, пір кіжі кӧрӧр јоҕыл Таска Мāттырны, ажы-дā тӱ́гӓнӓр јӓр јоҕыл.

Таска Мāттыр аштап турдӱ, ајакка кӓлдӣ, азакка турдӱ, алтын ајактаӊ јіб-ысты, алар Таска Мāттырны кӧрбӣн јадырлар. Таска Мāттыр тосканӱ́а јіп одурдӱ, Таска Мāттыр таӊнап турдӱ. Пу кіжіläр пашка јӓрдӓӊ кӓлгӓн кіжіläрнӣ аіна ӧшкӧш каракка кӧрӱ́нмӣн-јадыр. Таска Мāттыр цыҕа јӧрӱ́п адына мӱ́нӱ́п анаӊ ӓртӣп јӧрӱ́б-ысты.

Парып, парып јатканда рак јӓрдӓӊ пір талаі кӧрӱ́н-јадыр; ол талаіҕа јӓткӓндӓ талаідаӊ отшылап јоҕары тоглады, јоҕартаӊ от јалын тӱ́ш-јадыр; ол талаіны кӓӱ́ӓргӓ мӓкӓзӣ јок полды. Аны јоктап парды, кӓӱ́ӓр мӓкӓ таппады. Індрӓ паза јандра тӱ́штӱ́, кӓӱ́ӓр јӓр таппӣн-јадыр, кӓцӣм тӓзӓ кӧјӱ́п парыб-ызар коруҕӱп јаныб-ысты. Паја кӧргӧн кіжіläрӣнӓ јӓттӣ.

Кір кӓлӣп ӓзӓннӓшсӓ алар ӓштӓр-дӓ̄-јок, тоҕашса алар кӧрӧр-дӓ̄-јок. Паз'ок алардыӊ ажын јіб-ысты. Анда пір арыг сыллыг кыс одурдӱ, Таска Мāттыр ана кын тур-парды; кысты

колдаӊ кāб-алды, цыҕа пазып јӧрӱ́б-ысты, кӱ́рӓӊ адына мӱ́нӱ́п, ушкаштырыб-алып јӧрӱ́б-ысты. Пір ат јӓлӓгӣндӣг кырҕа јӓткӓндӓ аны ац-тӱ́шкӓндӓ, пајаҕы кыс јок полды. Јанып парза кыс ӓбӣндӓ одур-јадыр. Таска Мāттыр кысты паз'ок кāб-алып ушкаштырды, ат јӓлӓгӣндӣг кырдаӊ тӱ́шкӓндӓ, кыс јок полды. Таска Мāттыр кысты ӱ́ц аппарды, кыс ӱ́цӓ јок полып, ӓбӣнӓ јанып одурдӱ. Тӧртӱ́нӱ́ӣ кӓлгӓндӓ алып кӱ́лӱ́к кыс каракка кӧрӱ́ндӱ́.

Кыс ӧс кіжіläргӓ јōктады: «Алып кӱ́лӱ́к пу турӱп јадыр, пашка тӓӊірдӓӊ кӓлгӓн алып, ӱ́ц тӓмнӓп мӓнӣ аппарды, анаӊ мӓн јан кӓлдӣм, мӓн ана парбаспын, алардыӊ јӓрӣ јазыктыг, анāр піс парбаспыс. Таска Мāттыр, сӓн мā цырбалба! мӓнӣ анаркы јӓргӓ аппарāлбассыӊ. Піскӓ јазык јок, пістӓӊ саҕыцпылаӊ пала тӧрӧт.»

Таска Мāттыр сӧ̄лӧдӱ́: «Мӓн сӓнӣ аппарӣҕа санадым, сӓнӣ аппарар мӓкӓзӣ јок, ӓмді мында кал! мӓн јанӣм!»

Таска Мāттыр јӓрӣнӓ јӧрӱ́б-ысты, парып аӱ́ылҕан јабылҕан тагга јӓт-кӓлдӣ, ацыл сыҕарын сактап ол сарына цыҕа салыб-ысты. Алып Канныӊ јӓрӣнӓ јӓт-кӓлӣп орта карада пајаҕы абышка кір-кӓлдӣ.

Ӓзӓн салам тӓп тоҕаштылар. «Сӓн парып ӱ́р полды, сӓн кӧп јӓрлӓп јӧргӧӊбӧ?» ««Кӧп јӓрлӓп цыктым, пашка тӓӊір алтына цыккӓлдӣм.»» Нӓмӓ кӧргӧнӱ́н сӧ̄лӧп одурдӱ. Апшак јōктаб-одурдӱ: «Сӓн алып кӱ́лӱ́к јазыӊ, мӓн улуг кан полҕан, мӓн ол јӓрдӓӊ ӓшӣтпӓ̄м. Пу алып кіжіläр сӓӊ адыӊныӊ ізінӓӊ кірӓ кӓлгӓнӣн сӓзӣн сӓнӣ сыктап полбāндар.»

Аш сӯн пӓрӣп азрап турдӱ. Таӊ аткалакка Таска Мāттыр атка мӱ́ндӱ́.

Абышка цыҕып кӓлӣп аіт-тыр: «Сӓнӣӊ јанар јӓрӣндӓ кар тӱ́ш-парды, улуг таскылды ат ажар јӓр јоҕыл, јас полҕанӱ́а анда кышта!

Таӊ јарāлакка јӧрӱ́б-ысты, таскылҕа јӓт-кӓлзӓ кар аҕаштыӊ пажыбылаӊ тӱ́ш-парҕан, јакшы аӊныг куштӱг јӓрдӣ тапты, аӊ куш аткылап кыштады. Аӊныӊ тӓрӓзӣнӓӊ одаг ӓт-тура-парды. Пір аі јурттап-јатканда Алып Канныӊ јӓрӣнӓ парды, абыш-

каҕа аңның куштӯң ӓтӣн аккӓлдӣ. Абышка ӓнӓі ӯрӯн-турдӯлар. Таң аткалакта паз'ок јӧрӯ̆б-ысты одаҕына, јанып кӓлӣп јурттады. Јылы јӓл тӯжӯ̆б-ысты, карны ӓріт-тура парды, ікі кӯн јылы јӓл тӯштӯ̆, кар ӓрӣп кӓлӣп су полып ак јады, таскылның ӯстӯ̆нӓ цыҕып кӓлдӣ, кӧрӯ̆п туруп одаҕына јанып парды. «Ӓмді Алып Канның јӓрӣн пар-кӧрӣм!» тӓдӣ.

Таң јарӣбылаң јӓт-кӓлдӣ, ӓлдың уӣ́ӯна парып, кіжіӓр ташкары сык-кӓлдӣлӓр. Анаң јӯгӯртӯ̆б-ысты, камӣ́ы салды, кырк кіжінӣң кыіҕазын салыб-ысты, кырк аттың тігіртӣн салыб-ысты, ӓлны орта јара парыб-ысты. Кіжіӓр ӓмді турӯп кӓлдӣлӓр. Каідыг алып кӯлӯ́к пу? ат туткӯлаңар сӯрӯ̆жӓргӓ!»

Таска Мӓттыр ӓлнаң цыҕып аҕрӣн парды, алыптар ат туткӯлӓнда сӯрӯ̆штӯ̆лӓр.

Таска Мӓттыр рак пар-тыр, ок асса ок јӓтпӓс, тӯгӓдӓ пір цілӓп кӓл-јады. Таска Мӓттыр камӣ́ы салып јӧрӯ̆б-ысса пуларның јӓдӓрӣ јоҕыл. Таскылны атты, Мӧл Канның јарӣнӓ оілап тур-парды. Мӧл Канҕа јӓт-кӓлдӣ, аттаң тӯжӯ̆п ӓбӣнӓ кірдӣ, ӓжік аӣ́а пажыр кӓлдӣ, алтын камыш тајаҕын тајанып Мӧл Кан туркӓлдӣ. «Ӓзӓн јан-кӓлдӣң; Таска Мӓттыр, ӯц јыл сӓн јӧрдӯ̆ң, мӓн сӓнӣ ӧлӯ̆п калдың тӓп саҕындым, сӓң Ӯ́ӣ́ӓң Пӓг мӓ тарын-јадыр, алыбым кӯлӯ́гӯ̆мнӯ̆ каіда ыстың тӓдӣ.» Араӣ́ан кораӣ́ан іӣ́ӣргӓндӓ Мӧл Кан каіда јӧргӧнӯ̆н сурады. Таска Мӓттыр нӓмӓ кӧргӧнӯ̆н каіда полҕанын сӧ̄лӧдӯ̆. Мӧл Кан каікап јады, таңнап пажын јаіҕаб-одур-јады. Ӯ́ц кӯн јӓткӓнӣ́ӓ іштӣлӓр.

Таска Мӓттыр сӧ̄лӧдӯ̆: «Таіс-тӓ полза сӯм пар, пар-дӓ полза јӓрӣм пар, јанып кӧргӧјӯ̆м! Канназа каным, тарынба! пӓгӓзӓ пӓгӣм, тарынба!»

Мӧл Кан јаізаңнарҕа «Ӓртӓн кызыл кор адын аккӓлӣңӓр!» тӓдӣ. Таска Мӓттыр ӓзірік узуб-ысты.

Арыг кӯн цыҕарбынаң турӯп кӓлдӣ Таска Мӓттыр, таскары цыҕып кӓлӣп кызыл кӧр ат цацпада. Кызыл кӧр ат ӧс парды, арҕазы аі ӧкшӧш, кӧксӯ̆ кӯн ӧкшӧш, карактаң тӯдӯ̆н пурлап јадыр, аттың арҕа моінын сӣбап тур. Кӯрӓ̄лӣг ӓзӓрӣн урҕанда, алтынныг јӯгӓнӣн сук таштӓнда, кол тудужӯп окшаныш-турдӯлар,

праслажып Таска Мӓттыр адына мӯнӯ̆п јӓр цык-јӧрӯ̆б-ысты. Камӣ́ы салып јортыб-ысты. «Адымның ідӓ̄зӣн кӧрӣм!» тӓп камӣ́ы салып ӯкӯс ӓттӣ, јӓр су каібрап калҕанныг полды, пӧзӯ́к аҕаштың орта пірӣбӣлӓң тагдаң тагга таштап јӯгӯр-цыкты, Таскаными карабыныӊ јажы цаӣ́ырып тӯжӯ̆б-одур. Ӯ́ӣ́ӓң Пӓгнӣң он ікі кӯннӯ̆г јӓрӣ алты кӯндӓ ажып тӯш-кӓлдӣ.

«Ӯ́ӣ́ӓң Пӓггӓ пӯ̄н кірӓ̄гӓ јарабас, мында конып таңда кірӣм!» тӓдӣ. Пӧзӯ́к тагда аттаң тӯштӯ̆, ӓзӓрӣн ал-турдӯ, јакшы кӓӣ́імӣн тӧжӣ салды, ӓзӓрӣн јастыг ӓтӓ салды, јатды узуб-ысты.

Таң атты, Таска Мӓттыр ускундӯ, ӓбрӣп кӧрӯ̆п карап тур, Ӯ́ӣ́ӓң Пӓггӓ мал-кожулҕан, ӓл каҕыртты карап турдӯ, калык улус аҕлак кӧрӯ̆п тур. Ӯ́ӣ́ӓң Пӓгнӣң ады јоҕыл. Алтанып мӯн парды кызыл кӧр атка. Кызыл кӧр адын кубулдӯ кіӣ́ӓңӓц ат ӓт салды, ӧзӯ̆ кіӣ́ӓңӓц кіжі полды.

Ӓлҕа кірдӣ аны пір-дӓ̄ кіжі танӣ-јоҕыл, кӓ̄рі ӓнӓі абышкӓ кӓл-тӯштӯ̆. Абышка аітты: «Каідыг јӓрдӓң кӓлдӣң сӓн?» ««Ӧксӯс јабыс кіжімӣн, пала јок кіжӓ̄ пала поларым.»» «Піскӓ пала јок, пістӣң палабыс поларзыңма?» ««Поларбын»» тӓдӣ. Ӯ́рӯндӯ̆лӓр абышка ӓнӓі. Таска Мӓттыр ӓллап јӧрӯ̆п сык-парды, Ӯ́ӣ́ӓң Пӓггӓ кірӣп кӓлдӣ. Ӯ́ӣ́ӓң Пӓгнӣң ӓнӓјӣ пас-јӧр-јады, ӯц цімӓкцін араҕы ас јӧрдӯ̆лӓр. Пу ӧлак кірдӣ, ӓжік кырӣнда одур-салды. Ӯ́ӣ́ӓң Пӓгнӣң ӓнӓјӣ јӧктап јады: «Јӓҕа парҕан абышкам ікі аі полды, кӓлӓр цӓнӣ јӓттӣ, араӣ́ан пӓлӓтӣп саларбыс.»

Кырык кыллыг јадыҕан кара сундук ӯстӯ̆ндӓ јадыр, ӧлак јадыҕанны алды, тӓпкӓлӓрӣн турҕустӯ, каҕыц цӓртӣп тур-парды, пурун каккан кӧгӯ̆н какты, јӓттрӓ каҕар јоҕыл. Ӓнӓі сураб-одур: «Сӓн пу ӓлдаҕы кіжізӣңмӓ?» ««Пу ӓлдаҕы кіжімӣн.»» «Пу кӧгӯ̆н кӓмнӓң ӓшкӓнӣң?» ««Таска Мӓттырдаң ӓшкӓбӣн.»» «Как! как!» тӓдӣр ӓнӓі; какты пу ӧлак, јӓттрӓ каппады. Анаң цыҕып абышкаҕа јанып кӓлдӣ.

Ӣр полҕанда ӓлдаҕы кіжіӓр сӧ̄лӧп јадыр: «Ӯ́ӣ́ӓң пӓгібӣс кӓлӓдӣр, кӧп калыкпылаң цык-парҕан, аҕлак кіжібӣлӓң кӓлӓ-дӣр.»

Ӯ́ӣ́ӓң Пӓг јӓт-кӓлдӣ, ӧлак цыҕып аны кӧрдӯ̆. Ӯ́ӣ́ӓң Пӓг ӓбӣн-

дä одурдў, kујаҕын суртўб-алды, тонын суртўб-алды, улуг ўшкўрнў̈б-одурдў.

«Јāҕа парып кälгäм, kалык улузўмнў kырдыр-кälдїм, улуг алыбым јоҕыл äмді, Таска Мāттыр парҕан полза kырдырбас äдїм улузўмнў.»

Äнäі јакшы тадылыг аштарын салды, араӷан kораӷан істälгä салды. «Сäн іц!» тäдї. «Рак јäрдäң кälдїң, кöксў̈ң арыҕан полар.» Араҕы іӷірїп пäрдї, піргä кälгäн оттус кіжі äпкä кіргїläп кälдїläр, араӷан kораӷан іц-пардылар. Ў̈ӷäң јōктады: «Таска Мāттыр полҕан полза kырык кыллыг јадыҕап kакцаң полҕан.»

Äнäјї сōlöб-одур: «Паја пір олҕан кір-кälгäн, Таска Мāттырдың кöгў̈н kакты, јäттрä каҕар јок» тäдї.

Ў̈ӷäң Пäг ўц цімäкціннї ысты: «Аны тіläп тап кälїш!» ўц цімäкцін цыҕа јўгўрдў̈. Пір äптä узуп јаткан ōлакты таптылар, ōлакты ускур-турлар, ōлак мурун тарлап јадыр, ускунмїн-тыр. Ōлакты ўц цімäкцін јаіҕап турдў, ōлак тура сäгір кälдї, јабал ōдўгў̈н кäс-тур, јабал тонын кäс-тур, цў̈бў̈р цабыр тонын кäс-салды, јабал пöрўгў̈н ал-кäстї.

Ў̈ӷäң Пäггä кälдїläр. «Таска Мāттырның кöгў̈н kак!» тäдї. ««Мäн јäттрä ў̄рäнбā̄м»» тäдї. Ў̈ӷäң Пäг јадыҕанны ōлакка пäрдї, ōлак тäпкäзїн турҕустў, каҕарҕа тäмнäп јазап тур, анаң kакјöрў̈б-ысты, kырык кöгў̈н тўгäдä kак-тур, јäттрä kакпїн-тур. Ў̈ӷäң Пäг араҕы сїлады, ішкäндä ōлак аідас kакты. Паза араҕы сїлады, паза ōлак аідас kакты. Ў̈ӷў̈нӷїзїн араҕы ішкäндä јадыҕан маҕадып kакты, ырланыб-одур парды.» Таска Мāттыр пу јäрдäң цыkkан äмді ўц јыл полды, паска тäңір алтына кöрў̈п јöрјат, алып кўlў̈к Таска Мāттыр äмді-дā̄ ölбō̄н.»

Ў̈ӷäң Пäг сōlöдў̈: «Сäн аның ölбō̄нў̈н kаідаң піl-јöрзў̈ң?»

«Мäн ноҕа піlбäссїм. Аіланып кälдї Таска Мāттыр. Кызыл kōр ат ат цäнїнä јäт-кälгäн, Таска Мāттыр äр цäнїнä јäт-парҕан, јаныб-ок кälдїläр äпкä сäнїң ок äбїнä кірїп кälгäн, сäн Таска Мāттырны танымадың.»

Ў̈ӷäң Пäг турўп кälдї, ōлакты kуӷактаб-алды, сыктап тур, ылҕап тур.

Таска Мāттыр сіlігінїб-ысты, алтон kарыш äннїг пол-тыр.

Јōктажып ылҕап тур. Ў̈ӷäң Пäг: «Мäнїң kалыҕым тўгäдä kырҕан, јāҕа јöрў̈п јудап кälдїм.» ««Äмді мäн кіргäндä kорукпа! мäн кälгäндä јудабассың.»»

Араӷан kораӷан јакшызын аккälдїläр, істälгä салып іӷіжїп кöгlöш јадылар, kырk кыллыг јадыҕан јäттрä kакты, kырык пашка кöгнў̈ сарнап тўр, аны тыңнап kаіҕап одурдўлар. Одус кізі пірг'ок істїläр. Одус јаізаң тўгäдä äзірдї, аңнаныб-ыстылар, Ў̈ӷäң Пäг јыҕылыб-ок ысты. Таска Мāттыр табрак äзрä јöрјöҕыл. Цімäкціннäр паза араҕа аккälдї, пір ала торсук аккälдї. Таска Мāттыр аны кöдў̈рдў̈, аны тўгäдä іӷїб-ысты, äзірїп полбāн јадыб-ысты.

Арыг таң атты, арыг кў̈н сыkты, Ў̈ӷäң Пäг тур-кälдї, Таска Мāттыр тур-кälдї. Одус јаізаң турўп äбїнä јаныб-ыстылар.

«Арткан араӷан kораӷан полза аккälїңäр, цімäкцін!» Пір торсук калҕан полҕан ол торсуктў тўгäттїläр, аштаң јакшызын јіжїб-одурдўлар.

Алар анда јурттап пардылар, узун kузурук сöзў̈рў̈п пöрў̈ кірбїн-јадыр, ураҕац тудунўп јā кірбїн-јадыр.

ОПЕЧАТКИ.

Стран.	2	стихъ	напечатано:	читай:
»	3	»	36 ҷарабас	чарабас
»	4	»	71 таькылҕа	таскылҕа
»	5	»	101 көрбөмӱс	көрбөмӱс
»	7	»	147 пäҷäзіҥ	пäҷäзінің
»	7	»	197 камҷын	камҷыны
»	11	»	208, 209 мäн	мäҥ
»	13	»	333 карандастың	карындастын
»	14	»	398 тӱрлїг	тärлїг
»	14	»	435 конма—туртӱҥ'	конма—чуртӱҥ
»	15	»	439 пäҷäзінäҥ	пäҷäҥнаҥ
»	16	»	487 өтчөмӱн	өҷөҥмӱн
»	19	»	502 чäрінäҥ	чäрїнäҥ
»	22	»	601 чäдіп	чäдїп
»	26	»	80 турҕан	тӱрҕан
»	31	»	204 чäлінніг	тäлінніг
»	33	»	369 ізіндäгї	ізїндäгї
»	35	»	455 äрімнї	äрїмнї
»	35	»	511 чäттірä	чäттїрä
			513 Чӱрäктің	Чӱрäктің

				напечатано:	читай:
Стран.	37	стихъ	597	чälінніг	чälіннїг
»	44	»	31	коруҕуп	коруҕўп
»	44	»	33	піліб	пілїб
»	46	»	106	пäцäзін	пäцäзїн
»	47	»	129	оҕуруң	оҕурўң
»	48	»	155	пäцäзы	пäцäзї
»	51	»	277	кіріп	кірїп
»	52	»	299	камчыны	камцыны
»	56	»	428	камчыны	камцыны
»	56	»	443	пäр	äр
»	56	»	454	чӱрдӱм	чöрдӱм
»	63	»	693	тäдір	тäдїр
»	64	»	728	ебїбізкä	ебїбїскä
»	65	»	761	чöрӱб	чöрӱб
»	79	»	301	öлгöн-дāндä	öлгöн дāндä
»	83	»	440	тӱктӱг	тӱктӱг
»	88	»	17	туруп	турўп
»	88	»	18	турҕуза	турҕўза
»	89	»	47	чöрӱб	чöрӱб
»	98	»	345	кälзін	кälзїн
»	98	»	348	кыіҕырдың	кы̄рдың
»	99	»	372	кälзін	кälзїн
»	102	»	499	адыјын	адајын
»	106	»	621	чізіп	чізїп
»	107	»	672	пілдїг	Тілдїг
»	108	»	687	öлбöн	öлбōн
»	112	»	844	урӱн	ӱрӱн
»	115	»	943	дäндä	дāндä
»	116	»	966	сашшы	сашты
»	117	»	984	чіттірäм	чіттїрäм
»	127	»	1333	тӱктӱг	тӱктӱг
»	131	»	1473	конҕал	конҕан
»	136	»	18	сакпы	сакпа

				напечатано:	читай:
Стран.	137	стихъ	52	езігіндä	зігїндä
»	148	»	426	туруп	турўп
»	151	»	508	сынаны	сынҕаны
»	169	»	412	цецä	пецä
»	170	»	437	мендї	мендä
»	170	»	453	мендї	мендä
»	178	»	171	сынын	сының
»	205	»	1097	цатканда	чатканда
»	208	»	1197	сабыңып	сабынын
»	226	»	215	чыс чіläп	чыс-чіläп
»	233	»	435	тудус-чадырлар	тудўс-чадырлар
»	238	»	618	пілäгї	пілäгїн
»	238	»	636	ікінīн	ікі нīн
»	240	»	678	едіг	едіг
»	258	»	272	арыс	арыг
»	258	»	283	тоҕуш	тоҕус
»	260	»	339	сурўп	сӯрўп
»	276	»	112	сыкјык	сыкјык
»	296	»	785	јāјāлап	јā јāлап
»	306	»	122	тозуннуң	тозуннўң
»	323	»	677	оказын	орказын
»	328	»	865	пурунҕу	пурунҕў
»	338	»	1202	абаңарының	абаңардың
»	338	»	1202	ијäңäрїнїң	ијäңäрдїң
»	344	»	1405	урду	урдў
»	358	»	1878	јадазын	јыдазын
»	375	строчка 8 съ верху		Коңтаіјы	Коңдаіјы
»	376	» 2 »		Сірігнїң	Серігнїң
»	377	» 1 съ низу		аны	јаны
»	379	стихъ	20	јäттон	јеттон
»	385	»	200	ӱстӱндä	ӱстӱндö
»	388	»	322	ајыза	ајыза
»	388	»	324	ајыза	ајыза

		напечатано:	читай:
Стран. 394	стихъ 513	jыҕанакja	jыҕанакja
» 402	» 795	суҕуп	суҕўп
» 406	» 934	азар	аҕар
» 407	» 946	кулактыг	kулактыг
» 417	» 1288	уjуҕўп	уjуҕўп
» 424	» 1550	кўнäр-тä	кўн-öртö или кўн-äртä
» 425	» 1562	keliп	keliп
» 429	» 1720	тобрak	табрak
» 455	» 2573	jajан	jajäн
» 462	» 2821	аҕы	азы
» 466	» 2965	jетäрбiн	jедäрбiн
» 491	» 3810	joза	jаза
» 502	» 354	jўгўргäбўн	jўгўргäбiн
» 504	» 421	kелҷiк	kелҷiк
» 506	» 494	Поja	Паja
» 510	» 619	кобырҕанымынаң	кабырҕанымынаң
» 522	» 1042	kajатың	kajаның
» 525	» 1147	кўннўң	кўннўң
» 527	» 1201	kajырып	kачырып
» 528	» 1224	пöрўгўн	пöрiн
» 528	» 1225	пöрўгўн	пöрiн
» 528	» 1246	jуртуңнў	jуртўңнў
» 529	» 1278	Jуртуңнў	Jуртўңнў
» 529	» 1279	ҷajыр	kачыр
» 536	» 161	ўстўнä	ўстўнä
» 537	» 180	Алтың	Алтын
» 539	» 242	Кajаныңа	Кajаныңа
» 540	» 302	езäннäп	езäннäс
» 542	» 352	öлöрнў	öлöрўнä
» 544	» 418,419,420	тўстўк	тўстўк
» 544	» 438	узўп	узуп

SUPPLEMENT TO VOLUME I

		напечатано:	читай
Стран. 339	стихъ 240	абаіды	абакаіды
» 340	» 284	алашкан	алаткан
» 340	» 306	öттӱр	öдӱр
» 341	» 339	абазының	абаңның
» 341	» 344	Пäргäндї	Пäргäнні
» 343	» 28	чып	чӣп
» 345	» 108	андаң	аннаң
» 347	» 150	малыңды	малыңны
» 347	» 171	малның	малының
» 348	» 202	малабыла	малыбыла
» 349	» 13	шалың кӱрӱп	малың сӱрӱп
» 350	» 46	Пілігңі	Пілігңінї
» 351	» 70	чар	чäр
» 351	» 79	шымактар	шымыктар
» 354	» 189	тагдың	тагның
» 354	» 191	улугға	улугга
» 354	» 196	пäрäр	пäрӣр
» 355	» 207	іштіңдäң	іштіңнäң
» 356	» 253	аның	алың
» 358	» 323	талдың	тагның
» 358	» 325	öлбöстöн	öлбöстöң
» 358	» 328, 329	чӣнім	чӣнїм
» 358	» 331	käскäнсің	käскäнзїң
» 359	» 363	пäрбäссäм	пäрбäзäм
» 360	» 380	тӱбӱндöң	тӱбӱннöң
» 360	» 396	чäрігдї	чäрігнї
» 362	» 442	äзїм	äм
» 364	» 512	чäр	чӱр
» 365	» 25	чаjаның	чаjӣнның
» 367	» 95	кälзін	кälзїн
» 369	» 171	ңанда	чанда
» 369	» 177	Катта	Каттап
» 370	» 206	ңӱрöізӱң	чӱргöізїң

		напечатано:	читай:
Стран. 371	стихъ 223	Äзäн	Äзäн
» 372	» 262	ät	ат
» 372	» 268	чын	чыл
» 374	» 350	тöзӱнö	тöзӱнö
» 375	» 377	сӱрӱп	сӱрӱп
» 37	» 383	тöзӱндö	тöзӱндö
» 380	» 127	тöзӱнö	тöзӱнö
» 391	» 504	чуртап	чурттап
» 394	» 100	будӱн	пудӱн
» 394	» 129	ңанда	чанда
» 396	» 175	чäтты	чäтті
» 396	» 196	мыңаң	мынаң
» 398	» 240	дӣндä	тӣндä
» 398	» 249	кыз	кыс
» 400	» 10	аш jактыг	ашjакть